

Kaznenopravna zaštita životinja u hrvatskom pravnom sustavu

Jambrek Petrak, Ines

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:089950>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Ines Jambrek Petrak

**KAZNENO PRAVNA ZAŠTITA
ŽIVOTINJA U HRVATSKOM PRAVNOM
SUSTAVU**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Ines Jambrek Petrak

KAZNENO PRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTINJA U HRVATSKOM PRAVNOM SUSTAVU

DOKTORSKI RAD

Mentori:

izv. prof. dr. sc. Sunčana Roksandić

prof. dr. sc. Ivo Josipović

Zagreb, 2022.

University of Zagreb

University of Law

Ines Jambrek Petrak

CRIMINAL PROTECTION OF ANIMALS IN THE CROATIAN LEGAL SYSTEM

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

izv. prof. dr. sc. Sunčana Roksandić

prof. dr. sc. Ivo Josipović

Zagreb, 2022.

SAŽETAK

Cilj ovog rada je prikazati kaznenopravnu zaštitu životinja u hrvatskom pravnom sustavu. Kroz povijest, životinje su imale status objekta, odnosno puke pokretne stvari, a tek u razdoblju prosvjetiteljstva se taj pogled na životinje počeo mijenjati. Prave promjene u području zaštite prava i dobrobiti životinja počinju polovinom dvadesetog stoljeća. Jedan od prvih važnih međunarodnih akata s područja zaštite prava životinja je Međunarodna konvencija za zaštitu ptica koja je usvojena u Parizu 1950. godine. Nakon te konvencije uslijedile su brojne druge konvencije iz oblasti ekologije koje su stavile pod zaštitu brojne biljne i životinjske vrste. Smisao tih konvencija nije bio da štite životinje kao takve, već doprinesu ostvarivanju ekoloških i ekonomskih interesa ljudi. Usprkos tome, one predstavljaju značajne temelje na kojima se razvija važeća međunarodna regulativa iz oblasti zaštite životinja. Iako su države anglo - saksonskog sustava prednjačile u zaštiti prava životinja, u Europi je krajem dvadesetog stoljeća izuzetno poraslo zanimanje za tu problematiku te su stoga europske države svojim ustavima i zakonima u mnogočemu nadmašile svoje prethodnice. U radu je temeljito obrađena kaznenopravna zaštita životinja u hrvatskom pravnom sustavu koja je svoje zakone uvelike uskladila s propisima Europske unije. Osim zakonskog prikaza u području zaštite životinja, analizirane su osobe koje su najčešći počinitelji kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja te kriminološko - psihološki profil počinitelja i uzročno - posljedični odnos počinitelja i samog kaznenog djela. Životinje kao osjetilna bića, što je znanstveno dokazano, zaslužuju bolji tretman nego što ga imaju u zakonima, i potrebno je osigurati njihovu kaznenopravnu zaštitu izvan Glave XX. kojom se štite ekološka kaznena djela. Također, potrebno je uskladiti djelovanje pravosudnih organa i policije te inzistirati na provođenju zakona i ozbiljniji pristup kaznenom djelu ubijanja i mučenja životinja.

Ključne riječi: životinje, kaznenopravna zaštita, osjetilna bića, zlostavljanje, sankcije

STRUCTURAL SUMMARY

Animals have always been one of the faithful companions of man through life. Whichever country in the world we look at, there will always be some connection with animals. They follow us through teachings, biology, science, movies, books and games. We are surrounded by thousands of species of animals, tame or wild, exotic or unexplored, and our world is actually made up of a community of humans and all other living beings. Although the beginnings of man's relationship with animals began cruelly, through time and changes in consciousness and moral principles, the relationship changed and progressed. Animals have become something more than the beings we feed on - they have become an active part of human life, companions, friends and family members.

The aim of this paper is the Criminal protection of animals in the Croatian legal system, but this analysis would not be possible without other references.

To understand how long it took for the issue of animal protection to become important, it was necessary to have a brief look at the historical periods of the Old, Middle and New Ages, in which animals were only an object.

Before the real fight for the protection of animal rights, there were always famous people who advocated animal rights with their works and way of life, such as Pythagoras, Leonardo da Vinci, David Bentham, Henry David Thoreau, Mark Twain, Mahatma Gandhi, Nikola Tesla, Albert Einstein and many others.

At the beginning of the twentieth century, during the first decades and the realization that the survival of mankind is not possible without a healthy and preserved environment, a large number of international conventions of universal and regional scope were adopted, dealing with various environmental issues. Thus, through the adoption of conventions in the field of ecology, the international community has placed under protection many plant and animal species. The purpose of these conventions was not to protect animals as such, but to contribute to the realization of environmental and economic interests of people. Nevertheless, they represent a significant foundation on which the current international regulations in the field of animal protection are being developed.

In addition to international conventions, the paper also presents European conventions, regulations and directives that are the basis for the adoption of a quality national animal protection program.

Although the states of Anglo-Saxon law were the first to start the struggle for the protection of animal rights, in Europe at the end of the 20th century this struggle took the form of a revolution. Many countries, such as Germany and Switzerland, have incorporated into their constitutions the importance of animals as sentient beings.

However, the question arises as to whether this is really the case in practice. Unfortunately, it turned out that theory and practice were not always in harmony, so the issue of law enforcement came to the fore. Apart from the Republic of Croatia, which does not have bad laws, but they are not implemented, the same is true for many other developed European countries. Therefore, the problem is not the lack of laws, but the institutions of supervision, ie supervisory mechanisms.

To make it easier for courts to understand the significance of the crime of killing and torturing animals, animals should be in a separate chapter, not in the chapter on environmental protection, simply because animals are sentient beings.

The paper also analyzes the persons who are the most common perpetrators of the crime of killing or torturing animals, and the criminological - psychological profile of the perpetrator and the cause - effect relationship between the perpetrator and the crime itself.

The hypothesis of the fact that there is an unacceptable gap between the legal regulations on animal protection and the application of their provisions in practice by the criminal courts of the Republic of Croatia has been proven throughout the paper.

In Croatian criminal law, only man and other basic social values have the status of objects of protection, and animals can only be objects of action of individual criminal offenses, but not objects of protection that need to be changed.

It is extremely important that through the education system and media, with the support of competent state bodies, but also through the activism of various social, non-governmental and humanitarian organizations dedicated to animal protection, efforts are organized to raise public awareness of the consequences of illicit animal treatment.

The community has an obligation to develop zero tolerance for all forms of abuse and raise the level of environmental and bioethical awareness of children and citizens, and that society in general is educated on the bioethical principles of strict defense of all forms of life.

Key words: animals, criminal law protection, sentient beings, abuse, sanctions

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Uvod.....	1
1.2. Razlog odabira teme	3
1.3. Metodologija, hipoteza i cilj istraživanja	6
1.3.1. Metodologija	6
1.3.2. Hipoteza i cilj istraživanja	12
1.4. Zašto je potrebno da kaznenopravna zaštita životinja bude izvučena iz konteksta ekološkog kaznenog prava i obrađena kao samostalna cjelina	15
1.5. Antropocentrični pristup zaštiti životinja i njegova problematika	18
1.6. Peter Singer Vs. Tom Regan	23
1.7. Toma Akvinski Vs. Humpfrey Primatt	34
2. POVIJESNO PRAVNI RAZVOJ KAZNENOPRAVNE ZAŠTITE ŽIVOTINJA	39
2.1. Zaštita životinja u starom vijeku	40
2.2. Zaštita životinja u srednjem vijeku	46
2.3. Zaštita životinja u novom vijeku	50
2.3.1. Zaštita životinja u Sjedinjenim američkim državama	51
2.3.2. Zaštita životinja u Velikoj Britaniji	70
2.3.3. Zaštita životinja u državama europskog (kontinentalnog) prava	76
2.3.4. Zaštita životinja kroz misli poznatih zaštitnika životinja Novog vijeka	81
2.4. Zaštita životinja u Hrvatskoj	95

3. MEĐUNARODNI IZVORI PRAVA ŽIVOTINJA - DOKUMENTI UJEDINJENIH NARODA	104
3.1. Međunarodna konvencija za zaštitu ptica	105
3.2. Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica	108
3.3. Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore	113
3.4. Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja	120
3.5. Konvencija o biološkoj raznolikosti	127
3.5.1. Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti	132
3.5.2. Protokol iz Nagoye o pristupu genetskim resursima te pravednom i pravičnom dijeljenju koristi koje proizlaze iz njihove uporabe u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti	134
3.6. Prijedlozi dokumenata	135
3.6.1. Univerzalna deklaracija o pravima životinja	137
3.6.2. Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja	146
4. MEĐUNARODNI IZVORI PRAVA ŽIVOTINJA - DOKUMENTI VIJEĆA EUROPE	158
4.1. Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu	158
4.2. Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje	160
4.3. Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje	163
4.4. Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa	165
4.5. Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe	168
4.6. Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca	173

5. PROPISI EUROPSKE UNIJE O ZAŠTITI DOBROBITI ŽIVOTINJA.....	178
5.1. Izvori prava životinja u Europskoj Uniji.....	178
5.2. Uredbe kao izvor prava životinja na području Europske unije.....	194
5.2.1. Uredba Vijeća (EZ) broj 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore reguliranjem njihove trgovine.....	194
5.2.2. Uredba Vijeća (EZ) broj 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni Direktive 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) broj 1255/97.....	198
5.2.3. Uredba Vijeća (EZ) broj 1099/2009 o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja.....	203
5.2.4. Uredba (EU) broj 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta.....	209
5.3. Direktive kao izvor prava životinja na području Europske unije.....	218
5.3.1. Direktiva Vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore.....	218
5.3.2. Direktiva Vijeća 98/58/EZ o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje.....	223
5.3.3. Direktiva Vijeća 1999/22/EZ o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima.....	226
5.3.4. Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o očuvanju divljih ptica.....	228
5.3.5. Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe.....	236

6. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTINJA U KOMPARATIVNOM PRAVU ...	245
6.1. Anglosaksonsko pravo	247
6.1.1. Velika Britanija	249
6.1.2. Sjedinjene američke države	256
6.2. Europsko - kontinentalno pravo	269
6.2.1. Njemačka	271
6.2.2. Švicarska	279
6.2.3. Srbija	287
7. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTINJA U HRVATSKOM PRAVNOM SUSTAVU	294
7.1. Teorijski osvrt na položaj životinja u kaznenom pravu	294
7.2. Ubijanje i mučenje životinja	297
7.2.1. Osnovni oblik djela	298
7.2.2. Teži oblik djela	309
7.3. Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći	312
7.4. Proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja	318
7.5. Protuzakoniti lov i ribolov	327
7.5.1. Osnovni oblik djela	331
7.5.2. Teži oblik oblik djela	336
7.6. Kaznena djela od značaja za zaštitu životinja	341
7.6.1. Onečišćenje okoliša	341
7.6.2. Uništavanje staništa	346
7.6.3. Trgovanje divljim vrstama	347
7.6.4. Protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a	349

7.7. Opseg, dinamika i struktura kaznenih djela od značaja za zaštitu životinja u praksi	350
7.7.1. Primjer presuda zakonodavstva Republike Hrvatske, Europskog suda za ljudska prava i međunarodnih presuda	361
7.7.1.1. Presude zakonodavstva Republike Hrvatske	361
7.7.1.2. Presude Europskog suda za ljudska prava (ESLJP)	367
7.7.1.3. Međunarodne presude	370
7.8. Zakon o zaštiti životinja	373
8. POČINITELJI KAZNENOG DJELA UBIJANJA I MUČENJA ŽIVOTINJA	392
8.1. Analiza osoba koje su najčešći počinitelji kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja	392
8.2. Kriminološko - psihološki profil počinitelja te uzročno - posljedični odnos počinitelja i samog kaznenog djela.	400
9. ZAKLJUČAK	406
LITERATURA	426
KNJIGE	426
ZNANSTVENI ČLANCI	436
PRAVNI IZVORI	443
INTERNET POVEZNICE I OSTALA LITERATURA	491
ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH DJELA	522

1. UVOD

1.1. Uvod

Čovjek je biće koje je stanovnik Zemlje zajedno s puno drugih živih bića i biljaka. Iako se smatra daleko superiornijim od ostalih živih bića, djelovanje čovjeka kroz povijest, a pogotovo dvadeseto i dvadeset prvo stoljeće pokazuje onu manje lijepu stranu ljudske rase koju druga živa bića nemaju, sposobnost za mučenje i ubijanje izvan hranidbenog lanca, a koju su veliki mislioci, teoretičari i filozofi još od antičke grčke stalno naglašavali.¹

Životi čovjeka i životinja isprepleteni su kroz stoljeća bilo kroz religiju, znanost, istraživanja, rasonodu ili uzajamnu ljubav i privrženost. Životinje su prikazane na tisućama godina starim hijeroglifima, utjelovljene kao bogovi, dio su važnih povijesnih knjiga i dokumenata i usko povezane kroz ljudsko postojanje.

Bilo je ljudi koji su oduvijek poštovali životinje, ali i onih koji su ih smatrali bićima niže vrste, odnosno pukim stvarima, što nam pokazuje i njihov status u velikom broju zakonskih tekstova.

Životinje su od pamtvijeka bile jedan od vjernih pratitelja čovjeka kroz život. Koju god državu u svijetu sagledamo, uvijek će se naći neka veza sa životinjama. Prate nas kroz učenja, biologiju, znanosti, filmove, knjige i igre.

Neke od najpoznatijih knjiga spominju životinje, počevši od Biblije s Noinom Arkom² koja ukazuje na važnost održanja svih vrsta na životu, preko pisaca kao što je Orwell i njegovo djelo Životinjska farma³ te mnogih drugih.

¹ Pitagora (580. do 500. pr.n.e., grčki filozof i matematičar) je rekao: „Sve dok ljudi budu ubijali životinje, ubijati će i jedni druge. Uistinu, onaj koji sije sjeme smrti i boli ne može požnjati sreću i ljubav. Ako tvrdite da ste po prirodi stvari određeni za mesnu vrstu ishrane, onda prvo osobno ubijte ono što želite jesti. Međutim, učinite to vlastitim rukama, bez pomoći mesarske sjekire, noža ili bilo kakvog oružja. Zar da čovjek mojega uma jede leševе?“ Preuzeto s: <http://www.globalmediaplanet.info/najbolji-govor-ikad/>, pristup: 11.08.2021.

² Biblija, Stari i Novi zavjet, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., Knjiga Postanka, Poglavlja 6-9., str. 4-5.

³ Vidi: Orwell. G., Životinjska farma, Šareni dućan, Koprivnica, 2006.

Okruženi smo tisućama vrsta životinja, pitomih⁴ ili divljih, egzotičnih ili neistraženih, i naš svijet zapravo čini zajednica ljudi i svih drugih živih bića.

Iako su počeci odnosa čovjeka prema životinjama počeli surovo, kroz vrijeme i promjene u svijesti i moralnim načelima, odnos se mijenjao i napredovao. Životinje su postale nešto više od bića kojima se hranimo – postale su aktivan dio čovjekovog života, suputnici, prijatelji i članovi obitelji.

Nema sumnje da su životinje osjetilna bića što je znanstveno dokazano i obrađeno u brojnim djelima⁵ te svakako zaslužuju drugačiji pravni status.

Na pravnicima je velika odgovornost i moralno - etički zadatak da u skladu s mišljenjima stručnjaka iz područja biologije, zoologije, filozofske antropologije, filozofije, psihologije, veterine i brojnih drugih znanstvenih disciplina koje imaju, ili bi mogle imati doticaj s problematikom određivanja statusa životinja, konačno odrede taj status, koji je sve samo ne „obična imovina“ u vlasništvu čovjeka. Promjena stanja svijesti vidljiva je kroz zaštitu životinja u nacionalnim zakonodavstvima, od kojih kaznenom zakonodavstvu pripada posebno mjesto.

⁴ U radu će se povremeno koristiti naziv „pitome“ životinje s naglaskom na kućne ljubimce i domaće životinje. Početkom 1970-ih godina u Velikoj Britaniji je nastao *Animal Liberation Front* (Pokret za oslobođenje životinja) kao lokalni društveni pokret koji je okupio nekolicinu aktivista s ciljem nanošenja materijalne štete onima koji sudjeluju u eksploataciji životinja. Zahvaljujući angažmanu i iskazivanju nezadovoljstva prema autoritetu i javnosti nekonvencionalnim metodama i strategijama, *Animal Liberation Front* (dalje u tekstu: ALF) prerastao je iz lokalnog društvenog pokreta u transnacionalni društveni pokret. Isti je aktivan i u Hrvatskoj te naziv „pitome“ životinje smatra „porobljenim životinjama“. U radu neće biti obrađena tematika kojom se bave aktivisti ALF-a i „pitome životinje“ neće imati „status“ porobljenih životinja. Tema rada je jasna u smislu kaznenopravne zaštite životinja sukladno članku 205. Kaznenog zakona Republike Hrvatske. Rasprava o „oslobođenju“ svih životinja svakako je potrebna i zaslužuje svoje mjesto u argumentiranim znanstvenim radovima koji bi bili dostupni široj javnosti te kako bi građani bili informirani. Prosječni građanin neće početi razmišljati o tako zvanom „životinjskom pitanju“ dok o istom ne bude informiran. O ALF-u vidjeti više: Karija, K., *Animal Liberation Front - Od lokalnog do transnacionalnog društvenog pokreta*, Diskrepancija : studentski časopis za društveno-humanističke teme, Vol. 16., br. 24., 2021., str. 23 - 35.

⁵ Singer, P., *Oslobođenje životinja*, IBIS GRAFIKA, Zagreb, 1998., str. 6.

1.2. Razlog odabira teme

Prava životinja, a posebno kaznenopravna zaštita životinja, uglavnom ovise o kvalitetno i jasno napisanim zakonima, no još više o tome kako se isti provode. Ukoliko nema adekvatnih instrumenata za provedbu zakona, oni će ostati neoživotvoreni.

Prema Ovčar, „Put napretka je otvoren i neograničen te čini važnu komponentu razvoja boljeg društva sutrašnjice, a upravo pravna struka je korektivni faktor društva koji svojim djelovanjem regulira smjer i brzinu promjena“.⁶ Ovu, po mom sudu, izvanrednu rečenicu napisala je diplomantica Pravnog fakulteta u Zagrebu te dala nadu kako vjeruje u promjene koje su nužne i hitne u području zaštite životinja i ekologije što je uzročno posljedično povezano.

Podloga za promjenu postojećih zakona su znanstveno utemeljeni radovi ljudi koji su osobnim angažmanom i voljom za promjene na području zaštite životinja, njihovih prava i dobrobiti doprinijeli tome te se kroz ovaj rad ekstenzivno obrađuju.

Baviti se aktivizmom za zaštitu životinja i prirode ne znači biti sposoban promijeniti postojeću situaciju. Sanacija posljedica ljudske okrutnosti nije jedino rješenje. Rješenje je i u prevenciji, odnosno donošenju kvalitetnih zakona te instrumenata za provođenje istih, ali i edukaciji na kolektivnoj društvenoj razini od najranije životne dobi. Podizanje razine svjesnosti o potrebi za promjenama, kako na području nehumanog odnosa prema životinjama, tako i u odnosu nehumanog, predatorskog odnosa prema planetu na kojem živimo pokazuje se izuzetno bitnim.

Dužnost pravnika je pokrenuti promjene u društvu temeljene na interdisciplinarnom uvidu drugih znanosti te kompilacijom ponuditi zakonsko rješenje.

⁶ Ovčar, D., Pravo životinja - status, stvarnost i budućnost, Diplomski rad na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2018., sažetak.

Dugogodišnja aktivnost spašavanja životinja⁷, kojima zakonom nije osigurana dovoljna zaštita, posebno ne instrumenti zaštite, bila je osnovna motivacije autorice rada da započne pisati o području koje zahtijeva bolju pravnu regulaciju, ali prvenstveno dobre instrumente za provođenje trenutno postojećih zakona te u konačnici boljoj kaznenopravnoj zaštiti.

Zakonom su postavljeni relativno dobri pravni temelji za promjene. No, kada se ne osiguraju efikasni instrumenti za provođenje tih promjena onda se ne može govoriti o lošim zakonima, već o nedostatku instrumenata za provođenje istih. Zakone donosi zakonodavac, a za primjenu istih je odgovorna izvršna (politička) vlast.⁸

⁷ Autorica rada je dugogodišnja članica i volonterka Udruge za zaštitu životinja „Noina Arka“ (skoro od samog početka postojanja Udruge). Noina Arka je neprofitna, nevladina i nestranačka udruga službeno registrirana 14.07.1993. godine. Osnovna djelatnost Udruge je pomoć napuštenim životinjama te pomoć i potpora ljudima koji brinu o većem broju životinja. Prije 1993. godine Udruga je djelovala od 80-ih godina u tadašnjoj SFRJ, u čijem je sastavu bila i Hrvatska. Djelovala je kao „udruga građana“, ali s istim djelatnostima. Autorica je članica iste od 80-ih godina 20. stoljeća. Autorica je također i dugogodišnja članica i volonterka Udruge Prijatelji životinja. Udruga Prijatelji životinja neprofitna je nevladina udruga, osnovana 2001. godine s ciljem promoviranja zaštite i prava životinja te vegetarijanstva, odnosno veganstva, kao etički, ekološki i zdravstveno prihvatljivog životnog stila. Udruga je članica EVU, Eurogroup for Animals, ECEAE, FFA, IAFC i OIPA.

⁸ Zakonodavnoj funkciji daje se u nadležnost donositi najviše pravne akte u državi, a to su zakoni. Na taj način je iz političkog primata zakonodavne funkcije proistekao i pravni. Time zakonodavna funkcija redovito postaje najviša, najjača i najuglednija funkcija u državi. Više o odnosima među državnim funkcijama ili „vlastima“ vidi: Perić, B., Država i pravni sustav, 6. izd., Informator, Zagreb, str. 63-68.

Promjene, koje su se dogodile na području kaznenopravne zaštite prava životinja u Hrvatskoj, od devedesetih godina dvadesetog stoljeća do danas nisu zanemarive, ali kroz ovaj rad će se istražiti koliko su dovoljne posebno u usporedbi s demokratski razvijenim europskim državama, kao i državama anglosaksonskog odnosno *common law* sustava.⁹

U državama *common law* sustava zahvaljujući pojedinim pionirima¹⁰ u području zaštite životinja, promjene su započele puno ranije nego u ostatku Europe, no pojedine države u Europi su zadnjih desetljeća otišle korak dalje uvrstivši zaštitu životinja kao bića *per se* u svoje ustave.¹¹

Zakonodavstva Sjedinjenih Američkih Država (dalje u tekstu: SAD) i Velike Britanije oduvijek su na neki način prednjačile u odnosu na Europu jer se demokracija počela graditi još 1215. godine, kada je donesena Magna Carta,¹² ¹³ a SAD je bio dugi niz godina pod kolonijalnom vlasti Engleske te usvojio jako puno „engleske borbenosti“ za prava građana i razvitak demokracije¹⁴. Za svijest o demokraciji su potrebna stoljeća, što naša država nije imala priliku imati. Hrvatska je najveći dio svog postojanja bila sastavni dio drugih država te

⁹ Anglosaksonski pravni sustav, odnosno *common law* je skup nepisanih zakona koji se temelje na pravnim presedanima, a koje su uspostavili sudovi. *Common law* utječe na proces donošenja odluka u slučajevima, u kojima se ishod ne može utvrditi na temelju postojećih statuta ili pisanih pravnih pravila. Uglavnom se radi o novim, posebnim i/ili drugačijim slučajevima. Države koje slijede zajednički pravni sustav obično su one koje su bile bivše britanske kolonije ili protektorati, uključujući Sjedinjene Države. Značajke anglosaksonskog pravnog sustava (*common law*): 1. Ne postoji uvijek pisani ustav ili kodificirani zakoni; 2. Pravosudne odluke su obvezujuće - odluke najvišeg suda općenito može poništiti samo isti sud ili zakoni; 3. Opsežna sloboda ugovaranja - malo je odredbi sadržano u ugovoru (iako se mogu podrazumijevati odredbe kojima se nastoji zaštititi privatni korisnik); 4. Općenito, dopušteno je sve što nije izričito zabranjeno zakonom. *Common law* pravnici su gradili engleski ustavno - politički sustav te između pravnog, i tog ustavno - političkog sustava postoji uska veza. Države koje slijede anglosaksonski pravni sustav obično su bile bivše britanske kolonije ili protektorati, uključujući Sjedinjene Države. Prema: Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, Autor i Pravni fakultet u Zagrebu, 1994., str. 217-223.

¹⁰ Vidjeti više u: Furstinger, N., Mercy: The Incredible Story of Henry Bergh, Founder of the ASPCA and Friend to Animals, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2016.; „The Man Who Made Us Feel for the Animals“. Preuzeto sa: <https://www.nytimes.com/2020/09/16/books/review/a-traitor-to-his-species-henry-bergh-ernest-freeberg.html> , pristup: 13.08.2021.

¹¹ Posebno Njemačka i Švicarska, o čemu će biti više napisano u poglavlju o komparativnom pravu.

¹² Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga: Stari i srednji vijek, op.cit., str. 182-184.

¹³ Magna Carta 1215. Preuzeto s: <https://www.bl.uk/collection-items/magna-carta-1215> , pristup: 15.08.2021.

¹⁴ Američki rat za nezavisnost od britanske vlasti je trajao od 1775.-1783. godine. Tijekom rata, Amerikanci su 4. srpnja 1776. donijeli glasovitu Deklaraciju nezavisnosti i proglasili svoju samostalnost od britanske krune. To

nije imala priliku graditi demokraciju na način kako su to imale Velika Britanija i SAD. Upravo stoga razvoj pojedinih grana prava teče sporije, a za razvitak kolektivne svijesti o velikom broju problematika (pa i zaštite životinja) biti će potrebno više vremena nego u drugim državama, koje su svoju samostalnost izgradile postepeno, kroz stoljeća.

Zadnjih desetljeća kontinentalna Europa nimalo ne zaostaje za državama anglosaksonskog sustava, već naprotiv nastoji pronaći način kako pružiti adekvatnu zakonsku zaštitu životinjama radi njih samih, a ne radi društva ili zadovoljstvo njihovih vlasnika.¹⁵

Paunović ističe kako je Europa jedino područje koje je pristupilo rješavanju pitanja zaštite životinja i njihove dobrobiti međunarodnim konvencijama, a koje su članice Europske unije (kao i one koje to žele postati) implementirale u svoja nacionalna zakonodavstva (za sada dakle, jedino u Europi životinje imaju inherentna ograničenja njihovog povređivanja). Međutim, konačni cilj nije da se to učini samo na europskom području, već na univerzalnom, svjetskom nivou. Ključni cilj pokreta za zaštitu i dobrobit životinja potaknutog od strane mnogobrojnih aktivista, nevladinih organizacija te Svjetskog društva za zaštitu životinja (WSPA) je zaključivanje jednog međunarodnog ugovora u dvadeset prvom stoljeću. Prvi korak ka tome bio bi donošenje Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja u Ujedinjenim narodima.¹⁶ Kaznenopravna zaštita životinja neraskidivo je povezana s propisima o zaštiti životinja i regulaciji njihova statusa. Kako je razvoj i regulacija zaštite životinja u svojem početku ista zaslužuje detaljnu znanstvenu obradu.

1.3. Metodologija, hipoteza i cilj istraživanja

nije bio i sam kraj rata, ali je bio početak američke borbe za prava i demokraciju. Prema: Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države*, II. knjiga, Novi vijek, Vlastita naklada autora, Zagreb, str. 82-89.

¹⁵ Tomaselli, P.M., *Overview of International Comparative Animal Cruelty Laws*. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/overview-international-comparative-animal-cruelty-laws>, pristup: 15.08.2021.

¹⁶ Paunović, M., *Životinjska prava - Prilog proširenoj teoriji ljudskih prava*, Strani pravni život, broj 3., 2005., str. 34.

1.3.1. Metodologija

Kaznenopravna zaštita životinja u hrvatskom pravnom sustavu je rad iz područja kaznenog prava te sukladno tome glavni dio rada je upravo detaljna pravna analiza kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja iz članka 205. Kaznenog zakona Republike Hrvatske (dalje u tekstu: KZ) te analiza njegove primjene u praksi.

Kazneno pravo je normativna disciplina i kao takva, sastoji se od normi kojima se propisuju pretpostavke kažnjivosti i uređuju zabranjena ponašanja, ali i opći instituti primjenjivi na sva kaznena djela te normi kojima su predviđene sankcije za počinitelje kaznenih djela. Definicija kaznenog prava u svom najširem značenju predstavlja dio pravnog sustava u određenoj državi koji sadrži propise (norme) kojima se određuju sva kažnjiva ponašanja i sankcije za njihove počinitelje. To su ponašanja, koja su zbog svoje neprilagođenosti zajedničkom životu, pogibeljnosti za određene vrijednosti i dobra neprihvatljiva te zbog toga zakonom nedopuštena i zabranjena.¹⁷

Pojavne oblike takvih ponašanja treba reducirati i svesti na najmanju moguću mjeru, a neke po mogućnosti posve eliminirati. Počiniteljima zabranjenih ponašanja treba staviti u izgled određeno zlo koje će se prema njima primijeniti ukoliko počine takvo djelo. To zlo je kazna, pa se takva zakonom zabranjena ponašanja nazivaju kažnjiva ponašanja. Kažnjiva ponašanja su različita, a njihova je različitost najuočljivija prema nazivima pojedinih skupina te vrstama i mjerama za njih propisanih kazni. Kriteriji za određivanje težine nekog kažnjivog ponašanja su suštinski i formalni. Prema suštinskom, radi se o tome koja se prava ili druge društvene vrijednosti ugrožavaju, povređuju i kojim intenzitetom, a prema pojednostavljenom tumačenju formalnog temelja za razlikovanje kažnjivih ponašanja odlučna je vrsta kazne.¹⁸

Svrha kaznenog prava i njegovih odredaba nije samo kažnjavanje, već naprotiv zaštita ljudi i ostalih vrijednosti u određenom društvenom uređenju temeljem prevencije (specijalne i generalne), ali i zaštita pravednosti. Svrha kažnjavanja prema Kaznenom zakonu Republike Hrvatske je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da

¹⁷ Horvatić, Ž., Derenčinović, D., Cvitanović, L., Kazneno pravo, Opći dio I, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., str. 7.

¹⁸ Ibidem.

ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo.¹⁹

U skladu s društvenim i socijalnim promjenama nalaže se i potreba prilagođavanja odredbi kaznenog prava, koje u suprotnom gube svoju svrhu. Neke zastarijevaju te se smatraju potrebnim dodatno urediti, jer više ne odgovaraju potrebama pozitivnog prava, a neke se pak trebaju dodati (neka ponašanja postaju kažnjiva - poput ubijanja i mučenja životinja, što prije nije bilo kažnjivo djelo).

Što se tiče zakonske odredbe zabranjenog ponašanja ubijanja i mučenja životinja nužno je vidjeti je li se ista doista mora nalaziti u Glavi XX. KZRH, a koja regulira kaznena djela protiv okoliša. Zatim treba vidjeti je li se kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja previše olako shvaća i uglavnom sudske presude izriču uvjetne osude, iako postoji i zakonska mogućnost izricanja zatvorske i/ili novčane kazne te rada za opće dobro. Naposljetku, temeljem detaljne teorijske obrade današnjeg općepriznatog međunarodnog stava prema životinjama, analize presuda i statističkih podataka dobivenih iz Državnog zavoda za statistiku povezuje se teorija i praksa, vidjeti što je problematično u praksi i ponuditi adekvatna rješenja kroz teoriju.

Pri obradi navedene tematike, u radu se namjeravaju koristiti sljedeće znanstvene metode: 1. pravno - dogmatska, 2. teleološka, 3. leksičko - gramatička, 4. logička, 5. sistemska, 6. povijesna, 7. komparativna i 8. statistička.²⁰

Pravno dogmatska metoda je osnovna metoda pozitivnog prava. Ona se sastoji u pokušaju pronalaženja pravog, suštinskog smisla čitavog niza odredaba sadržanih u propisima zakonskog i podzakonskog karaktera, kako nacionalnog, tako i međunarodnog značenja, a koja su bitna za zaštitu životinja. Smisao pravno - dogmatske metode je produbljena egzegeza

¹⁹ Kazneni zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, članak 41., Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

²⁰ Prilikom pisanja ovog dijela rada te korištenju znanstvenih metoda autorica se uglavnom koristila bilješkama s predavanja predmeta „Prijavljivanje znanstvenih projekata“, koji je na poslijediplomskom doktorskom studiju iz kaznenopravnih znanosti predavao prof. dr. sc. Josip Kregar. Za ispit navedenog predmeta potrebno je bilo služiti se sljedećom literaturom: B. Šešić, Osnovi metodologije društvenih nauka, Naučna knjiga, Beograd, 1988.; M. Mejovšek, Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2008.; Lekić, Dj., Metodologija predškolskog istraživanja, Svjetlost, Sarajevo, 1979.; Poper, K., Logika naučnog otkrića, Nolit, Beograd, 1973. i Samić, M., Kako nastaje naučno djelo, Svjetlost, Sarajevo, 1997.

pravnih normi koje se odnose na zaštitu okoliša uopće, a u okviru zaštite okoliša i zaštite životinjskog svijeta te posebno propisa čiji je primarni i/ili jedini cilj zaštita životinja, kao bića za sebe, a ne samo dijela okoliša odnosno životne sredine, i to putem propisivanja kaznenih sankcija za ponašanja koja predstavljaju najteže oblike povrede i ugrožavanja života, tjelesnog integriteta i zdravlja životinja.

Teleološkim tumačenjem se utvrđuje pravo značenje zakonske odredbe na osnovi njezina cilja te mu se pridaje odlučujuća važnost. Njime se utvrđuje svrha, bit, odnosno smisao bića kaznenog djela, što je moguće isključivo ako se analizira postojeća inkriminacija kako bi se utvrdilo što se njome želi postići. Primjenom teleološkog tumačenja na kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja iz članka 205. KZ-a potrebno je krenuti od pravnog dobra koje se želi zaštititi, a to su životinje.

Za pravilno utvrđenje značenja odredbe, odnosno svrhe zakona (*ratio legis*), potrebno je koristiti i druge metode.

Leksičko gramatička metoda polazi od tumačenja riječi što je u pravu i pravnoj znanosti izuzetno bitno. Logička metoda zasniva se na primjeni pravila i pravilnom mišljenju u pravnoj teoriji i praksi te pravilnom korištenju logičkih operacija u pravu poput pojmova: suđenja i zaključivanja. Logičko tumačenje u širem smislu (*analogija, argumentum a contrario*) služe popunjavanju pravnih praznina.

Logička metoda ima svoj specifična pravila primjene i izvođenje zaključaka. Sistemskom metodom se utvrđuje smisao odredbe iz cjeline u koju je uvrštena, za što je bitno i mjesto koje u toj cjelini odredba zauzima.

Sistemska metoda predstavlja tumačenje utvrđenja značenja pravne norme na osnovu njene povezanosti sa svim ostalim normama pravnog sustava i mjesta koje u njemu ima pravna norma.

Koristiti će se i povijesna metoda, u kojoj će biti ukratko prikazani od starog vijeka, pa do danas, svi važniji sustavi i pravni akti vezani za tematiku razvoja zaštite životinja te samim time uvid u razvoj društvene i pravne svijesti o položaju i zaštiti životinja. Primjena povijesne metode omogućava ostvarivanje pregleda i analize zakonskih rješenja te filozofsko - pravnih shvaćanja koja su bila zastupljena od starih pravnih izvora, koji su doneseni prije nove ere, zatim pravnih dokumenata srednjeg, novog vijeka, pa sve do suvremenih pravnih sustava.

Komparativna odnosno usporedna metoda je vrlo važna za obradu ove teme jer se njome u velikom dijelu rada prikazuje kaznenopravna zaštita i u drugim državama te analiza suvremenih međunarodnih pravnih izvora čije su odredbe na direktan ili indirektan način povezane s problematikom zaštite životinja. U tom smislu biti će obrađeno posebno međunarodno, a posebno europsko pravo koje regulira zaštitu životinja te istaknute određene države čiji pravni sustavi mogu biti uzor za daljnji napredak kako drugih, tako i našeg pravnog sustava. Ovo se pokazuje izuzetno važno i zato jer se time doprinosi ispunjenje međunarodnih obaveza koje je Hrvatska preuzela ratifikacijom određenih međunarodnih konvencija i direktiva.

Statistička metoda koristiti će se prilikom analiziranja raspoloživih podataka Državnog zavoda za statistiku o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja u periodu od 2004. - 2020. godine te podaci Državnog odvjetništva Republike Hrvatske.

Statistička metoda ima za cilj sagledavanje fenomenologije (opseg, dinamika i struktura) ovog oblika kriminaliteta, kao i modaliteta i intenziteta kaznenopravne reakcije na ta djela od strane sudstva.

Osvrnuti će se i na kriminalnu politiku stoga što je kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja često usko povezano s kriminalnim ponašanjima počinitelja i u drugim sferama kaznenog prava.

Nakon prvog, uvodnog dijela rada, slijedi drugo poglavlje u kojemu će biti prikazan kratki povijesno pravni osvrt razvoja kaznenopravne zaštite životinja.

Rad započinje povijesno pravnim prikazom i pravnim statusom životinja u starom, srednjem i novom vijeku te se kroz pojedine zakone i zakonske odredbe razmatra status životinja koji se do danas malo mijenjao.

Iako su bile dio čovjekova života kroz više tisuća godina, životinje su skoro uvijek imale status pokretne stvari te su bile ili u nečijem vlasništvu, ili ničije (navedeno ne vrijedi za sve životinje). Čovjek je kroz povijesna razdoblja često imao sa životinjama kontakt koji je puno više od odnosa čovjeka prema predmetu, odnosno nekoj stvari (dijelu imovine). Čovjeku su životinje i u starijoj povijesti bile životni pratioci, prijatelji, smatrane članovima obitelji.

Ipak, taj odnos se unatoč emotivnim vezama pojedinaca nije mijenjao u korist životinja kao živih, osjetilnih bića.

Biti će prikazan povijesni razvoj filozofsko - teorijskog sagledavanja i pozitivno pravnog reguliranja pojedinih aspekata odnosa između ljudi i životinja počevši od najstarijih pravnih izvora sve do onih koji su neposredno prethodili usvajanju današnjih zakona za zaštitu životinja, odnosno sankcioniranju nedozvoljenih ponašanja prema njima.

Treći, četvrti i peti dio rada biti će prikaz pravne podloge zaštite životinja u međunarodnom i europskom pravu, s time da će pravo općenito biti podijeljeno na države anglosaksonskog pravnog sustava i države europskog (kontinentalnog) pravnog sustava²¹.

Na međunarodnoj razini prikazati će se dvije skupine dokumenata. Usvojeni dokumenti od strane Ujedinjenih naroda (United nations) i prijedlozi dokumenata. Na europskoj razini biti će prikazani dokumenti, odnosno usvojene konvencije vezane za zaštitu životinja i konvencije koje se u kaznenopravnom smislu tiču zaštite flore i faune općenito te zaštite okoliša odnosno životne sredine, a koje su i od važnosti za Republiku Hrvatsku.

²¹ Od prvih stoljeća u drugom tisućljeću poslije Krista, na svjetskoj razini razlikuju se dva pravna sustava sa svojim posebnostima. Anglosaksonski sustav općeg prava (*Common Law*) i europski (kontinentalni) sustav. Razlike i posebnosti ova dva pravna sustava ne proizlaze samo iz društvenih, političkih, gospodarskih, kulturnih i drugih prilika u državama koje primjenjuju određeni sustav, već i u njihovoj povijesnoj i suvremenoj razlici izvornih zamisli i provedbi navedenih sustava. Kontinentalna državno - pravna teorija proizašla je iz rimskog pravnog i političkog etatizma. Dakle, u europskom kontinentalnom pravu, državni interesi imaju značajnu i odlučujuću prevagu nad individualnim interesima, za razliku od anglosaksonskog prava u kojem se inzistiralo na posebnosti općeg prava upravo zato što je usmjereno u cilju zaštite individualnih prava i sloboda članova društvene zajednice. Kao glavna razlika između ta dva pravna sustava je to što je u općem pravu (anglosaksonskom) polazište za pravo koje se u budućnosti primjenjuje na određeni događaj, sudski slučaj o kojem se nakon razmatranja i obrazloženja utvrdilo da postaje pravno pravilo (presedan), a time i izvor kaznenog prava. U kontinentalnom (europskom) pravu, zakonodavna vlast oblikuje apstraktne pravne norme za predviđene događaje. „Pojednostavljeno rečeno, opće pravo se stvara tako da ono što se dogodilo postaje pravo, a kontinentalno pravo stvara pravo za ono što će se dogoditi“. Posebnosti između ta dva sustava su se tijekom stoljeća ipak mijenjale. U anglosaksonskom (*common law*) sustavu, nisu više samo sudske odluke izvor kaznenog prava, već sve više i zakonski akti, a u kontinentalnom (europskom) sustavu izvor prava osim zakona postaju i njegova tumačenja u sudskim odlukama koje time predstavljaju i putokaz za promjene zakona u budućnosti (*lat. de lege ferenda*). Prema: Horvatić, Ž., Derenčinović, D., Cvitanović, L., Kazneno pravo, op.cit., str. 14-17.

Osim konvencija koje su usvojene od strane Vijeća Europske unije, biti će prikazane i uredbe te direktive kao izvori prava životinja na području Europske unije.

Šesto poglavlje je komparativan pregled nekoliko država koje su odabrane zbog svoje različitosti, ali i dostignuća koja se očekuju od hrvatskog kaznenog zakonodavstva.

Sedmo poglavlje, koje je ujedno i temeljno poglavlje samog rada početi će s temeljitom analizom kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja iz članka 205. Kaznenog zakona Republike Hrvatske (osnovni oblik djela, etiologija, teži oblici djela). Kroz pravnu analizu navedenog vidjeti će se njegova primjena u praksi odabranih sudova, ukazati na nelogičnosti, problematičnosti i slično. Osim članka 205., biti će obrađen i članak 208. Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, članak 204. Protuzakoniti lov i ribolov te ostala kaznena djela koja su od značaja za zaštitu životinja.

U osmom poglavlju biti će predstavljen i profil počinitelja kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja, odnosno zlostavljača životinja s posebnim osvrtom na moguće kriminalne djelatnosti, koji takvu osobu povezuju s drugim kaznenim djelima, čime je ista opasna ne samo po životinje, kao slaba i nemoćna bića, već i društvenu zajednicu općenito.

Osvrt na domaću sudsku praksu (kazuistički aspekt) kroz analizu presuda domaćih sudova je izuzetno bitan, jer je kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja itekako stvarna pojava koja se manifestira u svakodnevnom životu, a upravo sankcioniranjem ove pojave kroz praksu hrvatskih sudova ista dobiva određeni epilog.

Što se tiče presuda iste će se analizirati tako što će se prvo, tijekom obrade pojedinih instituta pozivati ili kritizirati shvaćanja zauzeta u presudama, i drugo, nakon prikaza i obrade podataka prikupljenih temeljem raspoloživih statističkih podataka o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja, osvrnuti će se na neke teorijski interesantne sudske presude.

U završnom, zaključnom dijelu rada, temeljem svega navedenog ponuditi će se zaključci te prijedlog budućeg uređenja inkriminacije ubijanja i mučenja životinja, kao i zaštita životinja uopće s razvitkom nove grane prava: Prava životinja.

1.3.2. Hipoteza i cilj istraživanja

Hipoteza naznačena u radu je da postoji neprihvatljiv raskorak između pravne regulative o zaštiti životinja i primjene odredaba istih u praksi od strane kaznenih sudova Republike Hrvatske.

Svaka znanstvena hipoteza pa tako i navedena mora se moći provjeriti i općenito se temelji na prethodnim opažanjima ili proširenjima znanstvenih teorija. Hipoteza se odnosi na pretpostavku, ideju koju treba provjeriti što zahtijeva istraživanje problematike, podatke, statističku obradu te naposljetku zaključke s prijedlozima.

Kaznenopravna zaštita životinja u Hrvatskoj nije dovoljno obrađena, niti su životinje dobile adekvatnu pravnu zaštitu. Kazneni zakon u Hrvatskoj se uglavnom po svom konceptu približio većini razvijenijih europskih država, ali da bi mogao učinkovitije ili sveobuhvatnije opisati biće ovog kaznenog djela, to nije upitno.

Pravo životinja je jedno od gorućih pitanja kojima se bave znanstvenici u cijelom svijetu, ali ne toliko intenzivno i u Hrvatskoj.

Cilj rada nije jedan, ali glavni cilj je svakako razmotriti opcije bolje pravne regulacije zaštite životinja, a posebno s aspekta kaznenog prava.

Rad započinje povijesno pravnim prikazom i pravnim statusom životinja u starom, srednjem i novom vijeku te se kroz pojedine zakone i zakonske odredbe razmatra status životinja koji se do danas malo mijenjao.

Iako su bile dio čovjekova života kroz više tisuća godina, životinje su skoro uvijek imale status pokretne stvari te su bile ili u nečijem vlasništvu, ili ničije (navedeno ne vrijedi za sve životinje). Čovjek je kroz povijesna razdoblja često imao sa životinjama kontakt koji je puno više od odnosa čovjeka prema predmetu, odnosno nekoj stvari (dijelu imovine). Čovjeku su životinje i u starijoj povijesti bile životni pratioci, prijatelji, smatrane članovima obitelji. Ipak, taj odnos se unatoč emotivnim vezama pojedinaca nije mijenjao u korist životinja kao živih, osjetljivih bića.

Danas se na znanstvenoj razini gleda na životinje kao puke pokretne stvari izjednačene s ostalom imovinom svog vlasnika promijenilo, a životinje su dobile određenu kaznenopravnu zaštitu. No, pitanje je da li je to dovoljno.

Velika većina europskih država, kao i država anglosaksonskog sustava su konvencijama, uredbama i direktivama regulirale zaštitu određenih prava životinja u smislu njihove dobrobiti. Tako su zaštićene određene vrste ptica, općenito ugrožene divlje vrste faune i flore, reguliran je međunarodni promet ugroženih vrsta divlje faune i flore, zaštita životinja u međunarodnom prijevozu, zaštita životinja koja se drže u svrhu proizvodnje, zaštita životinja za klanje, zaštita životinja koje se koriste za znanstvene svrhe i drugo. Sve te konvencije, uredbе i direktive uređuju određena prava, određenih životinja. No, prava zaštita životinja još nisu uređena na svjetskoj razini. Postoje prijedlozi dokumenata kao što su Univerzalna deklaracija o pravima životinja i Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja, no one nemaju nikakav formalno - pravni značaj. One predstavljaju svojevrsnu kombinaciju etičkih i ekoloških razloga za priznavanje prava životinja i u tom smislu utiču na širenje teorijskih shvaćanja koja podržavaju koncept prava životinja te na zakonska rješenja i praksu zaštite životinja u mnogim državama.²²

Pomak u problematici zaštite prava životinja predstavlja što se na temu životinja i njihovih prava uopće vode žestoke rasprave te što se sve veći broj teoretičara raznih profesija i stajališta trudi ispraviti zlo koje se godinama nanosi životinjama.

Naravno da među brojnim teorijama ima onih s više i manje argumenata zdravo logičnog razmišljanja, ali bitno je da se pokrenulo pitanje opravdanosti priznanja prava životinja kao bićima koja bi naposljetku od bića koja predstavljaju objekte radnje kaznenog djela postale objekt kaznenopravne zaštite, i to ne kao integralni dio okoliša, već kao bića koja imaju određene vrijednosti sama za sebe.

Životinje su kroz povijest imale status pokretne stvari i to određenje je uglavnom ostalo i danas. Neki ljudi su po svojoj prirodi²³ više skloni životinjama od drugih.

²² Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD Beograd, 2004., str. 194.

²³ Osvrt na odnos ljudi prema životinjama s psihološkog aspekta biti će detaljno objašnjen u poglavlju o počiniteljima kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja. Osim profila zlostavljača životinja, biti će objašnjeno i zašto neki ljudi vole životinje više od drugih te da li je strah prema životinjama urođen (neki ljudi se često boje određene životinje s isprikom da ih je takva životinja u nekom životnom periodu napala).

Nije bitno nekoga voljeti, ali bitno je poštovati pravo na život. Kazneni zakon upravo to i propisuje: zabranu ubijanja ili mučenja. Doduše, kazna je suviše mala i rijetko se izriče jer većina sudaca to kazneno djelo ne doživljava kao ozbiljno kazneno djelo te je stoga uvjetna osuda skoro isključiva kazna.²⁴ No, sve je veći interes za zaštitu prava i dobrobiti životinja u hrvatskom pravnom sustavu zahvaljujući zalaganju udruga za zaštitu životinja koje ista promiču raznim medijskim događajima, tribinama, seminarima, ali i terenskim djelovanjem spašavanja životinja u koja se nerijetko uključuju ljudi iz javnog života čime se toj problematici dodatno pridaje na važnosti.

Senzibilizacijom od najranije životne dobi, djeca bi imala puno više empatije prema životinjama, ali i drugim živim bićima, prirodi te naposljetku jedno prema drugome, što je također povezano s postavljenom hipotezom.

Dakle, senzibilizacija djece kroz edukaciju od najranije životne dobi, pa do završetka školovanja napravila bi puno više koristi nego ijedan zakon koji zabranjuje određeno ponašanje.

Zakonom kojim zabranjujemo određena ponašanja zapravo sankcioniramo posljedice, a po pitanju prevencije se ne učini dovoljno, što pak opet utječe na učestalost gonjenja ovog kaznenog djela.

Kolektivna svijest je ona koja određuje mnoga naša ponašanja, kako činjenja tako i nečinjenja. Upravo zato prava prevencija u slučaju zlostavljača životinja, kako malih, tako i velikih je edukacija.

1.4. Zašto je potrebno da kaznenopravna zaštita životinja bude izvučena iz konteksta ekološkog kaznenog prava i obrađena kao samostalna cjelina

Kaznenopravna zaštita životinja je u Hrvatskoj do sada uglavnom proučavana u sklopu ekološkog kaznenog prava. To nam pokazuje i činjenica gdje je u Zakonu smješteno kazneno djelo članak 205. Ubijanje ili mučenje životinja.

²⁴ Vidjeti statistički prikaz u Glavi VII.

Kazneno djelo ubijanje ili mučenje životinja (članak 205.) smješteno je u Glavi dvadeset (XX.), Kaznena djela protiv okoliša.²⁵ Navedena glava u Zakonu počinje s kaznenim djelima protiv okoliša (članak 193. - 201.), u članku 202. zabranjuje se trgovanje divljim vrstama životinja, u članku 204. regulira se protuzakoniti lov i ribolov, a tek u članku 205. se inkriminira ubijanje ili mučenje životinja. Ovako gledano, kazneno djelo čiji je objekt radnje životinja, spada u podgrupu ekoloških kaznenih djela protiv okoliša, odnosno prirode²⁶.

Okoliš²⁷, odnosno životna sredina se u potpunosti razlikuje od životinje²⁸, tako da pozicija zakonskog članka 205. u Glavi XX. svakako nije optimalna za zaštitu životinja u onom smislu kako to prezentiraju brojni autori koji se bave problematikom zaštite životinja.

U člancima koji se odnose na okoliš, objekt radnje nije živo biće, a životinja to jest čemu u prilog govori i podrijetlo riječi (latinski *animalia* znači živo biće). Upravo specifičnost životinje kao objekta radnje kaznenih djela, i to u kontekstu izmijenjenih etičkih shvaćanja velikog dijela čovječanstva u pogledu odnosa ljudi i životinja te posebno sukladno novim znanstvenim spoznajama o životinjama kao osjetilnim bićima (sposobnim da osjete

²⁵ Kazneni zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst zakona, Glava XX., Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

²⁶ Kao subjekt zaštite, okoliš je uglavnom usmjeren na okolinu s obzirom na interese ljudi i mogućnosti oblikovanja okoline (antropocentrično gledište). Međutim, kod zaštite prirode, razina objekta se pomiče s „okoliša“, orijentiranog prema ljudskim interesima, na model ekoloških sustava s organizmima (bakterijama, biljkama, životinjama), neovisno od njihove koristi za ljude (ekocentrično ili biocentrično gledište). Takva ekocentrična ili biocentrična mjerila u osnovi polaze od „vlastitog prava prirode“. Lončarić-Horvat, O. et al. Pravo okoliša, 3 izm. i dop. izd., Organizator, Zagreb, 2003., str. 25.

²⁷ „Okoliš je prirodno i svako drugo okruženje organizama i njihovih zajednica, uključivo i čovjeka koje omogućuje njihovo postojanje i njihov daljnji razvoj: zrak, more, vode, tlo, zemljina kamena kora, energija te materijalna dobra i kulturna baština kao dio okruženja koje je stvorio čovjek, svi u svojoj raznolikosti i ukupnosti uzajamnog djelovanja“, članak 34., Zakon o zaštiti okoliša, pročišćeni tekst, Narodne novine 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18.

²⁸ Životinja dolazi od latinske riječi *animalia* čije je prvotno značenje živ stvor. Znanost o građi i životu životinja naziva se zoologija. Proučenih životinjskih vrsta danas na Zemlji ima više od milijun. Prema: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67785>, pristup: 15.08.2021.; U radu će se skoro isključivo govoriti o životinjama koje su zaštićene Zakonom o zaštiti životinja, a to su sve životinje kralježnjaci; Zakon o zaštiti životinja, članak 3., Narodne novine 102/2017.

patnju, bol, strah, stres, ali i radost), dokazuje kako to kazneno djelo, prema mišljenju autora ne pripada u Glavu XX. Kaznenog zakona.²⁹

Kondor-Langer smatra potrebnim u Ministarstvu unutarnjih poslova, ali i državnim odvjetništvima posebno osposobiti određeni broj policijskih službenika i državnih odvjetnika koji bi se bavili isključivo problematikom kaznenih djela protiv okoliša s obzirom da postoji veliki broj needuciranog kadra za bavljenje takvim problemima, počevši od policijskih službenika i državnih odvjetnika pa sve do sudaca.³⁰ Autorica se djelomično ne slaže s Kondor-Langer, a posebno što se tiče problematike zaštite životinja. Naime, životinje su živa bića i trebale bi biti izdvojene iz Glave XX., koja sadrži kaznena djela protiv okoliša. S obzirom kako trenutno nisu izdvojene potreban je drugačiji pristup. Drugo, osposobljavanje već postojećih djelatnika bilo u sudstvu, odvjetništvu ili policiji ne bi polučilo nikakvim rezultatima jer su isti ionako pretrpani poslom vezano uz ljude. Potrebno je osnovati Policiju za životinje i to od ljudskih potencijala koji već imaju kvalifikacije i sposobnosti za procjenu je li opravdana prijava za zlostavljanje životinja te koji će uz pomoć službene policije (ili bez) obaviti uvid, donijeti odluku po obavljenom uvidu i ukoliko je potrebno oduzeti životinju.

Kao osjetilna, ali ujedno i ranjiva živa bića životinje su često meta zlostavljača.³¹ Upravo to je dodatni razlog da se kaznena djela kojima se štiti život, tjelesni i psihički integritet životinja izdvoje od ostalih kaznenih djela protiv okoliša. Spoznaje iz područja fenomenologije i etiologije zakonski nedozvoljenih, nasilnih i okrutnih ponašanja ljudi prema životinjama ukazuju na čestu i usku povezanost s drugim oblicima kažnjivog ponašanja poput fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja prema ljudima te socijalno patološkim fenomenima, kao što su pripadništvo uličnim bandama, narkomanija, alkoholizam, ilegalno kockanje, klađenje i brojna druga kaznena djela koja spadaju u područje nasilnog, organiziranog, transnacionalnog kriminaliteta.³²

²⁹ Tako i Batričević, A., *Zaštita životinja u međunarodnom pravu*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013, str 14.

³⁰ Kondor-Langer, M., *Stanje i kretanje okolišnog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj*, *Policija i sigurnost*, Vol. 30, No. 2, 2021., str. 271.

³¹ U radu će u posebnom poglavlju biti izložen profil zlostavljača, a posebno zlostavljača životinja kojih je unatoč postojećim zakonima sve više, a posebno je zlostavljanje prema kućnim ljubimcima u stalnom porastu.

³² Horvat, M., *Povezanost mučenja životinja s međuljudskim nasiljem*, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 19., br. 1., 2011.; Ascione F.R., *Children Who Are Cruel to Animals: A Review of Research and Implications for Developmental Psychopathology*, *Anthrozoos A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People &*

Sve navedeno ukazuje na nužnost izdvajanja zaštite životinja kroz zakonske odredbe iz poglavlja XX., koja se odnosi na kaznena djela protiv okoliša, jer iste tamo ne pripadaju. Kaznena djela protiv životinja potrebno je regulirati kao zasebnu, samostalnu cjelinu jer u suprotnom ozbiljna reforma nije moguća. Tako je napravio austrijski Kazneni zakon koji je okrutnost prema životinjama smjestio u posebno, XI. poglavlje koje nosi naslov „Okrutnost prema životinjama“ te ima samo jedan članak koji se tiče navedenog.³³

1.5. Antropocentrični pristup zaštiti životinja i njegova problematika

Mnogi pisci su već u prvom dijelu 20. stoljeća upozoravali na opasnosti ubrzanog tehnološkog razvoja po sam opstanak planete, no tek zadnjih desetljeća je ta opasnost ozbiljno shvaćena te prepoznata kao gorući problem ne samo za faunu i floru, već i čovječanstvo.

Animals, vol. 6, broj 4., 1993., str. 226-247.; Ascione, F.R., Arkow, P., Child Abuse, Domestic Violence, and Animal Abuse: Linking the Circles of Compassion For Prevention and Intervention, Purdue University Press, Indiana, 1998.; Ascione, F.R., Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, , Washington D.C., 2001.

³³ Austrijski kazneni zakon. Članak 222. Stavak (1) Svatko tko životinju, točka 1. zlostavlja ili izlaže nepotrebnim mukama, točka 2. pusti na slobodu iako se nije sposobna snaći na slobodi, ili točka 3. unatoč tome što je životinja bolesna podstrekava drugu životinju na nju, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine. Stavak (2) Kaznit će se i onaj, makar iz nehaja, koji pri prijevozu više životinja, u duljem trajanju, podvrgne životinje mučenju tako što ih je zanemario hraniti ili napojiti ili na drugi način. Stavak (3) Kaznit će se i tko namjerno ubije kralježnjaka. Prema: Strafgesetzbuch, Elfter Abschnitt Tierquälerei (§§ 222 – 222) § 222 StGB Tierquälerei. Preuzeto s: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb> , pristup: 15.08.2021.

Ubrzani tehnološki razvoj ima za posljedicu klimatske promjene, globalno zatopljenje³⁴ i brojne druge s tim srodne probleme.

Na samom početku, kad je postalo neupitno kako se radi o ozbiljnoj opasnosti, međunarodna zajednica je donijela niz konvencija ekološkog karaktera te time stavila pod zaštitu veliki broj vrsta faune i flore³⁵. Sada, iz današnje perspektive, može se zaključiti da su

³⁴ „Klimatske promjene“ i „globalno zagrijavanje“ često se koriste naizmjenično, ali imaju različita značenja. Pojmovi „vrijeme“ i „klima“ također se ponekad miješaju, iako se odnose na događaje s vrlo različitim prostornim i vremenskim razmacima. Vrijeme se odnosi na atmosferske uvjete koji se javljaju lokalno u kratkim vremenskim razdobljima - od minuta do sati ili dana. Poznati primjeri uključuju kišu, snijeg, oblake, vjetrove, poplave ili grmljavinu. Klima se, s druge strane, odnosi na dugoročni regionalni ili čak globalni prosjek temperature, vlažnosti i padalina tijekom godišnjih doba, godina ili desetljeća. Globalno zagrijavanje je dugotrajno zagrijavanje Zemljinog klimatskog sustava promatrano od predindustrijskog razdoblja (između 1850. i 1900.) zbog ljudskih aktivnosti, prvenstveno izgaranja fosilnih goriva, što povećava razine stakleničkih plinova koji zadržavaju toplinu u Zemljinoj atmosferi. Izraz se često koristi naizmjenično s pojmom klimatske promjene, iako se potonji odnosi i na zagrijavanje koje je proizvela ljudska i prirodna pojava te na učinke koje ono ima na naš planet. Najčešće se mjeri kao prosječno povećanje globalne površinske temperature Zemlje. Od predindustrijskog razdoblja, procjenjuje se da su ljudske aktivnosti povećale globalnu prosječnu temperaturu Zemlje za oko 1 stupanj Celzija (1,8 stupnjeva Fahrenheita), broj koji se trenutno povećava za 0,2 stupnja Celzijusa (0,36 stupnjeva Fahrenheita) po desetljeću. Nedvosmisleno je da je ljudski utjecaj zagrijao atmosferu, ocean i kopno. Klimatske promjene su dugoročna promjena prosječnih vremenskih obrazaca koji su definirali Zemljinu lokalnu, regionalnu i globalnu klimu. Ove promjene imaju širok raspon uočenih učinaka koji su sinonim za pojam. Promjene uočene u Zemljinoj klimi od ranog 20. stoljeća prvenstveno su potaknute ljudskim aktivnostima, posebno spaljivanjem fosilnih goriva, koje povećava razinu stakleničkih plinova koji zadržavaju toplinu u Zemljinoj atmosferi, podižući prosječnu površinsku temperaturu Zemlje. Ova povećanja temperature obično se nazivaju globalnim zatopljenjem. Prirodni procesi također mogu doprinijeti klimatskim promjenama, uključujući unutarnju varijabilnost (npr. ciklički obrasci oceana kao što su El Niño, La Niña i pacifička dekadna oscilacija) i vanjske sile (npr. vulkanska aktivnost, promjene u izlaznoj energiji Sunca, varijacije u Zemljinoj orbiti). Znanstvenici koriste opažanja sa zemlje, zraka i svemira, zajedno s teoretskim modelima, za praćenje i proučavanje prošlih, sadašnjih i budućih klimatskih promjena. Zapisi o klimatskim podacima pružaju dokaze o ključnim pokazateljima klimatskih promjena, kao što su: globalno povećanje temperature kopna i oceana; rastuća razina mora; gubitak leda na Zemljinim polovima i planinskim glečerima; promjene učestalosti i jačine u ekstremnim vremenskim uvjetima kao što su uragani, toplinski valovi; šumski požari, suše, poplave i oborine; promjene oblaka i vegetacije, samo su neke od posljedica klimatskih promjena. Preuzeto s: <https://climate.nasa.gov/resources/global-warming-vs-climate-change/>, pristup: 15.09.2021.

³⁵ Veliki broj međunarodnih ugovora, konvencija, uredbi i direktiva biti će posebno obrađen u radu, Glavi 3., 4. i 5. Prikaz pravne podloge zaštite životinja u međunarodnom i europskom pravu.

svi ti međunarodni ugovori u centru svojih razmatranja štitili zapravo „okolinu čovjeka“, dakle bili antropocentrično orijentirani.³⁶

U ovom trenutku, iako postoje brojne znanstveno utemeljene studije o životinjama kao osjetilnim bićima na međunarodnoj i europskoj razini, ipak je još uvijek teško govoriti o potpunom udaljavanju od antropocentričnog pristupa pri reguliranju položaju životinja u pravu, a posebno u sustavu kaznenog prava. Uglavnom je zadržan antropocentričan pristup.

Visković ističe kako „visoko moralno jedinstvo čovječanstva postaje predmetom jedne nove i mnogima neočekivane i nerazumljive kritike - sada s polazišta znatno širih rasuđivanja etičke i biološke naravi. Naime, javlja se kritika činjenice da dostignuto jedinstvo moralnih odnosa ostaje još uvijek uvelike diskriminirajući i nepravedan poredak, koji priznaje interese i ovlaštenja samo pripadnicima ljudske vrste, a niječe ih svim ostalim bićima - premda bi i ovima trebalo priznati zbog bitnih svojstava koja su zajednička ljudskim i ne - ljudskim bićima, stanovite egzistencijalne interese i moralna ovlaštenja.“³⁷

Međutim, načelno udaljavanje od antropocentrizma i prihvaćanje biocentrične etike otvara niz spornih pitanja posebno u području kaznenog prava koje je uglavnom usmjereno na zaštitu čovjeka i osnovnih društvenih vrijednosti.

Pravni poredak je još uvijek diskriminirajući i nepravedan poredak, koji samo pripadnicima ljudske vrste priznaje određena prava. Dosadašnja etika je bila isključivo antropocentrična i samo je čovjeku pridavala moralnu subjektivnost jer čovjek ima dušu, razum, svijest, društvenost te ostalo na čemu se moral može temeljiti.³⁸

Međutim, iako se kod starih grčkih filozofa, pa i kasnijih mislioca oštro odbacuje i sama pomisao da bi se životinjama trebao priznati moralni status, uvijek su postojali i oni koji su smatrali drugačije.³⁹

„Do odlučujuće kritike etičkog antropocentrizma dolazi 1970-ih godina uz nove spoznaje o ponašanju i svijesti životinja (etologija), o uništavanju prirode i životinjskih vrsta

³⁶ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 123.

³⁷ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, Jesenski i Turk, Zagreb, 2006., str. 316.

³⁸ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit. str. 316.

³⁹ O mislima teoretičara i zaštitnika za prava životinja iz razdoblja Novog vijeka vidi više u poglavlju 2. (2.3.4.)

(ekologija), o patnjama životinja (psihologija i zoofilija), i o prijetnjama životu od tehnoloških manipulacija (bioetika). Ta četiri izvora novih iskustava stavljaju radikalno u pitanje vladajuću ravnodušnost prema ne - ljudskim bićima ili drugim životinjama.⁴⁰

Jedan od predvodnika modernog pokreta za prava životinja (etičkog animalizma) je Peter Singer, australski etički i politički filozof, bioetičar, najpoznatiji po svom djelu „Oslobođenje životinja“ (*Animal Liberation*), u kojem je izložio svoje teze protiv specizma.⁴¹

42

Vezano za prava životinja, neizostavno je ime Tom Regana, kalifornijskog profesora i autora knjige poznate svim zoofilima „The Case for Animal Rights“ u kojoj Regan zastupa „prirodnopravni stav“ te brani mogućnost i potrebu koncepta „animal rights“ i neposrednih obaveza ljudi prema životinjama s teorijom o moralnim ovlaštenjima životinja kao bićima koja su u nečemu bitnom jednaka čovjeku i zbog toga su samostalne vrijednosti ili „subjekti života“, a ne instrumentalne vrijednosti ili sredstva nečijih ciljeva.⁴³

Kao još jednog od filozofa koji je izražavao svoje stavove u korist prava životinja, a kao zastupnik u Europskom parlamentu se borio protiv testiranja nad životinjama i zlostavljanja životinjama na farmama Visković ističe Gianni Vattima.⁴⁴

⁴⁰ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 321. Tako i Mary Midgley naglašava: „Mi nismo samo slični životinjama, mi jesmo životinje“. Midgley, M., *Beast and Man: The Roots of Human Nature*, 1st ed., Routledge, 2002., str. 1.

⁴¹ Singer, P., *Oslobođenje životinja*, Ibis grafika, Zagreb, 1998., str. 179-208.

⁴² Richard Ryder je početkom 1970. godine stvorio pojam „specizam“ (kako bi označio diskriminaciju što je na etičkom planu ljudi provode nad životinjama), i podijelio tu ideju s Peterom Singerom, koji je pojam popularizirao u svom klasičnom djelu „Oslobođenje životinja“. Preuzeto s: <https://philpapers.org/rec/RYDSPA>, pristup: 10.08.2021.

⁴³ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 375-376.

⁴⁴ Gianni Vattimo je rođen je 04.01.1936. u Torinu, u Italiji. Kao dijete poslan je u školu govorničtva, a katoličko okruženje u kojem se nalazio kao dijete oblikovalo je mnoge njegove stavove kasnije kao filozofa. Središnji dio Vattimove filozofije su egzistencijalistički i proto-postmodernistički utjecaji Nietzschea, Heideggera, Gadamera i Kuhna. Također je postao istaknut izvan filozofskih krugova svojim političkim aktivizmom u podržavanju prava homoseksualaca i svojom pozicijom zastupnika u Europskom parlamentu. Njegove ideje imale su širok utjecaj u svim disciplinama poput feminizma, teologije, studija seksualnosti i globalizacije. Smatrao je da nas je tehnika izdala učinivši nas anonimnom masom, umjesto da nas oslobodi i olakša naš duhovni život. Poznata je njegov citat: „Među mnogim definicijama postoji jedna s kojom se općenito može složiti: modernost je epoha u kojoj je jednostavno biti moderan postalo odlučujuća vrijednost sama po sebi“. Godine 1992. nagrađen je

Vattimo piše da su „životinje naš Četvrti svijet, koji se ne može više držati u zaboravu i smatrati područjem kolonizacije i bezuvjetnog izrabljivanja“.⁴⁵

Životinje su kroz povijest bile isključivo zaštićene kao imovina odnosno vrijednosna dobra za ljude, što je u skladu s antropocentričnom etikom. Danas se sve više javlja zahtjev za zaštitu životinja u jednom drugom kontekstu, u smislu da se štite kao živa bića neovisno o interesima ljudi. To je dakle biocentrična etika. Etika kojoj je život sam po sebi svrha i koja zahtjeva zaštitu svakog života kao vrijednosti *per se*. Kao što se u doba robovlasništva ideja jednakosti (u smislu rase, boje kože) proširila na sve ljude, tako se sada ideja prava na život i slobodu življenja širi na sva živa bića.

Od biocentrične etike i njezina pristupa zahtijevaju se odgovori. „Međutim, intuiciji milijuna ljudi je dostupnije i za poticanje zoofilije jednostavnije ono utemeljenje biocentrične etike koje daje većina suvremenih pobornika priznanja moralne relevantnosti i zaštite životinja: sva živa bića bitno su jednaka po tome što mogu živjeti bolje ili lošije s obzirom na njihove biološke, etološke i društvene potrebe, i što sva imaju sposobnost (prema nekim autorima samo ona fiziološki razvijenija, npr. kralježnjaci) osjećaja boli, patnje i zadovoljstva. Dakle biocentrična etika temeljila bi se na postavci da je minimalna funkcija svakog normativnog poretka, moralnog i pravnog, omogućiti što veće blagostanje svih živih bića, kao najviših vrijednosti, i što je moguće manju mjeru njihova stradanja i patnje.“⁴⁶

Veliki dio filozofske misli smatra čovjekovu vlast nad životinjama legitimnom, vlast ljudske izvrsnosti zbog prirodne nadmoći. Čovjek je gospodar svim živim bićima koja ne misle. Upravo tako razmišlja i danas velika većina ljudi. Na žalost ni većina filozofa etičara ne priznaje životinjama bilo kakav moralni status. No, tako nije razmišljala Mary Midgley⁴⁷,

nagradom Max Planck za humanističke znanosti. Preuzeto s: <https://iep.utm.edu/vattimo/> ; <http://www.asia.it/adon.pl?act=doc&doc=2445>, pristup: 10.08.2021.

⁴⁵ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 322., prema: Vattimo, G., L'Espresso, 12. siječnja 1992.

⁴⁶ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 324.

⁴⁷ Mary Midgley (13.09.1919. - 10.10.2018.) je na Oxfordu diplomirala klasiku, filozofiju i antičku povijest. Poznata je po svom radu u znanosti, etici i pravima životinja. Objavila je brojne članke tijekom svoje karijere. Svoju prvu knjigu, *Beast And Man* (1978.) napisala je u pedesetim godinama. Nakon toga je napisala više od 15 drugih knjiga, uključujući *Animals and Why They Matter* (1983.), *Wickedness* (1984.), *The Ethical Primate* (1994.), *Evolution as a Religion* (1985.), *Science as Salvation* (1992.) i *The Solitary Self* (2010.). Njezina posljednja knjiga, *Are You Illusion?* objavljena je 2014. godine. Mary Midgley nagrađena je počasnim D. Littom

koja je takav stav nazvala apsolutnim isključenjem životinja iz morala.⁴⁸ Pokušaje uključivanja životinja u zaštitnički etički poredak Midgley je nazivala relativnim isključenjem/uključenjem životinja iz područja etike.

Možemo li danas govoriti o antropocentričnim ili biocentričnim zakonima za zaštitu životinja? Zakoni za zaštitu životinja (tamo gdje postoje) su antropocentrični, s obavezom da prema životinjama ne smijemo postupati okrutno, da ih ne smijemo mučiti i/ili ubijati. To naravno ne vrijedi za sve životinje, ali i za one koje vrijedi, uglavnom vrijedi zbog ljudske osjećajnosti samo prema određenim vrstama životinja, a ne svim životinjama kao autonomnim vrijednostima.

(Litterarum Doctor ili Doctor Litterarum - ekvivalent doktorata iz Filozofije, u mnogim zemljama dodjeljuju ga sveučilišta i učena tijela kao priznanje za vrhunska humanistička postignuća, izvorne doprinose kreativnoj ili kulturnoj umjetnosti i drugim vrijednostima) na Sveučilištu Durham 1995., i počasnim doktoratom građanskog prava na Sveučilištu Newcastle 2008. godine. Počasna je stipendistica Centra za istraživanje politike, etike i znanosti o životu na Sveučilištu Newcastle. Područja njezina istraživanja bila su: prava životinja, etička filozofija, etologija, evolucija, moralna filozofija, filozofija znanosti i drugo. Preuzeto s: <https://www.routledge.com/authors/i14062-mary-midgley>, pristup: 10.08.2021.

⁴⁸ Midgley, M., *Animals and Why They Matter*, The University of Georgia Press, 1983., str. 9-19.

1.6. Peter Singer Vs. Tom Regan

Singer o sebi kaže: „Profesor sam bioetike, s pozadinom filozofije. Uglavnom radim na praktičnoj etici, a najpoznatiji sam po Oslobođenju životinja i svojim spisima o globalnom siromaštvu“.^{49 50}

Njegova knjiga iz 1975. godine „Oslobodenje životinja“ uvelike je utjecala na moderne pokrete za dobrobit životinja. U knjizi se Singer zalaže protiv specizma – što je diskriminacija između bića na jedinoj osnovi njihove vrste – i na taj je način gotovo uvijek praksa koja se čini u korist pripadnika ljudske rase protiv neljudskih životinja. Ideja je da se sva bića koja su sposobna i patiti, i doživljavati užitak – to jest, živa bića – treba smatrati moralno jednakima u smislu da se njihovi interesi trebaju smatrati jednako. Peter Singer posebno tvrdi da je činjenica da se životinje koriste za hranu neopravdana, jer uzrokuje patnju nesrazmjernu dobrobitima koje ljudi imaju svojom konzumacijom. Prema Singeru, je stoga moralna obveza suzdržati se od jedenja životinjskog mesa (vegetarijanstvo), ili čak ići toliko daleko do toga da se ne konzumira bilo koji od proizvoda dobivenih iskorištavanjem životinja (veganizam). Singer više od trideset godina dovodi u pitanje tradicionalne predodžbe primijenjene etike i svjetski je poznat po tome što je dao poticaj pokretu za prava životinja.

Singer ističe da postoje ljudi koji imaju novca za kupnju u tamošnjim skupim trgovinama te koji u tome ne vide nikakav moralni problem. U dokumentarnom filmu Singer postavlja pitanje trebaju li ti potrošači u tome vidjeti nekakav moralni problem, jer za Singera je bitno pitanje na što bismo trebali trošiti svoj novac. Singer objašnjava kako se etika odnosi

⁴⁹ Peter Albert David Singer je australski filozof i bioetičar židovskog podrijetla, rođen 1946. godine u Melbourneu, u Australiji. Neko vrijeme je pohađao Scotch College u Melbourneu. Nakon što je završio školu, Singer je studirao pravo, povijest i filozofiju na Sveučilištu u Melbourneu, gdje je 1967. godine diplomirao umjetnost. Godine 1969. je magistrirao s tezom: „Zašto bih trebao biti moralan?“ Nakon toga, Singer je za svoj rad nagrađen ponudom za upis na Sveučilište u Oxfordu, koju je prihvatio. Tamo je studirao i završio filozofiju 1971. godine. Njegova disertacija bila je o građanskoj neposlušnosti, pod nadzorom poznatog engleskog moralnog filozofa R.M. Harea. Singer je kasnije istu tezu objavio kao knjigu 1973. godine pod naslovom „Demokracija i neposluh“. Peter Singer je utjecajni mislilac čija je praktična etika pružila okvir za prava životinja, učinkovit altruizam i globalno iskorjenjivanje siromaštva. Prema: Peter Singer, Professor of Philosophy at The European Graduate School / EGS - Biography. Preuzeto s: <https://egs.edu/biography/peter-singer/>, pristup: 16.12.2021.

⁵⁰ Peter Singer. Preuzeto s: <https://petersinger.info/>, pristup: 16.12.2021.

na osnovne odluke koje donosimo u svojim životima te kako bismo, ako bi više primjenjivali etiku, otkrili da promišljanje stvari vodi do izazova zdravorazumskog morala. Tvrdi da mnogi ljudi pogrešno misle kako se etički standardi mogu imati samo religioznošću ili vjerovanjem u određene „Božje zapovijedi“. Sugerira da, iako etika mora proizaći iz nas samih, ne znači da je potpuno subjektivna. Umjesto toga, kada počnemo gledati na probleme etički, moramo učiniti više od razmišljanja o vlastitim interesima. Moramo se zapitati kako uzeti u obzir interese drugih. Na primjer, moramo se zapitati što bismo odabrali da smo u njihovoj poziciji, a ne u svojoj? Ono što se pojavljuje u tom trenutku je prioritet smanjenja ili sprječavanja patnje. Etika se ne odnosi samo na ono što zapravo radimo i utjecaj toga, već se odnosi i na ono što propuštamo učiniti – ono što odlučimo ne činiti. Zato su pitanja o tome na što trošimo svoj novac također i pitanja o tome na što odlučimo ne trošiti svoj novac. Mnogi od nas to zaboravljaju. Nadalje, mnogi su se filozofi pitali o smislu života. Prema Singeru, život postaje smislen kada se povežemo s nekim stvarno važnim uzrocima ili problemima i pomognemo. Peter Singer je danas predstojnik katedre za Etiku, na Sveučilištu Princeton, gdje predaje bioetiku, a radi i kao profesor na Sveučilištu u Melbourneu (Centar za primijenjenu filozofiju i javnu etiku). Singer je također dva puta bio predstojnik Katedre za Filozofiju na Sveučilištu Monash (Australija), gdje je osnovao Centar za ljudsku bioetiku. Peter Singer je racionalistički filozof u anglo-američkoj tradiciji utilitarizma. Predaje „praktičnu etiku“, koju definira kao primjenu morala na praktične probleme temeljene na filozofskom razmišljanju, a ne na religijskim uvjerenjima.

Tom Regan⁵¹ je napisao kratku autobiografiju, *The Bird in a Cage*⁵², u kojoj je opisao svoje djetinjstvo i nastajanje zanimanja za socijalnu pravdu, zagovaranje životinja i filozofiju.

⁵¹ Tom Regan je američki filozof i aktivist za prava životinja rođen u Pittsburgu, Pennsylvania, 1938. godine. Tom Regan je imao dugu i istaknutu akademsku karijeru, posebno na Sveučilištu North Carolina State, Raleigh, gdje je bio profesor emeritus iz Filozofije. Tijekom više od trideset godina rada na fakultetu, Regan je dobio brojne nagrade za izvrsnost u preddiplomskom i diplomskom radu, imenovan je uvaženim profesorom Sveučilišta Alumni, objavio stotine stručnih radova i više od dvadeset knjiga, osvojio velike međunarodne nagrade za filmsko pisanje i režiju te održao stotine predavanja diljem Sjedinjenih Država i inozemstva. Godine 2000. dobio je medalju William Quarles Holliday, najveću čast koju Sveučilište NC State može dodijeliti jednom od svojih fakulteta. Na međunarodnom nivou se smatra pionirskim glasnogovornikom filozofije prava životinja, a 2016. godine Tom Regan je uvršten u Kuću slavnih za prava životinja. Preuzeto s: <https://www.vegansociety.com/news/blog/tom-regan-philosopher-and-animal-rights-pioneer-1938-2017>, pristup: 16.12.2021.

⁵² Regan, T., *The Bird in a Cage: A Glimpse of my Life*. Preuzeto s: https://www.academia.edu/35088982/The_Bird_in_the_Cage, pristup: 16.12.2021.

Njegova razmišljanja o životu i druge biografske podatke je Laura Moretti⁵³ prikupila za posebno izdanje časopisa *The Animals'Voice*.^{54 55}

⁵³ Laura Moretti je započela svoj aktivizam za životinje u La Pazu, u Boliviji u dobi od deset godina. Bila je odlučna braniti nesretne ulične pse skrivajući ih od ubojica (šintera) i „premještala“ druge životinje kako bi spriječila njihov pokolj. Kao mlada tinejdžerka, Laura je aktivno sudjelovala u podnošenju peticije kanadskoj vladi za okončanje godišnjeg pokolja beba tuljana. U srednjoj školi je već usvojila poglavlje Fonda za životinje i koristila ga za educiranje svoje zajednice o nevolji životinja diljem svijeta. Laura je željela studirati i podučavati filozofiju prava životinja, ali ju je Kalifornijsko državno sveučilište u Chicu tada ismijalo. A propos toga, sada bi njih trebalo ismijati jer se prava životinja predaju na većini velikih koledža i sveučilišta u državi (i cijelom svijetu) – uključujući i na California State University, Chico. Laura je odlučila podučavati na drugi način. Koristeći svoj talent i iskustvo kombiniranja slika s pravim riječima, kreirala je letke i novinske oglase, kao i biltene, postere, knjige, pamflete, naljepnice za branike, reklamne panoje, letke, posjetnice, i drugo, što je na kraju dovelo do njezinog stvaranja časopisa koji se i danas tiska (*The Animals Voice Magazine*). Svoje grafičke vještine je prenijela na internet. Radila je posao tajnog agenta za SPCA New Jersey, bila lobista za zakone o zaštiti životinja u svakoj državi u kojoj je ikad živjela, prihvatila se praktičnog spašavanja divljih konja, izdavanja časopisa i web stranica, do služenja u savjetodavnim odborima raznih organizacija, uključujući njezine trenutne pozicije u Return to Freedom Wild Horse Sanctuary i Animal Guardians (kao međunarodna veleposlanica). Laura je aktivistica za životinje više od 50 godina, čime je stekla cijenjenu poziciju u pokretu za prava životinja diljem svijeta. Uvrštena je u Kuću slavnih za prava životinja 2004. godine. Kada govori o ljudima koji su je inspirirali u njezinom predanom radu koji radi i danas, Laura Moretti spominje Ruth Harrison, čiju je knjigu „Animal Machines“ pročitala u srednjoj školi te koja ju je učvrstila u uvjerenju da bude doživotna vegetarijanka. Zatim spominje Tom Regana, čija je knjiga *Animal Rights and Human Obligations* potvrdila ono u što je već vjerovala, ali nije mogla izraziti riječima. Zнала je što je moralno ispravno, a što pogrešno kada su životinje u pitanju instinktivno od svoje pete godine, ali nije znala kako to pretočiti riječima. Tom Regan je to izrazio riječima - i, čineći to, dao joj „dopuštenje“ da bude ono za što je rođena. Tom Regan je pak za Lauru Moretti rekao sljedeće: „Laura Moretti jedna je od rijetkih daVincijanka koje sam ikada poznao. Ono što je Laura stvorila je samo po sebi djelo velike zasluge. Kakva je samo sreća što je osoba tako izvanrednih talenata posvetila svoj život korištenju ih u borbi za prava životinja. Kakva je privilegija imati te talente koji su pomogli da ovaj rad dopre do šire publike. Hvala je premala riječ za tako veliki dar.“ Preuzeto s: All-Creatures.org, Working for a Peaceful World for Humans, Animals and the Environment, Interview with Laura Moretti : An Animal Rights Article from All-Creatures.org, <https://www.all-creatures.org/articles/ar-even-laura-moretti-interview.html> ; The Animals Voice was founded by Laura Moretti, <https://animalsvoice.com/about/founder/> ; The Animals Voice, <https://animalsvoice.com/category/exclusive-content/moretti/> , pristup: 16.12.2021.

⁵⁴ The Animals Voice je časopis koji izlazi kvartalno (svaka tri mjeseca) već punih trideset pet godina, a izdaje ga The Animals Voice neprofitna organizacija, koju je osnovala Laura Moretti. The Animals Voice je nezavisni online resurs za pomoć životinjama diljem svijeta – i ljudima koji ih brane. Sadrži najnovije vijesti i druge medijske izvještaje, istraživačka izvješća, intervjue i profile, komentare koji potiču na razmišljanje i još mnogo toga. Časopis The Animals Voice je nagrađivana međunarodna publikacija koja globalnoj publici izlaže nevolje životinja sa svojim komentarima koji potiču na razmišljanje, istraživačkim izvješćima, ekskluzivnim intervjuima

Među njegovim knjigama tri se smatraju najvažnijima u razumijevanju njegova životnog djela: *The Case for Animal Rights* (1983.), *Bloomsbury's Prophet: G. E. Moore and the Development of his Moral Philosophy* (1986.) i *Empty Cages: Facing the Challenge of Animal Rights* (2004.).

Kada je prvi put objavljen, *The Case for Animal Rights* odmah je prepoznat kao „moderni klasik“. Recenzije eminentnih kritičara su Reganovo djelo ocijenili izvrsnim te bez sumnje jednim od najvažnijih filozofskih doprinosa pravima životinja i neupitno najboljim radom koji se do tada pojavio u svom području. *The Case for Animal Rights* preveden je na brojne jezike: talijanski, švedski nizozemski, a 2010. godine je objavljen čak i na kineskom jeziku.⁵⁶

Tom Regan je zajedno s filozofom Peterom Singerom objavio revolucionarnu knjigu *Animal Rights and Human Obligations* (1976. godine). Knjige *Animals and Christianity: A Book of Readings* (2007. godine) i *Other Nations: Animals in Modern Literature* (2010. godine) objavio je sa vlč. Andrew Linzeyem. Mylan Engel Jr. i Gary Lynn Comstock su pod mentorstvom Tom Regana objavili izuzetnu knjigu *Moral Rights of Animals* (2016. godine).⁵⁷

Regan dijeli zaštitnike prava životinja na: DaVinciance, Damašćane i Muddlerse⁵⁸. Podjela se odnosi na tri različita načina temeljem kojih ljudi mogu steći ono što Regan naziva životinjskom sviješću.

DaVincianci slijede model Leonarda Da Vinci koji od najranije dobi nije htio povrijediti životinje i nastojao ih je zaštititi. Nitko ga nije morao uvjeravati da bude takav.

i još mnogo toga. Preuzeto s: <https://animalsvoice.com/author/magazine/> ; <https://animalsvoice.com/> , pristup: 16.12.2021.

⁵⁵ Razmišljanja o životu Tom Regana i druge biografske podatke Laura Moretti je prikupila za posebno izdanje svog časopisa *The Animals'Voice*. Taj se materijal nalazi na web stranici koju ona vodi: tomregan.info. Zaklada *Culture & Animals Foundation (CAF)* zahvalna je Lauri i *The Animals Voiceu* na njezinoj predanosti životu i radu Toma Regana te što su dopustili koristiti neke od informacija na web stranici CAF-a. Preuzeto s: <https://www.cultureandanimals.org/about/tom-regan/> , pristup: 16.12.2021.

⁵⁶ Tom Regan, *Professional Biography*, *Culture & Animals Foundation*. Preuzeto s: <https://www.cultureandanimals.org/about/tom-regan/> , pristup: 16.12.2021.

⁵⁷ Tom Regan, *Selected Bibliography*, *Culture & Animals Foundation*. Preuzeto s: <https://www.cultureandanimals.org/about/tom-regan/> , pristup: 16.12.2021.

⁵⁸ Regan, T., *Empty Cages : Facing the Challenge of Animal Rights*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., New York, 2005., str. 21-28.

Nije mu trebao racionalni dokaz prije nego što je usvojio svoj suosjećajan način postojanja u svijetu. Bio je upravo takav kakav jest i to je bila njegova individualna priroda. Taj epitet je zaslužen dao svojoj kolegici Lauri Moretti, istinski predanoj aktivistici za prava životinja koja je poriv prema tomu osjetila kao dijete, a daljnji život ju je samo učvrstio u njezinim uvjerenjima i nastojanjima da pomoge životinjama diljem svijeta koliko god može.

Damašćani se razlikuju od DaVincijsa jer nemaju prirodnu empatiju kakva je prisutna kod DaVincijsa. Međutim, niti oni ne traže neki racionalni argument prije nego prošire svoju svijest prema životinjama. Njihov se život radikalno promijenio zbog nečega što su doživjeli. Primjerice, načina na koji su se stvari promijenile za Saula, u biblijskoj priči, dok je putovao na putu za Damask. Prema biblijskoj priči, Isus je Saulu govorio „s nebesa“, izravno s njim na prilično dramatičan način. Na temelju tog jedinstvenog iskustva koje je preobrazilo život, Savao, jedan od glavnih Isusovih klevetnika, postao je Pavao, Isusov najutjecajniji učenik. Neki aktivisti za zaštitu životinja su prošli sličnu transformaciju. Nešto su osjetili, vidjeli, čuli i sukladno tome se u njima dogodio preokret u smislu početka zagovaranja prava životinja. Dramatični događaji u životu često promijene smjer našeg razmišljanja. Primjer Damašćana je Henry Bergh.⁵⁹

Treću skupinu zaštitnika prava životinja Regan naziva „Muddlers“. Oni se ne rađaju s prirodnom simpatijom, ni empatijom prema životinjama. Za razliku od Damašćana, ne postoji nijedan događaj u njihovom životu koji mijenja tko su oni, ili zašto žive. Umjesto toga, Muddlersi uglavnom traže razloge zašto bi se trebali promijeniti. Pri tome polaze od jednog učenja, pa krenu u drugo, tako da je prava promjena za njih dugotrajan proces, moglo bi se reći putovanje.

Regan upravo sebe svrstava u ovu zadnju skupinu zaštitnika prava životinja. Njemu je bilo potrebno dugo „putovanje“ dok se konačno nije osvijestio kao zagovornik prava životinja.⁶⁰

Tom Regan je vjerovao da je veganski svijet moguć. Sam je prošao proces od konzumiranja mesa (čak je i radio kao mesar dok se školovao kako bi platio troškove fakulteta) do toga da je postao vegan. U svom intervjuu rekao je kako je „tih godina imao oči, ali nije vidio, imao uši, ali nije čuo.“ Rekao je da ljudi moraju razumijeti. Potrebno je da poruka

⁵⁹ O Henry Berghu će biti više napisano u poglavlju 2.3.1. Zaštita životinja u Sjedinjenim američkim državama.

⁶⁰ Regan, T., *Empty Cages: Facing the Challenge of Animal Rights*, op.cit., str. 26.

zagovornika zaštite životinje bude snažnija od poruke koju većini ljudi svakodnevno govori multimilijardna industrija zlostavljanja životinja. „Mi koji smo stigli na ovu destinaciju nikada ne smijemo izgubiti nadu da će nam se i drugi pridružiti. Svi smo mi nesavršena stvorenja u nesavršenom svijetu. Posljednje što bismo trebali učiniti je ljudima dati još jedan razlog za ignoriranje životinja. Zbog čega, barem po mom mišljenju, moramo otvoriti ruke drugima, a ne ih otjerati od toga da postanu suosjećajni zbog onoga što govorimo ili kako to govorimo. Sredstva koja koristimo stvaraju ciljeve koje postizemo. Naša mržnja može stvoriti samo još više mržnje. Međutim naša ljubav prema drugima, čak i onima s kojima se najviše ne slažemo dugoročno gledano je jedino rješenje.“^{61 62}

Tom Regan je vjerojatno bio jedan od najutjecajnijih teoretičara prava životinja na svijetu. *The Case for Animal Rights* iz 1983. godine, njegov najpoznatiji rad istaknuo je prava životinja u filozofski i politički plan. Njegov rad se često uspoređuje s Peterom Singerom, vodećim glasom teorije oslobođenja životinja, iako Reganov „kantovski“ pogled na prava životinja utvrđuje da životinje imaju intrinzičnu vrijednost, baš kao i ljudi. Ovo je u suprotnosti sa Singerovom utilitarističkom perspektivom, koja vjeruje da ljudi mogu koristiti životinje kao sredstvo za postizanje cilja, budući da ljudi imaju najveću intrinzičnu vrijednost.

U Etici je nesporno kako je samo čovjek razumsko biće, odnosno ima shvaćanje o tome što je ispravno, a što neispravno te je stoga samo on aktivni etički subjekt. Tradicionalna etika smatra da upravo zbog razloga neposjedovanja razuma, uračunljivosti i slobode, životinje ne mogu imati moralna i pravna ovlaštenja (subjektivna prava), odnosno pasivni etički subjektivitet. Neki autori smatraju da postoje samo „pravna ovlaštenja“, ali ne i moralna. Moral i pravo se ne razlikuju po postojanju ili nepostojanju zahtjeva, kao što se ne razlikuju po postojanju ili nepostojanju sankcija, nego po načinima postavljanja zahtjeva i izvođenja sankcija.⁶³

⁶¹ Intervju sa Tom Reganom, *The Vegan Society*, by Rosamund Raha, 2006. godine. Preuzeto s: <https://www.vegansociety.com/news/blog/tom-regan-philosopher-and-animal-rights-pioneer-1938-2017>, pristup: 16.12.2021.

⁶² Dana 17. veljače 2017. godine Tom Regan umro je u 78. godini nakon kratke borbe s upalom pluća. Preuzeto s: <https://www.vegansociety.com/news/blog/tom-regan-philosopher-and-animal-rights-pioneer-1938-2017>, pristup: 16.12.2021.

⁶³ Frey primjerice tvrdi da postoje samo pravna, ali ne i moralna ovlaštenja, jer u moralu subjekti nemaju jedni prema drugima zahtjeve, kao što ih imaju pravni subjekti. Frey, R.G., *Interests and Rights: The Case Against Animals*, Oxford University Press, 1980., str. 8.

Stav tradicionalne etike ne može se svesti na pomanjkanje razuma, uračunljivosti i slobode odlučivanja jer upravo to nedostaje djeci i duševno bolesnim osobama, a priznaju im se kako moralna, tako i pravna ovlaštenja. Osnova takvog stava se nalazi u antropocentričnom i specističkom uvjerenju da je „čovjek, moćnik koji je postao gospodarom prirode i jedini među živim bićima stvoren po liku Božjem, onaj koji „pravom razuma“ ili „pravom jačega“ smije raspolagati po volji svim ostalim bićima kao sredstvima za svoje ciljeve i zadovoljstvo.“⁶⁴

Takvo shvaćanje u svom klasičnom obliku možemo naći u djelima novovjekovnog pravnog filozofa Pufendorfa: “Budući da su životinje lišene razuma, bez kojega su nepojmljiva prava i obveze u punom smislu, ne postoji bilo kakav zakon zajednički ljudima i životinjama“.⁶⁵

Takav stav je zajednički velikom broju modernih racionalista, ali i skoro cijela pravna znanost podržava takvo mišljenje.

Većina zoofila smatra da su „druge životinje“ inherentne vrijednosti te da imaju vlastite interese što postaje jedno od temeljnih spornih pitanja u današnjim raspravama o načinima zaštite životinja. Naime, pojam „interesa“ je u psihološkoj problematici objašnjen na dva različita načina. Prvo, kao subjektivno shvaćanje vlastitih potreba i postavljanje vlastitih ciljeva te drugo, kao shvaćanje potreba nekog subjekta i postavljanje ciljeva u korist tih potreba od strane drugog subjekta. U prvom slučaju radi se o „subjektivnom“, a u drugom o „objektivnom“ interesu. U drugom slučaju, može se raditi o umno sposobnom i uračunljivom biću, ali i umno nesposobnom i neuračunljivom biću. Kod umno nesposobnih i neuračunljivih subjekata, etički poredak uvijek daje prednost nekom od njihovih „objektivnih interesa“, to jest nekom od sudova drugih osoba o tome što je za takvu osobu najbolje. Upravo tu je po mišljenu zoofila, položaj djeteta i mentalno hendikepiranih osoba načelno izjednačen s položajem životinja. Argumenti za primjenu značenja „objektivnog interesa“ podjednako na djecu, mentalno zaostale ili duševno bolesne osobe i životinje u konstituiranju pasivne moralne i pravne subjektivnosti, to jest u njihovu priznanju kao osobito vrijednih oblika života, i u njihovu postavljanju kao objekata ovlaštenja čine se puno uvjerljiviji nego etološke

⁶⁴ Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 370.

⁶⁵ Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 370., prema: Ferry, L., Germé, C., Des Animaux Et Des Hommes, Livre de Poche, 1994., str. 353.

spoznaje o tome da životinje imaju shvaćanje o vlastitim potrebama, pa čak i predodžbu ciljeva što su utvrdili Tim Bonner, Donald R. Griffin i na području etike Tom Regan.⁶⁶

Niti svi zoofili nisu suglasni u pogledu mogućnosti odnosno potrebe da životinje budu nosioci moralnih i pravnih ovlaštenja (prava) naspram ljudi, odnosno da barem budu ograničeni ili pasivni moralni i pravni subjekti bez moralnih i pravnih dužnosti, ali s moralnim i pravnim ovlaštenjima prema ljudima.^{67 68}

Neki zoofili, poput tradicionalne etike i pravne znanosti, smatraju: Prvo, da životinje zbog nedostatka odnosno slabosti razuma ili uračunljivosti ne mogu imati ovlaštenja ni dužnosti, i drugo, da životinjama za njihovu zaštitu nije potrebno pripisati neka ovlaštenja prema čovjeku, jer se zaštita može, kao i kod zaštite ekonomskih, kulturnih, prirodnih i drugih dobara, postići tako da se ljudi obvezuju na ispravno postupanje prema životinjama. U tom slučaju neki ljudi bi bili ovlašteni od drugih zahtijevati ispravno postupanje prema životinjama pod prijetnjom tužbe ili sankcije onih koji bi tu obvezu prekršili. Životinje i dalje ne bi imale nikakva prava, odnosno moralna ili pravna ovlaštenja prema ljudima, već bi ta ovlaštenja imali drugi ljudi.⁶⁹

Zoofili koji nisu pristaše da životinje ne dobiju svoja prava daju svoje odgovore na ta dva argumenta: Prvo, razum i uračunljivost nisu nužni uvjeti za posjedovanje moralnih i pravnih ovlaštenja, kao što ih u civiliziranom društvu imaju djeca i duševno bolesne osobe, tako ih mogu imati i životinje; Drugo, životinjama se trebaju priznati neka moralna i pravna

⁶⁶ Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 372.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ U radu će se izrazom „aktivni subjekti“ označavati osobe koje su uračunljive, odnosno imaju „subjektivne interese“, mogu shvatiti moralne norme te zbog toga i poduzimati moralne i pravne radnje za koje su odgovorni. Izraz „pasivni subjekti“ koristiti će se za ljude i ne - ljudska bića koji nisu uračunljivi, ne shvaćaju moralne i pravne norme, ne mogu poduzimati neke ili sve moralne i pravne radnje te su stoga potpuno ili ograničeno neodgovorni, ali uza sve to ipak mogu imati neka ovlaštenja kojima se štite njihovi „objektivni interesi“ formulirani od strane drugih subjekata. Tom Regan ova dva tipa naziva „moralni agenti“ i „moralni pacijenti“, a u pravu se oni nazivaju djelatno sposobni i djelatno nesposobni subjekti. Prema: Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 372.

⁶⁹ Koliko to dobro funkcionira možemo vidjeti na svakodnevnom nivou zlostavljanja i iskorištavanja životinja u ljudsku korist.

ovlaštenja iz praktičnih razloga da ne bi ostalo samo na ljudskoj obvezi brinuti se o životinjama kao vrijednostima.⁷⁰

Castignone smatra kako je izvjesno da se na ideju subjektivnih prava veže predodžba o sigurnoj zaštiti od strane pravnog poretka što je posljedica višestoljetnog odgoja koji stvara jednu vrstu inhibicije koja obično vodi odustajanju od čina kojim se drugi subjekti povrjeđuju.⁷¹ Ipak, argumentira o prednosti proširenja izraza „subjekt“ barem na neke životinje.⁷²

Čak i kod nekih radikalnih animalista poput Peter Singera, nailazimo na uvjerenje da životinjama nisu potrebna moralna i pravna ovlaštenja te pitanje životinjskih prava smatraju teorijsko - akademskom temom bez važnijih posljedica na zbiljski položaj životinja u odnosu na čovjeka. Singeru je važno da „moralni i pravni poredak priznaju načelo jednakog uvažavanja interesa ljudi i životinja kao bića koja osjećaju bol, patnju i zadovoljstvo, a to znači da odustanu od apriorne diskriminacije interesa i patnji nekih bića samo zbog toga što ne pripadaju biološkoj vrsti Homo sapiensa.⁷³

Singer piše o životinjskim pravima sljedeće: „Imam malo kazati o pravima zato jer prava nisu značajna za moj argument. Moj argument temelji se na principu jednakosti Jedino pravo koje sam ikada pridavao životinjama jest pravo na jednako uvažavanje interesa ... Da nisam učinio taj ustupak popularnoj moralnoj retorici, izbjegao bih da budem krivo shvaćen.“⁷⁴

Sve veći broj američkih i europskih animalista zastupaju prirodnopravni stav, zalažu se za mogućnost i potrebu koncepta „animal rights“ i neposrednih obveza ljudi prema životinjama.

Najzapaženiju ulogu među njima ima Tom Regan i njegova teorija o moralnim ovlaštenjima životinja kao bićima koja su u nečemu bitnom jednaka čovjeku i zbog toga su

⁷⁰ Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 373.

⁷¹ Castignone, S., I diritti degli animali : prospettive bioetiche e giuridiche, Il Mulino, Bologna, 1985., str. 29.

⁷² Couret, A., Ogé, F., Homme, animal, société, Presses de l'Institut d'études politiques de Toulouse, 1989., str. 325-328.

⁷³ Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 375., prema: Singer, P., La libération animale, GRASSET, Paris, 1993., str. 34.

⁷⁴ Singer, P., The Fable of the Fox and the Unliberated Animals, Ethics, Vol. 88, No. 2, The University of Chicago Press, 1978., str. 122.

samostalne vrijednosti ili „subjekti života“, a ne instrumentalne vrijednosti ili sredstva nećijih ciljeva. Svoje stavove Regan utemeljuje na puno složenijim razlozima od Singera.

Reganu nije dovoljno dokazati da su životinje jednake čovjeku po sposobnostima boli, patnje i zadovoljstva (što je nesporno) te se poziva na etološke spoznaje kako životinje imaju zajedničko sa ljudima i neke (u manjoj mjeri) psihičke sposobnosti koje tradicionalna etika smatra konstitutivnim za moralnu subjektivnost. Regan se vodi tragom općih „refleksivnih intuicija“ i najnovijih spoznaja biološkog evolucionizma⁷⁵ da psihofizički razvijenije životinje imaju veću ili manju mjeru sadržaja svijesti kao što su: želje, uvjerenja, interesi, preferencije, pamćenje, stanovita moć apstrahiranja, namjere, predviđanje, autonomija kao samosvijest i brojne druge osobine, uz naravno sposobnost patnje, zadovoljstva i boljeg ili lošijeg života.⁷⁶

Regan smatra kako je sve navedeno dovoljno da bude pravedno nekim životinjama, kao subjektima svjesnog života, priznati osnovna moralna ovlaštenja na poštovanje i zaštitu njihovih interesa, načelno jednako kao i ljudima, a onda je sukladno tome nužno da ljudi imaju prema životinjama neke neposredne moralne dužnosti.⁷⁷

To bi u praksi značilo da ljudi ne smiju životinje upotrebljavati kao sredstva ili obnovljive resurse za ljudske ciljeve: da se životinje ne smiju loviti, uzgajati i ubijati radi prehrane, žrtvovati u znanstvenim ili komercijalnim eksperimentima/istraživanjima te zatvarati u zoološke vrtove ili slično.

Regan zapravo i nije radikalni zoofil. Da bi obranio uvjerljivo svoju teorijsku osnovu o psihičkim sposobnostima nekih životinja on spomenute oblike svijesti i odgovarajuća ovlaštenja „moralnih pacijenata“ pridaje samo „sisavcima starijim od jedne godine“. Potom to ograničenje ublažava te u zadnjem dijelu svoje knjige piše da u našem sadašnjem neznanju o svijesti nižih životinja nije nerazumno i njima dati povlasticu dvojbe i tretirati ih kao subjekte kojima dugujemo poštovanje, naročito ako postupajući tako ne oštećujemo sebe.⁷⁸

⁷⁵ Visković, N., Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku, a što je čovjek životinji, op.cit., str. 376., prema: Griffin, D.R., The Question of Animal Awareness: Evolutionary Continuity of Mental Experience, William Kaufmann Inc., New York, 1981.

⁷⁶ Regan, T., The Case for Animal Rights, University of California Press, 2004., str. 34.

⁷⁷ Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 376-377.

⁷⁸ Regan, T., The Case for Animal Rights, op.cit., str. 367.

Uspoređujući teoriju Tom Regana i Peter Singera može se uočiti da je Singerova teorija „bola, patnji i zadovoljstva“ jasnija i po opsegu šira od Reganove, iako je Reganova teorija o pravima životinja povoljnija osnova za opravdavanje bolje zaštite životinja i argumentativno jača od Singerove, koja ne operira sa životinjskim ovlaštenjima. Slabost Reganove teorije je prije svega u kolebljivosti određivanja kruga životinja koje su inherentne vrijednosti, „subjekti života“ i subjekti ovlaštenja (kolebljivost koja je posljedica psihofizičkih kriterija za određenje „subjekata života“).

U praktičnim zaključcima razlike između Regana i Singera nisu velike jer oboje zaključuju na moralnu nužnost vegetarijanstva i apsolutno se protive lovu i zoološkim vrtovima. Singer je ipak, kao utilitarist spreman tolerirati eksperimente na životinjama pod uvjetom da se isti mogu obavljati na ljudima.

Regan u svojoj knjizi *The Case for Animal Rights* uglavnom raspravlja o moralnim ovlaštenjima životinja (moral rights), odnosno moralnim dužnostima ljudi prema životinjama, a skoro i ne razmatra temu pravnih ovlaštenja (legal rights), iako veliki dio pitanja i odgovora koji se tiče moralnih, vrijede i za pravna ovlaštenja.

Singer, iako ne zastupa tezu o ovlaštenjima životinja, u svojoj knjizi *Oslobođenje životinja* je izuzetno zaokupljen pravnom regulacijom posebno u područjima gdje se događaju masovna, stravična mučenja životinja, a to su znanstvena istraživanja⁷⁹ i industrijski uzgoj (klaonice).⁸⁰

Etička argumentacija Regana i ostalih autora u prilog nekih moralnih i pravnih ovlaštenja životinja ne iscrpljuje moguće teorijske osnove životinjskih prava. Jednu kombinaciju individualno etičkih i ekoloških razloga za priznavanje životinjskih prava predstavlja Univerzalna deklaracija o pravima životinja donesena u Parizu, 15.10.1978. godine, uz podršku UNESCO-a. Iako predstavlja samo moralni autoritet i nema pozitivnopravnu snagu, Deklaracija sadrži široki i realističan popis prirodnih prava odnosno moralnih ovlaštenja svih ili samo nekih kategorija životinja koje su ugrožene od čovjeka. Deklaracija nije radikalna, već realistična te predstavlja svojevrsni kompromis čovjeka i životinje.

⁷⁹ Singer, P., *Oslobođenje životinja*, op.cit., str. 19.

⁸⁰ Singer, P., *Oslobođenje životinja*, op.cit., str. 222-236.

Ipak, Deklaracija do danas nije naišla na širu primjenu što opravdava riječi Henry Salta: „U jednom društvu čiji se pripadnici natječu, gdje se profit priznaje kao glavni cilj rada i gdje su ljudi za taj cilj žrtvovani bez milosti, zar je moguće da životinje budu bolje tretirane?!“⁸¹

1.7. Toma Akvinski Vs. Humpfrey Primatt

Prevladavajući stav zapadnjačke religije o životinjama od trinaestog stoljeća upravo je doktrina Tome Akvinskog.^{82 83}

Toma Akvinski je odigrao važnu ulogu ne samo u trinaestom stoljeću, nego kroz cijelu povijest zapadne misli, posebno filozofije i teologije. Tumačenje Aristotelovog nauka kroz misli i djela Akvinskog je ponovo oživjelo te mu se 1879. godine zvanično priklonio katolicizam.⁸⁴

„Aristotel predstavlja element onog što bismo u zapadnjačkoj intelektualnoj tradiciji mogli nazvati „pripadati nekome i postojati radi nekog drugog“, koji je naročito kršćanstvo prihvatilo i razvilo nauštrb robova, žena, a također i životinja“.⁸⁵

Aristotel je opravdavao ropstvo time da su životinje stvorene ljudima na upotrebu. Dakle, ne da ih ljudi mogu upotrijebiti ukoliko za isto postoji potreba, već je prirodno da su životinje robovi ljudi.⁸⁶ Aristotelov odgovor na pitanje kako zna da su životinje po prirodi robovi je da bi životinje odbile ropstvo ukoliko to nije prirodno, no iz njihovog prihvaćanja stanja ropstva proslazi kako ih je prirodno porobiti. Ovaj Aristotelov argument u prilog

⁸¹ Salt, H.S., *Animal Rights Considered in Relation to Social Progress*, Centaur Press, Pennsylvania, 1980., str. 117.

⁸² Linzey, A., *Teologija životinja*, Edukacijski centar NOVA ARKA - Ustanova za edukaciju odraslih, Stubičke Toplice, 2013., str. 17.

⁸³ Dokaz navedenog je djelo: Thomas, K., *Man and the Natural World: Changing Attitudes in England 1500-1800*, Penguin, London, 1991.

⁸⁴ O Aristotelovom nauku kroz misli i djela Tome Akvinskog vidjeti više u: Akvinski, S.T., *Biće i suština*, prijevod: Tasić, Moderna, Beograd, 1990., str. 9-11.

⁸⁵ Linzey, A., *Teologija životinja*, op.cit., str. 161.

⁸⁶ Aristotel, *Politika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992., str. 2.

ropstva nije i jedini. Prilikom razmatranja ispravnog društvenog poretka koji se temelji na obrascima iz prirode, on upotrebljava primjer životinja - robova kako bi opravdao postojanje ljudi - robova. Aristotelu nije mrsko upotrijebiti dva ista argumenta za opravdanje ropstva: da jedno stvorenje pripada drugom te da jedna vrsta postoji kako bi služila drugoj - kako životinja, tako i ljudi. Žene se nalaze negdje između robova i životinja jer imaju ponešto duše, to jest razuma, ali ne kao muškarci te im stoga sukladno razboritosti pripada nekakav polu - status u društvu.⁸⁷

Kod Akvinskog, nekoliko stoljeća kasnije nalazi se isti argument. Akvinski smatra kako nema grijeha pri upotrebi stvari za svrhu koju je ista namijenjena.⁸⁸

Što se tiče žena, može se primjetiti da koristi sličnu logiku jer su muškarci prema Akvinskom (a ne i žene), napravljeni na sliku i priliku Božju te stoga samo oni posjeduju razum. Žene su prema tome u društvu negdje između muškaraca i životinja jer su muškarci „slika Boga“ te „početak i završetak žene“.⁸⁹

Rasprava o ropstvu, ljudi ili životinja nije završena. Društvo za borbu protiv svih oblika ropstva (The Anti-Slavery International) postoji i danas s ciljem borbe protiv ropstva u raznim krajevima svijeta, pod različitim krinkama i oblicima.

Trgovinu robljem su, prije nego što je ropstvo službeno ukinuto, podržavali mnogi ugledni i savjesni kršćani često bez prigovora, a trgovinu robljem smatrali neodvojivom od kršćanske civilizacije i napretka. Argument kojim se podržavalo ropstvo bio je „društveni napredak“ što nije identično Aristolevom argumentu, ali vrlo blizu. Aristotel je opravdavao ropstvo idejom „kako je životinjama bolje da njima vlada čovjek jer tako se održavaju na životu.“^{90 91}

Tek u osamnaestom i devetnaestom stoljeću doktrina Akvinskog nailazi na ozbiljna preispitivanja i kritike. Jedna od najboljih kritika vezana uz ovaj rad je ona koju je iznio

⁸⁷ Aristotel, Politika, op.cit., str. 23.

⁸⁸ Vidi raspravu: Aristotel, Politika, op.cit., 1-26.

⁸⁹ Linzey, A., Teologija životinja, op.cit., str. 161., prema: Akvinski, T. Summa Theologica, Prvi dio, pitanje 93., q. 4., str. 289.

⁹⁰ Linzey, A., Teologija životinja, op.cit., str. 161., prema: Aristotel, Politika, str. 10 (I, 5).

⁹¹ Davis, D.B., Slavery and Human Progress, Oxford University Press, 1986., str. 25.

Primatt. One koji se bave pravom životinja inspirira njegovo jedino djelo *Dissertation on the Duty of Mercy and the Sin of Cruelty to Brute Animals*, objavljeno 1776. godine.⁹²

Primatt raspravlja o mnogim ključnim elementima skolastičke tradicije bez da direktno spominje Akvinskog.⁹³

Za razliku od Akvinskog Primatt vidi u prirodi „transkript božanske dobrote“ i zaključuje kako je svako Božje stvorenje dobro prema svojoj vrsti i da je onakvo kakvo bi i trebalo biti. Primatt se slaže s Akvinskim po pitanju temeljne dobrote stvorenja, ali naglašava vrijednost svakog stvorenja u sebi samom čime ovoj doktrini daje novi zaokret. Primatt se slaže s Akvinskim da postoji prirodni poredak stvari te da su ljudi mentalno superiorni drugim životinjama, međutim razlikuje se od Akvinskog jer prihvaća značajne razlike između ljudi i životinja, ali inzistira na zajedničkoj bijedi u boli („Bol je bol bez obzira je li nanesena čovjeku ili životinji“). Akvinski nije uključio životinje u sferu ljudske pravde zato što prema njegovom tumačenju, životinje ne mogu biti prijatelji sa ljudima, potpadati pod pravila milosrđa te im se može nanositi nepravda. Primatt inzistira da ono što se događa u području životinjsko - ljudskih odnosa nije pitanje ljudskog interesa, niti pitanje ukusa ili vještine već čiste pravde. Suprotno od tomističke tradicije postavlja životinje unutar proširenog kruga suosjećanja i pravde. Kao što među ljudima razlike u umnim sposobnostima, boji kože, materijalnom statusu ne daju pravo jednom čovjeku da vrijeđa drugog na osnovu tih razlika, tako i čovjek nema nikakvog prirodnog prava mučiti odnosno zlostavljati životinju samo zato što ona nema umne sposobnosti poput čovjeka. Upravo stajalište da umna superiornost ne opravdava nikakav oblik zlostavljanja razvijena kroz čitavo djelo Primatta je velika razlika prema Akvinskom koji je pronalazio sveobuhvatne dokaze za shvaćanje kako ljudi imaju pravo ubijati zbog svoje razumnosti.⁹⁴

Glavna slabost Akvinskog proizlazi iz dva aksioma koja je u najvećoj mjeri preuzeo iz Aristotela skoro bez preispitivanja. Prvi, da samo ljudi imaju sposobnost razuma, a nikako životinje jer one imaju tek moć kretanja bez ikakvog intelekta. Drugi, da životinje nemaju nikakve druge svrhe osim služiti ljudima. Ovim zapravo grčkim idejama Akvinski je dao

⁹² Disertacija o dužnosti milosrđa i grijehu okrutnosti prema nerazumnim životinjama (autorica rada je „brute animals“ prevela u duhu onog vremena).

⁹³ Linzey, A., *Teologija životinja*, op.cit., str. 17.

⁹⁴ Linzey, A., *Teologija životinja*, op.cit., prema: Primatt, H., *Dissertation on the Duty of Mercy and the Sin of Cruelty to Brute Animals*, str. 10. i odlomak u AAC, str. 127-130.

„biblijski i/ili teološki premaz. Razumnost je, na primjer opravdana davanjem božanskog lika čovjeku i u cijelosti je opisana kao intelektualna sposobnost koja razdvaja ljude od životinja“.⁹⁵

Znanstvenici koji danas izučavaju Stari zavjet vjerojatno se ne bi složili sa Akvinskim u smislu da je vlast jednaka despotizmu. Tekstovi na koje se on poziva, a to su Knjiga Postanka 1,29 i 9,3⁹⁶ ne podržavaju nedvosmisleno njegove argumente.

Pod utjecajem aristotelovske filozofije postanak je interpretiran kao hijerarhijski sustav prema kojem je muškarac superioran ženi, žena robu, a rob životinji, sukladno razini intelekta. Prema tome ispada kako su životinje podređene ljudima jednako kao robovi ljudskim gospodarima.

Tradicija koja smatra da neljudsko stvorenje u Božjim očima nema nikakvu osim uporabne vrijednosti za ljude, temelji se prije na grčkim, nego židovskim temeljima tvrdi Attfield.⁹⁷

Možda se ipak najviše može zamjeriti Akvinskom što nije dovoljno poštovao kršćansku odnosno biblijsku misao te dao prostora s jedne strane teološkom argumentu koji proizlazi iz humanističke tradicije Starog zavjeta, a koja je barem donekle priznavala ljudsku odgovornost prema životinjama, ili s druge strane teološkom argumentu temeljenom na milosrdnoj ljubavi prema svim živim bićima što je suština Kristovog nauka.⁹⁸

Stajališta Primatta i ostalih istomišljenika danas bivaju sve više prihvaćena iako Akvinski što se tiče postupanja prema životinjama i dalje ostaje dominantna povijesna sila cjelokupnog zapadnog kršćanstva.

Za reviziju drugog izdanja Primattovog djela zaslužan je Arthur Broome, čovjek koji je odgovoran za utemeljenje prvog nacionalnog društva za zaštitu životinja na svijetu 1824. godine. Društvo se prvo zvalo Society for the Prevention of Cruelty to Animals (SPCA). Kraljevsko pokroviteljstvo uslijedilo je 1837. godine, i kraljica Viktorija je dala dopuštenje za

⁹⁵ Linzey, A., Teologija životinja, op.cit., prema: St Thomas Aquinas, u: AAC, str. 124-126.

⁹⁶ Biblija, op.cit., str. 1-6.

⁹⁷ Attfield, R., The Ethics of Environmental Concern, Blackwell, Oxford, 1983., str. 26.

⁹⁸ Linzey, A., Teologija životinja, op.cit., str. 21-22.

dodavanje kraljevskog „R“ 1840. godine, čime je društvo preimenovano u Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA) koji naziv nosi i danas.⁹⁹

Kršćani su jako podijeljeni po pitanju stavova u vezi zaštite i prava životinja. Dok su sljedbenici Primattove ideje putem društva za zaštitu životinja postajali sve jači, Papa Pio IX. je svojedobno zabranio otvaranje ureda za zaštitu životinja u Rimu s obrazloženjem koje se temeljilo na tomističkom stajalištu kako ljudi trebaju imati obaveze prema ljudima, ne životinjama.¹⁰⁰

Enciklika papa Franje^{101 102}, koji je poglavar Katoličke Crkve od 2013. godine ukazuje na ozbiljnu zabrinutost klimatskim promjenama kao globalnim problemom s ozbiljnim implikacijama: ekološkim, društvenim, ekonomskim, političkim i drugim, što predstavlja jedan od glavnih izazova s kojim se čovječanstvo suočava u današnje vrijeme.¹⁰³ Smatra da će najgori utjecaj navedenog osjetiti zemlje u razvoju te siromašne zemlje koje žive u

⁹⁹ Više o zaštiti životinja u Velikoj Britaniji i samom društvu za zaštitu životinja biti će pisano u poglavlju 2., odjeljku 2.3.2. Zaštita životinja u Velikoj Britaniji.

¹⁰⁰ Linzey, A., Teologija životinja, op.cit., str. 22.

¹⁰¹ ENCYCLICAL LETTER LAUDATO SI' OF THE HOLY FATHER FRANCIS ON CARE FOR OUR COMMON HOME (Enciklika papa Franje o okolišu). Preuzeto s: https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html , pristup: 21.03.2022.

¹⁰² Dana 18.06.2015. godine, Vatikan je objavio novu encikliku papa Franje o okolišu koja je doista povijesna. Enciklika, ili pismo, papa Franje prepuna je referenci koje se tiču životinja i poziva sve nas da prihvatimo humaniji put. Enciklika je nazvana “Hvaljen budi” (Laudato Si) prema Pjesmi Sunca sv. Franje Asiškog , u kojem svetac slavi Boga za životinje i stvorenje. Papa nas u enciklici podsjeća: „U evanđelju čitamo da Isus o pticama nebeskim kaže da 'nijedna od njih nije zaboravljena pred Bogom' (Lk 12,6). Kako ih onda možemo maltretirati ili im nanijeti štetu?“ Papa nas također poziva da budemo bolji upravitelji svega stvorenog, napominjući da je “(svaki) organizam, kao Božje stvorenje, sam po sebi dobar i vrijedan divljenja”. Papa osuđuje gledište da čovječanstvo ima „apsolutnu dominaciju nad drugim stvorenjima“ kao pogrešno tumačenje Božjeg davanja „vlasti“ nad stvaranjem. Preuzeto s: <https://blog.humanesociety.org/2015/06/pope-encyclical-embraces-animal-protection.html> , pristup: 21.03.2022.

¹⁰³ Na ekološku zabrinutost posljedicom nekontrolirane ljudske aktivnosti prvi je upozorio papa Pavao VI, 1971. godine. Sveti Ivan Pavao II je bio još više zabrinut za ovo pitanje, pa je u svojoj prvoj enciklici upozorio da se čini kako ljudska bića često ne vide drugo značenje u svom prirodnom okruženju osim onoga što služi za neposrednu upotrebu i potrošnju. Papa Benedikt XVI. je također predložio uklanjanje strukturnih uzroka disfunkcija svjetskog gospodarstva i ispravljanje modela rasta koji su se pokazali nesposobnima osigurati poštovanje okoliša te zamolio da priznamo kako je naš prirodni okoliš ozbiljno narušen našim neodgovornim ponašanjem. Prema: Enciklika papa Franje o okolišu. Preuzeto s:

područjima posebno pogođenim pojavama povezanim s zagrijavanjem. Napominje kako promjena klime, na koje se životinje i biljke ne mogu prilagoditi, dovode do migracija istih, što opet utječe na život siromašnih, koji su tada prisiljeni napustiti svoje domove, uz veliku neizvjesnost za svoju, i budućnost svoje djece. Što se tiče životinja, rekao je da gubitak vrsta životinja ili biljnih skupina nije mala važnost te da izgradnja autocesta, plantaža, ograđivanje pojedinih područja, pregrađivanje izvora vode i slično, istiskuju prirodna staništa, a ponekad ih i razbijaju na način da životinjske populacije više ne mogu migrirati ili slobodno lutati te se suočavaju s izumiranjem. Katekizam Katoličke crkve uči da je eksperimentiranje na životinjama moralno prihvatljivo samo ako je u razumnim granicama i pridonosi spašavanju ljudskog života. Katekizam čvrsto kaže da ljudska moć ima granice te da je protiv ljudskog dostojanstva uzrokovati bespotrebnu patnju ili umiranje životinja.¹⁰⁴

2. POVIJESNO PRAVNI RAZVOJ KAZNENOPRAVNE ZAŠTITE ŽIVOTINJA

Životinje su dio čovjekova života od najranije povijesti, a ipak su skoro do danas imale vrijednost puke pokretne stvari. Kroz stoljeća se čovjekov odnos prema tim živim bićima bazirao na eksploatiranju. Njihova zaštita koja je uređena starim zakonima nikada nije bila zbog njih samih, već ljudske potrebe. Bile su zaštićene od bolesti, ozljeđivanja, krađe, ili slično da bi se zaštitilo ljudsko vlasništvo te spriječilo širenje bolesti zbog ljudske sigurnosti. U staro doba, antičkoj Grčkoj i Rimu životinje su osim eksploatacije za prehranu često bile žrtvovane u religijskim obredima ili korištene za zabavu u raznim igrama (posebno u Rimu za borbu s gladijatorima). Osim malobrojnih iznimaka koje su postojale i u starije doba čovječanstva¹⁰⁵, o životinjama se počelo razmišljati humano tek u drugoj polovini osamnaestog stoljeća pojavom ideje prosvjetiteljstva.

https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html , pristup: 21.03.2022.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Pitagora je bio vegetarijanac te podučavao svoje sljedbenike da se prema životinjama ponašaju s poštovanjem. Tvrdio je kako je već četiri puta živio u prethodnom životu pri čemu je posjećivao tijela životinja i biljaka. Pretpostavlja se kako je tu teoriju preuzeo iz Dalekog istoka gdje i danas postoji ovakvo vjerovanje u dijelovima Indije. Prema: De Krešenko, L., Istorija grčke filozofije-predsokratovci, Novi Sad, 1991., str. 51-52.

2.1. Zaštita životinja u starom vijeku

O kaznenopravnoj zaštiti životinja u starom vijeku, a kamoli ranije ne može se govoriti jer su tada životinje bile doslovno puke stvari i njihova se zaštita kroz stoljeća regulirala kao zaštita vlasnika od oštećenja ili uništenja stvari koja ima određenu vrijednost. Ipak, potrebno je dati makar kratki prikaz položaja životinja kroz pisane dokumente iz ranijih povijesnih razdoblja koji su nam dostupni kako bi se moglo i povijesno vidjeti koliko je dugo trebalo da životinja kao živo biće različito od čovjeka, ali ipak osjetilno biće, počinje stjecati neka prava i zaštitu temeljem pravnih akata.

Iz razdoblja starog vijeka¹⁰⁶ nema puno pisanih dokumenata, no ipak bi trebalo izdvojiti nekoliko zakonskih tekstova.

Od zakonskih tekstova o pravu Mezopotamije najvažnije je izdvojiti: Ur - Namuov zakonik (vladao je od 2111. - 2094. g. pr.n.e.), koji je sačuvan u fragmentima, Zakonik Lipid Ištar (vladao je od 1934. - 1924. g. pr.n.e.) te najvažniji Zakon vladara Babilonije Hamurabija (vladao je od 1792. - 1750. g. pr.n.e.).¹⁰⁷ Hamurabijev zakonik nam je poznat skoro u potpunosti i vrijedio je još stoljećima nakon Hamurabijeve smrti.

U Ur - Namuovom zakoniku, najstarijem poznatom Zakoniku (dolazi iz Mezopotamije i napisan je na pločicama, na sumerskom jeziku), niti jedna odredba ne bavi se i ne regulira

¹⁰⁶ Početak ovog razdoblja je diskutabilan. „Periodizacija povijesti kaznenog prava, za ovo vremensko razdoblje ne podudara se s periodizacijom opće povijesti. Valja pri tom imati na umu da je prema toj periodizaciji stari vijek trajao nekoliko milenija prije Krista i gotovo pet stoljeća poslije toga te da su nam dostupni vjerodostojni podaci o kaznenom pravu samo nekih društvenih zajednica i država uglavnom na europskom kontinentu. Vremenska razlika između tih izvora je gotovo tri milenija. Stoga i za ovo razdoblje treba ponovo upozoriti na mogućnost ozbiljnih prigovora znanstvenoj utemeljenosti „zajedničkih značajki“ kaznenog prava u državama starog vijeka. Prihvatljivije je, međutim, opisivanje sadržaja i značajki jednog određenog izvora uz konstataciju da se uz određene razlike te značajke odnose, vjerojatno, i na ostale države iz odgovarajućeg dijela tog razdoblja (da te razlike doista postoje može se dokazati usporedbom nekoliko dostupnih izvora iz približno istog vremena, ali njih ne treba smatrati odlučnima za ovo općenito učenje kaznenog prava). Metodom koja je netom opisana kao prihvatljiva odabran je kao najreprezentativniji izvor kaznenog prava (i uopće prava) jedne društvene zajednice organizirane i kao države iz starog vijeka tzv. *Hamurabijev zakonik*, nazvan po šestom babilonskom vladaru koji je ujedinivši Sjevernu i Južnu Babiloniju bio utemeljitelj i prvi vladar u ono vrijeme moćnog carstva“. Horvatić, Ž., Derenčinović, D., Cvitanović, L., Kazneno pravo opći dio I, op.cit., str. 62-63.

¹⁰⁷ Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga: Stari i srednji vijek, op.cit. 53-54.

odnos koji se odnosi na životinje ili njihovu zaštitu¹⁰⁸, barem ne od onoga što je sačuvano jer, nije sačuvan cijeli Zakonik.¹⁰⁹

Tek u Zakoniku Lipid Ištar¹¹⁰ spominju se životinje¹¹¹. Tekst Zakonika postoji na nekoliko djelomičnih fragmenata, no ipak se mogu pročitati određene odredbe Zakonika. Zakonikom je propisano da će onaj tko je unajmio vola i ozlijedio mu gubicu, platiti jednu trećinu vrijednosti životinje (članak 34.), ako je pak unajmio vola i oštetio mu oko, platiti će polovicu njegove cijene (članak 35.). Onaj tko je unajmio vola i slomio mu rog, platiti će jednu četvrtinu njegove cijene (članak 36.), a onaj tko je unajmio vola i oštetio mu rep, platit će jednu četvrtinu njegove cijene (članak 37.). Iz navedenog može se vidjeti da se životinje štite kao pokretne stvari koje svom vlasniku donose imovinsku korist. Oštećenje životinje i plaćanje kazne nije zbog samilosti prema životinji, već umanjenoj vrijednosti koju je izazvalo oštećenje.

Hamurabijev zakonik je prvi pravni pisani zakonik u povijesti, koji nam je poznat skoro u cijelosti i ujedno najznačajniji zakonik Starog istoka (vrijedio je još stoljećima nakon što je nestala Hamurabijeva država). Hamurabijev zakon regulira razne pravne oblasti, dakle iako ne poznaje suvremenu pravnu tehniku i sistematizaciju, ipak ima svojevrsnu sistematizaciju. Uredio je područje sudstva, stvarno - pravne odnose, brak i obitelj, nasljeđivanje, zaštitu života i tijela, rad te štete i povrede nastale pri izvođenju istog. Hamurabijev zakon ima ponajviše oblik kazuističkog kaznenog zakona i obilježava ga izrazito klasni karakter, osobito stroge kazne, učestalost smrtne kazne, represivnost i načelo taliona.¹¹²

113

Zakonik uređuje svojim člancima nedopušteno postupanje prema životinjama. Tako u članku 224. „Ako je liječnik za govedo ili za magarca na govedu ili na magarcu duboki urez

¹⁰⁸ Avramović, S., Opšta pravna historija - stari i srednji vek, Nomos, Beograd, 2004., str. 66.

¹⁰⁹ Ascendancy of Akkad (Ušpon Akada) i Ur-Nammu. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/place/Mesopotamia-historical-region-Asia/Ascendancy-of-Akkad>, <https://www.worldhistory.org/Ur-Nammu/>, pristup: 07.07.2021.

¹¹⁰ Ascendancy of Akkad (Ušpon Akada) i Lipit-Ishtar. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/place/Mesopotamia-historical-region-Asia/Ascendancy-of-Akkad>, <https://www.britannica.com/biography/Lipit-Ishtar>, pristup: 07.07.2021.

¹¹¹ Avramović, S. Opšta pravna historija - stari i srednji vek, op.cit., str. 66.

¹¹² Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga: Stari i srednji vijek, op.cit., str. 58-73.

¹¹³ Avramović, S., Opšta pravna historija - stari i srednji vek, op.cit., str. 73-87.

učinio i spasio ga, gospodar će šestinu (šekela) srebra liječniku kao njegovu nagradu dati. Članak 225. Ako je na govedu ili magarcu duboki urez učinio i usmrtio ga, petinu njegove cijene će gospodaru goveda ili magarca dati“.¹¹⁴ Daljnji članci Hamurabijevog zakonika ne razlikuju se puno od navedenih, pa se tako u članku 241. uređuje odnos jamstva govedom, u člancima 242. - 243. određuje se iznos najamnine za pojedine vrste goveda. Člankom 244. regulira se nesretni slučaj u kojem nema naknade štete, a člankom 245. ukoliko govedo uginu zbog nemara ili udaranja, onda se daje govedo za govedo (po prije rečenom načelu taliona). Ukoliko bi osoba koja je iznajmila vola slomila nogu volu ili mu prerezala vrat morala bi dati govedo za govedo (članak 246.), a ukoliko mu je uništila oko morala bi isplatiti vlasniku goveda u srebru pola cijene goveda (članak 247.). Ako bi osoba koja je iznajmila govedo na bilo koji način oštetila govedo (oštetila mu rep, slomila rog ili porezala na plećima) morala je vlasniku životinje isplatiti u srebru petinu cijene goveda (članak 248.). Iznajmljeno govedo koje je uginulo nesretnim slučajem, oslobađa osobu koja ga je iznajmila uz prisegu od odgovornosti i naknade štete (članak 249.). Članak 262. nije čitak, no u članku 263. regulira se da osoba koja ima govedu ili ovcu na čuvanju, pa ih izgubi mora vlasniku nadoknaditi govedo za govedo ili ovcu za ovcu.¹¹⁵

Iz navedenih članaka može se vidjeti da su tada životinje, kao i robovi imale status pokretnih stvari te da se zapravo inkriminiranjem nedopuštenog ponašanja prema njima štitio ekonomski interes vlasnika, a ne one same. Činjenica koja to potvrđuje je i to što se štite samo životinje koje imaju veću tržišnu vrijednost za svog vlasnika poput vola, goveda ili ovce.

Hetiti su bili indoeuropski narod koji je živio u drevnoj Maloj Aziji¹¹⁶. U Anatoliji su stvorili moćnu državu koja je nekoliko stoljeća bila svjetska velesila i igrala važnu ulogu u političkim odnosima tadašnjih sila¹¹⁷. Hetitski jezik pripada indoeuropskoj jezičnoj skupini i najstariji je jezik te skupine. Hetiti su svoj materinju jezik zvali „nesijskim“, a služili su se i

¹¹⁴ Kurtović, Š., Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, Zagreb, 2005., str. 85.

¹¹⁵ Kurtović, Š., Hrestomatija opće povijesti prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, op.cit., str. 91. i 95.

¹¹⁶ Hittite (Hetiti - pripadnici drevnog naroda koji je uspostavio carstvo u Maloj Aziji i Siriji koje je cvjetalo od oko 1700. do oko 1200. pr. Kr. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/topic/Hittite> , pristup: 08.07.2021.

¹¹⁷ Hetiti – zaboravljeno carstvo na pograničju Azije i Europe: „Prostor današnje Turske jedna je od kolijevki civilizacije. Narodi drevne Anatolije nisu iza sebe ostavili monumentalne građevine poput egipatskih piramida ili mezopotamskih zigurata, niti je tamo pronađen posebno velik broj drevnih pisanih tekstova. Ali ostatci velikih urbanih naselja i zapisi u arhivima drugih naroda svjedoče o važnosti tih starih civilizacija. Hetiti su do prije otprilike 120 godina bili gotovo posve nepoznat narod. Postoji i spomen da je njihova vojska bila ravnopravna onoj egipatskoga faraona, što je jasan pokazatelj njezine moći. No, malo je tko ozbiljno shvaćao taj navod prije

drugim jezicima poput sumerskim, kao jezikom znanosti i obrazovanja, akademskim kao jezikom diplomacije u tadašnjoj Mezopotamiji te hatskim jezikom tijekom nekih vjerskih rituala, a koji su preuzeli od anatolskih prastanovnika nepoznatog podrijetla. Pisali su klinastim pismom.

Za razliku od Hamurabijevog, Hetitski zakonik (1650. - 1500. g. pr.n.e.)¹¹⁸ na malo drugačiji način spominje životinje te predviđa kazne za spolno općenje sa životinjama.¹¹⁹ U svom članku 187. regulirano je spolno općenje sa kravom. Ako muškarac ima spolni odnos sa kravom to se smatralo smrtnim zločinom. Bivao bi odveden u kraljevu dvoranu, a kralj mu je mogao izreći smrtnu kaznu ili mu pak poštediti život. Takva osoba se nije smjela približiti kralju. U članku 199. regulirano je da ukoliko čovjek ima spolni odnos sa svinjom ili psom biti će osuđen na smrt. Ukoliko pak ima odnos sa konjem ili mazgom nema kazne, ali takav se ne smije približavati kralju, niti bi imao mogućnosti da postane svećenik. Ukoliko bi vol skočio na muškarca radi spolnog odnosa, vol bi bio ubijen, ali čovjek ne. Donijeti će se jedna ovca u zamjenu za čovjeka koja će biti ubijena. Ukoliko svinja navali na čovjeka radi odnosa neće biti kazne. Ako bilo koji muškarac ima spolni odnos sa stranom ženom neće biti kazne.¹²⁰

Niti u ovom Zakoniku se ne štite životinje same po sebi već se regulira društveno neprihvatljivo ponašanje.

Države na Istoku tzv. Istočne države su se pojavile par tisućljeća prije Zapadnih država (Kreta, Cipar, Troja, Atena itd.) što je uglavnom bilo i razlogom povoljnosti tla koje na

nego što je na znanstvenu scenu stupio Archibald Sayce, otac asirologije. On je shvatio da su brojni hijeroglifski natpisi iz Sirije i drevne ruševine od Anatolije do Palestine ostatci nekad moćne hetitske civilizacije“. Preuzeto s: <https://povijest.hr/drustvo/narodi/hetiti-zaboravljeno-carstvo-na-pogranicju-azije-i-europe/> , pristup: 08.07.2021.

¹¹⁸ The Code of the Nesilim (Hetiti su sebe tako nazivali). Preuzeto s: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/1650nesilim.asp> , pristup: 08.07.2021.

¹¹⁹ Seksualno zlostavljanje životinja, poznato i kao bestijalnost (bestiality), predstavlja jedan od oblika okrutnosti prema životinjama koji obuhvaća različita ponašanja, od dodirivanja odnosno stimuliranja genitalija životinja, do seksualnog odnosa sa životinjom. Kod nekih životinja, krajnji ishod takvog zlostavljanja mogu biti teške tjelesne ozljede ili smrt životinje. Prema: Ascione, F.R., Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Wasngington D.C., 2001., str. 20.

¹²⁰ Ancient History Sourcebook: The Code of the Nesilim, c. 1650-1500 BCE. Preuzeto s: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/1650nesilim.asp> , pristup: 08.07.2021.

Zapadu nije bilo toliko plodno, pa je zahtijevalo viši stupanj razvoja proizvodnje. Najstarije razdoblje na tom području (Sredozemlje) je otprilike 9. - 8. st. pr.n.e.¹²¹

O tom razdoblju ponajviše znamo iz Homerovih vrela Ilijade i Odiseje¹²² koji su nastali vjerojatno na prijelazu iz 9. u 8. st. pr.n.e. Od svih državnih oblika na tom prostoru najviše pažnje zaslužuje Atena, koja je u svom razvoju prošla skoro svu različitost državnih oblika (aristokratsku republiku, demokratsku republiku, tiraniju, oligarhiju)¹²³

O pravu u to doba znamo ponajviše iz nepravničkih vrela kao što su: filozofska, književna i pravno - povijesna. Iz navedenih izvora saznajemo o „pravničkima, pravnoj praksi, dok zakonskih tekstova, ili sudskih presuda, uglavnom nema, ili su u navedeni samo pojedini njihovi dijelovi. Ipak, atensko, kao uopće cijelo helensko pravo bilo je u biti običajno pravo, čak i onda kad se pojavljuje u obliku pisanih zakona. Uopće riječ zakon je uglavnom značila običajno pravo. Državni normativni apsolutizam bio je stran grčkom poimanju prava i države“.¹²⁴

O životinjama se malo piše u grčkim tekstovima. Njihova je sudbina slična kao i sudbina robova. Životinje su pokretne stvari u vlasništvu, a ponekad se koriste i kao žrtve u religijskim obredima.¹²⁵

Najvažnije žrtve su bile krvne. U najstarija vremena vjerovalo se da bogovi traže ljudsku krv, no s time se prestalo puno prije Homera. Posvuda su se za žrtvu klale samo životinje: ovnovi, ovce, volovi, krave, jarci, koze, bikovi i svinje. Žrtveni primjerci morali su biti zdravi i besprijeborni, a vodilo se računa i o njihovom spolu i boji dlake. Božicama su se žrtvovali obično ženke, nebesnicima bijele ili svijetle životinje, a božanstvima podzemlja crne ili tamne. Žrtveni obred obično se odvijao u zoru. Žrtvenik je bio okićen cvijećem i lisnatim vijencima. U bijelo odjeveni svećenici i svi prisutni imali su ovjenčane glave. I sama je žrtva bila okićena vjenčićima i vunanim trakama. Žrtva i svi prisutni bi se posuli lustralnom vodom radi očišćenja. Na žrtveniku je bila zapaljena vatra u koju bi svećenik bacio pregršt ječmenog zrnja i pramen dlaka odrezanih sa glave žrtvene životinje. Kad bi izgovorio molitvu, svećenik bi povukao glavu žrtve nagore i jednim joj potezom noža prerezao grkljan,

¹²¹ Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, op.cit., str. 53-54.

¹²² Homer, Ilijada i Odiseja, Školska knjiga, Zagreb, 2003.

¹²³ Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, op.cit., str.78-94.

¹²⁴ Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, op.cit., str.105.

¹²⁵ Flacelière, Robert, Grčka u doba Perikla, Naprijed, Zagreb, 1979., str. 209.

usmjerivši mlaz krvi na žrtvenik. U većini slučajeva bogu u čast se spaljivao samo djelić životinje, jer se smatralo da bogovi vole miris gorenja mesa. Ostalo se meso podijelilo svećenicima i vjernicima.

Nakon poraza u bitki kod Korinta, 146. g. pr.n.e., područja današnje Grčke dolaze pod rimsku vlast. Rimljani su porazili snage Ahajskog saveza, a područja su pretvorena u rimsku provinciju. Rimljanima je bilo poznato helensko, a posebno atensko pravo jer su južna Italija i Sicilija bile područje grčkih kolonija, ali i zato jer je to pravo bilo uzor Rimljanima. Iako su u početku rimske mogućnosti recepcije helenskog utjecaja bile ograničene, Atena kao središte misaone i pravne poduke nadahnula je rimski svijet.

U Rimskom carstvu životinje su kao i u prethodnom razdoblju bile pravni objekt (stvar), ovisno o tome jesu li bile u vlasništvu neke osobe, ili se radilo o divljim životinjama koje su bile *res nullius*.¹²⁶

Životinje su se koristile i u religijskim obredima kao žrtve. Rimljani su često temeljem pregleda utrobe određene životinje ili promatranjem kretanja ptica nastojali dobiti povoljna znamenja za određeni pothvat (borba ili neki drugi važni događaj). Taj, zapravo oblik gatanja, dolazi od etrurske vladavine.¹²⁷

Životinje su se koristile i kao predmet zabave posebno u gladijatorskim igrama (lavovi, tigrovi, medvjedi), bilo da su puštali životinje da se međusobno bore, ili da se bore protiv gladijatora.¹²⁸

U antičko doba rimskog društva mala je bila razlika između ljudskih robova i posjeda na kojem su se žene, djeca, robovi i životinje smatrali pukim predmetima.¹²⁹ Danas je pogled koji je nekada mnoge ljude smatrao robovima (bićima bez ljudskih vrijednosti), poput pokretnih stvari, napušten, ali su još uvijek široko rasprostranjene teorije koje opravdavaju iskorištavanje životinja. Teško je primijeniti logiku, koja je dovela do napuštanja takvog

¹²⁶ „Kao stvari bez gospodara (*res nullius*), koje podliježu okupaciji, smatrale su se stvari koje još uopće nikada nisu imale vlasnika, kao divlje zvijeri i životinje u prirodnoj slobodi (i ptice i ribe).“ Prema: Horvat, M., Rimsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020., str. 202.

¹²⁷ Etruščani, prema: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=18544> , pristup: 08.07.2021.

¹²⁸ Riggsby, A., M., Roman Law and the Legal World of the Romans, Cambridge University Press, Austin, 2010., str. 54.

¹²⁹ Best, S., Legally blind: The case for granting animals legal rights. Impact Press, 40, 2000., str. 12-24.

shvaćanja i oslobodila ljudske robove, na životinje. Pogrešno je smatrati da bi ista proizvela rezultate što se tiče životinja.¹³⁰

Kao i u do sada prikazanim državama Starog vijeka, najveću vrijednost imale su životinje koje su imale tržišnu vrijednost, a to je prije svega stoka koja se mogla kupiti, što se uglavnom činilo formalnim pravnim aktom.

2.2. Zaštita životinja u srednjem vijeku

Veliki dio srednjovjekovnog odnosa čovjeka prema životinji je pod jakim utjecajem kršćanske crkve čije je učenje bilo izrazito antropocentrično u čemu se nije puno promijenilo ni danas. Jedan od najpoznatijih mislioca na kojima kršćanska crkva temelji svoja uvjerenja je Toma Akvinski.¹³¹

Većina srednjovjekovnih pravnih izvora, kao i u starom vijeku, gleda na životinje kao na pokretne stvari. U tom smislu biti će prikazani neki pravni izvori iz tog doba: Salijski zakon¹³², Ruska pravda¹³³ i Constitutio Criminalis Carolina (Zakonik Karla V.)¹³⁴

„Od prava raznih germanskih plemena Zapada u ranom srednjem vijeku, Salijski zakon je jedan od „najgermanskijih“.“¹³⁵

Franačko pravo je narodno običajno pravo i najviše je izvor za kazneno i kazneno procesno pravo¹³⁶ s obzirom da zbirke prava najviše sadržavaju odredbe te grane prava.

¹³⁰ Spiegel, M., *The dreaded comparison: Human and animal slavery*, Mirror Books, New York, 1996., str. 73.

¹³¹ Linzey, A., *Teologija životinja*, op.cit., str. 14-15.

¹³² Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države*, I. knjiga, Stari i srednji vijek, op.cit., str. 121-181.

¹³³ *The Pravda Rus'skaia*, The Expanded Redaction, Translated by Daniel H. Kaiser. Preuzeto s: <http://web.grinnell.edu/individuals/kaiser/exrp.html>, pristup: 09.07.2021.

¹³⁴ *Constitutio Criminalis Carolina (1532)* [Excerpts]. Preuzeto s: <https://pages.uoregon.edu/dluebke/Witches442/ConstitutioCriminalis.html>; *Medieval Sourcebook: Einhard: The Life of Charlemagne*. Preuzeto s: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/einhard.asp>, pristup: 09.07.2021.

¹³⁵ Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države*, I. knjiga, Stari i srednji vijek, op.cit., str. 122.

¹³⁶ Vajs, A., Kandić, Lj., *Opšta historija države i prava - feudalni period*, Savremena administracija, Beograd, 1999., str. 145.

Salijski zakon (*Lex Salica*)¹³⁷ je najranije nastao te iako ima puno redakcija ne treba gledati da bi nove redakcije ukidale stare (smatra se da je prvu redakciju salijskog običajnog prava dao učiniti Clovis u vrijeme 507-511. godine). „Salijski zakon (riječ „zakon“ odnosi se na običajno pravo, i tako će ostati do potkraj 18. stoljeća, odnosno engleski oblik riječi je law, a ona i danas znači „običaj koji sud priznaje“) se odnosi, po načelu personaliteta prava, samo na pleme Salijaca; kako se plemena uprostoruju (to jest sve manje se sele) - to i običaj poprima prostornu protegu, pa salijsko pravo postaje pravo sjeverne Franačke, tj. današnje sjeverne Francuske i Belgije.“¹³⁸

Životinje se u Salijskom zakonu spominju u nekoliko odredaba i to u smislu krađe. Tako imamo: 1. o krađama svinja, 2. o krađama goveda, 3. o krađama ovaca, 4. o krađama koza, 5. o krađama pasa, 6. o krađama ptica i 7. o krađama pčela.

U odjeljku koji se odnosi na krađu svinja detaljno se opisuje kroz šesnaest inkriminacija to kazneno djelo. Za sve oblike krađe bila je predviđena novčana kazna, ovisno o veličini štete koja je nanesena vlasniku životinje. Također vrijedi i za ostale kaznene odredbe koje se tiču životinja. Predviđena je samo naknada štete u novčanom iznosu kao protuvrijednost za učinjenu štetu. Životinje su u skladu s time i ovdje bile stvari od određene vrijednosti za svog vlasnika te su u skladu s time provođena obeštećenja vlasnika.

Ruska pravda¹³⁹ je prvi sačuvani pravni zbornik ruskog običajnog prava. Sačuvan je u tri redakcije. Prvi dio (kraća verzija zakona) potiče iz prve polovine 11. stoljeća, za vrijeme vladavine Jaroslava Mudrog i uglavnom sadrži odredbe iz područja Kaznenog prava. Zakon je prvi puta nadopunjen za vrijeme vladavine njegovih sinova Izjaslava, Svjatoslava i Vsevoloda u drugoj polovini 11. stoljeća, a zadnji put u prvoj polovini 12. st. za Vladimira Vsevolodoviča Monomaha (sin kneza Vsevoloda I. i Anastazije, kćeri bizantskog cara Konstantina IX. Monomaha). Izdao je niz odredaba koje su olakšale položaj nižih društvenih

¹³⁷ Hessels, J.H., Kern, H., *Lex salica the ten texts with the glosses, and the lex emendata*. Preuzeto s: https://openlibrary.org/books/OL6943735M/Lex_salica , pristup: 09.07.2021.

¹³⁸ Kurtović, Š., *Hrestomatija opće povijesti prava i države*, I. knjiga, Stari i srednji vijek, op.cit., str. 122.

¹³⁹ *Legal Analysis and the History of Early Russian Law*, Oswald P. Backus III, Published online by Cambridge University Press: 27. January, 2017. Preuzeto s: <https://www.cambridge.org/core/journals/slavic-review/article/legal-analysis-and-the-history-of-early-russian-law/BCA4E91E9C4CA162D7D0185E41299EE6> ; 11th Century Russia. Preuzeto s: <https://rusmania.com/history-of-russia/11th-century> , pristup: 09.07.2021.

slojeva, a kao Ustav Vladimira Vsevolodoviča ušle su i u Rusku pravdu.¹⁴⁰ Proširena verzija Ruske pravde osim kaznenopravnih odredaba sadrži i nasljedne, trgovačke te odredbe procesnog prava koje potječu iz običajnog prava, vladarovih zakona i sudskih presuda, uz utjecaje skandinavskoga, bizantskoga i crkvenoga prava.^{141 142}

Ruska pravda kao i prethodno spomenuti zakoni propisuje kaznena djela čiji su objekt životinje. Životinje su pokretne stvari u vlasništvu te se odredbama štiti imovina njihovog vlasnika. Članak 41. i 42. reguliraju krađu stoke, neovisno radi li se o ovcama, kozama ili svinjama te neovisno da li je krađa izvršena na polju ili u štali (spremištu). Članak 69. regulira krađu dabra (vjerojatno se radi o divljem dabru, pa je dovoljno da se taj dabar nalazio na zemljištu koje je u tuđem vlasništvu).¹⁴³

Člancima 71., 75. i 76. zakonom se štiti krađa pčela, uništenje košnice i uništavanje vlasničkih oznaka na košnici. Člankom 81. regulira se krađa tuđeg sokola ili sokola iz zamke, a isto je regulirano i za određene vrste ptica: golubicu, patku, gusku, labuda.¹⁴⁴

U članku 84. spominje se (za u ono doba rijetko) „namjera“. Dakle, ukoliko netko sa zlim namjerama zakolje tuđeg konja ili stoku treba platiti novčanu kaznu, kao i naknadu štete vlasniku ubijene životinje za gubitak iste.

Iz svih članaka može se vidjeti da se životinje nisu štitile same po sebi već kao imovina određene osobe i kao takva se određivala naknada štete u novcu. Čak ni u članku 84. gdje se radilo o „zlim namjerama“ i ubojstvu životinje, nije se štitila životinja već vlasništvo.

¹⁴⁰ Vladimir II. Vsevolodovič Monomah. Preuzeto s: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65027> , pristup: 09.07.2021.

¹⁴¹ Ruska pravda. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=53760> , pristup: 09.07.2021.

¹⁴² Vajs, A., Kandić, Lj., Opšta historija države i prava - feudalni period, op.cit., str. 151.

¹⁴³ Vajs, A., Kandić, Lj., Opšta historija države i prava - feudalni period, op.cit., str. 155.

¹⁴⁴ Vajs, A., Kandić, Lj., Opšta historija države i prava - feudalni period, op.cit., str. 158.

Constitutio Criminalis Carolina¹⁴⁵ odnosno Zakonik Karla V., smatra se najznačajnijim spomenikom kaznenog prava kasnog feudalizma.¹⁴⁶ Iako je imao supsidijarni karakter u odnosu na kazneno pravo pojedinih njemačkih zemalja, utjecaj ovog Zakonika se održao sve do kaznenopravnih reformi prosvijećenog apsolutizma.¹⁴⁷

Constitutio Criminalis Carolina radnje poput ubojstva, pljačke, podmetanja požara, homoseksualnih odnosa, zoofilije i vraćanja definira kao teške zločine kažnjive smrću. Carolina je posebno precizirala da one koji su proglašeni krivima za nanošenje štete vještičarenjem treba pogubiti vatrom, postavljajući temelje masovnim suđenjima vješticama između 1580. i 1680. godine. To je također bila osnova za korištenje priznanja mučenjem.¹⁴⁸

Što se tiče životinja, ovaj Zakonik u svom članku 116. zabranjuje sve nemoralne i protuprirodne seksualne odnose, pa tako između čovjeka i životinje, između dva muškarca ili dvije žene. Za isto propisuje smrtnu kaznu spaljivanjem.¹⁴⁹

Zakonik ne štiti ovdje životinju od ljudskog nasrtanja i povreda izazvanih time (zlostavljanje životinje), već ponašanje koje nije u skladu s „normalnim ponašanjem“, koje je u potpunosti neprihvatljivo od strane društvene zajednice, a posebno tadašnjeg utjecaja katoličke crkve te se kažnjava smrtnom kaznom.

¹⁴⁵ „Carolina [karoli:'na] (puni naziv Constitutio Criminalis Carolina [konstitu:'ci·o krimina:'lis karoli:'na]), zakonik o kaznenom pravu i postupku njemačkog cara Karla V. (Kaiser Karls der funfften und des heyiligen römischen Reichs peinlich gerichtordnung), proglašen za cijelo područje carstva 1532. na njemačkom jeziku. Izravni joj je sadržajni uzor Bamberški kazneni zakonik iz 1507 (Constitutio Criminalis Bambergensis). Carolina sadržava odredbe o kaznenome postupku (pretežito inkvizitornoga tipa), a u manjoj mjeri materijalnoga kaznenog prava; trebala se primjenjivati na cijelome području Njemačkoga Carstva, no zbog otpora u pojedinim zemljama takvu pokušaju unifikacije prava, tzv. Salvatornom klauzulom dopuštena je i primjena odredaba partikularnoga prava. Carolina je odgovarala potrebama sudske prakse, pa se tim putem njezina primjena proširila po njem. zemljama, tako da je sve do 1870. ondje bila glavnim izvorom kaznenoga prava, a utjecala je i na kazneno pravo Švicarske, Nizozemske i Poljske.“ Carolina. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=10847>, pristup: 09.07.2021.

¹⁴⁶ Tako i Batričević, A., Doktorska disertacija, Niš, 2012., str. 40.

¹⁴⁷ Vajs, A., Kandić, Lj., Opšta istorija države i prava, Savremena administracija, Beograd, 1971., str. 178.

¹⁴⁸ Constitutio Criminalis Carolina. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Constitutio_Criminalis_Carolina, pristup: 09.07.2021.

¹⁴⁹ Constitutio Criminalis Carolina (1532) [Excerpts]. Preuzeto s: <https://pages.uoregon.edu/dluebke/Witches442/ConstitutioCriminalis.html>, pristup: 09.07.2021.

Ono što možemo sumirati vezano uz srednji vijek je da su srednjovjekovne godine bile u osnovi antropocentrične¹⁵⁰. Srednji vijek se izrazito grubo odnosio prema životinjama, iako su bile vrijedan izvor imovine i bogatstva.¹⁵¹

Mučenje i zlostavljanje životinja su bili ustaljeni obrazac ponašanja iako su životinje imale svoje mjesto u zajednici. Zanimljivo je da su tijekom 15. i 16. stoljeća životinje mogle biti odgovorne za zločine te nakon suđenja biti osuđene na progonstvo, ili najčešće mučene do smrti.¹⁵² Ovi slučajevi podsjetili su mnoge pravnike da pitanje pripisivanja pravne osobnosti životinjama (iako pasivno i bez individualnih prava) nije novost u zapadnom svijetu.

Neke od najsirovijih godina za životinje dogodile su se upravo tijekom 16. stoljeća. Tako zvano „elizabetansko razdoblje“, s porastom mnogih znanstvenih istraživanja, nakon čega je uslijedila „vivisekcija“.¹⁵³ Iako se njihov status nije promijenio, the Black Act iz 1723. godine je utvrdio da je veliko kazneno djelo uništavanje imovine (uključujući životinje).

U eri mučenja životinja pojavili su se prvi pokušaji donošenja zakona o zaštiti životinja i to s dva smjera. Prvi, od strane puritanaca i „British Royalty“ (britanskog plemstva). Kasnije će SAD i Engleska biti vodeće zemlje u svijetu koje će podržati moralno razmatranje životinja prema zakonu.¹⁵⁴

2.3. Zaštita životinja u novom vijeku

Razdoblje novog vijeka se u povijesnoj znanosti prema nekim povjesničarima smatra otkriće Amerike 1492. godine, a po nekima pad Carigrada 1453., a traje do kraja prvog

¹⁵⁰ Wise, S. M., Rattling the cage toward legal rights for animals, 110 Yale Law Journal 527, 2000., str. 24.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Vidjeti: Evans, E., P., Životinje pred sudom, Tim Press, Zagreb, 2014., Pogovor, str. 203-206.

¹⁵³ Ryder, R. D., Animal revolution: Changing attitudes towards speciesism, Basil Blackwell, Oxford, 1989., str. 73.

¹⁵⁴ Finsen, L., Finsen, S., The Animal Rights Movement in America: From Compassion to Respect, Twayne Pub., New York, 1994., str. 13.

svjetskog rata 1918. godine. U svakom slučaju od 16. stoljeća kada dolazi do uobličavanja u moderne države možemo govoriti o novom vijeku.¹⁵⁵

U novom vijeku, ali tek kasnijem razdoblju, dolazi do prvih organiziranih pokušaja da se donesu i usvoje zakoni o zaštiti i dobrobiti životinja.

Prvi takvi pokušaji i zakoni uglavnom se odnose na države anglosaksonskog sustava - Veliku Britaniju i Sjedinjene američke države. Europa kasni po tom pitanju, no danas se ulažu prilično veliki naponi da se životinjama osigura što bolji i humaniji tretman te su upravo u nekim europskim državama, životinje dobile svoje mjesto u nacionalnim ustavima.

2.3.1. Zaštita životinja u Sjedinjenim američkim državama

Povijesno gledano, okrutnost nad životinjama nije bila zločin, što je rezultiralo odsustvom zakona dozvoljavajući čak i najekstremnije nasilje nad životinjama.¹⁵⁶

Životinje su smatrane vlasništvom, stoga su se vlasnici mogli prema njima ponašati kako žele, a zlostavljanje nečijeg konja primjerice nije bio ništa veći zločin nego udaranje nečijeg pluga.¹⁵⁷

Veliki dio presedana američke tradicije koja je vezana uz zaštitu životinja dolazi od Velike Britanije, no prvi zakonodavni akt o zaštiti životinja od okrutnosti (*anti cruelty law*) je donesen u Koloniji Massachusetts Bay¹⁵⁸ 1641. godine. Usvojili su ga američki puritanci kolonije Massachusetts.¹⁵⁹ Time su Sjedinjene američke države (dalje u tekstu: SAD) bile

¹⁵⁵ Kurtović, Š., Hrestomatija opće povijesti prava i države, II. knjiga, Novi vijek, Zagreb, 2005., str. 1.

¹⁵⁶ Vidi više: Leavitt, E. S., Halverson, D., *Animals and their legal rights: A survey of American laws from 1641 to 1990.*, Washington, DC: Animal Welfare Institute, 4.izd., 1990.; Sauder, J.G., *Enacting and enforcing felony animal cruelty laws to prevent violence against human*, *Animal law*, br.6., 2000., str.1-21.

¹⁵⁷ Vidi više: Leavitt, E. S., Halverson, D., *Animals and their legal rights: A survey of American laws from 1641 to 1990.*, Washington, DC: Animal Welfare Institute, 4.izd., 1990., str. 1.

¹⁵⁸ Massachusetts Bay Colony. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/place/Massachusetts-Bay-Colony> , pristup: 15.07.2021.

¹⁵⁹ Leavitt, E. S., Halverson, D., *Animals and their legal rights: A survey of American laws from 1641 to 1990.*, op.cit., str. 56.

prva država na svijetu koja je donijela pravni akt usmjeren na zaštitu životinja od okrutnog i nasilnog postupanja.¹⁶⁰

Prvi pisani zakon „The Body of Liberties“¹⁶¹, koji je sadržavao stotinu sloboda na čijim su temeljima Puritanci željeli izgraditi svoj pravni sustav sastavio je Nathaniel Ward, puritanski ministar, pravnog obrazovanja (odvjetnik).¹⁶²

Vežano uz prava životinja ovaj zakon je utoliko interesantan jer prvi u svom sadržaju, u okviru slobode pod brojem 92. zabranjuje bilo kakve okrutnosti prema životinjama, a pod brojem 93. osigurava zaštitu životinja u prijevozu. Ukoliko netko prevozi stoku s jednog mjesta na drugo koja su dosta udaljena, te stoka bude izmučena od gladi, žeđi ili iznemoglosti zbog napornog putovanja, zakonom se određuje da se stoka mora odmoriti, okrijepiti i nahraniti u vremenu koje je za to dovoljno te na adekvatnom mjestu.¹⁶³

Donošenjem „The Body of Liberties“ puritanci su nastojali osigurati da slobode iznesene u zakonu ne ostanu samo na deklaratornom nivou, već dobiju pravnu obveznost i formalnu pravnu snagu svojstvenu aktima zakonskog karaktera čime je započelo usvajanje prvih „*anti - cruelty*“ zakona u Sjedinjenim Američkim državama. Ovlaštili su i obvezali one koji će u budućnosti obnašati neku državnu funkciju da te „slobode“ smatraju zakonima (jer, sva nabrojana prava, slobode, ovlaštenja i drugo su izraženi u formi sloboda, ne formi zakona)

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ DOCUMENT: The Massachusetts Body of Liberties, Massachusetts State Legislature/ December 1641., <https://teachingamericanhistory.org/library/document/the-massachusetts-body-of-liberties/>, pristup: 15.07.2021.; 1641: MASSACHUSETTS BODY OF LIBERTIES <https://oll.libertyfund.org/page/1641-massachusetts-body-of-liberties>, pristup: 15.07.2021.

¹⁶² Nathaniel Ward je sastavio zakon „The Body of Liberties“ 1641. godine. Rođen je oko 1578. godine u Haverhillu, u Engleskoj od oca koji je bio puritanski ministar. Diplomirao je na Emmanuel College-u Cambridge-u 1603., studirao pravo u Lincoln's Innu, u Londonu te postao odvjetnik (barrister). Prvo se deset godina bavio pravom, zatim je ušao u ministarstvo, te privučen puritanskom vjerskom doktrinom otpušten je iz ministarstva. Bio je prisiljen napustiti Englesku u doba puritanskih progona te se nastanio u koloniji Massachusetts gdje je napisao „The Body of Liberties“, pri čemu je kombinirao engleski običajni zakon s mozaičkim zakonima (zakoni izvedeni iz Starog zavjeta - Biblije). <https://www.mass.gov/service-details/massachusetts-body-of-liberties>, i <https://law.jrank.org/pages/11210/Ward-Nathaniel.html>, pristup: 15.07.2021.

¹⁶³ Massachusetts Body of Liberties, December 1641. https://archive.csac.history.wisc.edu/6_Massachusetts_Body_of_Liberties.pdf, pristup: 15.07.2021.

te da sve one koji prekrše navedene slobode kazne odgovarajućom kaznom, odnosno ta vrsta kazne je bila prekršaj (*misdemeanor*).¹⁶⁴

Što se tiče „slobode 92 i „slobode 93“, iako prije nije bilo nikakvih kazni za okrutnosti prema životinjama, postoje zapisi koji dokazuju da su pojedine osobe kažnjene za okrutnost.¹⁶⁵

Nakon ovog zakona, prvi američki zakon za zaštitu životinja (dalje u tekstu: „*anti - cruelty act*“) donesen je 1829. godine, u državi New York. Donesena je mjera države New York koja kaže da „svaka osoba koja zlonamjerno ubije, osakati ili rani konja, vola, ili drugu stoku, ili bilo koju ovcu koja pripada drugome, ili osoba koja zlonamjerno i okrutno premlati ili muči bilo koju takvu životinju bez obzira pripada li njoj li nekome drugome biti će kažnjena za prekršaj“. ¹⁶⁶

Ovaj zakon, iako je pružao zaštitu samo određenim vrstama životinja poput konja, koza, ovca ili slično, može se smatrati donekle naprednim s obzirom da je omogućio zaštitu životinjama od okrutnosti „trećih osoba“, dakle ne samo od strane vlasnika životinje. Time je životinjama prvi puta osiguran pravni status koji se razlikuje od statusa puke pokretne stvari te čime su životinje jasno odvojene od ostalih predmeta.¹⁶⁷

Zabrane se sastoje od dva različita dijela. Prvi dio je kvalificiran izrazom „pripadanje drugome“, dok je drugi dio kvalificiran „pripadanje sebi ili drugome“. Svrha prvog dijela je pružanje zaštite privatnom vlasništvu, dok se drugi bavi okrutnosti prema životinji bez obzira na vlasništvo. Ta dva dijela zabranjuju vrlo različite radnje. U prvom dijelu zakonodavac je naznačio radnje koje bi najvjerojatnije utjecale na tržišnu vrijednost životinje: ubojstvo, sakaćenje ili ranjavanje. U drugom dijelu zakonodavac se usredotočio na ono što bi se moglo

¹⁶⁴ Shultz, W. J., *The Humane Movement in the United States, 1910 - 1922*, Dissertation, Columbia University, New York, 1924., str. 12. Preuzeto s: <https://www.wellbeingintlstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=smaobg> , pristup: 18.07.2021.

¹⁶⁵ Vidjeti primjere u: *Records and Files of the Quarterly Courts of Essex County Massachusetts*. Preuzeto s: <http://saalem.lib.virginia.edu/Essex/vol2/index/essvol2A.html> , pristup: 18.07.2021.

¹⁶⁶ Favre, D., Tsang, V., *The development of anti-cruelty laws in the 1800's*, *Detroit College of Law Review*, broj 1, 1993., str. 9.

¹⁶⁷ Vidi više: Leavitt, E. S., Halverson, D., *Animals and their legal rights: A survey of American laws from 1641 to 1990.*, op.cit., str. 2-3.

smatrati da životinji nanosi bol i patnju: premlaćivanje i mučenje. Rezultat različitog jezika jest da nije bilo protuzakonito zlonamjerno ubiti ili osakatiti vlastitu životinju. Zakonodavac je najvjerojatnije pretpostavio da će time zaštititi osobni financijski interes. Međutim, ako je netko ubio vlastitog konja premlaćivanjem do smrti, premlaćivanje, ali ne i ubijanje, bilo bi protuzakonito.

Oba dijela ovog zakona pokušavaju zaustaviti štetne radnje pojedinaca. Ni u jednom dijelu zakona ne bi bilo protuzakonito ubijanje konja glađu (nečinjenje). Zahtjev od osobe da se brine o životinji, nametanje pozitivnog čina, uvijek se smatrao težim od zabrane štetne radnje. Dužnost brige za životinju biti će dodana kasnije, kako je zaštita za dobrobit životinja (aktivizam) postajala sve jača.¹⁶⁸

Naime, zakonodavac je u New Yorku ozbiljnije pristupio ovoj problematici nego u prethodnim zakonima, ali ipak je štetna radnja imala obilježje prekršaja, a ne kaznenog djela, a zatvor nije trajao dulje od godine dana.¹⁶⁹ Najveće ograničenje ovog zakona je bio popis životinja koje su bile zaštićene. Nije primjerice bilo nezakonito mučiti psa ili medvjeda. Zakonodavac još nije napravio tako zvani konceptualni most koji bi, ako je pogrešno okrutno mučenje krave ili konja, također trebalo biti pogrešno mučenje psa ili mačke.¹⁷⁰

U početku je društvena zabrinutost zbog okrutnosti prema životinjama imala različite motive. S jedne strane bilo je onih koji su smatrali da nema nikakvih moralnih obaveza za zaštitu životinja, dok su s druge strane smatrali da se zaštitom životinja vrši svojevrsna prevencija okrutnosti prema ljudima, jer su povezali da oni koji su okrutni prema životinjama često budu takvi i prema ljudima. Zabrinutost nije bila dakle prema životinjama i njihovoj patnji, već prema ljudima, odnosno okrutnim djelima koja bi im se mogla dogoditi.

Pravni model iz New Yorka postao je uzor (model) brojnim drugim američkim državama.¹⁷¹

¹⁶⁸ Favre, D., Tsang, V., The development of anti-cruelty laws in the 1800's, op.cit., str. 11.

¹⁶⁹ Favre, D., Tsang, V., The development of anti-cruelty laws in the 1800's, op.cit., str. 10.

¹⁷⁰ Favre, D., Tsang, V., The development of anti-cruelty laws in the 1800's, op.cit., str. 11.

¹⁷¹ Sauder, J.G., Enacting and enforcing felony animal cruelty laws to prevent violence against human, *Animal law*, broj 6., 2000., str. 3.

To je bio slučaj u New Hampshireu¹⁷², Minnesoti¹⁷³, Michigan¹⁷⁴, Pennsylvania¹⁷⁵ i mnogi drugi. Osim idejne podloge, mnogi zakoni su bili širi od zakona New Yorka. Pa tako, zakon iz Michigana (1838), zakon iz Connecticuta (1854), zakon iz Minesotte (1858) i zakon iz Vermonta (1854). Navedeni zakoni proširili su drugi dio na sve životinje u nečijem vlasništvu.¹⁷⁶

Vrijedi spomenuti slučaj iz Minesotte (1856), koji prikazuje koliko je zakon bio nejasan te kakve je svrhe imala zaštita životinja protiv „okrutnosti“. Optuženik Peter M. Gideon je optužen za nezakonito i zlonamjerno pucanje u psa što bi spadalo u javni prekršaj da „osoba koja namjerno i zlonamjerno ubije ili unakazi bilo kojeg konja, govedo ili druge zvijeri druge osobe“ odgovara za počinjeno djelo. Optuženi je osuđen na okružnom sudu okruga Hennepin zbog nezakonitog zlonamjernog ubojstva psa. Optuženi se žalio na odluku Vrhovnom sudu u Minnesoti kako bi utvrdio ima li pas vrijednost, pa bi zbog toga okrutnost prema životinjama prema Minnesoti bila obuhvaćena zakonom. Vrhovni sud Minnesote utvrdio je da pas nema vrijednost i da neće biti obuhvaćen statutom, odnosno zakonskom odredbom koja zabranjuje takvo ponašanje.¹⁷⁷

U 19. stoljeću, U Velikoj Britaniji, i SAD-u nakon građanskog rata (u sjevernom dijelu), počinje senzibilizacija odnosa prema životinjama. Godine 1824. je osnovano britansko Kraljevsko društvo za sprečavanje okrutnosti prema životinjama (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, dalje u tekstu: RSPCA¹⁷⁸), a 1866. godine u SAD-u je

¹⁷² New Hampshire Revised Statutes 1843: Offences Against Chastity, Decency and Morality. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-hampshire-revised-statutes-1843-offences-against-chastity-decency-and-morality>, pristup: 19.07.2021.

¹⁷³ Minnesota 1860-1872 Public Laws: OFFENSES AGAINST CHASTITY, MORALITY, ETC. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/minnesota-1860-1872-public-laws-offenses-against-chastity-morality-etc>, pristup: 19.07.2021.

¹⁷⁴ Michigan Compiled Laws 1838: Chapter 8: Section 22. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/michigan-compiled-laws-1838-chapter-8-section-22>, pristup: 19.07.2021.

¹⁷⁵ Pennsylvania Law of Session of 1860: Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/pennsylvania-law-session-1860-cruelty-animals>, pristup: 19.07.2021.

¹⁷⁶ The Development of the Anti-Cruelty Laws During the 1800's. Preuzeto s: https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#N_48_, pristup: 19.07.2021.

¹⁷⁷ United States vs. Peter M. Gideon. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/united-states-v-gideon>, pristup: 19.07.2021.

¹⁷⁸ Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.rspca.org.uk/>, pristup: 19.07.2021.

osnovano američko društvo za sprečavanje okrutnosti nad životinjama (dalje u tekstu: ASPCA¹⁷⁹).¹⁸⁰

Utjecaj Henry Bergha¹⁸¹ na pravni svijet započeo je 1866. Nakon povratka s putovanja po Europi, gdje je, posebno u Rusiji, vidio okrutnost nad životinjama i napore Kraljevskog društva za zaštitu životinja u ime životinja (RSPCA), postao je usredotočen na pitanje okrutnosti prema životinjama. Zbog svojih socijalnih i političkih veza nije mu bilo teško pristupiti zakonodavnom tijelu New Yorka u Albanyju.

U New Yorku, Bergh je sa strašću i ustrajnosti promovirao svoju poruku protiv okrutnosti. Ustvrdio je da se sa životinjama ne smije postupati kao s vlasništvom, već kao s drugim bićima s kojima dijelimo stanište. Napisao je kako je to „stvar čiste savjesti i moralno pitanje u svim svojim aspektima.“

Pisao je provokativna i uvjerljiva pisma novinama, političarima i bogatim pokroviteljima. Ubrzo je uvjerio državu New York da mu izda ovlaštenje za osnivanje Američkog društva za prevenciju okrutnosti prema životinjama¹⁸² (American Society for the Prevention of Cruelty to Animals, dalje u tekstu: ASPCA), osnovanog 1866.¹⁸³

Do 1866. godine kada je Henry Bergh, osnivač ASPCA osigurao zakonske uvjete za osnivanje tog udruženja, više od dvadeset američkih država već je imalo *anti - cruelty* zakone. No, tim zakonima bilo je izuzetno teško postići da počinitelji budu osuđeni za zlostavljanje životinja i to se moralo promijeniti. New York je primjerice imao takav zakon od 1829. godine, ali nema dokaza da je imao primjenu u praksi.

Iako nije bio pravnik po obrazovanju, Henry Bergh uspio je voditi izradu bitno različitih zakona od dosadašnjih. Shvatio je da samo donošenje zakona nije dovoljno jer, bez

¹⁷⁹ American Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.asPCA.org/> , pristup: 19.07.2021.

¹⁸⁰ Vidi više: Finsen, L., Finsen, S., The animal rights movement in America: From compassion to respect, op.cit., str. 39.

¹⁸¹ Henry Bergh, Founder of ASPCA, born 1813. Preuzeto s: <http://todayinconservation.com/2018/07/august-29-henry-bergh-founder-of-asPCA-born-1813/> , pristup: 19.07.2021.

¹⁸² American Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.asPCA.org/> ; <https://www.asPCA.org/about-us/history-of-the-asPCA> , pristup: 19.07.2021.

¹⁸³ Henry Bergh, Founder of ASPCA. Preuzeto s: <http://todayinconservation.com/2018/07/august-29-henry-bergh-founder-of-asPCA-born-1813/> , pristup: 19.07.2021.

namjenskog provođenja zakoni nikada neće dosegnuti i dodirnuti živote životinja o kojima se brinu. Uz izradu i donošenje novih kaznenih zakona, Bergh je tražio i povelju organizacije koja će, poput Kraljevskog društva u Londonu, biti posvećena provedbi zakona¹⁸⁴. Zatražio je od zakonodavnog tijela New Yorka povelju za Američko društvo za prevenciju okrutnosti prema životinjama (ASPCA), čija je svrha, kako je utvrđeno u njegovom ustavu, „pružanje učinkovitih sredstava za sprječavanje okrutnosti prema životinjama u cijelim Sjedinjenim Američkim Državama te da se izvršavaju svi zakoni koji su sada ili bi se mogli donijeti za zaštitu životinja, i da se zakonitim sredstvima osigura uhićenje i osuda svih osoba koje krše takve zakone.“¹⁸⁵ To je odobreno 10. travnja 1866. godine, a Henry Bergh je jednoglasno izabran za prvog predsjednika ASPCA-e, položaj koji je nastavio obnašati do svoje smrti 1888. godine.¹⁸⁶

U New Yorku je 1866. godine donesen novi Zakon za zaštitu životinja i ASPCA je preuzela odgovornost za provođenje novog zakona.

Bergh je ubrzo vidio nedostatke postojećeg zakona i tražio jačanje amandmana. Nova odredba, iz 1866., koja je zamijenila prethodnu iz 1829. godine je glasila: „Svaka osoba koja će svojim djelovanjem ili zanemarivanjem zlonamjerno ubiti, osakatiti, raniti, ozlijediti, mučiti ili okrutno pretući bilo konja, mazgu, vola, govedo, ovcu ili drugu životinju, koja ne pripada nikome ili pripada nekome, biti će, nakon presude, proglašena krivom za prekršaj.“¹⁸⁷

Koliko god je naizgled zakon bio „korak naprijed“ za zaštitu prava životinja, toliko je još bilo nedostataka koje je trebalo ispraviti.

Korak naprijed bilo je to što se sada zakon odnosio na životinje koje su u nečijem vlasništvu, kao i one koje to nisu. Drugo, odredba regulira i djelo nečinjenja, koje izjednačava s činjenjem. Također je proširen popis zabranjenih radnji prema životinjama.

Zakon ima dva bitna nedostatka. Prvi je to što je popis životinja i dalje ograničen na tržišno vrijedne životinje (što sigurno nije bila vizija Bergha, nego mogućnosti tadašnjeg

¹⁸⁴ Vidi više u: Coleman, S. H., *Humane Society of Leaders in America 1924*, Facsimile Publisher, London, 2017., str. 34.

¹⁸⁵ American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA), Ustav, 1866., članak 39-40.

¹⁸⁶ Coleman, S. H., *Humane Society of Leaders in America 1924*, op.cit., str. 34.

¹⁸⁷ New York Revised Statute 1881: Chapter 682: Section 26. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statute-1881-chapter-682-section-26>, pristup: 21.07.2021.

vremena), a drugi, s pravnog aspekta bitniji nedostatak je izraz „zlonamjerno“, koji se u svakom pojedinom slučaju mora i dokazati što nije lako. Mora se dokazati da je osoba koja je zlostavljala životinju činjenjem ili nečinjenjem to činila sa zlom namjerom.¹⁸⁸ Dokazivanje zle namjere svakako nije lagano, a posebno ne jer su to bili začeci borbe za zaštitu životinja.¹⁸⁹

U drugom odjeljku zakon iz 1866. godine nalazio se pokušaj rješavanja napuštanja bolesnih životinja, što se očito tada često dešavalo. Pisalo je: „Svaki vlasnik, vozač ili posjednik starog, osakaćenog ili bolesnog konja ili mazge, koji se životinje oslobodi ili istu napusti nemoćnu u bilo kojoj ulici, traci ili mjestu, bilo kojeg grada u ovoj državi, dulje od nekoliko sati nakon saznanja o iznemoglosti životinje biti će proglašen krivim za prekršaj“.¹⁹⁰

Ovo je prvi usvojeni zakon u SAD-u koji se bavi pitanjem napuštanja životinja.

Bergh nije bio zadovoljan s onime što napravio te je u svega godinu dana od kad je osnovana ASPCA, odnosno do prve godišnjice njezina postojanja usvojen novi, restrukturirani i uvelike prošireni Zakon usvojen od strane zakonodavnog tijela New Yorka (1867.).¹⁹¹

Odjeljak 1. gore navedenog Zakona je predviđao da se isti primjenjuje na svako živo biće što je eliminiralo da je zaštita bila ograničena samo na životinje koje su imale tržišnu vrijednost. Sve odredbe su se primjenjivale na sve životinje bez obzira jesu li u nečijem vlasništvu ili nisu. Popis nezakonitih radnji je također proširen, pa je tako u novoj verziji, u Odjeljku 1. obuhvaćao: pretjeranu vožnju, preopterećenje, mučenje, lišavanje potrebnih

¹⁸⁸ State v. Avery, 44 N.H. 392 (1862). U ovom slučaju optuženik je osuđen zbog optužbe za okrutnost prema životinjama zbog premlaćivanja vlastitog konja. Optuženi se žalio na ovu odluku Vrhovnom sudu New Hampshirea iz dva razloga. Prvo, da niži sud nije obavijestio porotu kako je optuženi bio pijan u trenutku premlaćivanja svog konja. Drugo, niži sud naložio je poroti da premlaćivanje životinje za dresuru u jednom trenutku može postati zlonamjerno i protuzakonito prema tom zakonu. Sud je smatrao da niži sud nije pogriješio i potvrdio je odluku. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/state-v-avery>, pristup: 21.07.2021.

¹⁸⁹ Iako, nije lako ni danas dokazati krivnju, niti puno počinitelja biva kažnjeno za okrutnost prema životinjama o čemu će biti pisano u daljnjem tekstu i poglavljima koja se bave problematikom zaštite životinja u današnje doba.

¹⁹⁰ New York Penal Law 1866: Chapter 682: Section 2. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-penal-law-1866-chapter-682-section-2>, pristup: 21.07.2021.

¹⁹¹ New York Revised Statutes 1867: Chapter 375: Sections 1-10, L. 1867, Chap. 375 – An act for the more effectual prevention of cruelty to animals. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10>, pristup: 21.07.2021.

sredstava za život, nepotrebno ili okrutno premlaćivanje, i bespotrebno osakaćivanje ili ubijanje.¹⁹²

Niti jedno djelo nije kvalificirano izrazom „zlonamjerno“, pa se time olakšalo dokazivanje na sudu. Fokus se promijenio iz mentalnog sklopa pojedinca u objektivni dokaz na ono što se dogodilo životinji.

U odjeljku 2. Zakon zabranjuje borbu pijetlova, bikova, pasa, medvjeda i ostalih živih bića. Nezakonito kao same borbe, bilo je i iznajmljivanje mjesta za borbe, a oni koji drže životinje za borbe (uzgajaju ih), oni koji profitiraju s borbama na bilo koji način, oni koji podupiru borbe, nagovaraju na održavanje borbi ili sudjeluju u borbama u bilo kakvoj ulozi biti će prekršajno kažnjeni.¹⁹³

U odjeljku 3., određuje se obaveza pružanja dovoljne kvalitete dobre i zdrave hrane i vode. U odjeljku 7. predviđa se kažnjavanje za napuštanje nemoćnih životinja, a u odjeljku 8. predviđa se mogućnost da osobe ovlaštene od ASPCA-e mogu izvršiti uhićenje i izvesti pred sud osobe koje krše odredbe Zakona.

Vezano uz spomenuti odjeljak 8., Bergh je shvaćao da se ne može u potpunosti osloniti na policijske snage da će ozbiljno i snažno provoditi ovaj Zakon. U skladu s tim je odjeljak 8. predvidio posebne osobe, agente iz ASPCA-e, koji bi imali ovlasti za provođenje zakona, odnosno hapšenje prekršitelja istog.¹⁹⁴ Delegiranje državnih kaznenih ovlasti privatnoj organizaciji bilo je i jest doista izvanredno. To je, više nego bilo koji drugi aspekt

¹⁹² New York Revised Statutes 1867: Chapter 375: Sections 1-10 „Penalty for over-driving, cruelly treating animals, etc.; Section 1. If any person shall over-drive, over-load, torture, torment, deprive of necessary sustenance, or unnecessarily or cruelly beat, or needlessly mutilate or kill, or cause or procure to be to be over-driven, over-loaded, tortured, tormented or deprived of necessary sustenance, or to be unnecessarily or cruelly beaten, or needlessly mutilated, or killed as aforesaid any living creature, every such offender shall, for every such offence, be guilty of a misdemeanor. 10 Abb., N. S., 376; 15 id., 59. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10> , pristup: 21.07.2021.

¹⁹³ New York Revised Statutes 1867: Chapter 375: Sections 1-10. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10> , pristup: 21.07.2021.

¹⁹⁴ New York Revised Statutes 1874: Chapter 12: Sections 1-8. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1874-chapter-12-sections-1-8> , pristup: 21.07.2021.

Zakona iz 1867. godine, odražavalo političku moć i povjerenje koje je Bergh morao imati u gradu New Yorku i glavnom gradu države.

Druga neobična odredba bio je zahtjev da se sve naplaćene novčane kazne daju ASPCA-i.¹⁹⁵

Bergh je ipak morao činiti i poneke ustupke, pa je stoga došlo do lobiranja vezano za izuzeće od Zakona. Odjeljak 10. Zakona predviđa izuzeće za „pravilno provedene znanstvene eksperimente ili istraživanja na medicinskim koledžu ili Sveučilištu države New York.”¹⁹⁶

Zakon nema smisla ukoliko se isti ne provodi. Henry Bergh je to vrlo brzo shvatio te je sam inzistirao da mu se dodijeli moć kojom bi uhitio i priveo sudu prekršitelje. Imenovan je tužiteljem u New Yorku te je mogao zagovarati osuđujuće presude za one koji su se ogriješili o Zakon. Henry Bergh doista predstavlja jedan izuzetan lik u povijesti, kojem je u određenom trenutku dana velika moć, ali ju nikad nije zloupotrijebio.¹⁹⁷

Henry Bergh je napravio doista sve što je bilo u njegovoj moći, a i to je za ono doba bilo jako puno jer se situacija prema životinjama malo promijenila do danas. Nije se mogao postaviti i za suca, a nakon donošenja zakona, policijske reakcije i tužiteljstva, na red dolazi sudstvo koje ne sudi jednako, niti ima istu viziju i (ne)empatiju prema problematici zaštite životinja kao živih i osjetilnih bića.

Dvije su razine sudstva. Prvostupanjski i žalbeni sudovi. O sudovima u prvom stupnju nema puno dokaza ni tragova njihove aktivnosti, no žalbeni sudovi pišu svoja mišljenja, pa time ostavljaju ipak bolju evidenciju. Sudska mišljenja daju oblik i opseg riječima

¹⁹⁵ For the first twelve months of the society's existence, 66 convictions were secured out of 119 prosecutions, and more than \$7400 was received for support of the society, including \$296 from criminal fines. American Society for the Prevention of Cruelty to Animals, 1867 Annual Report 47-54 (1867) [hereinafter Report 1867]. By 1889 the income of the A.S.P.C.A. had increased to over \$100,000 for the year, but money from fines amounted to only \$2126. American Society for the Prevention of Cruelty for Animals, 1890 Annual Report 11 (1890). [The reports for 1889 and 1904 are available in full text. See index to historical section of web site.]
Preuzeto s: https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#N_43_ , pristup: 21.07.2021.

¹⁹⁶ New York Revised Statutes 1867: Chapter 375: Sections 1-10. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10> , pristup: 21.07.2021.

¹⁹⁷ Coleman, S. H., Humane Society of Leaders in America 1924., op.cit., str. 38

zakonodavca. Oni postavljaju pitanja u širi društveni i pravni kontekst. Suci, poput zakonodavaca, obično odražavaju stavove vremena u kojem žive, i sa sobom donose svoje osobne stavove i uvjerenja kada donose odluke. Jedan je sudac izložio svoj stav u jednom od ranih slučajeva: „Nije ispravno tvrditi da je politika ove vrste zakona, posebno onog koji ima za svrhu sprečavanje okrutnosti nad životinjama, samo regulacija dominacije privatnog građanina nad vlastitim privatnim vlasništvom. Ona uistinu ima njegovo podrijetlo u namjeri da spasi pravedan standard humanog osjećaja od ponižavanja pogubnih posljedica lošeg primjera - ljudsko srce otvrdnulo je od javnih i čestih nastupa okrutnosti prema nijemim stvorenjima, predanim brizi i koja su stvorena za korisnu uporaba čovjeka“.¹⁹⁸

Brojne su funkcije sudova. Jedna od bitnih je potvrditi jezik zakonodavca, a druga je pružiti definicije ključnih riječi koje se koriste u zakonima, a koje zakonodavac nije definirao, poput primjerice „okrutnost“. Kombinirajući mišljenja o brojnim slučajevima, jedna korisna definicija okrutnosti je kako je ista izazvana ljudskim ponašanjem, djelom ili propustom, zatim, ponašanje, djelo ili propust koji nanosi bol i patnju neljudskoj životinji, i ponašanje, djelo ili propust koji se događa bez pravno prihvatljivog opravdanog ponašanja (zakonodavni jezik ili društveno prihvatljivi običaj).¹⁹⁹

Osim pojma „okrutnosti“, sud je morao i definirati pojam „mučenje“ te iznijeti kada je neko ponašanje „mučenje, a kada nije.“²⁰⁰

Jedan od Berghovih najpoznatijih slučajeva u New Yorku suočio ga je licem u lice s definicijom okrutnosti. U slučaju morskih kornjača koje su brodom prevožene na njihovim leđima, sud i velik dio javnosti nisu vjerovali da je zakon prekršen jer nisu vjerovali da morske kornjače mogu osjećati bol, ili patiti zbog nedostatka hrane i vode. Bez dokaza o

¹⁹⁸ Broadway, &c., Stage Company v. The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/broadway-c-stage-company-v-american-society-prevention-cruelty-animals> , pristup: 22.07.2021.

¹⁹⁹ People ex rel. Freel v. Downs. same v. Smith. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/freel-v-downs> , pristup: 22.07.2021.

²⁰⁰ State v. Hardy Allison. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/state-v-allison> ; State of Indiana v. Edward Bruner. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/state-v-bruner> ; Commonwealth v. Brown. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/commonwealth-v-brown> , pristup: 22.07.2021.

patnji sud je odbacio tužbu. Četrdeset godina kasnije sud je ipak održao osuđujuću presudu u vezi s pošiljkom morskih kornjača.²⁰¹

Treće područje djelovanja sudova je stavljanje specifičnosti zakona o okrutnosti u opći kontekst kaznenog zakona. Ovdje se javlja problem utvrđivanja namjere kod počinitelja. Osoba se ne može proglasiti krivom za zločin ako nije namjeravala počiniti zločin.

Vrlo je zanimljiv bio slučaj *People v. Tinsdale*²⁰² u kojem je sud trebao donijeti odluku da li je namjera (ili nedostatak namjere) vidljiva iz činjenica. Slučaj je uključivao kaznenu prijavu za okrutnost prema životinjama protiv vozača i konduktera vagona sa konjskom zapregom zbog preopterećenja, prekomjerne vožnje i mučenja dva konja koji nisu uspjeli izvući putnike preko dijela zadanog puta.²⁰³ Kondukter je bio osoba koja je određivala broj putnika koji se može ukrcati da ne bi došlo do preopterećenja, a vozač je bio odgovoran za vožnju. Obojica su bili zaposlenici tvrtke koja je posjedovala konje i vagona za vuču. Važno je napomenuti da su se obojica branili time kako su samo postupali po nalogu poslodavaca te da njihova namjera nije bila mučenje životinja, već napuniti vagon sa što više putnika kako bi tvrtka ostvarila što veću dobit. Patnja koja se dogodila konjima bila je predvidiva posljedica njihova djelovanja. Sudac je donio optužbu da nijedna tvrtka ne može prisiliti svog konduktera ili bilo kojeg drugog zaposlenika da učini djelo koje je protivno zakonu. Dvojica muškaraca koji su počinili štetno djelo mučenja životinja možda doista nisu željeli da životinja pati, ali „ako osoba namjerno učini ili ne učini neko djelo, a rizik za životinju je predvidiv, tada je pojedinac odgovoran kada svojim djelovanjem ili nečinjenjem životinji nanese bol ili patnju.“²⁰⁴ Obrazloženja u slučaju „Tinsdale“ sukladna su većini današnjih mišljenja u zemlji o ovom važnom pitanju zločinačke namjere.

²⁰¹ *People ex rel. Freel v. Downs. same v. Smith*. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/freel-v-downs> , pristup: 22.07.2021.

²⁰² *People v. Tinsdale* , 10 *Abbott's Prac. Rept. (New)* 374 (N.Y. 1868). Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/people-v-tinsdale> , pristup: 22.07.2021.

²⁰³ Što je bilo u skladu s Odjeljkom 1., tada važećeg Zakona za zaštitu životinja iz 1867. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10> , pristup: 22.07.2021.

²⁰⁴ *The Evolving Legal Status of Chimpanzees*, Comments from Jane Goodall, Dr. Roger Fouts, Steven Wise and David Favre , *Animal Law Review at Lewis & Clark Law School* , 9 *Animal L.* 1, 2002. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/evolving-legal-status-chimpanzees-comments-jane-goodall-dr-roger-fouts-steven-wise-and-david> , pristup: 22.07.2021.

Dvadeset godina nakon što je Bergh doveo do promjene zakona, do osnivanja prvog društva za zaštitu životinja od okrutnosti u Americi u New Yorku, u jednom slučaju, u Missispiju sudac Arnold, iako je optuženike oslobodio optužbi (radilo se o ubojstvu svinja jer su optuženiku pojele usjev), izrekao je vrlo mudre riječi: „Ovaj Zakon je donesen u korist životinja koje mogu osjećati i patiti, a namijenjen je da ih zaštiti od okrutnosti, bez obzira na činjenicu što su nečije vlasništvo, ili na štetu koja bi time mogla nastati njihovim vlasnicima Zakon i njegova provedba, odnosno poštivanje Zakona za zaštitu nerazumnih bića od okrutnosti su, po mom sudu, među najboljim dokazima pravde i dobročinstva ljudi. Takvi zakoni nisu doneseni sa svrhom da ometaju, ili ne ometaju potrebnu disciplinu i upravljanje životinjama, ili nerazumno ograničavaju njihovu upotrebu ili uživanje koje proizlazi iz njihova posjedovanja. Običajno pravo nije priznavalo nikakva prava takvim životinjama i nije kažnjavalo okrutnost prema njima, osim u onoj mjeri u kojoj je to utjecalo na pravo pojedinaca na takvo vlasništvo. Takvi zakoni otklanjaju ovu manu. Zanimariti prava i osjećaje jednakih, nepravedno je i neiskreno, ali namjerno ili bezobzirno povrijediti ili ugnjetavati slabe i nemoćne podlo je i kukavički. Ljudska bića imaju barem neka sredstva kako bi se zaštitila od nehumanosti čovjeka, - one neljudskosti zbog koje "bezbrojne tisuće oplakuju", - ali nerazumne životinje nemaju. Okrutnost prema njima očituje opaku i degradiranu prirodu i neizbježno teži okrutnosti prema ljudima. Životinje, čiji su životi posvećeni našoj upotrebi i užitku i koje su, možda, sposobne osjetiti veliku tjelesnu bol ili zadovoljstvo poput nas samih, zaslužuju ljubazno postupanje samo iz ovih razloga. Dominacija čovjeka nad njima, ako ne i moralno povjerenje, ima dublje i veće značenje nego razvoj zloćudnih strasti i okrutnih nagona. Njihova ljepota, nježnost i vjernost često upućuju na razmišljanje da je to možda bila jedna od svrha njihovog stvaranja i podređivanja kako bi povećali simpatije i proširili bolje osjećaje naše rase. No, koliko god ovo bilo, ljudska bića bi trebala biti ljubazna i pravedna prema nerazumnim životinjama; ako ni zbog čega drugog, nego da nauče kako biti ljubazni i pravedni jedni prema drugima.“²⁰⁵

Zakonom iz 1867. godine etička zabrinutost zbog nevolje životinja prvi je put transformirana u sveobuhvatno zakonodavstvo. Fokus društvene brige bio je na samim životinjama. Iako nije poznato tko je sastavio određene riječi koje su se koristile, jezik je bio vizionarski, a obraćao se brojnim specifičnim, pragmatičnim točkama.

²⁰⁵ Stephens v. State , Supreme Court of Mississippi , Date of Decision: Monday, January 30, 1888. Bila je to završna riječ suca Arnolda. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/stephens-v-state-0> , pristup: 22.07.2021.

Napori Henryja Bergha u New Yorku uspostavili su temelj koji je trebao definirati prihvaćeni pravni odnos između ljudi i životinja oko njih tijekom sljedećeg stoljeća. Današnje rasprave na sudovima komotno se odvijaju u okviru uspostavljenom krajem devetnaestog stoljeća. Današnja djelovanja u zakonodavnim tijelima možda više štite interese životinja, ali nisu drugačije vrste i još uvijek odražavaju filozofski stav gore citiranog suca Arnolda.²⁰⁶

Iako su prema zakonima bile propisane i odgovarajuće kazne koje su varirale, uglavnom su bile uključene novčana kazna i/ili određena vremenska zatvorska kazna, u njima se vrlo rijetko spominju termini kao što su „bol“ ili „patnja“ što jasno ukazuje na antropocentričnu motivaciju zakona.²⁰⁷

Osim Henry Bergha bilo bi nepravедno izostaviti još jedno veliko ime rane borbe za zaštitu prava životinja. To je George Thorndike Angell.²⁰⁸

U ranoj Americi, kao i u ostatku svijeta, životinje su uspjevale - ili patile - prema hirovima ljudi koji su im ušli u život. Ta stvorenja nisu imala glasa, nikoga tko bi mogao govoriti u njihovo ime. Tada je jednog izvanrednog dana 1868. ta potpuna nemoć završila s Georgeom Thorndikeom Angellom.²⁰⁹

Po profesiji pravnik (bostonski odvjetnik), ali i ljubitelj životinja (aktivista), godine 1868. je osnovao Massachusettsovo društvo za prevenciju okrutnosti prema životinjama (dalje u tekstu: MSPCA)²¹⁰. Na tu akciju ga je potaknulo slično iskustvo kao i Henry Bergha. Dok je Bergh u Rusiji (gdje je bio u funkciji američkog konzula na čije je mjesto tada dao ostavku) vidio seljaka kako premlaćuje vlastitog konja i shvatio da mora nešto učiniti za životinje na svjetskoj razini, tako je i Angell pročitao o okrutnosti prema konjima koji su bili natjerani na utrku do smrti. Vrlo brzo mu se u njegovoj „misiji“ pridružila slavna filantropkinja i

²⁰⁶ Vidjeti knjigu: *Animals and Their Legal Rights: A Survey of American laws from 1641 to 1990*, Animal Welfare Institute, 4. izdanje, Washington, 1990.

²⁰⁷ M. C., Jasper, *Animal Rights Law*, 2nd edition, Oceana Publications, New York, 2002, str. 7.

²⁰⁸ Finsen, L., Finsen, S., *The animal rights movement in America: From compassion to respect*, op.cit., 54.

²⁰⁹ George Thorndike Angell. Preuzeto s: <https://www.mspca.org/who-we-are/history/george-thorndike-angell/> , pristup: 22.07.2021.

²¹⁰ Massachusetts Society for the Prevention of Cruelty to Animals (MSPCA). Preuzeto s: <https://www.mspca.org/> , pristup: 22.07.2021.

aktivistica za prava životinja Bostonka Emily Appleton²¹¹ te uz veliku potporu ostalih prosvjednika protiv okrutnosti prema životinjama osnovali su gore navedeno društvo - MSPCA, koje uspješno djeluje i do danas.²¹²

Osim njegove predanosti životinjama, Angella ništa nije pokrenulo više od potrebe za humanim obrazovanjem: podučavajući ljude principima dobrote, suosjećanja i poštovanja za sav život. Mladi su mu bili posebno važni i 1881. godine pokrenuo je „Grupe milosrđa“, nacionalnu mrežu klubova za odgoj i obrazovanje ljudi. U samo dvije godine klubovi su regrutirali blizu četvrtine djevojaka i dječaka. Godine 1889.- te, Angell je osnovao Američko društvo za humano obrazovanje, organizaciju osmišljenu da nudi upute svim dobnim skupinama.

Djelovanje aktivista u SAD-u poput Georgea Thorndike Angella koji su se nesebično, bez ikakvih interesa, dali u pokret za zaštitu životinja i djelovanje društva koje je osnovao 1868. godine (MSPCA), a koje svakom godinom, sve do danas, proširuje svoju djelatnost vezanu uz problematiku zaštite životinja, spašavanja, izgradnje skloništa za pse i mačke, pokazuje da se može pomoći životinjama, ako se to čini tako kako su činili prvi aktivisti za zaštitu životinja i ako se postave pravi temelji za djelovanje takvih organizacija. Principi koje je postavio George Thorndike Angell traju već 145 godina.

Za razliku od zakona federalnih jedinica SAD-a koji sprečavaju okrutnosti prema životinjama, federalni zakoni od značaja za zaštitu i dobrobit životinja te sankcioniranje okrutnosti usvojeni su znatno kasnije. Izdvajaju se tri federalna zakona: Savezni zakon o dvadeset i osam sati iz 1877. godine (Twenty-Eight Hour Act of 1877)²¹³, Zakon o humanim

²¹¹ Social activism in the archives. Preuzeto s: <https://www.archivespublichistory.org/?p=2300> , pristup: 22.07.2021.

²¹² Historical Timeline. Preuzeto s: <https://www.mspca.org/who-we-are/history/historical-timeline/> , pristup: 22.07.2021.

²¹³ United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals, Twenty Eight Hour Law. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> , pristup: 22.07.2021.

metodama klanja iz 1958. godine (Humane Methods of Slaughter Act)²¹⁴ i Zakon o dobrobiti životinja iz 1966 godine ²¹⁵.

Donošenju Saveznog zakona The Twenty-Eight Hours Act iz 1877. godine prethodili su brojni izvještaji stručnjaka u kojima su opisane patnje životinja, posebno stoke, koja se s velikih udaljenosti prevozila u izuzetno nehumanim uvjetima (skućenim, nehigijenskim prostorima), bez vode i hrane. Zakon je dobio ime po tome što se unutar tih dvadeset i osam sati moralo životinjama omogućiti da izađu iz zatvorenog prostora, da dobiju svježu vodu i hranu. Iako je Zakon obavezao velike tvrtke da osiguraju gore navedeno, nije bilo puno promjena zbog neprovedbe Zakona i nedostatka inspekcije.²¹⁶

S obzirom na manjkavosti, Zakon je zamijenjen novim, istoimenim zakonom, usvojenim 29.06.1906. godine ²¹⁷, a koji je s izmjenama i dopunama na snazi i danas.²¹⁸

Uvedena je stoga inspekcijska kontrola stanica za odmor kako bi se utvrdilo da li tvrtke ispunjavaju uvjete Zakona te su uočene nepravilnosti prijavljivane nadležnim organima i u skladu s propustima izricane novčane kazne.²¹⁹

²¹⁴ United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter, Humane Slaughter Act. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-humane-methods-livestock-slaughter> ; <https://awionline.org/content/humane-methods-slaughter-act>, pristup: 22.07.2021.

²¹⁵ Brief Summary of the US Animal Welfare Act, This brief summary provides the main features of the US Animal Welfare Act (AWA) enacted in 1966. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/brief-summary-us-animal-welfare-act> , pristup: 22.07.2021.

²¹⁶ Vidi više: Regan, T., *Defending Animal Rights*, Champaign: University of Illinois Press, 2000.; *A Review: The Twenty- Eight Hour Law and Its Enforcement*, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/20TwentyEightHourLawReport.pdf> , pristup: 23.07.2021.

²¹⁷ The Twenty - Eight Hour Law Annotated, Act of Congress approved June, 29, 1906, C. 3594, 34 STAT. 607, Government Printing Office, Washington, 1909. Preuzeto s: https://books.google.hr/books?id=bLcvAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false , pristup: 23.07.2021.

²¹⁸ United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals, Twenty Eight Hour Law, 49 USC 80502, Date Adopted: 1994. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> , pristup: 23.07.2021.

²¹⁹ *Animals and Their Legal Rights: A Survey of American laws from 1641 to 1990*, op.cit., str. 49-50.

Ipak, u početku, kada su se životinje prevozile na velike udaljenosti prvenstveno na željezničkim prijevoznicima, Američko ministarstvo poljoprivrede - USDA je pomagalo u provedbi Zakona Dvadeset i osam sati. Međutim, modernizacijom sustava za prijevoz životinja, odjel je izgubio svoju zakonsku ulogu. To je dovelo do nedovoljnog nadzora nad provođenjem daljinskih prijevoza prijevoz životinja. USDA je ovlašten provoditi Zakon i to bi trebao činiti kako bi zaustavio konstruktivno poništavanje jednog od rijetkih zakona koji je Kongres donio za zaštitu zdravlja i dobrobit životinja s poljoprivrednih gazdinstava.²²⁰

Predsjednik Dwight Eisenhower je 20. kolovoza 1958. godine potpisao zakon koji je stupio na snagu 30. lipnja 1960. godine.²²¹ Zakon o humanim metodama klanja (Humane Methods of Slaughter Act) prvi puta je usvojen godine 1958., a stupio na snagu 1960. godine.²²² Zakon je pokrивao skoro osamdeset posto tvrtki za preradu mesa i obvezivao sve tvrtke koje prodaju meso organima na federalnom nivou da primjene humane metode pri klanju.

Nakon donošenja Zakona o humanom klanju 1958. godine (Human Slaughter Act), vrlo brzo su uslijedile njegove izmjene i dopune u formi federalnog zakona o humanim metodama klanja (The Humane Methods of Slaughter Act) 1978. godine. Novi Zakon je imao za svrhu povećanje efikasnosti, i njime je federalna inspekcija ovlaštena obustaviti svako nehumano postupanje sa životinjama u klaonicama. Zakon je također zahtijevao da meso koje je uvezeno u SAD odgovara standardima koje je propisao Zakon iz 1978. godine o „humanom klanju“, čime je zabranjen uvoz mesa onih životinja koje su zaklane na „nehuman način“.²²³

²²⁰ A Review: The Twenty - Eight Hour Law and Its Enforcement, Animal welfare Institut, str.12. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/20TwentyEightHourLawReport.pdf> , pristup: 23.07.2021.

²²¹ Legal Protections for Farm Animals at Slaughter, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf>, pristup: 23.07.2021.

²²² Humane Slaughter Act, United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter, 7 USC 1901 - 1907. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-humane-methods-livestock-slaughter> , pristup: 23.07.2021.

²²³ Legal Protections for Farm Animals at Slaughter, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf> , pristup: 3.07.2021.

To se odnosilo na sve životinje osim onih koje su korištene za tako zvano ritualno ili religiozno klanje.²²⁴

Iako se velika većina životinja zaklanih radi hrane u Sjedinjene Države ubija u klaonicama pod federalnom inspekcijom, važan je tretman životinja koje se ne ubijaju u klaonicama pod federalnom kontrolom i taj tretman treba rješavati u svrhu poboljšanja humanosti. Postoji otprilike 2.000 pogona za klanje u Sjedinjenim Državama koji nisu pod nadležnosti federalne inspekcije. U većini slučajeva te se životinje pregledavaju zbog poštivanje propisa o sigurnosti hrane od strane državnih poljoprivrednih inspektora. AWI je proveo pet takvih inspekcija i pregleda temeljem koje su se napravile evidencije koje su osigurali državni programi za inspekciju mesa - 2008., 2010., 2012., 2015. i 2016. godine.²²⁵

Zakon o dobrobiti životinja iz 1966. godine (US Animal Welfare Act, dalje u tekstu: AWA)

Prve odredbe saveznog zakona poznatog kao Zakon o dobrobiti životinja (AWA) stupile su na snagu 1966. Od tada je Kongres tri puta proširivao zakon. To je najvažniji savezni zakon za rješavanje životnih uvjeta određenih životinja. Ali, zakon je ograničen kako na zakonom zaštićene vrste, prvenstveno sisavce, tako i na ljude koji se moraju pridržavati zakona, npr. poljoprivrednici nisu obuhvaćeni ovim zakonom. Ovo je regulatorna shema, čija je primarna djelatnost registriranje određenih korisnika životinja, a zatim i inspekcija objekata

²²⁴ Metoda ubijanja životinja za židovski i islamski ritual (klanje) je bilo predmet žestokih rasprava povezanih s humanim zakonima o klanju. Općenito se smatra da je ubijanje uz prethodno omamljivanje ili korištenje sredstava koje olakšavaju patnju životinje humanije od ubijanja iznenada, što i nije dopušteno u mnogim religijama. Štoviše odnos prema životinjama prije klanja u tako zvanom „košer klanju“, nesumnjivo je nehumano. Životinja je svjesna kada se okuje, i podigne prije nego što se zakolje. Dakle, za izvođenje ritualnog klanja, reže se grlo životinje. Okov je obično pričvršćen na jednu nogu životinje, koja je tada podignuta tako da životinja visi naopako. Životinja se nakon toga prevozi na pod i nerijetko ima slomljene noge i zdjelične kosti. Legal Protections for Farm Animals at Slaughter, Animal Welfare Institut, str. 11. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf> , pristup: 23.07.2021.

²²⁵ Legal Protection for Farm Animals at Slaughter, Enforcement of State Laws, Animal Welfare Institute, str. 10. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf> , pristup: 23.07.2021.

tih korisnika kako bi se utvrdilo slijede li isti smjernice ili propise za brigu o životinjama koje posjeduju. To nije nacionalni zakon o surovosti koji postoji na državnoj razini.²²⁶

Američki Kongres dao je odgovornost za provođenje ovog zakona saveznoj agenciji - Ministarstvu poljoprivrede. Unutar ovog Odjela, Služba za inspekciju zdravstvenog stanja životinja i biljaka (Animal and Plant Health Inspection Service, dalje u tekstu: APHIS) ima svakodnevnu odgovornost za zakon. Zakon djeluje tako što zahtijeva da sve osobe obuhvaćene zakonom imaju dozvolu koju izdaje vlada, a zatim i standarde za brigu o životinjama koje oni s dozvolom moraju slijediti.²²⁷

AWA je uglavnom regulatorni zakon kojim se želi kontrolirati tko može posjedovati ili prodati određene životinje, i uvjete života pod kojima se životinje moraju držati. Zakon predviđa kaznene, građanske kazne i ukidanje dozvola za kršenje AWA.²²⁸

AWA je bio prvi savezni zakon u SAD-u koji regulira životinje u istraživanju. AWA se osim na istraživačke laboratorije, odnosi na prijevoznike životinja, rukovatelje, trgovce, uzgajivače i izlagače te postavlja minimalne standarde skrbi koji se moraju osigurati za životinje - uključujući smještaj, rukovanje, sanitarne uvjete, hranu, vodu, veterinarsku njegu i zaštitu od vremenskih uvjeta. Obuhvaća toplokrvne vrste, osim ptica, štakora (roda *Rattus*²²⁹) i miševa koji se koriste u istraživanjima. Tijekom godina, AWA je izmijenjen i dopunjen više puta.²³⁰

Sa zakonskog aspekta, područje zaštite prava životinja odražava stagnaciju. Pravni sustav se razvija kako se mijenjaju potrebe i stavovi njegovih članova. Malo tko bi predložio da bi se danas trebale koristiti moći i prava muževa u odnosu na vlasništvo njihovih supruga kakvi su postojali 1880-ih godina, ili da prava djece unutar pravnog sustava ostanu nepromijenjena više od stoljeća. Ipak, zakoni doneseni za zaštitu životinja ostaju stagnirati stotinu godina (i više). Društveno komešanje pokreta za prava životinja može promijeniti zakone, ali samo ako je u stanju uvjeriti članove društva da je nova perspektiva opravdana.

²²⁶ Favre, D., Brief Summary of the US Animal Welfare Act, Michigan State University College of Law. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/brief-summary-us-animal-welfare-act> , pristup: 23.07.2021.

²²⁷ Ibidem.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ Štakor, rat (genus *Rattus*), <https://www.britannica.com/animal/rat> , pristup: 23.07.2021.

²³⁰ Vidi više: Animal Welfare Act, Animal Welfare Institut, preuzeto s: <https://awionline.org/content/animal-welfare-act> , pristup: 23.07.2021.

2.3.2. Zaštita životinja u Velikoj Britaniji

Doktrina Tome Akvinskog, koja je temelj i prevladavajući stav zapadne, kršćanske religije i njezinog stava prema životinjama od trinaestog stoljeća, naišla je na izvrsnu kritiku u djelu *Dissertation on the Duty of Mercy and the Sin of Cruelty to Brute Animals*²³¹, Humphrey Primatta, engleskog svećenika, i jednog od prvih pisaca, zagovornika prava životinja.²³²

Humphrey Primatt je sasvim sigurno jedna od najvažnijih osoba zaslužna za razvoj prava životinja koji je bio daleko ispred svog vremena.^{233 234}

U svojoj Disertaciji o dužnosti milosrđa i grijeha okrutnosti prema nerazumnim životinjama, Primatt je tvrdio da je sve životinje stvorio Bog, pa zaslužuju humani tretman i da svaki oblik okrutnosti prema životinjama treba poistovjetiti s ateizmom i opakosti. Smatrao je da ljudi nemaju pravo nanositi bol jedni drugima, ali ni životinjama. Bila je to jedna od prvih knjiga koja se zalagala za suosjećajan odnos prema životinjama i utjecala je na pokret za dobrobit životinja.²³⁵

Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals²³⁶ životinjama smatra Primattovu knjigu „kamenom temeljcem” svoje organizacije, kao i njezin utjecaj na osnivače njihovom društvu.

²³¹ Primatt, H., *A Dissertation on the Duty of Mercy and Sin of Cruelty to Brute Animals*, 1776. Preuzeto s: <https://archive.org/details/adissertationon00primgoog>, pristup: 24.07.2021.

²³² Simons, J., *Animals, Literature and the Politics of Representation*, Palgrave Macmillan, 1. izd., London, 2002., str. 39-41.

²³³ Garrett, A., *Animal Rights and Souls in the Eighteenth Century*, Facsimile Edition, London, 2000., str.19.

²³⁴ Linzey, A., *Teologija životinja*, op.cit., str.17.

²³⁵ Boddice, R., *A History of Attitudes and Behaviours Toward Animals in Eighteenth-and Nineteenth-century Britain: Anthropocentrism and the Emergence of Animals*, Edwin Mellen Press, New York, 2008., str.115.

²³⁶ Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, Kraljevsko društvo za prevenciju okrutnosti nad životinjama dobrotvorna je organizacija koja djeluje u Engleskoj i Walesu i promiče dobrobit životinja. RSPCA se financira prvenstveno dobrovoljnim donacijama. Njegov je zaštitnik kraljica Elizabeta II. Preuzeto s: <https://www.rspca.org.uk/>, pristup: 24.07.2021.

Jedan od prvih pravnih pisaca koji se bavio pitanjem životinja i koji je je problematiku životinja postavio u pravni sustav je Jeremy Bentham, engleski odvjetnik. Njegovo djelo *Introduction to the Principles of Morals and Legislation*.²³⁷ (Uvod u načela morala i zakonodavstva) je tada bilo proučavano od velikog broja pojedinaca koji su inspirirani, i sami dalje predlagali zakone o zaštiti životinja.

Jeremy Bentham, engleski advokat, bio je jedan od rijetkih pravnih pisaca koji je postavio problematiku životinja u pravni sustav. Njegov Uvod u načela morala i zakonodavstva u to je vrijeme pomno proučavao velik broj pojedinaca, od kojih su neki dalje predlagali zakone o zaštiti životinja.

Bentham je argumentirano tvrdio da nema razloga kako se životinjama ne bi dala pravna i zakonska zaštita. Ukazivao je na to da su životinje stoljećima bile zanemarivane od strane pravnika starijeg doba, i smatrane samo pukim predmetima. U svom poglavlju pod naslovom „Interesi inferiornih životinja neopravdano zanemareni u zakonodavstvu“²³⁸ Bentham je tvrdio kako je sposobnost patnje vitalna karakteristika koja živom biću da je pravo na pravnu zaštitu. Zadnju rečenicu iz navedenog poglavlja često koriste oni koji zagovaraju pravdu i bore se za prava životinja: „Pitanje nije, mogu li oni rasuđivati ? Niti, mogu li razgovarati? Već mogu li patiti?“²³⁹

Iznijevši intelektualne argumente za zabrinutost zbog životinja, Britanci su pratili promjene u pravnom sustavu.²⁴⁰ Dana, 15. svibnja 1809. godine Lord Erskine obratio se Parlamentu podržavajući prijedlog zakona o zaštiti životinja pri čemu je izjavio: „Oni (životinje) su doista stvoreni za našu upotrebu, ali ne i naše zlostavljanje. Njihova sloboda i uživanje, kad prestanu biti u skladu s našim pravednim gospodstvima i uživanjem, ne mogu biti dio njihove naravi, ali dok jesu dosljedni, kažem da bi njihova prava, podčinjena kao što jesu, trebala biti sveta kao i naša ... zakon koji vam predlažem, ako dobije sankciju

²³⁷ Bentham, J., *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, Oxford, 1781. Preuzeto s: <https://oll.libertyfund.org/title/bentham-an-introduction-to-the-principles-of-morals-and-legislation> , pristup: 24.07.2021.

²³⁸ Bentham, J., *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, Oxford, 1781., str. 310.

²³⁹ Bentham, J., *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, op.cit., str. 311.

²⁴⁰ Favre, D., Tsang, V., *The Development of the Anti-Cruelty Laws During the 1800's*. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#The%20British%20Set%20the%20Stage> , pristup: 24.07.2021.

Parlamenta, neće biti samo čast državi, već i doba u povijesti svijeta.“²⁴¹ Zakon je prošao u Domu Lordova, ali je poražen u Donjem Domu.

Nakon trinaest godina, borba za zaštitu prava životinja je ponovno započeta, ali ovaj put od strane Richarda Martina²⁴². Dana 10. lipnja 1822. godine usvojen je zakon „Cruel and Improper Treatment of Cattle Act“²⁴³ poznat pod nazivom „Martin's Act“ (Zakon Dicka Martina). Za „prolazak“ Zakona bio je potreban kompromis, pa je stoga to bio limitirani „prvi korak“ ka zaštiti životinja. Postalo je protuzakonito za bilo koju osobu da „bezobzirno i okrutno tuče ili zlostavlja bilo kojeg konja, kobilu, mazgu, magarca, vola, kravu, junicu, ovce ili drugu stoku“.²⁴⁴ Zakon je izrekao „novčanu kaznu ne veću od pet funti ili manju od deset šilinga ili kaznu zatvora koja ne prelazi tri mjeseca.“²⁴⁵

U tom razdoblju je u Londonu osnovana organizacija koja će postati Kraljevsko društvo za zaštitu životinja (Royal Society for the Protection of Animals)²⁴⁶, i koja će biti nadahnuće Henry Berghu za osnivanje slične u Americi.²⁴⁷

Bez osnivanja prvog društva za sprečavanje okrutnosti prema životinjama 1824. godine u Londonu teško bi se pokrenulo zakonodavstvo u smislu provođenje zakona „Martin's Act“. Dana 16. lipnja 1824. održao se prvi sastanak ljudi koji su odlučili nešto promijeniti po

²⁴¹ Sydney H. Coleman, *Humane Society Leaders in America 18 (1924)* (quoting Rev. Humphrey Primatt, *A Dissertation on the Duty of Mercy and Sin of Cruelty to Brute Animals (1776)*, prema: Favre, D., Tsang, V., *The Development of Anti - cruelty Laws during the 1800's*, str. 35. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#The%20British%20Set%20the%20Stage>, pristup: 24.07.2021.

²⁴² Richard Martin (1754. - 1834.) bio je irski političar i aktivista za životinjska i ljudska prava. Preuzeto s: <http://www.animaethics.org.uk/richard-martin.html>, pristup: 25.07.2021.

²⁴³ Animal Welfare. Preuzeto s: <https://www.politics.co.uk/reference/animal-welfare/>, pristup: 25.07.2021.

²⁴⁴ Favre, D., Tsang, V., *The Development of the Anti-Cruelty Laws During the 1800's*. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#The%20British%20Set%20the%20Stage>, pristup: 24.07.2021.

²⁴⁵ Edward W. Davis et al. v. *The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals et al.* Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#The%20British%20Set%20the%20Stage>, pristup: 24.07.2021.

²⁴⁶ Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.rspca.org.uk/>, pristup: 25.07.2021.

²⁴⁷ Ryder, R.D., *Animal Revolution: Changing Attitudes Towards Speciesism*, MA: Basil Blackwell, Cambridge, 1989., str. 81-88.

pitanju okrutnosti prema životinjama. Sastanak je sazvaio velečasni Arthur Broom (1779. - 1837.)²⁴⁸, u svrhu, kako je nazvao, Društva za prevenciju okrutnosti prema životinjama (SPCA). Dvije godine prije toga donesen je Zakon koji je trebao pružiti neki minimum zaštite životinja međutim očito je bilo da policija ima previše posla provodeći zakone koji štite ljude i imovinu, a da sudovi olako shvaćaju Zakon te čak sa podsmijehom gledaju na njega. Broom je svakako htio pružiti zaštitu životinjama, osnovati društvo i zaposliti inspektora koji bi pomagao policiji u provođenju Zakona te dovođenje počinitelja pred sud. Iz ove povijesne skupštine stvorena je organizacija koja će nakon prvih godina muke da opstane kasnije izrasti u organizaciju puno širu nego li su to osnivači mogli predvidjeti.

Da bi jedna takva organizacija mogla uspješno funkcionirati, kako je to zamislio Broom, bila su potrebna novčana sredstva. Novčana sredstva koja su u početku imali osnivači (Broom je čak dao otkaz na svoju dotadašnju dužnost kako bi se u potpunosti mogao posvetiti svom cilju) brzo su se pokazala nedostatna i organizacija je bila u velikoj krizi, a Broom je 1826. godine završio u dužničkom zatvoru. Njegovi kolege su ga uspjeli izvući iz zatvora plativši dug, no zatvor ga je jako iscrpio te je njegovu ulogu (glavnog tajnika društva) preuzeo Lewis Gompertz. Društvo se unatoč velikim financijskim teškoćama borilo protiv svih oblika zlostavljanja životinja, pa čak i organizatora borbi između životinja, što nije bilo nimalo bezopasno. Održavali su i sastanke sa prekršajnim sucima kako bi iste uvjerali u važnost provođenja Martin's Act-a. Često je problem bio upravo u sucima koji su Zakon doživljavali posprdnim. Unatoč prvim teškim godinama društva, već je 1832. godine društvo imalo određenu svotu novca te su mogli imati zaposlena dva inspektora što je bio veliki napredak. Godine 1834. društvo je postalo još moćnije jer je sama princeza (kasnije kraljica Viktorija) postala pokroviteljica društva i društvu je dodan prefiks „Royal“ kako glasi i danas: Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (dalje u tekstu: RSPCA). Uslijedilo je otvaranje podružnica diljem Velike Britanije, a nastala su i brojna sestrinska društva u inozemstvu.²⁴⁹

Vrlo je zanimljivo i često se ističe da su upravo iz prvih organizacija za zaštitu životinja proizašle organizacije za zaštitu djece što je točno. Ljudi koji su se borili za prava životinja bili su empatični i shvatili da su životinje jedna, nemoćna bića koja se ne mogu

²⁴⁸ Reverend Arthur Broome Founder of RSPCA (Part One). Preuzeto s: <https://animalsmatteredgod.com/2012/06/16/reverend-arthur-broome-founder-of-rspca-part-one/> , pristup: 25.07.2021.

²⁴⁹ The History of the RSPCA. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/history-rspca> , pristup: 25.07.2021.

boriti sama za sebe te stoga zaslužuju zaštitu od strane onih koji se mogu za njih boriti. Jednako vrijedi i za djecu. Djeca su u tom vremenu, kada su nastajale prve organizacije za zaštitu životinja, bila također nezaštićena i vrlo često zlostavljana bez odgovornosti zlostavljača, pa i kada se radilo o vlastitim roditeljima. Čak posebno tada.

Na posredan način RSPCA je dovela do osnivanja National Society for the Prevention of Cruelty to Children (dalje u tekstu: NSPCC).²⁵⁰

U New Yorku (kao i ostalim mjestima i državama u to vrijeme) krajem 19. stoljeća zlostavljanja i zanemarivanja djece bila su uobičajena pojava. Nakon jednog slučaja u kojem se žena obratila Henry Berghu te je on slučaj riješio, ubrzo su ga preplavili slučajevi okrutnosti i zanemarivanja djece. Ta vijest je ubrzo stigla i do Velike Britanije. Postavila se potreba za osnivanjem organizacije slične RSPCA, ali za djecu. Za prvi sastanak je upravo RSPCA „posudila“ svoj prostor na čemu je osnivač Benjamin Waugh²⁵¹ bio neizmjereno zahvalan. Te dvije organizacije i danas uspješno i često surađuju.

Što se tiče zaštite životinja na zakonodavnom planu, godine 1853. donesen je Zakon o okrutnosti prema životinjama (The Cruelty to Animals Act)²⁵² kojim je proširena regulacija Zakona iz 1824. godine na druge životinje osim stoke (konj, kobila, bik, vol, krava, junica itd.). Njime su obuhvaćeni i psi, medvjedi, pijetlovi, a posebno se zabranjuju borbe životinja. Ne samo da će biti kažnjeni oni koji organiziraju borbe, koji posjeduju prostore adekvatne za održavanje borbe već i oni koji posredno sudjeluju u borbama neovisno o ulozi, pa čak i

²⁵⁰ National Society for the Prevention of Cruelty to Children (Nacionalno društvo za prevenciju okrutnosti nad djecom), NSPCC. Preuzeto s: <https://www.nspcc.org.uk/about-us/>, pristup: 25.07.2021.

²⁵¹ Benjamin Waugh (1839. - 1908.), filantrop i osnivač Nacionalnog društva za prevenciju okrutnosti nad djecom. Waugh je započeo svoj rad u ime zanemarene i zlostavljane djece dok je služio kao skupštinski ministar u Greenwichu. Pomogao je uspostaviti Londonsko društvo za prevenciju okrutnosti nad djecom 1884. godine, i nastojao da se djelatnost društva proširi diljem zemlje. Uključeno je kraljevskom poveljom kao NSPCC 1895. Waugh je kombinirao organizacijsku sposobnost i energiju s uvjerljivim moćima zagovaranja. Dobrim dijelom zahvaljujući njemu usvojeni su uzastopni akti Parlamenta za bolju zaštitu djece između 1889. i 1908. godine. Preuzeto s: <https://www.npg.org.uk/collections/search/person/mp04733/benjamin-waugh>, pristup: 25.07.2021.

²⁵² 1835: 5 & 6 William 4 c.59: Cruelty to Animals Act, (1835: 5 & 6 William 4 c.59), An Act to Consolidate and Amend the Several Laws Relating to the Cruel and Improper Treatment of Animals, and the Mischiefs Arising from the Driving of Cattle, and to Make Other Provisions in Regard Thereto. Preuzeto s: <https://statutes.org.uk/site/the-statutes/nineteenth-century/1835-5-6-william-4-c-59-cruelty-to-animals-act/>, pristup: 25.07.2021.

promatrači. Kažnjava se zanemarivanje životinja uskratom vode, hrane, lijekova u slučaju bolesti.

Zakon iz 1853. godine zamijenjen je Zakonom o efikasnijoj prevenciji okrutnosti prema životinjama (An Act for the more effectual Prevention of Cruelty to Animals) iz 1849. godine²⁵³. Godine 1876. je donesen prošireni Zakon o okrutnosti prema životinjama (The Cruelty to Animals Act), koji je sadržavao cijeli niz odredbi i propisa vezano uz vivisekciju.²⁵⁴ Regulacija istraživanja koji se vrše nad životinjama: zabrana bolnih istraživanja, opće zabrane, obaveza primjene anestetika pri istraživanjima, apsolutna zabrana za javno istraživanje sa životinjama, obavezna registracija mjesta na kojem se vrši istraživanje, obavezno izdavanje dozvole za istraživanje i podnošenje izvještaja o istom i drugo. Upravo zato je Zakon poznat i kao Zakon protiv vivisekcije (Anti - Vivisection Act).²⁵⁵

Godine 1911. donesen je Zakon o zaštiti životinja (Protection of Animals Act). Zakon je konsolidirao nekoliko prethodnih zakona, između ostalog ukidajući Zakon o okrutnosti prema životinjama iz 1849., i Zakon o zaštiti divljih životinja u zatočeništvu iz 1900. godine. Isti je u velikoj mjeri ukinut i zamijenjen Zakonom o dobrobiti životinja iz 2006. godine, koji je objedinio mnoge različite oblike zakona o dobrobiti životinja. Zakon je uz brojne dopune (amandmane), na snazi još i danas.²⁵⁶

Za svakoga tko se bavi životinjama na bilo koji način: uzgojem, iz zabave, aktivizmom za zaštitu prava životinja, ili znanstveno, izuzetno je bitno poznavati pet

²⁵³ 1849: 12 & 13 Victoria c.92: Cruelty to Animals Act (1849: 12 & 13 Victoria c.92), An Act for the more effectual Prevention of Cruelty to Animals, preuzeto s: <http://statutes.org.uk/site/the-statutes/nineteenth-century/1849-12-13-victoria-c-92-cruelty-to-animals-act/>, pristup: 25.07.2021.

²⁵⁴ Cruelty to Animals Act 1876. Preuzeto s: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1876/77/pdfs/ukpga_18760077_en.pdf, pristup: 25.07.2021.

²⁵⁵ Hamilton, Susan, „On the Cruelty to Animals Act, 15 August 1876“ (Zakon o okrutnosti prema životinjama), bio je prvo svjetsko zakonodavstvo koje je reguliralo upotrebu i postupanje sa živim životinjama u znanstvenim istraživanjima. Poznat kao Zakon o vivisekciji (ili Vivisekcijska povelja za one koji su se protivili), povijest njegova donošenja i odgovor na njegovu upravu otvara prozor idejama o životinjama iz 19. stoljeća i ulozu eksperimentalne znanosti u medicinskim istraživanjima.“. Preuzeto s: http://www.branchcollective.org/?ps_articles=susan-hamilton-on-the-cruelty-to-animals-act-15-august-1876, pristup: 25.07.2021.

²⁵⁶ Protection of Animals Act 1911. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27>, pristup: 25.07.2021.

temeljnih sloboda koje osiguravaju zadovoljavanje fizičkih i mentalnih potreba životinja, a koje je u svom izvještaju Parlamentu podnio Francis William Rogers Brambell.²⁵⁷

Tih pet sloboda su: 1. sloboda od gladi i žeđi (tako da životinja uvijek ima pristup slatkoj vodi i prehrani za održavanje zdravlja i snage - to mora biti specifično za svaku vrstu životinja); 2. sloboda od nelagode pružanjem odgovarajućeg okruženja - što znači sklonište, odnosno odmaralište, područje s odgovarajućom temperaturom, razinom buke i pristupom svjetlu. Ako je životinja vani, mora imati adekvatni zaklon od hladnoće ili vrućine, odgovarajuće posude za hranu i vodu, koje se neće smrznuti ili prevrnuti; 3. sloboda od boli, ozljede ili bolesti (što se osigurava prevencijom ili brзом dijagnozom i liječenjem); 4. sloboda izražavanja normalnog ponašanja pružanjem dovoljno prostora, odgovarajućih sadržaja i društva životinja vlastite vrste. Životinje moraju imati mogućnosti komunicirati - ili izbjegavati - druge svoje vrste, po želji. Moraju imati mogućnost istegnuti svaki dio tijela, trčati, skakati, igrati se što je posebno izazovno kada su životinje u uzgajivačnicama ili na farmama. i 5. sloboda od straha i nevolje (stresa) osiguravanjem uvjeta i liječenja koji izbjegavaju mentalnu patnju. Mentalno (psihičko) zdravlje je jednako bitno za životinju kao i njezino fizičko zdravlje jer psihički stres lako može prijeći u fizičku bolest. Ti se uvjeti mogu postići sprječavanjem prenapučenosti i osiguravanjem dovoljnog obogaćenja raznim sadržajima te odgovarajućih prostora za sklonište. Kod nekih životinja potrebno je otkloniti samoću (primjerice kod pasa „čuvara“) jer ju teško podnose i mogu se zbog toga razboljeti.²⁵⁸

2.3.3. Zaštita životinja u državama europskog (kontinentalnog) prava

Zaštita životinja na području Europe počela je kasnije nego u Velikoj Britaniji i SAD-u, državama anglosaksonskog sustava.²⁵⁹

²⁵⁷ Francis William Rogers Brambell (1901.-1970.), str. 129-171. Preuzeto s: <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rsbm.1973.0006>, pristup: 25.07.2021.

²⁵⁸ The Five Freedom for Animals. Preuzeto s: <https://www.animalhumanesociety.org/health/five-freedoms-animals>; https://www.canr.msu.edu/news/an_animal_welfare_history_lesson_on_the_five_freedoms, pristup: 25.07.2021.

²⁵⁹ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 94.

Za razliku od Velike Britanije i SAD-a, Europa je tako zvana „stari kontinent“ i puno stvari se teže odnosno sporije mijenjaju. Iako je u samoj Europi bilo jako puno filozofa i mislioca koji su bili daleko ispred svog vremena te zagovarali prava životinja, na zakonodavnom planu nije se skoro ništa događalo do polovine dvadesetog stoljeća.

Unatoč tome što je kaznenopravna i prekršajnopravna zaštita životinja u državama europskog (kontinentalnog) prava uspostavljena kasnije nego u državama anglosaksonskog sustava, zadnjih desetljeća upravo se u Europi događa „pravna revolucija“ po pitanju zakonskog reguliranja zaštite i prava životinja.²⁶⁰

Zakonodavstva pojedinih europskih država (prije svega Njemačke i Švicarske²⁶¹) uspostavljaju pravila o dobrobiti životinja prvenstveno radi samih životinja, a tek onda njihovih vlasnika i društva općenito.²⁶²

Europske države su ili usvajale posebne zakone o zaštiti i dobrobiti životinja, ili su u okviru različitih pravnih područja mijenjale ili dopunjavale već postojeće zakone u skladu s načelom zakonitosti, koje je inherentno državama europsko - kontinentalne tradicije. Time je ustanovljen korpus propisa, kojim je omogućeno da životinje steknu sasvim novi položaj u pravnim odnosima, čime su se europski zakonodavci najviše približili konceptu „zaštite životinja“.²⁶³

Kaznenopravna inkriminacija okrutnosti prema životinjama u Švedskoj je prvi put ustanovljena 1857. godine kada je usvojen Kazneni zakon koji je predviđao sankcioniranje mučenja životinja u zatočeništvu, odnosno mučenja vlastite ili tuđe stoke.²⁶⁴ Zakon se primjenjivao za mučenje životinja bez obzira na imovinski aspekt, no divljač koja živi u svom

²⁶⁰ Ibidem.

²⁶¹ Obje države su obrađene u radu, u dijelu o kaznenopravnoj zaštiti životinja u komparativnom pravu (poglavlje 6.).

²⁶² Tomaselli, P.M., Overview of International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal & Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/overview-international-comparative-animal-cruelty-laws>, pristup: 04.08.2021.

²⁶³ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 94., a tako i Batričević, Krivičnopravna zaštita životinja, op.cit., str. 59.

²⁶⁴ Striwing, H., Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden, Animal Law Review at Lewis & Clark Law School, 8 Animal L. 93 (2001), str. 95. Preuzeto s: https://www.animallaw.info/sites/default/files/lralvol8_p093.pdf, pristup: 04.08.2021.

prirodnom staništu je njime obuhvaćena tek 1907. godine.²⁶⁵ Švedski zakonodavac je za razliku od većine svojih suvremenika prilično rano uvidio kako životinje ne mogu imati status pokretne stvari već im treba pružiti zaštitu barem kao „subjektima života“.²⁶⁶

Dok je većina Europe razvijala demokratske nacionalne strukture koje postoje i danas, Njemačka je ostala skup nezavisnih kraljevstava sve do devetnaestog stoljeća. Iako demokracije mogu imati poteškoća s donošenjem samo umjereno popularnih društvenih politika kao što je zaštita životinja, njemački su monarsi bili sposobni jednostavnim dekretom zabraniti okrutne postupke prema životinjama. Car Joseph II, na primjer, zabranio je održavanje borbi sa životinjama u svrhu zabave 1789. godine, a bezbrojne druge direktive koje se tiču domaćih i divljih životinja donesene su u njemačkim zemljama još 1417. godine.²⁶⁷

Prvi službeni njemački zakoni o zaštiti životinja pojavili su se ubrzo nakon donošenja Martinovog zakona, prvog zakona o zaštiti životinja u Engleskoj. Statut protiv okrutnosti iz 1838. godine u Saskoj, usko je odražavao razvoj humanih stavova u drugim dijelovima Europe. Međutim, kao i Martinov zakon, prvi njemački zakoni bili su čvrsto utemeljeni na antropocentričnoj osnovi da je zlostavljanje životinja nerazborito i nedolično. Isto tako, prvi nacionalni njemački zakon iz 1871. godine kažnjavao je svakoga tko „javno ili uvredljivo tuče ili očito loše rukuje životinjom“.^{268 269}

²⁶⁵ Ibidem.

²⁶⁶ Paunović, M., Životinjska prava - prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, Strani pravni život, broj 3., Institut za uporedno pravo, Beograd, 2005., str. 17-18.

²⁶⁷ Natrass, K.M., „... und die tiere“ - Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis & Clark Law School, 10 Animal L. 283, str. 285. Preuzeto s: https://www.animallaw.info/sites/default/files/vol10_p283.pdf, pristup: 04.08.2021.

²⁶⁸ Natrass, K.M., „... und die tiere“ - Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis & Clark Law School, 10 Animal L., str. 286. prema: Reichsstrafgesetzbuch No. 360 (1871, amended 1888) (emphasis added). Preuzeto s: https://www.animallaw.info/sites/default/files/vol10_p283.pdf, pristup: 04.08.2021.

²⁶⁹ Fritz Jahr (1895.-1953.), njemački teolog i učitelj iz Hallea, prvi je upotrijebio riječ „bioetika“ za disciplinu koju je prvenstveno zamislio proširivanjem Kantovog kategoričkog imperativa na životinje i biljke 1926. godine. Veliki utjecaj na Jahra izvršio je Ignaz Bregenzer (1844.-1906.). Bregenzer je autor opsežne knjige „Thier-Ethik: Darstellung der sittlichen und rechtlichen Beziehungen zwischen Mensch und Thier (Etika životinja: prikaz moralnih i pravnih odnosa između čovjeka i životinje, 1894.), koju Jahr citira, kao i studiju „Thierisches Sittlichkeits- und Rechtsgefühl“ (Životinjski osjećaj za moral i pravdu), objavljenu u časopisu Deutscher

Prvi sveobuhvatni njemački zakon o zaštiti životinja razvijen je tijekom 1920-ih godina i konačno donesen pod nacionalsocijalizmom 1933. godine. Njime su poništeni prethodni zakoni i donesen prvi etički utemeljen Zakon o zaštiti životinja u Njemačkoj. Zakon je proširio prijašnje zakone o zaštiti životinja regulirajući posebne akte, kao što je smanjenje pokusa na životinjama i zabrana klanja životinja bez prethodnog omamljivanja (zabranjujući košer klanje životinja) te je sadržavao stroge kazne za kršenje.²⁷⁰ Za mučenje životinja, ovaj zakon je propisivao kumulativno ili alternativno novčanu kaznu i /ili kaznu zatvora do dvije godine.²⁷¹

Zaštita životinja se brzo razvijala u Njemačkoj u razdoblju promjena, koje su uslijedile nakon Drugog svjetskog rata. Godine 1950-te i 1960-te donijele su izmjene, dopune i prijedloge Zakona o zaštiti životinja (Tierschutzgesetz), uključujući propise koji se odnose na klanje, transport i uzgoj životinja. S proširenim skupom propisa, cilj Zakona o zaštiti životinja evoluirao je iz skupa ograničenja u zakon usmjeren na reguliranje i kontrolu dopuštenih aktivnosti. Godine 1972. Bundestag je u potpunosti ukinuo stari Zakon o zaštiti životinja i formulirao ažurirani zakon koji odražava promjenjive potrebe zaštite i regulacije životinja. Zadržao je etičku osnovu zakona iz 1933. godine za „zaštitu životinja na temelju ljudske odgovornosti za životinje u njihovoj skrbi” i doneseni su moderni propisi koji odražavaju taj moralni temelj. Zakonodavci su nakon toga bili primorani odvagnuti etičke zahtjeve zaštite životinja u odnosu na ekonomske i obrazovne interese ljudi.²⁷²

Thierfreund 1901. godine. Govoreći o životinjskoj etici, Jahr citira i Sommera (Tierpsychologie, 1925.), Alverdesa (Tiersoziologie, 1925.) te se poziva na ideje o pravima životinja koje su njegovali Schleiermacher, Herder, Krause, Hippel, Voß, Luther, Wagner, Schopenhauer, i drugi. Prema: Muzur, A., Rinčić, I., Chapter 7. Ignaz Bregenzer (1844-1906). A brief homage to the most important source of Fritz Jahr's ideas on animal ethics, Journal international de bioéthique et d'éthique des sciences, Vol. 27, ESKA, Paris, 2016., str. 119-125. Preuzeto s: https://www.researchgate.net/publication/314159976_Chapter_7_Ignaz_Bregenzer_1844-1906_A_brief_homage_to_the_most_important_source_of_Fritz_Jahr's_ideas_on_animal_ethics , pristup: 22.01.2022.

²⁷⁰ Natrass, K.M., „. . . und die tere“ - Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis & Clark Law School, 10 Animal L., str. 286. prema: Art. 5–8 Reichstierschutzgesetz (1933). Preuzeto s: https://www.animallaw.info/sites/default/files/vol10_p283.pdf , pristup: 04.08.2021.

²⁷¹ Das deutsche Reichs-Tierschutzgesetz vom 24. November 1933 (RGS. I S. 987), članak 9. Preuzeto s: <https://zh.booksc.eu/ireader/82474845> , pristup: 04.08.2021.

²⁷² Natrass, K.M., „. . . und die tere“ - Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis & Clark Law School, 10 Animal L. 283, str. 287. prema: Tierschutzgesetz (1972). Preuzeto s: https://www.animallaw.info/sites/default/files/vol10_p283.pdf , pristup: 04.08.2021.

„Europska unija već više od četrdeset godina zagovara dobrobit životinja i široko je prepoznata kao globalni predvodnik u ovom području, uz postavljanje nekih od najviših svjetskih standarda. Pravila EU-a pozitivno su utjecala i na zakonodavstvo drugih država. Uglavnom se odnose na domaće životinje (na gospodarstvima, tijekom prijevoza i klanja), ali i divlje životinje, životinje u laboratorijima te kućne ljubimce.“²⁷³

Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje (European Convention for the Protection of Animals for Slaughter) donesena je u Strasbourgu 05.10.1979. godine, a stupila na snagu 11.06.1982. godine.²⁷⁴ Glavna svrha Konvencije (tako zvani Ugovor broj 102) bila je da se usklade metode klanja u Europi i učine humanijima.²⁷⁵ Upravo ta Konvencija je temelj za donošenje Direktive o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje iz 1998. godine²⁷⁶, te kojom su utvrđeni opći standardi za zaštitu svih životinja koje se drže u svrhu proizvodnje hrane, vune, kože, krzna ili u druge svrhe uzgoja, uključujući ribu, gmazove i vodozemce.

Za razliku od zakonodavstva Velike Britanije, a posebno SAD-a, zakonodavstva pojedinih europskih država su otišla veliki korak naprijed u smislu da su prava životinja uspostavila radi životinja samih, a ne radi njihovih „vlasnika“ te općenito društvene zajednice.²⁷⁷

²⁷³ Dobrobit i zaštita životinja: Zakonodavstvo EU-a. Preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200624STO81911/dobrobit-i-zastita-zivotinja-zakonodavstvo-eu-a>, pristup: 04.08.2021.

²⁷⁴ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680076da6>, pristup: 04.08.2021.

²⁷⁵ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680076da6>, pristup: 04.08.2021.

²⁷⁶ DIREKTIVA VIJEĆA 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Special edition in Croatian: Chapter 03 Volume 018 P. 79 - 83. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0058>, pristup: 04.08.2021.

²⁷⁷ Tomaselli, P.M., Overview of International Comparative Animal Cruelty Laws, Michigan State University College of Law, 2003. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/overview-international-comparative-animal-cruelty-laws>, pristup: 04.08.2021.; Tomaselli, P.M., Detailed Discussion of International Comparative Animal Cruelty Laws, Michigan State University College of Law, 2003. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws>, pristup: 04.08.2021.

2.3.4. Zaštita životinja kroz misli poznatih zaštitnika životinja Novog vijeka

Važno je spomenuti barem nekoliko mislioca, filozofa, umjetnika i pisaca koji su svojim likom i djelima ostavili trag ljudskoj povijesti te uspjeli utjecati na promjene u području zaštite životinja. Možda ne u vremenu u kojem su živjeli, ali svakako u kasnije doba bili su temelj uvjerenja, misli i djelovanja mnogih pokretača promjena.

Vjerojatno mnogima nije poznato da je jedan od najvećih genija svih vremena, *Leonardo da Vinci* (1452.-1519.)²⁷⁸ talijanski slikar, kipar, graditelj, inženjer, izumitelj, pisac, svestrani renesansni duh i jedan od najvećih umjetnika u povijesti čovječanstva bio veliki zagovornik prava životinja i vegetarijanac.²⁷⁹

Živio je prije pet stoljeća i bio daleko ispred svog vremena u svemu. Leonardo da Vinci poznat je kao ingeniozni um, ali manje poznat kao moralan, etičan i suosjećajan čovjek, vegetarijanac, koji se protivio oduzimanju životinjskog života za jelo.

Braneći prava životinja, doveo je u pitanje superiornost ljudi nad životinjama te osudio konzumaciju mesa, mlijeka i mliječnih proizvoda, pa čak berbu meda sa saća. Da Vinci je napisao da ne može podnijeti patnju koja se nanosi životinjama, niti spoznati užas čovjeka koji im nanosi bol. Oni koji su ga poznavali, napisali su za njega kako se poput hinduista (koje su inače smatrali nevjernicima) da Vinci ne hrani ničim što sadrži krv, niti dopušta bilo kakvu ozljedu, bilo kojem živom biću.

U svojoj knjizi *Codice Atlantico*, da Vinci je napisao: „Ako ste takvi kako ste sebe opisali kao kralja životinja - bilo bi bolje da se nazivate kraljem zvijeri jer ste najgori od svih!“²⁸⁰ Bio je vrlo strastven i oštar po pitanju prava životinja. Neki talijanski pisci iz tog

²⁷⁸ Leonardo da Vinci, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36051> , pristup: 06.09.2021.

²⁷⁹ U knjizi Serge Bramlya opisan je na biografski način mnogima nepoznat život Leonarda da Vincija, kao i činjenica koliko je poštovao sva živa bića, bio vegetarijanac do kraja života te puno drugih zanimljivosti o geniju, koji je svojim likom i djelima obilježio čovječanstvo. Vidi više: Bramly, S., *Leonardo: Discovering the Life of Leonardo Da Vinci*, Edward Burlingame Books, 1991.

²⁸⁰ Leonardo da Vinci. Preuzeto s: <http://www.humanedecisions.com/leonardo-da-vinci-a-15th-century-animal-rights-activist-and-vegetarian/> , pristup: 06.09.2021.

vremena su napisali kako je da Vinci kupovao ptice na tržnici koje su se prodavale kao hrana, ili kućni ljubimci te ih je zatim puštao na slobodu.

Leonardo da Vinci je branio prava životinja davno prije nego li su zaživjele ideje o njihovim pravima, a kamoli postale moderne poput danas.

U svim njegovim bilježnicama i zapisima on piše kako čovjek nije nikakav „kralj životinja“, već „kralj zvijeri“ te da je čovjek moćnija zvijer od životinja koje nisu ljudi. Osuđivao je što čovjek koristi svoju moć za uzgoj životinja, klanje i jelo. Po tom pitanju značajna je njegova izjava: “ Čovjek je zaista kralj životinja, jer njegova svirepost nadmašuje njihovu. Mi živimo od smrti drugih. Mi smo hodajuće grobnice!“ Time je zaključio da njegovo tijelo neće biti grobnica drugih živih bića.²⁸¹

Ipak, možda je najznačajnija njegova izjava koja sve aktiviste za zaštitu prava životinje podsjeti da je daleko, još u doba renesanse postojao veliki čovjek, ingeniozni um, koji je rekao: „Doći će vrijeme kada će ljudi poput mene gledati na ubojstvo životinja kao što sada gledaju na ubojstvo ljudi.“²⁸²

Leonardo da Vinci je u mnogome bio vizionar, i mnogi njegovi izumi su zaživjeli stoljećima kasnije. Hoće li ova vizionarska misao zaživjeti teško je reći, ali činjenica je da se konačno počelo gledati na životinje drugačije nego nekada te da postoje veliki pokreti za prava životinja. Pravo životinja konačno postoji kao predmet na mnogim sveučilištima diljem svijeta, i sve je veći broj autora koji piše o problematici životinja i njihovom pravnom statusu. Donesen je veliki broj konvencija, direktiva i uredbama kojima se štite prava životinja, postoji veliki broj organizacija koje se bave zaštitom životinja i bore za njihova prava, no ipak sve je to još daleko od onoga kako je Leonardo da Vinci zamišljao svijet. Kao život bez boli i nepotrebne patnje životinja uzrokovane ljudskom pohlepom.

Voltaire ili pravim imenom François Marie Arouet, francuski književnik, povjesničar i filozof (1694.-1778.), ne tako oštro i strastveno poput Leonarda da Vincija, ali je ipak dao

²⁸¹ Leonardo da Vinci. Preuzeto s: <https://meatyourfuture.com/2019/04/leonardodavinci/> , pristup: 06.09.2021.

²⁸² Leonardo da Vinci. Preuzeto s: <https://www.edgarsmission.org.au/quotes/the-time-will-come-when-men-such-as-i-will-look-upon-the-murder-of-animals-as-they-now-look-upon-the-murder-of-men-leonardo-da-vinci/> , pristup: 06.09.2021.

svoj „glas“ za životinje. Iako se još uvijek čita samo nekoliko njegovih djela, on je i dalje svjetski poznat kao hrabar borac protiv tiranije, zadrčnosti i okrutnosti.²⁸³

Budući da je svojim pisanjem kritizirao sve, od organizirane religije do pravosudnog sustava, Voltaire se suprotstavio čestim cenzurama francuske vlade. Dobar dio njegovog rada bio je suzbijen, a vlasti su čak naredile da državni krvnik spali određene knjige.²⁸⁴

Što se tiče životinja rekao je da: „Životinje imaju te prednosti u odnosu na čovjeka: nikad ne čuju udarac sata, umiru bez ikakve ideje o smrti, nemaju teologa koji bi ih uputili, njihove posljednje trenutke ne uznemiruju nepoželjne i neugodne ceremonije, sprovodi ih ne koštajući ništa, i ne pokreće se parnica zbog njihove oporuke“.²⁸⁵

To nije i jedino što je rekao o životinjama. U svom pisanju o životinjama jasno je dao do znanja što misli o tome jesu li životinje osjetilna bića ili ne. Naravno, to je napisao u svom stilu: „Čini mi se da su se ljudi odrekli svoje prirodne inteligencije da bi se usudili tvrditi kako su životinje samo animirani strojevi. Osim toga, čini mi se da (takvi ljudi) nikada nisu mogli pažljivo promatrati karakter životinja, a kamoli razlikovati među njima različite glasove potrebe, patnje, radosti, boli, ljubavi, bijesa i ostalih njihovih izražavanja. Bilo bi vrlo čudno da tako dobro izraze ono što nisu mogli osjetiti.“²⁸⁶

U svojoj knjizi Rasprava o toleranciji Voltaire je napisao: „Pravo na netrpeljivost je, dakle, apsurdno i divljačko: to je pravo tigrova, i doista je užasno, jer tigrovi se razdiru samo zbog jela, a mi smo se međusobno tamanili zbog paragrafa“.²⁸⁷

Jedna njegova misao posebno se može odnositi na današnje trenutke i zbivanja, a to je: „Oni koji vas mogu natjerati da vjerujete u apsurdne, mogu vas natjerati i na zločine“.²⁸⁸

²⁸³ Voltaire. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Voltaire>, pristup: 26.07.2021.

²⁸⁴ 10 Things You Should Know About Voltaire. Preuzeto s: <https://www.history.com/news/10-things-you-should-know-about-voltaire>, pristup: 26.07.2021.

²⁸⁵ Voltaire - citati. Preuzeto s: <https://www.dailysmscollection.in/2019/04/voltaire-quotes-in-english-2019.html>; <https://etc.bdir.in/quotes/view/MzIzMTc=>; <https://www.coursehero.com/file/p2r89uv/This-passage-does-not-have-an-argument-3-Animals-have-these-advantages-over-men/>, pristup: 26.07.2021.

²⁸⁶ Voltaire, Tolerant and Other Essays (1763), str. 114. Preuzeto s: https://files.libertyfund.org/files/349/Voltaire_0029.pdf, pristup: 26.07.2021.

²⁸⁷ Voltaire, Rasprava o toleranciji, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997., str. 34.

²⁸⁸ 75 najboljih fraza Voltairea. Preuzeto s: <https://nsp-ie.org/frases-voltaire-3631>, pristup: 26.07.2021.

Jean-Jacques Rousseau (1712.-1778.) bio je francuski književnik, pedagog i politički filozof. Protivio se ograničenjima civiliziranog društva i zagovara povratak prirodi.

Stavovi Jean-Jacquesa Rousseaua ističu potrebu etičnog postupanja sa životinjama, stavljajući ih u kontekst ranonovovjekovne rasprave o ovoj temi i tradiciju „ljubavi prema životinjama“ poznatu kao „teriofilija“. Raspravlja se o širokom opsegu Rousseauovih stavova o ovom pitanju i njihovoj važnosti, posebno zbog njegovog širokog utjecaja. Međutim, naglasak je stavljen na jasne antropocentrične granice Rousseauove osjetljivosti na životinje i slične granice uočljive u povijesti teriofilnih stavova prema životinjama općenito.²⁸⁹

Immanuel Kant (1724.-1804.) njemački filozof čiji je sveobuhvatan i sistematičan rad u epistemologiji (teorija znanja), etici i estetici uvelike utjecao je na svu kasniju filozofiju, posebno na razne škole kantijanizma i idealizma.²⁹⁰

Kant je poštovao životinje tako da među brojnim mislima nalazimo jako puno citata o životinjama. Jedan od njegovih znamenitih citata o životinjama je: „Ako čovjek ne želi ugušiti vlastite osjećaje, mora trenirati dobrotu prema životinjama, jer onaj koji je okrutan prema životinjama postaje težak i u ophođenju s ljudima. Možemo procijeniti srce čovjeka prema njegovom ponašanju prema životinjama“ (Kantova je tvrdnja bila da okrutnost prema životinjama dovodi do okrutnosti prema ljudima). Dakle, čovjeku je u interesu čovjeka da se prema životinjama ponaša humano, barem većinu vremena. Kantovo je stajalište bilo da bismo se trebali suzdržati od besmislene okrutnosti prema životinjama.

Budući da su životinje ovdje samo da bi služile čovjeku, nanošenje patnji životinjama opravdano je kad god to odgovara našim interesima). „Vivisekcionisti, koji za svoje eksperimente koriste žive životinje, zasigurno se ponašaju okrutno, iako je njihov cilj za pohvalu i mogu opravdati svoju okrutnost, jer životinje moraju biti promatrane kao čovjekova oruđa; ali svaka takva okrutnost ne može se opravdati.“²⁹¹ U ovoj Kantovoj misli se vidi da Kant prepoznaje kako životinje pate. To ga razlikuje od onih koji su životinje smatrali bezosjećajnim predmetima.

²⁸⁹ Wolloch, N., Rousseau and the Love of Animals, *Philosophy and Literature*, Johns Hopkins University Press, Vol. 32, No. 2., 2008., str. 292-302.

²⁹⁰ Immanuel Kant. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Immanuel-Kant>, pristup: 26.07.2021.

²⁹¹ Prava životinja. Preuzeto s: <https://www.csus.edu/indiv/g/gaskilld/ethics/animal%20rights.htm>, pristup: 26.07.2021.

„O čovjekovom srcu možemo suditi u skladu njegovog postupanja prema životinjama“.²⁹²

Prema Kantu, okrutnost prema životinjama opravdana je u slučajevima kada koristi za ljude premašuju štetu za ljude. Vjerovao je da znanstvena vrijednost pokusa na životinjama nadmašuje negativne učinke. Iz navedenog, vidljiv je izrazito antropocentričan stav prema životinjama, koji je na žalost uvelike u mnogim zakonodavstvima modernog doba prisutan i danas.

Alexander Pope (1688.-1744.) bio je engleski književnik i jedan od najboljih satiričnih pjesnika osamnaestoga stoljeća. Aforistična vrijednost njegova do savršenstva dotjerana stiha uvelike je pridonijela širenju prosvjetiteljsko-klasicističkih načela u engleskoj i svjetskoj književnosti.²⁹³

Što se tiče njegovih gledišta o životinjama dovoljno je osvrnuti se na jedan od njegovih citata: „Ništa ne može biti šokantnije i užasnije od naših kuhinja poštropljenih krvlju i prepunih vapaja žrtava iz kojih ta krv istječe dok su udovi mrtvih životinja rasuti i obješeni posvuda.“²⁹⁴

Jeremy Bentham (1742.-1832.) bio je engleski filozof, pravnik i ekonomist, koji se danas smatra začetnikom modernog utilitarizma. U središtu Benthamove filozofske misli stoji tzv. načelo najveće sreće, prema kojemu je „najveća sreća najvećeg broja ljudi mjera ispravnog i pogrešnog“.

Stavovi Jeremy Benthama o životinjama su vrlo jasni. U jednom duljem izlaganju Bentham je rekao nešto što je zaštitnicima životinja, aktivistima i borcima za priznanje prava životinja uporište i danas: „Mogao bi doći dan kada će ostala živa bića (životinje) steći ona prava koja im nikada nisu mogla biti uskraćena osim rukom tiranije. Francuzi su već shvatili da tamna boja kože nije razlog zbog kojeg bi se ljudsko biće trebalo prepustiti nemilosti i hiru mučitelja. Jednog dana moglo bi se spoznati da su broj nogu, vilozitet kože ili prekid os

²⁹² Immanuel Kant - Quotes. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/13607-he-who-is-cruel-to-animals-becomes-hard-also-in>, pristup: 27.07.2021.

²⁹³ Alexander Pope. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Alexander-Pope-English-author>, pristup: 27.07.2021.

²⁹⁴ Williams, H., *The Ethics of Diet: A Catena of Authorities Deprecatory of the Practice of Flesh-eating*, University of Illinois Press, Chicago, 2003., str. 132.

sacruma jednako nedovoljni razlozi za prepuštanje osjetilnog bića (životinje) istoj sudbini. Koji dokazi još trebaju da se prekine ta nepremostiva linija? Da li se radi o sposobnosti za razborito prosuđivanje ili sposobnosti raspravljanja? Dakle, odrasli konj, ili pas su bez sumnje puno razboritiji i puno komunikativniji od dojenčadi stare jednog dana, tjedna ili mjeseca. No, pretpostavimo da je obrnuto, što bi to promijenilo? Pitanje dakle nije, mogu li rasuđivati? Niti, mogu li pričati? Nego, mogu li patiti?²⁹⁵

Henry David Thoreau (1817-1862.) američki pisac, filozof, abolicionist, prirodnjak, borac protiv poreza, kritičar razvoja, povjesničar i trancedentalist, određeno vrijeme je živio u brvnari u blizini jezera Walden Ponda u Concordu u Massachusettsu, gdje se povukao 1845. godine u želji da se udalji od civiliziranog društvenog života u kojemu su ljudi živjeli u tihom očaju, lišeni slobode, otuđeni od autentičnog življenja i bez prilike da dožive dublje duhovne uvide te otkriju istinske vlastite potrebe. Tamo je napisao knjigu *Walden*.²⁹⁶

Razmišljao je o jednostavnom životu i svom prirodnom okruženju. U poglavlju Viši zakoni piše: „Nijedno ljudsko biće, koje je prošlo lakomislenu dječaćku dob, neće iz objesti ubiti ni jedno stvorenje koje ima jednako pravo na život kao i on. Kada je u opasnosti, zec plače kao i dijete. Upozoravam vas, majke, da moja sućut ne pravi uobičajene filantropske razlike.“²⁹⁷ Thoreau razlaže da životinja pati kao što pati dijete, da osjeća istu bol, te traži od svojih čitatelja da razmotre patnju svih živih bića.

„Jedan mi je farmer mi rekao: 'Ne možete živjeti samo od biljne hrane, jer ona ne daje ništa za izradu kostiju', i tako on religiozno dio svog dana posvećuje opskrbi svog organizma sa sirovinom kostiju; tako on hodajući priča iza svojih volova, koji s kostima od povrća vuku njega i njegov drhtavi plug unatoč svim preprekama.“²⁹⁸

Thoreau je smatrao da je „dio sudbine ljudskog roda, u njegovom postupnom razvoju, da se zaustavi jedenje životinja.“ U naše doba doista postoji veliki broj pokreta koji potiču na vegetarijansku prehranu s objašnjenjem, ne samo zbog zaštite životinja i njihovih prava, već i

²⁹⁵ Vidi više: Bentham, J., *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books, Kitchener, 2000., XVII: Of the Limits of the Penal Branch of Jurisprudence, str. 224-239. Preuzeto s: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bentham/morals.pdf>, pristup: 27.07.2021.

²⁹⁶ Thoreau, H. D., *Walden - Život u šumi*, Planetopija, Zagreb, 2019.

²⁹⁷ Thoreau, H. D., *Walden - Život u šumi*, op.cit., str. 205.

²⁹⁸ Henry David Thoreau - Quotes. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/11352-one-farmer-says-to-me-you-cannot-live-on-vegetable>, pristup: 27.07.2021.

s objašnjenjem da velike klaonice i industrije za preradu mesa izuzetno štetno djeluju na klimatske promjene koje su u punom zamahu.

„Svako je stvorenje bolje živo nego mrtvo, ljudi i losovi i borovi, a onaj tko razumije njegovo pravo radije će sačuvati život nego ga uništiti.“

„Duboko sam u očima životinja vidio kako me ljudska duša gleda...“²⁹⁹

John Stuart Mill (1806.-1873.) bio je britanski filozof i jedan od najutjecajnijih zagovornika utilitarističke teorije u filozofiji i ekonomiji. Filozofija Johna Stuarta Milla (utilitarizam) zapravo je već bila prilično „prijateljska“ prema životinjama. Vjerovao je da bi u bilo kojoj situaciji ispravna akcija bila ona radnja koja bi smanjila patnju i bol, a povećala zadovoljstvo i sreću svih zainteresiranih strana.

Prema utilitarizmu, dobrobit svakog pojedinca je važna. Ako u svojim moralnim odlukama ne uzmemo u obzir interese nekoga tko ima pozitivna ili negativna iskustva, tada nećemo uzeti u obzir ukupan zbroj sreće umanjene za patnju. To znači da je specizam, koji predstavlja diskriminaciju protiv onih koji ne pripadaju određenoj vrsti, prema ovom stajalištu neopravdan. Diskriminacija osjetljivih neljudskih životinja, koje imaju pozitivna i negativna iskustva ili sklonosti, nespojiva je s teorijom poput utilitarizma. Ova teorija mora uzeti u obzir svaki djelić patnje i svaki djelić sreće, što znači uzimati u obzir iskustva neljudskih životinja kao i ljudi. Iz tog razloga su prvi utilitaristički teoretičari, poput Jeremyja Bentham, John Stuart Milla i Henry Sidgwicka, zagovarali moralno razmatranje neljudskih životinja. Izjavili su da se interesi neljudskih životinja trebaju poštovati kao jednaki interesima ljudi. Međutim, nisu uspjeli uvidjeti praktične posljedice koje iz toga proizlaze, poput odbijanja iskorištavanja životinja ili brige zbog patnje divljih životinja. U novije vrijeme teoretičari poput Petera

²⁹⁹ U svim citatima Henry David Thoreaua vidi se jasan stav o životinjama. Thoreau poštuje sva bića i ne jede meso, već je vegetarijanac. On je također jedan od mislioca koji je svojim pogledima na svijet, razmišljanjima kroz svoje tekstove izvršio veliki utjecaj na razvoj i temelj prava životinja. Kao i ostali filozofi, mislioci, bio je daleko ispred svog vremena i vrlo neshvaćen. Čak ni danas u moderno doba, u 21. stoljeću, kritike za vegetarijanstvo kao odabir prehrane su velike. Da li je to sasvim znanstveno utemeljeno nije poznato, no ono što jest je da bi prestankom konzumacije mesa sve tvrtke koje se bave proizvodnjom, i preradom mesa morale zatvoriti svoje industrije, a „mesni lobiji“ su vrlo snažni, kao i poriv ljudi da jedu meso. Ne u ograničenim, već izuzetno velikim količinama. Citati Thoreaua su preuzeti s: https://www.azquotes.com/author/14637-Henry_David_Thoreau/tag/eye i <http://www.humanedecisions.com/henry-david-thoreau-advocated-leaving-off-eating-animals/>, pristup: 27.07.2021.

Singera³⁰⁰ ³⁰¹ i Gavericka Mathenyja³⁰² ispitali su ono što proizlazi iz uključivanja interesa neljudskih životinja impliciranih utilitarizmom.³⁰³

Za utilitarizam, uporaba neljudskih životinja može biti prihvatljiva samo ako je sreća koju njihovo iskorištavanje prouzrokuje veća od štete koju uzrokuje. Vrlo je teško smisliti bilo koji način na koji bi to mogao biti slučaj. Neljudskim životinjama naglo i bolno ljudi oduzimaju život, nakon što su većina njih lišene pozitivnih iskustava koja su mogle imati, i nakon što su strašno stradale.

Budući da je potrebno toliko patnje životinja da bi se proizveli trenutni užici kao što je kušanje životinjskih proizvoda, zatim upotreba životinja ne povećava zbroj sreće u svijetu, već je zapravo i umanjuje, takvo iskorištavanje ne može se smatrati moralno legitimnim prema utilitarizmu.

Utilitarizam ne može tek tako prihvatiti da ne bismo trebali učiniti ništa u vezi sa štetom koju su pretrpjeli drugi, čak i kad mi nismo ti koji su nanijeli tu štetu. Utilitarizam tvrdi da bismo se trebali brinuti o sreći svih koji mogu biti sretni. Ako nešto smanjuje sreću životinja, onda bismo trebali pokušati raditi protiv toga, što god to bilo. Dakle, s obzirom na mnoge užasne načine na koje se divljim životinjama nanosi šteta u prirodi, njihova bi nevolja trebala biti vrlo važna za utilitariste, kao i za one koji slijede određene druge etičke pristupe.

Mark Twain (1835. - 1910.) bio je pseudonim američkog pisca, novinara, humorista i predavača Samuela Langhornea Clemensa.³⁰⁴ Twain je jako poštovao životinje. U svojim djelima i citatima često se posprdom izražava o ljudskom rodu stoga što omalovažava životinje.

³⁰⁰ Singer, P., *Practical Ethics*, Cambridge University Press, New York, 3. izd., 2011., st. 40-71.

³⁰¹ Peter Singer, profesor bioetike i utilitarista, u svojoj knjizi *Practical Ethics*, op.cit., osim moralnosti ubijanja životinja, razmatra i etičnost ubojstva ljudi te etičnost ubojstva ljudskog fetusa, pri čemu razlikuje pobačaj od čedomorstva, o čemu iscrpno piše u poglavlju 6. *Taking Life: The Embryo and Fetus*, str. 123-155., a odgovor na tu složenu tematiku daje na specifičan način u poglavlju koje slijedi: 7. *Taking Life: Humans*, str. 155-191.

³⁰² Matheny, G., *Utilitarianism and animals*, str. 13-25., u knjizi Singer, P., *In defense of animals : the second wave*, Malden, MA : Blackwell Pub., 2006.

³⁰³ *Animal Ethics - Utilitarianism*. Preuzeto s: <https://www.animal-ethics.org/ethics-animals-section/ethical-theories-nonhuman-animals/utilitarianism/> , pristup: 27.07.2021.

³⁰⁴ *Mark Twain*. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Mark-Twain> , pristup: 02.08.2021.

„Od svih životinja, čovjek je jedini okrutan. On je jedini koji nanosi bol zbog zadovoljstva što to čini.“³⁰⁵

Twain je odigrao ključnu ulogu u podizanju svijesti javnosti o okrutnosti i eksploataciji životinja. Bio je zabrinut zbog okrutnosti i eksploatacije životinja u mnogim okolnostima, poput zabave i sporta. Snažno se protivio vivisekciji. U pismu Londonskom društvu za borbu protiv vivisekcije, 26. svibnja 1899. godine, napisao je svoje oštro protivljenje postupcima vivisekcije koje je smatrao posve nepotrebnim i krajnje okrutnim prema životinjama. Napisao je svoje misli o vivisekciji, koliko je ista nepravedna jer životinje nisu dale svoj pristanak za takve mučne i nesnosne bolove koje trpe te da ga uopće ne zanima je li vivisekcija opravdana u smislu doprinosa ljudskom rodu. Dao si je truda izučiti postupak vivisekcije, pri kojem osobe koje vrše vivisekciju vrlo često koriste tako zvani otrov „curare“³⁰⁶ te ga opisao uz naznaku da više od onoga što je napisao ne može napisati, jer „mu želudac to ne dopušta“.³⁰⁷

Dok je bio dječak, Twain je na vlastitom iskustvu dok je pucao u pticu koja je prekrasno pjevala dok ju nije ubio, osjetio veliko grizodušje i kajanje zbog nemilosrdnog čina.³⁰⁸

Ideje Marka Twaina o životinjama bile su pod utjecajem ideja Charlesa Darwina koje su predstavljene u Darwinovoj publikaciji „The Descent of Man“ (Podrijetlo čovjeka i odabir ovisan o spolu).³⁰⁹ Na Twaina je osobito utjecala Darwinova ideja da su čovjek i druge životinje sličniji nama nego što su mnogi ljudi shvatili ili željeli vjerovati, osobito ideja koju je Darwin iznio da su neljudske životinje poput ljudi sposobnih za iste emocije i različiti stupanj rasuđivanja. Twain je vjerovao, kako mnogi njegovi spisi ukazuju, da životinje mogu

³⁰⁵ Mark Twain. Quotes. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/12855-of-all-the-animals-man-is-the-only-one-that>, pristup: 02.08.2021.

³⁰⁶ Shmuely, S., Curare: The Poisoned Arrow that Entered the Laboratory and Sparked a Moral Debate, *Social History of Medicine*, Oxford University Press, broj 33, 3. izd., str. 881-897.

³⁰⁷ Animal Rights: A History Mark Twain. Preuzeo s: <http://thinkdifferentlyaboutsheep.weebly.com/animal-rights-a-history-mark-twain.html>, pristup: 02.08.2021.

³⁰⁸ Twain, M., *Mark Twain's Helpful Hints for Good Living: A Handbook for the Damned Human Race*, University of California Press, 2004., str. 123.

³⁰⁹ Darwin, C., *Podrijetlo čovjeka i odabir ovisan o spolu*, I., Školska knjiga, Zagreb, Prvi dio: PODRIJETLO ČOVJEKA, II. Usporedba duhovnih spodobnosti čovjeka i nižih životinja, str. 24-48., i III. Usporedba duhovnih sposobnosti čovjeka i nižih životinja - nastavak, str. 49-74.

razmišljati i komunicirati unatoč nemogućnosti govora. Twain nije smatrao da je čovjek središte stvaranja te da su na mnogo načina ljudska bića inferiorna u odnosu na druge životinje.

Twain je bio u mnogočemu razočaran u ljudsku humanost što je često izražavao u svojim književnim djelima: „Činjenica da čovjek poznaje dobro od lošeg dokazuje njegovu intelektualnu superiornost nad ostalim stvorenjima; ali činjenica da može učiniti zlo dokazuje njegovu moralnu inferiornost u odnosu na bilo koja stvorenja koja to ne mogu.“³¹⁰

Twain bio je otvoreni zagovornik za prava životinja. Bio je jedan od prvih Amerikanaca koji su se oglasili protiv borbe pijetlova i javno se usprotivili takvim zloupotrebama kao što su borbe s bikovima. Mnogi njegovi spisi pokazuju prezir prema onima koji love iz sporta.³¹¹

U jednom od velikog broja citata u kojima je pisao o čovjeku i životinjama rekao je, da je čovjek od svih bića jedno od najogavnijih, i u sebi posjeduje zlo. Čovjek je jedino biće koje prakticira bol kao sport znajući da je u podlozi te zabave bol. Činjenica da je čovjek sposoban razlikovati dobro od lošeg, dokaz je njegove superiornosti spram ostalih živih bića, ali jednako tako činjenica, da unatoč tomu čini zlo dokazuje njegovu inferiornost prema ostalim živim bićima.³¹²

S godinama Twain se sve više razočarao u ljude pa je znamenit njegov citat: „Što više znam o ljudima, to više volim svog psa“.³¹³

³¹⁰ Twain, M., *What is Man*, Book Tree, 1917., str. 89. Preuzeto s: https://openlibrary.org/publishers/Book_Tree , pristup: 02.08.2021.

³¹¹ Mark Twain, *Devoted Animal Advocate*. Preuzeto s: <https://www.humanedecisions.com/mark-twain-devoted-animal-advocate/> , pristup: 02.08.2021.

³¹² Mark Twain, *Devoted Animal Advocate*. Preuzeto s: <https://www.humanedecisions.com/mark-twain-devoted-animal-advocate/> , pristup: 02.08.2021.

³¹³ Twain - citati. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/668287-the-more-i-learn-about-people-the-more-i-like> , pristup: 02.08.2021.

Mahatma Gandhi (1869.-1948.), rođen je kao Mohandas Karamchand Gandhi, a „Mahatma“ su ga nazvali prema njegovom liku i djelovanju što je u prijevodu značilo „velika duša“. Rođen je u Porbandaru, u Indiji.³¹⁴

Gandhi je bio indijski odvjetnik, političar, društveni aktivist i pisac koji je postao vođa nacionalističkog pokreta protiv britanske vladavine u Indiji. Nadaleko je poznat kao jedan od najvećih političkih i duhovnih vođa u dvadesetom stoljeću. Vodio je nacionalne kampanje za smanjenje siromaštva, proširenje ženskih prava, izgradnju vjerskog i etničkog sklada i uklanjanje nepravdi kastinskog sustava, Gandhi je iznimno primijenio načela nenasilne građanske neposlušnosti, igrajući ključnu ulogu u oslobađanju Indije od strane dominacije. Zbog svojih je postupaka često bio zatvaran, ponekad i godinama, ali je svoj cilj postigao 1947. godine, kada je Indija stekla neovisnost od Britanije.

Indijski zakon o neovisnosti stupio je na snagu u ponoć 15. kolovoza 1947. godine.³¹⁵ Iako je Gandhi bio oduševljen zbog stečene slobode, već nakon nekoliko dana od neovisnosti, u sjevernoj provinciji Pandžab, koja je bila oštro podijeljena između Indije, u kojoj su dominirali hinduisti, i Pakistana u kojem su dominirali muslimani, stotine ljudi ubijeno je u prvih nekoliko dana nakon neovisnosti.

Dana 30. siječnja 1948. godine, hinduistički ekstremista Nathuram Godse ustrijelio je i ubio 78-godišnjeg Gandhija jer je bio uzrujan zbog Gandhijeve tolerancije prema muslimanima³¹⁶. Žalosno što je upravo nasilni čin oduzeo život pacifistu koji je cijeli život propovijedao nenasilje.³¹⁷

Aktivist za ljudska prava, koji je bio uzor mnogim svjetskim čelnicima i aktivistima za građanska prava poput Martin Luther Kinga Juniora i Nelsona Mandele, nije zanemario ni

³¹⁴ Mahatma Gandhi (Biography). Preuzeto s: <https://www.biography.com/activist/mahatma-gandhi> , pristup: 02.08.2021.

³¹⁵ India and Pakistan win independence - HISTORY. Preuzeto s: <https://www.history.com/this-day-in-history/india-and-pakistan-win-independence> , pristup: 03.08.2021.

³¹⁶ The Death of Mahatma Gandhi, Preuzeto s: <https://www.historytoday.com/archive/months-past/death-mahatma-gandhi> , pristup: 03.08.2021.

³¹⁷ U maloj knjižici, Biljana Romić je prevela veliki broj Gandhijevih miroljubivih misli koje je doista i živio. Jedna od takvih misli je: „Moj je cilj prijateljstvo s cijelim svijetom i mogu kombinirati najveću ljubav s najvećim opiranjem zlu“. Prema: Gandhi, M.K., *Miroljubive misli*, Šareni dućan, Koprivnica, 2020., str. 9.

prava životinja. Bio je protiv bilo kakve vrste nasilja prema životinjama, a posebno je kritizirao vivisekciju.

Jedna od njegovih najvećih misli vezano uz životinje je: „Veličina nacije i njen moralni napredak može se procijeniti prema načinu postupanja sa životinjama.“³¹⁸

Ta izreka je korištena i do danas u djelima većine pisaca i aktivista za zaštitu prava životinja.

Duboka teorija nenasilja Mahatme Gandhija uzima u obzir i ljudska bića, i životinje. Njegova temeljna misao o zaštiti životinja rezultat je skupa teorija, uključujući nenasilje džinizma³¹⁹, učenje Gite³²⁰, Sāṅkhye³²¹, kršćanstva i Tolstoja. Zadržavajući doslovno značenje nenasilja, Gandhi mu pripisuje određene značajke koje proširuju njegov opseg, ali i određuju njegova ograničenja. Sugerira da nenasilje ne podrazumijeva samo nepovredivost u mislima i djelima, već uključuje proširenje ljubavi i suosjećanja. Prepoznaje njezino ograničenje nepogrešivo negirajući mogućnost apsolutnog nenasilja. Brani svoj stav o životinjama na temelju širokog spektra perspektiva: vjerskih, znanstvenih, političkih, ali i ekonomskih. Gandhi zahtijeva zaštitu njihovih života (prava), a također i poboljšanje njihove dobrobiti.³²²

Osim navedenih mislioca, umjetnika i „velikih umova“, mnoge velike ličnosti kroz povijest, pa i najstariju³²³, su iskazale svoje neslaganje s konzumacijom mesa u skladu s

³¹⁸ Mahatma Gandhi - Quotes. Preuzeto s:

<https://www.goodreads.com/quotes/340-the-greatness-of-a-nation-and-its-moral-progress-can>, pristup: 03.08.2021.

³¹⁹ Jinizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29176>, pristup: 03.08.2021.

³²⁰ Krishnananda, S., The Divine Life Society, To Thine Own Self Be True, Chapter 7: The Doctrine of the Bhagavad Gita. Preuzeto s: https://www.swami-krishnananda.org/true/true_7.html, pristup: 03.08.2021.

³²¹ Riječ Sāṅkhya potječe iz korijena Sān, što znači „potpuna“, i khyā, što znači „znati“. Dakle, Sāṅkhya znači „potpuno analitičko znanje o nečemu“. Preuzeto s: <https://www.holy-bhagavad-gita.org/chapter/2/verse/39>, pristup: 03.08.2021.

³²² Vidi više: Jena, N.P., Gandhi's perspective on non-violence and animals: ethical theory and moral practice. Journal of Global Ethics, Vol. 13, No. 2., 2018., str. 1-19.

³²³ Pitagora (oko 571. p.n.e.-oko 497. p.n.e.) grčki filozof i matematičar govorio je da sve dok ljudi budu ubijali životinje, ubijati će i jedni druge. Uistinu, onaj koji sije sjeme smrti i boli ne može požnjati sreću i ljubav. Ako tvrdite da ste po prirodi stvari određeni za mesnu vrstu ishrane, onda prvo osobno ubijte ono što želite jesti. Međutim, učinite to vlastitim rukama, bez pomoći mesarske sjekire, noža ili bilo kakvog oružja. Zar da čovjek mojega uma jede leševe?; Horacije (65. p.n.e. - 8 p.n.e.) - rimski pjesnik i satiričar je rekao: „Usudite se biti

poznatom izrekom Sokrata: „Ono si što jedeš“.³²⁴ No, nisu se samo izjašnjavali u tom smislu, već prije svega bili su protiv okrutnosti prema životinjama te smatrali da biti vegetarijanac

mudri! Prestanite ubijati životinje! Oni koji odgađaju ispravan istinoljubiv život, mogu se usporediti samo s seljakom koji čeka da rijeka presuši prije nego što je prijede.“; *Plutarh* (46- - ? p.n.e.) - grčki povjesničar, filozof i biograf, nakon što je postao rimski državljani promijenio je ime u Lucius Mestrius Plutarchus. Njegovo gledište prema konzumiranju mesa opisao je: „Možete li se zapitati koji je razlog naveo Pitagoru da odbaci meso? Što se mene tiče, ja bih radije volio znati pod kojim je neočekivanim okolnostima i u kojem stanju uma prvi čovjek stavio svoje usne na meso i krv mrtvog stvorenja, iznio na stol mrtva, ustajala tijela i usudio se nazvati hranom dijelove tijela koji su do maloprije puštali glasove i krikove, kretali se i živjeli...? (iz eseja „O jedenju mesa“). Preuzeto s: <http://www.globalmediaplanet.info/najbolji-govor-ikad/> , pristup: 03.08.2021.

³²⁴ *Sokrat* (469.-399.p.n.e.) je bio grčki, atenski filozof. Najveći doprinos Sokrata zapadnoj misli su njegovi dijalozi, koje je puno koristio u istraživanju moralnih koncepta i koji su prvi put opisani u Platonovim dijalozima. Radi toga, Sokrat se smatra ocem i osnivačem etike ili moralne filozofije, i filozofije uopće. Aristotel je Sokrata proglasio pronalazačem metode definicije i indukcije, koje je on vidio kao esencijalne u znanstvenim metodama. Razvoj logike i znanstvene etike ima izvor u Sokratu. Utvrđivanjem pojmova Sokrat donosi Grcima duhovno jedinstvo unatoč njihovoj rasutoj političkoj zbilji. Sokrat nije imao teorijsko-znanstvene ciljeve. Pojmovi su nepromjenjiva i opće obvezatna norma moralne svijesti. Određenje pojmova služilo mu je kao sredstvo za iščezle moralne svijesti, a sami pojmovi mu nisu bili cilj. Sokratu je znanje etički ideal, a zajedničko traženje znanja etički odnos uzajamnog dopunjavanja i podupiranja kojemu je dao ime eros = ljubav. Etičko učenje je, kao što je navedeno, središnji problem Sokratove filozofije. Sokrat je tvrdio da čovjeka ne određuje samo opažanje, nego prije svega um, osjećaj dužnosti, moral i savjest. Za Sokrata je najviša vrlina znanje. Zbog toga Sokrat daje veliki značaj odgajanju omladine. Pored znanja važne vrline su: umjerenost, samosvladavanje, usavršavanje, poštovanje zakona i drugo. Sokrat nije ostavio nikakve zapisane tragove, stoga naša svijest o njemu počiva na nekoliko antičkih autora koji su ga citirali. Prema: Sokrat, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57022> ; Sokrat. Preuzeto s: <https://najboljicitati.com/sokrat/> ; Prijatelji životinja: Misli i izjave poznatih. Preuzeto s: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=283> , pristup: 06.09.2021.

nije nimalo loše³²⁵. Naprotiv, osim što se nijedno živo biće ne treba ubiti da bi ljudski rod imao poslasticu zvano „meso“, ljudi bi bili zdraviji, a planeta također.

U novije doba je znanstveno dokazano koliko moderne klaonice zagađuju ionako zagađeni okoliš. Uz sve nabrojano, da se čovjek odrekne mesa (posebno iz mesne industrije), bilo bi manje gladi na svijetu.

No, da li je to ostvarivo u bliskoj budućnosti?!? Stav autorice je da nije jer svijetom dvadeset prvog. stoljeća „vlada“ novac. Mesne i slične industrije imaju vrlo moćne lobije koji nikada neće dozvoliti da se ugase. No, nije samo mesna industrija ta koja je okrutna prema životinjama. Okrutne su i industrije koje koriste životinjsko krzno za izradu modnih dodataka,

³²⁵ Osim navedenih vegana i vegetarijanaca možda bi trebalo spomenuti još nekoliko izuzetnih ličnosti koji su također bili veliki zagovaratelji prava životinja, a to su: 1. *Jean Paul* (1763.-1825.) njemački pisac - Pravedni Bože! Koliko mnogo sati mučenja životinje je zalemljeno za jednu minutu svečanosti za čovjekov jezik; 2. *Alexander von Humboldt* (1769.-1859.) njemački prirodoslovac i osnivač moderne geografije - „Okrutnost prema životinjama jedan je od najznačajnijih poroka niskih i neplemenitih ljudi. Gdje god ih netko primijeti, oni predstavljaju siguran znak neznanja i brutalnosti koji se ne mogu prekriti čak ni svim dokazima bogatstva i luksuza. Okrutnost prema životinjama ne može postojati zajedno s istinskim obrazovanjem i istinskim učenjem.“; 3. *Thomas Alva Edison* (1847.-1931.) američki izumitelj je rekao: „Ja sam vegetarijanac i antialkoholičar, jer tako mogu bolje upotrebljavati svoj mozak. Nenasilje je put do više etike, koja je cilj svekolike evolucije. Sve dok ne prestanemo nanositi zlo svim živim bićima i dalje ćemo biti samo divljaci.“; 4. *Nikola Tesla* (1856.-1943.) izumitelj, elektrotehničar i fizičar je rekao „...smatram da je vegetarijanstvo preporučljiva polazna točka za odricanje od uvriježenih barbarskih navika. Treba učiniti sve napore da bi se zaustavilo obijesno i okrutno klanje životinja koje može biti pogubno i za ljudski moral.“; 5. *Albert Einstein* (1879.-1955.) američki fizičar njemačko-židovskog podrijetla, dobitnik Nobelove nagrade za radove na polju kvantne fizike 1921. godine. Volio je prirodu i poštovao sva živa bića te su stoga poznate njegove misli: „Naša zadaća mora biti osloboditi se ovog zatvora širenjem našeg kruga suosjećanja kako bismo zagrlili sva živa bića i cijelu prirodu u njezinoj ljepoti“, „Ako čovjek teži pravednom životu, prvo je suzdržavanje od ozljeda životinja.“ ; 6. *Isaac Bashevi Singer* (1904.-1991) američki književnik židovskog podrijetla, dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1978. godine. U vezi životinja rekao je: „Svi smo mi Božja stvorenja – da se molimo Bogu za milost i pravednost dok jedemo meso životinja koje su za nas zaklali, nije u suglasju s tim. Ja bih i dalje nastavio živjeti vegetarijanski, čak i kada bi cijeli svijet jeo meso, to bi bio moj protest protiv stanja svijeta. Atomska energija, bijede zbog gladi, svirepost – moramo nešto poduzeti protiv toga. Vegetarijanstvo je moj prvi korak i mislim da je to vrlo važan korak.“; 7. *Alice Walker* (1944.) američka spisateljica, pjesnikinja i društvena aktivistica. Godine 1982. postala je prva Afroamerikanka koja je osvojila Pulitzerovu nagradu za književnost. Vrlo je znamenit njezin stav o životu, ljudima i životinjama: „Životinje na svijetu postoje iz svojih razloga. Nisu stvorene za ljude, kao što ni crnci nisu stvoreni za bijelce, ni žene za muškarce.“ Preuzeto s: <http://www.globalmediaplanet.info/najbolji-govor-ikad/> ; <https://www.peta.org.uk/blog/16-quotes-from-famous-thinkers-who-got-it-right-about-animals/> , pristup: 03.08.2021.

vlasću bio određeni teritorij. U srednjem vijeku hrvatsko kazneno pravo je uglavnom bilo običajno, iako se pojavljuju pojedini pisani izvori u kojima je ono bilo kodificirano poput Vinodolskog zakona iz 1288. godine te statuti dalmatinskih gradova, kao na primjer Korčulanski statut iz 1214. godine. Uglavnom se primijenjivalo (u Hrvatskoj i Slavoniji) ugarsko - hrvatsko običajno pravo koje je bilo kodificirano u Tripartitu, zborniku koji je sastavio Stjepan Verböczy.³²⁸

Od 1852. godine u čitavoj Hrvatskoj je na snazi austrijski Kazneni zakon o zločinima, prestupcima i prekršajima, koji je bio pod utjecajem francuskog Kaznenog zakonika iz 1810. godine. Taj Zakon je ostao na snazi u Hrvatskoj i nakon osnivanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba 1918. godine.³²⁹

Za zaštitu životinja posebno važno je razdoblje pred kraj 19. stoljeća.

Najviše zahvaljujući Đuri Deželiću, hrvatskom književniku i publicistu, godine 1885. osnovano je Zagrebačko društvo za zaštitu životinja u Zagrebu.³³⁰

Grad Zagreb je u to vrijeme imao oko 30 000 stanovnika³³¹, a Društvo je već za nekoliko godina imalo oko 400 članova. Societas zoophilia Zagrebiensis (tadašnji naziv Društva) imalo je svoju publikaciju (časopis) koja se zvala Živobran. U publikaciji su se objavila pravila udruženja, odredbe o ciljevima i načinima rada.

Visković u svojoj knjizi prenosi odrebe Društva o ciljevima i načinima rada:

su nakon toga došli na vlast. Preuzeto s: <https://blagamisterije.com/kralj-zvonimir-progonio-je-zle-i-pomagao-dobrima-i-prema-legendi-umiruci-izrekao-kletvu-koja-i-danas-izaziva-kontroverze/16316/> , pristup: 06.09.2021.

³²⁸ Novoselec, P., Bojanić, I., Opći dio kaznenog prava, 4. izm. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013., str. 46-47.

³²⁹ Ibidem.

³³⁰ Visković N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 354.

³³¹ Zagreb je potkraj XIV. stoljeća imao 4000 stanovnika, a sredinom XV. st. 2000 stanovnika. Potkraj XVIII. stoljeća i na početku XIX. stoljeća premašio je broj od 10 000 stanovnika, a sredinom XIX. stoljeća 32 000 stanovnika. Brz porast stanovništva grada započeo je u drugoj polovici XIX. stoljeća. Godine 1910. imao je 109 029 stanovnika, između dvaju svjetskih ratova 227 838 stanovnika (1931). Nagli porast broja stanovnika zabilježen je nakon II. svjetskoga rata: 1953. u Zagrebu je živjelo 361 564 stanovnika, 1961. godine 442 768 stanovnika, 1981. godine 656 380 stanovnika, 1991. godine 706 770 stanovnika, a 2001. godine 691 724 stanovnika. Prema: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=66685> , pristup: 06.09.2021.

I. Svrha društva

1.a) Društvu je svrha, da štiti životinje, osobito domaće, od zlostavljanja, i nastoji u tom, da se sa životinjama bude dobro i blago postupalo.

b) Potpomagati razplodjivanje ptica po šetalištih, perivojih i gajevih u području grada Zagreba i okolice i to: ptice kojih je uzdržavanje nužno iz gospodarstvenih, šumsko - gospodarstvenih li estetičkih razloga, riječju, gojiti i njegovati ptičarstvo.

2. Među zlostave računa se: životinje mrcvariti, bez potrebe ubijati ili kod ubijanja u korisne svrhe mučiti, preko sila ju napinjati i najnuždnije joj potrebštine uztezati.

II. Sredstva

3. Da se postigne svrha, tomu služe:

a) opomena dobrim načinom proti mrcvarenju, a bude li nužno i prizivanje pomoći redarstvenih organa;

b) dobar primjer i pouka u obće, napose mladeži, pobudjivanjem sućuti za životinje i čuvstva ogavnosti proti mučenju i mrcvarenju; poticanje i podpora organa, koji su zvani raditi za svrhu ovoga društva;

c) obrana i njega ptičarstva: imadu se naime za ptice, koje se legu u dupljih, nastaviti košarice, za ptice vodarice pako kućice za leglo; zimi imadu se na shodnih zemljištih urediti mjesta za hranjenje a i druge svrsi odgovarajuće uredbe:

d) izdanje i razpačavanje tiskanica i napatka izdanih za polučenje društvene svrhe, razglašivanje počinjenih grozota, a tako i blaga i nježna postupanja sa životinjom; pobijanje predrasuda i navada svrsi ovoga društva protivnih;

e) podnašanje svrsi shodnih predloga zakonodavstvu i oblastim, da podupru svrhu društva, stojećeg pod državnom zaštitom;

f) prijava zlostave redarstvenoj oblasti³³²

³³² Visković N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op. cit., str. 354.-355.

Iako je časopis izlazio samo od 1894. - 1904. godine njegov doprinos, kao i Hrvatske udruge za zaštitu životinja razvoju društvene svijesti o prirodnim, kulturnim i etičkim vrijednostima životinjskih vrsta s posebnim osvrtom na njihovu odgojnu ulogu u promociji prava životinja među hrvatskom školskom populacijom na prijelazu iz 20. stoljeća je bio vrlo značajan.³³³

Živobran je u deset godina izlaženja imao važnu informativnu funkciju jer je informirao čitatelje o radu Udruge, pružao korisne savjete o postupanju s domaćim životinjama, upozorio građane na novčane i/ili zatvorske kazne za zlostavljanja, mučenja i ubijanja životinja, na nove sudske postupke vezano uz zaštitu životinja, promicao korištenje naprava za bezbolno i sigurno hvatanje pasa, upoznao čitatelje s radom stranih udruga koje se bave zaštitom životinja te potaknuo hrvatsku javnost da u svojim gradovima osnivaju udruge za zaštitu životinja. Osim informativne, Živobran je imao i edukativnu funkciju, koristio je novinske saržaje za za educiranje i poučavanje građana o zaštiti životinja, uglavnom ptica, stoke, riba, pasa i mačaka, snažno se protivio nošenju krzna te korištenju i mučenju životinja u svrhu zabave i cirkusa. Što se tiče njegove pedagoške funkcije, tiskao je letke o brizi za životinje i nudio ih školama, upozoravao djecu da ne koriste praćke kako bi gađali, ranjavali i ubijali ptice te poticao čitatelje svih dobnih skupina na brigu o pticama posebno u zimskim mjesecima.³³⁴

Živobran je stalno objavljivao propise, zakone, pravilnike, izvješća, statute, kaznene prijave i ostale hrvatske administrativno - poslovne tekstove o zaštiti životinja kako bi hrvatsko društvo bilo o svemu informirano. Živobran je isprva bio izdanje zagrebačke Udruge za zaštitu životinja, no kasnije će se preimenovati u časopis za zaštitu i poznavanje životinja Hrvatskog društva za zaštitu životinja (1903. - 1904.).³³⁵

Zanimljivo je što u tom razdoblju nimalo „spremnom“ na promjene, Živobran je ipak uspio izvršiti utjecaj na društvenu svijest odnosno dominantnu antropocentričnu sliku

³³³ Bakota, L., ŽIVOBAN, a Journal (Magazine) of the Croatian Association for the Protection of Animals and its Educational Role in the Promotion of Animal Rights in the School Population at the Turn of the 20th Century, Pannoniana : Časopis za humanističke znanosti, Vol. 3, No. 1-2., 2019., str. 9.

³³⁴ Bakota, L., ŽIVOBAN, a Journal (Magazine) of the Croatian Association for the Protection of Animals and its Educational Role in the Promotion of Animal Rights in the School Population at the Turn of the 20th Century, op.cit., str. 12.

³³⁵ Ibidem.

tadašnjeg svijeta na odnos čovjeka prema prirodi i životinjama što govori u prilog tome da su osnivači cijele te zamisli bili daleko ispred svog vremena. Barem na jedan izvjestan period.

Namjera Udruge bila je potaknuti građane na aktivno sudjelovanje u zaštiti životinjskog svijeta te na taj način utjecati i na zaštitu okoliša.

Hrvatska udruga za zaštitu životinja je dakle prije više od sto godina prepoznala važnost edukacije djece i mladeži od rane životne dobi na način senzibilizacije prema prirodi i životinjama što će ih učiniti „boljim ljudima“. Važnost obrazovanja je neupitna, ali ugrađivanjem humanih uvjerenja kroz obrazovanje i poticanjem na razvitak empatije prema svim živim bićima i prirodi stvara obrazovane, ali i empatične mlade ljude koji će svijet gledati na drugi način jer su i sami dio tog prirodnog svijeta.

Živobran je 1895. godine tiskao plakat s Deset zapovijedi o zaštiti životinja za što je motivaciju Udruga pronašla u pozitivnim primjerima suradnje europskih udruga za zaštitu životinja sa školskim institucijama s ciljem poticanja mladeži od strane učitelja ka ljubavi i milosrđu prema životinjama.

Deset zapovijedi o zaštiti životinja.

Lekcija za mlade.

I. Životinje su Božja stvorenja. Bog ti ih je dao na tvoju radost i dobrobit. Hvalite Boga za Njegovu mudrost i dobrohotnost i sve više znajte i cijenite upotrebu životinja

II. Nemojte mučiti nijednu životinju jer one osjećaju bol kao i vi.

III. Možete ubijati životinje radi hrane ili ako vam naškode; ali pazi da ih ubiješ brzo i bez velikih muka.

IV. Osigurajte domaćim životinjama potrebnu hranu i njegu jer su one vaše korisne sluge. Nemojte držati više životinja nego što možete nahraniti.

V. Ne smijete prenaprezati, ljutiti ili tući tegleće životinje, ne dopuštajte im da stoje na vrućini ili na hadnoći, i ne tražite od njih više nego što mogu izdržati.

VI. Ako morate kazniti životinju, nemojte to činiti u ljutnji i strasti, jer životinja nije pogriješila svojevrijedno, već je to učinila sa svojim prirodnim instinktom.

VII. Ne lovite i ne ubijajte ljupke i korisne ptice pjevice, niti razbijajte njihova gnijezda; bilo bi pogrešno prema Bogu i ljudima.

VIII. Olakšajte patnju bolesnim i ranjenim životinjama koliko god možete i nemojte ih upregnuti dok su bolesni i ranjeni.

IX. Ako vidite da netko muči životinje, zaustavite ih i obavijestite da će biti strogo kažnjeni, prema zakonu, novčanom kaznom i kaznom zatvora.

X. Nikada ne zaboravite na životinje: „Ne čini drugima ono što ne želiš da oni tebi čine!“³³⁶

Postojala je težnja da se moralne vrijednosti, tako zvane univerzalne vrijednosti: ljubav, istinitost, poštenje, sloboda, jedinstvo, tolerancija, odgovornost i poštovanje prema

³³⁶ Bakota, L., ŽIVOBRAŃ, a Journal (Magazine) of the Croatian Association for the Protection of Animals and its Educational Role in the Promotion of Animal Rights in the School Population at the Turn of the 20th Century, op.cit., str. 16-17.

životu³³⁷ ugrade u moralni razvoj djece te se time potakne na brigu i odgovornost za druge (ne samo za sebe), ali i razvijanje svijesti o društvenoj odgovornosti općenito.

Hrvatski obrazovni sustav krajem 19. i početkom 20. stoljeća nastojao je ići u smjeru odgoja poštovanja prema okolišu.

Živobran je osim mladeži pozivao na aktivnost cjelokupno stanovništvo da budu aktivni članovi zajednice i uključe se u istraživanje i zaštitu prirode i okoliša bilo kao članovi Udruge ili volonteri.

Živobran je obaviještavao i o ružnim postupcima školske mladeži koja je nerijetko koristila „pračke“ za gađanje ptica ili su pak noseći školske knjige u rukama bacali kamenje na razne životinje. Što se tiče uništavanja gnijezda Živobran je upozorio da su takve činidbe zakonom kažnjive. Udruga je tražila od školskog odbora da strogo kazni bešćutno ponašanje mladeži. U petom broju Živobrana koji je izašao 1900. godine prvi tekst u spomenutom broju pod naslovom *Zaštita životinja i škola* „imao je podnaslov *Nema goreg nego odgajati um bez srca*. Hrvatska udruga za zaštitu životinja u novinskom je tekstu izravno kritizirala tadašnji školski sustav koji je bio usmjeren na kognitivno - razvojni sustav nastave odnosno pretjerano je isticao kognitivne dimenzije razvoja djeteta, zanemarujući emocionalne i dimenziju ponašanja.“³³⁸

Živobran je upozorio na nedostatak u školstvu, a to je prenatrpanost materijom te opasnost od razvoja uma na račun srca. Umjesto toga predlaže da škole više ističu i drugu dimenziju tako zvani „odgoj karaktera“.³³⁹

³³⁷ Bakota, L., ŽIVOBAN, a Journal (Magazine) of the Croatian Association for the Protection of Animals and its Educational Role in the Promotion of Animal Rights in the School Population at the Turn of the 20th Century, op.cit., str. 18., prema: Rakić, V., Odgoj i obrazovanje za vrijednosti, Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, Vol. 19., broj 4-5 (108-109), Zagreb, 2010.

³³⁸ Ibidem.

³³⁹ Bakota, L., ŽIVOBAN, a Journal (Magazine) of the Croatian Association for the Protection of Animals and its Educational Role in the Promotion of Animal Rights in the School Population at the Turn of the 20th Century, op.cit., str. 22.

Da je utjecaj Udruge i Živobrana pridonio građanskoj svijesti potvrđuje činjenica koju prenosi časopis o izuzetno hladnoj zimi 1903. godine kada bi se mnoge ptice smrznule da nije bilo angažmana članova i volontera Udruge i drugih savjesnih građana.³⁴⁰

Hrvatska udruga za zaštitu životinja i Živobran su sasvim sigurno jedan izuzetan primjer pokušaja izvaninstitucionalnog ekološkog odgoja i obrazovanja te važni elementi podizanja ekološke svijesti hrvatskih građana na kraju 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća.³⁴¹

Hrvatsko društvo za zaštitu životinja je nakon Drugog svjetskog rata imalo razdoblje plodnog rada pod vodstvom tajnika Ivana Turine. Društvo je utjecalo na ratifikaciju Konvencije o zaštiti ptica, unošenje odredbe o zlostavljanje životinja u Zakon o prekršajima, postroženje uvjeta za pucanje iz zračnih pušaka kojima su djeca ubijala ptice itd.³⁴²

Društvo nije moglo postići više jer mu je nedostajalo ono bez čega zaštita životinja ne može funkcionirati, a što je i danas veliki problem zoofilima i to ne samo u našoj državi, već u svijetu općenito, a to je financiranje udruženja i javna briga o izgradnji i održavanju skloništa za napuštene, izgubljene i ranjene životinje.³⁴³ Nepostojanje skloništa za napuštene, izgubljene i ranjene životinje je veliki problem jer su životinje prepuštene raznim nedaćama i bolestima pogotovo u gradovima. Ukoliko i postoje skloništa, uglavnom ovise o sebi i najčešće su ovisna o donacijama, iako su im jedinice područne (regionalne) samouprave prema Zakonu o zaštiti životinja obvezne financirati djelatnost spašavanja napuštenih, izgubljenih i ranjenih životinja.³⁴⁴

³⁴⁰ Bakota, L., ŽIVOBAN, a Journal (Magazine) of the Croatian Association for the Protection of Animals and its Educational Role in the Promotion of Animal Rights in the School Population at the Turn of the 20th Century, op.cit., str. 23-24.

³⁴¹ Bakota, L., ŽIVOBAN, a Journal (Magazine) of the Croatian Association for the Protection of Animals and its Educational Role in the Promotion of Animal Rights in the School Population at the Turn of the 20th Century, op.cit., str. 25.

³⁴² Visković N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op. cit., str. 356.

³⁴³ Ibidem.

³⁴⁴ Što se tiče financiranja skloništa za životinje isto je uređeno Zakonom o zaštiti životinja, člankom 62. koji glasi: „(1) Poslove sakupljanja napuštenih ili izgubljenih životinja organiziraju i financiraju jedinice lokalne samouprave, (2) Na području svake jedinice područne (regionalne) samouprave mora se osnovati najmanje jedno sklonište u kojem je osigurano najmanje 50 smještajnih mjesta za životinje, (3) Sve jedinice lokalne samouprave obvezne su sudjelovati u financiranju osnivanja i rada skloništa iz stavka 2. ovoga članka, (4) Jedinica lokalne samouprave može sklopiti ugovor o sakupljanju i zbrinjavanju napuštenih ili izgubljenih životinja sa skloništem

U Hrvatskoj je 1990-ih godina došlo do ponovne aktivnosti animalista kroz osnivanje i djelovanje udruga za zaštitu životinja od kojih su najznačajnije Prijatelji životinja i Noina Arka. Udruge su najzaslužnije za poticanje Sabora da izglasa 1999. godine Zakon o dobrobiti životinja³⁴⁵, a zatim 2007. godine Zakon o zaštiti životinja (nakon kojeg su uslijedile izmjene od kojih je zadnja Zakon iz 2019. godine).

Nemoguće je ne spomenuti začetnika kulturne zoologije u Republici Hrvatskoj, a to je prof.dr.sc. Nikola Visković koji je postavio temelje za daljnji razvoj kulturne zoologije. Njegova knjiga „Životinja i čovjek“ je klasik, knjiga kulturnog statusa i neizmjerne kulturne i teorijske vrijednosti. Visković je navedenom knjigom, ali i brojnim prethodnim radovima ne samo dao doprinos kulturnoj zoologiji u Republici Hrvatskoj, već je začetnik kulturne zoologije kod nas, osoba koja je osmislila tu disciplinu, dala joj prve i presudne poticaje te ostvarila do sada najznačajnije rezultate na tom području. Javno je zagovarao prava životinja napisao brojne članke o toj problematici te postao ključna figura hrvatske animalistike.

Visković je inicirao nastanak, razvoj, etabliranje i samoosvjestavanje domaćeg animalizma, kako na teorijskom, tako i aktivističkom planu, a i postojeća pravna regulacija tih pitanja uvelike je zasluga njegova teorijskog rada i društvenog angažmana.

Na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj, Visković je, kao predstavnik Zelene akcije Split na listi Socijal-demokratske partije, dobio saborski mandat. Tu se prvenstveno zalagao za uzimanje u obzir ekoloških pitanja, pri čemu se naročito ističe njegov istup protiv Tuđmanova formuliranja temeljnih i povijesnih zadataka hrvatske politike, u kojima je izostala zaštita prirode, čime se, prema njegovu mišljenju, dodatno potvrdila devetnaestostoljetna priroda takvih političkih pogleda. Visković je ipak uspio u Komisiji za ustavna pitanja progurati prijedlog o unošenju zaštite biljnog i životinjskog svijeta u članak 52.

osobe iz članka 61. stavka 1. ovoga Zakona koje se nalazi na području jedinice područne (regionalne) samouprave u kojoj je smještena jedinica lokalne samouprave, (5) Način postupanja s napuštenim ili izgubljenim životinjama propisuju općim aktima predstavnička tijela lokalne samouprave, (6) Jedinice lokalne samouprave mogu propisati trajnu sterilizaciju kao način kontrole razmnožavanja. Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, članak 62, stavak 1-6., Narodne novine 102/17, 32/19.

³⁴⁵ Zakon o dobrobiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine 19/1999.

Ustava Republike Hrvatske³⁴⁶, unatoč žestokom protivljenju jednog od kreatora Ustava, Smiljka Sokola.³⁴⁷

3. MEĐUNARODNI IZVORI PRAVA ŽIVOTINJA - DOKUMENTI UJEDINJENIH NARODA

Na početku dvadesetog stoljeća, tijekom prvih desetljeća i uviđanja da opstanak čovječanstva nije moguć bez zdrave i očuvane životne sredine, usvojen je veliki broj međunarodnih konvencija univerzalnog i regionalnog područja primjene, koje su se bavile različitim ekološkim pitanjima. Zahvaljujući tim aktivnostima osnovana je i nova grana prava nazvana međunarodno ekološko pravo. Međunarodna zajednica je tako, kroz usvajanje konvencija iz oblasti ekologije, stavila pod zaštitu brojne biljne i životinjske vrste. Smisao tih konvencija nije bio da štite životinje kao takve, već doprinesu ostvarivanju ekoloških i ekonomskih interesa ljudi. Usprkos tome, one predstavljaju značajne temelje na kojima se razvija važeća međunarodna regulativa iz oblasti zaštite životinja, koja je zasnovana na principima suvremene biocentrične etike te koja ima sasvim drugačiji prizvuk.³⁴⁸

³⁴⁶ Članak 52. Ustava Republike Hrvatske glasi: Stavak 1. More, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobitog kulturnoga, povijesnoga, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku, imaju njezinu osobitu zaštitu. Stavak 2. Zakonom se određuje način na koji dobra od interesa za Republiku Hrvatsku mogu upotrebljavati i iskorištavati ovlaštenici prava na njima i vlasnici, te naknada za ograničenja kojima su podvrgnuti. (stavak 2.) Prema: Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, Narodne novine, 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

³⁴⁷ Guć, J., Poticaji za bioetičko promišljanje odnosa prirode i kulture u djelu Nikole Viskovića, Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2021., str. 13. Preuzeto s: <https://dr.nsk.hr/en/islandora/object/ffzg%3A4308/datastream/PDF/view>, pristup: 04.12.2021.

³⁴⁸ Paunović, M., Prava životinja - suvremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 123-124.

3.1. Međunarodna konvencija za zaštitu ptica

Jedan od prvih važnih međunarodnih akata s područja zaštite prava životinja je Međunarodna konvencija za zaštitu ptica³⁴⁹, usvojena u Parizu 1950. godine, a stupila je na snagu 17.01.1963. godine.³⁵⁰ Ukupno je trinaest država poticalo i ratificiralo ovaj pravni izvor.³⁵¹ Zamijenila je Konvenciju o zaštiti ptica korisnih za poljoprivredu iz 1902. godine i sadrži pravila koja obavezuju na široku zaštitu ptica u divljini, prilikom njihova razmnožavanja, ptica selica, ptičjih gnijezda i jaja, uz nabranje zabranjenih sredstva lova itd.³⁵²

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (dalje u tekstu: Jugoslavija), u čijem je sastavu bila i Republika Hrvatska (dalje u tekstu: Hrvatska), je tu konvenciju prihvatila 1973. godine.³⁵³

Hrvatska je Konvenciju prihvatila na temelju nostrifikacije o sukcesiji od 08.10.1991. godine te je istom stupila na snagu.³⁵⁴

Ptice su značajna karika u ekološkom lancu, a države koje su inicirale potpisivanje ove konvencije bile su svjesne opasnosti da je veliki broj ptičjih vrsta, što zbog ljudskih aktivnosti, što zbog prirodnih procesa pred istrebljenjem te upoznate s važnosti ptica za privrede država i znanost, odlučile su potpisivanje ove Konvencije zaštititi divlje ptice.³⁵⁵

Konvencija određuje da su predmet zaštite sve divlje ptice u vrijeme razmnožavanja, ptice selice za vrijeme njihova boravka u mjestima gdje rade gnijezda (posebno u ožujku,

³⁴⁹ Convention international pour la protection des oiseaux, Paris 1950. Preuzeto s: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1955/1036_1062_1070/fr, pristup: 20.09.2021.

³⁵⁰ Stojanović, N. Pravo životinja, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Centar za publikacije, 2017., str. 74.

³⁵¹ Ibidem.

³⁵² Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, Socijalna ekologija, Zagreb, Vol.1, broj 3, 1992., str. 289.

³⁵³ Službeni list SFRJ, broj 6/1973.

³⁵⁴ Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/1993_10_12_27.html, pristup: 20.09.2021.

³⁵⁵ Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 74.

travnju, svibnju, lipnju i srpnju), tijekom cijele godine ugrožene vrste ptica kojima prijete izumiranje, ili su od znanstvenog interesa.³⁵⁶

Konvencija u svom članku broj 3. zabranjuje uvoz, izvoz, kupovinu ili držanje ptica u vrijeme zaštite određene vrste. Ovo se pravilo podjednako odnosi na žive i mrtve ptice ili dijelove njihovog tijela.³⁵⁷

U svom članku broj 4., Konvencija zabranjuje tijekom razdoblja zaštite određene vrste, osobito tijekom razmnožavanja, uklanjanje ili uništavanje gnijezda, kao i uzimanje, uništavanje, kupovinu ili prodaju njihovih jaja. Zabrane se međutim ne primjenjuju na jaja koja su uzeta na legalan način (sukladno certifikatu) s obrazloženjem da su namijenjena za opskrbu ili znanstvene svrhe, ili da potječu od ptica koje se drže u zatočeništvu.³⁵⁸

Potpisivanje ove Konvencije države potpisnice su preuzele obavezu zabrane masovnog hvatanja, ubijanja i nepotrebnog mučenja ptica metodama i sredstvima koja se mogu koristiti u te svrhe (od točke a. do k., navedene su zabranjene metode).³⁵⁹

U svom članku broj 6., Konvencija odstupa od ovog pravila u određenim slučajevima kada bi neka vrsta ptica iz gore navedenih članaka nanosila štetu poljima, vinogradima, vrtovima, voćnjacima, šumama, divljači, ribama i kada bi time prijetilo smanjenje jedne ili više drugih životinjskih vrsta. U takvim slučajevima nadležna tijela mogu pojedinačnim ovlaštenjima ukinuti zabrane. Ipak, ne mogu se poduzeti mjere koje bi mogle uzrokovati potpuno uništenje autohtonih ili migracijskih vrsta.³⁶⁰

Konvencija omogućava nadležnim tijelima država potpisnicama u interesu znanosti, obrazovanja (ili drugo) ubijanje određenih vrsta ptica, ali uz pridržavanje svih potrebnih mjera radi sprječavanja zloupotreba.³⁶¹

³⁵⁶ Convention internationale sur la protection oiseaux (Međunarodna konvencija za zaštitu ptica), članak broj 2., originalni tekst. Preuzeto s: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1955/1036_1062_1070/fr, pristup: 21.09.2021.

³⁵⁷ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 3., pristup: 21.09.2021.

³⁵⁸ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 4., pristup: 21.09.2021.

³⁵⁹ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 5., pristup: 21.09.2021.

³⁶⁰ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 6., pristup: 21.09.2021.

³⁶¹ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 7., pristup: 21.09.2021.

Svaka ugovorna stranka se obavezuje sastaviti popis ptica koje je dopušteno ubiti ili uloviti na svom teritoriju, poštujući uvjete predviđene ovom konvencijom.³⁶²

Svaka ugovorna stranka ima mogućnost sastavljanja popisa autohtonih i migracijskih vrsta ptica koje pojedinci mogu držati u zatočeništvu te mora odrediti načine hvatanja koji se mogu odobriti, kao i uvjete pod kojima se ptice mogu držati u zatočeništvu. Svaka će ugovorna stranka regulirati tržište ptica zaštićenih ovom konvencijom i poduzeti sve potrebne mjere da ograniči njeno širenje.³⁶³

Konvencija obavezuje države potpisnice da poduzmu potrebne aktivnosti kako bi spriječile uništavanje ptica uljem i drugim uzrocima zagađenja vode, svjetionicima, električnim kablovima, insekticidima, otrovima i bilo kojim drugim uzrokom. Zahtjeva edukaciju djece i javnosti općenito o potrebi očuvanja i zaštite ptica.³⁶⁴

Međunarodna konvencija za zaštitu ptica (Convention internationale sur la protection oiseaux) naglašava kako su države potpisnice ratifikacijom ovog dokumenta preuzele na sebe obavezu stvaranja vodenih ili kopnenih rezervata, odgovarajuće veličine i mjesta na kojima se ptice mogu gnijezditi i sigurno uzgojiti svoje leglo te gdje se ptice selice također mogu odmoriti i u miru pronaći hranu.³⁶⁵

Konvencija je svojim odredbama je previše kompromisna s današnjih etičko - ekoloških pogleda i nedostatna.³⁶⁶ S jedne strane svojim odredbama pruža široku zaštitu divljim pticama, dok drugim odredbama ukoliko ptice dovode do ugrožavanja „ratarske ili životinjske proizvodnje“ ili u interesu znanosti i obrazovanja“ predviđa iznimke od izrečenih zabrana. Konvencija ne predviđa nijedan instrument kojim bi se kontrolirala primjena od strane država potpisnica. U kojoj mjeri će određene vrste ptice doista biti zaštićene ovisi prvenstveno od samih država s obzirom na široki spektar njihovih ovlaštenja, „u pogledu izdavanja dozvola za masovno hvatanje i ubijanje određenih vrsta ptica, popisa ptica čije je hvatanje i ubijanje ptica dozvoljeno i popisa ptica koje se mogu držati zatvorene.“³⁶⁷

³⁶² Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 8., pristup: 21.09.2021.

³⁶³ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 9., pristup: 21.09.2021.

³⁶⁴ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 10., pristup: 21.09.2021.

³⁶⁵ Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 11., pristup: 21.09.2021.

³⁶⁶ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op. cit., str. 289.

³⁶⁷ Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., 75.

3.2. Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica

Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica je nazivana i Ramsarska konvencija po iranskom gradu Ramsaru, gdje je potpisana 02.02.1971. godine,³⁶⁸ a stupila je na snagu 21.12.1975. godine.³⁶⁹

Jugoslavija je ratificirala Ramsarsku konvenciju 1977. godine.³⁷⁰ Hrvatskoj je na njezin zahtjev priznato punopravno članstvo od 25. lipnja 1991. godine, od kada je donesena odluka o razdruživanju s drugim dijelovima bivše države.³⁷¹ Na temelju nostrifikacije o sukcesiji od 08.10.1991. godine, Hrvatska je usvojila Ramsarsku konvenciju, koja je istog datuma stupila na snagu.³⁷²

Članom konvencije mogu biti samo zemlje koje su članice Organizacije ujedinjenih naroda, ali Konvencija blisko surađuje sa mnogim međunarodnim nevladinim organizacijama - IUCN³⁷³, WWF³⁷⁴, Wetland International³⁷⁵, kao i drugim međunarodnim subjektima koji

³⁶⁸ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op. cit., str. 289.

³⁶⁹ Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 76.

³⁷⁰ Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, broj 9/1977.

³⁷¹ Dan neovisnosti, 25. lipnja, u Republici Hrvatskoj je spomendan kojim se obilježava povijesna odluka Sabora o pokretanju postupka razdruživanja od ostalih jugoslavenskih republika donesena 25. lipnja 1991. godine. Preuzeto s: <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/25-lipnja-dan-neovisnosti>, pristup: 22.09.2021.

³⁷² Međunarodni ugovori iz područja zaštite prirode, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-zastitu-prirode-1180/zakoni-i-propisi-1224/medjunarodni-ugovori-iz-podrucja-zastite-prirode/1238>, pristup: 22.09.2021.

³⁷³ IUCN, International Union for Conservation of Nature (Međunarodni savez za očuvanje prirode i prirodnih bogatstava) - međunarodna organizacija koja djeluje na području očuvanja prirode i održivog iskorištavanja prirodnih bogatstava. Preuzeto s: <https://www.iucn.org/>, pristup: 22.09.2021.

³⁷⁴ World Wildlife Fund (WWF) - Svjetska organizacija za zaštitu prirode (službena skraćenica WWF) je međunarodna nevladina organizacija osnovana 1961. godine sa svrhom promocije i djelovanja u području ekologije i zaštite prirode. Preuzeto s: <https://www.worldwildlife.org/>, pristup: 22.09.2021.

³⁷⁵ Wetlands International - je jedina globalna je organizacija koja radi na održavanju i obnavljanju močvarnih područja i njihovih resursa za ljude i biološku raznolikost. To je neovisna, neprofitna, globalna organizacija, podržana članstvom vlade i nevladinih organizacija iz cijelog svijeta. Prema: <https://www.wetlands.org/about-us/>, pristup: 22.09.2021.

imaju status suradnika, promatrača. Ova Konvencija danas broji 168 zemalja članica i jedna je od najstarijih koje se bave pitanjima zaštite prirode.³⁷⁶ Prilikom pristupa Konvenciji svaka zemlja mora odabrati po određenim kriterijima najmanje jedno vlažno područje koje će odlučiti sačuvati i trajno se za njegov opstanak brinuti. Takvo se područje upisuje na popis vlažnih područja od međunarodnog značaja - Ramsarski popis. Tako je nastao Ramsarski popis na kojem se danas nalazi 2177 područja pokrivajući ukupnu površinu od oko 209 milijuna hektara na svim kontinentima.³⁷⁷

Republika Hrvatska je na Ramsarski popis nominirala četiri svoja močvarna područja, koja je Konvencija i prihvatila s 18. siječnjem 1993. godine.

Na popisu se nalaze:

1. Park prirode Lonjsko polje³⁷⁸,
2. Park prirode „Kopački rit“³⁷⁹,

³⁷⁶ Lista država članica, temelj na kojem je Konvencija podržana (ratifikacija, teritorijalna primjena, pristupanje, apsolutni prihvati, sudjelovanje, sukcesija), datum obavijesti i datum stupanja na snagu kod pojedine države. Prema: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280104c20>, pristup: 22.09.2021.

³⁷⁷ Konvencija o vlažnim područjima, preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/međunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-vlaznim-podrucjima-ramsarska-konvencija/1143>, pristup: 22.09.2021.

³⁷⁸ Park prirode Lonjsko polje je jedno je najvećih i najbolje očuvanih prirodnih poplavnih područja u Europi. Svake se godine u Lonjsko, Poganovo i Mokro polje izljevaju vode rijeke Save i njezinih pritoka. Zahvaljujući takvom periodičkom poplavljanju Park prirode je jedinstvena riznica biološke raznolikosti ne samo u Hrvatskoj, nego na cijelom Starom kontinentu. Prema: <https://pp-lonjsko-polje.hr/vrijednosti-parka/>, pristup: 22.09.2021.

³⁷⁹ Kopački rit koji predstavlja unutrašnju deltu, poplavno područje na utoku Drave u Dunav. U ranijim stoljećima područje je prepoznato zbog svog bogatog živog svijeta, a zakonsku zaštitu uživa od 1967. godine. Područje je zanimljivo i u vegetacijskom pogledu zbog poplavnih šuma koje su tamo vrlo dobro razvijene te svog značaja za ptičji svijet - mnoge rijetke vrste poput crne rode, orla štekavca i stepskog sokola su ovdje redovite stanarice. Dosad je na ovome području zabilježeno više od 2.300 bioloških vrsta, od kojih su mnoge ugrožene na europskoj, ali i svjetskoj razini. Obilje vode za vrijeme poplava područje čini važnim mrjestilištem riba u ovom dijelu toka Dunava. Faunu sisavaca Kopačkog rita prema dosadašnjim istraživanjima čini 55 vrsta, što je više od polovice ukupnoga broja vrsta sisavaca u fauni Hrvatske. Nepregledni tršćaci (zemljišta obrasla trskom), bare, poplavne šume, vlažne livade pružaju optimalne životne uvjete mnogim sisavcima poput običnoga jelena, obične srne, divlje svinje, divlje mačke, vidre, dabra, jazavca i drugih. Park prirode Kopački rit nadaleko je poznat po ptičjoj populaciji. U njemu obitava čak 300 različitih vrsta ptica, što čini 80% vrsta zabilježenih u ornitofauni Hrvatske. Od toga broja više od 140 vrsta redovite su ili povremene gnjezdarice. Posebno su

3. Delta rijeke Neretve³⁸⁰,
4. Ribnjaci „Crna Mlaka“³⁸¹ i
5. Park prirode „Vransko jezero“³⁸².

zanimljive vrste koje se gnijezde u velikim kolonijama, poput sive čaplje, bjelobrade čigre, velikoga vranca, riječnoga galeba. Tijekom proljetne i jesenske selidbe Kopački je rit važno odmorište brojnim pticama močvaricama. Na području Kopačkoga rita gnijezdi se najveća populacija štekavca u cijelome porječju Dunava; simbol je Parka prirode. Veliki vranac kolonijalna je gnjezdarica u Ritu i veliki ljubitelj ribe. Prema: <https://pp-kopacki-rit.hr/poplavno-podrucje/>; <https://pp-kopacki-rit.hr/zivotinjski-svijet/>, pristup: 22.09.2021.

³⁸⁰ Dolina rijeke Neretve je jedina prava delta koju ima Hrvatska te koja je u dobrom dijelu sa svim svojim obilježjima vlažnog i močvarnog područja još očuvana. Pripada rijetkim reliktnim sredozemnim močvarama sa očuvanim obalnim lagunama. Područje je izričito važno u ornitološkom pogledu. Ovdje je zabilježeno 310 vrsta ptica, stanarica te onih u selidbi i zimovanju. Područje je važno i u ihtiološkom pogledu i jedinstveno po tradicionalnom načinu naseljenosti. Područje delta rijeke Neretve planira se zaštititi u kategoriji parka prirode. Površina od Metkovića do ušća, koju pokriva delta Neretve, još je od 1992. pod UNESCO-ovom zaštitom, a samo mjesto je proglašeno mjestom svjetske baštine: 18. siječnja 1993. godine. Prema: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-vlaznim-podrucjima-ramsarska-konvencija/1143>; <https://www.livecamcroatia.com/hr/blog/delta-neretve-zlatna-dolina-hrvatske/>; https://hr.wikipedia.org/wiki/Delta_Neretve, pristup: 22.09.2021.

³⁸¹ Ribnjaci „Crna Mlaka“ je ornitološki rezervat, udaljen 14 kilometara od grada Jastrebarsko, očuvan u gotovo izvornom obliku. To je veliko ravničarsko šumovito prostranstvo, s hrastom lužnjakom. Po svojim jedinstvenim hidrografskim i vegetacijskim obilježjima, kao i bogatstvu ptičjih vrsta izuzetna je europska i svjetska vrijednost. Tu se tijekom većeg dijela godine zadržavaju zaštićene i rijetke ptice: orao štekavac, kormoran, crna roda, gnjurac, čaplja, razne vrste pataka i druge. Prostor zaštićenog rezervata je dobro očuvan kao obitavalište brojnih ptičjih vrsta. Rezervat Crna Mlaka uvršten je u popis Ramsarske konvencije i u projekt Ornitološki važnih područja u Europi IBA. Područje rezervata Crna Mlaka zaštićeno je 1980. godine (ornitolozi su na Crnoj Mlaci primijetili čak 230 vrsta ptica). Prema: <https://zeleni-prsten.hr/web/crna-mlaka-2/>; <http://www.visitzagrebcounty.hr/mjesta/jastrebarsko/crna-mlaka/>, pristup: 22.09.2021.

³⁸² Park prirode „Vransko jezero“ proglašeno je petim hrvatskim močvarnim područjem od međunarodne važnosti i to 02.02.2013. godine, 20 godina nakon uvrštenja prvih hrvatskih područja na popis Ramsarske konvencije. Ornitološki rezervat, proglašen još 1983. godine, spada među ornitološki najvrjednija područja u Hrvatskoj te predstavlja temeljni fenomen zaštite cjelokupnog Parka prirode. Površinom od 8,83 km² zauzima sjeverozapadni dio Vranskog jezera do same granice Parka prirode. Kao najveće prirodno, boćato stalno vodeno tijelo u Hrvatskoj, od iznimne je važnosti za brojne ugrožene i u Europi rijetke vrste ptica. Svoj dom, tijekom barem jednog dijela životnog ciklusa, na Vranskom jezeru je pronašlo 60% ukupne faune ptica Hrvatske, od kojih je čak 136 vrsta ugroženo na globalnoj, europskoj ili nacionalnoj razini. Za pojedine vrste ptica, kao što su čaplja danguba (*Ardea purpurea*) i mali vranac (*Phalacrocorax pygmeus*), ovo područje je jedino preostalo gnjezdilište u Hrvatskoj. Prema: <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/o-rezervatu/>; <https://mingor.gov.hr/o->

Ramsarska konvencija donesena je zbog više razloga. Ugovorne stranke su prepoznale međuovisnost čovjeka i njegove okoline uzimajući u obzir temeljne ekološke funkcije močvara kao regulatora vodnog režima i kao staništa koja podržavaju karakterističnu floru i faunu, osobito ptice močvarice. Uvjereni da močvarna područja predstavljaju resurs velike ekonomske, kulturne, znanstvene i rekreacijske vrijednosti čiji bi gubitak bio nepopravljiv, u želji da se zaustavi progresivno zadiranje i gubitak močvara sada i u budućnosti, uviđajući da ptice močvarice u svojim sezonskim migracijama mogu nadići granice i stoga to treba smatrati međunarodnim resursom te uvjereni da očuvanje močvara i njihove flore i faune može biti osigurano kombiniranjem dalekovidnih nacionalnih politika s koordiniranom međunarodnom akcijom, kreatori konvencije su odlučili sve to uobličiti u pravni dokument.³⁸³

U svom članku broj 1. Konvencija daje definiciju močvarnih područja i močvara te ptica močvarica kao ptica ekološki ovisnih o močvarnim staništima.³⁸⁴

Prema članku broj 2., svaka država potpisnica treba dostaviti popis svojih močvarnih područja posebno od međunarodnog značaja u smislu ekologije, botanike, zoologije, limnologije³⁸⁵ ili hidrologije. Uključivanje močvarnog područja u popis ne dovodi u pitanje isključivog suverena prava ugovorne stranke na čijem se području nalazi močvarno područje. Svaka ugovorna stranka ima pravo dodati na popis daljnja močvarna područja nalazi na svom teritoriju.³⁸⁶

ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-vlaznim-podrucjima-ramsarska-konvencija/1143 , pristup: 22.09.2021.

³⁸³ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), preambula, originalni tekst, preuzeto s: https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/original_1971_convention_e.pdf , pristup: 22.09.2021.

³⁸⁴ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), originalni tekst, članak broj 1. , prema: https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/original_1971_convention_e.pdf , pristup: 22.09.2021.

³⁸⁵ Limnologija je znanost o jezerima i slatkim vodama stajaćicama, bavi se proučavanjem njihovih fizikalnih, kemijskih i bioloških svojstava, prema: <https://jezikoslovac.com/word/5j8c> , pristup: 22.09.2021.

³⁸⁶ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), originalni tekst, članak broj 2.

Ugovorne stranke formulirati će i provesti svoje planiranje tako da će promicati očuvanje močvara uključenih u popis, i koliko je moguće mudro koristiti močvare na svom teritoriju. Svaka ugovorna stranka dogovoriti će da bude obaviještena u najkraćem mogućem roku ako se ekološki karakter svakog močvarnog područja na svom teritoriju i uključenog u popis promijenio, mijenja ili će se vjerojatno promijeniti kao rezultat tehnološkog razvoja, zagađenja ili drugog ljudskog uplitanja. Podaci o takvim promjenama će se bez odlaganja proslijediti organizaciji ili vladi nadležnoj za stalne dužnosti ureda navedene u članku 8. Konvencije.³⁸⁷

Svaka ugovorna stranka treba promicati očuvanje močvara i ptica močvarica, voditi posebnu brigu o takvim područjima na svom državnom prostoru te promicati osposobljavanje osoblja kompetentnog u polju istraživanja močvara i upravljanja i njima.³⁸⁸

Ugovorne stranke će, prema potrebi, sazvati konferencije o očuvanju močvara i ptica močvarica te osigurati da odgovorne osobe na svim razinama upravljanja močvarnim područjima uzmu u obzir preporuke takvih konferencija koje se tiču očuvanja, upravljanja i mudro korištenje močvara te njihove flore i faune.³⁸⁹

U članku broj 9. Konvencija naglašava kako ostaje otvorena za daljnje potpise i pristupanja te regulira načine na koji se može postati strankom, a u članku broj 10. određuje kada stupa na snagu.³⁹⁰

³⁸⁷ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), originalni tekst, članak broj 3.

³⁸⁸ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), originalni tekst, članak broj 4.

³⁸⁹ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), originalni tekst, članak broj 6.

³⁹⁰ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), originalni tekst, članak broj 9. i 10.

Člankom broj 11. se određuje da će konvencija ostati na snazi u neograničenom trajanju te regulira mogućnost ugovornih stranaka.³⁹¹

Konvencija je svakako potpisana u dobroj namjeri onih koji su prepoznali njezinu važnost kako za floru, tako i faunu. Iako se direktno odnosi na močvare, podjednako regulira i status ptica koje ovise od močvara (ptice močvarice). Međutim, s obzirom da nema odredbe o zabrani njihovog hvatanja ili ubijanja, diskutabilno je u kojoj mjeri zapravo štiti ptice močvarice. Njena djelotvornost može biti stoga promatrana samo u vezi s ostalim međunarodnim pravnim izvorima koji se odnose na zaštitu ptica.³⁹²

Konvencijom se osniva međunarodna konferencija za praćenje primjene Konvencije i pomoć njezinim članicama, no veliki nedostatak Konvencije je u tome što nema instrument nadzora koji bi pratio primjenu Konvencije.³⁹³

3.3. Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore

Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora - CITES) potpisana je u Washingtonu, 03.03.1973. godine, a stupila na snagu 01.07.1975. godine i od tada je Konvenciju ratificiralo (ili joj pristupilo) ukupno 183 država svijeta³⁹⁴, što je čini najšire prihvaćenom međunarodnom konvencijom s područja zaštite prirode.³⁹⁵ U nastanku ove

³⁹¹ Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), originalni tekst, članak broj 11.

³⁹² Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 78.

³⁹³ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op. cit., str. 289. ; Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 78.

³⁹⁴ Lista država koje su pristupile Konvenciji o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (CITES), odnosno popis ugovornih strana može se vidjeti na sljedećem linku: <https://cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php>, pristup: 25.09.2021.

³⁹⁵ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora - CITES), prema: <https://cites.org/eng/disc/text.php>, pristup: 23.09.2021.

Konvencije je presudnu ulogu imala Međunarodna unija za očuvanje prirode (International Union for Conservation of Nature, IUCN).³⁹⁶

Hrvatska je pristupila Europskoj uniji 2013. godine³⁹⁷, ali odredbama Konvencije je pristupila 14.03.2000. godine³⁹⁸ te u prekograničnom prometu i trgovini divljim vrstama postupa po navedenim odredbama Konvencije, dok su Zakonom o prekograničnom prometu u trgovini divljim vrstama³⁹⁹ dodatno definirana provedbena tijela u Hrvatskoj i prekršajne odredbe.

Hrvatska je također prihvatila amandman na član 11. Konvencije, koji je je usvojen u Bonnu, 22.06.1979. godine.⁴⁰⁰ Amandman na članak 21. Konvencije⁴⁰¹, Hrvatska je prihvatila 14.03.2000. godine, a stupio je na snagu 29.11.2013. godine.⁴⁰²

³⁹⁶ Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 78.

³⁹⁷ Nakon 10 godina pregovora, Hrvatska je 1. srpnja 2013. godine postala 28. zemlja članica Europske unije, preuzeto sa: <https://vlada.gov.hr/proslava-pristupanja-hrvatske-u-europsku-uniju/1155>, pristup: 25.09.2021.

³⁹⁸ Prema: <https://cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php>, pristup: 25.09.2021.

³⁹⁹ Zakon o prekograničnom prometu u trgovini divljim vrstama, Narodne novine, pročišćeni tekst, 94/13, 14/19.

⁴⁰⁰ Konferencija stranaka CITES -a usvojila je amandman na tekst Konvencije 22. lipnja 1979. godine, tako zvani „amandman iz Bonna“. Ova izmjena i dopuna sastoji se od toga da se na kraju članka XI, stavak 3., a) dodaju riječi „i usvoje financijske odredbe“, tako da glasi ovako: 3. Na redovnim ili izvanrednim sastancima stranke će pregledati provedbu ove Konvencije i mogu: (a) donijeti potrebne odredbe koje će omogućiti Tajništvu obavljanje njegovih dužnosti i usvojiti financijske odredbe. Trenutno postoji 149 stranaka od 183 koje su prihvatile bonsku izmjenu. Prema: <https://cites.org/eng/disc/bonn.php>, pristup: 25.09.2021.

⁴⁰¹ Gaborone amandman na tekst Konvencije - Konferencija stranaka CITES-a održala je svoj drugi izvanredni sastanak u Gaboroneu, glavnom gradu Botswane (države na južnom dijelu afričkog kontinenta), 30.04.1983., na kojem se razmatrala predložena izmjena članka XXI. Konvencije kako bi se omogućilo pristupanje regionalnom ekonomskom integracijom organizacijama. U skladu s člankom XVII., Stavkom 3. Konvencije, Gaboroneova izmjena i dopuna stupila je na snagu 29. studenoga 2013., 60 dana nakon što je 54. (dvije trećine) od 80 država ugovornica CITES-a 30.04.1983. položilo svoj instrument prihvatanje amandmana. U to je vrijeme stupio na snagu samo za one države koje su prihvatile amandman. Izmijenjeni tekst Konvencije automatski će se primijeniti na svaku državu koja postane stranka nakon 29. studenog 2013. godine. Za države koje su postale potpisnice Konvencije prije tog datuma i nisu prihvatile amandman, stupit će na snagu 60 dana nakon što ga prihvate. Trenutno postoje 102 stranke od 183 koje su prihvatile amandman Gaborone. Izmijenjeni članak vidjeti na: <https://cites.org/eng/disc/gaborone.php>, pristup: 25.09.2021.

⁴⁰² Lista država koje su prihvatile amandman iz Gaboronea (Botswana), preuzeto s: https://www.dfae.admin.ch/dam/eda/fr/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/cites-autres/1983gaboronepart_fr.pdf, pristup: 25.09.2021.

Ova Konvencija je najznačajniji međunarodni akt za zaštitu žive prirode.⁴⁰³

U svojoj preambuli, Konvencija ističe svrhu iste. Naime, prepoznalo se kako su divlja fauna i flora u svim svojim prekrasnim oblicima nezamjenjivi dio prirodnih sustava zemlje koji se mora zaštititi za buduće generacije. Svjesni vrijednosti divlje faune i flore iz estetskih, znanstvenih, kulturnih, rekreacijskih i ekonomskih gledišta te uviđajući kako su države i narodi najbolji zaštitnici divlje faune i flore, uz uvažavanje međunarodne suradnje, bitne za zaštitu protiv prekomjernog iskorištavanja kroz međunarodnu trgovinu, države ugovornice, uvjerene u potrebu hitnog djelovanja dogovorile su donošenje Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore.⁴⁰⁴

U svom prvom članku Konvencija daje definicije određenih pojmova koji će se upotrebljavati poput: 1. vrsta, 2. uzorak (bilo koja životinja ili biljka, živa ili mrtva), 3. trgovina, 4. ponovni izvoz, 5. unos s mora, 6. znanstveno tijelo, 7. upravljačko tijelo i 8. stranka (država za koju je ova konvencija stupila na snagu).⁴⁰⁵

Konvencija ne pruža neposrednu zaštitu od uništavanja ugroženim vrstama divljih životinja, ali im daje važnu posrednu zaštitu time što zabranjuje odnosno posebnim sustavom dozvola znatno otežava međunarodnu trgovinu tim životinjama. U svom članku broj 2. Konvencija određuje o kojim se vrstama životinja radi te stoga radi podjelu na tako zvane tri grupe (kategorije).⁴⁰⁶

Potpisnici Konvencije propisuju znatno teže uvjete za uvoz i izvoz divljih životinja koje su podijeljene u tri grupe. U prvoj grupi su vrste životinja kojima prijeti izumiranje na koje može dodatno utjecati i trgovina koja je toliko štetna da se mora u potpunosti zabraniti, ili odobriti samo u iznimnim okolnostima. U tom smislu, uvoz i izvoz vrsta (primjeraka)

⁴⁰³ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op. cit., str. 289.

⁴⁰⁴ Preambula Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora - CITES), preuzeto s: <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>, pristup: 25.09.2021.

⁴⁰⁵ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak 1., prema: <https://cites.org/eng/disc/text.php> ;

Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES), Narodne novine - međunarodni ugovori, članak 1., 12/1999., pristup: 27.09.2021.

⁴⁰⁶ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak 2., <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>, pristup: 25.09.2021.

životinja iz prve kategorije dopušten je samo u nekomercijalne, odnosno znanstvene svrhe⁴⁰⁷ te mora biti odobren od posebno osnovane znanstvene komisije. U drugoj kategoriji su vrste životinja kojima sada nužno ne prijete izumiranje, ali bi se to moglo dogoditi ukoliko trgovina takvim primjercima ne podliježe strogim propisima radi sprječavanja iskorištavanja nespojiva s njihovim opstankom. Za takve se vrste predviđa poseban sustav nadzora i uvezno - izvoznih dozvola. U trećoj kategoriji su vrste koje su postale rijetke u određenim državama te ih navedene države (prema Konvenciji: stranke) prijavljuju radi prevencije i ograničavanja iskorištavanja, tražeći pri tom od drugih potpisnica Konvencija da im pomognu u nadzoru njihova kretanja.⁴⁰⁸

Konvencija sadrži kao *Dodatke* (anekse) tri liste u kojima se nabrajaju stotine skupina životinja (i biljaka), koje se mogu mijenjati odnosno prema potrebi nadopunjavati ukoliko se pokaže potrebnim. Prva lista se 1989. godine dopunila privremenom, potpunom zabranom trgovine bjelokosti radi sprječavanja ilegalnog lova na slonove. Prva lista je 1990.-te godine sadržavala više od 500 skupina (400 životinjskih i 100 biljnih), od nekih čitavi rodovi, stoga je zapravo bilo više od 600 zaštićenih vrsta. „Među njima su svi čovjekoliki majmuni (čimpanze, gorile, orangutani, giboni), lemuri, pande, razni majmuni iz Srednje i Južne Amerike, veliki kitovi, skoro sve vidre, velike šarene mačke (gepardi, leopardi, jaguari, tigrovi, pantere, snježni leopard), azijski slon, svi nosorozi, mnogi papagaji, ptice grabljivice, ždralovi, egzotični fazani, sve morske kornjače, meke kopnene kornjače, neki krokodili, kajmani i aligatori, neki gušteri, varani i zmijske, neki školjkaši itd. Druga lista sadrži 260 skupina (220 životinjskih i 40 biljnih), od kojih su neke čitave obitelji i redovi, pa je stoga zaštićenih vrsta oko 40.000. Ovdje se nalaze sve vrste (koje nisu uključene u *Dodatak I*) majmuna, velikih mačaka, vidra, kitova, ptica grabljivica, papagaja, kopnenih kornjača, krokodila, kajmana i aligatora, afrički slon, sivaš grivasti, rajске ptice, kolibrići, brojni leptiri itd. Konvencija uz to propisuje da sve životinje iz *Dodatka I*, koje su rođene u zatočeništvu (odnosno kultivirane biljke), imaju status životinja iz *Dodatka II*, a to znači da mogu biti predmet međunarodne trgovine uz predviđeni nadzor i izvezno - uvezne dozvole. Ovo je posebno važno, jer se danas upravo među životinjama rođenim u zatočeništvu, najčešće u

⁴⁰⁷ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak broj 3., prema: <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>, pristup: 25.09.2021.

⁴⁰⁸ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op. cit., str. 290.; Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak 2. i članak 3., prema: <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>, pristup: 25.09.2021.

zoološkim vrtovima, međunarodnom trgovinom nabavljaju prinove za državne i privatne zoološke vrtove, odnosno divlje životinje za domaćinstva.⁴⁰⁹

Konvencija određuje državama, ugovornim strankama da moraju poduzeti odgovarajuće mjere za provođenje odredbi Konvencije te zabraniti trgovinu onima koji te mjere krše. Države moraju propisima svojeg nacionalnog zakonodavstva predvidjeti kažnjavanje prometa i posjedovanja primjeraka životinja (biljaka) koji je zabranjen te osigurati oduzimanje ili vraćanje takvih primjeraka u državu su koje su uzeti.⁴¹⁰

Prilikom prijevoza (držanja ili otpreme) jedinki životinjskih vrsta navedenih u *Dodacima I, II i III*, Konvencija izričito zahtjeva da se vodi briga o njihovoj dobrobiti i pravilnom zbrinjavanju kako bi se smanjila opasnost od ozljeda, oštećenja zdravlja ili okrutnog postupanja.⁴¹¹

Svaka ugovorna stranka treba voditi evidenciju o trgovini primjercima životinjskih vrsta uključenih u *Dodatke I, II i III* te u skladu s time dostaviti Tajništvu⁴¹² godišnje izvješće koje sadrži sažetak tih informacija, kao i dvogodišnje izvješće o zakonodavnim, regulatornim i administrativnim mjerama poduzetim radi provođenja odredbi ove Konvencije.⁴¹³

Odredbe Konvencije dozvoljavaju ugovornim strankama da u svojim nacionalnim zakonodavstvima usvoje strože mjere u vezi s uvjetima za trgovinu, uzimanje, držanje ili prijevoz primjeraka vrsta uključenih u *Dodatke I, II i III* ili njihovu potpunu zabranu, ili mjere kojima se ograničava ili zabranjuje trgovina, uzimanje, posjedovanje ili prijevoz vrsta koje nisu uključene u *Dodatak I, II ili III*.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op. cit., str. 290.

⁴¹⁰ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak broj 8., stavak 1. i 2. Preuzeto s: <https://cites.org/eng/disc/text.php>, pristup: 27.09.2021.

⁴¹¹ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak broj 8., stavak 3., preuzeto s: <https://cites.org/eng/disc/text.php>, pristup: 27.09.2021.

⁴¹² Tajništvo i njegove nadležnosti su opisane u članku 12., Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, prema: <https://cites.org/eng/disc/text.php>, pristup: 27.09.2021.

⁴¹³ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak 8., stavak 6. i 7., prema: <https://cites.org/eng/disc/text.php>, pristup: 27.09.2021.

⁴¹⁴ Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, članak 14., prema: <https://cites.org/eng/disc/text.php>, pristup: 27.09.2021.

Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore u svakom slučaju je vrlo značajan pravni izvor⁴¹⁵ i dosada su zabilježeni vrlo dobri rezultati u smanjenju iskorištavanja i međunarodnog prometa rijetkim divljim vrstama životinja (i biljaka), posebno iz tropskih krajeva. Bitno je spomenuti da osim sredstava kontrole koje postavlja sama Konvencija (sustav nadzora međunarodne trgovine zasnovan na postupku izdavanja uvoznih i izvoznih dopuštenja koji se jednoznačno primjenjuje u svim državama potpisnicama), danas u svijetu ima barem desetak kontrolnih mehanizama koje je postavio WWF - Trade Records Analysis of Flora and Fauna in Commerce.⁴¹⁶

Ipak, glavni nedostatak Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, kao i velikog broja drugih međunarodnih akata o zaštiti prirode je nedostatak pravnih sankcija za prekršitelje odredaba Konvencije (*leges imperfectae*). Tekst Konvencije upućuje da bi povrede njenih odredaba trebalo kazneno sankcionirati, ali efekt djelotvornosti ovisi o zakonodavnoj aktivnosti ugovornih stranaka (država). Osim svega navedenog, zaštićeni primjerci iz Konvencije su često predmet ilegalne trgovine koja predstavlja izuzetno profitabilan posao. Godišnja vrijednost međunarodne trgovine divljim vrstama procjenjuje se na milijarde američkih dolara, a na nezakonitom tržištu se po godišnjoj zaradi nalazi uz bok trgovini narkoticima, oružjem i ljudima.⁴¹⁷

Europska unija u potpunosti provodi Konvenciju o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore - CITES od 1. siječnja 1984. godine.⁴¹⁸

Odredbe CITES se jednoznačno moraju primjenjivati u svim državama članicama Europske unije prema odredbama paketa tzv. „EU Wildlife Trade uredbi“⁴¹⁹, od kojih je trenutno 8 na snazi: 1. Uredba Vijeća (EZ) 338/97 od 9. prosinca 1996. o zaštiti vrsta divlje

⁴¹⁵ Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 83.

⁴¹⁶ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op. cit., str. 290.

⁴¹⁷ Ilegalna trgovina divljim vrstama. Preuzeto s: <http://www.haop.hr/index.php/hr/tematska-podrucja/prirodne-vrijednosti-stanje-i-ocuvanje/planovi-upravljanja-i-mjere-ocuvanja-20> ; Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-medjunarodnoj-trgovini-ugrozenim-vrstama-divljih-zivotinja-i-biljaka-cites/1141> , pristup: 27.09.2021.

⁴¹⁸ The European Union and Trade in Wild Fauna and Flora. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/cites/legislation_en.htm , pristup: 27.09.2021.

⁴¹⁹ Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni->

faune i flore reguliranjem trgovine u njoj (pročišćena verzija); 2. Uredba Komisije (EZ) br. 865/2006 od 4. svibnja 2006. o utvrđivanju detaljnih pravila u vezi s provedbom Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore regulirajući tu trgovinu (pročišćena verzija); 3. Uredba Komisije (EU) 2019/220 o izmjeni Uredbe (EZ -a) br. 865/2006 o utvrđivanju detaljnih pravila o provedbi Uredbe Vijeća (EZ -a) br. 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore regulirajući njenu trgovinu; 4. Uredba Komisije (EU) 2019/2117 od 29. studenog 2019. o izmjeni Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređivanjem trgovine; 5. Uredba Komisije (EU) 2015/870 od 5. lipnja 2015. o izmjeni i dopuni, u pogledu trgovine vrstama divlje faune i flore, Uredbe (EZ) br. 865/2006 o utvrđivanju detaljnih pravila u vezi s provedbom Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/ 97; 6. Provedbena uredba Komisije (EU) br. 792/2012 od 23. kolovoza 2012. o utvrđivanju pravila za izradu dozvola, potvrda i drugih dokumenata predviđenih Uredbom Vijeća (EZ) br. 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore kojim se uređuje tamošnja trgovina i mijenjaju Uredba Komisije (EZ) br. 865/2006 (pročišćena verzija); 7. Provedbena uredba Komisije (EU) 2015/57 od 15. siječnja 2015. o izmjeni Provedbene uredbe (EU) br. 792/2012 u pogledu pravila za izradu dozvola, potvrda i drugih dokumenata predviđenih Uredbom Vijeća (EZ) br. 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore regulirajući njihovu trgovinu i Uredbom Komisije (EZ) br. 865/2006 o utvrđivanju detaljnih pravila o provedbi Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/97 i 8. Provedbena uredba Komisije (EU) br. 2017/1915 o zabrani uvođenja u Uniju uzoraka određenih vrsta divlje faune i flore (SL L 271, 20. 10. 2017., stranica 7) zamjenjuje Provedbenu uredbu Komisije (EU) br. 2015/736 od 05.07.2015.⁴²⁰

Hrvatska od dana pristupanja Europskoj uniji, u prekograničnom prometu i trgovini divljim vrstama postupa po navedenim uredbama, dok su Zakonom o prekograničnom prometu u trgovini divljim vrstama⁴²¹ dodatno definirana provedbena tijela u hrvatskom pravnom sustavu i prekršajne odredbe.

Svaka država potpisnica Konvencije dužna je imenovati tijelo nadležno za izdavanje dopuštenja te jedno ili više savjetodavnih znanstvenih tijela u cilju provođenja odredbi. U Hrvatskoj upravno tijelo nadležno za provedbu CITES konvencije (CITES MA) i izdavanje

sporazumi-1138/konvencija-o-medjunarodnoj-trgovini-ugrozenim-vrstama-divljih-zivotinja-i-biljaka-cites/1141 , pristup: 27.09.2021.

⁴²⁰ The European Union and Trade in Wild Fauna and Flora (Europska unija i trgovina divljom faunom i florom), prema: https://ec.europa.eu/environment/cites/legislation_en.htm, pristup: 27.09.2021.

⁴²¹ Zakon o prekograničnom prometu u trgovini divljim vrstama, pročišćeni tekst, Narodne novine 94/13, 14/19.

dopuštenja je Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, Uprava za zaštitu prirode, dok je Državni zavod za zaštitu prirode nadležno znanstveno tijelo (CITES SA).⁴²²

Propisi koji reguliraju trgovinu divljim vrstama u hrvatskom pravnom sustavu su: 1. Zakon o prekograničnom prometu i trgovini divljim vrstama (Zakon o izmjenama Zakona o prekograničnom prometu i trgovini divljim vrstama)⁴²³ i 2. Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES).⁴²⁴

3.4. Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja

Konvencija o zaštiti migracijskih vrsta divljih životinja (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals - CMS)⁴²⁵, jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja. Konvencija je potpisana u Bonnu, 23.06.1979. godine, a stupila na snagu 01.11.1983. godine, stoga se ponekad naziva i „Bonnska konvencija“, prema gradu u kojem je nastala.⁴²⁶

Od 1. siječnja 2021. godine Konvencija o migratornim vrstama ima 132 stranke. Hrvatska je ratificirala je Konvenciju u svibnju 2000. godine te postala punopravna stranka u listopadu iste godine.⁴²⁷

⁴²² Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-medjunarodnoj-trgovini-ugrozenim-vrstama-divljih-zivotinja-i-biljaka-cites/1141> , pristup: 27.09.2021.

⁴²³ Zakon o prekograničnom prometu i trgovini divljim vrstama (Zakon o izmjenama Zakona o prekograničnom prometu i trgovini divljim vrstama), pročišćeni tekst, Narodne novine 93/2013., i 14/2019.

⁴²⁴ Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES), Narodne novine - međunarodni ugovori, 12/1999.

⁴²⁵ Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals - CMS, Bonn, 23.06.1979., United Nations - Treaty Series, Vol. 1651, Registration No. 1-28395

⁴²⁶ Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals - CMS), prema: <https://www.cms.int/en/about/cms-40> , pristup: 28.09.2021.

⁴²⁷ Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/parties-range-states> ; <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug->

Migracijske životinje su bitne sastavnice ekosustava koje podržavaju sav život na Zemlji. Njihovo djelovanje kao oprašivača i distributera sjemena doprinosi strukturi i funkciji ekosustava. Pružaju hranu drugim životinjama, reguliraju broj vrsta u ekosustavima i učinkoviti su pokazatelji promjena u okolišu što utječe na sav živi svijet. Migracijske životinje imaju važnu ulogu u lokalnim i globalnim gospodarstvima: preživljavanjem, rekreacijskim i komercijalnim lovom te ribolovnim aktivnostima koje osiguravaju hranu i prihod, a u novije vrijeme su vrijeme postale glavna atrakcija za ekoturiste, poput promatrača ptica ili promatrača kitova. Veliki je značaj migracijskih vrsta životinja u mnogim kulturama - u legendama, pričama, religijama, medicini i običajima. Imaju važnu ulogu u načinu na koji mjerimo vrijeme i doživljavamo godišnja doba.⁴²⁸

U skladu s gore navedenim, u preambuli Konvencije države ugovornice naglašavaju kako su divlje životinje u svojim nebrojenim oblicima nezamjenjiv dio Zemljinog prirodnog sustava koji se mora očuvati za dobrobit čovječanstva i buduće naraštaje te da su svjesni sve većoj vrijednosti divljih životinja, a posebno za one vrste divljih životinja koje migriraju preko nacionalnih granica ili izvan njih. Prepoznajući da države jesu i moraju biti zaštitnici migracijskih vrsta divljih životinja koje žive unutar ili prolaze kroz svoje nacionalne nadležnosti te uvjereni da očuvanje i učinkovito upravljanje migracijskim vrstama divljih životinja zahtijevaju usklađeno djelovanje svih država unutar nacionalnih nadležnosti u kojima takve vrste provode bilo koji dio svog životnog ciklusa donose Konvenciju o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja.⁴²⁹

U članku 1., Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja radi boljeg razumijevanja svrhe Konvencije daje tumačenje određenih pojmova koji će se upotrebljavati poput: „migracijske vrste“, „status očuvanja migratorne vrste“ (kada će se smatrati „povoljnim“, a kada „nepovoljnim“), „raspon“ (sva područja kopna ili vode u kojima migratorna vrsta nastanjuje, privremeno boravi, prelazi ili prelijeće u bilo koje vrijeme na svom uobičajenom putu migracije), „stanište“ (svako područje u području migratorne vrste koje sadrži odgovarajuće uvjete života za tu vrstu), „država uzgoja“, „uzimanje“ (hvatanje,

4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-migratornih-vrsta-divljih-zivotinja-bonnska-konvencija/1146 , pristup: 28.09.2021.

⁴²⁸ The value of animal migration, Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/node/3912> , pristup: 29.09.2021.

⁴²⁹ Preambula Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/convention-text> , pristup: 29.09.2021.

lov, ribolov hvatanjem, uznemiravanjem, namjernim ubijanjem ili pokušajem takvog ponašanja), „ugovor“ (međunarodni sporazum koji se odnosi na očuvanje jedne ili više migratornih vrsta kako je predviđeno člancima 4. i 5. ove Konvencije) i „stranka“ (država ili bilo koja organizacija za regionalnu ekonomsku integraciju koju čine suverene države i koja ima nadležnost u pogledu pregovaranja, sklapanja i primjene međunarodnih ugovora u pitanjima obuhvaćenim ovom Konvencijom za koja je ova Konvencija na snazi).⁴³⁰

Ugovorne stranke se obavezuju na poduzimanje potrebnih radnji kako bi se izbjeglo da bilo koja migracijska vrsta postane ugrožena te će posebno promicati, surađivati i podržavati istraživanja u vezi s migracijskim vrstama. U skladu sa svime, nastojati će osigurati neposrednu zaštitu za migracijske vrste uključene u Dodatak I te zaključiti sporazume koji se odnose na očuvanje i upravljanje migracijskim vrstama uključenim u Dodatak II.⁴³¹

Ugrožene migracijske vrste kojima prijeti izumiranje uvrštene se u Dodatak I Konvencije. Države potpisnice Konvencije obvezale su se za njih osigurati mjere stroge zaštite, osigurati očuvanje i/ili restauraciju staništa te ublažiti prepreke na migracijskim putevima. Konvencija također potiče izravnu međudržavnu suradnju kod očuvanja pojedinih vrsta.⁴³²

Migracijske vrste čije je očuvanje u prirodi ovisno o međudržavnoj suradnji uvrštene su na Dodatak II Konvencije. U cilju njihovog očuvanja države sklapaju zasebne međunarodne ugovore.⁴³³

⁴³⁰ Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja, članak 1. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/convention-text>, pristup: 29.09.2021.

⁴³¹ Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja, članak 2. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/convention-text>, pristup: 29.09.2021.

⁴³² Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja, članak 3. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/convention-text>, i Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja (Bonnska konvencija). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-migratornih-vrsta-divljih-zivotinja-bonnska-konvencija/1146>, pristup: 29.09.2021.

⁴³³ Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja, članak 4. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/convention-text>, i <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-migratornih-vrsta-divljih-zivotinja-bonnska-konvencija/1146>, pristup: 29.09.2021.

U svom članku 5. Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja daje smjernice za sastavljanje „međunarodnih ugovora, koji za cilj imaju održavanje povoljnog statusa određene migracijske vrste ili zemljopisno odvojenog dijela populacije te vrste, ili vraćanje povoljnog statusa očuvanja jedne ili više migracijskih vrsta.“⁴³⁴

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja služi kao pravni okvir koji omogućuje zasebne međunarodne instrumente za očuvanje migratornih vrsta ili najčešće skupina vrsta u čitavom području rasprostranjenosti. Države ne moraju biti stranke Konvencije kako bi se priključile takvim instrumentima. Takvi međunarodni instrumenti mogu biti u formi Sporazuma kao pravno obvezujućih međunarodnih ugovora ili manje obvezujućih instrumenata poput memoranduma o razumijevanju, kojima se osigurava da države područja rasprostranjenosti predmetnih vrsta ili skupina vrsta poduzimaju kratkoročne i/ili dugoročne mjere zaštite i očuvanja.⁴³⁵

Uz ovu Konvenciju postoji određeni broj sporazuma kojima se štite pojedine migratorne vrste divljih životinja: 1. Sporazum o očuvanju tuljana u Vatonskom moru (Agreement on the Conservation of Seals in the Wadden Sea - Wadden Sea Seals)⁴³⁶, 2. Sporazum o očuvanju populacije europskih šišmiša (Agreement on the Conservation of Population of European Bats - EUROBATS)⁴³⁷, 3. Sporazum o očuvanju malih kitova Baltičkog, sjeveroistočnog Atlantika, Irskog i Sjevernog mora (Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic, North East Atlantic, Irish and North Seas -

⁴³⁴ Stojanović, N., Pravo životinja, op.cit., str. 86.; Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja, članak 5. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/convention-text>, pristup: 29.09.2021.

⁴³⁵ Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja (Bonnska konvencija). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-migratornih-vrsta-divljih-zivotinja-bonnska-konvencija/1146>, pristup: 29.09.2021.

⁴³⁶ Sporazum o očuvanju tuljana u Wadden Sea - WSSA, (Agreement on the Conservation of Seals in the Wadden Sea - WSSA), stupio je na snagu 1991. godine temeljem pregovora Danske, Njemačke i Nizozemske. Sporazum je zaključen pod pokroviteljstvom UN -ove Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja. Preuzeto s: <https://www.waddensea-worldheritage.org/resources/agreement-conservation-seals-wadden-sea-wssa>, pristup: 29.09.2021.

⁴³⁷ Sporazum o očuvanju populacije europskih šišmiša (Agreement on the Conservation of Population of European Bats - EUROBATS). Preuzeto s: <https://www.eurobats.org/>, pristup: 29.09.2021.

ASCOBANS)⁴³⁸, 4. Sporazum o očuvanju afričko - euroazijskih selica ptica selica (Agreement on the Conservation of African - Eurasian Migratory Waterbirds - AEWA)⁴³⁹, 5. Sporazum o zaštiti kitova (Cetacea) u Crnom moru, Sredozemnom moru i susjednom atlantskom području (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area - ACCOBAMS)⁴⁴⁰, 6. Sporazum o očuvanju

⁴³⁸ Sporazum o očuvanju malih kitova Baltičkog, sjeveroistočnog Atlantika, Irskog i Sjevernog mora (Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic, North East Atlantic, Irish and North Seas - ASCOBANS). ASCOBANS je sklopljen 1991. godine kao Sporazum o očuvanju malih kitova na Baltičkom i Sjevernom moru (ASCOBANS) pod pokroviteljstvom Konvencije o migratornim vrstama (CMS ili Bonnska konvencija), a stupio je na snagu 1994. godine. U veljači 2008. godine je stupilo na snagu proširenje područja sporazuma koje je promijenilo naziv u „Sporazum o očuvanju malih kitova Baltičkog, sjeveroistočnog Atlantika, Irskog i Sjevernog mora“. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/legalinstrument/ascobans>; <https://www.ascobans.org/> , pristup: 29.09.2021.

⁴³⁹ Sporazum o očuvanju afričko - euroazijskih selica ptica selica (Agreement on the Conservation of African - Eurasian Migratory Waterbirds - AEWA) - Konferencija Ujedinjenih naroda o ljudskom okolišu prepoznala je potrebu država za suradnjom u očuvanju životinja koje migriraju preko nacionalnih granica ili između područja nacionalne nadležnosti i otvorenog mora. Ova preporuka rezultirala je Konvencijom o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (CMS). CMS je stupio na snagu. Cilj Konvencije je bilo osigurati očuvanje migratornih kopnenih, morskih i ptičjih vrsta u cijelom njihovom području. Međunarodni ugovori primarni su alati za implementaciju CMS -a. Oni su specifičniji od same Konvencije, ciljano uključuju države područja i lakše se primjenjuju u praksi od CMS -a. Prva Konferencija stranaka (COP1) CMS -a odlučila je pripremiti Sporazum za zapadnopalearktičke Anatide. Nizozemska vlada počela je s izradom nacрта Sporazuma o zapadnopalearktičkim pticama močvaricama u sklopu svog programa očuvanja zapadnopalearktičkih plovnih puteva. Tijekom procesa izrade naziv Sporazuma, promijenila je naziv u Afričko-euroazijski sporazum o vodenim pticama (AEWA), naglašavajući važnost Afrike za ptice selice. Prvi savjetodavni sastanak državnih područja AEWA -e održan je u lipnju, 1994. godine, u Nairobiju, u Keniji. Zadnji pregovarački sastanak o AEWA -i održao se u lipnju u Haagu, Nizozemska. Sastanak je prihvatio Sporazum konsenzusom te sa zahvalnošću prihvatio ponudu Vlade Kraljevine Nizozemske da djeluje kao depozitar i o svom trošku osigura Privremeno tajništvo do 1. siječnja 1999. godine. Nizozemska vlada je 1. siječnja 1996. godine osnovala Privremeno tajništvo. Dana 15. kolovoza 1996. godine Ugovor je postao otvoren za potpisivanje. Više o razvoju i provedbi Sporazuma (1985.-2000.) u širem kontekstu očuvanja ptica močvarica i močvara može se vidjeti u: „The History of the Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds, Boere, Gerard, C., Published by the UNEP/AEWA, Secretariat on the occasion of the 15th Anniversary of the Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA) in June 2010., preuzeto s: https://www.unep-aewa.org/sites/default/files/publication/aewa_history_book_sm_0.pdf ; <https://www.unep-aewa.org/en/about/brief-history-aewa> , pristup: 29.09.2021.

⁴⁴⁰ . Sporazum o očuvanju kitova Crnog mora, Sredozemnog mora i susjednog atlantskog područja (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area - ACCOBAMS) - To je prvi Sporazum o očuvanju kitova koji obvezuje zemlje navedenih područja i omogućuje

albatrosa i burnjaka⁴⁴¹ (Agreement on the Conservation of Albatrosses and Petrels - ACAP)⁴⁴² i 7. Sporazum o očuvanju gorila u njihovim staništima - Sporazum o gorilama, (Agreement on the Conservation of Gorillas in their Habitats - Gorilla Agreement).⁴⁴³

im zajednički rad na pitanju od općeg interesa. Nastala je pod pokroviteljstvom Banske konvencije (UNEP/CMS), a rezultat je konzultacija između tajništva četiri konvencije: 1. Barcelonske konvencije za zaštitu morskog okoliša i obalnog područja Sredozemlja i njezinog Protokola o posebno zaštićenim područjima i biološkim Raznolikost na Mediteranu; 2. Bonnska konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja; 3. Bernska konvencija o očuvanju europskih divljih životinja i prirodnih staništa; 4. Bukureštanska konvencija o zaštiti Crnog mora od onečišćenja. Sporazum o očuvanju kitova Crnog mora, Sredozemnog mora i susjednog atlantskog područja - ACCOBAMS je potpisan 24.11.1996. godine, a stupio je na snagu 01.06.2001. godine. Stalno tajništvo ugošćuje Kneževina Monako putem Ugovora o sjedištu. Prema: <https://www.cms.int/en/legalinstrument/accobams> , pristup: 29.09.2021.

⁴⁴¹ Ptica petrel pripada obitelji ptica zovoji (Procellariidae). Ova je obitelj dio reda ptica Procellariiformes (ili tubenoza), Zovoji su porodica u redu cjevonosica. Ovdje su one sestrinska grupa s burnicama (Pelecanoides), a obje zajedno su sestrinska grupa s albatrosima (Diomededidae). Jedna je od najvećih morskih ptica oceana. Preuzeto s: <https://bs.petmynet.ru/3423-petrel-bird-description-features-species-lifestyle-an.html> ; https://hr.wikipedia.org/wiki/Veliki_burnjak , <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zovoji> , pristup: 29.09.2021.

⁴⁴² Sporazum o očuvanju albatrosa i burnjaka (Agreement on the Conservation of Albatrosses and Petrels - ACAP) - Sporazum o zaštiti ptica albatrosa i burnjaka (ACAP) je potpisan u Canberri 19.06.2001. godine. Sporazum kroz 13 stranaka potpisnica nastoji očuvati albatrose i burnjake koordinirajući međunarodne aktivnosti za ublažavanje prijetnje njihovih populacija. Savjetodavni odbor ACAP -a 2019. godine je proglasio da se s krizom očuvanja i dalje suočava 31 nabrojena vrsta , pri čemu tisuće albatrosa, petrela i burnjaka svake godine umire kao posljedica ribolovnih operacija. Kako bi se povećala svijest o ovoj krizi, ACAP je otvorio Svjetski dan albatrosa koji će se svake godine održavati 19. lipnja od 2020. godine, na datum potpisivanja Sporazuma 2001. godine. Trinaest zemalja (poznatih kao stranke Sporazuma) pristupilo je Sporazumu o očuvanju albatrosa i petrela. Urugvaj je bio posljednja zemlja koja se pridružila ACAP -u, nakon što je deponirala svoj Instrument ratifikacije 09.10.2008. godine, a postala stranka 01.01.2009. godine. Urugvaj se pridružio ostalim strankama Sporazuma koje su: Argentina, Australija, Brazil, Čile, Francuska, Ekvador, Novi Zeland, Norveška, Peru, Južna Afrika, Španjolska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Preuzeto s: <https://www.acap.aq/> , <https://www.acap.aq/resources/parties-to-acap> , pristup: 29.09.2021.

⁴⁴³ Sporazum o očuvanju gorila i njihovih staništa, također poznat i kao Sporazum o gorilama, multilateralni je sporazum o okolišu koji pokriva svih deset država koje obuhvaćaju gorile. Mnoge populacije gorila su prekogranične, pa stoga velik dio uspjeha napora očuvanja ovisi o transnacionalnoj suradnji i koordinaciji. Imajući na umu ove potrebe, Sporazum o gorilama razvijen je pod pokroviteljstvom CMS -a, potpisan je 26.10.2007. godine u Parizu, a na snazi je od prvog sastanka stranaka u Rimu u Italiji u studenom 2008. godine. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/legalinstrument/gorilla-agreement> ; https://www.cms.int/sites/default/files/instrument/Scanned_Agreement_text_E.pdf , pristup: 29.09.2021.

Hrvatska je stranka Sporazuma o zaštiti afričko - eurazijskih migratornih ptica močvarica⁴⁴⁴, Sporazuma o zaštiti europskih populacija šišmiša (EUROBATS)⁴⁴⁵ i Sporazuma o zaštiti kitova (Cetacea) u Crnom moru, Sredozemnom moru i susjednom atlantskom području (ACCOBAMS)⁴⁴⁶.

Kao članica EU, Hrvatska je 09.06.2021. godine u Strasbourgu usvojila Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030.: Vraćanje prirode u naše živote.⁴⁴⁷

U cilju boljeg provođenja Bonnske konvencije, u primjeni je Strateški plan za migratorne vrste⁴⁴⁸, za period od 2015. - 2023. godine. Cilj ovog pravnog dokumenta je osiguranje jasnog zajedničkog programa rada za sve koji djeluju na očuvanju migratornih vrsta divljih životinja - viziju, vodstvo i pokretačku snagu za postizanje utvrđenih ciljeva.⁴⁴⁹

⁴⁴⁴ Zakon o potvrđivanju Sporazuma o zaštiti afričko-euroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA), pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.

⁴⁴⁵ Zakon o potvrđivanju Sporazuma o zaštiti šišmiša u Europi (EUROBATS), pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.

⁴⁴⁶ Zakon o potvrđivanju Sporazuma o zaštiti kitova (Cetacea) u Crnom moru, Sredozemnom moru i susjednom atlantskom području (ACCOBAMS), pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.

⁴⁴⁷ Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030.: Vraćanje prirode u naše živote. Preuzeto s: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0277_HR.html, pristup: 29.09.2021.

⁴⁴⁸ Strategic Plan for Migratory Species 2015-2023. - koji je usvojila Konferencija stranaka na svom 11. sastanku (Quito, 4.-9. studenog 2014.). Vidjeti više na: https://www.cms.int/sites/default/files/document/Res_11_02_Strategic_Plan_for_MS_2015_2023_E_0.pdf, pristup: 29.09.2021.

⁴⁴⁹ Stojanović, N., Pravo životinja, op.cit., str. 88.

3.5. Konvencija o biološkoj raznolikosti

Konvencija o biološkoj raznolikosti (Convention on Biological Diversity – CBD) prvi je globalni sporazum koji pokriva sve aspekte biološke raznolikosti. Donesena je u Rio de Janeiru 05.06.1992. godine na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, a stupila na snagu 29.12.1993. godine. Ima dva dodatna sporazuma, Cartagena protokol i Nagoya protokol.⁴⁵⁰

Do danas je Konvenciju o biološkoj raznolikosti potpisalo 196 država. Hrvatska je potpisala Konvenciju 11.06.1992. godine, ratificirala 07.10.1996. godine,⁴⁵¹ a Konvencija je stupila na snagu 05.01.1997. godine.⁴⁵²

Konvencija o biološkoj raznolikosti posvećena je promicanju održivog razvoja koju je potpisalo 150 vladinih čelnika na Summitu o Zemlji u Rijju 1992. godine⁴⁵³. Zamišljena kao

⁴⁵⁰ Konvencija o biološkoj raznolikosti (Convention on Biological Diversity – CBD). Preuzeto s: <https://www.cbd.int/convention/>, pristup: 01.10.2021.

⁴⁵¹ Zakon o potvrđivanju Konvencije o biološkoj raznolikosti, pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/1996.

⁴⁵² Lista država - ugovornih stranaka, potpisi, ratifikacije i stupanje na snagu mogu se vidjeti na internet stranici: <https://www.cbd.int/information/parties.shtml>, pristup: 01.10.2021.

⁴⁵³United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992. (Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, Rio de Janeiro, Brazil, 3.-14. lipnja 1992. godine) - Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (UNCED), poznata i kao „Summit o Zemlji“, održana je u Rio de Janeiru, u Brazilu, od 3. do 14. lipnja 1992. godine. Ova globalna konferencija, održana u povodu 20. obljetnice prve konferencije o ljudskom okolišu održane u Stockholmu, Švedska, 1972. godine, okupila je političke vođe, diplomate, znanstvenike, predstavnike medija i nevladinih organizacija (NVO-a) iz 179 zemalja radi ogromnog napora da se usredotoči na utjecaj ljudskog društva i gospodarske aktivnosti na okoliš. Istovremeno je u Rio de Janeiru održan i „Globalni forum“ nevladinih organizacija koji je okupio dosad neviđen broj predstavnika nevladinih organizacija koji su predstavili vlastitu viziju svjetske budućnosti u odnosu na okoliš i društveno-ekonomski razvoj. Konferencija u Rio de Janeiru istaknula je kako su različiti društveni, gospodarski i okolišni čimbenici međusobno ovisni, i razvijaju se zajedno te kako uspjeh u jednom sektoru zahtijeva dugoročno djelovanje u drugim sektorima. Primarni cilj sastanka bio je izraditi široki dnevni red i novi nacrt za međunarodno djelovanje po pitanjima okoliša i razvoja, koji bi pomogao usmjeriti međunarodnu suradnju i razvojnu politiku u dvadeset prvom stoljeću. „Summit o Zemlji“ zaključio je da je koncept održivog razvoja dostižan cilj za sve ljude svijeta, bez obzira bili oni na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj ili međunarodnoj razini. Također je prepoznato da je integriranje i uravnoteženje ekonomskih, društvenih i ekoloških problema u zadovoljavanju naših potreba od vitalne važnosti za održavanje ljudskog života na planeti

praktično sredstvo za provođenje načela „Agende 21“^{454 455} u stvarnost, Konvencija priznaje da je biološka raznolikost više od biljaka, životinja, mikroorganizama i njihovih ekosustava - radi se o ljudima i njihovoj potrebi za prehranbenom sigurnosti, lijekovima, svježim zrakom, vodom, skloništem te čistim i zdravim životnim okruženjem.⁴⁵⁶

Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD) ima tri glavna cilja: 1. očuvanje biološke raznolikosti; 2. održivo korištenje komponenata biološke raznolikosti i 3. pravedna i

te da je takav integrirani pristup moguć. Konferencija je također prepoznala da integracija i uravnoteženje ekonomskih, društvenih i ekoloških dimenzija zahtijeva novu percepciju načina na koji proizvodimo i konzumiramo, načina na koji živimo i radimo, te načina na koji donosimo odluke. Ovaj koncept je za svoje vrijeme bio revolucionaran i izazvao je živu raspravu unutar vlada i između vlada i njihovih građana o tome kako osigurati održivost razvoja. Jedan od glavnih rezultata konferencije UNCED -a bila je Agenda 21, odvažni akcijski program koji poziva na nove strategije za ulaganje u budućnost radi postizanja ukupnog održivog razvoja u 21. stoljeću. Njegove preporuke kretale su se od novih metoda obrazovanja, do novih načina očuvanja prirodnih resursa i novih načina sudjelovanja u održivom gospodarstvu. „Summit o Zemlji“ imao je puno velikih postignuća: 1. Deklaraciju iz Rio de Janeira i njenih 27 univerzalnih načela, 2. Okvirnu konvenciju Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama (UNFCCC), 3. Konvenciju o biološkoj raznolikosti te 4. Deklaraciju o načelima gospodarenja šumama. „Summit o Zemlji“ također je doveo do stvaranja Povjerenstva za održivi razvoj, održavanja prve svjetske konferencije o održivom razvoju malih otočnih država u razvoju 1994. godine, te pregovora za uspostavu Sporazuma o prekograničnim zalihama riba. Preuzeto s: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> , pristup: 01.10.2021.

⁴⁵⁴ Agenda 21 - je sveobuhvatan akcijski plan koji će poduzeti organizacije sustava Ujedinjenih naroda, vlade i vladajuće skupine na svim područjima u kojima se ljudski utjecaji na okoliš poduzimaju na globalnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini. Agendu 21, Rio Deklaraciju o okolišu i razvoju i Izjavu o načelima za održivo upravljanje šumama usvojilo je više od 178 vlada na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (UNCED) održanoj u Rio de Janeiru, Brazil, 3. do 14. lipnja 1992. godine. Komisija za održivi razvoj (CSD) osnovana je u prosincu 1992. godine, kako bi osigurala učinkovito praćenje UNCED-a, nadzirala i izvještavala o provedbi sporazuma na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. Dogovoreno je da će se na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda na posebnoj sjednici 1997. godine izvršiti petogodišnji pregled napretka vezano uz „Earth Summit“ (Summita o Zemlji). Potpuna provedba Agende 21, Programa daljnje provedbe Agende 21 i obveza prema načelima iz Ria snažno su potvrđena na Svjetskom summitu o održivom razvoju (WSSD) održanom u Johannesburgu u Južnoafričkoj Republici od 26.08. do 04.09.2002. godine. Preuzeto s: <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> , pristup: 01.10.2021.

⁴⁵⁵ Tekst Agende 21 dostupan je na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> , pristup: 01.10.2021.

⁴⁵⁶ The Convention on Biological Diversity. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/convention/> , pristup: 01.10.2021.

ravnomjerna raspodjela dobiti koje proizlaze iz korištenja genetskih resursa.⁴⁵⁷ Navedena tri cilja istaknuta su prvom članku Konvencije o biološkoj raznolikosti.⁴⁵⁸

Biološka raznolikost je definirana u članku 2., točka 1. Konvencije kao raznolikost živih organizmima iz svih izvora uključujući, između ostalog, kopnene, morske i druge vodene ekosustave i ekološke komplekse čiji su dio, i raznolikost u okviru vrste između vrsta i između ekosustava.⁴⁵⁹

U okviru navedene definicije proizlazi da se u okviru biološke raznolikosti štiti i raznolikost životinjskih vrsta kao jedne od njenih komponenti.

Države, sukladno Povelji Ujedinjenih naroda i načelima međunarodnog prava imaju suvereno pravo na iskorištavanje prirodnih resursa (u skladu s vlastitom politikom zaštite okoliša). To pravo ipak nije apsolutno, već ograničeno jer postoji obaveza očuvanja i održive upotrebe komponenti biološke raznolikosti tako da iskorištavanje prirodnih resursa ne smije ugrožavati životnu sredinu drugih država ili područja izvan granica nacionalne nadležnosti.⁴⁶⁰

„U cilju implementacije Konvencije na nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj razini, stranke potpisnice usvajaju Strateški plan Konvencije za desetogodišnje razdoblje. Na desetom sastanku Konferencije stranaka Konvencije o biološkoj raznolikosti (CBD/COP-10), koji se održao u listopadu 2010. godine u Nagoyi, Japan, usvojen je novi, desetogodišnji Strateški plan Konvencije za razdoblje 2011. - 2020., kao temeljni dokument za usmjeravanje međunarodnih i nacionalnih aktivnosti kako bi se očuvala bioraznolikost te se pridonijelo ostvarenju temeljna tri cilja Konvencije. Novi Strateški plan CBD-a sadrži 20 ciljeva (‘‘Aichi Biodiversity Targets’’⁴⁶¹) za smanjenje gubitka i pritiska na bioraznolikost, očuvanje

⁴⁵⁷ Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), tri glavna cilja. Preuzeto s: <https://www.un.org/ldcportal/convention-on-biological-diversity-cbd/> ; <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-biološkoj-raznolikosti-cbd/1144> , pristup: 01.10.2021.

⁴⁵⁸ Convention on Biological Diversity, United Nations, 1992., članak 1. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> , pristup: 01.10.2021.

⁴⁵⁹ Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), članak 2., točka 1. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> , pristup: 01.10.2021.

⁴⁶⁰ Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), članak 3. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> , pristup: 02.10.2021.

⁴⁶¹ Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020, including Aichi Biodiversity Targets. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/sp/> , pristup: 02.10.2021.

bioraznolikosti na svim razinama, poboljšanje i održavanje dobrobiti/usluga koje dobivamo od bioraznolikosti te osiguranje jačanja kapaciteta. Neki od najvažnijih ciljeva na koje su se stranke Konvencije obvezale su težiti potpunom zaustavljanju gubitka prirodnih staništa (barem prepoloviti gubitak), uključujući šume, zaštititi 17% površine kopnena i kopnenih voda te 10% mora i obalnih ekoloških sustava. Nastavno na globalni proces usvojena je i EU Strategija o bioraznolikosti 2020., koja postavlja okvir državama članica obvezujući se na zaustavljanje gubitka bioraznolikosti i degradacije ekosustava u EU do 2020. godine te njihovo obnavljanje gdje je to moguće, čime se izravno doprinosi sprječavanju globalnog gubitak bioraznolikosti.⁴⁶²

Konvencija o biološkoj raznolikosti s ciljem očuvanja biološke raznolikosti obavezuje stranke na izradu strategija, planova ili programa za očuvanje i održivo korištenje biološke raznolikosti ili da već postojeće prilagode ciljevima i mjerama sadržanim u Konvenciji.⁴⁶³

Republika Hrvatska je 1999. godine donijela prvu Strategiju i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti⁴⁶⁴, kojom se po prvi puta sustavno zacrtala i cjelovito planirala djelatnost zaštite prirode.

Strategija je temeljni dokument zaštite prirode, koji određuje dugoročne ciljeve i smjernice očuvanja biološke i krajobrazne raznolikosti i zaštićenih prirodnih vrijednosti te načine njezina provođenja, u skladu s ukupnim gospodarskim, društvenim i kulturnim razvojem Republike Hrvatske. S obzirom na velike promjene u koncepciji zaštite prirode, uspostavom novog zakonodavnog i institucionalnog okvira zaštite prirode koji su se dogodili prije svega zbog pristupanja međunarodnim konvencijama i sporazumima iz područja zaštite prirode te uslijed procesa pridruživanja Europskoj uniji i usklađivanja zakonodavstva s relevantnim direktivama i uredbama EU pokazala se potreba ne samo za revizijom Strategije

⁴⁶² Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-bioloskoj-raznolikosti-cbd/1144>, pristup: 02.10.2021.

⁴⁶³ Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), članak 6. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>, pristup: 02.10.2021.

⁴⁶⁴ Strategija i akcijski plan biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, Narodne novine, 81/1999.

iz 1999. godine, nego i sagledavanjem strateških ciljeva i smjernica na sasvim novoj osnovi.⁴⁶⁵

U skladu s navedenim, Sabor je 2008. godine donio novu Strategiju i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti.⁴⁶⁶

Republika Hrvatska redovito priprema nacionalna izvješća o provedbi Konvencije te mjerama za ostvarenje tri cilja konvencije. Tijekom 2009. godine pripremljeno je 4. nacionalno izvješće za Konvenciju o biološkoj raznolikosti, a predano je i 5. nacionalno izvješće.⁴⁶⁷

Najnovija Strategija i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine, donesena je na temelju članka 11. stavka 2. Zakona o zaštiti prirode⁴⁶⁸ na sjednici Sabora 07.07.2017. godine.^{469 470}

Generalna skupština Ujedinjenih naroda je na svom zasjedanju 10.12.2010. godine proglasila desetljeće biološke raznolikosti od 2011. do 2020. godine.⁴⁷¹

⁴⁶⁵ Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-bioloskoj-raznolikosti-cbd/1144> , pristup: 02.10.2021.

⁴⁶⁶ Strategija zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, Narodne novine, 143/2008.

⁴⁶⁷ U odluci X/2, deseti sastanak Konferencije stranaka, održan od 18. do 29.10.2010. godine u Nagoyi, prefektura Aichi, Japan, usvojio je revidirani i ažurirani Strateški plan za bioraznolikost, uključujući ciljeve bioraznolikosti Aichi, za „Razdoblje 2011-2020“. Ovaj je plan pružio opći okvir za bioraznolikost, ne samo za konvencije o bioraznolikosti, već i za cijeli sustav Ujedinjenih naroda i sve ostale partnere koji se bave upravljanjem bioraznolikošću i razvojem politika. Stranke su se složile da će ovaj sveobuhvatni međunarodni okvir prevesti u revidirane i ažurirane nacionalne strategije i akcijske planove za bioraznolikost u roku od dvije godine. Nadalje, u odluci X/10, Konferencija stranaka odlučila je da bi se peta nacionalna izvješća, koja se trebaju dostaviti do 31.03.2014., trebala usredotočiti na provedbu Strateškog plana za razdoblje 2011.-2020. i napredak postignut prema ciljevima bioraznolikosti Aichi. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/sp/> , pristup: 02.10.2021.

⁴⁶⁸ Zakon o zaštiti prirode, pročišćeni tekst, Narodne novine 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.

⁴⁶⁹ Strategija i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine, Narodne novine 72/2017.

⁴⁷⁰ Republika Hrvatska redovito priprema nacionalna izvješća o provedbi Konvencije te mjerama za ostvarenje tri cilja konvencije.

⁴⁷¹ Resolution adopted by the General Assembly, 65/161. Convention on Biological Diversity. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/undb/goals/undb-unresolution.pdf> , 02.10.2021.

Slijedeći poziv desete Konferencije stranaka Konvencije o biološkoj raznolikosti (CBD COP 10), s ciljem doprinosa provedbi Strateškog plana Konvencije, Generalna skupština UN-a proglasila je razdoblje 2011. -2020. UN „Desetljećem biološke raznolikosti“.

Novi, desetogodišnji Strateški plan Konvencije o biološkoj raznolikosti za razdoblje 2011.-2020., usvojen na 10. konferenciji CBD-a, je temeljni dokument za usmjeravanje međunarodnih i nacionalnih aktivnosti kako bi se očuvala bioraznolikost te se pridonijelo ostvarenju temeljna tri cilja Konvencije.⁴⁷²

3.5.1. Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti

Kartagenski⁴⁷³ protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti (The Cartagena Protocol on Biosafety)^{474 475} usvojen je 29.01.2000. godine u Montrealu, a stupio je na snagu 11.09.2003. godine. Protokol je do danas ratificiralo 173 države. Hrvatska je potpisala Protokol 08.09.2000. godine, a stupio je na snagu 11.09.2003. godine.⁴⁷⁶

Zakon o potvrđivanju Protokola o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol) uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti donio je Hrvatski sabor na sjednici 24.05.2002. godine.⁴⁷⁷

⁴⁷² Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-bioloskoj-raznolikosti-cbd/1144> , pristup: 02.10.2021.

⁴⁷³ Kartagenski protokol dobio je naziv po Cartageni, gradu u Kolumbiji, gdje je 22.02.1999. godine započelo, ali ne i dovršeno njegovo razmatranje. Preuzeto s: <https://bch.cbd.int/protocol/background/> , pristup: 02.09.2021.

⁴⁷⁴ Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti (The Cartagena Protocol on Biosafety). Preuzeto s: <https://bch.cbd.int/protocol/> , pristup: 02.10.2021.

⁴⁷⁵ Tekst Kartagenskog protokola (The Cartagena Protocol on Biosafety) može se vidjeti na Internet stranici: <https://bch.cbd.int/protocol/text> , pristup: 02.10.2021.

⁴⁷⁶ Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Kartagenski protokol može se vidjeti na: <https://bch.cbd.int/protocol/parties/> , pristup: 02.10.2021.

⁴⁷⁷ Zakon o potvrđivanju Protokola o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol) uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti, Narodne novine - međunarodni ugovori, Narodne novine 7/2002.

Stranke ovog Protokola, svjesne velikih mogućnosti suvremene biotehnologije za ljudski rod, ali i štetnih efekata koje modificirani organizmi⁴⁷⁸ mogu proizvesti na očuvanje i održivost korištenja biološke raznolikosti prihvatile su pravila ovog pravnog izvora.⁴⁷⁹

Svjesni brzog širenja suvremene biotehnologije i rastuće zabrinutosti javnosti zbog njezinih potencijalnih štetnih učinaka na biološku raznolikost, uzimajući u obzir i rizike po ljudsko zdravlje te uvažavajući da suvremena biotehnologija ima veliki potencijal za dobrobit ljudi ako se razvija i koristi uz odgovarajuće mjere zaštite okoliša i zdravlja ljudi, stranke ovog Protokola su navedeno naglasile u Preambuli⁴⁸⁰ te stoga donijele određena pravila u člancima Protokola.⁴⁸¹

Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti uređuje kretanje živih modificiranih organizama koji proizlaze iz moderne biotehnologije iz jedne države u drugu. U pogledu uspostave centra za razmjenu podataka o biološkoj sigurnosti, stranke su se obvezale da će pomoći jedne drugima u provedbi Protokola, uzimajući u obzir posebne potrebe stranaka (država) u razvoju, posebno najmanje razvijenih i malih otočnih država u razvoju te zemalja s gospodarstvom u tranziciji, kao i država koje su središta podrijetla i središta genetske raznolikosti.⁴⁸²

U pogledu izgradnje kapaciteta, financijskih sredstava te pristupa i prijenosa tehnologije i znanja, stranke se obvezuju da će surađivati u razvoju i/ili jačanju ljudskih potencijala i institucionalnih kapaciteta u području biološke sigurnosti u državama u razvoju te državama s gospodarstvom u tranziciji (tako zvane tranzicijske države).⁴⁸³

⁴⁷⁸ „Živi modificirani organizam“ znači svaki živi organizam koji posjeduje novu kombinaciju genetskog materijala dobivenog korištenjem suvremene biotehnologije; definicija prema Kartagenskom protokolu, članak 3., točka g. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>, pristup: 03.10.2021.

⁴⁷⁹ Stojanović, N., Pravo životinja, op.cit., str. 93.

⁴⁸⁰ Preambula Kartagenskog Protokola. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>, pristup: 03.10.2021.

⁴⁸¹ Nastavno na članak broj 15. (Pristup genetskim resursima), Konvencije o biološkoj raznolikosti - ponovo se potvrđuje oprez naveden u članku. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>, pristup: 03.10.2021.

⁴⁸² Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti (Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity), članak 20. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>, pristup: 03.10.2021.

⁴⁸³ Convention on Biological Diversity (CBD) and protocols. Preuzeto s: <https://www.un.org/ldcportal/convention-on-biological-diversity-cbd/>, pristup: 03.10.2021.

3.5.2. Protokol iz Nagoye o pristupu genetskim resursima te pravednom i pravičnom dijeljenju koristi koje proizlaze iz njihove uporabe u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti

Protokol iz Nagoye o pristupu genetskim resursima te pravednom i pravičnom dijeljenju koristi proizašlih iz njihove uporabe u Konvenciji o biološkoj raznolikosti⁴⁸⁴ je međunarodni sporazum čiji je cilj podijeliti koristi koje proizlaze iz korištenja genetskih resursa na pošten i pravičan način. Protokol je usvojen u Nagoyi (Japan) 29.10.2010. godine, stupio je na snagu 12.10.2014. godine. Protokol je ratificiralo 132 države. Hrvatska je ratificirala Protokol 09.02.2015. godine, a stupio je na snagu 01.12.2015. godine.⁴⁸⁵

Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola iz Nagoye i Kuala Lumpura o odgovornosti i naknadi štete uz protokol o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol), donio je Hrvatski sabor na sjednici 28.06.2019. godine.⁴⁸⁶

Svjesne važnosti genetskih resursa za očuvanje biološke raznolikosti, ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promjenama, zdravlju ljudi i sigurnosti hrane, potencirajući neraskidivu vezu između genetskih resursa i pravedne i poštene raspodjele koristi od istih, kao i povezanosti tradicionalnih znanja sa genetskim resursima i pravednu i poštenu podjelu dobiti koja proizlazi iz takvog znanja, ugovorne stranke Protokola iz Nagoye su potpisale ovaj pravni dokument.^{487 488}

⁴⁸⁴ Protokol iz Nagoye (The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity) - tekst Protokola (36 članaka) i anekse može se vidjeti na sljedećem linku: <https://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf>, pristup: 02.10.2021.

⁴⁸⁵ Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Protokol iz Nagoye može se vidjeti na: <https://www.cbd.int/abs/nagoya-protocol/signatories/>, pristup: 02.10.2021.

⁴⁸⁶ Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola iz Nagoye i Kuala Lumpura o odgovornosti i naknadi štete uz protokol o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol), Narodne novine - međunarodni ugovori, 7/2019.

⁴⁸⁷ Protokol iz Nagoye (The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity), Preambula. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf>, pristup: 03.10.2021.

⁴⁸⁸ Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 97.

Cilj ovog Dopunskog protokola je doprinijeti očuvanju i održivoj upotrebi biološke raznolikosti, također uzimajući u obzir rizike za zdravlje ljudi, predviđanjem međunarodnih pravila i postupaka u području odgovornosti i naknade šteta koji se odnose na žive modificirane organizme.⁴⁸⁹

3.6. Prijedlozi dokumenata

Dvadeseto stoljeće obilježili su naponi brojnih zoofila da učine nešto značajno po pitanju zaštite prava i dobrobiti životinja. Donesene su brojne konvencije na međunarodnom nivou, međutim nije usvojen ni jedan dokument koji bi bio posvećen isključivo zaštiti prava i dobrobiti životinja.

Dva dokumenta, koji su ostali na nivou nacрта odnosno prijedloga, a koji se bave upravo navedenom problematikom su: 1. Univerzalna deklaracija o zaštiti prava životinja (Universal Declaration of Animal Rights) iz 1978. godine, s izmjenama i dopunama, te 2. Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja (The Universal Declaration on Animal Welfare - UDAW) iz 2000. godine s izmjenama i dopunama.

Univerzalna deklaracija o pravima životinja bavi se izričito „pravima životinja“, dok se Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja bavi pitanjima njihove dobrobiti.

Neki autori ta dva pojma ne smatraju sinonimima, pravo životinja (*animal rights*) i dobrobit životinja (*animal welfare*) nisu u potpunosti sinonimi. Ipak, promatrajući ta dva pojma u zajedničkom kontekstu može se donijeti zaključak da je njihov cilj uvelike sličan, a to je pružiti životinjama ono što do sada nisu imale. Prava, zaštitu i dobrobit.

Dok Univerzalna deklaracija o zaštiti životinja počiva na ideji da su životinje bića koja imaju neotuđiva moralna prava te da ih ljudi ne bi smjeli kršiti, Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja podržava humani tretman prema životinjama, ali ne osporava mogućnost njihove upotrebe za hranu, proizvodnju i znanstvena istraživanja. Dakle, za ljudske ciljeve.

⁴⁸⁹ Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola iz Nagoye i Kuala Lumpura o odgovornosti i naknadi štete uz protokol o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol), Narodne novine - međunarodni ugovori, 7/2019., članak 1.

„Prava životinja“ u svom najradikalnijem obliku zahtijevala bi apsolutno oslobođenje životinja, poznatom kao abolicionizam, odnosno zabrana bilo kakve vrste iskorištavanja životinja od strane ljudi. To bi značilo zabranu svake upotrebe životinja za jelo, proizvode od životinja (životinjske kože), istraživanja, zabavu, pa čak i zabranu upotreba životinja kao društvo (kućni ljubimci).

„Dobrobit životinja“ ne isključuje u potpunosti upotrebu životinja za ostvarivanje ljudskih ciljeva, ne zabranjuje konzumaciju životinja, ne zabranjuje proizvode životinjskog porijekla, ne zabranjuje spektakle, zabave i životinje kao društvo, ali inzistira da to bude na humani način, odnosno onaj koji ne izaziva patnju životinja.

Na prvi pogled suprotni dokumenti, obje deklaracije, kako Univerzalna deklaracija o pravima životinja, tako i Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja u suštini nisu radikalne te i jedna i druga govore o „određenim pravima“.

Međutim, „dobrobit“ zvuči umjerenije, pa je samim time Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja stekla podršku većeg broja država i Generalne skupštine Ujedinjenih naroda.⁴⁹⁰

Očigledno je da svijet još nije spreman za radikalne promjene u području prava životinja. Duboko ukorijenjena mesna prehrana (proizvodi životinjskog porijekla i slično) te općenito stav prema životinjama, koji se uz sve napore istaknutih pojedinaca nije mijenjao, ne može u kratkom vremenu polučiti velike rezultate. Stoga treba krenuti malenim koracima ka većem cilju.

⁴⁹⁰ Paunović, M. Prava životinja - savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 204.

3.6.1. Univerzalna deklaracija o pravima životinja

Kroz dvadeseto stoljeće, prava i pravni status životinja bili su predmet žestokih rasprava. Ove rasprave proizlaze uglavnom iz napretka znanosti. Nesporno je s aspekta suvremene znanosti da neljudske životinje (posebno one koje imaju živčani sustav) imaju osjećaje i sposobnosti koje su analogne ljudskim te posebno sposobnost doživljavanja boli. Ovome se može dodati rastuća svijest u čovječanstvu o zlouporabama u vezi iskorištavanja životinja.

U skladu s tim, činilo se potrebnim preispitati odnose ljudi prema životinjama. Krajem 19. stoljeća i tijekom 20. stoljeća, počeli su se javljati eseji, povelje i deklaracije koje su se bavile pravima životinja.

Ovaj pokret rezultirao je 15. listopada 1978. godine proglašenjem Univerzalne deklaracije o pravima životinja (dalje u tekstu: Deklaracija), inspirirane Deklaracijom o ljudskim pravima iz 1948. godine, a koja ima za cilj priznavanje temeljnih prava životinja. Konferencija na kojoj je usvojena Deklaracija od strane Međunarodnog saveza za prava životinja (International League for Animal Rights - ILAR)⁴⁹¹, održana je uz podršku UNESCO-a⁴⁹² u Parizu. Deklaracija nema nikakvu pozitivno pravnu snagu, jer je usvojena samo od jedne nevladine međunarodne organizacije, ali ima moralnu težinu što nije zanemarivo. S obzirom da Deklaracija predstavlja kombinaciju ekoloških i etičkih razloga za priznavanje prava životinja i u tom smislu utječe na širenje teorijskih shvaćanja koja podržavaju koncept prava životinja, tako utječe i na zakonska rješenja te praksu zaštite životinja u velikom broju država.⁴⁹³

„Deklaracija je 1989., na 200. godišnjicu francuske Deklaracije o pravima čovjeka, izmijenjena jednom osuvremenjenom verzijom, s jačim naglaskom na ekološke zakonitosti i

⁴⁹¹ International League for Animal Rights - ILAR. Preuzeto s: <https://uia.org/s/or/en/1100037211> , pristup: 09.09.2021.

⁴⁹² UNESCO - The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu). Preuzeto s: <https://whc.unesco.org/> ; <https://en.unesco.org/> ; <https://www.un.org/youthenvoy/2013/08/unesco-united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization/> , pristup: 09.09.2021.

⁴⁹³ Paunović, M., Prava životinja - savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 194.

osobito važnom novosti člankom 9. pravnom statusu: „Pravna osobnost životinje i njena prava moraju biti priznata zakonom“.⁴⁹⁴

„Od samog začetka čovječanstva, postoji skupina koja je toliko uporno zlostavljana i marginalizirana, da je njihova patnja ukorijenjena u naš svakodnevni život. Kada bi životinje mogle slobodno govoriti, njihov krik bi zaglušio svaki drugi zvuk na svijetu. Svi smo mi životinje. Svi mi živimo i dišemo te dijelimo istu Zemlju. Svi mi osjećamo bol i patnju kada smo povrijeđeni ili lišeni života, naše obitelji, naše slobode. Svi mi imamo pravo na ljubaznost, samilost i dostojanstvo. Svi mi vjerujemo u srodstvo svih bića, i mogućnost suživota u miru i skladu na Zemlji.“

Radi boljeg razumijevanja važnosti Deklaracije, biti će prikazan njezin cjeloviti tekst:

„Imajući u vidu da svaka životinja ima određena prava, a da su nepoštovanje i nepriznavanje tih prava navodili i navode čovjeka na zločine protiv prirode i protiv životinja; imajući u vidu da je priznanje prava na postojanje drugih životinjskih vrsta od ljudske vrste temelj supostojanja vrsta u svijetu; imajući u vidu da genocide smišlja i izvodi čovjek i da su oni stalna prijetnja; imajući u vidu da je poštovanje koje čovjek osjeća povezano s poštovanjem prema drugim ljudima; imajući u vidu da obrazovanje mora od ranog djetinjstva upućivati na razumijevanje, poštovanje i ljubav spram životinja,

proglašava se:

Članak 1. Sve životinje rađaju se jednake pred životom i imaju ista prava na postojanje.

Članak 2. Svaka životinja ima prava na poštovanje. Čovjek, kao životinjska vrsta, ne može sebi dati pravo da istrebljuje druge životinje ili da ih izrabljuje povređujući to pravo. Dužnost mu je da životinjama stavi na raspolaganje svoja znanja. Svaka životinja ima pravo na ljudsku zaštitu i njegu.

Članak 3. Nijedna životinja ne smije biti izložena zlostavljanju ili svireposti. Ako je životinju nužno ubiti, to se mora učiniti trenutno i bezbolno.

Članak 4. Svaka životinja koja pripada divljoj vrsti ima pravo živjeti na slobodi u svojoj prirodnoj sredini, na kopnu, u zraku ili u vodi te pravo da se razmnožava.

⁴⁹⁴ Visković, N., Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 387.

Članak 5. Svaka životinja koja pripada vrsti koja živi u čovjekovoj sredini ima pravo živjeti i razvijati se prema ritmu i uvjetima života i slobode svojstvenim toj vrsti.

Članak 6. Svaka životinja koju je čovjek odabrao za društvo ima pravo živjeti svoj prirodni vijek. Napuštanje životinje je svirepi i ponižavajući čin.

Članak 7. Svaka životinja koj radi ima pravo na razumno ograničenje trajanja i intenziteta rada, na primjerenu ishranu i na odmor.

Članak 8. Eksperimenti sa životinjama koji uzrokuju fizičke i psihičke patnje nepomirljivi su s pravima životinja, bilo da se radi o medicinskoj, znanstvenoj, komercijalnoj, ili nekoj drugoj vrsti eksperimenata. Moraju se koristiti i razvijati tehnike zamjene.

Članak 9. Ako se životinja uzgaja radi prehrane, ona mora biti hranjena, smještena, prevožena i ubijena na način da ne osjeti strah ili bol.

Članak 10. Nijedna životinja ne smije se upotrebljavati radi čovjekove zabave. Izlaganje životinja i spektakli sa životinjama nespojivi su s njihovim dostojanstvom.

Članak 11. Svaki čin koji uzrokuje nepotrebno ubijanje životinja jest biocid, to jest zločin protiv života.

Članak 12. Svaki čin koji uzrokuje ubijanje velikog broja životinja jest genocid, zločin protiv vrste. Onečišćenje i uništavanje prirodne sredine vode genocidu.

Članak 13. S mrtvom životinjom treba postupati s poštovanjem. U kinu i na televiziji treba zabraniti prizore nasilja nad životinjama, osim ako je namjera prikazati napad na prava životinja.

Članak 14. Udruženja za zaštitu životinja moraju imati svoje predstavnike na razini vlasti. Prava životinja moraju se štititi zakonom kao i prava čovjeka.

Deklaracija je 1989. godine izmijenjena suvremenijom verzijom, na dvjesto godišnjicu francuske Deklaracije o pravima čovjeka. Jači je naglasak stavljen na ekološke zakonitosti s

osobito važnost novosti, a to je članak 9. o pravnom statusu životinja, u smislu da „Pravna osobnost životinje i njezina prava moraju biti priznata zakonom.“⁴⁹⁵

Deklaracija sadrži široki spektar prirodnih prava odnosno moralnih ovlaštenja svih ili samo nekih životinja ugroženim od čovjeka. Važno je istaknuti realističnost Deklaracije za razliku od radikalnih, animalističkih zahtjeva nekih organizacija i pokreta, koji su na žalost potpuno utopistički. Deklaracija je svojevrsni kompromis između čovjeka i životinje. Ista štiti opstanak velikog dijela životinjskih vrsta od ljudskog nasilja⁴⁹⁶, a s druge strane zadovoljava ljudske prehrabene i ekonomske potrebe na račun nekih životinja pri čemu se ipak zahtjeva određeni nivo humanosti.⁴⁹⁷

U prvoj, pa tako i drugoj verziji Deklaracije, naznačena je obaveza poštovanja prema cijelom životinjskom svijetu.

U Europi i Americi, ljudi vrlo često (zadnjih godina sve više)⁴⁹⁸ imaju životinje (posebno psa i mačku) kao kućne ljubimce. Neki ljudi jednostavno uživaju u društvu životinja i nema posebnog razloga zašto svoj životni prostor žele dijeliti sa životinjom, a neki zbog razloga što je današnje društvo sve samo ne „zdravo društvo“⁴⁹⁹ te prazninu koju osjećaju

⁴⁹⁵ Prvobitni prijevod teksta Deklaracije moguće je vidjeti u knjizi: Visković, N., *Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*, op.cit., str. 385-386, prema: Chapouthier, G., *Les Droits de l'animal*, Presses Universitaires de France, Paris, 1992., str. 35-38.

⁴⁹⁶ Visković naglašava da bi se tome ipak malo usprotivio Henry S. Salt (kao vegetarijanac) jer u svojoj knjizi kaže: „U jednom društvu čiji se pripadnici natječu, gdje se profit priznaje kao glavni cilj rada i gdje s ljudi za taj cilj žrtvovani bez milosti, zar je moguće da životinje budu bolje tretirane?“ Visković, N., *Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*“, op.cit., str. 384., prema: Salt, H.S., *Animal Rights Considered in Relation to Social Progress*, Pennsylvania, 1980., str. 117.

⁴⁹⁷ Visković, N., *Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*“, op.cit., str. 383-384.

⁴⁹⁸ Otudjenje „čovjeka od čovjeka“ i svojevrsna „hladnoća“ društva u kojem živimo odražava se da ljudi često kako se ne bi osjećali usamljeno uzimaju psa, mačku ili neku drugu životinju kao „kućnog ljubimca“ s kojom dijele svoj životni prostor. Životinje su često u vrlo privilegiranim položajima jer ih njihovi „vlasnici“ (skrbnici) nerijetko smatraju punopravnim članovima obitelji. Nisu ljudi postali opsjednuti životinjama, nego je teško osjećati se dobro i ispunjeno u društvu koje je orijentirano uglavnom na profit. Raspad obitelji, otudjenje, manjak druženja, napredak tehnologije (mobiteli, internet, televizija i slično) je rezultat da ljudi sve više imaju kućne ljubimce kako bi nadoknadili taj gubitak. Otudjenje i život čovjeka u demokraciji, u 20. stoljeću je Fromm opisao u svojoj knjizi: Fromm, E., *Zdravo društvo*, Naprijed, Zagreb, 1989.

⁴⁹⁹ Vidi više o problemu društva u kojem živimo: From, E., *Zdravo društvo*, Naprijed, Zagreb, 1989.

upotpunjuje ljubav prema životinji. Najčešći ljubimci su psi i mačke⁵⁰⁰, zatim zečevi i ostali glodavci, ali zadnjih godina sve više ima neobičnih kućnih ljubimaca poput zmija, paukova i slično.

Iako na prvi pogled držanje životinja kao kućnih ljubimaca izgleda pozitivno i ukazuje na ljubav prema životinjama to nije uvijek tako. Vrlo često upravo životinje koje se drže kao kućni ljubimci trpe zlostavljanja u raznim oblicima. Od fizičkog zlostavljanja, pa do zapostavljanja i napuštanja. Poseban je oblik zlostavljanja tako zvano „hordašenje“.⁵⁰¹

Deklaracija spominje u svom članku zabranu lošeg i/ili okrutnog postupanja te ukoliko je nužno ubiti životinju to mora biti trenutno, bezbolno i ne smije izazvati strah. Pri tome se prvenstveno misli na odnos prema životinjama koje se drže u svrhu prehrane, ali i ostalim životinjama. Eutanazija je dozvoljena samo u zakonom propisanim uvjetima. Posebno je određeno i pristojno postupanje s mrtvom životinjom.

Deklaracija radi razliku između divljih i domaćih životinja te između domaćih životinja koje se koriste za rad i prehranu, i eksperimentalnih životinja. Istaknuto je da svaka životinja koja pripada divljoj životinjskoj vrsti ima pravo živjeti na slobodi i razmnožavati se u svom prirodnom okruženju. Dugotrajno lišavanje slobode divljih životinja, lov i ribolov koji se prakticira kao razonoda, kao i upotreba divljih životinja iz razloga koji nisu vitalni, u suprotnosti su s ovim pravom. Pod dugotrajnim lišavanjem slobode može se razumjeti i dovođenje divljih životinja u zoološke vrtove. Umjesto toga radi edukacije može se organizirati gledanje dokumentarnih filmova o divljim životinjama, organizirati izleti na

⁵⁰⁰ U doba srednjeg vijeka, pod utjecajem Katoličke crkve, mačke su bile demonizirane i proglašene zlim bićima, odnosno produženom rukom Sotone. Papa Inocent VIII. je tijekom španjolske inkvizicije mačke proglasio zlim bićima, pa su u sklopu inkvizicije spaljene tisuće mačaka. Rašireno ubijanje mačaka koje je potaknula Katolička crkva, dovelo je zastrašujućeg povećanja populacije štakora koji se doprinijeli širenju kuge. Ovo je samo jedan od bezbroj primjera što se događa kada se čovjek upliće svojim „djelovanjem“ u prirodu. Preuzeto s: <https://www.index.hr/ljubimci/clanak/Ovo-vjerojatno-niste-znali-Nekoliko-cinjenica-o-usponima-i-padovima-macke-kroz-povijest/715979.aspx>, pristup: 11.09.2021.

⁵⁰¹ Hordašenje je zapravo manifestacija psihijatrijskog poremećaja koji je poznat kao “Diogenov sindrom”. Radi se o sakupljanju životinja do broja koji ugrožava njihovu dobrobit, a često i život. Takvi ljudi sakupljaju životinje u velikom broju na malom prostoru, bez dovoljno hrane i vode, u prljavštini, bez dovoljno njege, bez veterinarskog nadzora i liječenja. Ovo je zapravo posebna vrsta zlostavljanja životinja, o kojoj se nedovoljno razmatra među zaštitnicima životinja. Preuzeto s: <http://www.sloboda-za-zivotinje.org/udruzenje/price-sa-terena/599-hordasenje-je-psihijatrijsko-oboljenje-i-oblik-zlostavljanja-zivotinja.html>, pristup: 11.09.2021.

mjesta u tipu safari parkova (ukoliko u određenoj državi ista postoje), ili posjeti raznim skloništima za divlje životinje. Dakle, postoji alternativa.

Ukidanje lova i ribolova kao razonode⁵⁰² biti će jako teško postići s obzirom da ima jako puno ljubitelja tih „sportova“, a među njima još više onih koji to ne čine doista „sportski“ (u sportskom ribolovu se riba pušta na slobodu nakon što ju uhvate), već na način kako su često lovci opisani kroz psihološka štiva.

Deklaracija uređuje i odnos čovjeka sa domaćim životinjama te životinjama koje nazivamo kućnim ljubimcima. Što se tiče domaćih životinja, ukoliko se one drže zbog prehrane, potrebno im je osigurati adekvatan prostor za kretanje. Svakoj životinji, bilo domaćoj ili kućnom ljubimcu, potrebno je osigurati odgovarajuću prehranu i njegu. Životinje se ne smiju napuštati ni neopravdano ubijati, a svi oblici uzgoja i upotrebe životinja moraju poštivati fiziologiju i ponašanje specifično za vrstu. Zabranjuje se upotreba životinja isključivo radi čovjekove zabave. Posebno je naglašeno kako izlaganje životinja i razni događaji sa životinjama nisu dozvoljeni ukoliko ne poštuju dostojanstvo životinja. Što se tiče kazališnih i drugih predstava te filmova isti ne smiju uključivati nikakvo nasilje nad

⁵⁰² Oko nas postoje fantastične životinje. Ako ih i nismo sreli, mi ćemo ih izmisliti, opisati, nacrtati, ekranizirati. Svoju djecu ćemo učiti moralu kroz priče o životinjama. Naše predodžbe o „ostatku“ svijeta (svijeta kojeg dijelimo sa ostalim živim bićima) su bitno antropomorfizirane. Suživot sa životinjama proizveo je i vrijedno pomoćno sredstvo komuniciranja svakodnevnih karakterizacija ljudi kroz „osobine“ životinjskih vrsta. Psujemo se i tepamo si nazivajući jedni druge životinjskim imenima. Orwell je upotrijebio cijelu farmu da objasni funkcioniranje jednog društvenog sustava. Kulturološki ih svojatamo, integrirali smo ih - ili prije našu predodžbu ili projekciju istih. Lov je nekad bio nužan za preživljavanje, danas je to hobi, neki smatraju i sport. Nešto kao paintball, samo bez boje. Nemoguće je, po defaultu, ne osjećati grižnju savjesti zbog ubijene životinje. Zato nam, kao u filmu Inception, treba „san“ - mjesto posebne arhitekture mogućeg, dozvoljenog, značenjskog, doživljajnog. Ili jednostavno - šuma. I suma materijala osobne psihologije kojom ćemo tamo kombinirano „propuškarati“. Kao što je to slučaj i sa onima koji sanjaju u filmu, u šumi je također nejasno kakav je unutarnji svijet drugih lovaca i s kakvim rizicima kolektivno prelazimo granicu. Mala je vjerojatnost da u državi s malom populacijom i puno šuma ne poznajete nekog kome je netko blizak lovac. Literatura se takvim osobama bavi kao, primarno, sadistima. Posebno se problematizira nefer psihološki aranžman koji lovca ne stavlja u isti položaj kao životinju. Lovac u pravilu sačekuje životinju u njezinu staništu, što u pravilu radi sa sigurne udaljenosti i sofisticiranom opremom kakvom se životinje ne služe ni u „Fantastičnom gospodinu Liscu“, izvrsnom animiranom filmu, gdje sve vrvi od osmišljenih lukavih životinja, a kamoli u šumi. Nekad se u lov išlo sa „škrlakom“ na glavi, a danas se ide s džipom i figom u džepu. Lov zapravo nije potreban za regulaciju veličine populacija, što se često koristi kao opravdanje nužnosti odstrela. Više o razlozima neopravdanosti lova vidjeti na: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=330>, pristup: 11.09.2021.

životinjama. Zabrana prikazivanja nasilja nad životinjama ima dublji smisao. Naime, osim osiguranja poštovanja prema životinjama, s obzirom da prizori nasilja mogu potaknuti određene ljude na činjenje istih što nije u skladu s osnovnim etičkim principima, navedenom formulacijom se željela postići prevencija devijantnih, delinkventnih i kriminalnih ponašanja prema životinjama.

Jedan od osnovnih uzroka društveno neprihvatljivog ponašanja pojedinca leži u nepotpunoj, neadekvatnoj i neuspjeloj socijalizaciji. U procesu socijalizacije najbitniji faktori su obitelj, društvo vršnjaka, škola, ali i sredstva masovne komunikacije - mediji. Utjecaj medija, a posebno televizije je izuzetno snažan, tako da ono što se prikazuje na televiziji itekako utječe na psihu, razmišljanje i djelovanje ljudi, a posebno mladih ljudi i djece. Upravo stoga navedenu odredbu Deklaracije treba shvatiti kao pokušaj da se putem medija utječe na prevenciju nedozvoljenog, društveno neprihvatljivog ponašanja prema životinjama zabranom prikazivanja sadržaja koji podržavaju i potiču nasilje nad životinjama te time izbjegne negativno djelovanje koje takav sadržaj može imati na pojedince.

U Deklaraciji se pored proglašavanja osnovnih prava životinja izričito navodi da su pokusi sa životinjama koji prouzrokuju fizičke i psihičke patnje nepomirljivi sa pravima životinja. Sukladno tome metode zamjene eksperimentiranju na živim životinjama moraju se razvijati i sustavno provoditi.

Deklaracija u svom članku broj 11. određuje da svako nepotrebno djelo koje uključuje smrt životinje i svaka odluka koja dovede do takvog djela predstavljaju zločin protiv života. Životinje ovom odredbom nemaju više status pokretnih stvari nego status živog bića te se njihovo usmrćivanje prema navedenoj odredbi tako i kažnjava.

Deklaracija u članku broj 12., svaki čin koji uzrokuje ubijanje velikog broja životinja i svaku odluku koja dovede do takvog čina izjednačava s genocidom, odnosno zločinom protiv vrste. Masakr divljih životinja te zagađenje i uništavanje životnog staništa također proglašava činovima genocida.^{503 504}

⁵⁰³ Genocid ili biocid predstavljaju zločin protiv života; zločin kojim se želi uništiti čitava jedna vrsta, rod ili pleme. Genocid i biocid proizlaze iz iste strukture zla. Kakvi smo prema drugim ne-ljudskim bićima pokazuje kakvi smo u stanju biti prema ljudima. Preuzeto s: <https://rjecnik.sjedi5.com/sto-je-i-sto-znaci/stranarijec/biocid/>; <https://www.autograf.hr/braca-nam-i-sestre-u-svetosti/>, pristup: 11.09.2021.

Poseban pravni status životinja i njihova prava moraju biti priznati zakonom, a zaštita i sigurnost životinja zastupljene na razini vladinih organizacija jer je to jedini stvarni način da se životinjama priznaju njihova prirodna prava te da se kršenje istih sankcionira određuje članak broj 9. Deklaracije.

Ova odredba u svojoj prvoj je verziji glasila da „Udruženja za zaštitu životinja moraju imati svoje predstavnike na razini vlasti. Prava životinja moraju se štiti zakonom kao i prava čovjeka.“⁵⁰⁵

Gledajući kroz povijest *anti - cruelty* zakonodavstva širom svijeta može se vidjeti da su upravo udruženja za zaštitu životinja učinila najveće napore u promjenama koje se tiču zaštite prava i dobrobiti životinja kroz izmjenu postojećih i usvajanje novih zakona.⁵⁰⁶ Zalaganja udruženja za zaštitu životinju i tada, i sada čine najveće napore u preoblikovanju društvene svijesti i etičkih shvaćanja o odnosu čovjeka prema životinjama.⁵⁰⁷

Udruženja za zaštitu životinja su prije svega nevladine udruge. Upravo kao takve, nevladine udruge koje su kroz svakodnevni rad i situacijama iz prakse uvidjele problem,

⁵⁰⁴ Genocid prema hrvatskoj enciklopediji se ipak odnosi samo na ljudski rod i definicija genocida glasi: „genocid (geno- + -cid), zločin usmjeren na uništavanje, u cijelosti ili dijelom, neke nacionalne, etničke, vjerske ili rase skupine ubijanjem njezinih članova, nanošenjem teških fizičkih ili psihičkih ozljeda, stavljanjem skupine u takve uvjete života koji mogu dovesti do njezina uništenja, nametanjem mjera što dovode do sprječavanja rađanja u skupini ili prisilnim odvođenjem djece u drugu skupinu. Navedena definicija genocida utvrđena je Konvencijom o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, koju je prihvatila Opća skupština UN-a 9. X. 1948. Republika Hrvatska stranka je Konvencije od svojega nastanka, sukcesijom bivše SFRJ, koja je bila strankom od 1951. Opis je genocida u Konvenciji primjeren, što znači da se genocid može počinuti i na druge načine, mučenjem, etničkim čišćenjem, masovnim medicinskim „eksperimentima“ i sl. Genocid podrazumijeva specifičnu namjeru (*mens rea*) uništenja određene skupine.“ Genocid. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21633>, pristup: 11.09.2021.

⁵⁰⁵ Visković, N., *Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku, a što je čovjek životinji*, op.cit. str. 386.

⁵⁰⁶ Samo jedan od brojnih primjera je Henry Bergh i organizacija ASPCA (American Society for the Prevention of Cruelty to Animals - Američko društvo za sprječavanje okrutnosti prema životinjama), koju je osnovao 1866. godine. Bergh i njegovi inspektori su sami „provodili“ zakon po ulicama. Njegov je utjecaj u to vrijeme izniman jer je doslovno bio jedan od pionira i pokretača promjena u nezahvalnom vremenu koje još nije bilo „spremno“ za promjene takve vrste te se radi toga često sukobljavao i čak bio isprebijan. Preuzeto s: <https://www.aspc.org/about-us/history-of-the-aspc>, pristup: 12.09.2021.

⁵⁰⁷ U Hrvatskoj to su svakako Udruga Prijatelji životinja, Noina Arka i brojne druge. Preuzeto s: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php>, <https://www.noina-arka.hr/kontakt/>, pristup: 12.09.2021.

susrele se s velikim brojem slučajeva ubijanja, svih oblika mučenja životinja (od fizičkog nasilja pa do zanemarivanja i napuštanja), nezakonitog lova i ribolova, nesavjesnog pružanja veterinarske pomoći i slično, mogu svojim savjetima pomoći u donošenju odluka i pravnih akata te instrumentima njihove primjene. Sami predstavnici udruga koji imaju određene kvalifikacije mogu biti dio instrumenata provedbe zakona poput primjerice inspektora.

Kada bi to bile isključivo „vladine udruge“, onda bi se pri provođenju zakona, odluka i drugih mjera radilo o pojedincima postavljenim od strane vlade koji ne moraju imati interes i volju za tim poslom. Samim time ni rezultat ne bi bio ohrabrujući.

U Preambuli Deklaracija određuje da se u sklopu obrazovanja mora osigurati da djeca od najranije životne dobi uče promatrati, razumjeti i poštovati životinje. Edukacija od najranije životne dobi je jedna od najboljih mjera socijalizacije koje neke države već imaju u svojim školskim programima i pokazale su se vrlo uspješnim. Nizozemska je jedna od država koja u svojim školskim programima za djecu najmlađe životne dobi ima razvijen sustav poticanja empatičnosti prema ranjivim skupinama. Tako djeca u sklopu osnovne škole, gdje provedu veliki dio dana jer učenje i pisanje domaćih zadaća obavljaju u školi, odlaze na izlete u velike parkove sa životinjama te uče o životinjama i prirodi neposrednim kontaktom.⁵⁰⁸

Ideju o pravima životinja unose u svoje političke programe ekološkičke, tako zvane zelene stranke.⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ Školstvo u Nizozemskoj - Autorica je i sama početak svog najranijeg školovanja započela u Nizozemskoj, pa iz osobnog iskustva može potvrditi da se doista u tom početku školovanja djecu uči na posve drugačiji način nego u Hrvatskoj. Prvo, djeca kreću ranije u školu (osnovnu školu u Nizozemskoj može se početi pohađati s četiri godine, ali obavezno je s pet godina djetetova života). Drugo, djeca u školi ostaju do 17 sati bez opterećenja pisanja domaćih zadaća i učenja te doista često odlaze na izlete gdje se druže sa životinjama. Treće, djeca se puno igraju i uče kroz igru. Za svako dijete se posebno određuje program i pristup te ukoliko neko dijete nije sposobno pratiti nastavu, nije sramota ponavljati razred kako bi se što lakše uklopilo i savladalo nastavni program. Iako se danas nizozemski program dosta promijenio u skladu sa zahtjevima modernog društva i dalje su baze ostale iste. Individualan pristup djeci, razvijanje osobne kreativnosti i empatija prema ranjivim skupinama. Preuzeto s: <https://www.nationaleonderwijsgids.nl/basisonderwijs/paginas/wat-is-basisonderwijs.html> ; <https://tweetaligekids.nl/> ; <https://www.hco.nl/thema/jonge-kind/taal-nt2/> , pristup: 12.09.2021.

⁵⁰⁹ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 387.

Visković smatra da akti u tipu navedene Deklaracije „još ne zadovoljavaju opravdane i tek za budućnost možda ostvarljive težnje radikalnijih zoofila i biofila, kojima su oni odviše kompromisni“.⁵¹⁰

3.6.2. Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja

Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja (The Universal Declaration on Animal Welfare - UDAW), usvojena je na kongresu Svjetskog društva za zaštitu životinja (World Society for the Protection of Animals–WSPA, sada: World Animal Protection - WAP⁵¹¹) 2000. godine.

Nacrt teksta Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja (dalje u tekstu: Deklaracija) formuliran je nakon konferencije u Manili, održane 2003. godine, i sastanka članova međunarodnog upravnog odbora Univerzalne Deklaracije o dobrobiti životinja, koji je održan 2005. godine u Kostariki. Konferenciji je prisustvovalo devetnaest delegacija vlada, a predstavnici Vijeća Europe i Sjedinjenih Američkih Država imali su status promatrača.⁵¹²

Godine 2005. sastavljen je međunarodni upravni odbor Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja, a predstavnici vlada Kenije, Indije, Kostarike, Češke Republike i Filipina su se složili da predvode inicijativu za usvajanje nacrtu tog dokumenta. Od njih je potekla inicijativa da i druge države tijekom narednih godina počnu pružati podršku Univerzalnoj deklaraciji, uključujući vlade Australije, Kambodže, Fidžija, Litvanije, Novog Zelanda, Poljske, Slovenije, Tanzanije i Velike Britanije.⁵¹³

Osim velikog broja država, podršku Deklaraciji su pružile i razne međunarodne organizacije koje se bave zaštitom životinja i njihove dobrobiti. Deklaraciju je 2007. godine

⁵¹⁰ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 388.

⁵¹¹ World Animal Protection. Preuzeto s: https://www.worldanimalprotection.org/change?gclid=Cj0KCQjwkIGKBhCxARIsAINMioJI0R11qc-NtqrZfOxRzq2UnFDlOeAYsI0WJlkymECCI6zzjOIssZEaAqbXEALw_wcB, pristup: 15.09.2021.

⁵¹² Batričević, A., Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja - od nacrtu do realnosti, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Vol. XXXIV, broj 2., Beograd, 2015., str. 129.

⁵¹³ Ibidem.

podržala Svjetska organizacija za zdravlje životinja (World Organisation for Animal Health - OIE⁵¹⁴).

Deklaracija je tijekom 2008. godine stekla javnu podršku Federacije Veterinara Europe (Federation of Veterinarians of Europe - FVE)⁵¹⁵, zatim nacionalnih veterinarskih asocijacija država Čilea, Novog Zelanda, Velike Britanije, Filipina, Tajlanda i Kolumbije.

Deklaraciju podržava preko dva miliona ljudi diljem svijeta čiji se broj svakodnevno povećava te time raste i njezina moralna težina.

Europska unija je Zaključkom Vijeća od 23. ožujka 2009. godine izrazila svoje zalaganje za usvajanje Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja. Vijeće je bez rasprave usvojilo zaključke o Univerzalnoj deklaraciji o dobrobiti životinja.⁵¹⁶

Do sada su objavljene tri verzije nacрта Deklaracije. Najstarija je ujedno i najopširnija (slično kao i u slučaju Deklaracije o zaštiti prava životinja). Najnovija verzija je objavljena 2011. godine.⁵¹⁷

U preambuli nacрта Deklaracije životinjama se priznaje status osjetljivih bića te ističe da bi se životinje kao takve trebale tretirati i poštovati.⁵¹⁸ Inzistira se da ljudi dijele planetu sa drugim živim bićima te da sve forme života koegzistiraju u okviru međuzavisnog ekosustava. Bez obzira na kulturnu, socijalnu i ekonomsku različitost država, svaka treba na svoj način doprinijeti humanom razvoju čovječanstva. Puno država već ima u okviru svojih nacionalnih

⁵¹⁴ Svjetska organizacija za zdravlje životinja (World Organisation for Animal Health - OIE). Preuzeto s: <https://www.oie.int/en/home/>, pristup: 15.09.2021.

⁵¹⁵ Federacija veterinarara Europe (Federation of Veterinarians of Europe) je neprofitno krovno tijelo za veterinarska udruženja iz 39 europskih zemalja. Osnovana je 1975. godine i danas predstavlja oko 200 000 europskih veterinarara. Kroz razne sekcije zastupaju veterinare koji rade u različitim područjima struke: u praksi, državni službenici, na sigurnosti hrane i veterinarskog javnog zdravstva te veterinarara koji rade u obrazovanju, istraživanju i industriji. Osnovne djelatnosti su im: 1. očuvanje životinja zdravim, 2. zaštita ljudi, 3. poticanje gospodarstva i 4. očuvanje okoliša. Preuzeto s: <https://fve.org/>, pristup: 15.09.2021.

⁵¹⁶ Council Conclusions on a Universal Declaration on Animal Welfare 2934th AGRICULTURE and FISHERIES Council meeting Brussels, 23 March 2009. Preuzeto s: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/agricult/106877.pdf, pristup: 15.09.2021.

⁵¹⁷ Batričević, A., Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja - od nacрта do realnosti, op.cit., str. 131.

⁵¹⁸ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 196.

zakonodavstva normativne okvire za zaštitu životinja, ali jedan od najvažnijih ciljeva Deklaracije je da se isti unaprijede te doprinesu daljnjem razvoju dobrobiti životinja.⁵¹⁹

S obzirom na veliku važnost ovog Dokumenta, najbolje je predstaviti isti u njegovoj izvornoj, originalnoj verziji:

„Preambula

Priznajući da su životinje živa bića sa osjećajima potrebno ih je tako tretirati i poštovati.

Priznajući da ljudi dijele ovu planetu s drugim vrstama i oblicima života i da te sve forme koegzistiraju u okviru međuovisnih ekosustava.

Priznajući da, iako među ljudskim društvima postoje značajne socijalne, ekonomske, i kulturne razlike, svatko od njih treba doprinijeti humanom i suštinskom razvoju ljudske zajednice.

Spoznajući da mnoge države već imaju sustav za legalnu zaštitu životinja i to kako domaćih, tako i divljih.

Nastojeći da potvrdi daljnju djelotvornost tih sustava i razvoj bolje i veće razgranatosti predaba o životinjskoj dobrobiti.

Usljed toga Svjetsko društvo za zaštitu životinja

Proglašava Univerzalnu Deklaraciju o dobrobiti životinja kao zajednički standard za sve ljude i nacije, kako bi usaglasile odgovarajuća mišljenja povodom nadvladavanja ovih problema te počele rad u pravcu zaštite životinja, putem progresivnih mjera, na unutarnjem i međunarodnom planu.

Članak 1. - Definicije

Životinja predstavlja svakog sisavca koji nije čovjek, pticu, gmizavca, vodozemca, ribu ili beskičmenjaka sposobnog da osjeti bol, patnju, stres.

Divljač podrazumijeva sve životinje koje nisu domestificirane.

⁵¹⁹ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 199.

Životinje koje su ovisne o čovjeku su sve one životinje čija dobrobit i opstanak ovise od brige čovjeka i podrazumijeva; životinje za društvo i zabavu (kućni ljubimci), životinje koje se uzgajaju radi hrane ili drugih životinjskih proizvoda, vuču, životinje za službene namjene, znanstvena istraživanja ili druge vrste koje se uzgajaju u zatočeništvu.

Životinje za društvo su vrste koje, u ovisnosti od lokalne kulture i tradicije predstavljaju izvor društva i zabave za određenu naciju ili socijalnu zajednicu.

Zlostavljanje životinja znači nanošenje nepotrebnog bola, patnje i stresa smišljeno ili iz nehaja.

Dobrobit označava stupanj do kojeg su zadovoljene fizičke, psihičke i bihevioralne potrebe životinje.

Članak 2. - Osnovne odredbe

a. Ljudi imaju obavezu njege i zaštite dobrobiti svih životinjskih vrsta čiji opstanak ovisi od njih.

b. Niti jedna životinja ne smije biti ubijena bez potrebe ili podvrgnuta zlostavljanju od strane čovjeka.

c. Zlostavljanje životinja mora se smatrati teškim zločinom i kao takvo mora naći mjesto u zakonu o zaštiti životinja te mora podleći odgovarajućim sankcijama koje će spriječiti iosobua na isti način ponovo zlostavlja životinje.

Članak 3. - Divljač

a. U slučaju kad se smatra da je neophodno ubijanje divljih životinja (divljači) ili njihovo stavljanje u zatočeništvo radi zaštite biodiverziteta neophodno je da se na osnovu znanstvenih spoznaja utvrdi odgovarajući broj životinja koji će biti pošteđen ove odluke.

b. Kada je potrebno zatvoriti ili ubiti divlju životinju to se ne smije napraviti na način kojim se:

- životinja zlostavlja

- korištenjem životinja za koje te životinje predstavljaju plijen

-uništava ili oštećuje prirodno stanište

c. Stavljanje u zatočeništvo i ubijanje životinja radi zabave ili sportske rekreacije mora se zabraniti.

d. Da bi se u skladu s prethodnim stavovima zaštitio divlji svijet neophodno je poduzeti mjere koje će zaštititi njihovo stanište.

Članak 4. - Životinje koje ovise o čovjeku

a. Životinjama koje se uzgajaju pod kontrolom čovjeka ili ih čovjek drži u zatočeništvu moraju se osigurati pet osnovnih sloboda kako bi se zadovoljila njihova dobrobit:

- sloboda od gladi i žeđi time što će se omogućiti stalni pristup svježoj vodi i kvalitetnoj prehrani,

- sloboda od neudobnosti osiguravanjem kvalitetne okoline što podrazumijeva zaklon i udobno mjesto za odmor,

- sloboda od bola, povreda i bolesti time što će se omogućiti brza dijagnoza i tretman,

- sloboda od straha i stresa držeći životinje u uvjetima koji izbjegavaju pojavu mentalne patnje,

- sloboda izražavanja normalnih oblika ponašanja osiguravajući životinjama dovoljno prostora.

b. Veterinari i drugi stručnjaci moraju biti ovlašteni da na humani način usmrte svaku životinju koja je tako bolesna ili povrijeđena, ili pod stresom da stanje kod nje izaziva kroničnu patnju.

Članak 5. - Životinje koje se uzgajaju za hranu, proizvode životinjskog podrijetla i druge materijale

a. Kad god je potrebno da se životinja usmrti radi osiguranja hrane ili drugih potreba tada je neophodno primijeniti takvu metodu koja trenutno usmrćuje životinju te ju čini neosjetljivom na bol do nastupanja smrti;

b. Postupak žrtvovanja životinje za klanje moraju obavljati stručne osobe;

c. Životinje koje su namijenjene za klanje moraju biti transportirane, istovarene, hranjene i pojene na humani način;

d. Svi odgovarajući koraci moraju biti izvedeni da svedu na minimalnu udaljenost transporta životinje;

e. Klanje životinja trebalo bi provesti što je moguće bliže mjestu gdje se životinje uzgajaju;

f. Sve odgovarajuće mjere moraju biti poduzete kako bi se iskorištavanje životinja za rad svele, vremenski i težinom posla u pravcu zaštite njihove dobrobiti. Takva ograničenja moraju biti racionalno zasnovana.

Članak 6. - Životinje za društvo

Vlasnici životinja za društvo obavezni su preuzeti odgovornost na sebe za njihovu brigu i dobrobit sve vrijeme življenja ovih životinja ili ako nisu u mogućnosti brinuti o njima dati ih odgovornim osobama:

a. Odgovarajući koraci se moraju poduzeti da se promovira i provede sterilizacija kućnih ljubimaca.

b. Odgovarajući koraci se moraju poduzeti da se promovira i zaživi postupak registracije i identifikacije.

c. Komercijalni promet životinja mora biti predmet strogih zakona, dozvola i kontrola, kako bi se spriječilo zlostavljanje i rađanje neželjenih životinja.

d. Veterinari i drugi stručnjaci moraju biti ovlaštteni da humano usmrte kućne ljubimce koji su napušteni, ne mogu biti udomljeni ili im se osigurati odgovarajuća njega kojom bi se zaštitila njihova dobrobit.

e. Usmrćivanje kućnih ljubimaca nehumano, nedozvoljenim metodama podrazumijeva trovanje, ustreljivanje, vješanje, mlaćenje motkom, razapinjanje ili davljenje pod vodom.

Članak 7. - Životinje za sport i zabavu

a. Tamo gdje se životinje koriste za dozvoljene oblike zabave i sport moraju se poduzeti svi koraci kako bi se spriječilo njihovo zlostavljanje.

b. Spektakli, egzibicije moraju biti zabranjeni odnosno svi oblici zabave u kojima životinje koje sudjeluju budu oštećene u vidu zdravlja i dobrobiti.

Članak 8. - Žive životinje u znanstvenim istraživanjima

a. Korištenje životinja u svrhu znanstvenih istraživanja i testiranja može se obavljati samo radi dobrobiti čovjeka ili životinje pod uvjetom:

- da se pronađe način liječenja, sprječavanja specifičnih bolesti,
- da se pronađe proizvod koji će umanjiti patnju i poboljšati zdravlje,
- da se procijeni rizik opasne supstance kad ne postoje alternative.

b. Kada je neophodno upotrijebiti životinje radi znanstvenih istraživanja i testiranja onda metode moraju biti takve da zadovoljavaju slijedeće kriterije:

- broj životinja mora biti minimalan,
- bol i stres moraju biti smanjeni ili u potpunosti izbjegnuti,
- visoki standardi smještaja i njege životinja moraju biti osigurani sve vrijeme njihova života.

c. Eksperimenti na živim životinjama kad god je moguće moraju se zamijeniti alternativnim metodama koje treba promovirati.

d. Upotreba životinja radi znanstvenih istraživanja mora biti zabranjena uvijek:

- kada je moguće prikupiti informacije o sličnim znanstvenim rezultatima bez upotrebe životinja,
- ako informacija o sličnim znanstvenim istraživanjima već postoje,
- ako takvi ogledi nisu od suštinskog značaja za dobrobit čovjeka i drugih životinja.⁵²⁰

⁵²⁰ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 199-203; prema: www.wspa.org.uk.

Nakon preambule, u Deklaraciji, u članku 1. su jasno definirani pojmovi što je životinja (detaljno su opisane vrste životinje i njihova razlika), dobrobit životinja i zlostavljanje životinja. Pod pojmom zlostavljanja životinja smatra se svako nanošenje nepotrebnog bola, patnje i stresa, bilo da je učinjeno namjerno ili iz nehaja. Pojam dobrobiti životinja određen je kao stupanj do kojeg su zadovoljene fizičke, psihološke i bihevioralne potrebe životinje.

Definicija ovih pojmova je bitna radi njihovog pravilnog i jedinstvenog tumačenja u nacionalnim zakonodavstvima država.

U svom članku 2. Deklaracija propisuje obavezu svih ljudi da vode brigu o životinjama čiji opstanak ovisi o njima. Voditi brigu znači da čovjek ne smije zlostavljati životinju ili ju nepotrebno ubiti. Zlostavljanje životinja bi trebao imati sankciju poput teškog zločina s adekvatnim sankcijama koje bi spriječile recidiv, ali istovremeno utjecale na ostale da ne čine takva zlodjela (specijalna i generalna prevencija).

Deklaracija za svaku životinju propisuje kriterije koje je potrebno poštovati kako bi se očuvale životinje: divljač, životinje koje ovise o čovjeku, životinje koje se uzgajaju za prehranu, zbog proizvoda životinjskog porijekla, životinje za društvo (kućni ljubimci), životinje za sport i zabavu te ogledne životinje. Deklaracija zapravo navodi zakonodavce kako i koje oblasti vezano uz životinje treba pravno regulirati te za to daje smjernice.

Što se tiče divljači, u svom članku 3., Deklaracija jasno ističe kada je ubijanje divljih životinja ili stavljanje u zatočeništvo neophodno, odnosno opravdano. Samo i jedino radi zaštite biološke raznovrsnosti. Pri tome se divlja životinja ne smije zlostavljati (primjerice na način da ju hvata druga životinja čiji je ta životinja plijen u prirodi), niti uništavati prirodno stanište životinja.

Propisivanjem zabrane stavljanje divljih životinja u zatočeništvo, ubijanje divljih životinja radi zabave i sporta zapravo je potpuno zabranjen lov, osim u slučajevima kada populacija određene životinjske vrste na nekom prostoru postane toliko brojna da počne ugrožavati opstanak drugih životinjskih vrsta te čitavog ekosustava (biotopa). Odluka o tako nečemu je povjerena stručnjacima, a ne lovcima ili lovačkim društvima.

Deklaracijom se u članku 4., za životinje koje su ovisne o čovjeku osigurava pet osnovnih sloboda: 1. sloboda od gladi i žeđi, koja se postiže tako da se životinjama osigurava

stalni pristup svježoj vodi i kvalitetnoj hrani; 2. sloboda od nelagode pružanjem odgovarajućeg okruženja - što znači sklonište, odnosno odmaralište, područje s odgovarajućom temperaturom, razinom buke i pristupom svjetlu. Ako je životinja vani, mora imati adekvatni zaklon od hladnoće ili vrućine, odgovarajuće posude za hranu i vodu, koje se neće smrznuti ili prevrnuti; 3. sloboda od boli, ozljede ili bolesti (što se osigurava prevencijom ili brzom dijagnozom i liječenjem); 4. sloboda od straha i nevolje (stresa) osiguravanjem uvjeta i liječenja koji izbjegavaju mentalnu patnju i 5. sloboda izražavanja normalnog ponašanja pružanjem dovoljno prostora, odgovarajućih sadržaja i društva životinja vlastite vrste. Životinje moraju imati mogućnosti komunicirati - ili izbjegavati - druge svoje vrste, po želji. Moraju imati mogućnost istegnuti svaki dio tijela, trčati, skakati, igrati se što je posebno izazovno kada su životinje u uzgajivačnicama ili na farmama.⁵²¹

U drugom dijelu članka 4. Deklaracije, regulira se usmrćivanje životinja koje su ovisne o čovjeku. Naime, postoje situacije u kojima se opcija usmrćivanja pokazuje humanija nego ostaviti životinju na životu, u patnji.⁵²² U skladu s navedenom odredbom, veterinari i drugi stručnjaci ovlašteni su u određenim situacijama na humani način usmrtniti svaku bolesnu ili povrijeđenu životinju, ili onu koja je u takvom stanju da to kod nje izaziva kroničnu patnju. Ovom odredbom je legalizirana eutanazija životinja ovisnih o čovjeku, ali uz istovremeno propisivanje uvjeta koji se odnose na način (humano), mjesto (uglavnom veterinarska ambulanta ili klinika), okolnosti (teška, neizlječiva bolest i patnja životinje) te osoblje (stručno), koje taj čin mogu provesti.

⁵²¹ Pet sloboda koje su navedene u Deklaraciji je postavio Francis William Rogers Brambell. Za svakoga tko se bavi životinjama na bilo koji način: uzgojem, iz zabave, aktivizmom za zaštitu prava životinja, ili znanstveno, izuzetno je bitno poznavati pet temeljnih sloboda koje osiguravaju da udovoljavamo mentalnim i fizičkim potrebama životinja, a koje je u svom izvještaju Parlamentu podnio Francis William Rogers Brambell. Prezeto s: <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rsbm.1973.0006> ;
<https://www.animalhumanesociety.org/health/five-freedoms-animals> ;
https://www.canr.msu.edu/news/an_animal_welfare_history_lesson_on_the_five_freedoms, pristup: 16.09.2021.

⁵²² Jednako vrijedi i za ljude, no eutanaziju za sada prizna samo nekoliko država u Europskoj uniji, a to su: Belgija, Luksemburg, Nizozemska. Švicarska je jedna od rijetkih zemalja koja dopušta potpomognuto samoubojstvo s pacijentima koji sami primjenjuju smrtonosnu dozu lijekova. Ne dopušta aktivnu, izravnu eutanaziju treće strane, ali tolerira davanje stvari za ublažavanje patnje, čak i ako je smrt moguća nuspojava. Više o eutanaziji u državama Europe vidi na: <https://ednh.news/euthanasia-where-its-legal-in-europe-2/> , pristup: 16.09.2021.

Deklaracija regulira i ljudske odnose prema životinjama koje se uzgajaju u proizvodne svrhe (za hranu, proizvode životinjskog porijekla i druge materijale). Člankom broj 5. je propisano da usmrćivanje životinja koja se uzgaja za hranu ili drugih potreba mora biti učinjeno na način, i uz metodu, pri kojoj se životinja usmrćuje trenutno i čini ju neosjetljivom na bol do nastupanja smrti. Kod životinja koje se isključivo uzgajaju za hranu te trebaju biti usmrćene, patnja se mora svesti na najmanju moguću mjeru. Moraju biti prevezene, istovarene, nahranjene i napojene na humani način, a sam čin mogu izvršavati samo stručne osobe koje su za to kvalificirane.

Što se tiče životinja koje se koriste za rad, Deklaracija ne zabranjuje mogućnost iskorištavanja za rad, no inzistira da se takva iskorištavanja vrše na najmanje mogući nehumani način uz primjenu određenih mjera, kao što su primjerice trajanje rada i težina rada, poštujući pri tome osnovne principe dobrobiti životinja.

Deklaracija u svom izvornom tekstu (članak 6.) osobitu pažnju posvećuje dobrobiti životinjama koje ljudi imaju za društvo, odnosno kućnim ljubimcima. Vlasnici kućnih ljubimaca su dužni preuzeti odgovornost za njihovu brigu do njihove smrti. Ukoliko postanu nesposobni voditi brigu o svojoj životinji ne smiju napuštati životinju, već prepustiti brigu o životinji odgovornoj osobi. Kako bi se spriječilo samovoljno napuštanje kućnih ljubimaca, isti moraju biti registrirani i identificirani u nadležnoj službi (najčešće su to veterinarske ambulante i veterinarske klinike). Deklaracija također propisuje da se očekuje od država promoviranje sterilizacije kućnih ljubimaca, kako bi se spriječila neželjena potomstva i napuštanje istih, pri čemu se stvara veliki broj pasa i mačaka lotalica⁵²³.

Deklaracija je svojim odredbama odredila i dozvoljeni način eutanazije (usmrćivanja) kućnih ljubimaca. Eutanaziju smiju provoditi samo veterinari ili drugi za to ovlašteni stručnjaci i to samo u opravdanim okolnostima (teška, neizlječiva bolest ili druga kronična patnja) i to isključivo na humani način. Eutanazirati se mogu eventualno i drugi kućni ljubimci koji su napušteni, ne mogu biti udomljeni te im se stoga ne može osigurati adekvatna dobrobit.

Deklaracija taksativno navodi nedozvoljene načine i/ili metode usmrćivanja kućnih ljubimaca, a to su: 1. trovanje, 2. ustreljivanje, 3. vješanje, 4. mlaćenje motkom i 6. davljenje pod vodom. Osim navedenih, i neki drugi načini/metode se mogu smatrati nehumanim što će

⁵²³ Psi i mačke nisu jedini kućni ljubimci, no ipak brojčano prednjače u ostalu na ostale kućne ljubimce.

ovisiti o svakom pojedinom slučaju. Nabrojani načini su neka vrsta smjernice za nacionalna zakonodavstva i inkriminaciju određenog djela, odnosno određivanje kriminalne zone za razgraničenje između dozvoljenih i nedozvoljenih (nehumanih) načina usmrćivanja kućnih ljubimaca.

Za razliku od nacрта Univerzalne deklaracije o pravima životinja, prijedlog Univerzalne deklaracije o dobrobit životinja ne isključuje u potpunosti korištenje životinja za ljudsku zabavu. U svom članku broj 7. Deklaracija određuje da se zabranjuju samo oni spektakli, egzibicije i zabave u kojima se životinje povređuju ili im se ugrožava zdravlje. Znači samo ukoliko bi bilo u suprotnosti s dobrobiti životinja.

Što se tiče životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Deklaracija to ne zabranjuje u potpunosti, već predlaže da se pokušaju pronaći druge, alternativne metode u načelu s dobrobiti životinja. Broj životinja koje se koriste u znanstvenim istraživanjima ne smije biti velik već minimalan, a prilikom istraživanja bol i stres životinja sveden na najmanju moguću mjeru uz visoke standarde smještaja i njege. Deklaracija inzistira na promoviranju alternativnih metoda umjesto potrebe životinja za istraživanja i zabranjuje korištenje životinja za istraživanja ukoliko je moguće podatke prikupiti bez vršenja istraživanja na životinjama, ukoliko alternativne metode već postoje, ili istraživanje nije od vitalne važnosti za dobrobit čovjeka i životinja.

Najnovija verzija Deklaracije o dobrobiti životinja usvojena je 2011. godine.⁵²⁴ U preambuli se, kao i u prvoj verziji, ističu životinje kao osjetilna bića te da njihova dobrobit zaslužuje pažnju i uvažavanje država potpisnica. Ljudi dijele planet s ostalim živim bićima te iste trebaju poštovati s obzirom da koegzistiraju sa njima u okviru istog ekološkog sustava. Ponovo je naglašeno obavezno poštovanje tako zvanih „pet sloboda“ bitnih za dobrobit životinja. Ističe se kako dobro postupanje prema životinjama uzročno posljedično znači dobrobit i za zdravlje ljudi, suzbijanje gladi, siromaštva, sigurnost hrane, smanjenje rizika od bolesti, socijalni razvoj te životnu sredinu (okoliš). Stoga je u preambuli posebno pozdravljeno uključivanje dobrobiti životinja u program Organizacije Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu (Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO) od

⁵²⁴ Draft Declaration on Animal Welfare at Universal Level – The Universal Declaration on Animal Welfare (UDAW) Proposal. Preuzeto s: <https://www.globalanimallaw.org/database/universal.html>, pristup: 16.09.2021.

2008. godine, koji je namijenjen smanjenju siromaštva, pružanju pomoći u slučaju prirodnih katastrofa i razvoju stočarstva.

Veliki broj država je već izgradio normativne okvire za zaštitu dobrobiti životinja, ali potrebno je osigurati njihovu efikasnu primjenu u budućnosti.

Aдекватna dobrobit životinje određena je kao stanje sitosti, zdravlja, dobrog općeg stanja jedinke i odsustvo patnje i definirana je tako da podrazumijeva njeno dobro zdravlje. U tom smislu, dobrobit se odnosi se ne samo na fizičko, već i na psihičko stanje životinje.

Osjetilnost životinja je određena kao sposobnost za doživljavanje osjećaja, uključujući bol i zadovoljstvo te podrazumijeva određeni nivo svjesnosti na strani životinje. Pri tome je naglašeno da su znanstvena istraživanja potvrdila da su svi kičmenjaci osjećajna bića, ali da određeni beskičmenjaci također mogu izražavati znake osjećajnosti što je važno pri odlučivanju kojim sve životinjama treba omogućiti pravnu zaštitu od nedozvoljenih ljudskih ponašanja, a pogotovo kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja.

U skladu s navedenom odredbom Deklaracije, kaznenopravnu zaštitu trebalo bi pružiti svim kičmenjacima, kao i nekim vrstama beskičmenjaka. Ukoliko Deklaracija postane obvezni međunarodni pravni dokument, ova odredba bi inicirala značajne promjene na planu tumačenja i primjene zakonskih odredbi kojima je inkriminirano ubijanje i mučenje životinja u velikom broju pravnih sustava.

Nacrt Deklaracije izričito zahtjeva od svih država potpisnica poduzimanje svih potrebnih mjera kako bi se što više spriječila okrutnost prema životinjama i smanjile njihove patnje. Nalaže se usvajanje zakona u državama gdje isti još ne postoje.

Priznaje se kako između pojedinih država postoje značajne socijalne, ekonomske i kulturne razlike, ali bez obzira na te razlike, svako društvo treba brinuti o životinjama i tretirati ih na humani način.

Na kraju Deklaracije, države potpisnice se pozivaju da usvoje neophodne mjere kako bi se navedeni principi u pogledu kojih je postignuta suglasnost primjenjivali. Mjere nisu precizirane, već prepuštene odlukama zakonodavaca na nacionalnom nivou.

Usvajanje Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija rezultiralo bi time da poštovanje dobrobiti životinja postane obaveza svake

države. Time bi zlostavljanje životinja u svakoj državi postalo kazneno djelo i rezultiralo sličnim sankcijama, što bi svakako utjecalo i na razvitak kolektivne svijesti o štetnosti takvog djelovanja. To bi svakako bio korak naprijed s aspekta poštovanja dobrobiti i prava životinja.⁵²⁵

4. MEĐUNARODNI IZVORI PRAVA ŽIVOTINJA - DOKUMENTI VIJEĆA EUROPE

4.1. Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu

Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu⁵²⁶ potpisana je u Parizu, 13.12.1968. godine, a stupila je na snagu 20.02.1971. godine.

Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu je izmijenjena i dopunjena u Kišinjevu (Moldavija), 06.11.2003. godine, a revidirana verzija je stupila na snagu 14.03.2006. godine.⁵²⁷ Revidiranu verziju Konvencije je ratificiralo 13 država. Hrvatska je potpisala Konvenciju 06.11.2003. godine. Europska unija je također samo potpisala 25.06.2004. godine, ali ne i ratificirala revidiranu Europsku konvenciju o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu.⁵²⁸

⁵²⁵ Batričević, A., Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja - od nacрта do realnosti, op.cit., str. 145.

⁵²⁶ Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu (European Convention for the Protection of Animals during International Transport); Izmijenjeni tekst prema odredbama Protokola uz Europsku konvenciju za zaštitu životinja tijekom međunarodnog prijevoza (ETS br. 103), koji je stupio na snagu 07.11.1989. godine. Lisabonski ugovor zamjenjuje Ugovor o Europskoj uniji, i Ugovor o osnivanju Europske unije stupio je na snagu 01.12.2009. godine. Kao posljedica, od tog datuma, svako pozivanje na Europsku gospodarsku zajednicu tumačiti će se kao Europska unija. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680072317> , pristup: 05.10.2021.

⁵²⁷ Stojanović, N., Pravo životinja, op.cit. str. 104. ; European Convention on the Protection of Animals during International Transport (Revised). Preuzeto s: <https://rm.coe.int/0900001680928e7c> , pristup: 05.10.2021.

⁵²⁸ Prema službenim stranicama Vijeća Europe, Hrvatska je samo potpisala, ali ne i ratificirala Europsku konvenciju o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu (Revidirana verzija). Isto vrijedi i za Europsku uniju. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=193> , pristup: 05.10.2021.

Konvencija postavlja obvezne norme za prostor, ventilaciju i higijenu, prijevozna sredstva, hranu i vodu, utovar, istovar životinja te veterinarsku pomoć u željezničkom, cestovnom, zračnom i pomorskom međunarodnom prijevozu životinja.⁵²⁹

U preambuli Konvencije se ističe da zahtjevi međunarodnog prijevoza životinja nisu nespojivi s dobrobiti životinja te da životinje od patnji u transportu, države članice Vijeća u Europi mogu zaštititi jedino usvajanjem zajedničkih odredaba o međunarodnom prijevozu životinja.⁵³⁰

Revidirana Konvencija nadovezuje se na lekcije naučene iz posljednjih 30 godina iskustva i znanstvene rezultate koji su dostupni u tom razdoblju. Sadrži odredbe osmišljene za prevladavanje nedostataka i olakšavanje provedbe načela Konvencije. Izgrađena je kao okvirna konvencija koja postavlja bitna načela primjenjiva na sve vrste. On predviđa tehničke protokole koji se mogu mijenjati prema pojednostavljenom postupku, čime se olakšava njihovo ažuriranje u svjetlu znanstvenih dokaza i stečenog iskustva.

Revidirana Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu izgrađena je na tridesetogodišnjem iskustvu i lekcijama koje su rezultat prethodne Konvencije, ali i znanstvenih rezultata dostupnih za to razdoblje. Ista sadrži odredbe osmišljene za prevladavanje nedostataka i olakšavanje provedbe načela Konvencije. Izgrađena je kao okvirna konvencija koja postavlja bitna načela primjenjiva na sve vrste životinja. Predviđa tehničke protokole koji se mogu mijenjati prema pojednostavljenom postupku, čime se olakšava njihovo ažuriranje u svjetlu znanstvenih dokaza i stečenog iskustva. Revidirana Konvencija predviđa otkazivanje izvorne Konvencije (ETS br. 65) koja osigurava da stranke na taj način nisu istovremeno povezane kontradiktornim obvezama.^{531 532}

⁵²⁹ European Convention for the Protection of Animals during International Transport. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=065> , pristup: 05.10.2021.

⁵³⁰ European Convention for the Protection of Animals during International Transport, Preambula Konvencije. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680072317> , pristup: 05.10.2021.

⁵³¹ European Convention on the Protection of Animals during International Transport (Revised) - Summary. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=193>; European Convention on the Protection of Animals during International Transport (Revised). Preuzeto s: <https://rm.coe.int/0900001680928e7c> , pristup: 05.10.2021.

⁵³² Više o tekstu Konvencije vidjeti: Paunović, M., Međunarodno pravna zaštita životinja - suvremeni standardi, op.cit., str. 139-141.

4.2. Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje

Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje otvorena je za potpisivanje od 10.3.1976. godine, u Strasbourgu⁵³³, a stupila je na snagu 10.09.1978. godine. Do sada su Konvenciju ratificirale 34 države, uključujući Europsku uniju.⁵³⁴

Hrvatska je ratificirala Europsku konvenciju za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje 14.09.1994.⁵³⁵, a stupila je na snagu 15.03.1995. godine.^{536 537}

Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje iz 1976. godine bila je tek početak međunarodne regulacije jednog „vrlo zapuštenog područja ophođenja ljudi prema životinjama, gdje su se ustalili vrlo okrutni, često i čudovišni postupci njihova ekonomskog iskorištavanja. Konvencija je nastojala, još uvijek bez radikalnih mjera koje su uistinu poželjne, ublažiti muke životinja u intenzivnom uzgoju, zahtijevajući da one budu smještene, hranjene i zbrinute vodeći računa o njihovoj vrsti i stupnju njihove

⁵³³ European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje). Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=087>, pristup: 05.10.2021.

⁵³⁴ Lista država koje su potpisale i ratificirale tako zvani Ugovor 087 (European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes), može se vidjeti na sljedećem linku: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=087>, pristup: 05.10.2021.

⁵³⁵ Na temelju članka 23. stavka 3. Zakona o Vladi Republike Hrvatske („Narodne novine“, br. 41/90, 8/91, 14/91, 53A/91, 9/92, 55/92 i 29/94), Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 16.03.1995. godine, donijela Odluku o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju pristupa (akcesije). Na temelju pristupa (akcesije) Republika Hrvatska, stranka je od 14.09.1994. godine Europske konvencije za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim domaćinstvima (tekst konvencije nije objavljen, ali je depozitar obaviješten o ratifikaciji iste, pri čemu je SFRJ bila stranka od 1991. godine), Narodne novine - međunarodni ugovori, 3/1995.

⁵³⁶ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti životinja, Narodne novine 37/2013. (Prijenos propisa Europske unije - Direktive Vijeća 98/58/ EZ od 20.07.1998. o zaštiti životinja koje se uzgajaju u svrhu proizvodnje (SL L 221, 08.08.1998.), i Zakon o provedbi uredbi Europske unije o zaštiti životinja, Narodne novine 125/2013.

⁵³⁷ Vidjeti: Službeni list Europske unije, od 08.08.1998., Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20.07.1998. godine, o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES>, pristup: 05.10.2021.

razvijenosti, prilagodljivosti i domesticiranosti, a primjereno njihovim fiziološkim i etološkim potrebama.^{538 539}

Države potpisnice se obavezuju prema životinjama koje se uzgajaju za poljoprivredne svrhe primjenjivati principe dobrobiti, tako zvanih „pet prava (sloboda)“: 1. pravo na hranu i vodu, 2. pravo na udobnost, 3. pravo na život bez boli, ozljeda i bolesti, 4. pravo na prirodno ponašanje i 5. pravo na život bez straha i uznemirenosti.^{540 541}

Navedena prava naglašena su u Europskoj konvenciji za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje u početnim člancima.

⁵³⁸ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op.cit., str. 294.

⁵³⁹ Situacija nije puno bolja ni danas, iako je Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje revidirana upravo zbog svjesnosti kako se ništa značajno nije promijenilo u vezi dobrobiti životinja. No, na žalost, unatoč postojanju dovoljnog broja pravnih dokumenata promjene u sferi dobrobiti životinja najviše ovise o nacionalnim zakonodavstvima, njihovim provedbenim zakonima i instrumentima provedbe. Na žalost, u velikom broju država životinje koje se drže radi proizvodnje žive u potpuno nehumanim uvjetima. Potrošačko društvo u kojem živimo traži količinu, a industrije kako bi dobile što veći profit i „udovoljile“ potrebama takvog društva, uzgajaju životinje u malim prostorima, često bolesne, u potpunosti iscrpljene i zapravo bezvrijedne. Da bi takve bolesne životinje bilo moguće iskoristiti, ubrizgavaju im razne lijekove i antibiotike. Ako izuzmemo apsolutnu nehumanost takvog postupanja prema životinjama kao živim bićima, isto je u potpunosti nehumano i prema ljudima koji takve životinje konzumiraju kao hranu. Takva hrana je štetna za ljudsko zdravlje i opasna po okoliš. No, dok ne postoje radikalne sankcije za počinitelje takvih djelatnosti, one će se i dalje provoditi radi profita. Ipak optimizma ima, jer su pojedine države (primjerice Nizozemska i Švedska) već uvele stroge kontrole nad industrijama koje drže životinje radi proizvodnje što se pokazalo izuzetno korisnim. Životinje koje se drže u svrhu proizvodnje, u tim državama, imaju slobodu kretanja i žive bez nepotrebnih patnji, a ljudi dobivaju „zdravu“ prehranu.

⁵⁴⁰ Koncept „pet prava“ (u izvorniku: „Five Freedoms“) nastao je unutar sustava iskorištavanja tzv. farmskih životinja za uzgoj i klanje za ljudsku prehranu, ali se danas spominje i u kontekstu dobrobiti drugih životinja. Preuzeto s: <https://www.prijatelj-zivotinja.hr/index.hr.php?id=1847> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁴¹ Pet temeljnih sloboda koje osiguravaju da udovoljavamo mentalnim i fizičkim potrebama životinja u svom izvještaju Parlamentu je podnio Francis William Rogers Brambell. Preuzeto s: <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rsbm.1973.0006> , pristup: 06.10.2021.

Prvobitni sadržaj Konvencije se mijenjao sukladno uočenim nedostacima ⁵⁴² te je trenutno aktualna verzija od 14.12.2019. godine.⁵⁴³

Drugim pravilima utvrđeni su standardi dobrobiti životinja iz uzgoja tijekom omamljivanja i usmrćivanja te uvjeti uzgoja određenih kategorija životinja, kao što su telad, svinje i kokoši nesilice. U listopadu 2018. godine zastupnici su usvojili novu uredbu o veterinarsko-medicinskim proizvodima kako bi se suzbila upotreba lijekova za kompenzaciju loših uvjeta ili brži rast životinja. U skladu sa zahtjevima nove strategije „od polja do stola“ za održivu poljoprivredu, Europska komisija trenutačno ocjenjuje cjelokupno zakonodavstvo EU-a o dobrobiti životinja iz uzgoja.⁵⁴⁴

Kaznenopravni značaj ove Konvencije je isti kao i kod Europske konvencije o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu. Ona doprinosi razgraničenju dozvoljenih i nedozvoljenih (potencijalno kriminalnih) ponašanja prema životinjama koje se drže u svrhu proizvodnje. Time je određeno koja ponašanja čovjeka prema životinjama za proizvodnju neće predstavljati zlostavljanje životinja, čak i ako se njima vrši ograničenje kretanja životinja u određenoj mjeri.⁵⁴⁵

⁵⁴² Protocol of amendment to the European Convention for the protection of animals kept for Farming Purposes (OJ L 395, 31.12.1992. godine, str. 22-24) , Council Decision 78/923/EEC of 19 June 1978 concerning the conclusion of the European Convention for the protection of animals kept for farming purposes (OJ L 323, 17.11.1978. godine, str. 12-13), Council Decision 92/583/EEC of 14 December 1992 on the conclusion of the Protocol of amendment to the European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (OJ L 395, 31.12.1992. godine, str. 21.). Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l12070&from=EN> ; Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20.07.1998. godine o Zaštiti životinja koje se drže u proizvodne svrhe - Službeni list L 221, 08/08/1998. godine, str. 0023 - 0027. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31998L0058> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁴³ Trenutna pročišćena verzija Europske konvencije za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje od 14.12.2019. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31998L0058> i <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01998L0058-20191214> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁴⁴ Dobrobit i zaštita životinja: Zakonodavstvo EU-a. Preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200624STO81911/dobrobit-i-zastita-zivotinja-zakonodavstvo-eu-a>, pristup: 06.10.2021.

⁵⁴⁵ Batričević, A. Zaštita životinja u međunarodnom pravu, op.cit., str. 158.

4.3. Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje

Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje potpisana je 10.05.1979. godine u Strasbourgu, a stupila je na snagu 11.06.1982. godine.⁵⁴⁶

Hrvatska je ratificirala Europsku konvenciju za zaštitu životinja za klanje 14.09.1994. godine, a stupila je na snagu 15.03.1995. godine. Konvenciju je do sada ratificiralo 26 država.⁵⁴⁷

Odluku o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju pristupa (akcesije) donijela je Vlada 16.03.1995. godine. Na temelju pristupa (akcesije) Hrvatska je od 14.09.1994. godine stranka Europske konvencije za zaštitu životinja za klanje.⁵⁴⁸

Glavna svrha Konvencije je pomoći u usklađivanju metoda klanja u Europi i učiniti ih humanijima. No, ta je „humanost“ antropocentričnog karaktera, što se može vidjeti iz preambule Konvencije u kojoj piše kako se metode klanja trebaju primjenjivati tako da u najvećoj mogućoj mjeri životinjama ne nanose patnju i bol, uzimajući u obzir da strah, nevolja, patnja i bol naneseni životinji tijekom klanja mogu utjecati na kvalitetu mesa. Bitna je dakle prije svega „kvaliteta mesa“, a ne humanost prema životinjama.⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), Ugovor broj 102. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=102>, pristup: 6.10.2021.

⁵⁴⁷ Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Europsku konvenciju za zaštitu životinja za klanje dostupna je na sljedećem linku: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=102>, pristup: 06.10.2021.

⁵⁴⁸ Na temelju članka 23. stavka 3. Zakona o Vladi Republike Hrvatske („Narodne novine“, br. 41/90, 8/91, 14/91, 53A/91, 9/92, 55/92 i 29/94), Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 16.03.1995. godine, donijela Odluku o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju pristupa (akcesije). Na temelju pristupa (akcesije) Republika Hrvatska, stranka je od 14.09.1994. godine Europske konvencije za zaštitu životinja za klanje (tekst konvencije nije objavljen, ali je depozitar obaviješten o ratifikaciji iste, pri čemu je SFRJ bila stranka od 1991. godine), Narodne novine - međunarodni ugovori, 3/1995.

⁵⁴⁹ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), Preambula. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> pristup: 06.10.2021.

Prema članku 2. Konvencije, svaka ugovorna stranka treba poduzeti potrebne mjere za provedbu odredbi Konvencije, a ugovorne stranke mogu usvojiti i stroža pravila zaštite životinja.⁵⁵⁰

Prvi skup odredbi Konvencije nameće niz obveza koje se odnose na postupanje sa životinjama u klaonicama: korištenje odgovarajuće opreme za istovar životinja; nema brutalnog ili lošeg postupanja prema životinjama, a posebno nema udaranja na osjetljive dijelove njihova tijela; smještaj i njega životinja koje se ne zakolju odmah po dolasku; osiguravanje potrebnih objekata u klaonicama. Zdravlje životinja mora se provjeravati od strane stručnih osoba svako jutro i večer, a ako su životinje bolesne ili povrijeđene moraju biti zaklane bez odlaganja.⁵⁵¹

Konvencija propisuje da prije klanja sve životinje moraju biti omamljene (dovesti životinju u stanje neosjetljivosti). Omamljivanje velikih životinja mora se izvršiti pištoljem (instrumentom koji zadaje udarac ili prodire na razini mozga), elektro-narkozom ili plinom. Upotreba sjekire, čekića ili puntile zabranjena je Konvencijom.⁵⁵²

Postoje iznimke od ovih pravila, a to su: ritualno klanje, hitno klanje, klanje peradi i zečeva. Druga odredba istog članka da se klanje mora izvršiti na takav način kako bi se se životinje poštedile svake nepotrebne patnje u ovom slučaju je besmislena.⁵⁵³

Konvencija nalaže da samo stručne osobe mogu obavljati savladavanja, omamljivanja i klanja životinja.⁵⁵⁴

⁵⁵⁰ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), članak 2. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁵¹ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), članak 3-9. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁵² European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), članak 16. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁵³ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), članak 17. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁵⁴ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), članak 18. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> , pristup: 06.10.2021.

Ugovorne stranke koje dopuštaju klanje u skladu s vjerskim obredima moraju osigurati potrebna ovlaštenja od određenih vjerskih tijela što Konvencija dozvoljava.⁵⁵⁵

Stojanović smatra kako je Europska konvencija za zaštitu životinja od klanja u svakom slučaju „korak naprijed“ u pravnoj zaštiti životinja za klanje. Međutim, ne upuštajući se u razmatranje suprotnosti, odnosno u kakvom je neskladu pravo životinja na život i pravo čovjeka da zadovolji svoje potrebe za hranom, analizira se samo tekst Konvencije. Stojanović također ističe da su brojne odredbe Konvencije samo „lijepa želje“, ali da je stvarnost puno drugačija. Navedeno potvrđuju brojna istraživanja i tajne istrage predstavnika nevladinih organizacija za zaštitu životinja na prostoru Europske unije.^{556 557}

4.4. Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa

Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa potpisana je 19.09.1979. godine u Bernu (Švicarska), a stupila je na snagu 01.06.1982. godine.⁵⁵⁸

Do sada je ovu Konvenciju ratificiralo 51 država, kao i Europska unija. Hrvatska je potpisala Konvenciju o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa 03.11.1999. godine, ratificirala 03.07.2000. godine, a Konvencija je stupila na snagu 01.11.2000. godine.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), članak 19. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁵⁶ Stojanović, N., Pravo životinja, op.cit., str. 111.

⁵⁵⁷ Animal Aid, Fighting Animal Abuse & Promoting a Cruelty-free Lifestyle. Preuzeto s: <https://www.animalaid.org.uk/> , pristup: 06.10.2021.

⁵⁵⁸ Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats). Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=104> , pristup: 07.10.2021.

⁵⁵⁹ Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Konvenciju o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=104> , pristup: 07.10.2021.

Hrvatska je prihvatila Konvenciju temeljem Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija), koji je donio Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora na sjednici 13.04.2000. godine.⁵⁶⁰

Države članice Vijeća Europe i ostale potpisnice, prepoznale su važnost flore i faune kao prirodne baštine koja ima estetsku, znanstvenu, kulturnu, rekreacijsku, gospodarsku i unutarnju vrijednost, koju je potrebno očuvati i predati budućim generacijama. Također su prepoznale bitnu ulogu divlje flore i faune u održavanju biološke ravnoteže uz napomenu da se brojne vrste divlje flore i faune ozbiljno iscrpljuju te nekima od njih prijeti izumiranje. Svjesni da je očuvanje prirodnih staništa vitalna sastavnica zaštite i očuvanje divlje flore i faune te uviđajući da očuvanje divlje flore i faune trebaju uzeti u obzir vlade u svojim nacionalnim ciljevima i programima, i da se treba uspostaviti međunarodna suradnja radi zaštite posebnih migratornih vrsta, donijela se odluka o donošenju Konvencije o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa.⁵⁶¹

Ciljevi ove konvencije su očuvanje divlje flore i faune te njihovih prirodnih staništa, osobito onih vrsta i staništa čije očuvanje zahtijeva suradnju nekoliko država i za promicanje takve suradnje. Poseban naglasak daje se ugroženim i ranjivim vrstama, uključujući i ugrožene ranjive migratorne vrste.⁵⁶²

Ugovorne stranke trebaju poduzeti potrebne mjere za održavanje populacije divlje flore i faune i/ili prilagoditi istu razini koja posebno odgovara ekološkim, znanstvenim i kulturnim zahtjevima, uzimajući u obzir ekonomske i rekreacijske zahtjeve te potrebe podvrsta, sorti ili oblika koje su lokalno ugrožene.⁵⁶³

Od ugovornih stranaka se očekuje promicanje nacionalnih politika za zaštitu divlje flore, divlje faune i prirodnih staništa, u skladu s odredbama Konvencije, s naglaskom na vrste kojima prijeti izumiranje i osjetljive vrste, posebno endemske te ugrožena staništa. Ugovorne

⁵⁶⁰ Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija), Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.

⁵⁶¹ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Preambula Konvencije o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff>, pristup: 07.10.2021.

⁵⁶² Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, članak 1. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff>, pristup: 07.10.2021.

⁵⁶³ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, članak 2. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff>, pristup: 07.10.2021.

stranke se obavezuju u svojim svojim planskim i razvojnim politikama i mjerama protiv onečišćenja obratiti pozornost na zaštitu divlje flore i faune te poticati obrazovanje i širiti opće informacije o potrebi očuvanja divljih vrsta flore i faune i njihovih staništa.⁵⁶⁴

Ugovorne stranke se obavezuju na primjenu svih potrebnih mjera radi očuvanja zaštićenih ugroženih staništa, s posebnom pozornošću zaštititi područja koja su važna migratornim vrstama navedenim u Dodacima Konvencije.⁵⁶⁵

Ugovorne stranke moraju osigurati posebnu zaštitu divljim vrstama faune, a posebno je zabranjeno: 1. svi oblici namjernog hvatanja i držanja te namjernog ubijanja; 2. namjerno oštećivanje ili uništavanje mjesta za razmnožavanje i odmaranje; 3. namjerno uznemiravanje divlje faune, posebno u vrijeme razmnožavanja, podizanja mladih i zimovanja, ukoliko bi takvo uznemiravanje bilo značajno u odnosu na ciljeve Konvencije; 4. namjerno uništavanje ili uzimanje jaja iz divljine ili držanje tih jaja, makar bila i prazna; 5. posjedovanje i unutarnja trgovina ovim životinjama, živima ili mrtvima, uključujući preparirane životinje i bilo koji njihov lako prepoznatljivi dio ili derivat, kada to doprinosi učinkovitosti odredaba ovog članka.⁵⁶⁶

Konvencija dalje određuje način provođenja odredbi, a u svrhu ispunjenja odredbi osniva se Stalni odbor Konvencije (temeljito se uređuje odgovornost i nadležnost Odbora). Konvencija osniva Stalni odbor u kojem države kao stranke predstavljaju njihovi delegati. Glavni zadatak Odbora je pratiti odredbe ove Konvencije u svjetlu razvoja divlje flore i faune te procjene njihovih potreba. U tu svrhu Stalni odbor je posebno nadležan za davanje preporuka strankama i izmjene Dodataka u kojima su navedene zaštićene vrste.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, članak 3. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff>, pristup: 07.10.2021.

⁵⁶⁵ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, članak 4. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff>, pristup: 07.10.2021.

⁵⁶⁶ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, članak 6. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff>, pristup: 07.10.2021.

⁵⁶⁷ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, članci 11-24. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff>, pristup: 07.10.2021.

Tijela Konvencije su Stalni odbor (Standing Committee) koji zasjeda svake godine, a čine ga delegacije svih država stranaka, Upravni odbor (Bureau) te Tajništvo (Secretariat) smješteno u Strasbourgu u Francuskoj.⁵⁶⁸

Konvencija sadrži četiri Dodatka: Dodatak I - Strogo zaštićene vrste flore; Dodatak II - Strogo zaštićene vrste faune; Dodatak III - Zaštićene vrste faune i Dodatak IV - Zabranjena sredstva i metode ubijanja, hvatanja i drugih oblika iskorištavanja.⁵⁶⁹

Osim toga, u sklopu Bernske konvencije djeluju i stručne skupine (Groups of Experts) za: 1. zaštitu vodozemaca i gmazova, ptica, beskralješnjaka, biljaka i gljiva, 2. zaštićena područja i ekološke mreže, 3. strane invazivne vrste, 4. velike zvijeri, 5. klimatske promjene i biološku raznolikost, 6. otočnu biološku raznolikost i drugo.⁵⁷⁰

Predstavnici Republike Hrvatske redovito sudjeluju na sastancima Stalnog odbora i stručnih skupina.

4.5. Europska konvencija za zaštitu kraljevnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe

Europska konvencija za zaštitu kraljevnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe potpisana je 18.03.1986. godine u Strasbourgu. Stupila je na snagu

⁵⁶⁸ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Details of Treaty No.104. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=104> ; Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-europskih-divljih-vrsta-i-prirodnih-stanista-bernska-konvencija/1145> , pristup: 07.10.2021.

⁵⁶⁹ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Details of Treaty No.104. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=104> , pristup: 07.10.2021.

⁵⁷⁰ Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-europskih-divljih-vrsta-i-prirodnih-stanista-bernska-konvencija/1145> , pristup: 07.10.2021.

01.01.1991. godine. Do sada su Konvenciju potpisale i/ili ratificirale 23 države, uključujući i Europsku uniju.⁵⁷¹

Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe priznaje da čovjek ima moralnu obvezu poštovati sve životinje i da je dužan uzeti u obzir da one mogu patiti te da imaju sposobnost pamćenja.⁵⁷²

Konvencija stoga „traži da se znanstveni zahvati na životinjama ograniče na medicinske, ekološke i obrazovne svrhe koji pridonose napretku spoznaje i korisnim rezultatima za čovjeka i životinju. Ne usvajajući dakle, stav radikalnih antivivisekcionista o potrebi potpune zabrane pokusa na životinjama, ova Konvencija obvezuje na niz mjera za dobavu, smještaj selekciju, dozvole, nadzor, uspavljivanje i njegu koje trebaju smanjiti na minimum broj žrtvovanih životinja te bol, patnju i trajne štete što ih one trpe u laboratorijima.“⁵⁷³

Države, potpisnice Europske konvencije za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe uzimajući u obzir razvoj znanstvenog razumijevanja i prakse od kada je Konvencija (ETS br. 123) otvorena za potpisivanje 1986. godine sugalsile su se sa potrebom donošenja Protokola amandmana na Konvenciju.⁵⁷⁴

Protokol o izmjenama i dopunama Europske konvencije o zaštiti kralježnjaka koji se koriste u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe donesen je 22.06.1998. godine u

⁵⁷¹ European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes, Chart of signatures and ratifications of Treaty 123. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=123>, pristup: 09.10.2021.

⁵⁷² Europska konvencija o zaštiti kralježnjaka koji se koriste u pokusne i druge znanstvene svrhe, Preambula. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN), Službeni list Europskih zajednica L 222/3, pristup: 09.10.2021.

⁵⁷³ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op.cit. str. 294.

⁵⁷⁴ Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes (Protokol o izmjenama i dopunama Europske konvencije o zaštiti kralježnjaka koji se koriste u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe), Sažetak. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=170>, pristup: 09.10.2021.

Strasbourg, a stupio je na snagu 02.12.2005. godine. Protokol je potpisalo i ratificiralo 18 država, uključujući i Europsku uniju.⁵⁷⁵

Hrvatska je položaj, način i uvjete korištenja životinja u pokusima ili u druge znanstvene svrhe propisala i regulirala temeljem Pravilnika o zaštiti životinja koje se koriste u pokusima ili u druge znanstvene svrhe (i to u cilju njihove zaštite)⁵⁷⁶ te Pravilnikom o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe.⁵⁷⁷

Ova Konvencija se primjenjuje na sve životinje koje se koriste ili se namjeravaju koristiti za bilo kakve pokusne ili druge znanstvene postupke, pri čemu takav postupak može izazvati bol, patnju, stres ili trajno oštećenje.⁵⁷⁸

Ugovorne stranke su svjesne da laboratorijske životinje trpe bol, patnju, stres ili trajna oštećenja zato i zagovaraju alternativna rješenja, kako u Preambuli Konvencije, tako i budućem Protokolu.⁵⁷⁹

Postupak se smije provoditi samo za jednu ili više dolje navedenih namjena, u skladu s ograničenjima utvrđenima ovom

Konvencijom se taksativno nabraja u kojim se slučajevima, i za koje svrhe mogu koristiti živa bića u istraživanjima: 1. izbjegavanje ili sprečavanje bolesti, slabo zdravlje i

⁵⁷⁵ Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes (Protokol o izmjenama i dopunama Europske konvencije o zaštiti kralježnjaka koji se koriste u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe), Tablica potpisa i ratifikacija Ugovora 170. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=170> , pristup: 09.10.2021.

⁵⁷⁶ Pravilnik o zaštiti životinja koje se koriste u pokusima ili u druge znanstvene svrhe, Narodne novine 47/2011. Pravilnik je donesen na temelju članka 20. stavka 3., članka 22. stavka 5., i članka 32. stavka 4. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06) od strane ministarstva poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja.

⁵⁷⁷ Pravilnik o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Narodne novine NN 55/2013. Pravilnik je donesen na temelju članka 20. stavka 10., članka 21. stavka 10., članka 27. stavka 3., članka 32. stavka 5., članka 32.a i članka 33. stavka 2., Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“) broj 135/06 i 37/13 od strane Ministarstva poljoprivrede.

⁵⁷⁸ Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe, članak 1. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN) , pristup: 09.10.2021.

⁵⁷⁹ Animals used for scientific purposes - EU activities to advance alternatives, preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/3r/activities_en.htm , pristup: 09.10.2021.

druge anomalije ili njihovi učinci kod čovjeka, životinja kralježnjaka ili beskralježnjaka, ili biljaka, uključujući proizvodnju i ispitivanje kvalitete, djelotvornosti i sigurnosti lijekova, tvari ili proizvoda; dijagnosticiranje ili liječenje bolesti, slaboga zdravlja i drugih anomalija ili njihovih učinaka kod ljudi, životinja kralježnjaka ili beskralježnjaka, ili biljaka; 2. otkrivanje, procjena, reguliranje ili promjena fizioloških stanja kod čovjeka, kralježnjaka i beskralježnjaka ili biljaka; 3. zaštita okoliša; 4. znanstvena istraživanja; 5. obrazovanje i osposobljavanje i 6. forenzička ispitivanja.^{580 581}

Postupak se ne smije provoditi u bilo koju svrhu ako postoji neka druga razumna i praktična metoda koja je zadovoljavajuća u znanstvenom smislu te za koju korištenje životinja nije nužno. Svaka stranka treba poticati znanstvena istraživanja u svrhu razvoja metoda koje bi mogle osigurati iste informacije kao one koje se dobivaju postupcima istraživanja nad živim bićima. U slučajevima kad se postupak mora obaviti, izbor vrste mora se pažljivo razmotriti i prema potrebi objasniti nadležnom tijelu. Pri izboru postupaka treba odabrati one za koje je potreban najmanji broj životinja, koji uzrokuju najmanje boli, patnje, stresa ili trajnih oštećenja te za koje je najvjerojatnije da će dati zadovoljavajuće rezultate.⁵⁸²

⁵⁸⁰ Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe, članak 2. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN), pristup: 09.10.2021.

⁵⁸¹ Unatoč taksativno navedenim slučajevima u kojima se živa bića mogu iskoristavati za znanstvena istraživanja, nerijetko se ta pravila krše. Kako u farmaceutskim, tako i kozmetičkim industrijama (čak i danas). Farmaceutska industrija „Pfizer“ je u jednom eksperimentu za ispitivanje djelotvornosti lijeka *dirlotapida* (*slentrol*), namijenjenog za skidanje prekomjerne tjelesne težine iskoristila 114 labrador retrievera i 175 biglova koji su namjerno udebljani za tu svrhu. Testiranje je bilo vrlo grubo. Većina pasa su imali dijareju i povraćanje, a 73 psa su uginula. Istraživanje je bilo potpuno besmisleno jer je općepoznato da je za skidanje prekomjerne težine najefikasnije redovita tjelovježba i regulirana prehrana. Stojanović, N., Pravo životinja, op.cit. str. 124, prema: Gosselin, J., Peachey, S., Sherington, J., Rowan, T.G., Sunderland, S.J., Evaluation of dirlotapide for sustained weight loss in overweight Labrador Retrievers, *Journal of Veterinary Pharmacology and Therapeutics*, br. 30/2007., str. 55-65.

⁵⁸² Iako u Hrvatskoj većina tvrtki ne testira svoje proizvode na životinjama, pa tako ni velika „Saponija“ (tvrtka za deterdente i slično), ni većina kozmetičkih industrija, ipak se dogodilo jezivo i posve nepotrebno testiranje na psima biglovima, na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu, pri čemu počinitelji na žalost nisu sankcionirani. Više o tom slučaju može se vidjeti na sljedećim linkovima: <https://www.nacional.hr/ekekluzivno-slobodan-vukicevic-zahvaljujuci-beaglovima-lijecit-cemo-i-pse-i-ljude/>; <http://free-zg.t-com.hr/ariland2/aferebeagle.htm>; <https://www.vecernji.hr/vijesti/gdje-je-159-biglova-sa-zagrebacke-medicine-808596>; <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=640>; <https://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/na-danasnji-dan-2005-oslobodeni->

Prema članku 27. Konvencije, svaka stranka treba prikupljati statističke informacije o korištenju životinja u postupcima, i u slučajevima kad je to zakonito te se te informacije daju na raspolaganje javnosti.⁵⁸³

Nastavno na članak 27., Konvencija u svom članku 29., kako bi se izbjeglo nepotrebno ponavljanje postupaka predviđenih zakonodavstvom o zaštiti zdravlja i sigurnosti, svaka stranka po mogućnosti priznaje rezultate postupaka izvedenih na državnom području druge stranke.⁵⁸⁴

Iako se na prvi pogled Konvencijom i njenim odredbama želi postići veći stupanj zaštite životinja koje sudjeluju u eksperimentima kao živa bića, u stvarnosti članak 35. pokazuje koliko su stvarno države na to spremne. Naime, svaka država potpisnica može prilikom potpisivanja ili polaganja isprave o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupanju navesti državno područje ili državna područja na koja će se ova Konvencija primjenjivati. To se područje „može proširiti“.⁵⁸⁵

Kao i većina Konvencija kojima se štite prava životinja i ovoj Konvenciji nedostaju instrumenti nadzora što realno pokazuje koliko su se države potpisnice (ugovorne stranke) spremne držati odredaba Konvencije.

Veliki je doprinos pojedinih udruženja za zaštitu životinja u razvijanju kolektivne svijesti o zlostavljanju životinja kao društveno neprihvatljivom ponašanju koje nerijetko vodi i drugim kriminalnim aktivnostima. Korištenje životinja u znanstvenim istraživanjima, posebno modnim i kozmetičkim industrijama pokazuje se apsolutno nepotrebno te stoga neprihvatljivo i nehumano. U Hrvatskoj veliki doprinos kampanji za prava životinja pripada

biglovi-nezakonito-koristeni-u-pokusima-na-veterinarskom-fakultetu ;
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/krivci-za-ilegalne-pokuse-na-biglovima-jos-na-istim-poslovima-2853791> ,
pristup: 09.10.2021.

⁵⁸³ Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe, članak 27.
Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN) ,
pristup: 09.10.2021.

⁵⁸⁴ Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe, članak 29.
Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN) ,
pristup: 09.10.2021.

⁵⁸⁵ Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe, članak 35.
Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN) ,
pristup: 09.10.2021.

Udruzi Prijatelji životinja, koja od 2001. godine aktivno djeluje na razvitku kolektivne svijesti kod mlade, ali i starije populacije. Borba protiv vivisekcije je samo jedan od niza ciljeva Udruge te njihovo neumorno prikazivanje iste kao potpuno nepotrebne u brojnim istraživanjima, a posebno u modnoj, kozmetičkoj, pa čak i farmaceutskoj industriji je stalno prisutno, i na njihovim se stranicama uvijek mogu pogledati tako zvane „crne i bijele liste“. Crne liste sadrže popis tvrtki koje i dalje koriste životinje u testiranjima svojih proizvoda, a bijele liste sadrže popis onih tvrtki koje to ne čine. Veliki je broj upravo hrvatskih tvrtki koje već odavno ne testiraju svoje proizvode na životinjama.⁵⁸⁶

4.6. Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca

Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca je potpisana 13.11.1987. godine u Strasbourgu. Stupila je na snagu 01.05.1992. godine. Do sada su Konvenciju ratificirale 24 države, uključujući i Europsku uniju.⁵⁸⁷

Sukladno listi država koje su potpisale i/ili ratificirale Europsku konvenciju o zaštiti kućnih ljubimaca, Hrvatska se ne nalazi na listi.⁵⁸⁸

U preambuli Europske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, države članice Vijeća Europe koje su potpisale Konvenciju navode razloge donošenja i potpisivanja iste. Čovjek ima moralnu obvezu poštivati sva živa bića, a kućni ljubimci imaju poseban odnos s čovjekom. Kućni ljubimci doprinose kvaliteti života, pa stoga posljedično imaju i veliku važnost za društvo. Međutim, čovjek drži različite kućne ljubimce iz čega proizlaze i razne poteškoće. Također poteškoće proizlaze iz držanja velikog broja kućnih ljubimaca u prenapućenom prostoru, prije svega vezano uz higijenu, zdravlje i sigurnost, kako ljudi tako i

⁵⁸⁶ Više o udruzi Prijatelji životinja može se vidjeti na njihovoj web stranici: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=101>, pristup: 10.10.2021.

⁵⁸⁷ Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Europsku konvenciju o zaštiti kućnih ljubimaca. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=125>, pristup: 10.10.2021.

⁵⁸⁸ Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Europsku konvenciju o zaštiti kućnih ljubimaca. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=125>, pristup: 10.10.2021.

životinja. Ohrabrivanje ljudi na držanje životinja iz skupine divlje faune ne bi se trebalo poticati. Nabava, držanje, komercijalni i nekomercijalni uzgoj, trgovina kućnim ljubimcima nije uvijek u skladu s njihovom dobrobiti, a stavovi prema kućnim ljubimcima se jako razlikuju često zbog ograničenog znanja i svijesti o životinjama kao živim bićima koje imaju svoje potrebe. S obzirom na to da je osnovni i poželjan cilj zajednički stav i praksa koja rezultira odgovornim držanjem kućnih ljubimaca, pokazalo se potrebnim donijeti ovu Konvenciju.⁵⁸⁹

U svom članku broj 1., Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca definira pojam kućnog ljubimca kao svaku životinju koju čovjek drži ili namjerava držati u svom kućanstvu radi privatnog druženja i užitke u istom. Pod trgovanjem kućnim ljubimcima podrazumijevaju se sve redovne poslovne transakcije u određenim količinama radi zarade, a koje uključuju promjenu vlasništva kućnih ljubimaca. Komercijalni uzgoj ili prijevoz predstavlja uglavnom uzgoj ili prijevoz znatne količine radi zarade. Utočište za životinje je neprofitna ustanova u kojoj se mogu čuvati kućni ljubimci u određenom broju. Ako nacionalne zakonodavne i/ili administrativne mjere dopuštaju, takav objekt može prihvatiti životinje lugalice. Pod zalugalom životinjom podrazumijeva se kućni ljubimac koji ili nema dom, ili je izvan granica kućanstva njegova vlasnika ili čuvara, ili nije pod bilo kakvom kontrolom ili izravnim nadzorom vlasnika ili čuvara. Nadležno tijelo je tijelo koje odredi država članica.⁵⁹⁰

U Poglavlju II., Konvenija određuje temeljna načela koja se moraju poštovati ukoliko netko želi imati kućnog ljubimca. Nitko ne smije kućnom ljubimcu nanijeti nepotrebnu bol, patnju ili nevolju. Nitko ne smije napustiti kućnog ljubimca.⁵⁹¹

U istom poglavlju, člankom 4. Konvencija određuje kako se treba brinuti za kućnog ljubimca. Svaka osoba koja drži kućnog ljubimca, ili koja se složila brinuti o njemu biti će odgovorna za njegovo zdravlje i dobrobit. Sve osobe koje drže kućne ljubimce ili se brinu o njima, moraju im osigurati smještaj, njegu i pažnju. Moraju uzeti u obzir etološke potrebe životinje u skladu s vrstom i pasminom, osobito: 1. dati mu odgovarajuću i dovoljnu količinu

⁵⁸⁹ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), Preambula. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d>, pristup: 10.10.2021.

⁵⁹⁰ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 1. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d>, pristup: 10.10.2021.

⁵⁹¹ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 3. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d>, pristup: 10.10.2021.

hrane i vode; 2. pružiti mu odgovarajuće mogućnosti za vježbanje (trčanje, šetanje); 3. poduzeti sve razumne mjere da spriječi bijeg životinje. U slučaju da nisu ispunjeni navedeni uvjeti, ne može se držati životinja, kao niti ako se ne može prilagoditi na život u zatočeništvu.⁵⁹²

Svaka osoba koja odabere kućnog ljubimca za uzgoj biti će odgovorna za anatomske, fiziološke i karakteristike ponašanja, koje bi mogle dovesti u opasnost zdravlje i dobrobit potomstva ili ženskog roditelja.⁵⁹³

Konvencija određuje i dobnu granicu prije koje se ne može kupiti kućni ljubimac. Kućni ljubimac ne smije se prodavati osobama mlađim od šesnaest godina bez izričitog pristanka njihovih roditelja ili drugih osoba koje izvršavaju roditeljske odgovornosti.⁵⁹⁴

Kućni ljubimac se ne smije dresirati na način koji je štetan za njegovo zdravlje i dobrobit, posebno prisiljavajući ga da premaši svoje prirodne kapacitete ili snagu, ili primjenom umjetnih pomagala koja mogu uzrokovati ozljede ili nepotrebnu bol, patnju ili nevolju.⁵⁹⁵

Konvencija svojim člankom 8. uređuje trgovinu, komercijalni uzgoj i ukrcaj te utočišta za životinje. Svaka osoba koja je, u vrijeme stupanja na snagu Konvencije, trgovala ili je

komercijalno uzgojila ili ukrcala kućne ljubimce, ili upravlja utočištem za životinje, u odgovarajućem roku, koji će odrediti ugovorna stranka, mora o tome izvijestiti nadležni autoritet. Svaka osoba koja se namjerava baviti bilo kojom od ovih aktivnosti mora izjaviti tu namjeru nadležnom tijelu. Deklaracija propisuje: 1. vrstu kućnih ljubimaca koja je uključena ili će biti uključena; 2. odgovornu osobu i njeno znanje; 3. opis prostora i opreme koji se koriste ili će se koristiti. Navedene aktivnosti mogu se provoditi samo: 1. ako odgovorna osoba ima znanje i sposobnosti potrebne za aktivnost kao rezultat stručnog osposobljavanja ili dovoljnog iskustva s kućnim ljubimcima i 2. ako prostori i oprema koji se koriste za aktivnost

⁵⁹² European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 4. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.

⁵⁹³ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 5. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.

⁵⁹⁴ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 6. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.

⁵⁹⁵ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 7. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.

zadovoljavaju postavljene zahtjeve iz članka 4. Konvencije. Nadležno tijelo će na temelju dane izjave utvrditi postoje li odgovarajući uvjeti za djelatnosti te ukoliko isti ne postoje, za dobrobit životinja zabraniti će početak ili nastavak djelatnosti. Nadležno tijelo će, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, nadzirati jesu li ili nisu ispunjeni gore navedeni uvjeti.⁵⁹⁶

Kućni ljubimci ne smiju se koristiti u reklamne svrhe, na zabavama, izložbama, natjecanjima i sličnim događajima osim ako: 1. je organizator stvorio odgovarajuće uvjete za liječenje kućnih ljubimaca u skladu sa zahtjevima članka 4. , i 2. ukoliko zdravlje i dobrobit kućnih ljubimaca nisu ugroženi. Ne smiju se primjenjivati nikakve tvari, tretmani niti uređaji u svrhu povećanja ili smanjenja njihove prirodne razine izvedbe: 1. tijekom natjecanja, ili 2. u bilo koje drugo vrijeme kada bi to dovelo u opasnost zdravlje i dobrobit životinje.⁵⁹⁷

Kirurški zahvati u svrhu izmjene izgleda kućnog ljubimca ili za druge ne - veterinarske svrhe su zabranjeni, a posebno: 1. skraćivanje repova; 2. kupiranje ušiju; 3. uklanjanje glasnica te 4. odstranjivanje mačjih kandži i odsijecanje zubi. Izuzeci od ovih zabrana dopušteni su samo: 1. ako veterinar smatra da su takvi postupci neophodni za veterinarske medicinske razloge, ili u korist same životinje te 2. kako bi se spriječilo razmnožavanje. Kirurški zahvati u kojima bi životinja mogla osjetiti jaku bol moraju se izvoditi pod anestezijom od strane veterinara ili od njega ovlaštene osobe.⁵⁹⁸

Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca temeljito regulira eutanaziju odnosno legalno usmrćenje životinje. Samo veterinar ili druga nadležna osoba smije ubiti kućnog ljubimca i to u hitnim slučajevima kada treba prekinuti patnju životinje ili drugim situacijama kad to propisuje nacionalni zakonodavac. Konvencija ne spominje razloge za eutanaziju što bi se moglo smatrati propustom. Eutanazija se može izvršiti samo uz minimum patnje životinje, odabranim metodama, s uvođenjem duboke opće anestezije nakon čega slijedi korak koji će u konačnici i zasigurno uzrokovati smrt. Zabranjene su metode poput: utapanja i drugih metoda

⁵⁹⁶ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 8. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.

⁵⁹⁷ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 9. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.

⁵⁹⁸ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 10. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.

gušenja, korištenja otrovnih tvari ili električnog udara koje bi mogle prouzrokovati dodatnu patnju kućnog ljubimca.⁵⁹⁹

U poglavlju III., Konvencija regulira mjere za kućne ljubimce lualice. Ugovorne stranke u slučajevima kad broj lualica postane problem može pristupiti odgovarajućim mjerama za njihovo smanjenje, ali da pri tome ne uzrokuje neizbježnu bol, patnju ili nevolju.

Ako se takve životinje hvataju to treba biti uz minimum fizičkog i psihičkog nasilja. Ukoliko se takve životinje trebaju usmrtniti onda to treba biti u skladu s pravilima o usmrćenju ove Konvencije. Psi i mačke trebaju biti identificirane, bilo tetoviranjem ili drugim identifikacijskim sredstvima zajedno s njihovim imenima te imenima i adresama vlasnika.⁶⁰⁰

Konvencija naglašava da očekuje od ugovornih stranaka provođenje programa informiranja i obrazovanja na tematiku kućnih ljubimaca, a posebno pojedinaca koji se bave držanjem, uzgojem, treningom, trgovinom i prijevozom kućnih ljubimaca. Pozornost treba obratiti i na teme da kućni ljubimci nisu „darovi“, da treba izbjegavati neplanirani uzgoj kućnih ljubimaca te moguće negativne posljedice za zdravlje i dobrobit divljih životinja ukoliko se drže kao kućni ljubimci.⁶⁰¹

U preambuli Europske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca ne ohrabruje se držanje životinja iz divlje faune kao kućnih ljubimaca, no praksa je drugačija.⁶⁰²

Rezolucija o držanju divljih životinja kao kućnih ljubimaca (Resolution on the keeping of wild animals as pet animals), predviđa minimum potrebnih uvjeta za njihovo držanje.⁶⁰³

Osim navedene Rezolucije usvojena su još dvije, a to su: Rezolucija o kirurškim zahvatima na kućnim ljubimcima (Resolution on surgical operations in pet animals) i

⁵⁹⁹ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 11. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d>, pristup: 10.10.2021.

⁶⁰⁰ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 12. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d>, pristup: 10.10.2021.

⁶⁰¹ European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), članak 13. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d>, pristup: 10.10.2021.

⁶⁰² Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit., str. 131.

⁶⁰³ Analysis of national legislation related to the keeping and sale of exotic pets in Europe. Vidjeti na: <https://www.eurogroupforanimals.org/files/eurogroupforanimals/2020-03/Eurogroup-for-Animals-Exotic-Pet-Report-FINAL.pdf>, pristup: 10.10.2021.

Rezolucija o uzgoju kućnih ljubimaca (Resolution on the breeding of pet animals). Sve tri navedene Rezolucije su usvojene 10.03.1995. godine od strane multilateralnog savjetovanja stranaka Europske konvencije za zaštitu kućnih ljubimaca.⁶⁰⁴

Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca, osim nedostatka u tipu nedovoljne preciznosti pojedinih odredbi, ima jedan veliki nedostatak koji je zajednički svim do sada navedenim konvencijama, a to je nedostatak nadzornog mehanizma za provedbu odredbi Konvencije.⁶⁰⁵

Od svih navedenih konvencija, Jugoslavija je pristupila samo Pariškoj konvenciji za zaštitu ptica, Ramsarskoj konvenciji o močvarama od međunarodnog značaja, europskim konvencijama o farmskim životinjama i o klanju. Prema Viskoviću Jugoslavija je bila na dnu pravno - zaštitne brige u Europi. „Osim drugih objašnjenja tog stanja (na primjer, interesni otpori moćnih privrednih i lovačkih lobija), sigurno je da kultura odnosa prema ne - ljudskim bićima ne može biti znatno ispod razine našeg poštovanja dostojanstva i prava čovjeka.“⁶⁰⁶

5. PROPISI EUROPSKE UNIJE O ZAŠTITI DOBROBITI ŽIVOTINJA

5.1. Izvori prava životinja u Europskoj Uniji

Standardi zaštite i dobrobiti životinja koji vrijede na nivou Europske unije (dalje u tekstu: EU), čine sastavni dio opće politike i zakonodavne aktivnosti ove regionalne organizacije u oblastima kao što su: zaštita okoliša, zdravstvena zaštita i sigurnost hrane.⁶⁰⁷

⁶⁰⁴ Council of Europe. Preuzeto s: https://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/biological_safety_and_use_of_animals/pet/A_texts_documents.asp, pristup: 10.10.2021.

⁶⁰⁵ Paunović, M., Prava životinja - Suvremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 154.

⁶⁰⁶ Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, op.cit. str. 295.

⁶⁰⁷ Sve navedeno, pa i više, utvrđeno je znanstvenom Studijom o dobrobiti životinja (Animal Welfare in the European Union), u kojoj su temeljito obrađena pitanja: dobrobit, etika i prava životinja, dobrobit životinja kao dio održivosti kvalitete proizvoda, promjena ideje o kvaliteti proizvoda, pojmovi zdravlja i dobrobiti te interakcije zdravlja i dobrobiti, životinjski proizvodi i dobrobit (dobrobit tijekom prijevoza; dobrobit tijekom

Pravila i standardi od značaja za očuvanje europske sredine sadržani su u primarnim i sekundarnim izvorima prava EU. Primarni su osnivački ugovori i njihove kasnije izmjene, a svi ostali (uredbe, direktive, odluke i preporuke) spadaju u sekundarne izvore.

Međunarodni ugovori koje je EU zaključila u ime država članica, ili koje su države članice zaključile da bi kasnije nadležnost bila prenesena na EU spadaju u dodatne izvore prava. Praksa Europskog suda pravde se također smatra izvorom prava te je u velikoj mjeri doprinijela razvoju komunitarnog pravnog sustava.⁶⁰⁸

Poseban značaj za tematiku okoliša, a u okviru toga sfere zaštite i dobrobiti životinja, unatoč tome što nemaju obvezujuću formalnu pravnu snagu imaju: razni ekološki akcijski programi, rezolucije, sporazumi, ugovori i slično (tako zvano „soft law“ pravo).⁶⁰⁹

Materija okoliša u EU je prvi puta posebno regulirana u sedmom poglavlju (koje nosi naziv „Okoliš“) Jedinственог europskog akta (Single European Act), koji je usvojen 28.02.1986. godine u Bruxellesu, a stupio na snagu 01.07.1987. godine.⁶¹⁰ Odredbama ovog

klanja), zakoni, standardi i provedba istih. Prema: Animal Welfare in the European Union, Study for the Peti Committee, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU\(2017\)583114_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU(2017)583114_EN.pdf), pristup: 13.10.2021.

⁶⁰⁸ Čavoški, A., Osnovi ekološkog prava Evropske unije, Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2007., str. 24.

⁶⁰⁹ Zakonodavstvo EU objavljuje se u Službenom listu (SL), (engl. Official Journal, OJ), koji je prvi glavni izvor o zakonodavstvu i aktivnostima svih institucija i agencija Europske unije. Teško je definirati cjelokupnu pravnu stečevinu jer ona obuhvaća cijeli pravni poredak EU i čini oko 100.000 stranica teksta objavljenih u Službenom listu. Nove države članice u cijelosti moraju prihvatiti pravnu stečevinu Unije. Ona obuhvaća sve ugovore o EU/EZ, cjelokupno sekundarno zakonodavstvo koje je danas na snazi, sve međunarodne ugovore koje sklapa EZ, sve presude suda EZ-a, kao i neobvezujuće propise (engl. soft law). Takozvani „soft law“ osnova je za usmjeravanje i razumijevanje pravnih akata, ali nije pravno obvezujuć. Sud se može njime koristiti za tumačenje pravno obvezujućih izvora prava. Prilikom usklađivanja zakonodavstva zemlje kandidatkinje s pravnom stečevinom naglasak treba biti na primarnom pravu (ugovorima), međunarodnim ugovorima i sekundarnom pravu, dok su sudske presude i tzv. soft law važni u onoj mjeri u kojoj tumače prve tri kategorije pravne stečevine. Preuzeto s: Pravna stečevina Europske unije, <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/europska-unija/39/pravna-stecevina-europske-unije/339/>, pristup: 13.10.2021.

⁶¹⁰ Jedinствени europski akt (Single European Act). Preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/single-european-act>, pristup: 03.10.2021.

ugovora su određeni ciljevi⁶¹¹ koje države članice trebaju ostvariti u području okoliša, postupak i uloga organa u donošenju propisa koji su relevantni za ovo područje te mogućnost da države članice u svojim pravnim sustavima uvedu više ekološke standarde.⁶¹²

Ugovor o Europskoj uniji (Treaty on European Union) usvojen je u 07.02.1992. godine u Maastrichtu, a stupio je na snagu 01.11.1993. godine.⁶¹³ Ovim ugovorom se okoliš utvrđuje kao jedna od prioritarnih oblasti u okviru djelatnosti EU.⁶¹⁴

Ugovor iz Amsterdama potpisan je 02.10.1997. godine u Amsterdamu, a stupio je na snagu 01.05.1999. godine.⁶¹⁵ Ovaj Ugovor je potpisan kako bi se revidirao Ugovor o Europskoj uniji. Dotadašnjim ciljevima je dodano „čvršća povezanost i zaštita okoliša“.⁶¹⁶

⁶¹¹ Ciljevi određeni Jedinstvenim europskim aktom su sljedeći: 1. očuvati, zaštititi i poboljšati kvalitetu okoliša, 2. pridonijeti zaštiti zdravlja ljudi, i 3. osigurati razborito i racionalno korištenje prirodnih resursa, preuzeto sa: Single European Act, Bulletin of the European Communities, Supplement 2/86, <http://aei.pitt.edu/8582/1/8582.pdf>, pristup: 13.10.2021.

⁶¹² Single European Act, Official Journal of the European Communities, No L169/2, 29.06.87. Preuzeto s: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF, pristup: 13.10.2021.

⁶¹³ Treaty on European Union (Ugovor o Europskoj uniji), Official Journal of the European Communities (OJEC). 29.07.1992, No C 191. [s.l.]. ISSN 0378-6986. Preuzeto s: http://www.cvce.eu/obj/eu_treaty_article_j_4_maastricht_7_february_1992-en-c2b77dcb-d037-4e25-8abe38412430d481.html, pristup: 14.09.2021.

⁶¹⁴ Treaty on European Union (Ugovor o Europskoj uniji) - u svom članku 3., stavak 3., Unija uspostavlja unutarnje tržište. Ona radi na održivom razvoju Europe koji se temelji na uravnoteženom gospodarskom rastu i stabilnosti cijena, visoko konkurentnom socijalnom tržišnom gospodarstvu, s ciljem pune zaposlenosti i društvenog napretka, te visokoj razini zaštite i poboljšanja kvalitete okoliša. Promiče znanstveni i tehnološki napredak čime je jasno izražen stav Unije o važnosti „održivog razvoja“ i „visoke razine zaštite i kvalitete okoliša“, pri čemu su uključeni fauna i flora. Preuzeto s: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0011.01/DOC_2&format=PDF, pristup: 14.10.2021.

⁶¹⁵ Treaty of Amsterdam (Ugovor iz Amsterdama). Preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>, pristup: 14.10.2021.

⁶¹⁶ Ugovor iz Amsterdama o izmjeni ugovora o Europskoj uniji, ugovorâ o osnivanju europskih zajednica i određenih s njima povezanih akata, članak broj 2.: „čvrsto odlučivši da promiču gospodarski i socijalni napredak svojih naroda, uzimajući u obzir načelo održivog razvoja i u okviru ostvarivanja unutarnjeg tržišta, čvršće povezanosti i zaštite okoliša, te da provode politike koje osiguravaju da pomaci u gospodarskoj integraciji budu popraćeni usporednim napretkom u drugim područjima“. Preuzeto s:

Vezano za zaštitu životinja posebno je bitan Protokol o zaštiti i dobrobiti životinja (Protocol on Protection and Welfare of Animals)⁶¹⁷. U Protokolu je navedena želja za osiguranjem poboljšane zaštite i poštivanja dobrobiti životinja kao živih bića. Stoga su se dogovorili o odredbi, koja će biti priložena Ugovoru o osnivanju Europske zajednice: „Prilikom formuliranja i provedbe poljoprivredne, prometne, unutarnje tržišne i istraživačke politike Zajednice, Zajednica i države članice dužne su u potpunosti uzeti u obzir zahtjeve dobrobiti životinja, poštujući zakonodavne ili administrativne odredbe i običaje država članica koji se posebno odnose na vjerski obredi, kulturne tradicije i regionalno naslijeđe“.^{618 619}

Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Charter of Fundamental Rights of the European Union) iz 2000. godine (stupila je na snagu 2009. godine), u svom članku broj 37. (Zaštita okoliša) navodi: „Visoka razina zaštite okoliša i poboljšavanje kvalitete okoliša moraju biti uključeni u politike Unije i osigurani u skladu s načelom održivog razvoja“.⁶²⁰

Lisabonski ugovor je potpisan 13.12.2007. godine, na sastanku Europskog vijeća u Lisabonu, a ratificirale su ga sve države članice. Ugovor iz Lisabona o izmjeni Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o osnivanju Europske zajednice (SL C 306, 17. 12. 2007.), stupio je na snagu 01.12.2009. godine.⁶²¹ Lisabonski ugovor životinjama priznaje svojstvo osjetilnih bića te predviđa kako Unija i njene članice moraju uvažiti zahtjeve dobrobiti životinja

http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/EUugovori/11997D_Ugovor_iz_Amsterdama_hrv.pdf, pristup: 14.10.2021.

⁶¹⁷ Protocol on Protection and Welfare of Animals, Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts. Official Journal, No C 340. 10.11.1997. Preuzeto s: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0110010013>, pristup 14.11.2021.

⁶¹⁸ Amsterdamski ugovor o izmjenama i dopunama Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europskih zajednica i određenih povezanih akata - Protokol aneks Ugovora o Europskoj zajednici - Protokol o zaštiti i dobrobiti životinja Službeni list C 340, 10/11/1997 str. 0110 . Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11997D/PRO/10:EN:HTML>, pristup: 14.10.2021.

⁶¹⁹ Protocol on Animal Welfare Under Amsterdam Treaty, Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/treaty/protocol-animal-welfare-under-amsterdam-treaty>, pristup: 14.10.2021.

⁶²⁰ Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Charter of Fundamental Rights of the European Union). Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO>, pristup: 14.10.2021.

⁶²¹ Ugovor iz Lisabona (Treaty of Lisbon). Preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/5/ugovor-iz-lisabona>, pristup: 14.10.2021.

prilikom formuliranja svojih razvojnih politika u području poljoprivrede, ribarstva, prijevoza, unutrašnjeg tržišta, istraživanja i tehnološkog razvoja, poštovanje zakonskih i administrativnih odredbi država članica (članak broj 13.)^{622 623}

Europska unija se aktivno bavi reguliranjem zaštite prava i dobrobiti životinja. Države članice su svjesne da je briga za životinje usko povezana s brigom za okoliš, životnu sredinu, pa samim time i ljudsko zdravlje. Upravo povezano s brigom za ljudsko zdravlje i sigurnost proizvoda životinjskog porijekla, dobrobit životinja koje se drže u svrhu proizvodnje pokazuje se kao veliki prioritet.

U skladu s navedenim, Europska unija je 1978. godine pristupila Europskoj konvenciji za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje.⁶²⁴

Za dobrobit svih vrsta životinja koje se drže u svrhu proizvodnje bitni su sljedeći izvori prava:

1. Direktiva Vijeća Europske unije posvećena zaštiti životinja koje se drže radi proizvodnje iz 1986. godine⁶²⁵ i 2. Odluka Europske komisije o izmjenama Odluke od 2000.

⁶²² Batričević, A., Zaštita životinja u međunarodnom pravu, op. cit., str. 171.

⁶²³ Na temelju Ugovora iz Lisabona Europska zajednica prestaje postojati i zamjenjuje ju Europska unija. Pravna osnova Europske unije su dva osnivačka ugovora: 1. Ugovor o Europskoj uniji i 2. Ugovor o funkcioniranju Europske unije. Ciljevi Europske unije su navedeni u članku 3. Lisabonskog ugovora. Cilj Unije je promicati mir, svoje vrijednosti i dobrobit svojih naroda. Unija se obavezuje raditi na održivom razvoju Europe, koji se temelji na uravnoteženom gospodarskom rastu i stabilnosti cijena, visokokonkurentnom socijalnom tržišnom gospodarstvu, s ciljem punog zapošljavanja i društvenog napretka te visoke razine zaštite i poboljšanja kvalitete okoliša. Ustav Republike Hrvatske u svom članku 3. ističe najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava te među istima ističe: „očuvanje prirode i čovjekova okoliša“, čime je stao uz bok suvremenim demokratskim ustavima. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> , pristup: 14.10.2021. ; Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, članak 3. Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

⁶²⁴ Odluka Vijeća 78/923/EEZ od 19.06.1978. godine o sklapanju Europske konvencije o zaštiti životinja na farmama. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A31978D0923> , pristup: 14.10.2021.

⁶²⁵ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20.07.1998. godine o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, str. 79. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 14.10.2021.

godine o minimalnim zahtjevima za prikupljanje podataka tijekom pregleda proizvodnih mjesta na kojima se drže određene životinje u poljoprivredne svrhe od 14.11.2006. godine.⁶²⁶

Za zaštitu dobrobiti pojedinih vrsta životinja za proizvodnju najveći značaj imaju: 1. Direktiva kojom se postavljaju minimalni standardi za zaštitu kokoši nesilica iz 1999. godine^{627 628} ;

2. Direktiva kojom se postavljaju minimalna pravila za zaštitu pilića koji se uzgajaju u svrhu proizvodnje mesa iz 2007. godine.^{629 630} ; 3. Direktiva kojom se postavljaju minimalni standardi za zaštitu stoke iz 2008. godine⁶³¹ i 4. Direktiva kojom se postavljaju minimalni uvjeti za zaštitu svinja iz 2008. godine.^{632 633}

⁶²⁶ Commission Decision (2006/778/EC) of 14 November 2006 concerning minimum requirements for the collection of information during the inspections of production sites on which certain animals are kept for farming purposes (notified under document number C(2006) 5384) (Text with EEA relevance). Preuzeto s: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f2e3a250-4980-48b5-a401-063cdebe466a/language-en> , pristup: 14.10.2021.

⁶²⁷ Direktiva Vijeća 1999/74/EZ od 19.07.1999. godine o minimalnim uvjetima za zaštitu kokoši nesilica, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, str. 84. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0074&from=FR> , pristup: 14.10.2021.

⁶²⁸ Pravilnik o minimalnim uvjetima za zaštitu kokoši nesilica, donesen je na temelju članka 37. stavka 4. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06), Narodne novine 77/2010.

⁶²⁹ Directive 2007/43 - Minimum rules for the protection of chickens kept for meat production. Preuzeto s: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vitgbgimauzn> , pristup: 14.10.2021.

⁶³⁰ Pravilnik o određivanju minimalnih pravila za zaštitu pilića koji se uzgajaju za proizvodnju mesa, donesen je na temelju članka 37. stavka 4. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06), Narodne novine 79/2008.

⁶³¹ Direktiva Vijeća 2008/119/EZ od 18. prosinca 2008. o utvrđivanju minimalnih uvjeta zaštite teladi (pročišćena verzija); Ovaj akt je izmijenjen. Trenutna pročišćena verzija: 14.12.2019. godine (<http://data.europa.eu/eli/dir/2008/119/oj>). Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A02008L0119-20191214> , pristup: 14.10.2021.

⁶³² Council Directive 2008/120/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of pigs. Akt se promijenio i trenutna važeća verzija je donesena 14.12.2019. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0120> , pristup: 14.10.2021.

⁶³³ Pravilnik o minimalnim uvjetima za zaštitu svinja donesen je na temelju članka 37. stavka 4. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06), Narodne novine, 119/2010.

Europska unija je 1988. godine potpisala Europsku konvenciju za zaštitu životinja za klanje.⁶³⁴ Vezano uz taj dokument važna su iduća dva pravna izvora: 1. Direktiva o zaštiti životinja u vrijeme klanja ili ubijanja iz 1993. godine⁶³⁵ i 2. Uredba o zaštiti životinja u vrijeme ubijanja iz 2009. godine.⁶³⁶

Prijevoz životinja je također područje koje je trebalo pravno regulirati na nivou Europske unije, pa su stoga važni sljedeći pravni izvori: 1. Uredba Europskog vijeća o kriterijima Zajednice za postaje (odmorišta) i izmjene i dopune plana putovanja iz 1997. godine⁶³⁷, 2. Uredba Europske komisije kojim se uspostavljaju detaljni uvjeti u pogledu zahtjeva za refundiranje izvoznih troškova vezanih za dobrobit živih goveda prilikom transporta iz 2003. godine⁶³⁸ ⁶³⁹ i 3. Uredba Vijeća o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s

⁶³⁴ Council Decision 88/306/EEC of 16 May 1988 on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, Publication Office of the European Union; Vidjeti više na: Official Journal of the European Communities No L 137/25 (02.06.1988.). Preuzeto s: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/203d4f9b-41c7-4092-8643-a04eb234aaa6/language-en>, pristup: 14.10.2021.

⁶³⁵ Council Directive 93/119/EC on the protection of animals at the time of slaughter or killing, stavljeno izvan snage: 32009R1099. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:31993L0119>; Na snazi je Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja. Prezeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX%3A32009R1099>, pristup: 14.10.2021.

⁶³⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24.09.2009. godine o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, str. 223. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1099&from=DE>, pristup: 14.10.2021.

⁶³⁷ Council Regulation (EC) No 1255/97 of 25 June 1997 concerning Community criteria for staging points and amending the route plan referred to in the Annex to Directive 91/628/EEC. Preuzeto s: <https://op.europa.eu/mt/publication-detail/-/publication/c9ac2f76-604b-45c8-91f8-14a08ab8d71b/language-en>, pristup: 14.10.2021.

⁶³⁸ Commission Regulation (EC) No 639/2003 of 9 April 2003 laying down detailed rules pursuant to Council Regulation (EC) No 1254/1999 as regards requirements for the granting of export refunds related to the welfare of live bovine animals during transport. Preuzeto s: <https://op.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/0a8f0efb-5b55-4bdb-90ab-44b4f5901271/language-en>, pristup: 14.10.2021.

⁶³⁹ Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka donesen na temelju članka 16. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06), Narodne novine 12/2011.

prijevozom povezanih postupaka iz 2004. godine.⁶⁴⁰ Europska unija je 2004. godine potpisala i Europsku konvenciju o međunarodnom prijevozu.⁶⁴¹

Što se tiče divljih životinja zaštita se odnosi kako na one u svom prirodnom staništu, tako i one u zatočeništvu. Za njih su najvažniji sljedeći izvori prava: 1. Direktiva o očuvanju divljih ptica iz 1979. godine⁶⁴² ⁶⁴³; 2. Direktiva o očuvanju prirodnih staništa i divlje flore i faune iz 1992. godine (ovaj izvor ima samo dokumentarni karakter s obzirom da je izmijenjen Direktivom iz 2009. godine)⁶⁴⁴; 3. Uredba o zaštiti vrsta divlje flore i faune putem reguliranja trgovine primjercima tih vrsta iz 1996. godine⁶⁴⁵ i 4. Direktiva o kakvoći slatkih voda kojima je potrebna zaštita ili poboljšanje kako bi bile pogodne za život riba iz 2006. godine (ovom

⁶⁴⁰ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 58, str. 151. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005R0001&from=en>, pristup: 14.10.2021.

⁶⁴¹ Council Decision of 21 June 2004 on the signing of the European Convention for the protection of animals during international transport, Official Journal of the European Union, L 241/21, od 13.7.2004. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:241:0021:0021:EN:PDF>, pristup: 15.10.2021.

⁶⁴² Council Directive of 2 April 1979 on the conservation of wild birds, 79/409/EEC, Official Journal of the European Communities, No L 103/ 1, od 25. 04. 1979.; Council Directive 2006/105/EC of 20 November 2006 adapting Directives 73/239/EEC, 74/557/EEC and 2002/83/EC in the field of environment, by reason of the accession of Bulgaria and Romania, Official Journal of the European Union, od 20.12.2006, str. 368.

⁶⁴³ Direktiva Vijeća 2006/105/EZ od 20. studenoga 2006. o prilagodbi Direktiva 79/409/EEZ, 92/43/EEZ, 97/68/EZ, 2001/80/EZ i 2001/81/EZ u području okoliša zbog pristupanja Bugarske i Rumunjske, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 6, od 20.12.2006., str. 194.; Direktiva 2009/147/EZ Europskog Parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.1.2010., str. 128.

⁶⁴⁴ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (OJ L 206, 22.7.1992, str. 7-50.). Preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-9243eec-on-the-conservation-of-natural-habitats-and-of-wild-fauna-and-flora-lex-faoc034772/>; Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30.11.2009. godine o očuvanju divljih ptica (SL L 20, 26.1.2010., str. 7.–25.). Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM%3A128076>, pristup: 15.10.2021.

⁶⁴⁵ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 9. prosinca 1996. o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, L 61/1, od 03.03.1997. godine, str. 59. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997R0338&from=FR>; https://ec.europa.eu/environment/cites/legislation_en.htm, pristup: 15.10.2021.

pravnom izvoru je prethodila Direktiva Vijeća 78/659/EEZ od 18. srpnja 1978. godine o kakvoći slatkih voda koju je potrebno zaštititi ili poboljšati kako bi se podržao život riba).⁶⁴⁶

Zaštita i dobrobit životinja je područje koje pokriva širok raspon zakonodavstva Europske unije, pa tako i životinje koje se koriste u znanstvene svrhe. Ipak, studije na životinjama, bilo za razvoj ili proizvodnju novih lijekova, za fiziološke studije, za proučavanje učinaka na okoliš, ispitivanje kemikalija ili novih aditiva u hrani, moraju se provesti u skladu sa zakonodavstvom Unije.⁶⁴⁷

Prema tako zvanom „Petom izvješću“, u Europskoj uniji je ukupan broj životinja koji se koristio u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe 2005. godine u 25 država članica iznosio 12,1 milijuna. Kao i u prethodnim izvještajima, glodavci zajedno sa zečevima predstavljaju skoro 78% ukupnog broja životinja koje se koriste u znanstvenim istraživanjima. Miševi su daleko najčešće korištena vrsta pokrivajući 53% ukupne upotrebe, a slijede štakori s 19%. Druga najčešće korištena skupina životinja bile su, kao i prethodnih godina, hladnokrvne životinje sa 15%, a treća najveća skupina životinja bile su ptice, s nešto više od 5%. Kao i 2002. godine, ni 2005. godine, u eksperimentima u Europskoj uniji nisu korišteni veliki majmuni.⁶⁴⁸

Prema „Šestom izvješću“ ukupan broj životinja korištenih u eksperimentalne i druge svrhe u 2008. godini, u 27 država članica Europske unije bio je nešto veći od 12,0 milijuna. Kao i u prethodnim izvješćima, glodavci zajedno sa zečevima predstavljaju više od 80% ukupnog broja životinja korištenih u Uniji. Miševi su daleko najčešće korištene vrste koje

⁶⁴⁶ Directive 2006/44/EC of the European Parliament and the Council of September 2006 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life (codified version) (Text with EEA relevance), Official Journal of the European Union, L 264/20 od 25.09.2006. Preuzeto s: https://www.voda.hr/sites/default/files/council_directive_2006-44-ec.pdf ; Council Directive 78/659/EEC of 18 July 1978 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life, i Directive 2006/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life. Preuzeto s: <https://www.voda.hr/hr/direktive-o-kakvoci-vode-za-zivot-riba-uzgoj-skoljka> , pristup: 15.10.2021.

⁶⁴⁷ Animals used for scientific purposes. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/index_en.htm , pristup: 16.10.2021.

⁶⁴⁸ Report from the Commission to the Council and the European Parliament - Fifth Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union, SEC(2007) 1455, od 05.11.2007., Bruxelles, str. 5. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007SC1455\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007SC1455(01)) , pristup: 16.11.2021.

čine 59% ukupne upotrebe, a slijede ih štakori sa 17%. Druga najčešće korištena skupina životinja bile su, kao i prethodnih godina, hladnokrvne životinje koje predstavljaju skoro 10% ,a treća najveća skupina korištenih životinja bile su ptice s nešto više od 6% ukupne upotrebe. Kao što je navedeno u prethodna dva statistička izvješća, 2008. godine u eksperimentima u Europskoj uniji nisu korišteni veliki majmuni.⁶⁴⁹

„Sedmo izvješće“ o statistici broja životinja koje se koriste za eksperimentalne i druge znanstvene svrhe u državama članicama Europske unije daje sljedeću sliku. Dakle, glodavci su i dalje najčešća vrsta životinja koja se koristi u istraživanjima. Miševi (60,9%) i štakori (13,9%) su daleko najčešće korištene vrste, a glodavci zajedno sa zečevima predstavljaju 80% od ukupnog broja životinja koje se koriste u znanstvenim i drugim istraživanjima. Drugu najčešće korištenu skupinu predstavljaju hladnokrvne životinje, odnosno gmazovi, vodozemci i ribe s 12,4%, a slijede je ptice s 5,9%. Skupina Artiodactyla i Perissodactyla, uključujući konje, magarce i križane životinje (Perissodactyla), svinje, koze, ovce i goveda (Artiodactyla) predstavljaju samo 1,2% od ukupnog broja životinja koje se koriste u državama članicama, a psi i mačke predstavljaju 0,25% od ukupnog broja korištenih životinja. Primati predstavljaju 0,05% životinja korištenih u 2011. godini.⁶⁵⁰

Od 1986. godine Europska unija ima posebno zakonodavstvo koje regulira uporabu životinja u znanstvene svrhe.⁶⁵¹ Te godine je donesena Direktiva Vijeća o približavanju zakona, propisa i administrativnih odredbi država članica u vezi sa zaštitom životinja koje se

⁶⁴⁹ Report from the Commission to the Council and the European Parliament - Sixth Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union, SEC(2010) 1107, od 08.12.2010. godine, Bruxelles. Preuzeto s:

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0511R\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0511R(01)), pristup: 16.10.2021.

⁶⁵⁰ Report from the Commission to the Council and the European Parliament - Seventh Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0859&from=LV> , pristup: 16.10.2021.

⁶⁵¹ Council Directive on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes, 86/609/EEC, Official Journal L 358, od 18.12.1986., str. 0001 - 0028. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31986L0609> , pristup: 16.10.2021.

koriste u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe, koja je 2003. godine zamijenjena novom Direktivom.⁶⁵²

Unija je 22.09.2010. godine donijela Direktivu 2010/63/EU o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe.⁶⁵³ Cilj Direktive je bio ojačati zakonodavstvo i poboljšati dobrobit onih životinja koje je još uvijek potrebno koristiti, kao i čvrsto utemeljiti načelo Tri R (Three Rs)⁶⁵⁴: zamijeniti, smanjiti i poboljšati uporabu životinja, u zakonodavstvu Unije. Direktiva Europske unije je jedinstvena u svijetu, jer kao krajnji cilj postavlja potpunu zamjenu korištenja životinja u znanstvene svrhe. Direktiva je stupila na snagu 01.01.2013. godine. Uredba (EU) 2019/1010 o uključivanju ambicioznih ciljeva izvješćivanja i transparentnosti kako bi se pomoglo napredovanju prema konačnom cilju je dodatno izmijenjena 2019. godine.^{655 656}

⁶⁵² Directive 2003/65/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2003, amending Council Directive 86/609/EEC on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes, Official Journal L 230 , od 16.09.2003., str. 0032 - 0033. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0065> , pristup: 16.10.2021.

⁶⁵³ Directive 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council of 22 September 2010 on the protection of animals used for scientific purposes, Official Journal of the European Union, L 276/33, od 20.10.2010. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:276:0033:0079:en:PDF> , pristup: 16.10.2021.

⁶⁵⁴ The „Three Rs“ - Replacement, Reduction and Refinement (zamijeniti, smanjiti i poboljšati) - U svojoj knjizi „The Principles of Humane Experimental Technique“, koju su napisali autori W.M.S. Russell i R.L. Burch 1959. godine, obilježili su načela „Tri R“. Autori su predložili načela zamjene, smanjenja i usavršavanja („tri R“) kao ključne strategije sustavnog okvira usmjerenog na postizanje cilja humanih eksperimentalnih tehnika. Russell i Burch zamjenu su vidjeli kao krajnji cilj laboratorijskih istraživanja temeljenih na životinjama, obrazovanja i testiranja, dok su druga dva, smanjenje i usavršavanje, lakše dostižni u kratkom roku. Vidi više na: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/3r/alternative_en.htm , pristup: 16.10.2021.

⁶⁵⁵ Regulation (EU) 2019/1010 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the alignment of reporting obligations in the field of legislation related to the environment, and amending Regulations (EC) No 166/2006 and (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council, Directives 2002/49/EC, 2004/35/EC, 2007/2/EC, 2009/147/EC and 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council, Council Regulations (EC) No 338/97 and (EC) No 2173/2005, and Council Directive 86/278/EEC, Official Journal of the European Union, L 170/115, od 25.06.2019. godine. Preuzeto s: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.170.01.0115.01.ENG&toc=OJ:L:2019:170:TOC , pristup: 16.10.2021.

Osim navedenih pravnih izvora za ovu problematiku je bitna i Preporuka Komisije od 18.06.2007. godine državama članicama o smjernicama za smještaj i njegu životinja koje se koriste u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe.⁶⁵⁷

Većina pravnih izvora koji se odnose na zaštitu i prava životinja uspostavljaju određene standarde zaštite i imaju posredan značaj za njihovu kaznenopravnu zaštitu. Međutim, njihova efikasnost i djelotvornost najviše ovisi o državama članicama i njihovom regulacijom problematike kroz nacionalna zakonodavstvima, kako zakonima, tako i instrumentima primjene istih.

Direktiva posvećena okoliša putem kaznenog prava usvojena je 2008. godine.⁶⁵⁸ Uzimajući u obzir Ugovor o osnivanju Europske zajednice, a osobito članak 175. stavak 1.⁶⁵⁹, politika Zajednice o okolišu mora težiti visokoj razini zaštite. Zajednica je zabrinuta zbog porasta kaznenih djela protiv okoliša i njihovih učinaka, koji se sve više protežu izvan granica država u kojima su kaznena djela počinjena. Takva djela predstavljaju prijetnju okolišu te stoga zahtijevaju odgovarajuću reakciju.⁶⁶⁰

Iskustvo je pokazalo da postojeći sustavi kazni nisu bili dovoljni za postizanje potpune usklađenosti sa zakonima o zaštiti okoliša. Takvo poštovanje zakona može i treba biti pojačano postojanjem kaznenih sankcija kojima se pokazuje društvena osuda kvalitativno drukčije prirode u usporedbi s administrativnim sankcijama ili mehanizmima naknade u

⁶⁵⁶ Vidjeti više o najnovijim ažuriranjima na: Animals used for scientific purposes, preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/index_en.htm , pristup: 16.10.2021.

⁶⁵⁷ Commission Recommendation of 18 June 2007 on guidelines for the accommodation and care of animals used for experimental and other scientific purposes (notified under document number C(2007) 2525), (2007/526/EC), Official Journal of the European Union, L 197/1, od 30.07.2007. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:197:0001:0089:EN:PDF> , pristup: 16.10.2021.

⁶⁵⁸ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal of the European Union, L 328/28, od 6.12.2008. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099&rid=3> , pristup: 17.10.2021.

⁶⁵⁹ Treaty Establishing the European Community (Consolidated Version), TITLE XIX (ex Title XVI) Environment, Article 174 (ex Article 130r), str. 116-118. Preuzeto s: <http://hrlibrary.umn.edu/inTREE/EUAmsterdam-treaty.pdf> , pristup: 17.10.2021.

⁶⁶⁰ Taj dio se nalazi u uvodnom dijelu Direktive 2008/99/EC. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> , pristup: 17.10.2021.

okviru građanskog prava. Zajednička pravila o kaznenim djelima omogućuju korištenje učinkovitih metoda istrage i pomoći unutar, i između država članica.

Kako bi se postigla učinkovita zaštita okoliša, postoji posebna potreba za kaznama koje bi odvratile počinitelje od aktivnosti koje su štetne za okoliš te uzrokuju ili bi mogle nanijeti značajnu štetu zraku, uključujući stratosferu, tlu, vodi, životinjama ili biljkama, uključujući očuvanje vrsta.⁶⁶¹ Prema Direktivi, nepoštivanje zakonske obveze djelovanja (propuštanje, odnosno pasivne djelatnosti) može imati isti učinak kao aktivno ponašanje (činjenje), i stoga bi također trebalo biti podložno odgovarajućim kaznama. Ponašanje suprotno odredbama Direktive, bilo da je počinjeno iz namjere (*intentionally*) ili ozbiljnog nemara (*serious negligence*) treba smatrati kaznenim djelom.⁶⁶²

Direktiva zahtijeva od država članica da određene aktivnosti onečišćenja proglase kažnjivima prema kaznenom pravu, a ne prema upravnom pravu (prekršajnom pravu) kojim su predviđene blaže kazne.⁶⁶³

Direktiva u svom članku 3. zahtijeva od država članica da poduzmu potrebne mjere i sastave popis kršenja zakona Europske unije na području zaštite okoliša koja se smatraju kaznenim djelima prema domaćem pravu. Sukladno Direktivi države članice utvrđuju koje radnje predstavljaju kazneno djelo ako se počine protuzakonito i namjerno, ili iz krajnje nepažnje, i to: 1. ako je nastupila znatna šteta u zraku, tlu, vodi ili na životinjama ili biljkama ili prouzročila smrt ili tešku tjelesnu ozljedu bilo koje osobe; 2. uvođenje ionizirajućeg materijala ili emisija ionizirajućeg zračenja; 3. nezakonito postupanje (odlaganje, prijevoz, skladištenje i drugo) s otpadom (uključujući i opasni otpad); 4. nezakoniti rad postrojenja, u

⁶⁶¹ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal of the European Union, L 328/28, od 6.12.2008., Uvodni dio, stav. 3.-5. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> , pristup: 17.10.2021.

⁶⁶² Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal of the European Union, L 328/28, od 6.12.2008., Uvodni dio, stav. 6.-7. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> , pristup: 17.10.2021.

⁶⁶³ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal of the European Union, L 328/28, od 6.12.2008., članak 1. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> , pristup: 17.10.2021.

kojima se odvijaju opasne aktivnosti te se koriste opasne tvari; 5. ilegalne pošiljke otpada; 6. nezakonita proizvodnja, prerada, skladištenje, uporaba, transport, izvoz ili uvoz nuklearnog materijala ili drugih opasnih radioaktivnih tvari; 7. nezakonito posjedovanje, uzimanje, oštećivanje, ubijanje ili trgovanje primjercima zaštićenih divljih vrsta faune ili flore; 8. trgovanje primjercima zaštićenih divljih vrsta faune ili flore; 9. svako ponašanje koje prouzročuje značajno narušavanje staništa unutar zaštićenog područja; 10. nezakonita trgovina ili uporabe tvari koje oštećuju ozon.⁶⁶⁴

Moraju se uvesti sankcije kojima se kažnjava ne samo nezakonito postupanje pojedinaca, već sankcije za ista kaznena djela počinjena od strane pravnih osoba. Međutim, u potonjem slučaju države članice mogu birati između primjene kaznenopravnih ili upravnopravnih sankcija. Direktiva je formalno usvojena 19.11.2008. godine, a države članice su do 26.12.2010. godine trebale donijeti zakone, uredbe te upravne propise nužne za postupanje u skladu s Direktivom.⁶⁶⁵

Direktiva utvrđuje mjere zaštite okoliša kroz Kazneno pravo - popis djela protiv okoliša koja se moraju propisati kao kaznena djela od strane svih država članica, ako su počinjena s namjerom ili ozbiljnog nehaja, s teškim posljedicama.⁶⁶⁶

⁶⁶⁴ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal of the European Union, L 328/28, od 6.12.2008., članak 3. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> , pristup: 17.10.2021.

⁶⁶⁵ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal of the European Union, L 328/28, od 6.12.2008., članak 8. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> , pristup: 17.10.2021.

⁶⁶⁶ U Republici Hrvatskoj kaznena djela protiv okoliša se nalaze u Glavi XX., Kaznenog zakona RH, a to su: 1. onečišćenje okoliša, članak 193.; 2. ispuštanje onečišćujućih tvari s plovnog objekta, članak 194.; 3. ugrožavanje ozonskog sloja, članak 195.; 4. ugrožavanje okoliša otpadom, članak 196.; 5. ugrožavanje okoliša postrojenjem, članak 197.; 6. ugrožavanje okoliša radioaktivnim tvarima, članak 198.; 7. ugrožavanje bukom, vibracijama ili neionizirajućim zračenjem, članak 199.; 8. uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti, članak 200.; 9. uništavanje staništa, članak 201.; 10. trgovanje divljim vrstama, članak 202.; 11. protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a, članak 203.; 12. protuzakoniti lov i ribolov, članak 204.; 13. ubijanje ili mučenje životinja, članak 205.; 14. prenošenje zaraznih bolesti životinja i organizama štetnih za bilje, članak 206.; 15. proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja, članak 207.; 16. nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, članak 208.; 17. pustošenje šuma, članak 209.; 18. promjena vodnog režima, članak 210.; 19. protupravna eksploatacija rudnog blaga, članak 211.; 20. protupravna gradnja, članak 212; 21. djelotvorno

Direktiva ne stvara novi popis kaznenih djela, već upućuje na postojeću legislativu Europske unije o okolišu, a država članica mora osigurati da povrede zakona podliježu učinkovitim, razmjernim i odvraćajućim kaznenopravnim sankcijama.

Zaštita zdravlja životinja je jedan od temeljnih faktora njihove dobrobiti, ali i preduvjet za očuvanje sigurnosti hrane i zdravlja ljudi. Sukladno tome, smatralo se potrebnim to područje urediti odgovarajućim pravnim aktima Europske unije, pa je tako donesena Strategija Europske unije za zdravlje životinja 2007.-2013. godine. Od 2007. godine EU je prihvatila novi moto kao dio svoje Strategije zdravlja životinja: „bolje je spriječiti nego liječiti“, koju je pokrenula Europska komisija, a u rujnu 2007. Komisija je usvojila svoju Strategiju zdravlja životinja.⁶⁶⁷

Cilj Strategije bio je usredotočiti se na preventivne mjere, nadzor bolesti, kontrolu i istraživanje na koji bi se način mogla smanjiti pojava potencijalno razornih životinjskih bolesti i smanjiti utjecaj izbijanja istih.⁶⁶⁸

Strategija postavlja izazovne ciljeve ne samo za institucije EU i Vlade, već i sve građane u smislu poboljšanja zdravlja životinja. Ciljevi su: 1. osigurati visoku razinu javnog zdravlja i sigurnosti hrane; 2. promicati zdravlje životinja sprječavanjem/smanjenjem učestalosti bolesti životinja te na taj način podržati poljoprivredu i ruralno gospodarstvo; 3. poboljšati gospodarski rast/koheziju/konkurentnost osiguravajući slobodan promet robe i razmjerno kretanje životinja i 4. Promicati poljoprivredne prakse i dobrobit životinja kojima se sprječavaju prijetnje povezane sa zdravljem životinja i minimiziraju utjecaji na okoliš kao podrška Strategiji održivog razvoja EU.⁶⁶⁹

Strategija pokriva zdravlje svih životinja u EU koje se drže za hranu, uzgoj, sport, druženje, zabavu te koje se nalaze u zoološkim vrtovima. Također obuhvaća divlje životinje i životinje koriste se u istraživanjima, gdje postoji rizik od prijenosa bolesti na druge životinje

kajanje, članak 213.; 22. trgovanje divljim vrstama, članak 214. Prema: Kazneni zakon RH, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21; na snazi od 31.07.2021.

⁶⁶⁷ EU Animal Health Strategy 2007-2013. Preuzeto s:

https://ec.europa.eu/food/animals/animal-health/eu-animal-health-strategy-2007-2013_en , pristup: 17.10.2021.

⁶⁶⁸ EU Animal Health Strategy 2007-2013. Preuzeto s:

https://ec.europa.eu/food/animals/animal-health/eu-animal-health-strategy-2007-2013_en , pristup: 17.10.2021.

⁶⁶⁹ Animal Health Strategy (2007-2013), Ciljevi Strategije, str. 9. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/food/system/files/2016-10/ah_policy_strategy_2007-13_en.pdf, pristup: 17.10.2021.

ili ljude. Strategija također pokriva zdravlje životinja koje se uvoze ili izvoze iz EU. Strategija je usmjerena na cijelu EU, uključujući vlasnike životinja, veterinarsku struku, poslovanje u prehrambenoj industriji, industriji koja se bavi zdravljem životinja, interesnim skupinama za životinje, znanstvenike i predavače, upravljačka tijela sportskih i rekreacijskih organizacija, obrazovne ustanove, potrošače, putnike, nadležna tijela država članica i ostale institucije EU.⁶⁷⁰

Strategija se nastoji kreirati jedinstveni i precizan regulatorni okvir koji je usklađen sa zahtjevima Svjetske organizacije za zdravlje životinja (World Organisation for Animals Health - OIE⁶⁷¹).⁶⁷²

Europska komisija je 19.01.2012. godine usvojila novu Strategiju za zaštitu i dobrobit životinja za period od 2012. do 2015. godine ⁶⁷³ Nova Strategija je donesena kako bi se politika dobrobiti i zdravlja životinja pokušala poboljšati i učiniti jedinstvenom za sve države članice. Uočeno je da sve države članice ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri zakonodavstvo Unije, prisutan je nedostatak odgovarajućih informacija potrošača o aspektima dobrobiti životinja, mnogo osoblja koje se bave držanjem životinja nemaju dovoljno znanja o dobrobiti životinja te se ukazala potreba za pojednostavljenjem i razvijanjem jasnih načela za dobrobit životinja.⁶⁷⁴

Tematsko izvješće vezano uz dobrobit životinja iz 2018. godine je dalo sljedeće zaključke: EU ima neke od najviših standarda dobrobiti životinja na svijetu, koji uključuju opće zahtjeve u pogledu uzgoja, prijevoza i klanja domaćih životinja te posebne zahtjeve za

⁶⁷⁰ Animal Health Strategy (2007-2013), str. 8. Preuzeto s:

https://ec.europa.eu/food/system/files/2016-10/ah_policy_strategy_2007-13_en.pdf, pristup: 17.10.2021.

⁶⁷¹ O Svjetskoj organizaciji za zdravlje životinja (World Organisation for Animals Health - OIE) vidjeti više na: <https://www.oie.int/en/home/>, pristup: 17.10.2021.

⁶⁷² Animal Health Strategy (2007-2013), str. 8. Preuzeto s:

https://ec.europa.eu/food/system/files/2016-10/ah_policy_strategy_2007-13_en.pdf, pristup: 17.10.2021.

⁶⁷³ European Union Strategy for the Protection and Welfare of Animals 2012-2015, European Commission, Brussels, 15.2.2012., COM(2012) 6 final/2 . Preuzeto s:

https://ec.europa.eu/food/system/files/2016-10/aw_eu_strategy_19012012_en.pdf, pristup: 17.10.2021.

⁶⁷⁴ European Union Strategy for the Protection and Welfare of Animals 2012-2015, European Commission, Brussels, 15.2.2012., COM(2012) 6 final/2, str. 4-5. Preuzeto s:

https://ec.europa.eu/food/system/files/2016-10/aw_eu_strategy_19012012_en.pdf, pristup: 17.10.2021.

određene vrste. Utjecaj poljoprivredne prakse na dobrobit životinja i povezani učinak na javno zdravlje i zdravlje životinja pitanja su kojima građani EU pridaju sve veću pozornost.

Komisija je izradila strateške dokumente koji pružaju okvir za mjere koje provodi u tom području. Najnovijom strategijom EU-a u tom području obuhvaćeno je razdoblje 2012. – 2015. godine. U okviru ove revizije ispitana je dobrobit domaćih životinja i cjelokupna provedba najnovije strategije EU s naglaskom na dva ključna cilja te strategije: 1. postizanje usklađenosti s minimalnim standardima i 2. optimiziranje sinergije sa zajedničkom poljoprivrednom politikom.⁶⁷⁵

Ipak, Strategija ima puno propusta. Osim u oblasti poljoprivrede i trgovine, Strategija se premalo bavi politikom dobrobiti životinja općenito, kao i potrebom usklađivanja politike EU s domaćim politikama država članica. Pitanja koja se tiču zaštite kućnih ljubimaca, divljih životinja, prijevoza živih životinja, kloniranja životinja te vivisekcije radi kozmetičkih proizvoda i u modnoj industriji nisu riješena što znači daljnju patnju za te životinje. Nova strategija dobrobiti životinja nije riješila brige građana.⁶⁷⁶

5.2. Uredbe kao izvor prava životinja na području Europske unije

5.2.1. Uredba Vijeća (EZ) broj 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore reguliranjem njihove trgovine

⁶⁷⁵ Dobrobit životinja u Europskoj uniji (31/2018): Tematsko izvješće, Strategija za razdoblje 2012.-2015. i njezini ciljevi mogu se vidjeti na:

<https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/animal-welfare-31-2018/hr/> pristup: 17.10.2021.

⁶⁷⁶ Animals in Europe - Issue n°24 — January 2012, Eurogroup for Animals, od 31.12.2012. godine. Preuzeto s: <https://www.fao.org/ag/againfo/themes/animal-welfare/news-detail/fr/c/121871/>, pristup: 17.10.2021.

Uredba je potpisana 09.12.1996. godine, a stupila je na snagu 01.06.1997. godine.⁶⁷⁷ Njezin cilj je zaštititi vrste divlje faune i flore te osigurati njihovo očuvanje uređenjem trgovine u tom području sukladno sljedećim člancima.⁶⁷⁸

Uredba je donesena radi potrebe da se zaštite određeni primjerci ugroženih vrsta divlje flore i faune koji doprinose ekološkoj ravnoteži, a koji su ugroženi upravo zbog međunarodne trgovine (najčešće ilegalne). Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune je temelj te zaštite, no ne i dovoljan. Stoga je Vijeće Europske unije matralo potrebnim dodatno zaštititi ugrožene vrste Uredbom.

Uzimajući u obzir stupanj ugroženosti pojedinih divljih vrsta, Uredba ih klasificira u određene grupe. Počinje s tako zvanim „Prilogom A“, koji se odnosi na sve vrste navedene u Dodatku I. , gore navedene Konvencije, za koje države članice nisu uložile rezervu. Dakle, Uredba se u tom Prilogu odnosi na sve vrste kojima ili prijete izumiranje, ili su tako rijetke da bi svaka razina trgovine ugrozila opstanak te vrste. Prilog B se odnosi na vrste za koje je ustanovljeno da bi unošenje živih primjeraka u prirodna staništa Zajednice predstavljalo ekološku prijetnju zavičajnim divljim vrstama faune i flore Zajednice.⁶⁷⁹

Unos primjeraka vrsta navedenih u Prilozima iz članka broj 3., uvozne dozvole, nadležna tijela za izdavanje istih i ostalo regulira članak 4.⁶⁸⁰

Uredba dalje regulira izvoz i ponovni uvoz iz Zajednice. Izvoz i ponovni izvoz iz Zajednice primjeraka vrsta navedenih u Prilogu A podliježe izvršenju svih potrebnih provjera i prethodnom predočenju, u carinarnici u kojoj se obavljaju izvozne formalnosti, izvozne dozvole ili potvrde o ponovnom izvozu koju je izdalo upravno tijelo države članice u kojoj se

⁶⁷⁷ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁷⁸ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁷⁹ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 3. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁸⁰ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 4. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

primjerci nalaze. Izvozna dozvola za primjerke vrsta navedenih u Prilogu A može se izdati samo uz ispunjenje taksativno navedenih uvjeta u Uredbi. Za vrste koje su navedene u ostalim Prilozima također su potrebne dozvole, no ne tako stoge kao one iz Priloga A s obzirom na stupanj ugroženosti.⁶⁸¹

Država članica Europske unije može odbiti izdati dozvolu ili potvrdu, ukoliko procjeni da uvoz ili izvoz, odnosno ponovni izvoz nije u skladu s ciljevima Uredbe. Takvu obavijest (o odbijanju i razlozima odbijanja) Komisija šalje ostalim državama članicama kako bi osigurala ujednačenu primjenu ove Uredbe.⁶⁸²

Odstupanja od gore navedenih zabrana mogu se odnositi na primjerke koji su rođeni i uzgojeni u zatočeništvu ili umjetno razmnoženi.⁶⁸³

Kada su u pitanju primjerci divlje faune koji su integralni dio Priloga A Uredbe, postoji načelna zabrana bilo kojeg oblika komercijalne aktivnosti u vezi s njima (kupnja, ponuda za kupnju, stjecanje u komercijalne svrhe, izlaganje javnosti u komercijalne svrhe, upotreba radi stjecanja komercijalne dobiti i prodaje, držanje radi prodaje, nuđenje radi prodaje ili prijevoz radi prodaje).⁶⁸⁴

Za svaki premještaj nekog živog primjerka vrste navedene u Prilogu A unutar Zajednice s mjesta naznačenog u uvoznoj dozvoli, ili u bilo kakvoj potvrdi izdanoj u skladu s ovom Uredbom, potrebno je prethodno odobrenje upravnog tijela države članice u kojoj se primjerak nalazi. U drugim slučajevima premještaja, osoba odgovorna za premještaj primjerka mora, prema potrebi, predložiti dokaz o zakonitom podrijetlu primjerka. To odobrenje daje se samo kada je nadležnom znanstvenom tijelu te države članice ili, ako se

⁶⁸¹ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 5. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁸² Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 6. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁸³ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 7. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁸⁴ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 8., stavak 1. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

radi o premještanju u drugu državu članicu, nadležnom znanstvenom tijelu ove druge države članice, pružen zadovoljavajući dokaz da je smještaj koji je namijenjen živom primjerku u određitu odgovarajuće opremljen za njegovo primjereno držanje i skrb.⁶⁸⁵

Ne dovodeći u pitanje strože mjere koje države članice mogu donijeti ili održavati, dozvole i potvrde koje izdaju nadležna tijela država članica u skladu s ovom Uredbom vrijede u cijeloj Zajednici.⁶⁸⁶

Države članice određuju carinarnice za obavljanje provjera i formalnosti za unošenje primjeraka vrsta obuhvaćenih ovom Uredbom u Zajednicu i izvoz iz nje kako bi im se dodijelilo carinski dopušteno postupanje ili upotreba te navode koje su carinarnice posebno namijenjene za postupanje sa živim primjercima. U svim carinarnicama određenima sukladno mora raditi dovoljan broj primjereno osposobljenog osoblja. Države članice moraju se pobrinuti da se osigura smještaj u skladu s relevantnim zakonodavstvom Zajednice o prijevozu i smještaju živih životinja te da se, prema potrebi, poduzmu odgovarajuće mjere za žive biljke.⁶⁸⁷

Svaka država članica imenuje upravno tijelo čija je glavna odgovornost provedba ove Uredbe i komunikacija s Komisijom, a može također imenovati dodatna upravna tijela i druga nadležna tijela za pomoć pri provedbi u kojem je slučaju glavno upravno tijelo odgovorno za pružanje svih informacija dodatnim tijelima koje su potrebne za ispravnu primjenu ove Uredbe.⁶⁸⁸

Nadležna tijela država članica prate pridržavanje odredaba ove Uredbe. Ako u bilo kojem trenutku nadležna tijela imaju razlog vjerovati da se te odredbe krše, ista će poduzeti

⁶⁸⁵ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 9., stavak 1. i 2. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁸⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 11., stavak 1. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁸⁷ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 12., stavak 1. i 2. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁸⁸ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 13., stavak 1. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

odgovarajuće korake kako bi osigurala pridržavanje ili će pokrenuti pravni postupak. Države članice obavješćuju Komisiju i, u slučaju vrsta navedenih u Dodacima Konvenciji, Tajništvo Konvencije o svim koracima koje su poduzela nadležna tijela u odnosu na značajna kršenja ove Uredbe, uključujući oduzimanja i zapljene.⁶⁸⁹

Države članice i Komisija dostavljaju jedna drugoj informacije potrebne za provedbu ove Uredbe. Države članice i Komisija osiguravaju poduzimanje potrebnih koraka za podizanje svijesti i informiranje javnosti o odredbama u vezi s provedbom Konvencije i ove Uredbe te o provedbenim mjerama Uredbe.

Države članice poduzimaju odgovarajuće mjere kako bi osigurala uvođenje sankcija za najmanje sljedeća kršenja ove Uredbe. Mjere su primjerene naravi i težini prekršaja te uključuju odredbe koje se odnose na oduzimanje i, prema potrebi, zapljenu primjeraka. U slučaju živog primjerka koji je unesen u Zajednicu, može nakon savjetovanja s državom izvoza toj državi vratiti primjerak o trošku okrivljene osobe.⁶⁹⁰

5.2.2. Uredba Vijeća (EZ) broj 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni Direktive 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) broj 1255/97

Uredba Vijeća (EZ) broj 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni Direktive 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) broj 1255/97 donesena je 22.12.2004. godine.^{691 692}

⁶⁸⁹ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 14., stavak 1. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁹⁰ Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, članak 16. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.

⁶⁹¹ Council Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004 on the protection of animals during transport and related operations and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97, Official Journal of the European Union, L 3/1, od 05.01.2005. godine. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005R0001> , pristup: 20.10.2021.

Uredba se primjenjuje na prijevoz živih kralježnjaka koji se obavlja unutar Zajednice, ali se ne primjenjuje na prijevoz životinja koji se ne odvija u vezi s nekom gospodarskom djelatnošću te na prijevoz životinja izravno u veterinarske ambulante ili poliklinike ili iz njih, na savjet veterinarara.⁶⁹³

„U odnosu na ranije važeće propise europskog zakonodavstva o zaštiti životinja tijekom prijevoza, Uredba Vijeća (EZ) broj /2005 izvršila je radikalne izmjene i dopune pravila o dobrobiti životinja tijekom prijevoza. Nova pravila identificiraju sve sudionike tijekom prijevoza životinja, propisuju poseban vid njihove odgovornosti, uvode jači monitoring i osiguravaju stroži režim dugih putovanja životinja i vozila koja se koriste tijekom njihovog prijevoza.“⁶⁹⁴

U svom članku broj 3. Uredba propisuje opće uvjeti za prijevoz životinja u smislu da nitko ne smije prevoziti životinje niti učiniti da se prevoze na način koji bi kod njih mogao izazvati ozljedu ili nepotrebnu patnju. Taksativno se određuje koji uvjeti moraju biti zadovoljeni za prijevoz životinja: 1. moraju se unaprijed poduzeti sve potrebne mjere kako bi se na najmanju moguću mjeru smanjila duljina putovanja i zadovoljile potrebe životinja tijekom putovanja; 2. životinje moraju biti sposobne za putovanje; 3. prijevozna sredstva moraju se projektirati, izraditi, održavati i njima se mora upravljati na takav način da se izbjegne ozljeđivanje i patnja životinja te osigura njihova sigurnost; 4. uređaji za utovar i istovar moraju se projektirati, izraditi, održavati i njima se mora upravljati na odgovarajući način kako bi se izbjeglo ozljeđivanje i patnja životinja te osigurala njihova sigurnost; 5. osoblje koje rukuje životinjama mora biti za to odgovarajuće obrazovano, ili nadležno za isto kako bi moglo obavljati zadaće bez primjene sile ili koje druge metode koja može izazvati nepotreban strah, ozljedu ili patnju; 6. prijevoz se obavlja bez kašnjenja do mjesta odredišta, a uvjeti stanja životinja redovito se provjeravaju i održavaju na odgovarajući način; 7. za

⁶⁹² Uredba Vijeća (EZ) broj 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni Direktive 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) broj 1255/97 nalazi se na popisu pravnih izvora vezanih za područje veterinarskog nadzora i nadzora sigurnosti hrane (pravni izvori vezani za područje veterinarske inspekcije), Državog inspektorata Republike Hrvatske. Preuzeto s: <https://dirh.gov.hr/print.aspx?id=271&url=print>, pristup: 20.10.2021.

⁶⁹³ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 1., str. 154.

⁶⁹⁴ Stojanović, N. Pravo životinja, op.cit. str. 150.

životinje se mora osigurati dovoljna podna površina i visina, primjerena njihovoj visini i trajanju putovanja; 8. životinjama se u odgovarajućim razmacima osiguravaju voda, hrana i odmor, a kakvoćom i količinom moraju odgovarati njihovoj vrsti i veličini.⁶⁹⁵

Za prijevoz životinja obavezno je posjedovanje odgovarajućih prijevoznih isprava.⁶⁹⁶

Uredba određuje tko ne može biti prijevoznik životinja: Nijedna osoba ne smije raditi kao prijevoznik bez ovlaštenja za obavljanje prijevozničke djelatnosti koje je izdalo nadležno tijelo na temelju članka 10. stavka 1. ili, za duga putovanja, članka 11. stavka 1. Primjerak odobrenja mora se predložiti nadležnom tijelu tijekom prijevoza životinja.⁶⁹⁷

Skrbnici životinja u mjestu polaska, pretovara ili odredišta dužni su osigurati pridržavanje tehničkih pravila iz poglavlja I. i III., odjeljka 1. Priloga I. za životinje koje se prevoze. Skrbnici su dužni pregledati sve životinje koje stižu u mjesto provoza ili mjesto odredišta te utvrditi jesu li životinje izložene ili jesu li bile izložene dugom putovanju između država članica i trećih zemalja. U slučaju dugih putovanja domaćih kopitara, osim registriranih, i domaćih životinja goveđih, ovčjih, kozjih ili svinjskih vrsta, skrbnici su dužni pridržavati se odredaba o planu puta iz Priloga II.⁶⁹⁸

Uvjeti za ovlaštenje prijevoznika su određeni Uredbom te u skladu s time moraju biti taksativno ispunjeni uvjeti.⁶⁹⁹

⁶⁹⁵ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 3., str. 155-156.

⁶⁹⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 4., str. 156.

⁶⁹⁷ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 6., str. 156-157.

⁶⁹⁸ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 8., stavak 1. i 2., str. 157.

⁶⁹⁹ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 10., str. 158.

Uređene su provjere i druge mjere koje se odnose na plan puta, a koje provodi nadležno tijelo prije dugih putovanja, ali nadležno tijelo u bilo kojoj fazi dugog putovanja može obaviti nasumične ili ciljane provjere kako bi provjerilo da su vremena putovanja realna i da se putovanje odvija u skladu s ovom Uredbom.⁷⁰⁰

Kad životinje dođu na izlazne točke ili granične inspekcijske postaje, službeni veterinari država članica dužni su provjeriti da li se životinje prevoze u skladu s ovom Uredbom.⁷⁰¹

Nadležno tijelo je dužno poduzeti odgovarajuće mjere da spriječi ili na najmanju moguću mjeru svede svako kašnjenje tijekom prijevoza ili patnju životinja kad nepredvidive okolnosti onemogućavaju primjenu ove Uredbe. Nadležno tijelo je dužno osigurati posebne mjere na mjestu pretovara, izlaznim točkama i graničnim inspekcijskim postajama kojima se osigurava prednost prijevozu životinja pred drugim pošiljkama.⁷⁰²

Postoje žurne mjere u slučaju nepridržavanja odredbi ove Uredbe od strane prijevoznika. Kad nadležno tijelo utvrdi da se ne pridržava ili se nije pridržavalo bilo kojoj odredbi ove Uredbe, ono mora poduzeti ili zatražiti od osobe odgovorne za životinje da poduzme sve radnje potrebne za zaštitu dobrobiti životinja. Takve radnje ne smiju izazivati nepotrebnu daljnju patnju životinja i trebaju biti razmjerne ozbiljnosti prisutnog rizika.⁷⁰³

Izuzetno je bitna odredba Uredbe koja regulira međusobnu pomoć i razmjenu informacija. Upravo ta odredba pokazuje koliko je Europska unija ozbiljno pristupila pravnom uređenju prijevoza životinja. Svaka država članica mora priopćiti Komisiji pojedinosti o kontakt točki u svrhu pridržavanja odredaba ove Uredbe, uključujući elektroničku adresu ako

⁷⁰⁰ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 14 i članak 15., str. 159.

⁷⁰¹ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 21., str. 161.

⁷⁰² Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 22., str. 161.

⁷⁰³ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 23., str. 161-162.

je dostupna, u roku od tri mjeseca od stupanja na snagu ove uredbe, kao i svaku promjenu podataka. Komisija je dužna proslijediti podatke o kontakt točki drugim državama članicama u okviru Stalnog odbora za prehrambeni lanac i zdravlje životinja.⁷⁰⁴

Države članice utvrđuju propise o kaznama primjenjivim na povrede odredaba ove Uredbe te poduzimaju sve potrebne mjere za njihovu provedbu. Predviđene kazne moraju biti učinkovite, proporcionalne i odvraćati od daljnjih povreda odredaba ove Uredbe (preventivne).⁷⁰⁵

Inspekcijski pregledi se provode na godišnjoj razini, kao i godišnja izvješća nadležnih tijela. Nadležno tijelo je dužno provjeriti poštivanje odredaba ove Uredbe provođenjem inspekcijskih pregleda životinja, prijevoznih sredstava i popratnih isprava bez diskriminacije. Takvi se pregledi moraju obavljati na odgovarajućem omjeru životinja koje se svake godine prevoze unutar svake države članice, i mogu se obavljati istodobno s provjerama koje se provode u druge svrhe. Broj pregleda povećava se kad se utvrdi da su se kršile odredbe ove Uredbe.⁷⁰⁶

Veterinarski stručnjaci iz Komisije mogu, u suradnji s tijelima uključenih država članica i u mjeri u kojoj je to potrebno da se osigura jedinstvena primjena ove Uredbe, obaviti preglede na licu mjesta.⁷⁰⁷

⁷⁰⁴ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 24., stavak 1. i 2., str. 162.

⁷⁰⁵ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 25. i članak 26., str. 162-163.

⁷⁰⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 27., str. 163.

⁷⁰⁷ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, L 3/1, 03/Sv. 58, od 05.01.2005. godine, članak 28., str. 163.

5.2.3. Uredba Vijeća (EZ) broj 1099/2009 o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja

Uredba Vijeća (EZ) broj 1099/2009 o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja donesena je 24.09.2009. godine.⁷⁰⁸

U Republici Hrvatskoj je ta Odredba stupila na snagu temeljem Odluke o proglašenju Zakona o provedbi uredbi europske unije o zaštiti životinja.⁷⁰⁹

Ovom Uredbom utvrđuju se pravila koja uređuju usmrćivanje životinja koje se uzgajaju ili drže za proizvodnju hrane, vune, kože, krzna ili drugih proizvoda, kao i usmrćivanje životinja u svrhu depopulacije i s time povezane postupke. Kao opće načelo, životinje će biti pošteđene svake boli, uznemirenosti ili patnje koju je moguće izbjeći tijekom ubijanja i povezanih operacija. Uredba također utvrđuje posebne zahtjeve koji se primjenjuju na klaonice.⁷¹⁰

Ova Uredba propisuje pravila za usmrćivanje životinja uzgojenih ili držanih za proizvodnju hrane, vune, kože, krzna ili drugih proizvoda, kao i za usmrćivanje životinja u svrhu depopulacije i s time povezanih postupaka. Uredba se ne primjenjuje ako se životinje usmrćuju: 1. tijekom znanstvenih pokusa koji se provode pod nadzorom nadležnog tijela; 2. tijekom lova ili rekreacijskog ribolova; 3. tijekom kulturnih ili sportskih događaja; 4. na perad, kuniće i zečeve koje je vlasnik zaklao izvan klaonice za svoju osobnu potrošnju u kućanstvu.⁷¹¹

⁷⁰⁸ Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing, Official Journal of the European Union, L 303/1, od 18.11.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099>, pristup: 21.10.2021.

⁷⁰⁹ Zakon o provedbi uredbi Europske unije o zaštiti životinja, Odluka o proglašenju Zakona o provedbi uredbi europske unije o zaštiti životinja koji je Hrvatski sabor donio na sjednici 27. rujna 2013. godine, Narodne novine 125/2013.

⁷¹⁰ Council Regulation (EC) No. 1099/2009 on the protection of animals at the time of killing. Preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-regulation-ec-no-10992009-on-the-protection-of-animals-at-the-time-of-killing-lex-faoc090989/>, pristup: 21.10.2021.

⁷¹¹ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 1., str. 229-230.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099>, pristup: 21.10.2021.

Životinje moraju biti pošteđene svake nepotrebne boli, nelagode ili patnje tijekom usmrćivanja ili povezanih postupaka. Stoga, subjekti u poslovanju posebno poduzimaju nužne mjere kako bi osigurali da: 1. životinje imaju fizičku udobnost i zaštitu, posebno tako da ih se drži čistima u primjerenim temperaturnim uvjetima te da se sprečava njihov pad ili klizanje; 2. se životinje zaštiti od ozljeđivanja; 3. se sa životinjama rukuje i smješta ih u za njih namijenjeni prostor uzimajući u obzir njihovo uobičajeno ponašanje; 4. životinje ne pokazuju znakove nepotrebne boli ili straha te da ne pokazuju neuobičajeno ponašanje; 5. životinje ne pate zbog produljenog uskraćivanja vode ili hrane; 6. se životinjama onemogućiti nepotrebni kontakt s drugim životinjama koje mogu ugroziti njihovu dobrobit. Prostori koji se koriste za usmrćivanje i s njime povezanim postupcima moraju biti osmišljeni, izgrađeni, održavani i u njima se mora raditi tako da moraju osigurati udovoljavanje obvezama izloženima u stavcima 1. i 2. pod očekivanim uvjetima aktivnosti tog prostora tijekom godine.⁷¹²

Životinje se smije usmrtiti samo nakon omamljivanja⁷¹³ u skladu s metodama i posebnim zahtjevima povezanim s primjenom tih postupaka određenih u Prilogu I⁷¹⁴. Gubitak svijesti i osjetljivosti mora se održavati do smrti životinje.⁷¹⁵

⁷¹² Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 3., stavak 1., 2. i 3., str. 231.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷¹³ Odstupanje od omamljivanja u slučaju religijskog klanja koje se odvija u klaonicama odobreno je Direktivom 93/119/EZ. S obzirom da su odredbe Zajednice primjenjive na religijsko klanje na različite načine prenesene u lokalno zakonodavstvo, ovisno o nacionalnom kontekstu, i uzimajući u obzir da nacionalna pravila u obzir uzimaju dimenzije koje nadilaze svrhe ove Uredbe, važno je zadržati odstupanje od omamljivanja životinja prije klanja, ostavljajući, međutim, određenu razinu supsidijarnosti za svaku državu članicu. Zbog toga ova Uredba poštuje slobodu vjeroispovijesti i pravo na izražavanje religije ili vjere u pogledu bogoštovlja, podučavanja, prakticanja i obreda, kako se brižljivo čuva člankom 10. Povelje Europske unije o temeljnim pravima. Prema: Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, uvodni dio, točka 18., str. 225.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷¹⁴ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog I., str. 241.-245.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷¹⁵ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 4., str. 231.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

Subjekti u poslovanju moraju osigurati da osobe koje su odgovorne za omamljivanje ili drugo imenovano osoblje provodi redovite provjere kako bi osigurali da životinje ne pokazuju nikakve znakove svijesti ili osjetljivosti od završetka omamljivanja do smrti. Taj se nadzor provodi na dostatnom reprezentativnom uzorku životinja i njegova se učestalost uspostavlja uzimajući u obzir ishod prethodnih provjera i bilo kojih čimbenika koji mogu utjecati na učinkovitost omamljivanja. Kada ishod provjera ukazuje na to da životinja nije primjereno omamljena, osoba odgovorna za omamljivanje mora odmah poduzeti odgovarajuće mjere, kako je navedeno u standardnim operativnim postupcima sastavljenima u skladu s člankom 6. stavkom 2. ove Uredbe.⁷¹⁶

Subjekti u poslovanju moraju unaprijed planirati usmrćivanje životinja i povezane postupke te ih provoditi u skladu sa standardnim operativnim postupcima. Subjekti u poslovanju moraju sastaviti i provoditi takve standardne operativne postupke kako bi osigurali da se usmrćivanje i povezani postupci provode u skladu s člankom 3. stavkom 1. (životinje moraju biti pošteđene svake nepotrebne boli, nelagode ili patnje tijekom usmrćivanja ili povezanih postupaka).⁷¹⁷

Usmrćivanje i s time povezane postupke mogu provoditi samo osobe s primjerenom razinom osposobljenosti za takve poslove, tako da životinjama ne uzrokuju nepotrebnu bol, nelagodu ni patnju. Subjekti u poslovanju moraju osigurati da sljedeće postupke klanja provode samo osobe koje su nositelji uvjerenja o osposobljenosti za takve postupke, kako je predviđeno člankom 21., čime se prikazuje njihova sposobnost da ih provode u skladu s pravilima predviđenima ovom Uredbom.⁷¹⁸

⁷¹⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 5., stavak 1., str. 231.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷¹⁷ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 6., stavak 1. i 2., str. 232.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷¹⁸ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 7., str. 232.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

Uređenje, konstrukcija i oprema klaonica regulirana je člankom 14. Uredbe. Subjekti u poslovanju moraju osigurati da uređenje i konstrukcija klaonica te oprema koja se u njima koristi udovoljavaju pravilima određenima u Prilogu II.⁷¹⁹⁷²⁰

Što se tiče rukovanja životinjama i njihovim sputavanjem u klaonicama, subjekti u poslovanju moraju osigurati udovoljavanje operativnim pravilima za klaonice utvrđenima u Prilogu III.⁷²¹ Zabranjuju se sljedeći načini sputavanja: 1. vješanje ili podizanje životinja koje su pri svijesti; 2. mehaničko stezanje ili povezivanje nogu ili stopala životinja; 3. presijecanje leđne moždine, npr. upotrebom šiljatog instrumenta ili bodeža; 4. upotreba električne struje za imobilizaciju životinje koja ne omamljuje ili ne usmrćuje životinju pod kontroliranim uvjetima, posebno svaka vrsta električne struje koja ne prolazi kroz mozak.⁷²²

Subjekti u poslovanju određuju osobu odgovornu za dobrobit životinja za svaku klaonicu kako bi im pomogla pri osiguravanju poštovanja pravila predviđenih ovom Uredbom. Osoba odgovorna za dobrobit životinja odgovara izravno subjektu u poslovanju i njemu izravno podnosi izvješće o događanjima koja se odnose na dobrobit životinja. Ona od osoblja klaonica može zatražiti provođenje bilo kojih popravnih aktivnosti koje su potrebne radi osiguravanja udovoljavanja pravilima predviđenima ovom Uredbom.⁷²³

Nadležno tijelo odgovorno za depopulaciju mora donijeti akcijski plan za osiguravanje ispunjavanja pravila predviđenih ovom Uredbom prije početka operacija. Postupci omamljivanja i usmrćivanja koji se planiraju te odgovarajući standardni operativni postupci za

⁷¹⁹ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 14., str. 234.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²⁰ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog II., str. 248.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²¹ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog III. (Djelatna pravila za klaonice), str. 250.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²² Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 15., stavak 1. i 3., str. 234.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²³ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 17., stavak 1. i 2., str. 235.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

osiguravanje udovoljavanja pravilima predviđenim ovom Uredbom posebno se uključuju u planove za nepredviđena stanja koji se zahtijevaju na temelju zakona Zajednice o zdravlju životinja, na temelju hipoteze uspostavljene planom za nepredviđena stanja koja se odnosi na veličinu i lokaciju sumnje na izbijanje bolesti.⁷²⁴

Što se tiče znanstvene podrške, svaka država članica mora osigurati dostupnost dostatne neovisne znanstvene podrške kako bi pomogla nadležnim tijelima, na njihov zahtjev, osiguravajući: 1. znanstvenu i tehničku stručnost koja se odnosi na odobrenje klaonica iz članka 14. stavka 2. i razvoj novih metoda za omamljivanje; 2. znanstvena mišljenja o uputama koje osigurava proizvođač o upotrebi i održavanju opreme za sputavanje i omamljivanje; 3. znanstvena mišljenja o vodičima dobre prakse razvijenim na svojem državnom području u smislu ove Uredbe; 4. preporuke u smislu ove Uredbe, posebno u odnosu na inspekcije i revizije; 5. mišljenja o kapacitetu i primjerenosti odvojenih tijela i jedinica za ispunjavanje zahtjeva utvrđenih u članku 21. stavku 2.⁷²⁵

Za potrebe primjene članka 7. države članice moraju odrediti nadležno tijelo odgovorno za: 1. osiguravanje da su osoblju uključenom u usmrćivanje i povezanim postupcima dostupni tečajevi za osposobljavanje; 2. izdavanje uvjerenja o osposobljenosti kojima se potvrđuje prolazni uspjeh na neovisnom konačnom ispitu; 3. predmeti toga ispita moraju biti relevantni za kategorije dotičnih životinja i odgovarati postupcima iz članka 7. stavaka 2. i 3. te predmetima iz Priloga IV.^{726 727}

Kontrolirajući rad klaonica, nadležni organ države može: 1. zahtijevati od subjekata u poslovanju da izmijene svoje standardne operativne postupke i posebno da uspore ili zaustave

⁷²⁴ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 18., stavak 1., str. 236.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²⁵ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 20., stavak 1., str. 237.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 21., stavak 1., str. 237.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²⁷ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog IV. (Odnos između aktivnosti i zahtjeva za ispitivanje osposobljenosti), str. 252.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

proizvodnju; 2. zahtijevati od subjekata u poslovanju da pojačaju učestalost nadzora iz članka 5. te izmijene postupke sustavnog praćenja iz članka 16.; 3. ukinuti ili povući uvjerenja o osposobljenosti izdana na temelju ove Uredbe osobi koja više ne pokazuje dovoljnu osposobljenost, znanje i svjesnost o svojim zadaćama da provodi postupke za koje je uvjerenje izdano; 4. ukinuti ili povući prijenos ovlasti iz članka 21. stavka 2.; 5. zahtijevati izmjenu uputa iz članka 8. uzimajući u obzir znanstvena mišljenja dobivena na temelju članka 20.

Uredba nalaže državama članicama Europske unije da svojim zakonodavstvom propiše kazne za neprimjenjivanje odredaba. Kazne moraju biti učinkovite, razmjerene te imati preventivnu funkciju. Države članica pak moraju poduzeti sve potrebne mjere kako bi se osiguralo primjenjivanje kazni ukoliko je to potrebno.⁷²⁸

Ova Uredba ne sprečava države članice da provode bilo koje nacionalne propise usmjerene prema osiguravanju snažnije zaštite životinja u vrijeme usmrćivanja koji su na snazi u vrijeme stupanja na snagu ove Uredbe.⁷²⁹

⁷²⁸ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 23., str. 238.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

⁷²⁹ Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 26., str. 239.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

5.2.4. Uredba (EU) broj 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta

Uredba (EU) broj 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta donesena je 22.10.2014. godine.

Republika Hrvatska je Zakonom o sprječavanju unošenja i širenja stranih⁷³⁰ te invazivnih stranih vrsta⁷³¹ i upravljanju njima utvrdila okvir za provedbu odredi Uredbe (EU)

⁷³⁰ Strana vrsta je svaka vrsta koja ne nastanjuje prirodno određeni ekosustav, nego je u njega dospjela namjernim ili nenamjernim posredovanjem čovjeka. Alohtona, nenativna, nezavičajna, egzotična, introducirana ili unesena vrsta – sve su to sinonimi za stranu vrstu. Ukoliko strana vrsta negativno utječe na bioraznolikost, usluge ekosustava, zdravlje ljudi ili uzrokuje ekonomsku štetu na području u koje je unesena, tada tu stranu vrstu smatramo invazivnom (eng. Invasive Alien Species, IAS); Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Zavod za zaštitu okoliša i prirode od 20.05.2020. godine (ažurirano). Preuzeto s:

<http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/prirodne-vrijednosti-stanje-i-ocuvanje/ugrozenost-vrsta-i-stanista/strane-vrste/o>, pristup: 22.10.2021.

⁷³¹ Na globalnoj razini, uz gubitak staništa, direktno iskorištavanje divljih vrsta, klimatske promjene i zagađenje, *invazivne strane vrste* su jedna od najvažnijih direktnih prijetnja bioraznolikosti. Povećanje trgovine, transporta i putovanja u dvadesetom stoljeću doprinose širenju mnogih stranih vrsta, globalno uzrokujući kontinuiran porast novih unosa. Međutim, unošenje stranih vrsta nije pojava modernog vremena. Velike migracije ljudi, trgovina i transport oduvijek su bili popraćeni širenjem vrsta izvan područja njihove prirodne rasprostranjenosti. Od otkrića i kolonizacije Novog svijeta problem invazivnih stranih vrsta ubrzano raste, da bi u dvadesetom stoljeću postao jedna od glavnih prijetnji bioraznolikosti. Predacija, kompeticija za hranu i stanište, prijenos bolesti, hibridizacija sa zavičajnim vrstama te izmjena strukture i funkcioniranja ekosustava samo su neke od prijetnji koje invazivne strane vrste predstavljaju za bioraznolikost i usluge ekosustave, a najveća su prijetnja u osjetljivim ekosustavima koji su zemljopisno izolirani, kao što su manji otoci. Na popisu invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji (tzv. „Unijin popis”) se trenutno nalazi 66 vrsta, od kojih je u Hrvatskoj zabilježeno njih 23. U Hrvatskoj su s Unijinog popisa od životinja trenutno zabilježene sljedeće vrste: mungos (*Herpestes javanicus*), nutrija (*Myocastor coypus*), rakun (*Procyon lotor*), bizamski štakor (*Ondatra zibethicus*), kunopas (*Nyctereutes procyonoides*), egipatska guska (*Alopochen aegyptiacus*), bodljobrađi rak (*Orconectes limosus*), signalni rak (*Pacifastacus leniusculus*), mramorni rak (*Procambarus fallax f. virginalis*), rotan (*Perccottus glenii*), bezribica (*Pseudorasbora parva*), sunčanica (*Lepomis gibbosus*), crvenouha/žutouha kornjača (*Trachemys scripta*), a od biljnih vrsta cigansko perje (*Asclepias syriaca*), divovski svinjski korov (*Heracleum mantegazzianum*), Kudzu (*Pueraria montana var. lobata*), žljezdasti nedarak (*Impatiens glandulifera*), Acacia saligna, žljezdasti pajasen (*Ailanthus altissima*), japanski hmelj (*Humulus scandens*), Ludwigia peploides, Nuttallieva vodena kuga (*Elodea nuttallii*) i raznolisni krocanj (*Myriophyllum heterophyllum*); Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Zavod za zaštitu okoliša i prirode od 20.05.2020. godine (ažurirano). Preuzeto s:

br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. godine o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta (SL L 317, 4. 11. 2014.).^{732 733}

Pojava stranih vrsta na novim lokacijama, bilo da je riječ o životinjama, biljkama, gljivama ili mikroorganizmima, nije uvijek razlog za zabrinutost. Međutim, značajan dio stranih vrsta može postati invazivan i imati ozbiljan štetni učinak na bioraznolikost i povezane usluge ekosustava, kao i drugi društveni i gospodarski učinak, koji bi trebalo spriječiti. Otprilike 12000 vrsta u okolišu, u Uniji i drugim europskim zemljama su strane vrste, a procjenjuje se da ih je otprilike 10 do 15 % invazivno. Invazivne strane vrste predstavljaju jednu od glavnih prijetnji bioraznolikosti i povezanim uslugama ekosustava, posebno u ekosustavima koji su zemljopisno i evolucijski izolirani, kao što su mali otoci. Rizici koje takve vrste predstavljaju mogli bi se pojačati zbog povećanja globalne trgovine, prijevoza, turizma i klimatskih promjena. Rizici i zabrinutost povezani s invazivnim stranim vrstama predstavljaju transnacionalni problem koji pogađa cijelu Uniju. Stoga je bitno na razini Unije usvojiti zabranu namjernog unošenja u Uniju ili unošenja zbog nemara, razmnožavanja, uzgoja, prijevoza, kupnje, prodaje, uporabe, razmjene, držanja i puštanja invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji, kako bi se osiguralo rano i usklađeno poduzimanje mjera u cijeloj Uniji i time izbjegli poremećaji na unutarnjem tržištu te spriječile situacije u kojima su mjere koje se poduzimaju u jednoj državi članici ugrožene zbog nepoduzimanja mjera u drugoj državi članici.⁷³⁴

<http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/prirodne-vrijednosti-stanje-i-ocuvanje/ugrozenost-vrsta-i-stanista/strane-vrste/o> , pristup: 22.10.2021.

⁷³² Zakon o sprječavanju unošenja i širenja stranih te invazivnih stranih vrsta i upravljanju njima, Narodne novine 15/2018.

⁷³³ Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o sprječavanju unošenja i širenja stranih te invazivnih stranih vrsta i upravljanju njima, Narodne novine 14/2019.

⁷³⁴ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, Uvodni dio, str. 35-40. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

Ovom Uredbom se utvrđuju pravila za sprječavanje, svođenje na najmanju moguću mjeru i ublažavanje štetnih učinaka namjernog i nenamjernog unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta na bioraznolikost u Uniji.⁷³⁵

Ova Uredba se primjenjuje na sve invazivne strane vrste. Uredba se ne primjenjuje na: 1. vrste koje mijenjaju svoje prirodno područje rasprostranjenosti bez ljudske intervencije, i to zbog promjena u ekološkim uvjetima i klimatskih promjena; 2. genetski modificirane organizme kako su definirani u članku 2. točki 2. Direktive 2001/18/EZ; 3. patogene koji izazivaju bolesti životinja: za potrebe ove Uredbe (bolest životinja znači pojava infekcija i zaraza kod životinja, uzrokovanih jednim ili više patogena prenosivih na životinje ili ljude); 4. štetne organizme navedene u Prilogu I. ili Prilogu II. Direktivi 2000/29/EZ te štetne organizme za koje su donesene mjere u skladu s člankom 16. stavkom 3. te Direktive; 5. vrste navedene u Prilogu IV. Uredbi (EZ) br. 708/2007 kada se koriste u akvakulturi; 6. mikroorganizme koji se proizvode ili uvoze za primjenu u sredstvima za zaštitu bilja koja su već odobrena ili za koja je u tijeku procjena na temelju Uredbe (EZ) br. 1107/2009. i 7. mikroorganizme koji se proizvode ili uvoze za primjenu u biocidnim proizvodima koji su već odobreni ili za koje je u tijeku procjena na temelju Uredbe (EU) br. 528/2012.⁷³⁶

Komisija putem provedbenih akata donosi popis invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji (*Unijin popis*) na temelju kriterija utvrđenih u Uredbi, članku 4., stavku 3. Ti se provedbeni akti donose u skladu s postupkom ispitivanja iz članka 27. stavka 2. Nacrti provedbenih akata dostavljaju se Odboru iz članka 27. stavka 1. do 2. siječnja 2016. Komisija barem svakih šest godina poduzima sveobuhvatnu reviziju Unijina popisa i u međuvremenu ga ažurira, kako je prikladno, u skladu s postupkom iz stavka 1.: 1. dodavanjem novih invazivnih stranih vrsta i 2. uklanjanjem vrsta uvrštenih na popis ako one više ne zadovoljavaju jedan ili više kriterija iz stavka 3. Stavak 3. određuje da se invazivne strane

⁷³⁵ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 1., str. 40. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷³⁶ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 2., str. 40-41. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

vrste uvrstavaju na Unijin popis jedino ako ispunjavaju kriterije taksativno navedene u stavku.⁷³⁷

Što se tiče prevencije, invazivne strane vrste koje izazivaju zabrinutost u Uniji ne smije se namjerno: 1. unositi na područje Unije, uključujući provoz pod carinskim nadzorom; 2. držati, uključujući u zatvorenim sustavima; 3. uzgajati, uključujući u zatvorenim sustavima; 4. prevoziti u, iz ili unutar Unije, osim ako je riječ o prijevozu vrste u objekte za iskorjenjivanje; 5. stavljati na tržište; 6. upotrebljavati ili razmjenjivati; 7. omogućiti da se razmnožavaju ili uzgajati, uključujući u zatvorenim sustavima; ili 8. puštati u okoliš. Države članice obavezne su poduzeti sve potrebne korake za sprječavanje nenamjernog unošenja ili širenja, uključujući, gdje je primjenjivo, krajnjom nepažnjom, invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji.⁷³⁸

Dopuštenja vezana uz invazivne vrste mogu se izdati samo u slučajevima uređena ovom Uredbom i to radi provedbe znanstvenih istraživanja ili ex-situ očuvanja invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji. Ako je uporaba proizvoda koji se dobivaju od invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji neizbježna za doprinos zdravlju ljudi, države članice mogu uključiti proizvodnju u znanstvene svrhe i zatim medicinsku uporabu u sustav dopuštenja. Države članice ovlašćuju svoja nadležna tijela za izdavanje dopuštenja navedenih aktivnosti koje se provode u zatvorenim sustavima te koje moraju ispunjavati sve taksativno navedene uvjete ove Uredbe.⁷³⁹

⁷³⁷ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 4., stavak 1., 2. i 3., str. 42-43. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷³⁸ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 7., str. 44.. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷³⁹ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 8., str. 44-45. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

Dakle, od navedenih zabrana ipak postoje tri izuzetka. Prvi je zbog provedbe znanstvenih istraživanja na primjercima invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Europskoj uniji ili njihovog *ex situ* očuvanja. Dopuštenja koja su gore spomenuta, a koja se izdaju za određene aktivnosti od strane nadležnih tijela ovlaštenih od država članica mogu biti privremeno ili trajno ukinuta. Države članice ovlašćuju svoja nadležna tijela za privremeno ili trajno ukidanje dopuštenja u bilo kojem trenutku ako dođe do nepredviđenih događaja sa štetnim učinkom na bioraznolikost ili povezane usluge ekosustava. Svako ukidanje dopuštenja mora biti opravdano na temelju znanstvenih dokaza i, ako su znanstvene informacije nedovoljne, na temelju načela predostrožnosti i vodeći računa o nacionalnim administrativnim pravilima.⁷⁴⁰

Drugi izuzetak se odnosi na slučajeve od velikog javnog interesa, uključujući interese socijalne ili gospodarske prirode, pri čemu se određenim ustanovama mogu izdati dopuštenja kojima se omogućuje obavljanje aktivnosti, uz odobrenje Europske Komisije.⁷⁴¹

Treći izuzetak se odnosi na „nekomercijalne vlasnike“ kućnih ljubimaca. Dakle, onih životinja koje se ne drže u komercijalne svrhe, a pripadaju invazivnim stranim vrstama s Unijina popisa. Njihovim vlasnicima je dopušteno držati te životinje do kraja prirodnog života pod uvjetom da su ispunjeni sljedeći uvjeti: 1. životinje su bile kućni ljubimci prije njihova uvrštenja na Unijin popis, i 2. životinje se drže u zatvorenom sustavu i poduzimaju se sve potrebne mjere kako bi se osiguralo da nije moguće njihovo razmnožavanje ili bijeg. Nadležna tijela moraju poduzeti sve razumne korake da obavijeste nekomercijalne vlasnike o rizicima posjedovanja životinja iz stavka 1., kao i o mjerama koje treba poduzeti kako bi se na najmanju moguću mjeru smanjio rizik od njihova razmnožavanja ili bijega, i to putem programa podizanja svijesti i obrazovnih programa koje organiziraju države članice. Nekomercijalnim vlasnicima koji ne mogu osigurati ispunjavanje uvjeta iz stavka 1. neće se

⁷⁴⁰ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 8., stavak 5., str. 45. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁴¹ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 9., str. 45-46.. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

dopustiti držanje dotičnih životinja. Države članice mogu im pružiti mogućnost preuzimanja životinja od njih. Ako dođe to toga, voditi će se računa o dobrobiti životinje te se u takvom slučaju životinjama moraju osigurati odgovarajući uvjeti u objektima koje države članice moraju uspostaviti za tu svrhu.⁷⁴²

Četvrti izuzetak odnosi se na mogućnost držanja ili prijevoza jedinki invazivne strane vrste. Naime, posjednicima komercijalnih zaliha primjeraka invazivnih stranih vrsta nabavljenih prije njihova uvrštenja na Unijin popis se dopušta da u razdoblju do dvije godine nakon uvrštavanja vrste na taj popis drže i prevoze žive primjerke ili reproduktivne dijelove tih vrsta u svrhu njihove prodaje ili predaje istraživačkim ustanovama ili ustanovama za exitu očuvanje i za potrebe medicinskih aktivnosti iz članka 8., pod uvjetom da se primjerci drže i prevoze u zatvorenom sustavu te da se poduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi se onemogućilo njihovo razmnožavanje ili bijeg; ili da unište ili usmrte te primjerke na human način kako bi se riješili zaliha. Prodaja ili predaja živih primjeraka nekomercijalnim korisnicima dopušta se jednu godinu od uvrštavanja vrste na Unijin popis pod uvjetom da se jedinke drže i prevoze u zatvorenom sustavu te da se poduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi se onemogućilo njihovo razmnožavanje ili bijeg.⁷⁴³

Uredba regulira „Hitne mjere“ koje su potrebne ako država članica ima dokaze o tome da je na njezinu području prisutna ili da postoji izravni rizik od unošenja na njezino državno područje invazivne strane vrste koja nije na Unijinu popisu, ali za koju su nadležna tijela utvrdila, na temelju preliminarnih znanstvenih dokaza, da vjerojatno ispunjava kriterije o uvrštavanju na Unijin popis (članak 4., stavak 3.). U tom slučaju, država članica može odmah

⁷⁴² Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 31., str. 54. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁴³ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 32., stavak 1. i 2., str. 54-55. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

poduzeti hitne mjere koje se sastoje od bilo kojih ograničenja navedenih u članku 7. Uredbe.⁷⁴⁴

U svrhu ranog otkrivanja i brzog iskorjenjivanja, unutar 18 mjeseci od donošenja Unijina popisa, države članice uspostavljaju sustav nadzora invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji ili ga uključuju u svoj postojeći sustav kojim se na temelju istraživanja, praćenja i drugih postupaka prikupljaju i evidentiraju podaci o pojavi invazivnih stranih vrsta u okolišu kako bi se spriječilo njihovo širenje u Uniju ili unutar nje.⁷⁴⁵

Gore navedenom cilju služe već uspostavljene (od 02.01.2016. godine) operativne strukture za obavljanje službenih kontrola potrebnih za sprječavanje namjernog unošenja u Uniju invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji.⁷⁴⁶

Države članice unutar 18 mjeseci od uvrštenja invazivne strane vrste na Unijin popis uspostavljaju učinkovite mjere upravljanja za one invazivne strane vrste koje izazivaju zabrinutost u Uniji i za koje su države članice utvrdile da su široko rasprostranjene na njihovu državnom području kako bi se njihovi učinci na bioraznolikost, povezane usluge ekosustava te, kada je primjenjivo, na zdravlje ljudi ili gospodarstvo sveli na najmanju moguću mjeru. Mjere upravljanja moraju biti proporcionalne učinku na okoliš i primjerene posebnim okolnostima u državama članicama, moraju se zasnivati na analizi troškova i koristi te uključivati, koliko je

⁷⁴⁴ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 10., stavak 1., str. 46. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁴⁵ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 14., stavak 1., str. 48. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁴⁶ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 15., stavak 1., str. 48. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

to izvedivo, i mjere obnove iz članka 20. Prioritet mjera određuje se na temelju vrednovanja rizika i njihove isplativosti.⁷⁴⁷

Mjere upravljanja sastoje se od smrtonosnih ili nesmrtonosnih fizičkih, kemijskih ili bioloških postupaka, čiji je cilj iskorijeniti invazivnu stranu vrstu, suzbiti njezinu populaciju ili spriječiti širenje njezine populacije. Prema potrebi, mjere upravljanja uključuju postupke koji se primjenjuju na primateljski ekosustav kako bi se povećala njegova otpornost na trenutačne i buduće invazije. Komercijalna uporaba već naseljenih invazivnih stranih vrsta može se privremeno dopustiti kao dio mjera upravljanja koje ciljaju na njihovo iskorjenjivanje, suzbijanje ili sprječavanje širenja, ako za to postoji opravdani razlog i pod uvjetom da su provedene sve odgovarajuće kontrole kako bi se izbjeglo daljnje širenje. Pri primjeni mjera upravljanja i odabiru korištenih metoda države članice vode računa o zdravlju ljudi i okolišu, osobito neciljnih vrsta i njihovih staništa, te osiguravaju da životinje, ako su ciljna skupina, budu pošteđene svake boli, nelagode ili patnje koja se može izbjeći, a da se pritom ne ugrožava učinkovitost mjera upravljanja.⁷⁴⁸

Invazivna vrsta koja nastani određeno područje može izazvati štetu ekosustavu te stoga Uredba previđa mjere obnove oštećenih ekosustava. Države članice obavljaju odgovarajuće mjere obnove kako bi pomogle u obnovi ekosustava koji je invazivna strana vrsta koja izaziva zabrinutost u Uniji oslabila, oštetila ili uništila, osim ako analiza troškova i koristi pokazuje, na temelju dostupnih podataka i s razumnom sigurnošću, da će troškovi tih mjera biti visoki i nerazmjerni s koristima obnove.⁷⁴⁹

⁷⁴⁷ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 19., stavak 1. i 2., str. 50. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁴⁸ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 19., stavak 3., str. 51. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁴⁹ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 20., stavak 1., str. 51. Preuzeto s:

Troškove obnove uništenih ili oštećenih ekosustava regulirana je u skladu s načelom „onečišćivač plaća”. Prema tome, ne dovodeći u pitanje Direktivu 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća, države članice imaju za cilj povrat troškova mjera potrebnih za sprječavanje, svodjenje na najmanju mjeru i ublažavanje štetnih utjecaja invazivnih stranih vrsta, uključujući troškove koji se odnose na okoliš i resurse, kao i troškove obnove.⁷⁵⁰

Kako bi Uredba doista funkcionirala potrebna je suradnja i koordinacija između država članica. Pri usklađivanju sa svojim obvezama iz ove Uredbe države članice poduzimaju sve moguće napore da osiguraju blisku koordinaciju sa svim dotičnim državama članicama te, kada je to praktično i primjereno, koriste postojeće strukture koje proizlaze iz regionalnih ili međunarodnih sporazuma. Dotične države članice osobito nastoje osigurati koordinaciju s drugim državama članicama s kojima dijele: 1. iste morske podregije sukladno članku; 2. istu biogeografsku regiju; 3. iste granice; 4. isti riječni sliv ili 5. bilo koju drugu zajedničku zabrinutost.⁷⁵¹

U Republici Hrvatskoj Ministarstvo zaštite okoliša i energetike je Pravilnikom o stranim vrstama koje se mogu stavljati na tržište te invazivnim stranim vrstama propisalo koje se strane vrste mogu stavljati na tržište Republike Hrvatske bez dopuštenja Ministarstva.⁷⁵²

Provedbena uredba komisije (EU) 2016/1141 od 13. srpnja 2016. o donošenju popisa invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji u skladu s Uredbom (EU) br.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁵⁰ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 21., str. 51. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁵¹ Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, članak 22., stavak 1., str. 51. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.

⁷⁵² Pravilnik o stranim vrstama koje se mogu stavljati na tržište te invazivnim stranim vrstama, Narodne novine 17/2017.

1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća⁷⁵³ u svom Prilogu donosi početni popis invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji u skladu s člankom 4. stavkom 1. Uredbe (EU) br. 1143/2014. Ova Uredba stupa na snagu dvadesetog dana od dana objave u Službenom listu Europske unije, u cijelosti je obvezujuća i izravno se primjenjuje u svim državama članicama.⁷⁵⁴

5.3. Direktive kao izvor prava životinja na području Europske unije

5.3.1. Direktiva Vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore

Direktiva Vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore donesena je 21.05.1992. godine.⁷⁵⁵

Cilj ove Direktive je osigurati biološku raznolikost kroz očuvanje prirodnih staništa i divlje faune i flore na teritorijima država članica na kojima se Ugovor primjenjuje. Sukladno ovoj Direktivi osmišljavaju se i poduzimaju mjere kako bi se održala ili obnovila, ovisno o slučaju, prirodna staništa i vrste divlje faune i flore.^{756 757}

⁷⁵³ Commission Implementing Regulation (EU) 2016/1141 of 13 July 2016 adopting a list of invasive alien species of Union concern pursuant to Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council (OJ L 189, 13.07.2016), Official Journal of the European Union, L 189/4, od 14.07.2016. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016R1141>, pristup: 22.10.2021.

⁷⁵⁴ Commission Implementing Regulation (EU) 2016/1141 of 13 July 2016 adopting a list of invasive alien species of Union concern pursuant to Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council (OJ L 189, 13.07.2016), Official Journal of the European Union, L 189/4, od 14.07.2016. godine; članak 1. i 2. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016R1141>, pristup: 22.10.2021.

⁷⁵⁵ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, Official Journal, L 206, od 22.07.1992. godine, str. 7-50. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31992L0043>, pristup: 24.10.2021.

⁷⁵⁶ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 2., str. 16-17. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

Koherentna europska ekološka mreža posebnih područja očuvanja osniva se pod nazivom Natura 2000.⁷⁵⁸ Ova mreža, sastavljena od područja u kojima se nalaze prirodni stanišni tipovi navedeni u Prilogu I. i staništa vrsta navedenih u Prilogu II., omogućuje održavanje određenih prirodnih stanišnih tipova i staništa vrsta ili, kad je to potrebno, njihov povrat u povoljno stanje očuvanosti u njihovom prirodnom arealu. Mreža Natura 2000 obuhvaća područja posebne zaštite koja su države članice klasificirale u skladu s Direktivom 79/409/EEZ.⁷⁵⁹

Svaka država članica doprinosi stvaranju mreže Natura 2000⁷⁶⁰ u razmjeru u kojem su na njezinom području zastupljeni prirodni stanišni tipovi i staništa vrsta navedenih u stavku 1. U tu svrhu svaka država članica u skladu s člankom 4. određuje područja kao posebna područja očuvanja, uzimajući u obzir ciljeve utvrđene u stavku 1. Tamo gdje smatraju potrebnim, države članice nastoje unaprijediti ekološku povezanost mreže Natura 2000 održavanjem i gdje je potrebno razvijanjem obilježja krajobraza koja su od najvećeg značaja za divlju faunu i floru.⁷⁶¹

⁷⁵⁷ Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-9243eec-on-the-conservation-of-natural-habitats-and-of-wild-fauna-and-flora-lex-faoc034772/>, pristup: 24.10.2021.

⁷⁵⁸ Natura 2000 je ekološka mreža Europske unije koju čine prirodni stanišni tipovi i staništa divljih vrsta od interesa za Europsku uniju. Uredbom o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (Narodne novine 80/2019) utvrđena je ekološka mreža Natura 2000 Republike Hrvatske, kao i nadležnosti javnih ustanova koje upravljaju zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže za upravljanje i donošenje planova upravljanja ekološkom mrežom. Ekološka mreža Natura 2000 Republike Hrvatske obuhvaća 36,67 % kopnenog teritorija i 16,26 % teritorijalnog mora i unutarnjih morskih voda RH, odnosno 29,34 % ukupne površine RH. Preuzeto s: Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Ekološka mreža Natura 2000 u Republici Hrvatskoj. Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-zastitu-prirode-1180/ekoloska-mreza-natura-2000/ekoloska-mreza-natura-2000-u-republici-hrvatskoj/1211>, pristup: 24.10.2021.

⁷⁵⁹ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 3., stavak 1., str. 17. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

⁷⁶⁰ Republika Hrvatska je to učinila svojom Uredbom o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže od 22.08.2019. godine. Narodne novine 80/2019.

⁷⁶¹ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 3., stavak 2. i 3., str. 17. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

Na temelju kriterija utvrđenih u Prilogu III. (Faza 1.) i relevantnih znanstvenih informacija svaka država članica predlaže popis područja, uz naznaku koji se prirodni stanišni tipovi iz Priloga I., i koje vrste iz Priloga II. prirodno nalaze na tom području. Za široko rasprostranjene životinjske vrste ta područja odgovaraju mjestima unutar prirodne rasprostranjenosti takvih vrsta u kojima postoje fizički ili biološki čimbenici bitni za njihov život i razmnožavanje. Za široko rasprostranjene vodene vrste takva područja se predlažu samo gdje postoji područje koje se može jasno odrediti i koje predstavlja fizičke i biološke čimbenike bitne za njihov život i razmnožavanje.

Države članice prema potrebi predlažu prilagodbu popisa u svjetlu rezultata nadzora navedenog u članku 11. Popis se prosljeđuje Komisiji u roku od tri godine od priopćenja ove Direktive, zajedno s informacijama o svakom području. Te informacije uključuju kartu područja, njegovo ime, smještaj, površinu i podatke koji su rezultat primjene kriterija utvrđenih u Prilogu III. (Faza 1) i to u obliku koji određuje Komisija, u skladu s postupkom utvrđenim u članku 21. Na temelju kriterija utvrđenih u Prilogu III. (Faza 2.) i u okviru svake od pet biogeografskih regija navedenih u članku 1., točki c., podtočki iii (prirodni stanišni tipovi od interesa Zajednice koji predstavljaju istaknute primjere tipičnih karakteristika jedne ili više od pet sljedećih biogeografskih regija: alpske, atlantske, kontinentalne, makaronezijske i mediteranske) te cijelog područja navedenog u članku 2. stavku 1., Komisija u dogovoru sa svakom državom članicom sastavlja nacrt popisa područja od značaja za Zajednicu na temelju popisa država članica u kojima se navode područja na kojima se nalaze jedan ili više prioriternih prirodnih stanišnih tipova ili prioriternih vrsta.

Države članice čija područja na kojima se nalaze jedan ili više prioriternih prirodnih stanišnih tipova i prioriternih vrsta predstavljaju više od 5 % njihova nacionalnog teritorija mogu, u dogovoru s Komisijom, zatražiti slobodniju primjenu kriterija navedenih u Prilogu III. (Faza 2) pri odabiru svih područja od značaja za Zajednicu na njihovom području. Popis područja odabranih kao područja od značaja za Zajednicu, u kojem su istaknuta ona područja na kojima se nalazi jedan ili više prioriternih prirodnih stanišnih tipova ili prioriternih vrsta, Komisija usvaja u skladu s postupkom utvrđenim člankom 21.⁷⁶²

⁷⁶² Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 4., stavak 1.,2. i 3., str. 17. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53> , pristup: 24.10.2021.

Popis naveden u stavku 2. mora se sastaviti u roku od šest godina od priopćenja ove Direktive. Kad se područje od značaja za Zajednicu usvoji u skladu s postupkom utvrđenim u stavku 2, dotična država članica ga određuje kao posebno područje očuvanja što je prije moguće, a najkasnije u roku od šest godina, ustanovljujući prioritete u svjetlu značaja tih područja za održavanje ili obnavljanje povoljnog stanja očuvanosti prirodnog stanišnog tipa iz Priloga I. ili vrste iz Priloga II. te koherentnosti mreže Natura 2000, u svjetlu prijetnji od pogoršanja ili uništenja kojima su ta područja izložena. Čim se područje uvrsti na popis naveden u trećoj točki stavka 2. podložan je odredbama članka 6. stavaka 2., 3. i 4.⁷⁶³

U iznimnim slučajevima ako Komisija utvrdi da nacionalni popis naveden u članku 4. stavku 1. ne spominje područje u kojem se nalazi prioritetan prirodni stanišni tip ili prioritetna vrsta koje Komisija na temelju relevantnih i pouzdanih znanstvenih informacija smatra bitnim za održavanje tog prioritetnog prirodnog stanišnog tipa ili opstanak te prioritetne vrste, pokreće se postupak bilateralnih savjetovanja između te države članice i Komisije, s ciljem usporedbe znanstvenih podataka koje svaka od njih koristi.⁷⁶⁴

Države članice utvrđuju potrebne mjere za posebna područja, koje prema potrebi uključuju odgovarajuće planove upravljanja, posebno priređene za ta područja ili integrirane u druge razvojne planove te odgovarajuće zakonske, administrativne ili ugovorne mjere koje odgovaraju ekološkim zahtjevima prirodnih stanišnih tipova iz Priloga I. i vrstama iz Priloga II. koji su prisutni na tim područjima. Kako bi se u posebnim područjima očuvanja izbjeglo pogoršanje prirodnih staništa i staništa vrsta, kao i uznemiravanje vrsta za koje su ta područja određena, u mjeri u kojoj bi takvo uznemiravanje moglo utjecati na ciljeve ove Direktive države članice trebaju poduzeti odgovarajuće korake.⁷⁶⁵

Svaki plan ili projekt koji nije izravno povezan s upravljanjem područjem ili potreban za njegovo upravljanje, ali bi na njega mogao imati značajan utjecaj, bilo pojedinačno bilo u

⁷⁶³ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 4., stavak 3., 4. i 5., str. 17-18. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

⁷⁶⁴ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 5., stavak 1., str. 18. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

⁷⁶⁵ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 6., stavak 1. i 2., str. 18. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

kombinaciji s ostalim planovima ili projektima, predmet je ocjene prihvatljivosti utjecaja koje bi mogao imati na ta područja, s obzirom na ciljeve očuvanja područja. U svjetlu zaključaka procjene utjecaja na područje i sukladno odredbama stavka 4., nadležna tijela državne vlasti odobravaju plan ili projekt tek nakon što se uvjere da on neće negativno utjecati na cjelovitost dotičnog područja te, ako je to potrebno, nakon dobivanja mišljenja od šire javnosti. Ako se, unatoč negativnoj procjeni utjecaja na područje i u nedostatku drugih pogodnih mogućnosti, plan ili projekt ipak moraju provesti zbog imperativnih razloga prevladavajućeg javnog interesa, uključujući interese socijalne ili gospodarske prirode, država članica poduzima sve kompenzacijske mjere kako bi osigurala zaštitu koherentnosti mreže Natura 2000 te Komisiju izvješćuje o usvojenim kompenzacijskim mjerama. Kad se u određenom području nalazi prioritetni prirodni stanišni tip i/ili prioritetna vrsta, mogu se razmatrati samo ona pitanja koja se odnose na zdravlje ljudi ili javnu sigurnost, na korisne posljedice od primarnog značaja za okoliš ili, nastavno na mišljenje Komisije i ostale imperativne razloge prevladavajućeg javnog interesa.⁷⁶⁶

Države članice poduzimaju sve potrebne mjere za uspostavu sustava stroge zaštite životinjskih vrsta navedenih u Prilogu IV., točki a., u njihovom prirodnom arealu, zabranjujući: a) sve oblike namjernog hvatanja ili ubijanja primjeraka tih vrsta u divljini; b) namjerno uznemiravanje tih vrsta, posebno u vrijeme razmnožavanja, podizanja mladih, hibernacije i migracije; c) namjerno uništavanje ili uzimanje jaja iz divljine i d) oštećivanje ili uništavanje lokaliteta za razmnožavanje ili odmor.⁷⁶⁷

Države članice zabranjuju držanje, prijevoz i prodaju ili razmjenu tih vrsta te ponudu na prodaju ili razmjenu primjeraka uzetih iz divljine, osim onih koji su zakonito uzeti prije provedbe ove Direktive. Zabrana iz članka 12., stavka 1. točaka 8 (a) i (b) i stavka 2. odnosi se na sve životne faze životinja na koje se ovaj članak primjenjuje. Države članice uspostavljaju sustav praćenja slučajnog hvatanja i ubijanja životinjskih vrsta navedenih u Prilogu IV., točki (a). U skladu s prikupljenim informacijama, države članice poduzimaju

⁷⁶⁶ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 6., stavak 3. i 4., str. 18. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

⁷⁶⁷ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 12., stavak 1., str. 19. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

podrobnija istraživanja ili mjere očuvanja kako bi se osiguralo da slučajno hvatanje i ubijanje nemaju značajan negativan utjecaj na dotične vrste.⁷⁶⁸

Sukladno odredbama Direktive, državama članicama je dozvoljeno zbog očuvanja strogo zaštićenih divljih životinjskih vrsta mogućnost unošenja autohtonih vrsta na matična područja, ali i zabranjena namjerna introdukcija alohtonih divljih životinjskih vrsta na područja koja nisu njihova prirodna staništa, a svojim prisutstvom mogu oštetiti autohtone vrste divlje faune i flore.^{769 770}

5.3.2. Direktiva Vijeća 98/58/EZ o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje

Direktiva Vijeća 98/58/EZ o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje donesena je 20.07.1998. godine, a stupila je na snagu 08.08.1998. godine.⁷⁷¹

⁷⁶⁸ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 12., stavak 2.,3. i 4., str. 19. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53> , pristup: 24.10.2021.

⁷⁶⁹ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 22., str. 22. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53> , pristup: 24.10.2021.

⁷⁷⁰ Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore sadrži 6 priloga: 1. Prilog I. prirodni stanišni tipovi od interesa zajednice čije očuvanje zahtijeva određivanje posebnih područja očuvanja (str. 23.-28.); 2. Prilog II. životinjske i biljne vrste od interesa zajednice čije očuvanje zahtijeva određivanje posebnih područja očuvanja (str. 29.-43.); 3. Prilog III. kriteriji za odabir područja pogodnih za određivanje kao područja od značaja za zajednicu i određenih kao posebna područja očuvanja, Faza 1. Procjena na nacionalnoj razini relativnog značaja područja za svaki prirodni stanišni tip iz Priloga I. i za svaku vrstu iz Priloga II. (uključujući prioritetne prirodne stanišne tipove i prioritetne vrste), i Faza 2. Procjena područja uključenih na nacionalne popise u smislu značaja za Zajednicu (str. 44.); 4. Prilog IV. životinjske i biljne vrste od značaja za zajednicu i kojima je potrebna stroga zaštita (str. 45.-52.) ; 5. Prilog V. životinjske i biljne vrste od interesa zajednice čije uzimanje u divljini i iskorištavanje može biti podložno mjerama upravljanja (str. 53.-57.); 6. Prilog VI. zabranjeni načini i sredstva hvatanja i ubijanja te načina prijevoza (str. 57.), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, str. 23.-57. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53> , pristup: 24.10.2021.

⁷⁷¹ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

U Republici Hrvatskoj Direktiva Vijeća 98/58/EZ o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje (SL L221 8.8.1998.) je samo jedan od pravnih dokumenata Europske unije na kojem se temelji Zakon o zaštiti životinja.⁷⁷²

Ova Direktiva utvrđuje minimalne standarde za zaštitu životinja koje se uzgajaju ili drže za potrebe uzgoja. Države članice osiguravaju da vlasnici ili uzgajivači poduzmu sve razumne korake kako bi osigurali dobrobit životinja o kojima brinu i kako bi osigurale da se tim životinjama ne uzrokuje nepotrebna bol, patnja ili ozljede.⁷⁷³ Direktivom se utvrđuju opća pravila o zaštiti domaćih životinja, bez obzira na vrstu. To se odnosi na uzgojene životinje namijenjene proizvodnji hrane, vune, kože ili krzna, ili u druge poljoprivredne svrhe, uključujući ribe, gmazove i vodozemce.⁷⁷⁴

U svom prvom članku Direktiva propisuje minimalne uvjete za zaštitu životinja koje se uzgajaju ili drže u svrhu proizvodnje. Međutim, Direktiva se ne primjenjuje na: (a) životinje koje žive u divljini; (b) životinje namijenjene za uporabu na natjecanjima, izložbama, kulturnim ili sportskim događajima ili aktivnostima; (c) životinje za pokuse ili laboratorije i (d) beskralježnjake.⁷⁷⁵

Države članice osiguravaju da uvjeti pod kojima se životinje (osim riba, gmazova ili vodozemaca) uzgajaju ili drže, s obzirom na njihovu vrstu i njihov stupanj razvoja, prilagodbu i udomaćenost, te njihove fiziološke i etološke potrebe u skladu sa stečenim iskustvom i znanstvenim spoznajama, udovoljavaju odredbama iz Priloga ove Direktive.⁷⁷⁶

⁷⁷² Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, članak 2., Narodne novine 102/17 i 32/2019.

⁷⁷³ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine., članak 3., stavak 1., str. 80. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

⁷⁷⁴ Council Directive 98/58/EC concerning the protection of animals kept for farming purposes. Preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-9858ec-concerning-the-protection-of-animals-kept-for-farming-purposes-lex-faoc025031/> , pristup: 25.10.2021.

⁷⁷⁵ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine., članak 1., stavak 1. i 2., str. 79. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

⁷⁷⁶ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine., članak 4., str. 80. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

Države članice osiguravaju da nadležno tijelo provodi inspekcije radi provjere udovoljavanja odredbama ove Direktive. Takve inspekcije se mogu provoditi u isto vrijeme kad i pregledi koji se provode u druge svrhe. Države članice dužne su konstituirati nadležni organ zadužen za inspekcijski nadzor nad provođenjem odredbama Direktive, kao i podnošenje izvještaja o tome Europskoj komisiji u odgovarajućim vremenskim intervalima.⁷⁷⁷

Kada god je to na temelju jednoobrazne primjene zahtjeva ove Direktive nužno, veterinarski stručnjaci Komisije mogu, u skladu s nadležnim tijelima: (a) provjeriti udovoljavaju li države članice navedenim zahtjevima; (b) provoditi preglede na licu mjesta kako bi se uvjerali da se pregledi obavljaju u skladu s ovom Direktivom.⁷⁷⁸

Direktiva Vijeća 98/58/EZ o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje sadrži Prilog u kojem se detaljno regulira: 1. Osoblje (o životinjama treba se skrbiti dovoljan broj odgovarajuće osposobljenog osoblja s primjerenim znanjem i stručnošću); 2. Inspekcije; 3. Vođenje evidencije; 4. Sloboda kretanja (uzimajući u obzir vrstu životinje te u skladu s postojećom praksom i znanstvenim spoznajama, ne smije se ograničavati na takav način da uzrokuje nepotrebnu patnju ili ozljedu. Ako je životinja stalno ili privremeno privezana ili boravi u ograničenom prostoru, mora joj se dodijeliti prostor koji odgovara njezinim fiziološkim i etološkim potrebama u skladu s postojećom praksom i znanstvenim spoznajama); 5. Objekti i smještaj; 6. Životinje koje se drže izvan objekata; 7. Automatska ili mehanička oprema (sva automatska ili mehanička oprema nužna za zdravlje i dobrobit životinja mora se pregledavati barem jednom dnevno); 8. Hrana, voda i ostale tvari; 9. Sakaćenja i 10. Postupci uzgoja (ne smiju se primjenjivati prirodni niti umjetni postupci uzgoja koji uzrokuju ili mogu uzrokovati patnju ili povredu bilo koje životinje). Ova odredba ne priječi korištenje određenih postupaka koji bi mogli uzrokovati minimalnu ili trenutnu patnju ili ozljedu, ili koji mogu iziskivati intervencije koje ne bi uzrokovale trajnu povredu, ako su dopušteni nacionalnim odredbama.⁷⁷⁹

⁷⁷⁷ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine, članak 6., stavak 1. i 2., str. 80. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

⁷⁷⁸ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine., članak 7., str. 80. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

⁷⁷⁹ Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine., Prilog, str. 82-83. Preuzeto s:

5.3.3. Direktiva Vijeća 1999/22/EZ o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima

Direktiva Vijeća 1999/22/EZ o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima donesena je 29.03.1999. godine, a stupila na snagu 09.04.1999. godine.⁷⁸⁰

U Republici Hrvatskoj Direktiva Vijeća 1999/22/EZ o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima (SL L 94, 9.4.1999.) je samo jedan od pravnih dokumenata Europske unije na kojem se temelji Zakon o zaštiti životinja.⁷⁸¹

Ciljevi ove Direktive su zaštita divlje faune i očuvanje biološke raznolikosti. U tu svrhu od država članica se traži da usvoje posebne mjere u pogledu izdavanja dozvola i inspekcije zooloških vrtova, čime se jača uloga zooloških vrtova u očuvanju biološke raznolikosti⁷⁸², što je ujedno i članak broj 1. Direktive.⁷⁸³

Direktiva u svom članku broj 3. određuje zahtjeve koji moraju biti ispunjeni kako bi se osiguralo da se u svim zoološkom vrtovima provode sljedeće mjere očuvanja: 1. sudjelovanje u istraživanjima iz kojih proizlazi korist za očuvanje vrsta i/ili osposobljavanje za relevantne vještine očuvanja i/ili razmjena podataka o očuvanju vrsta i/ili, tamo gdje je to primjereno, razmnožavanje u zatočeništvu, repopulacija ili reintrodukcija vrsta u prirodna staništa, 2. promicanje obrazovanja javnosti i podizanja razine svijesti u vezi s očuvanjem biološke raznolikosti, posebno pružanjem informacija o izloženim vrstama i njihovim prirodnim

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

⁷⁸⁰ Council Directive 1999/22/EC relating to the keeping of wild animals in zoos, Official Journal L 094, od 09.04.1999. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31999L0022> , pristup: 26.11.2021.

⁷⁸¹ Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine 102/17, 32/2019. Zakon se može pogledati i na Internet stranici: <https://www.zakon.hr/z/257/Zakon-o-za%C5%A1titi-%C5%BEivotinja> , pristup: 26.11.2021.

⁷⁸² Council Directive 1999/22/EC relating to the keeping of wild animals in zoos. Preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-199922ec-relating-to-the-keeping-of-wild-animals-in-zoos-lex-faoc036897/> , pristup: 26.10.2021.

⁷⁸³ Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 1., str. 74. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV> , pristup: 26.10.2021.

staništima, 3. smještaj životinja u uvjetima koji imaju za cilj zadovoljiti zahtjeve očuvanja pojedinačnih vrsta, *inter alia*, specifičnim oplemenjivanjem njihovih ograđenih staništa; održavanje visokog standarda brige o životinjama, zahvaljujući razvijenom programu preventivne i kurativne veterinarske skrbi i prehrane, 3. sprečavanje bijega životinja kako bi se izbjegle moguće ekološke prijetnje autohtonim vrstama i sprečavanje širenja nametnika i štetočina izvana i 4. ažurno vođenje dokumentacije o svim životinjama u zoološkom vrtu primjereno pojedinim vrstama.⁷⁸⁴

Kako bi se osiguralo ispunjavanje uvjeta iz članka 3. Direktive, države članice donose mjere za izdavanje dozvola i nadzor postojećih i novih zooloških vrtova: 1. Svaki zoološki vrt mora pribaviti dozvolu u roku od četiri godine nakon stupanja na snagu ove Direktive ili, u slučaju novih zooloških vrtova, prije nego što budu otvoreni za javnost; 2. Svaka dozvola mora sadržavati uvjete za primjenu zahtjeva iz članka 3. Pridržavanje uvjeta nadgleda se, *inter alia*, redovitim nadzorom i poduzimaju se primjereni koraci kako bi se osiguralo udovoljavanje tim uvjetima; 3. Prije odobrenja, odbijanja, produljenja ili značajne izmjene dozvole, nadležna tijela države članice obavljaju kontrolu kako bi se utvrdilo jesu li ispunjeni uvjeti za izdavanje dozvole ili predviđeni uvjeti za izdavanje dozvole.⁷⁸⁵

Ako zoološkom vrtu nije izdana dozvola u skladu s ovom Direktivom ili ako zoološki vrt ili njegov dio ne ispunjava uvjete za izdavanje dozvole, zoološki vrt ili njegov dio: a) nadležna će tijela zatvoriti za javnost; i/ili b) ispunit će odgovarajuće zahtjeve koje određuju nadležna tijela kako bi se osiguralo ispunjenje uvjeta za dobivanje dozvole. Ukoliko se tim zahtjevima ne udovolji unutar primjerenog zakonskog roka, koji određuju nadležna tijela, ali koji nije dulji od dvije godine, nadležno tijelo povlači ili mijenja dozvolu i zatvara zoološki vrt ili njegov dio.⁷⁸⁶

⁷⁸⁴ Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 3., str. 74.-75. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV>, pristup: 26.10.2021.

⁷⁸⁵ Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 4., stavci 1-4., str. 75. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV>, pristup: 26.10.2021.

⁷⁸⁶ Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 4., stavak 5., str. 75. Preuzeto s:

Zahtjevi za dozvole određeni u članku 4. ne primjenjuju se u slučajevima kada neka država članica može na zadovoljavajući način dokazati Komisiji da se cilj ove Direktive kako je određen u članku 1. i zahtjevi primjenjivi na zoološke vrtove određeni u članku 3. ispunjavaju i trajno održavaju putem sustava ili putem regulacije i registracije. Takav bi sustav, inter alia, trebao uključivati odredbe o nadzoru i zatvaranju zooloških vrtova jednake onima u članku 4. stavcima 4. i 5.⁷⁸⁷

Ukoliko dođe do zatvaranja zoološkog vrta ili nekog njegovog dijela nadležno tijelo osigurava da se postupanje sa životinjama, ili njihovo uklanjanje provodi na način koji država članica smatra primjerenim te u skladu s ciljevima i odredbama ove Direktive.⁷⁸⁸

U svrhu ostvarivanja ciljeva Direktive 1999/22/EZ države članice određuju sankcije primjenjive na povrede nacionalnih odredaba usvojenih na temelju ove Direktive. Sankcije moraju biti učinkovite, razmjerne te djelovati preventivno.⁷⁸⁹

5.3.4. Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o očuvanju divljih ptica

Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o očuvanju divljih ptica donesena je 30.11.2009. godine, a stupila na snagu 15.02.2010. godine.⁷⁹⁰

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV> , pristup: 26.10.2021.

⁷⁸⁷ Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 5., str. 75. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV> , pristup: 26.10.2021.

⁷⁸⁸ Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 6., str. 75. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV> , pristup: 26.10.2021.

⁷⁸⁹ Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 8., str. 75. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV> , pristup: 26.10.2021.

⁷⁹⁰ Directive 2009/147/EC of the European parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds (codified version), Official Journal of the European Union, L 20/7, od 26.01.2010.

Provedba Direktive 2009/147/EZ u Republici Hrvatskoj osigurana je Zakonom o zaštiti prirode⁷⁹¹ i Pravilnikom o ciljevima očuvanja i osnovnim mjerama za očuvanje ptica u području ekološke mreže.⁷⁹²

Direktiva Vijeća 79/409/EEZ od 2. travnja 1979. godine o očuvanju divljih ptica više puta je značajno izmijenjena, stoga je navedenu Direktivu radi jasnoće i racionalnosti trebalo kodificirati. S obzirom da na europskom državnom području država članica opada broj mnogih vrsta divljih ptica koje tamo prirodno obitavaju, što posebno ugrožava očuvanje prirodnog okoliša, posebno zato što se time ugrožava biološka ravnoteža, učinkovita zaštita ptica tipičan je prekogranični okolišni problem koji podrazumijeva zajedničku odgovornost. Očuvanje vrsta divljih ptica koje prirodno obitavaju na europskom državnom području država članica potrebno je radi ostvarivanja ciljeva Zajednice u pogledu poboljšanja životnih uvjeta i održivog razvoja.

Cilj očuvanja je dugoročna zaštita prirodnih resursa kao sastavnog dijela naslijeđa naroda Europe i upravljanje tim resursima. Ono omogućuje kontrolu prirodnih resursa i uređuje njihovo korištenje na temelju mjera potrebnih za održavanje i prilagođavanje prirodne ravnoteže između vrsta, koliko je to u razumnim okvirima moguće. Zaštita, održavanje ili obnavljanje dovoljne raznolikosti kao i područja staništa od ključne su važnosti za očuvanje svih vrsta ptica. Na određene vrste ptica trebalo bi primijeniti posebne mjere očuvanja koje se odnose na njihova staništa, kako bi se osiguralo njihovo preživljavanje i razmnožavanje na njihovom području raširenosti. Te mjere isto tako moraju obuhvatiti migracijske vrste i biti koordinirane, s ciljem uspostavljanja jedne usklađene cjeline. Različita sredstva, naprave ili

godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0147>, pristup: 27.10.2021.

⁷⁹¹ Zakon o zaštiti prirode, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 80/13, 15/18, 14/19, 127/19. Ovim Zakonom se u pravni poredak Republike Hrvatske prenose sljedeće direktive Europske unije: Direktiva Vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore (SL L 206, 22.07.1992.) i Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija) (SL L 20, 26.01.2010.) Zakon se može vidjeti i na Internet stranici: <https://www.zakon.hr/z/403/Zakon-o-za%C5%A1titi-prirode>, pristup: 27.10.2010.

⁷⁹² Pravilnik o ciljevima očuvanja i osnovnim mjerama za očuvanje ptica u području ekološke mreže, donesen je na temelju članka 55. stavka 3. Zakona o zaštiti prirode („Narodne novine“ broj 80/2013), od strane Ministarstva zaštite okoliša i prirode, uz suglasnost središnjeg tijela državne uprave nadležnog za poslove poljoprivrede, šumarstva, lovstva, ribarstva i vodnoga gospodarstva. Preuzeto s: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/cro143052.pdf>, pristup: 27.10.2021.

metode za masovno ili neselektivno hvatanje ili ubijanje te izlovljavanje treba zabraniti radi prekomjernog utjecaja koji imaju ili bi mogli imati na broj ptica predmetnih vrsta.⁷⁹³

Direktiva se odnosi na očuvanje svih vrsta divljih ptica koje prirodno obitavaju na europskom državnom području država članica na koje se primjenjuje Ugovor. Ona se odnosi na zaštitu tih vrsta, upravljanje i nadzor nad tim vrstama i njome se utvrđuju pravila o njihovom iskorištavanju. Primjenjuje se na ptice, njihova jaja, gnijezda i staništa.⁷⁹⁴

Države članice trebaju poduzeti sve potrebne mjere za održavanje populacije vrsta iz članka 1. na razini koja odgovara posebno ekološkim, znanstvenim i kulturološkim zahtjevima, istodobno uzimajući u obzir gospodarske i rekreacijske zahtjeve, ili za prilagođavanje tih vrsta toj razini.⁷⁹⁵

S obzirom na zahtjeve iz članka 2., države članice trebaju poduzeti sve potrebne mjere za očuvanje, održavanje ili ponovnu uspostavu dovoljne raznolikosti i veličine staništa za sve vrste ptica iz članka 1. ove Direktive. Za očuvanje, održavanje ili ponovnu uspostavu biotopa i staništa prvenstveno su bitne sljedeće mjere: (a) stvaranje zaštićenih područja; (b) održavanje i upravljanje u skladu s ekološkim potrebama staništa unutar i izvan zaštićenih zona; (c) ponovno uspostavljanje uništenih biotopa i (d) stvaranje biotopa.⁷⁹⁶

⁷⁹³ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, str. 128.-129. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁷⁹⁴ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 1., str. 129. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁷⁹⁵ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 2., str. 129. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁷⁹⁶ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 3., str. 129. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

Vrste ptica navedene u Prilogu I. predmet su posebnih mjera očuvanja koje se odnose na njihova staništa, kako bi se osiguralo njihovo preživljavanje i razmnožavanje na njihovom području raširenosti. S tim u vezi, uzimaju se u obzir: 1. vrste u opasnosti od izumiranja; 2. vrste osjetljive na određene promjene u njihovim staništima; 3. vrste koje se smatraju rijetkima zbog male populacije ili ograničene lokalne raširenosti i 4. druge vrste koje zahtijevaju posebnu pažnju zbog posebne prirode njihovih staništa. Kao podloga za ocjenjivanje uzimaju se u obzir trendovi i promjene populacijskih razina.

Države članice trebaju posebno klasificirati područja koja su s obzirom na broj i veličinu najprimjerenija kao posebna zaštićena područja za očuvanje tih vrsta u okviru morskih i kopnenih zemljopisnih područja gdje se primjenjuje ova Direktiva.⁷⁹⁷

Države članice trebaju poduzeti slične mjere za migracijske vrste koje se redovito pojavljuju a nisu navedene u Prilogu I., imajući na umu potrebu za njihovom zaštitom u okviru morskih i kopnenih zemljopisnih područja gdje se ova Direktiva primjenjuje s obzirom na područja za njihovo razmnožavanje, mitarenje i prezimljavanje te odmorišta duž njihovih migracijskih putova. U tu svrhu države članice trebaju obratiti posebnu pozornost na zaštitu močvarnih područja, a posebno na močvarna područja od međunarodnog značaja.⁷⁹⁸

U vezi s zaštićenim područjima iz stavaka 1. i 2., države članice dužne su poduzeti odgovarajuće mjere za sprečavanje onečišćavanja ili pogoršavanja stanja staništa ili bilo kakvih poremećaja koji negativno utječu na ptice u tolikoj mjeri da bi to bilo značajno s

⁷⁹⁷ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 4., stavak 1., str. 130. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁷⁹⁸ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 4., stavak 2., str. 130. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

obzirom na ciljeve iz ovog članka. Države članice trebaju nastojati spriječiti onečišćavanje ili pogoršavanje stanja staništa i izvan tih zaštićenih područja.⁷⁹⁹

Države članice trebaju poduzeti potrebne mjere kako bi uspostavile opći sustav zaštite svih vrsta ptica navedenih u članku 1., posebno zabranjujući: (a) namjerno ubijanje ili hvatanje na bilo koji način; (b) namjerno uništavanje ili oštećivanje njihovih gnijezda i jaja ili uklanjanje njihovih gnijezda; (c) izuzimanje njihovih jaja iz prirode i njihovo posjedovanje, čak i ako su prazna; (d) namjerno uznemiravanje tih ptica, posebno u razdoblju razmnožavanja ili podizanja mladunčadi, u tolikoj mjeri da bi to uznemiravanje bilo značajno s obzirom na ciljeve iz ovog članka i (e) držanje ptica koje pripadaju vrstama čije izlovljavanje i hvatanje su zabranjeni.^{800 801}

Države članice za sve ptice iz članka 1. zabranjuju prijevoz za prodaju, držanje za prodaju i nuđenje za prodaju živih ili mrtvih ptica i bilo kojih lako prepoznatljivih dijelova ili derivata tih ptica. Navedene aktivnosti ne zabranjuju se za vrste iz Priloga III. dijela A, pod uvjetom da su ptice zakonito ubijene ili uhvaćene ili stečene na neki drugi zakoniti način.⁸⁰²

Zbog njihove visoke populacijske razine, zemljopisne raširenosti i stope razmnožavanja u cijeloj Zajednici, vrste navedene u Prilogu II. smiju se izlovljavati u skladu s

⁷⁹⁹ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 4., stavak 4., str. 130. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸⁰⁰ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 5., str. 130. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸⁰¹ Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske u svom članku 66. vrlo temeljito uređuje navedene zabrane, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.

⁸⁰² Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 6., stavak 1. i 2., str. 130. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

nacionalnim zakonodavstvom. Države članice osiguravaju da izlovljavanje tih vrsta ne ugrožava nastojanja da se one očuvaju na područjima njihove raširenosti.⁸⁰³

Što se tiče izlovljavanja, hvatanja ili ubijanja ptica u skladu s ovom Direktivom, države članice zabranjuju uporabu svih sredstava, mjera ili metoda namijenjenih za masovno ili neselektivno hvatanje ili ubijanje ptica, koji bi mogli uzrokovati lokalni nestanak neke vrste.⁸⁰⁴

Države članice mogu odstupiti od odredaba iz članka od 5. do 8., ako ne postoji drugo zadovoljavajuće rješenje, iz sljedećih razloga: 1. u interesu javnog zdravlja i sigurnosti (u interesu sigurnosti zračnog prometa, radi sprečavanja nanošenja ozbiljne štete usjevima, stoci, šumama, ribnjacima i vodama, radi zaštite flore i faune); 2. za potrebe istraživanja i obrazovanja, obnavljanja populacija, ponovnog unošenja vrsta, te za potrebe uzgoja koji je neophodan za te namjene i 3. radi izdavanja dozvola, pod strogo nadziranim uvjetima i na selektivnoj osnovi, za hvatanje, držanje ili drugo razborito korištenje određenih ptica u malom broju.⁸⁰⁵

Kod odstupanja iz stavka 1. moraju se navesti: 1. vrste koje su predmet odstupanja; 2. sredstva, mjera ili metode koji su odobreni za hvatanje ili ubijanje; 3. uvjeti rizika i okolnosti s obzirom na vrijeme i mjesto pod kojima se takva odstupanja mogu odobriti; 4. tijelo ovlašteno za proglašenje postojanja traženih uvjeta i za odlučivanje o tome koja se sredstva,

⁸⁰³ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 7., stavak 1. str. 131. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸⁰⁴ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 8., stavak 1. str. 131. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸⁰⁵ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 9., stavak 1. str. 131. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

mjere ili metode smiju koristiti, u okviru kojih ograničenja i tko ih smije koristiti i 5. kontrole koje će se provesti.⁸⁰⁶

Kako bi Europska komisija imala uvid u izuzetke koje čine države članice, iste su dužne o navedenim aktivnostima svake godine slati Komisiji izvješće o provedbi stavaka 1. i 2.⁸⁰⁷

Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o očuvanju divljih ptica ima kao dodatak 7 priloga. U prvom prilogu su nabrojane vrste ptica koje u predmet su posebnih mjera očuvanja koje se odnose na njihova staništa, kako bi se osiguralo njihovo preživljavanje i razmnožavanje na njihovom području raširenosti.⁸⁰⁸

Vrste iz Priloga II. dijela A smiju se izlovljavati na morskim i kopnenim zemljopisnim područjima gdje se primjenjuje ova Direktiva, a vrste iz Priloga II. dijela B smiju se izlovljavati samo u državama članicama u vezi s kojima su navedene.⁸⁰⁹

Što se tiče Priloga III. isti sadrži vrste ptica kod kojih neke zabrane ove Direktive pod određenim uvjetima ne vrijede. Primjerice, prijevoz za prodaju, držanje za prodaju i nuđenje

⁸⁰⁶ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 9., stavak 2. str. 131. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸⁰⁷ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 9., stavak 3. str. 131. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸⁰⁸ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog I., str. 133.-135. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸⁰⁹ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog II., str. 136.-140. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

za prodaju živih ili mrtvih ptica i bilo kojih lako prepoznatljivih dijelova ili derivata tih ptica što je strogo zabranjeno kada se radi od vrstama iz Priloga I., ne vrijedi za vrste ptica iz Priloga III. dijela A, pod uvjetom da su ptice zakonito ubijene ili uhvaćene ili stečene na neki drugi zakoniti način. Za vrste navedene u Prilogu III. dijelu B države članice mogu na svom području dozvoliti aktivnosti iz stavka 1., uz predviđena određena ograničenja, pod uvjetom da su ptice zakonito ubijene ili uhvaćene ili stečene na neki drugi zakoniti način.

Države članice koje žele izdati takvo odobrenje najprije se savjetuju s Komisijom kako bi zajednički s njom procijenile bi li trgovanje primjercima tih vrsta rezultiralo ili bi se opravdano moglo očekivati da će rezultirati razinama populacije, zemljopisnom raširenošću ili stopama razmnožavanja vrsta koje su ugrožene u cijeloj Zajednici.^{810 811}

Što se tiče izlovljavanja, hvatanja ili ubijanja ptica u skladu s ovom Direktivom, države članice zabranjuju uporabu svih sredstava, mjera ili metoda namijenjenih za masovno ili neselektivno hvatanja ili ubijanje ptica, koji bi mogli uzrokovati lokalni nestanak neke vrste, posebno uporabu onih iz Priloga IV. točke (a). Osim toga, države članice zabranjuju svaki lov iz prijevoznih sredstava i u skladu s uvjetima iz Priloga IV. točke (b).^{812 813}

⁸¹⁰ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 6., stavak 1., 2. i 3., str. 130. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸¹¹ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog III., str. 141. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸¹² Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, članak 8., stavak 1. i 2., str. 131. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

⁸¹³ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog IV., str. 142. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

Prilog V. sadrži: 1. Nacionalni popisi vrsta kojima prijete izumiranje ili posebno ugroženih vrsta, uzimajući u obzir njihovu zemljopisnu raširenost; 2. Popis i ekološki opis područja od posebne važnosti za migracijske vrste na njihovim migracijskim putovima, kao i područja za prezimljavanje i gniježđenje; 3. Popisivanje podataka o populacijskim razinama migracijskih vrsta, prikupljenih metodom prstenovanja; 4. Procjena utjecaja metoda izuzimanja divljih ptica na populacijske razine; 5. Razvijanje ili poboljšavanje ekoloških metoda za sprečavanje šteta koje uzrokuju ptice; 6. Utvrđivanje uloge koju imaju određene vrste kao pokazatelji onečišćenja i 7. Proučavanje štetnog utjecaja kemijskog onečišćenja na populacijske razine ptičjih vrsta.⁸¹⁴

Prilog VI., sastoji se od dijela a) direktive stavljene izvan snage s popisom njihovih naknadnih izmjena i b) popis rokova za prenošenje u nacionalno pravo.⁸¹⁵

Prilog VII. je korelacijska tablica.⁸¹⁶

5.3.5. Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe

⁸¹⁴ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog V., str. 142.

Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT>, pristup: 27.10.2021.

⁸¹⁵ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog VI., str. 143.-144. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT>, pristup: 27.10.2021.

⁸¹⁶ Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog VII., str. 145.-146. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT>, pristup: 27.10.2021.

Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe donesena je 22.09.2010. godine.^{817 818}

Direktiva ažurira i zamjenjuje Direktivu 86/609/EEC iz 1986. godine o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe.^{819 820}

U Republici Hrvatskoj je dobrobit životinja koje se koriste za znanstvena istraživanja (pokuse) regulirana Zakonom o zaštiti životinja⁸²¹, Pravilnicima i Provedbenom odlukom Komisije EU ⁸²².

⁸¹⁷ Directive 2010/63/ EU of the European Parliament and of the Council on the protection of animals used for scientific purposes, Official Journal of the European Union, L 276/33, od 20.10.2010. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0063> , pristup: 29.10.2021.

⁸¹⁸ Uredba je ažurirana i dopunjena Uredbom (EU) 2019/1010 Europskog Parlamenta i Vijeća od 5. lipnja 2019. o usklađivanju obveza izvješćivanja u području zakonodavstva povezanoga s okolišem te o izmjeni uredaba (EZ) br. 166/2006 i (EU) br. 995/2010 Europskog parlamenta i Vijeća, direktiva 2002/49/EZ, 2004/35/EZ, 2007/2/EZ, 2009/147/EZ i 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća, uredaba Vijeća (EZ) br. 338/97 i (EZ) br. 2173/2005 te Direktive Vijeća 86/278/EEZ, Službeni list Europske unije, L 170/115, od 25.06.2019. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:32019R1010>, pristup: 30.10.2021.

⁸¹⁹ Council Directive 86/609/EEC of 24 November 1986 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes, Official Journal L 358 , 18/12/1986, str. 1.-28. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:31986L0609> , pristup: 29.10.2021.

⁸²⁰ EUs Directive 2010/63/EU on the protection of animals used for scientific purposes. Preuzeto s: <https://norecopa.no/legislation/eu-directive-201063> , pristup: 29.10.2021.

⁸²¹ Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Dio treći, Zaštita životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, članak 13.-37., Narodne novine 102/17, 32/2019.

⁸²² Uprava veterinarstva, Dobrobit životinja za pokuse: 1. Pravilnik o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Narodne novine 55/13; 2. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe Narodne novine, 39/17, 3. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Narodne novine, 116/19; 4. Provedbena odluka komisije (EU) 2020/569 o utvrđivanju zajedničkog formata i sadržaja informacija koje države članice trebaju dostaviti u skladu s Direktivom 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe te o stavljanju izvan snage Provedbene odluke Komisije 2012/707/EU; 5. Upisnik pravnih osoba registriranih za provođenje pokusa i pravnih/fizičkih osoba odobrenih za uzgoj životinja namijenjenih pokusima; opskrbu životinjama namijenjenim pokusima; proizvodnju bioloških pripravaka 12.10.2021. godine,

Predmet i područje Direktive određeno je člankom 1. Direktivom se utvrđuju mjere za zaštitu životinja koje se koriste u znanstvene ili obrazovne svrhe. U tu svrhu donose se pravila o sljedećem: (a) zamjeni i smanjenju upotrebe životinja u postupcima i poboljšanju uzgoja, smještaja, skrbi i upotrebe životinja u postupcima; (b) podrijetlu, uzgoju, označivanju, skrbi i smještaju i usmrćivanju životinja; (c) aktivnostima uzgajivača, dobavljača i korisnika; (d) procjeni i odobrenju projekata koji uključuju korištenje životinja u postupcima.⁸²³

Ova Direktiva primjenjuje se ne dovodeći u pitanje Direktivu Vijeća 76/768/EEZ od 27. srpnja 1976. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na kozmetičke proizvode.^{824 825}

Namjera Direktive je bila da se primjeni načelo zamjene metoda u kojima se koriste žive životinje za znanstvena istraživanja drugim dostupnim metodama, da se smanji broj životinja za istraživanja te posebno da se metode ukoliko i jesu nužne poboljšaju te smanji patnja životinja što je više moguće. Dakle, države članice moraju osigurati da se, kad god je to moguće, umjesto postupka koristi znanstveno zadovoljavajuća metoda ili strategija ispitivanja, koja ne uključuje korištenje živih životinja. Države članice moraju osigurati da se broj životinja koje se koriste u projektima smanji na minimum bez dovođenja u pitanje ciljeva projekta. Države članice moraju osigurati poboljšanje uzgoja, smještaja i skrbi te poboljšanje

6. Upisnik pravnih ili fizičkih osoba registriranih za osposobljavanje u području zaštite životinja koje se koriste u znanstvene svrhe (PDF). Preuzeto s: <http://www.veterinarstvo.hr/print.aspx?id=64> , pristup: 29.10.2021.

⁸²³ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸²⁴ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 1., stavak 6. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸²⁵ Što se tiče regulative vezano uz kozmetičke proizvode vidjeti sljedeće Uredbe: 1. Uredba (EZ) br. 1223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o kozmetičkim proizvodima (preinaka), Službeni list Europske unije, 13/Sv. 27, L 342/59, od 22.12.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1223&from=SL>, i 2. Uredba Komisije (EU) br. 344/2013 od 4. travnja 2013. o izmjeni priloga II., III., V. i VI. Uredbi (EZ) br. 1223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća o kozmetičkim proizvodima, Službeni list Europske unije, 13/Sv. 063, L 114/1 od 04.04.2013. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0344>, pristup: 30.10.2021.

metoda koje se koriste u postupcima tako da se moguća bol, patnja, stres ili trajna oštećenja nanesena životinjama uklone ili smanje na minimum.⁸²⁶

Što se tiče namjene postupaka, isti se mogu provoditi samo za sljedeće namjene: (a) temeljna istraživanja; (b) translacijska ili primijenjena istraživanja s bilo kojom od sljedećih namjena: i. zaštita, prevencija, dijagnosticiranje ili liječenje bolesti, boležljivosti ili drugih nepravilnosti ili njihovih učinaka kod ljudi, životinja ili biljaka; ii. ocjena, otkrivanje, reguliranje ili izmjena fizioloških stanja kod ljudi, životinja ili biljaka; ili iii. dobrobit životinja i poboljšanje proizvodnih uvjeta za životinje iz uzgoja za poljoprivredne potrebe; (c) za bilo koji cilj iz točke (b) pri razvoju, proizvodnji ili ispitivanju kvalitete, učinkovitosti i sigurnosti lijeka, prehrambenih proizvoda i hrane za životinje te drugih tvari ili proizvoda; (d) zaštita prirodnog okoliša u interesu zdravlja ili dobrobiti ljudi ili životinja; (e) istraživanja usmjerena na zaštitu vrsta; (f) visokoškolsko obrazovanje, ili osposobljavanje za stjecanje, održavanje ili unapređivanje strukovnih vještina i (g) forenzička ispitivanja.⁸²⁷

Države članice moraju osigurati da se životinje usmrćuju uz najmanju moguću razinu boli, patnje i stresa te da životinje usmrćuje kompetentna osoba u objektu uzgajivača, dobavljača ili korisnika.⁸²⁸

Gore navedeni stavci se ne primjenjuju kad životinju treba usmrtiti u izvanrednim okolnostima zbog dobrobiti životinja, javnog zdravlja, javne sigurnosti, zdravlja životinja ili zbog razloga povezanih s okolišem.⁸²⁹

⁸²⁶ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 4. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸²⁷ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 5. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸²⁸ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 6., stavak 1. i 2. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸²⁹ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 6., stavak 5. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

Primjerci ugroženih vrsta koje su navedene u Prilogu A Uredbi Vijeća (EZ) br. 338/97 od 9. prosinca 1996. o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima se u pravilu ne koriste u postupcima.⁸³⁰

Primati osim čovjeka se ne koriste u postupcima, uz izuzetak onih postupaka koji ispunjavaju uvjete taksativno navedene u Direktivi (članak 8.).⁸³¹

Životinje uzete iz prirodnog okoliša ne koriste se u postupcima osim ako svrhu postupka nije moguće postići koristeći životinje koje su uzgojene za korištenje u postupcima. Nadležna tijela mogu odobriti izuzeća od stavka 1. na temelju znanstvenog opravdanja da svrhu postupka nije moguće postići koristeći životinje koje su uzgojene za korištenje u postupcima.⁸³²

U svom članku 10. Direktiva regulira životinje koje se uzgajaju za korištenje u postupcima.⁸³³

Lutalice i divlje životinje domaćih životinjskih vrsta ne smiju se koristiti u postupcima osim u taksativno navedenim odredbama Direktive.⁸³⁴

Države članice moraju osigurati da se postupci provode pod općom ili lokalnom anestezijom, osim ako je neprimjereno, i da se koristi analgezija ili druga odgovarajuća

⁸³⁰ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 7., stavak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸³¹ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 8. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸³² Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 9. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸³³ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 10. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸³⁴ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 11. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

metoda kojom se bol, patnja i stres svode na minimum. Postupci koji uključuju ozbiljne ozljede koje mogu prouzročiti jaku bol ne provode se bez anestezije.⁸³⁵

Direktiva svojim člankom 19. regulira mogućnost puštanja životinja na slobodu i ponovnog udomljavanja. Države članice mogu dopustiti životinjama koje se koriste ili namjeravaju koristiti u postupcima ponovno udomljavanje, ili vraćanje u odgovarajuće stanište ili sustav uzgoja primjeren vrsti, pod uvjetom da su ispunjeni sljedeći uvjeti: da to dopušta zdravstveno stanje životinje, da ne postoji opasnost po javno zdravlje, zdravlje životinja ili okoliš te da su poduzete odgovarajuće mjere koje jamče dobrobit životinje.⁸³⁶

Države članice moraju osigurati da su svi uzgajivači, dobavljači i korisnici odobreni i registrirani pri nadležnom tijelu. Takvo odobrenje može se izdati za ograničeno razdoblje. Odobrenje se izdaje samo ako su uzgajivač, dobavljač ili korisnik i njegov objekt sukladni sa zahtjevima ove Direktive.⁸³⁷

Direktiva 2010/63/EU predviđa da svaki uzgajivač, dobavljač ili korisnik životinja koje se koriste za znanstvene svrhe mora imati veterinara sa stručnim znanjem u području laboratorijske medicine životinja ili, ako je primjerenije, odgovarajuće osposobljenog stručnjaka koji je odgovoran za savjetovanje u vezi s dobrobiti i liječenjem životinja.⁸³⁸

Države članice moraju osigurati da svaki uzgajivač, dobavljač i korisnik uspostavi tijelo za dobrobit životinja. Tijelo za dobrobit životinja uključuje barem osobu ili osobe odgovorne za dobrobit životinja i skrb o njima, a u slučaju korisnika tijelo uključuje

⁸³⁵ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 14., stavak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸³⁶ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 19. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸³⁷ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 20., stavak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸³⁸ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 25. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

znanstvenog člana. Tijelo zaduženo za dobrobit životinja također dobiva informacije od imenovanog veterinarara ili stručnjaka iz članka 25.⁸³⁹

Tijelo koje je zaduženo za dobrobit životinja kroz savjete, praćenje razvoja i rezultata projekata te provjeru djelovanja osoblja koja rade sa životinjama stalno mora voditi brigu o dobrobiti životinja.⁸⁴⁰

Svi uzgajivači, dobavljači i korisnici životinja za znanstvene svrhe moraju voditi evidenciju o relevantnim podacima poput vrste životinja, broj, uginuća, uzrok smrti, podrijetlo, udomljavanje i ostalo.⁸⁴¹

Informacije o psima, mačkama i primatima osim čovjeka izrađuju se u obliku kartona prilikom rođenja ili čim je prije moguće i sadržava sve relevantne reproduktivne, veterinarske i socijalne podatke o pojedinoj životinji i podatke o projektima u kojima je bila korištena. Informacije navedene u ovom članku čuvaju se najmanje tri godine nakon smrti ili ponovnog udomljavanja životinje i na zahtjev se stavljaju na raspolaganje nadležnom tijelu. U slučaju udomljavanja prilažu se uz životinju.⁸⁴²

Države članice moraju osigurati da nadležna tijela provode redovite inspekcijske preglede svih uzgajivača, dobavljača i korisnika, uključujući njihove objekte, radi provjere sukladnosti sa zahtjevima ove Direktive.⁸⁴³

⁸³⁹ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 26. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸⁴⁰ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 27. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸⁴¹ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 30. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸⁴² Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 31. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸⁴³ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 34., stavak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

Direktiva predviđa nadzor nad inspekcijskim pregledima država članica. Kada postoji opravdani razlog za zabrinutost, Komisija, uzimajući u obzir, *inter alia*, udio inspekcijskih pregleda provedenih bez prethodne najave provodi nadzor nad infrastrukturom i aktivnostima nacionalnih inspekcijskih službi u državama članicama.⁸⁴⁴

Države članice moraju predati zahtjev za odobrenje projekta nakon čega se vrši procjena projekta.⁸⁴⁵

Direktiva nalaže izbjegavanje udvostručivanja postupaka, što znači da je svaka država članica obvezna prihvatiti podatke iz drugih država članica dobivene postupcima koji su priznati zakonodavstvom Unije, osim ako je potrebno provođenje daljnjih postupaka u vezi s tim podacima u svrhu zaštite javnog zdravlja, sigurnosti i okoliša.⁸⁴⁶

Direktiva potiče alternativne pristupe stoga Komisija i države članice moraju također doprinositi razvoju i vrednovanju istih, koji bi mogli osigurati jednake ili više razine podataka od onih dobivenih u postupcima u kojima se koriste životinje, ali koji ne uključuju korištenje životinja ili koriste manje životinja, ili koji uključuju manje bolne postupke, i poduzimaju druge takve mjere za koje smatraju da su primjerene za poticanje istraživanja u tom području.⁸⁴⁷

Svaka država članica treba uspostaviti nacionalni odbor za zaštitu životinja koje se koriste u znanstvene svrhe. Odbor savjetuje nadležna tijela i tijela za dobrobit životinja po

⁸⁴⁴ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 35., stavak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸⁴⁵ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 37. i članak 38. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸⁴⁶ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 46. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

⁸⁴⁷ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 47., stavak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv>, pristup: 30.10.2021.

pitanju nabave, uzgoja, smještaja, skrbi i korištenja životinja u postupcima te osigurava razmjenu najboljih praksi.⁸⁴⁸

Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe sadrži osam Priloga.

Prvi Prilog (I.) sadrži popis životinja iz članka 10. Drugi Prilog (II.) sadrži popis primata osim čovjeka i datuma iz članka 10. stavka 1. drugog podstavka. Treći Prilog (III.) sadrži zahtjeve za objekte te za skrb o životinjama i smještaj (fizički objekti, okoliš i nadzor okoliša i skrb o životinjama). Četvrti Prilog (IV.) previđa dozvoljene metode usmrćivanja životinja. Peti prilog (V.) sadrži popis elemenata iz članka 23. stavka 3. (na temelju elemenata iz Priloga V., države članice objavljuju minimalne zahtjeve u pogledu obrazovanja i osposobljavanja te zahtjeve za dobivanje, održavanje i dokazivanje potrebne stručne osposobljenosti za poslove iz stavka 2.). Šesti Prilog (VI.) sadrži popis elemenata iz članka 37. stavka 1. točke (c), a vezano uz zahtjev za odobrenje projekta (ispunjenje uvjeta). Prilog sedam (VII.) definira dužnosti i zadaće referentnog laboratorija unije, a Prilog osam (VIII.) određuje klasifikacija postupaka po težini. Težina postupka određuje se u odnosu na očekivani stupanj boli, patnje, stresa ili trajnog oštećenja koje će životinja iskusiti tijekom trajanja postupaka.⁸⁴⁹

⁸⁴⁸ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 49., stavak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

⁸⁴⁹ Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, Prilozi I.-VIII. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

Cilj nove Direktive je ojačati zakonodavstvo i poboljšati dobrobit onih životinja koje je još potrebno koristiti, kao i čvrsto usidriti načelo tri R⁸⁵⁰, zamijeniti, smanjiti i poboljšati korištenje životinja, u zakonodavstvo Europske unije.

Direktiva se čvrsto temelji na načelu tri R, kako bi se zamijenila, smanjila i poboljšala upotreba životinja koje se koriste u znanstvene svrhe. Opseg je sada širi te uključuje fetuse vrsta sisavaca u posljednjem tromjesečju razvoja i glavonošce, kao i životinje koje se koriste za potrebe temeljnih istraživanja, visokog obrazovanja i obuke.

Propisuje minimalne standarde za smještaj i njegu, regulira korištenje životinja kroz sustavnu evaluaciju projekta koja između ostalog zahtijeva procjenu boli, patnje i trajne štete nanosene životinjama. Zahtijeva redovite inspekcije temeljene na riziku i poboljšava transparentnost mjerama kao što su objavljivanje netehničkih sažetaka projekata i retrospektivna procjena. Razvoj, validacija i provedba alternativnih metoda promiče se mjerama kao što je uspostava referentnog laboratorija Unije za validaciju alternativnih metoda

⁸⁵⁰ William Russell i Rex Burch razvili su koncept tri R-a tijekom 1950-ih i opisali ih u svojoj knjizi „The Principles of Humane Experimental Technique“ (1959): 1. Zamjena (Replacement), 2. Smanjenje (Reduction) i 3. Pročišćavanje (Refinement). Mnoge definicije triju R su razvijene otkako su ih Russell i Burch prvi opisali, a neke se značajno razlikuju od izvornih definicija. Trenutno se općenito shvaćaju kao: 1. Alternative zamjene: metode koje dopuštaju postizanje zadane svrhe bez provođenja postupaka na životinjama; 2. Alternative smanjenja: metode za dobivanje usporedivih razina informacija korištenjem manjeg broja životinja u znanstvenim postupcima ili za dobivanje više informacija od istog broja životinja i 3. Alternative poboljšanja: metode koje ublažavaju ili minimiziraju potencijalnu bol, patnju ili uznemirenost i koje poboljšavaju dobrobit životinja. Prema Russellu i Burchu, krajnji cilj 3R-a bio je ukinuti nečovječnost (ili nevolju) i time postići ljudskost, što objašnjava naslov njihove knjige. Razlikovali su izravnu i kontingentnu nečovječnost. Izravna nečovječnost je nanošenje nevolje kao neizbježna posljedica upotrijebljenog postupka, kao takvog, čak i ako se provodi savršeno učinkovito i potpuno oslobođen operacija nebitnih za predmet koji se vidi. Kontingentna nečovječnost (koja se danas obično naziva nepredviđenom patnjom) je nanošenje nevolje kao slučajni i nenamjerni nusproizvod uporabe postupka, koji nije nužan za njegov uspjeh. Primjeri kontingentne nečovječnosti su loš smještaj i rukovanje. Russell i Burch su napisali: „Najveća znanstvena dostignuća uvijek su bila najhumanija i estetski najatraktivnija, prenoseći onaj osjećaj ljepote i elegancije koji je bit znanosti u njezinu najuspješnijem obliku.“ Russellove i Burchove definicije bile su: 1. Zamjena znači zamjenu neosjetljivog materijala za svjesne žive više životinje; 2. Smanjenje znači smanjenje broja životinja koje se koriste za dobivanje informacija određene količine ili preciznosti i 3. Preciznost znači svako smanjenje učestalosti ili ozbiljnosti nehumanih postupaka koji se primjenjuju na životinje koje se još moraju koristiti. Preuzeto s: <https://norecopa.no/alternatives/the-three-rs>, pristup: 30.10.2021.

uz podršku laboratorija unutar država članica i zahtijevanje od država članica da promiču alternativne metode na nacionalnoj razini.⁸⁵¹

6. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTINJA U KOMPARATIVNOM PRAVU

Uspoređivanje domaćeg prava s načinom na koji je isto područje regulirano u jednoj ili više država postalo je gotovo obvezno u doktrinarnom pravnom istraživanju. Također u pravnoj praksi, globalizacija i ponajviše europeizacija uključuju komparativna istraživanja.

U komparativnoj analizi se služimo i različitim metodama poput funkcionalne metode koja gleda na stvarni društveni problem i način na koji se to rješava u različitim jurisdikcijama. Analitička metoda je analiza (složenih) pravnih pojmova i pravila u različitim pravnim sustavima na način da se otkriju zajednički dijelovi i razlike. Strukturna metoda usredotočuje se na okvir zakona ili elemente rekonstruirane analitičkim pristupom. Ovo nije struktura svakog od uspoređenih pravnih sustava, već samo jedan način gledanja na njih, što se pokazuje razotkrivajućim za odgovor na istraživačko pitanje. Povijesna metoda će gotovo uvijek biti neophodan dio korištenih metoda za razumijevanje razlika i zajedničkog među pravnim sustavima te određivanje njihova stupnja pripadnosti duboko ukorijenjenoj tradiciji ili bolje rečeno slučajnim povijesnim događajima. Metoda „pravo u kontekstu“ neizbježno ima i povijesnu dimenziju, ali se usredotočuje na trenutni društveni kontekst zakona, uključujući, prema potrebi, kulturu, ekonomiju, psihologiju, religiju, itd. Proučava mnogo širi kontekst u usporedbi s ostalim metodama.⁸⁵²

Razlog neophodne analize kaznenopravne zaštite životinja u komparativnom pravu služi nam prije svega da vidimo razinu zaštite u odnosu na države koje smatramo razvijenima i služe nam kao primjer dobrog zakonodavstva i funkcioniranja istog u praksi.

U skladu s time, odabrane su neke države koje su s kaznenopravnom zaštitom životinja počele puno ranije te čija je tradicija dulja i sadržajnije od naše.

⁸⁵¹ EUs Directive 2010/63/EU on the protection of animals used for scientific purposes. Preuzeto s: <https://norecopa.no/legislation/eu-directive-201063>, pristup: 30.10.2021.

⁸⁵² Vidi više: Van Hoecke, M., *Methodology of Comparative Legal Research, Law and Method*, Queen Mary, University of London, 2015., str. 16.

Države srednje i istočne Europe 1990-ih godina, u želji da se pridruže Europskoj uniji i njezinom zakonodavstvu, nastojale su usvojiti, koliko je to bilo moguće, zapadnoeuropsko pravo za modernizaciju vlastitog prava.

Komparativna analiza će biti provedena tako da će se prvo analizirati države koje pripadaju anglosaksonskom pravnom sustavu (Velika Britanija i Sjedinjene američke države - SAD) te nekoliko država koje pripadaju europsko - kontinentalnom pravnom sustavu (Njemačka, Švicarska i Srbija).

6.1. Anglosaksonsko pravo

Anglosaksonsko pravo se počelo razvijati u Engleskoj, u drugoj polovini 12. stoljeća kao nastavak germanske pravne tradicije. Pravni sustav Engleske je uglavnom dio političkog sustava te između engleskog pravnog poretka i engleskog ustava postoji uska veza. Može se reći da su engleski ustavno - politički sustav gradili common law pravници.⁸⁵³

Upravo zahvaljujući neprekinutoj vezi sa srednjovjekovnim poimanjem prava „engleski pravni i politički sustav će od 16. do 18. stoljeća u usporedbi s (dogmatsko) racionalno - djelotvornom i jasnom činovničko - upravnom konstrukcijom za kojom teži kontinentalna državno - pravna teorija ponikla iz rimskog pravnog i političkog etatizma, imati biljeg arhaičnog, nesuvremenog; tek rijetki duhovi će u 18. stoljeću zapaziti da Engleska, ta „neracionalna“ i „neugledna“ konstrukcija „srednjovjekovlja“ ima dosta suvremenog, dovoljno da postane osnova moderne demokracije.“⁸⁵⁴

Pravo u Sjedinjenim američkim državama je u svom temelju common law, odnosno „američki common law“ koji se stvarao pod utjecajem engleskog prava. Radi se o bitno precedentnom pravu (common law), a sličnost između ta dva prava (posebno od kraja 19. stoljeća) je toliko velika da profesori i studenti s jedne i druge strane Atlantika bez poteškoća svladavaju razlike u pojedinostima. Koliko je isprva engleski common law izvršio utjecaj na

⁸⁵³ Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države*, I. knjiga, op. cit., str. 217.

⁸⁵⁴ Ibidem.

američki, toliko je veliki broj područja prava u Engleskoj kasnije promijenjen pod utjecajem američkog.⁸⁵⁵

Bitno načelo američkog prava je federalizam. Svaka od trinaest kolonija je imala svoje pravo, pa je tako zadržano i nakon stvaranja federacije (danas je u SAD-u 50 pravnih sustava). Kao što je navedeno, američki common law se stvarao pod utjecajem engleskog, ali se i s godinama mijenjao. Naime, nakon nezavisnosti, u mnogim sudovima država i dalje su se navodili engleski presedani, a tek u periodu 1830 - 1850. godine se stvara američki common law. Osnovni razlog je bila potreba za pravnom sigurnosti za što je trebala sudska praksa - presedani. Početkom 20. stoljeća je ta sigurnost počela poprimati obilježje konzervativnosti, što je dovelo do većeg djelovanja zakonodavaca, kako država - članica, tako i saveznog.⁸⁵⁶

Najviše razlike između američkog i engleskog prava je posljedica federalnog načela, a najveća sličnost je pravilo presedana. Ipak, dok su u Engleskoj sudovi od 18. stoljeća prihvatili pravilo apsolutnog presedana, u SAD-u nisu postojale te mogućnosti. Naime, Vrhovni sud SAD-a nije poštivao doktrinu presedana onoliko strogo kao dom Lordova u Engleskoj. Pravilo presedana nije slijepo poštivanje ranije presude, već mogućnost koristiti se ranijim iskustvom i mudrošću, ali i pravo odbaciti presedan zbog manjkavosti. Iako je precedentno pravo osnova američkog pravnog mišljenja, danas je više oblik tumačenja i nadopune zakonskog prava nego način stvaranja prava. „I za američko pravo, kao i za englesko, bitno je reći: pravo je posve u rukama pravnih praktičara (prije svega sudaca), a pravna teorija je tek pokušaj objašnjenja te prakse.“⁸⁵⁷

⁸⁵⁵ Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, II. knjiga - Novi vijek, op. cit., str. 140.

⁸⁵⁶ Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, II. knjiga - Novi vijek, op. cit., str. 141.

⁸⁵⁷ Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, II. knjiga - Novi vijek, op. cit., str. 142-143.

6.1.1. Velika Britanija

Prvo društvo za sprječavanje okrutnosti prema životinjama u Velikoj Britaniji je osnovano 1824. godine, u Londonu te će ubrzo postati Kraljevsko društvo za zaštitu životinja (Royal Society for the Protection of Animals - RSPCA).^{858 859}

Cilj ovog društva je bio sprečavanje okrutnosti prema životinjama, ali i jačanje empatije prema tim osjećajnim bićima, no njihov se status unatoč tome nije puno mijenjao do 1911. godine kad je Parlament usvojio Zakon o zaštiti životinja (Protection of Animals Act). Taj zakon je ustanovljen na sljedećem načelu: „Dok su ljudi slobodni da podjarmljuju životinje, pogrešno je da im nanose nepotrebnu patnju“.⁸⁶⁰

Unatoč propisanim kaznama za okrutno postupanje prema životinjama (poput raznih grubosti u tipu batinjanja, pretjeranog uprezanja, pretovarivanja, svih oblika mučenja, zapostavljanja i nehumanog ophođenja prema životinjama), Zakon nije imao velikih rezultata. Iako je predstavljao napredak u vremenu kad je donesen, u osnovi je bio izrazito antropocentričan.⁸⁶¹

Napredak na području zaštite životinja postignut je sedamdesetih godina 20. stoljeća posebno što se tiče životinja koje se drže za proizvodnju, i djelomično životinja na kojima se vrše znanstvena istraživanja. Na to je veliki utjecaj imala knjiga Ruth Harrison pod naslovom „Životinje strojevi“.⁸⁶²

Knjiga je kroz svoje opise doživljaja i tragedija životinja kroz koje prolaze dok žive na farmama izazvala veliki dio javnosti da se založe za slobodu kretanja stoke i humaniji odnos

⁸⁵⁸ Kraljevsko društvo za zaštitu životinja (Royal Society for the Protection of Animals). Preuzeto s: <https://www.rspca.org.uk/>, pristup: 09.12.2021.

⁸⁵⁹ Više o početku borbe za zaštitu prava životinja u Velikoj Britaniji i osnivanju Društva RSPCA vidjeti u Glavi 2., poglavlje 2.3.2.

⁸⁶⁰ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op. cit., str. 73, prema: Guither, H.D., Animal Rights - History and Scope of a Radical Social Movement, Southern Illinois University Press, 1998., str. 2.

⁸⁶¹ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op. cit., str. 74.

⁸⁶² Harrison, R., Animal Machines: The New Factory Farming Industry, Stuart (Vincent) & J.M.Watkins Ltd, London, 1964.

prema tim životinjama. Njihov život u potpuno neadekvatnim uvjetima, skoro u potpunosti imobilizirane, često automatski hranjene i ostalo, pokazao je da se život na farmama isključivo okreće oko profita, a životinje samo služe za finalni proizvod - meso (čak nije bitna ni „kvaliteta“ ma koliko to grozno zvučalo). Ovakva zapažanja su izazvala veliki interes javnosti jer su se odnosila i na njihovo vlastito zdravlje.

Unatoč tomu što je Velika Britanija poznata po pokretu antivivisekcionista, u njoj samoj pokret nije zaživio do usvajanja Europske konvencije 1986. godine.⁸⁶³ Tek nakon usvajanja Konvencije i primjene Direktive Europske zajednice od 1986. godine⁸⁶⁴, ovo područje se izdvaja iz općih odredbi za zaštitu životinja i potpunije se regulira Zakonom o zaštiti životinja iz 1986. godine koji donosi niz odredaba kojima se štite životinje za eksperimente ili druge znanstvene svrhe. Nadzor nad provedbom donesenih odredbi se daje u nadležnost Sekretaru za unutrašnje poslove (Home Secretary) i Komitetu za postupke sa životinjama (Animal Procedure Comitee).⁸⁶⁵

Što se tiče zaštite divljih životinja u Velikoj Britaniji, zaštita ovih životinja uvedena je vrlo sporo. Za navedeno ima više razloga. Prije svega, prema common law-u vladalo je uvjerenje o potpunoj slobodi lova. U engleskim (pogotovo) visokim krugovima lov je bio dio tradicije i pravila vezana uz lov su bila teško prihvatljiva.

Ipak, u skladu s vremenom i društvenim promjenama postepeno se uvode zakoni o lovstvu koji sadrže periode lovostaja, kao i zabrane određenih metoda odnosno sredstava za lov.⁸⁶⁶

⁸⁶³ Europska konvencija za zaštitu kraljevnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe potpisana je 18.03.1986. godine u Strasbourgu. Stupila je na snagu 01.01.1991. godine. Do sada su Konvenciju potpisale i/ili ratificirale 23 države, uključujući i Europsku uniju. Preuzeto s:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=123> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁶⁴ Legislation for the protection of animals used for scientific purposes. Directive 2010/63/EU revising Directive 86/609/EEC on the protection of animals used for scientific purposes was adopted on 22 September 2010. Directive 2010/63/EU as amended by Regulation (EU) 2019/1010. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/legislation_en.htm , pristup: 09.12.2021.

⁸⁶⁵ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op. cit., str. 79.

⁸⁶⁶ Ibidem.

U pozitivnom pravu Velike Britanije za zaštitu opstanka i dobrobiti životinja najveći značaj imaju odredbe Zakona o dobrobiti životinja iz 2006. godine (Animal Welfare Act).⁸⁶⁷

Dobrobit svih uzgojenih životinja zaštićena je Zakonom o dobrobiti životinja iz 2006. prema kojem je nanošenje nepotrebne patnje bilo kojoj životinji kazneno djelo. Zakon također sadrži dužnost brige prema životinjama - svatko odgovoran za životinju mora poduzeti razumne korake kako bi osigurao zadovoljenje potreba za dobrobit životinje.

Prije Zakona o dobrobiti životinja, zaštita životinja bila je uvelike reaktivna i mjere su se mogle poduzeti samo nakon što je životinja već nepotrebno patila.

Zakon iz 2006. godine uveo je važan i novi koncept za vlasnike kućnih ljubimaca i odgovorne za domaće životinje, na primjer uzgajivače, one koji imaju radne životinje ili životinje na farmi u Engleskoj i Walesu.

Zakon iz 2006. godine u svom članku 1. definira „životinju” kao kralježnjaka koji nije čovjek. Odredbe zakona se odnosi na zaštitu navedenih životinja, ali ne i njihove fetalne ili embrionalne oblike.⁸⁶⁸

Zakonom je predviđena mogućnost proširenja definicije zaštite „životinja“ od strane odgovarajućeg nacionalnog tijela za sve ili bilo koje svrhe Zakona, tako da uključuje beskralježnjake bilo kojeg opisa, a što se može provoditi samo ako je odgovarajuće nacionalno tijelo uvjeren, na temelju znanstvenih dokaza, da životinje dotične vrste mogu proživjeti bol ili patnju.⁸⁶⁹

U svom članku 2. Zakon definira „zaštićenu životinju“: 1. kao vrstu koja je domestificirana u Velikoj Britaniji; 2. ako je pod kontrolom čovjeka, bilo na trajnoj ili privremenoj osnovi; ili 3. ako ne živi u divljini.⁸⁷⁰

⁸⁶⁷ Animal Welfare Act 2006. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁶⁸ Animal Welfare Act 2006, članak 1., stavak 1. i 2. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/1> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁶⁹ Animal Welfare Act 2006, članak 1., stavak 3-4. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/1> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁷⁰ Animal Welfare Act 2006, članak 2., Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/2> , pristup: 09.12.2021.

Zakon u svom članku 3. propisuje odgovornost za životinje. Propisano je da se odgovorna osoba za životinju smatra ona koja se brine za životinju trajno ili privremeno te vlasnik (ili posjednik) životinje, koji se smatra uvijek odgovornim za životinju u njegovom vlasništvu.⁸⁷¹

Nakon uvodnog dijela koji sadrži četiri članka slijedi odjeljak pod naslovom: „Prevenција ozljede“⁸⁷².

Odjeljak u članku 4. Zakon regulira kaznenu odgovornost ukoliko je došlo do nepotrebne patnje životinje. Može se raditi o kaznenom djelu osobe čiji je čin ili pak propuštanje djelovanja uzrokovalo patnju životinje jer je osoba znala ili trebala znati da će djelo, ili propust dovesti do toga. Zatim, može se raditi o kaznenom djelu osobe koja je odgovorna za životinju neovisno o tome je li uzrok radnja te osobe, ili radnja (propuštanje djelovanja) neke druge osobe što je uzrokovalo patnju životinje. Dakle, imamo dvije situacije. U prvoj, djelo postoji kada jedna osoba svojim činjenjem ili nečinjenjem prouzroči nepotrebnu patnju životinje, a da je pri tome znala ili mogla znati da će njezino činjenje ili nečinjenje prouzrokovati posljedicu navedenu člankom 4. U drugoj situaciji, osoba koja je odgovorna za životinju propusti poduzeti potrebne mjere (nadziranje ili neki drugi način) kako bi spriječila drugu osobu da činjenjem ili nečinjenjem prouzroči nepotrebne patnje životinji. Kriterij za određivanje je li patnja u određenom slučaju bila nepotrebna se zasnivaju na procjeni: je li se patnja razumno mogla izbjeći ili smanjiti; je li ponašanje koje je uzrokovalo patnju bilo u skladu s bilo kojim relevantnim aktom ili bilo kojim relevantnim odredbama licence ili kodeksa prakse izdanog na temelju zakona; je li ponašanje koje je uzrokovalo patnju imalo legitimnu svrhu, kao što je: svrha koristi životinji, ili svrha zaštite osobe, imovine ili druge životinje; je li patnja bila razmjerna svrsi dotičnog ponašanja te je li dotično ponašanje u svim okolnostima bilo ponašanje razumno kompetentne i humane osobe.⁸⁷³

⁸⁷¹ Animal Welfare Act 2006, članak 3., Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/3> , pristup: 09.12.2021

⁸⁷² Animal Welfare Act 2006, Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/crossheading/prevention-of-harm> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁷³ Animal Welfare Act 2006, članak 4., Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/4> , pristup: 09.12.2021.

Članak 5. regulira kazneno djelo koje se sastoji u zabrani sakaćenja. Prvi oblik djela postoji kad osoba provodi zabranjeni postupak na zaštićenoj životinji ili uzrokuje da se takav postupak provede na takvoj životinji. Drugi oblik djela postoji u slučaju kad osoba koja je odgovorna za životinju dopusti ili propusti poduzeti sve razumne mjere nadzora te druga osoba provede zabranjeni postupak na zaštićenoj životinji. Zabranjeni postupci odnose se na provođenje postupka koji uključuje ometanje osjetljivih tkiva ili koštane strukture životinje, osim u svrhu njenog medicinskog liječenja. Navedene zabrane se ne primijenjuju jedino u okolnostima koje nadležno nacionalno tijelo može odrediti propisima.⁸⁷⁴

Članak 6. regulira zabranu kupiranja psećih repova. Članak predviđa pet različitih situacija odnosno oblika ovog djela.

Prvi oblik djela podrazumijeva uklanjanje cijelog ili bilo kojeg dijela repa psa, osim u svrhu liječenja. Drugi oblik djela može počiniti osoba koja je odgovorna za životinju te dopusti ili propusti poduzeti razumne mjere (nadzora ili na neki drugi način) kako bi spriječila da druga osoba ukloni cijeli ili bilo koji dio repa psa, osim u svrhu liječenja. Oba navedena djela ne vrijede ako je pas certificirani radni pas koji nije stariji od 5 dana. Treći oblik djela sastoji se u propuštanju osobe koja posjeduje psa kojem je rep u cjelini ili djelomično uklonjen na dan ili nakon početka važenja ovih zakonskih odredbi da poduzme odgovarajuće mjere kako bi pas kao takav bio identificiran u skladu s propisima usvojenim od strane nadležnog državnog organa. Četvrti oblik djela sastoji se u tome da osoba pokaže psa na priredbi na koju se uz plaćanje naknade primaju građani, a kome je rep u cjelosti ili djelomično uklonjen na dan početka ili nakon početka važenja ovih zakonskih odredbi. Peti oblik djela postoji ako osoba svjesno da neistinite podatke veterinarskom kirurgu u vezi s davanjem uvjerenja u smislu ovoga članka.⁸⁷⁵

Članak 7. regulira kazneno djelo davanje otrova ili bilo kakvih štetnih supstanci (štetnih droga). Osoba čini ovo kazneno djelo ako bez zakonitih ovlasti ili razumnog opravdanja, daje bilo koju otrovnu ili štetnu drogu ili tvar zaštićenoj životinji, znajući da je otrovna ili štetna, ili uzrokuje da zaštićena životinja uzme bilo koju otrovnu ili štetnu drogu ili tvar, znajući da je otrovna ili štetna. Drugi oblik ovog djela postoji kad osoba koja je

⁸⁷⁴ Animal Welfare Act 2006, članak 5., Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/5> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁷⁵ Animal Welfare Act 2006, članak 5. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/6> , pristup: 09.12.2021.

odgovorna za životinju bez zakonskog ovlaštenja ili razumnog opravdanja dozvoli da druga osoba daje životinji otrovnu ili štetnu drogu ili tvar ili navede životinju da uzme takvu drogu ili tvar. Dakle, dopušta da se to dogodi ili, znajući da je lijek ili tvar otrovna ili štetna, propusti poduzeti takve korake (bilo nadzorom druge osobe ili na neki drugi način) koji su bili razumni u svim okolnostima da spriječi da se to dogodi.⁸⁷⁶

Članak 8. regulira i zabranjuje borbu pasa. Prvo, osoba čini ovo kazneno djelo ukoliko: 1. uzrokuje tučnjavu životinja ili pokušava to učiniti; 2. svjesno prima novac za ulazak u borbu životinja; 3. svjesno objavljuje predloženu borbu životinja; 4. pruža informacije o borbi životinja drugome s namjerom da omogući ili potakne prisustvovanje borbi; 5. daje ili prihvaća okladu na ishod borbe životinja ili na vjerojatnost da se nešto dogodi ili ne dogodi tijekom borbe životinja; 6. sudjeluje u borbi životinja; 7. ima u svom posjedu bilo što dizajnirano ili prilagođeno za korištenje u vezi sa borbom životinja s namjerom da se tako koristi; 8. drži ili trenira životinju za korištenje u vezi s borbama životinja; 9. drži prostorije za korištenje za borbu životinja. Drugi oblik ovog djela predviđa da osoba čini ovo kazneno djelo ako je bez zakonske ovlasti ili razumnog opravdanja nazočna borbi životinja. Treći oblik predviđa počinjenje ovog kaznenog djela ukoliko osoba bez zakonitih ovlasti ili razumnog opravdanja: 1. svjesno dostavlja video snimku borbe životinja; 2. svjesno objavi video snimku borbe životinja; 3. svjesno pokazuje drugome video snimku borbe životinje ili 4. posjeduje videosnimku borbe životinja, znajući da je takva snimka, s namjerom da je dostavi. Kazneno djelo ne postoji ukoliko se radi o snimci borbe pasa koja se nije dogodila na tlu Velike Britanije ili ukoliko se dogodila prije stupanja na snagu Zakona iz 2006. godine te ukoliko je snimak nabavljen, objavljen ili prikazan radi uključivanja u programsku (informativnu) uslugu.⁸⁷⁷

U odjeljku koji ima naslov „Promicanje dobrobiti“ nalazi se članak 9. koji regulira dužnost osobe odgovorne za životinju da osigura njezinu dobrobit. Takva osoba čini kazneno djelo ako ne poduzme mjere koje su razumne u svim okolnostima kako bi osigurala zadovoljenje potreba životinje za koju je odgovorna u mjeri u kojoj to zahtijeva dobra praksa. Potrebe životinje u smislu ovoga Zakona podrazumijevaju: 1. potrebu za prikladnim okruženjem, 2. potrebu za odgovarajućom prehranom, 3. potrebu da zadovolji svoje normalno

⁸⁷⁶ Animal Welfare Act 2006, članak 7. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/7> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁷⁷ Animal Welfare Act 2006, članak 9. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/8> , pristup: 09.12.2021.

ponašanje (primjerice redovite šetnje, igra te ostalo ovisno o pasmini), 4. potrebu da bude smještena zajedno ili odvojena od drugih životinja te 5. zaštitu od boli, patnje, ozljeda i bolesti.⁸⁷⁸

Sukladno odjeljku „Kodeks prakse“ (koji obuhvaća članke 14.-17.)⁸⁷⁹ odgovarajuće nacionalno tijelo može izdati i s vremena na vrijeme revidirati kodekse ponašanja u svrhu pružanja praktičnih smjernica u pogledu bilo koje odredbe donesene ovim Zakonom ili na temelju njega.⁸⁸⁰

Nakon osude za djela iz ovog Zakona može se izreći: zatvor ili novčana kazna, oduzimanje životinje, uništenje životinje (u njenom interesu), oduzimanje opreme za borbe, diskvalifikacija i drugo.⁸⁸¹

Duljina kazne zatvora i/ili novčana kazna je temeljito opisana za svako pojedino kazneno djelo u članku 32. ovog Zakona.⁸⁸²

Ako je osoba osuđena za kazneno djelo iz bilo kojeg od članaka 4., 5., 6. stavak 1. i (2), 7., 8. i 9. vlasnik životinje u odnosu na koju je kazneno djelo počinjeno, sud će ili pred kojim je osuđen može, umjesto ili pored postupanja s njim na bilo koji drugi način, donijeti naredbu o oduzimanju vlasništva nad životinjom i njenom raspolaganju.⁸⁸³

Sud pred kojim je osuđena određena osoba može, umjesto ili pored postupanja s njom na bilo koji drugi način, donijeti nalog kojim se ona diskvalificira po bilo kojem ili više pododjeljaka za razdoblje koje smatra prikladnim. Takva osoba može biti diskvalificirana od: 1. posjedovanja životinja; 2. držanja životinja; 3. sudjelovanja u držanju životinja, i 4.

⁸⁷⁸ Animal Welfare Act 2006, članak 9. Preuzeto s:

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/9> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁷⁹ Animal Welfare Act 2006, Codes of practice. Preuzeto s:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁸⁰ Animal Welfare Act 2006, članak 14. Preuzeto s:

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/14> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁸¹ Animal Welfare Act 2006, Post-conviction powers. Preuzeto s:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁸² Animal Welfare Act 2006, članak 32. Preuzeto s:

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/32> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁸³ Animal Welfare Act 2006, članak 33., stavak 1. Preuzeto s:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/33> , pristup: 09.12.2021.

sudjelovanja u dogovoru prema kojem ima pravo kontrolirati ili utjecati na način na koji se životinje drže. Diskvalifikacija prema ovom pododjeljku može diskvalificirati osobu da se bavi trgovinom životinjama: 1. od prijevoza životinja, i 2. organiziranja prijevoza životinja.⁸⁸⁴

Zabrana traje onoliko koliko sud smatra da je potrebno, a može se odnositi na sve ili samo neke vrste životinja. Kršenje navedenih zabrana također predstavlja kazneno djelo.⁸⁸⁵

Zadnje poglavlje Zakona se odnosi na općenite odredbe koje ujedno služe i za provođenje Zakona: članak 51. regulira djelatnost inspektora (inspektori su imenovani od strane odgovarajućeg nacionalnog tijela ili lokalne vlasti te neće odgovarati ni u jednom građanskom ili kaznenom postupku za bilo što učinjeno u navodnom obavljanju svojih funkcija iz ovoga Zakona ako je sud uvjeren da je djelo učinjeno u dobroj vjeri i da su za to postojali opravdani razlozi), članak 52. regulira uvjete za izdavanje naloga, članak 53. regulira ovlasti za ulazak, pregled i pretres, članak 54. regulira ovlast za zaustavljanje i zadržavanje vozila, članak 55. regulira ovlast za zadržavanje plovila, zrakoplova i letjelica, članak 56. regulira pribavljanje dokumenata u vezi s izvršavanjem naloga, članak 57. regulira prekršaje od strane korporativnih tijela, članak 58. znanstvena istraživanja, članak 59. ribolov itd.⁸⁸⁶

6.1.2. Sjedinjene američke države

S obzirom na kratki kronološki razvoj zaštite prava životinja u Sjedinjenim američkim državama prikazan u poglavlju broj 2, odjeljak 2.3.1., ovdje će uglavnom biti predstavljeno suvremeno zakonodavstvo na tom području.

Propisi posvećeni spriječavanju okrutnosti prema životinjama su na američkom kontinentu postojali još od sredine 17. stoljeća, no na federalnom nivou su tek u novije vrijeme doneseni zakoni čiji cilj je smanjenje patnje životinja, naročito domaćih koje se

⁸⁸⁴ Animal Welfare Act 2006, članak 34.

Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/34> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁸⁵ Animal Welfare Act 2006, članak 34., stavak 9.

Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/34> , pristup: 09.12.2021.

⁸⁸⁶ Animal Welfare Act 2006, General. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/crossheading/general> , pristup: 09.12.2021.

uzgajaju na intenzivan način, na farmama, kao i onih koje se koriste u znanstvenim istraživanjima.

Problematika zaštite životinja je na američkom području i danas regulirana prilično neujednačeno i loše, a osnovni razlog tome je podjela zakonodavne nadležnosti između federacije i pojedinih članica američke federacije.⁸⁸⁷

Na federalnom nivou su tek u novije vrijeme (počevši od druge polovine 20. stoljeća) usvojeni zakoni koji su usmjereni na smanjenje patnje životinja, posebno onih koje se uzgajaju za proizvodnju (na farmama) i životinjama nad kojima se provode znanstvena istraživanja (vivisekcija).

Paunović ističe da kritičari federalnih zakona iznose činjenicu da mora biti normirana i dodatna zaštita životinja koja bi išla i preko onoga što se uglavnom naziva „humanim“ tretmanom životinja. Njihovi su argumenti da ukoliko zakoni žele imati za cilj smanjenje patnje životinja, moraju imati barem tri osobine: 1. moraju zabraniti eksploataciju životinja, a ne samo zabraniti „nepotrebnu“ patnju ili promovirati „humani“ tretman; 2. moraju izričito priznati da životinje imaju interese koji ne mogu biti žrtvovani zbog uobičajenih razloga povoljnijih po čovjeka; 3. priznanje da životinje imaju pravo na poštovanje i priznavanje njihovih prava i interesa zato što su bića s urođenim vrijednostima koja nadilaze vrijednost vlasništva ili interesa koji ljudi mogu imati u odnosu na životinje.⁸⁸⁸

Što se tiče životinja koje se koriste u znanstvenim istraživanjima postupak njihovog humanijeg tretmana je tekao izuzetno sporo. Upravo zbog velikog protivljenja i snažnog lobija znanstvenih institucija, SAD nije donosio nikakav svrsishodan zakon koji bi tim životinjama olakšao patnje.

Iako je većina federalnih država donijela neke vrste propisa uglavnom su odredbe isključivale onaj dio koji se odnosi na istraživanja koja se provode nad životinjama.⁸⁸⁹

Ipak, u zadnje vrijeme dva zakona, čiji je cilj zaštititi životinje koje se koriste u znanstvenim istraživanjima su usvojena pod pritiskom, i uz pomoć organizacija za prava

⁸⁸⁷ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. 81.

⁸⁸⁸ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. 82.; Jasper, M.C., Animal Rights Law, op. cit., str. 1.

⁸⁸⁹ Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit. str. 17.

životinja. To su: 1. Zakon o autorizaciji (Authorisation Act) koji trajno utvrđuje Odbor međudržavnih agencija čiji je zadatak koordinacija i validacija alternativnih metoda postupanja (Interagency Coordinating Committee on the Validation of the Alternative Methods - ICCVAM), i 2. Zakon o poboljšanju zdravlja, održavanju i zaštiti čimpanza u vlasništvu države koje više nisu prikladne u znanstvenim projektima koje financira federalna država.⁸⁹⁰

U pozitivnom pravu Sjedinjenih američkih država mogu se izdvojiti tri federalna zakona koja su najviše doprinijela dobrobiti životinja, a to su: 1. Zakon o humanim metodama klanja životinja iz 1958. godine (The US Humane Methods of Slaughter Act)⁸⁹¹, 2. Zakon o dobrobiti životinja iz 1966. godine (The US Animal Welfare Act)⁸⁹² i 3. Zakon o dvadeset osam sati (The US Twenty-Eight Hour Law).⁸⁹³

Zakon o dobrobiti životinja iz 1966. godine je prvi federalni zakon koji obuhvaća najveći broj propisa posvećenih dobrobiti životinja.

Zakon o dobrobiti životinja (Animal Welfare Act - AWA) je prvi federalni zakon u SAD-u koji doista regulira životinje u istraživanju. AWA se primjenjuje na prijevoznike životinja, rukovatelje, trgovce, uzgajivače izlagače, laboratorije za znanstvena istraživanja te postavlja minimalne standarde skrbi koje se moraju pružiti životinjama – uključujući smještaj, rukovanje, sanitaciju, hranu, vodu, veterinarsku skrb i zaštitu od ekstremnih vremenskih

⁸⁹⁰ Ibidem.

⁸⁹¹ United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-humane-methods-livestock-slaughter> ; Humane Methods of Slaughter Act. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/humane-methods-slaughter-act> , pristup: 10.12.2021.

⁸⁹² The Animal Welfare Act. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/animal-welfare-act> ; Legislative History of the Animal Welfare Act: Introduction. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/legislative-history-animal-welfare-act-introduction> , pristup: 10.12.2021.

⁸⁹³ United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> ; A Review: The Twenty-Eight Hour Law and Its Enforcement, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/20TwentyEightHourLawReport.pdf> , pristup: 10.12.2021.

uvjeta. Obuhvaća toplokrvne vrste, s izuzetkom ptica, štakora iz roda *Rattus* i miševa iz roda *Mus* - uzgojenih za korištenje u istraživanju.⁸⁹⁴

Zakon sadrži osnovno zakonodavstvo koje je do sada usvojeno, a regulira upotrebu životinja u znanstvenim istraživanjima - u praksi poznato kao „vivisekcija“.⁸⁹⁵

Zakon se primjenjuje na sve znanstveno - istraživačke laboratorije koji se definiraju kao škola (osim osnovnih i srednjih), institucija, organizacija ili osoba koja: 1. koristi ili namjerava koristiti žive životinje pri istraživanju; 2. kupuje ili prijevozi žive životinje, i 3. za ciljeve istraživanja dobiva sredstva od državnog ministarstva ili agencije.⁸⁹⁶

Zakon snažno podržava Russellove i Burchove „3R“: 1. zamjena životinja u istraživanju alternativama; 2. smanjenje broja životinja korištenih u pokusima; i 3. usavršavanje skrbi i tretmana životinja koje se i dalje koriste u istraživanju, testiranju i obrazovanju.

Zakon osigurava sredstva laboratorijskom osoblju koje provodi istraživanja kako bi se isto potaknulo na poboljšanje smještaja i rukovanja životinjama u istraživanju te je bio na čelu napora da se neljudskim primatima osigura socijalno stanovanje koje zadovoljava njihove potrebe u ponašanju u najvećoj mogućoj mjeri. Zakon je snažan zagovornik poučavanja životinja da surađuju tijekom rutinskih postupaka umjesto korištenja uklanjanja iz kućnog kaveza koji izaziva stres i prisilno ograničavanje.

Stroga provedba Zakona o dobrobiti životinja, glavnog federalnog zakona o zaštiti životinja u istraživanju, jedan je od primarnih ciljeva.⁸⁹⁷

⁸⁹⁴ Animal Welfare Act, Animal Welfare Institut. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animal-welfare-act>, pristup: 10.12.2021.

⁸⁹⁵ Tekst zakona vidjeti u : Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit. , Appendix, str. 123-146.

⁸⁹⁶ Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit., str. 18-19.

⁸⁹⁷ Animals in Laboratories, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories> , pristup: 10.12.2021.

Daljnje inzistiranje za poboljšanje uvjeta laboratorijskih životinja omogućilo je donošenje Zakona o dobrobiti laboratorijskih životinja (P.L. 89-544)⁸⁹⁸.

Zakon postavlja minimalne standarde skrbi i smještaja za pse, mačke, primare, zečeve, hrčke i zamorce u prostorima trgovaca životinjama i laboratorija te zahtijeva identifikaciju pasa i mačaka radi sprječavanja krađe. Trgovci moraju biti licencirani, a laboratoriji moraju biti registrirani.⁸⁹⁹

Dana 23.12.1985. godine usvojen je Zakon o sigurnosti hrane (P.L. 99-198)⁹⁰⁰, sveobuhvatni zakon o farmi. Zakon o poboljšanim standardima za laboratorijske životinje (Improved Standards for Laboratory Animals Act - ISLAA)⁹⁰¹ uključen je u Zakon o sigurnosti hrane.

To je amandman na Zakon o dobrobiti životinja, namijenjen minimiziranju boli životinja u laboratoriju. Uspostavlja informacijsku službu u Nacionalnoj poljoprivrednoj knjižnici, u suradnji s Nacionalnom medicinskom knjižnicom, za pružanje podataka o alternativama životinjama u istraživanju, sprječavanje nenamjernog umnožavanja eksperimenata i ispitivanja te pružanje informacija institucijama za osposobljavanje znanstvenika i drugog osoblja u humanoj praksi, kako to zahtijeva novi zakon.

Svaka registrirana znanstveno istraživačka ustanova mora imenovati Povjerenstvo za životinje. Povjerenstvo mora imati najmanje tri člana koji imaju dovoljno sposobnosti i znanja da procijene pitanje opravdanosti tretmana prema životinjama u eksperimentima (uključujući

⁸⁹⁸ The Animal Welfare Act - Public Law 89-544 Act of August 24, 1966. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/animal-welfare-act-public-law-89-544-act-august-24-1966> , pristup: 10.12.2021.

⁸⁹⁹ Animal Welfare Act. Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories> , pristup: 10.09.2021.

⁹⁰⁰ The Food Security Act of 1985 (P.L. 99-198, also known as the 1985 U.S. Farm Bill) Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-99/pdf/STATUTE-99-Pg1354.pdf> ; Food Security Act of 1985 Pub. L. No. 99-198, 99 Stat. 1354, Preuzeto s: <https://nationalaglawcenter.org/wp-content/uploads/assets/farmbills/1985-1.pdf> , pristup: 11.12.2021.

⁹⁰¹ Improved Standards for Laboratory Animals Act - ISLAA. Preuzeto s: <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/senate-bill/1233> , pristup: 11.12.2021.

veterinara i nepristranu osobu, koji će zastupati opći interes zajednice za dobrobit životinja).⁹⁰²

Znanstvenici koji vrše istraživanja su dužni razmotriti alternative i konzultirati se s veterinarom prije početka bilo kakvog pokusa koji bi mogao uzrokovati bol. Moraju se pridržavati standarda koje je postavilo Ministarstvo poljoprivrede za njegu prije i nakon operacije i korištenje lijekova protiv bolova ili eutanaziju te protiv uporabe paralitičkih sredstava bez anestezije i nepotrebne upotrebe iste životinje za više od jedne operacije. Iznimke od standarda mogu se napraviti samo ako je to propisano protokolom istraživanja i ako je dano objašnjenje za svako odstupanje.⁹⁰³

Povjerenstvo mora dva puta godišnje izvršiti inspekcije ovih ustanova i podnijeti izvještaj ukoliko nađe bilo kakve nezakonitosti. Ustanove koje ne surađuju u otklanjanju nedostataka za koji su prijavljene, suočene su s rizikom da od države više ne dobiju novac i da prema njima budu poduzete kaznene mjere Ministarstva poljoprivrede.⁹⁰⁴

Kritičari ovog Zakona i njegovih mogućnosti da stvarno zaštiti životinje, ukazuju da amandmani od 1985. godine, iako imaju cilj priznati interese životinja koje su uključene u znanstvena istraživanja, ipak dozvoljavaju korištenje životinja za svaku svrhu koja se ocijeni „neophodnom“ za istraživanje.⁹⁰⁵

Nakon ovog amandmana, donesena su još tri amandmana: 1990. godine, 2002. godine i 2008. godine.⁹⁰⁶

Poseban odjeljak Zakona o dobrobiti životinja se odnosi na kućne ljubimce.⁹⁰⁷

⁹⁰² Najmanje jedan od članova mora biti veterinar, a jedna osoba ne smije biti povezana s laboratorijem kako bi predstavljala brigu šire zajednice za pravilno korištenje, postupanje i brigu o životinjama. Prema: Jasper, M.C., *Animal Rights Law*, op.cit., str. 19.

⁹⁰³ *Animal Welfare Act*. Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories> , pristup: 11.12.2021

⁹⁰⁴ Jasper, M.C., *Animal Rights Law*, op.cit., str. 19.

⁹⁰⁵ Jasper, M.C., *Animal Rights Law*, op.cit., str. 20.

⁹⁰⁶ *Animal Welfare Act*. Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories> , pristup: 11.12.2021

⁹⁰⁷ §2158. Protection of pets. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

Za kaznenopravnu zaštitu životinja na federalnom nivou veliki značaj imaju odredbe Zakona o dobrobiti životinja kojima su inkriminirane borbe između životinja i s time povezane aktivnosti.⁹⁰⁸

Izraz „pothvat borbe između životinja“ znači svaki događaj, u ili koji utječe na međudržavnu ili vanjsku trgovinu, koji uključuje borbu koja se vodi ili će se voditi između najmanje dvije životinje u svrhu sporta, klađenja ili zabave, osim što izraz ne smatra da „pothvat borbe između životinja” uključuje bilo koju aktivnost čija je primarna svrha korištenje jedne ili više životinja u lovu na drugu životinju. Izraz „životinja“ označava svaku živu pticu ili bilo kojeg živog sisavca, osim čovjeka.⁹⁰⁹

Protuzakonito je da bilo koja osoba svjesno prodaje, kupuje, posjeduje, trenira, transportira, isporučuje ili prima bilo koju životinju u svrhu sudjelovanja životinje u pothvatu borbe između životinja.⁹¹⁰

Nezakonito je ako bilo koja osoba svjesno koristi poštansku uslugu Poštanske službe Sjedinjenih Američkih Država ili bilo koji instrument međudržavne trgovine za komercijalni govor u svrhu reklamiranja borbi životinja ili instrumenta za korištenje u borbi životinja, ili na bilo koji drugi način promicanja pothvata borbe životinja osim ako se izvodi izvan granica Sjedinjenih Država.⁹¹¹

Nezakonito je ukoliko bilo koja osoba svjesno prodaje, kupuje, transportira ili isporučuje u međudržavnoj ili inozemnoj trgovini nož, kuku ili bilo koji drugi oštar

⁹⁰⁸ §2156. Animal fighting venture prohibition. Preuzeto s:

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

⁹⁰⁹ §2156. Animal fighting venture prohibition, članak 26.,stavak 1., točka g. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

⁹¹⁰ §2156. Animal fighting venture prohibition, članak 26., stavak 1., točka b. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

⁹¹¹ §2156. Animal fighting venture prohibition, članak 26., stavak 1., točka c. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

instrument pričvršćen, dizajniran ili namijenjen za pričvršćenje, na nogu ptice za korištenje u pothvatu borbe između životinja.⁹¹²

Postupanje protivno odredbama zabrani borbi između životinja predstavlja zločin (felony) za koji se mogu izreći, kumulativno ili alternativno, novčana kazna i/ili kazna zatvora u trajanju do pet godina. Sada je kazna pooštrena.⁹¹³

Federalni zakon poznat kao Zakon o provedbi zabrane borbe protiv životinja iz 2007. godine (na snazi od 03.05. 2007. godine) izmijenio je Zakon o dobrobiti životinja (Animal Welfare Act - AWA) 7 USC § 2156 (e) i (i), kako bi zabranio međudržavnu ili inozemnu trgovinu noževima, kukama ili sličnim oštrim predmetima koji se koriste u derbijima borbe pijetlova. Također je izmijenio i kazneni zakon kako bi se pooštrile kazne za kršenje AWA-a u vezi s pothvatima u borbi protiv životinja. Ovaj zakon je donesen na temelju poznatog slučaja Michael Vick. Vick je zapravo procesuiran zbog savezne optužbe za zavjeru prema 18 USC § 371.⁹¹⁴

⁹¹² §2156. Animal fighting venture prohibition, članak 26., stavak 1., točka e. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

⁹¹³ Public Law 110–246 110th Congress, 122 STAT. 1651, Sec. 14207. Prohibitions on dog fighting ventures. Preuzeto s: <https://www.congress.gov/110/plaws/publ246/PLAW-110publ246.pdf> , pristup: 11.12.2021.

⁹¹⁴ The Prosecution of Michael Vick: Of Dogfighting, Depravity, Dual Sovereignty, and „A Clockwork Orange“, Adam Harris Kurland. Marquette Sports Law Review, Vol. 21, Article 2. Preuzeto s: <https://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1526&context=sportslaw> , pristup: 11.12.2021.

Uz izmjene i dopune državnih RICO zakona⁹¹⁵, federalni RICO zakon mogao bi se izmijeniti kako bi uključio svaku aktivnost borbe sa životinjama kao predikat. Takva izmjena predviđa dulje zatvorske kazne za počinitelje, veće novčane kazne i oduzimanje imovine korištene u nezakonitoj djelatnosti i dobiti stečene zločinačkim pothvatom. Također, savezni zatvori obično su manje krcati od državnih, što omogućuje smislenije zatvorske kazne.⁹¹⁶

Pristup zaštiti divljih životinja u SAD-u se kretao na sličan način kao u Velikoj Britaniji, ali je razlika u tome što su se za razliku od Velike Britanije, u SAD-u nanijele puno veće štete divljim životinjama od kojih su neke u potpunosti istrijebljene. SAD je puno bogatija faunom i florom već samim time što se prostire skoro preko cijelog kontinenta Sjeverne Amerike.⁹¹⁷

S obzirom na štete koje su učinjene velikom broju životinja te time ugrozile odnosno poremetile ekosustav uspostavljen je sustav nacionalnih rezervata i parkova.

Početni federalni akt namijenjen zaštiti divljih životinja bio je Zakon o pticama selicama iz 1918. godine. Zakon o pticama selicama (The Migratory Bird Treaty Act - MBTA⁹¹⁸) donesen je 1918. za borbu protiv prekomjernog lova i krivolova koji je osiguravao

⁹¹⁵ Savezni zakon o organizacijama pod utjecajem reketiranja i korumpiranih organizacija (RICO) donesen je 1970. kao "krajnji ubojica" u mafijaškim progonima. Prije RICO-a, tužitelji su mogli pojedinačno suditi samo za zločine povezane s mafijom. Budući da su različiti mafijaši počinili svaki zločin, vlada je mogla progoniti samo pojedine kriminalce umjesto da ugasi cijelu kriminalnu organizaciju. Danas vlada rijetko koristi RICO protiv mafije. Umjesto toga, budući da je zakon tako širok, i vladine i građanske strane ga koriste protiv svih vrsta poduzeća, legalnih i ilegalnih. RICO omogućuje kazneni progon svih pojedinaca uključenih u korumpiranu organizaciju. Za kaznene progone mafije, to znači da vlada može krenuti za najvišim vodstvom, kao i za ubojicama i kapoima. John L. Smith opisao je utjecaj RICO-a u članku za Las Vegas Review-Journal: „Nakon RICO-a, mafijaške obitelji počele su pucati pod vrlo ozbiljnom prijetnjom da bi članovi i suradnici mogli biti masovno optuženi za širok raspon kriminalnih aktivnosti.“ Dok je RICO izvorno bio usmjeren na mafiju, tijekom posljednjih 37 godina, tužitelji su ga koristili za napad na mnoge oblike organiziranog kriminala: ulične bande, karte bandi, korumpirane policijske uprave, pa čak i političare. Preuzeto s: Racketeer Influenced and Corrupt Organizations (RICO) Law. Justia. <https://www.justia.com/criminal/docs/rico/>, pristup: 12.12.2021.

⁹¹⁶ 18 US Code § 49 - Enforcement of animal fighting prohibitions. Preuzeto s: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/49>; Animal Fighting: Federal Law. Preuzeto s: <https://aldf.org/article/animal-fighting-facts/animal-fighting-federal-law/>, pristup: 11.12.2021.

⁹¹⁷ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 86.

⁹¹⁸ Zakon o pticama selicama (The Migratory Bird Treaty Act - MBTA) koji je potpisan 1918., jedan je od najstarijih zakona o zaštiti divljih životinja u knjigama. Njegovo stvaranje bila je jedna od prvih velikih pobjeda Nacionalnog društva Audubon, a u godinama od njegova donošenja, MBTA je spasila milijune, ako ne i

ogromnu potražnju za perjem kojim su se ukrašavali ženski šeširi. Državni zakoni o lovu nisu funkcionirali, a populacije ptica su se desetkovale. Isprva se Zakon temeljio na jednom sporazumu iz 1916. između Sjedinjenih američkih Država i Velike Britanije (u ime Kanade) o zaštiti ptica selica. Kasnije su slični ugovori potpisani s Japanom, Rusijom i Meksikom, a zaštita ptica obuhvaćenih ovim ugovorima dodana je MBTA-u.⁹¹⁹

Zakon je propisao federalnim zločinom „uzimanje“ ptica ili dijelova ptica, uključujući perje, ili ubijanje ptica bez posebnog dopuštenja ministra unutarnjih poslova. MBTA također zabranjuje bilo kojoj osobi da koristi mamac za hvatanje ptica selica. Samo „domaće“ vrste ptica selica zaštićene su MBTA-om, a sada postoji 1026 vrsta obuhvaćenih Zakonom, uključujući obične ptice kao što je američka vrana (*Corvus brachyrhynchos*) i 74 rijetke ptice također na popisu ugroženih vrsta, kao što je naočalasta jega (*Somateria fischeri*). Skoro sto godina od donošenja Zakona ptice selice i dalje se suočavaju sa značajnim opasnostima od ljudi, ali ne zbog potražnje za pernatim šeširima. Danas je najveća prijetnja pticama gubitak i/ili degradacija staništa zbog razvoja ili uznemiravanja. Osim toga, stotine milijuna ptica svake godine stradaju u sudarima s avionima, trovanjem i napadima domaćih i divljih mačaka. Ptice selice još uvijek trebaju zakonsku zaštitu.

Osim navedenog, 21. stoljeće doživjelo je nove izazove u zaštiti ptica. Danas se ptice suočavaju s relativno novim problemima kao što su vjetroturbine, komunikacijski tornjevi, naftne jame i visokonaponski dalekovodi. Provedba MBTA protiv nekih od ovih problema

milijarde ptica. Najjednostavnije rečeno, MBTA je zakon koji štiti ptice od ljudi. Kada je Kongres usvojio MBTA 1918., on je kodificirao sporazum koji je već potpisan s Kanadom (tada dijelom Velike Britanije) kao odgovor na izumiranje ili skoro izumiranje brojnih vrsta ptica, od kojih su mnoge lovljene ili radi sporta, ili perja. Prema USFWS-u: „MBTA predviđa da je nezakonito goniti, loviti, uzimati, hvatati, ubijati, posjedovati, prodavati, kupovati, razmjenjivati, uvoziti, izvoziti ili transportirati bilo koju pticu selicu, ili bilo koji dio, gnijezdo ili jaje ili bilo koju takvu pticu, osim ako je to ovlašteno dozvolom koju izdaje tajnik unutarnjih poslova. Primjenjuju se neke regulatorne iznimke. Uzimanje je u propisima definirano kao: 'progoniti, loviti, pucati, raniti, ubiti, uhvatiti, uhvatiti ili prikupiti ili pokušati progoniti, loviti, pucati, raniti, ubiti, zarobiti, uhvatiti ili prikupiti.'“ Od svog prolaska, MBTA je proširio svoj međunarodni opseg (putem sporazuma s Meksikom, Japanom i Rusijom) i zaštitio dodatne vrste (dodavši, na primjer, orlove, jastrebove i druge ptice 1972. godine). Godine 1962. ažuriran je kako bi se pozabavio da plemena Indijanaca mogu skupljati perje zaštićenih ptica za vjerske ceremonije (praksa inače zabranjena od strane MBTA). Preuzeto s: *The Migratory Bird Treaty Act, Explained*, by National Audubon Society, January 26, 2018., <https://www.audubon.org/news/the-migratory-bird-treaty-act-explained>, pristup: 12.12.2021.

⁹¹⁹ The Migratory Bird Treaty Act (MBTA), Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/intro/migratory-bird-treaty-act-mbta>, pristup: 12.12.2021.

obično je sporadična. Međutim, 2013. godine Ministarstvo pravosuđa je po prvi put nametnulo MBTA protiv operatera vjetroelektrane, nametnuvši kaznu od milijun dolara za ubijanje orlova i drugih zaštićenih ptica na dva mjesta u Wyomingu. Ubrzo nakon toga uslijedila je kazna od 2,5 milijuna dolara protiv drugog operatera vjetroelektrane u Wyomingu.⁹²⁰

Osim Zakona o pticama selicama (MBTA), veliki značaj ima Zakon o zaštiti morskih sisavaca (Marine Mammal Protection Act - MMPA) iz 1972. godine⁹²¹, čija je zaštita usmjerena na morske vidre, delfine, morževe, polarne medvjede, kitove itd.

Veliki broj životinjske populacije do tada uopće nije bio zaštićen te je postao žrtvom pretjeranom izlovljavanja. Naime, kitovi i delfini su skoro u potpunosti istrijebljeni, a morske vidre su praktično nestale radi agresivne trgovine njihovim krznom. Nakon duge rasprave u Kongresu, Zakon je usvojen i uveo je „moratorijum“ na hvatanje, odnosno lov, zarobljavanje i ubijanje morskih sisavaca.⁹²²

Zakon o zaštiti morskih sisavaca (MMPA) bio je prvi zakon koji je nalagao pristup upravljanju morskim resursima koji se temelji na ekosustavu. Prema MMPA, Kongres je odredio da primarni cilj upravljanja morskim sisavcima treba biti održavanje zdravlja i stabilnosti morskog ekosustava i, kada je u skladu s tim primarnim ciljem, dobivanje i održavanje optimalne održive populacije morskih sisavaca. Pristup ekosustava ugrađen je u druge statute SAD-a, uključujući Magnuson-Stevensov zakon o očuvanju i upravljanju ribarstvom, u zakonodavstvo drugih zemalja i u međunarodne sporazume kao što je Konvencija o očuvanju morskih živih resursa Antarktika.⁹²³

⁹²⁰ USFWS Enforces MBTA Against Wind Power For Second Time, by Gordon R. Smith on January 9, 2015. Preuzeto s: <https://www.verrill-law.com/environmental-and-energy-law-update/usfws-enforces-mbta-against-wind-power-for-second-time> , pristup: 12.12.2021.

⁹²¹ Marine Mammal Protection Act. Preuzeto s: <https://www.mmc.gov/about-the-commission/our-mission/marine-mammal-protection-act/> , pristup: 12.12.2021.

⁹²² Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit., str. 11.

⁹²³ Marine Mammal Protection Act. Preuzeto s: <https://www.mmc.gov/about-the-commission/our-mission/marine-mammal-protection-act/> , pristup: 12.12.2021.

Zakon o zaštiti morskih sisavaca (MMPA) u skladu s društveno tehnološkim promjenama i drugim prijetnjama morskim sisavcima te samom ekosustavu bilo je potrebno iznova regulirati te je zadnji amandman na Zakon donesen 2018. godine.⁹²⁴

Zakon o ugroženim vrstama iz 1973. godine (Endangered Species Act - ESA) donio je cjelovitu zaštitu divljim životinjama i biljkama.⁹²⁵

Cilj Zakona je primjena pravila međunarodnih konvencija u ovom području pri čemu se spominje i CITES. Zakon sadrži postupak koji bi se trebao poštovati radi očuvanja posebno zaštićenih vrsta i njihovih staništa.⁹²⁶ Zakon poziva na razvijanje i implementaciju planova za očuvanje i preživljavanje ugroženih vrsta kojima prijeti istrijebljenje, kao i listu vrsta životinjskog i biljnog svijeta ustanovljenu od strane posebne Službe SAD za ribu i divlje životinje.⁹²⁷

Jedini pozitivan doprinos ovog zakona je nekoliko slavnih pravnih sporova koji su doprinijeli razvitku ekološke svijesti u SAD-u.⁹²⁸

Federalni Zakon o humanim metodama klanja (The federal Humane Methods of Slaughter Act) donesen je 27.08.1958. godine. Zakon zahtijeva od svih mesnih tvrtki koje spadaju pod federalnu inspekciju da osiguraju humanu metodu klanja, odnosno omamljivanje mehaničkim, električnim ili kemijskim sredstvima prije ubijanja goveda, teladi, konja, mazgi, ovaca, svinja i druge stoke, osim u slučaju klanja za vjerske ili obredne svrhe. Omamljivanje se mora izvesti na brz i učinkovit način prije nego što se životinja okuje, podigne, baci ili posiječe (perad nije uključena).⁹²⁹

Zakon o humanim metodama klanja proširen je 1978. godine amandmanom koji zahtijeva da se goveda, ovce, svinje, koze, konji, mazge i drugi kopitari (perad nije uključena)

⁹²⁴ The Marine Mammal Protection Act of 1972 As Amended through 2018. Preuzeto s: https://www.mmc.gov/wp-content/uploads/MMPA_March2019.pdf , pristup: 12.12.2021.

⁹²⁵ Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit., Dodatak 9., str. 209-252.

⁹²⁶ Endangered Species Act of 1973. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-87/pdf/STATUTE-87-Pg884.pdf> , pristup: 12.12.2021.

⁹²⁷ Endangered Species Act (ESA) of 1973. U.S. Fish & Wildlife Service. Preuzeto s: <https://www.fws.gov/international/laws-treaties-agreements/us-conservation-laws/endangered-species-act.html> , pristup: 12.12.2021.

⁹²⁸ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 88, prema Visković, N., str. 471.

⁹²⁹ Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit., str. 15.

uvezeni u Sjedinjene Američke Države radi mesa zakolju na humani način⁹³⁰. Oni koji izvoze meso u SAD moraju zadovoljiti standarde jednake onima koje zahtijevaju američke mesne tvrtke. Inspektori USDA ovlašteni su zaustaviti liniju klanja na licu mjesta ako uoče da se neka životinja pokrivene vrste kolje ili rukuje u vezi s klanjem na način koji nije u skladu sa zakonom. Klanje se ne smije ponoviti dok se ne isprave nedostaci, bilo da se radi o opremi ili zlouporabama od strane osoblja.⁹³¹

Zakon je kritiziran s puno aspekata od strane animalista. Prvo, animalisti smatraju da zaštita koju nudi ovakav zakon nije dovoljna zbog toga što je ovdje u pitanju primarni interes čovjeka, a ne životinje. Naime, radi se o smanjenju rizika povrede zaposlenika od strane životinje koje su uplašene kada se izvode na klanje.⁹³² Drugo, rezultat ovakvog zakonodavstva i odredbi predstavljaju manje troškove proizvodnje mesa što je opet korist za ljude. Stoga argument „humanog klanja“ ne osigurava životinja nikakvu posebnu zaštitu jer su „prava“ životinja uvijek u funkciji potreba ljudi (antropocentrizam).⁹³³

Zakon o dvadeset osam sati (The Twenty-Eight Hour Law) je federalni zakon koji je na snazi od 1994. godine te kojim je uređen međunarodni prijevoz životinja preko granica pojedinih federalnih jedinica Sjedinjenih Američkih Država, uključujući i životinje koje se uzgajaju radi prehrane, odnosno proizvodnje hrane.

Dakle, ovaj federalni zakon se bavi prijevozom životinja, uključujući one uzgojene za hranu ili proizvodnju hrane, preko državnih granica. Statutom je propisano da se životinje ne

⁹³⁰ Humana metoda klanja definirana je ovim zakonom kao: 1.) metoda kojom se životinja učini neosjetljiva na bol, putem mehaničkih, električnih, kemijskih ili drugih mjera, koje su brze i efikasne prije nego što se stavlja u lance, digne na kuke, baci ili isječe; 2.) metoda u skladu s ritualnim zahtjevima židovske vjere, ili bilo kojeg drugog religijskog uvjerenja po kojem životinja gubi svijest anemijom mozga izazvanog simultanim i trenutnim prekidom arterija karotide s oštrim instrumentom. Prema: Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit., str. 16.

⁹³¹ Ibidem.

⁹³² Toliko o činjenici da itekako (pred)osjećaju (op. autora).

⁹³³ Između ostalog, Zakon ne pokriva manje klaonice, koje nisu pod kontrolom federalnih inspektora. Prepušteno je pojedinim državama da donose svoje posebne zakone kojima uređuju postupke „humanog“ klanja i postupanja sa stokom. Većina država je donijelo neke vrste zakona o „humanom“ klanju koji su u najvećoj mjeri temeljeni na Federalnom zakonu. Prema: Jasper, M.C., Animal Rights Law, op.cit., str. 16.

moгу prevoziti više od dvadeset osam uzastopnih sati, a da se ne iskrcaju pet sati radi odmora, vode i hrane.⁹³⁴

Izuzetno ovce mogu biti zatvorene dodatnih osam uzastopnih sati bez istovara kada period od dvadeset osam sati zatočeništva završi noću. Druge životinje mogu biti zadržane dulje od dvadeset osam sati kada se ne mogu istovariti zbog slučajnih ili neizbježnih razloga koji se nisu mogli predvidjeti ili izbjeći opreznim postupanjem. Trajanje prijevoza od dvadeset osam sati može u iznimnim situacijama biti produljeno na trideset šest uzastopnih sati kada vlasnik, ili osoba koja ima skrbništvo nad životinjama koje se prevoze zatraži, u pisanom obliku i odvojeno od teretnice ili drugog željezničkog obrasca, da se razdoblje od dvadeset osam sati produži na trideset šest sati. Životinje koje se prevoze moraju se istovariti na humani način u torove opremljene za hranjenje, vodu i odmor najmanje pet uzastopnih sati. Vlasnik ili osoba koja čuva životinje dužna je hraniti i napojiti životinje. Ova pravila se ne primjenjuje kada se životinje prevoze u vozilu ili plovilu u kojem imaju hranu, vodu, prostor i mogućnost odmora.⁹³⁵

Za razliku od Zakona o dobrobiti životinja, ovaj federalni zakon ne predviđa kaznenopravnu odgovornost, već samo građanskopravnu za osobu koja prekrši odredbe zakona.⁹³⁶

6.2. Europsko - kontinentalno pravo

U državama anglosaksonskog prava, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim američkim državama je započela borba za prava životinja, međutim zadnjih desetljeća europske države niti malo ne zaostaju, već se naprotiv događa „pravna revolucija“ na području zaštite životinja.

Kontinentalni pravni sustav karakterizira načelo zakonitosti stoga su europske države u svoja nacionalna zakonodavstva postepeno uvodile veliki broj pravnih dokumenata

⁹³⁴ The Twenty Eight Hour Law. United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals. Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> , pristup: 12.12.2021.

⁹³⁵ Ibidem.

⁹³⁶ Ibidem.

donesenih pod okriljem Vijeća Europe, kao i niza pravnih dokumenata (preporuka, direktiva, pravila itd.) donesenih od strane nadležnih organa Europske Unije.

U tom smislu su se zakonodavstva europskih država najviše približila konceptu istinske „zaštite životinja“. Iako većina pravnih sustava europskih država i dalje životinje smatra objektom prava, polako se kreće (barem u normativnom smislu) od antropocentrizma, koji ljude smatra središnjim ili najznačajnijim cjelinama na svijetu, ka biocentričnom gledištu, koji smatra da sva živa bića imaju urođenu vrijednost te da su ljudi samo još jedna vrsta, a da im pri tom ne daju unutarnju veću vrijednost.⁹³⁷

Najveća zaštita je, čini se, pružena životinjama koje se nazivaju „kućni ljubimci“, i to pod snažnim utjecajem Europske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, posebno pasa i mačaka (kao najčešćih), ali i ostalih.

U nekim kaznenim zakonima uvode se nova poglavlja kaznenih zakona, koja se odnose na delikte protiv životinja. Tako je učinila Austrija što se pokazuje kao idealno rješenje i za druge pravne sustave, jer položaj članka kojim se štite životinje doista ne pripada u glavu kaznenih djela zaštite okoliša.⁹³⁸

Prijašnji zakoni su uglavnom bili u potpunosti antropocentrični te su zapravo štitili vlasnike životinja tako da se u slučaju mučenja, sakaćenja ili ubojstva nečijeg kućnog ljubimca plaćala odšteta za počinjenu štetu. Prema novim zakonima, životinja je „osjetilno biće“ što je uostalom nesporno dokazano brojnim znanstvenim istraživanjima te stoga zaštićena kao takva. Pas je primjerice u velikom broju država dobio odgovarajuću zakonsku zaštitu u smislu da ga vlasnik ne može izbaciti iz kuće, mučiti, a pogotovo ne iskorištavati za borbu sa drugim psima.

⁹³⁷ Tićac, I., Marinović, S., Eko-etika između biocentrizma i antropocentrizma, Acta Iadertina, Vol. 9, No. 1, Sveučilište u Zadru, 2012., str. 48.

⁹³⁸ Konsolidirani savezni zakon: Cjelokupna zakonska odredba za Kazneni zakon, verzija od 22. prosinca 2021., XI. dio, Okrutnost prema životinjama, članak 222., Stavak 1. Svatko tko životinju, 1) grubo maltretira ili joj nanosi nepotrebne muke, 2) izloži životu na slobodi, iako za to nije sposobna, 3) s namjerom da muči životinju navede drugu životinju na ovu, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine. Stavak 2. (2) Kaznit će se i tko, makar i iz nehata, pri prijevozu više životinja na dulje vrijeme podvrgne teškom stanju životinje uskraćivanjem hrane ili vode, ili na drugi način. Stavak (3) Kaznit će se i tko namjerno ubije kralježnjaka. Preuzeto s: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>, pristup: 22.12.2021.

Na žalost, unatoč novim zakonima i činjenici da životinje nikada u povijesti nisu imale jaču pravnu zaštitu, zakoni se i dalje ne provode, možda najviše zbog duboko ukorijenjenog nasljeđa odnosa čovjeka prema životinjama.⁹³⁹

Osim navedenih, veliki problem predstavljaju i procesni nedostaci. Životinje koje su žrtve zlostavljanja ne mogu za sebe pokrenuti postupak pred sudom, već za njih to treba učiniti čovjek što se u praksi također pokazalo kao problem.⁹⁴⁰

6.2.1. Njemačka

Što se tiče zakonodavne aktivnosti posvećenoj problematici zaštite životinja Njemačka je ispred svih ostalih europskih država.

Njemačka je prva država od članica Europske Unije koja je amandmanom usvojenim 2002. godine, na postojeći ustav iz 1949. godine, osigurala najviše standarde pravne zaštite životinja na federalnom nivou.⁹⁴¹ Svojim člankom 20.a. istaknuto je: „Imajući u vidu vlastitu odgovornost i odgovornost prema budućim generacijama, država je također odgovorna za zaštitu prirodnih temelja života i životinja u okviru ustavnog poretka kroz zakonodavstvo te u skladu sa zakonom i pravdom kroz izvršnu i sudsku vlast.“⁹⁴²

⁹³⁹ Potrebno bi bilo educirati suce koji su većinom u zrelim godinama kada je resocijalizacija nečega što je duboko ukorijenjeno skoro nemoguća. Eventualno bi pomoglo organiziranje seminara uz power point prikaz mučenja životinja, kako bi shvatili što su „mučitelji životinja“ te ukoliko to rade životinji da su vrlo često sposobni učiniti to i ljudima. Ipak, puno je lakše raditi sa mladim ljudima koji su otvoreniji i spremniji prihvatiti promjene, što je iz vlastitog opažanja vidljivo. U udrugama za zaštitu životinja uglavnom rade i volontiraju mladi ljudi. Prevencija okrutnosti prema životinja i razvijanje empatije i dalje se pokazuje najbolja od najranije životne dobi, odnosno vrtićke dobi djece, pa do kraja školovanja.

⁹⁴⁰ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 96.

⁹⁴¹ Ibidem.

⁹⁴² Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Osnovni zakon za Saveznu Republiku Njemačku), Poglavlje II., članak 20.a. Preuzeto s: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> , pristup: 22.12.2021.

Paunović opravdano smatra da pozicija članka 20.a. u poglavlju II. pod naslovom „Savez (Federacija) i države,, nije i najprikladnije mjesto za takav članak, već da bi isti prema svom sadržaju bolje odgovarao u poglavlju I. Temeljna prava.⁹⁴³

Ustavni sud Njemačke ubuduće će imati puno posla s tumačenjima te razmatrati što staviti na prvo mjesto, zaštitu prava životinja ili primjerice pravo na ritualno klanje u skladu sa običajima pojedinih vjera poput muslimanske i židovske.⁹⁴⁴

Što se tiče zakonske regulacije zaštite životinja, Njemačka je na sveobuhvatan način i puno detaljnije sa stanovišta pravne tehnike izvršila taj složeni zadatak. Učinila je to kako općim propisima koji se tiču zaštite okoliša, kojima se štite ugrožene vrste divljih životinja, općim propisima, koji se tiču zabrane okrutnosti prema domaćim životinjama, odnosno svim kralježnjacima te raznim drugim propisima kojima se štite životinje u različitim pravnim područjima.⁹⁴⁵

Od velikog broja pravnih propisa u kojima je uključena zaštita životinja najvažnija su dva: Kazneni zakon Savezne Republike Njemačke⁹⁴⁶ i Zakon o zaštiti životinja⁹⁴⁷.

⁹⁴³ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 97.

⁹⁴⁴ Interesantna je presuda Ustavnog suda Njemačke od 15.11.2002. godine: 1BvR 1783/99 NEUE JURISISHE WOCHENSCHRIFT 663, o kojoj je pisala Christine Lagenfeld, profesorica Pravnog fakulteta u Göttingenu, Predstojnica katedre za Javno pravo. Naime, ovom presudom je dozvoljeno muslimanskim mesarima vršiti ritualna klanja životinja bez prethodnog omamljivanja, što je u skladu sa njihovom vjerom te čime se poštovalo pravo na slobodu religioznog uvjerenja koja je utemeljena Europskom konvencijom o ljudskim pravima, članak 9. „Sloboda misli, savjesti i vjere, 1. Svatko ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere; ovo pravo uključuje slobodu promjene vjere ili uvjerenja i slobodu, bilo sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, očitovati svoju vjeru ili uvjerenje, u bogoslužju, 2. Sloboda ispovijedanja vjere ili uvjerenja podliježe samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog reda, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih.“ (European Convention on Human Rights, Article 9, Freedom of Thought, conscience and religion, preuzeto s: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf). Više o presudi može se vidjeti na: <http://bverfg.de/cgi-bin/link.pl?aktuell> , pristup: 22.12.2021.

⁹⁴⁵ Paunović, M. Pravo životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit. str. 99.

⁹⁴⁶ Strafgesetzbuch für die Bundesrepublik Deutschland; Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 22. November 2021 geändert worden ist. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 22.12. 2021.

Kazneni zakon Savezne Republike Njemačke (dalje u tekstu: Kazneni zakon) sadrži nekoliko kaznenih djela temeljem kojih se ostvaruje zaštita životinja s različitih aspekata povrede ili ugrožavanja životinja. Dva kaznena djela su smještena u poglavlju dvadeset pet, kaznena djela „Nezakonitog stjecanja koristi“, a ostala su smještena u poglavlju dvadeset devet, Kaznena djela protiv okoliša. U pitanju su kaznena djela kojima se na posredan način štite životinje kao integralni dio okoliša.

U poglavlju dvadeset pet, Kaznena djela „Nezakonito stjecanje koristi“ nalaze se: članak 292. Krivolov divljači i članak 293. Krivolov ribe.

Članak 292. regulira kazneno djelo krivolova divljači te u tom smislu za svakoga tko prekrši Zakon o lovstvu i progoni, uhvati, ubije ili prisvoji divljač sebi ili drugome, ili prisvoji, ošteti ili uništi predmet koji je predmet zakona o lovstvu, kažnjava se kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom. U posebno teškim slučajevima zapriječena je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina (isti su taksativno navedeni u članku).⁹⁴⁸

Članak 293. regulira krivolov ribe. Svatko tko krši inozemni zakon o ribarstvu ili zakon o ribarskoj praksi ili prisvoji, ošteti ili uništi predmet koji podliježe zakonu o ribolovu, kazniti će se kaznom zatvora do dvije godine ili novčanom kaznom.⁹⁴⁹

U poglavlju dvadeset devet, Kaznena djela protiv okoliša nalaze se kaznena djela: 1) članak 324. onečišćenje vode, 2) članak 324.a. onečišćenje tla, 3) članak 325. onečišćenje zraka, 4) članak 325.a. ugrožavanje okoliša bukom, vibracijama i ionizirajućim zračenjem, 5) članak 326. ugrožavanje okoliša otpadom, 6) članak 328. neovlašteno rukovanje radioaktivnim tvarima i drugim opasnim tvarima i robom, 7) članak 329. ugrožavanje zaštićenih područja, 8) članak 330. posebno teški oblici kaznenih djela protiv okoliša.

⁹⁴⁷ Tierschutzgesetz, Tierschutzgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 18. Mai 2006 (BGBl. I S. 1206, 1313), das zuletzt durch Artikel 105 des Gesetzes vom 10. August 2021 (BGBl. I S. 3436) geändert worden ist. Preuzeto s: https://www-gesetze--im--internet-de.translate.google/tierschg/BJNR012770972.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=hr&_x_tr_hl=hr&_x_tr_pto=op,sc, pristup: 22.12.2021.

⁹⁴⁸ Strafgesetzbuch (StGB), § 292. Preuzeto s: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>, pristup: 23.12.2021.

⁹⁴⁹ Strafgesetzbuch (StGB), § 293. Preuzeto s: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>, pristup: 23.12.2021.

Kazneno djelo onečišćenja vode (članak 324.) čini onaj tko neovlašteno onečisti vodno tijelo ili na drugi način štetno utječe na njegova svojstva te će se stoga kazniti zatvorom do pet godina ili novčanom kaznom.⁹⁵⁰

Kazneno djelo onečišćenja tla (članak 324.a.) postoji ako počinitelj kršeći dužnosti koje proilaze iz upravnog prava unese, pusti ili ispusti tvari u tlo i time ih ispusti na način koji bi mogao štetno djelovati na zdravlje drugih osoba, životinja, biljaka ili druge imovine značajne vrijednosti ili vodenog tijela. Počinitelj će se kazniti kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom. Kažnjiv je i pokušaj ovog kaznenog djela. Pored osnovnog, namjernog kaznenog djela, Kazneni zakon propisuje i nehaj pri čemu je zapriječena kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna.⁹⁵¹

Kazneno djelo onečišćenje zraka (članak 325.) postoji ako počinitelj kršeći administrativne odnosno upravne propise, tijekom upravljanja postrojenjem ili strojem, prouzroči promjene u zraku koje bi mogle naštetiti zdravlju drugih ljudi, životinja, biljaka ili drugih stvari od značajne vrijednosti izvan područja površine koja pripada postrojenju, kazniti će se kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom. Kažnjiv je i pokušaj djela (stavak 1.).

Osoba koja krši administrativne (upravne) propise, tijekom rada s postrojenjem ili strojem, ispusti u zrak značajne količine onečišćujućih tvari izvan prostorija društva, kaznit će se zatvorom do pet godina ili novčanom kaznom (stavak 2.).

Osoba koja povredom administrativnih (upravnih) propisa ispusti u zrak značajne količine onečišćujućih tvari, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom ako djelo nije kažnjivo iz stavka 2. (stavak 3.).

Za postupanje iz nehaja u slučajevima iz stavka 1. i 2., propisana je kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna (stavak 4.).

Ako počinitelj u slučajevima iz stavka 3. postupi nesavjesno, propisana je kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna (stavak 5.).

⁹⁵⁰ Strafgesetzbuch (StGB), § 324. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 23.12.2021.

⁹⁵¹ Strafgesetzbuch (StGB), § 324.a. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 23.12.2021

Onečišćujuće tvari u smislu stavka 2. i 3. su tvari koje mogu: 1. oštetiti zdravlje druge osobe, životinja, biljaka ili drugih stvari značajne vrijednosti ili 2. zagađiti ili na drugi način štetno promijeniti vodeno tijelo, zrak ili tlo (stavak 6.).

Stavak 1., također u svezi sa stavkom 4., ne odnosi se na motorna vozila, željeznička vozila, zrakoplove ili plovila (stavak 7.).⁹⁵²

Kazneno djelo ugrožavanje okoliša bukom, vibracijama i ionizirajućim zračenjem (članak 325.a.) postoji kada osoba koja kršeći upravne propise, upravljajući postrojenjem ili strojem, uzrokuje buku koja bi mogla oštetiti zdravlje druge osobe, izvan područja koje pripada postrojenju, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom (stavak 1.).

Onaj tko tijekom rada objekta, a posebno postrojenja ili stroja, kršeći upravne propise koji služe za zaštitu od buke, vibracija ili neionizirajućeg zračenja, ugrozi zdravlje drugoga, životinja koje ne pripadaju njemu ili stranim predmetima značajne vrijednosti kazniti će se kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom (stavak 2.).

Ako počinitelj postupi iz nehaja, kazna je u slučajevima iz stavka 1. kazna zatvora do dvije godine ili novčana kazna, a u slučajevima iz stavka 2. kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna (stavak 3.).

Stavci 1. do 3. ne odnose se na motorna vozila, željeznička vozila, zrakoplove ili plovila (stavak 4.).⁹⁵³

Članak 326. regulira ugrožavanje okoliša otpadom. Prvi oblik ovog kaznenog djela čini osoba koja na nezakonit način i izvan prostorija koje su za to namijenjene ili značajno odstupajući od propisanog i dozvoljenog postupka, obrađuje, čuva, istovaruje ili na drugi način odlaže otpad koji sadrži ili može sadržavati otrove ili pak bolesti koje se mogu prenijeti na ljude ili životinje. Drugi oblik ovog kaznenog djela sastoji se u poduzimanju neke od navedenih radnji, ali u odnosu na otpad koji zbog svoje prirode, sastava ili količine, može između ostalog ugroziti postojeću populaciju životinja ili biljaka. Za ovo kazneno djelo je

⁹⁵² Strafgesetzbuch (StGB), § 325. Stavak 1-7. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 23.12.2021

⁹⁵³ Strafgesetzbuch (StGB), § 325.a. Stavak 1-4. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 23.12.2021.

propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna. Kažnjiv je i pokušaj ovog kaznenog djela, kao i nehaj. Što se tiče nehaja, propisana je kazna zatvora u trajanju od tri godine ili novčana kazna. Djelo nije kažnjivo ako su zbog male količine otpada očito isključeni štetni učinci na okoliš, posebice na ljude, vodu, zrak, tlo, domaće životinje ili usjeve.⁹⁵⁴

Članak 328. neovlašteno rukovanje radioaktivnim tvarima i drugim opasnim tvarima i robom na posredan način osigurava i zaštitu životinja. Ovaj oblik djela je kažnjiv ako osoba grubo krši propise iz područja upravnog prava te proizvodi, prerađuje, rukuje, koristi, posjeduje, skladišti, prevozi, uvozi, ili odlaže nuklearni materijal ili druge opasne radioaktivne tvari tako da može biti izazvana smrt ili ozbiljna šteta po zdravlje drugoga, ili značajna šteta životinjama ili biljkama, vodi, zraku ili tlu. Također će se kazniti onaj tko ne isporuči odmah radioaktivne i druge opasne supstance ovlaštenoj osobi, preda neovlaštenim osobama, organizira predaju neovlaštenim osobama ili izazove eksploziju ili navodi drugoga na takav čin. Za navedeno kazneno djelo je predviđena kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna. Kažnjiv je i pokušaj djela. Za kazneno djelo počinjeno iz nehaja predviđena je kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna.⁹⁵⁵

Kazneno djelo opisano u članku 329. ugrožavanje zaštićenih područja što se tiče životinja posebno ističe zaštitu predviđenu stavkom 3., točkom 6. koja se odnosi na osobu koja povrijedi zakonski propis ili zabranu izrečenu radi zaštite rezervata prirode, područja privremeno osiguranog kao rezervat prirode ili nacionalnog parka te ubija, hvata ili lovi životinje koje pripadaju posebno zaštićenim vrstama ili u cjelosti ili djelomično uklanja njihova jaja čime se miješa u zaštićene interese tog područja. Za ovo kazneno djelo je propisana kazna zatvora od pet godina ili novčana kazna.⁹⁵⁶

Što se tiče Zakona o zaštiti životinja, u Njemačkoj je 1972. godine usvojen takav zakon⁹⁵⁷, no s obzirom kako se smatralo da spomenuti Zakon nije dao značajne rezultate te da neka važna pitanja zaštite životinja nisu najbolje obrađena, pristupilo se donošenju drugog

⁹⁵⁴ Strafgesetzbuch (StGB), § 326. Stavak 1-4. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 23.12.2021

⁹⁵⁵ Strafgesetzbuch (StGB), § 328. Stavak 1-6. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 23.12.2021

⁹⁵⁶ Strafgesetzbuch (StGB), § 329. stavak 3. točka 6. Preuzeto s:

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 23.12.2021

⁹⁵⁷ Njemačka je svoj prvi Zakon o zaštiti životinja donijela 1933. godine, koji je unatoč nekim vrlo naprednim rješenjima podvrgnut političkim kritikama jer je donesen u prvoj godini vladavine nacista. Paunović, M. Prava

zakona. Tako je 1986. godine usvojen Zakon o zaštiti životinja, koji po velikom broju rješenja prednjači među zakonima za zaštitu životinja u drugim europskim državama te su mu se „približile samo one države koje su ga faktički u cijelosti preuzele“.⁹⁵⁸

Njemački Zakon za zaštitu životinja iz 1986. godine već svojim prvim člankom odražava da se radi o suvremenoj regulativi, koja prati najnovija moralna uvjerenja što se tiče životinja. Cilj Zakona je da zaštiti život i zdravlje životinja, a temelji se na odgovornosti ljudi za životinje kao „subića“ ili „sustvorenja, kao bića koja koegzistiraju sa čovjekom. Zabranjeno je životinjama bez razumnog razloga nanositi bol i patnju.“⁹⁵⁹

Nakon proglašenja načelne zabrane lošeg postupanja sa životinjama, Zakonom su taksativno navedene dužnosti osobe koja drži životinje: životinja se mora nahraniti primjereno njezinoj vrsti i potrebama, o životinji se treba brinuti i smjestiti je na odgovarajući način primjeren njenom ponašanju. Životinji se ne smije ograničiti sposobnost kretanja na način da joj se nanese bol ili izbjegne patnja. Osoba koja drži životinju mora imati adekvatna znanja i vještine potrebne za pravilnu prehranu, njegu i smještaj životinje.⁹⁶⁰

Zakonom o zaštiti životinja u članku 3. je izričito zabranjeno:

1. zahtijevati od životinje da postupa na način koji zbog stanja životinje premašuje njezinu snagu; 2. zahtijevati izvedbu od životinje koja je bila podvrgnuta intervencijama i tretmanima koji prikrivaju tjelesno stanje s kojim se zbog svog fizičkog stanja životinja ne može nositi; 3. primjenjivanje određenih postupaka na životinji tijekom treninga ili na sportskim natjecanjima ili sličnim događajima koji su povezani sa značajnom boli, patnjom ili oštećenjem te koji mogu utjecati na učinak životinja, kao i na životinji na sportskim natjecanjima ili sličnim događajima (primjerice u tipu „dopingiranja“ životinje); 4. prodaja ili

životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 98, prema: Visković, N., Životinja i čovjek, Književni krug Split, Split, 1996., str. 473.

⁹⁵⁸ Paunović, M. Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 98.

⁹⁵⁹ Tierschutzgesetz, Zakon o zaštiti životinja u verziji objavljenoj 18. svibnja 2006. (Glasnik saveznih zakona I, str. 1206, 1313), koji je zadnji put izmijenjen člankom 105. Zakona od 10. kolovoza 2021. (Glasnik saveznih zakona I, str. 3436) § 1. Preuzeto s: https://www-gesetze--im--internet-de.translate.google/tierschg/BJNR012770972.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=hr&_x_tr_hl=hr&_x_tr_pto=op,sc, pristup: 22.12.2021.

⁹⁶⁰ Tierschutzgesetz, § 2. Preuzeto s: https://www-gesetze--im--internet-de.translate.google/tierschg/BJNR012770972.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=hr&_x_tr_hl=hr&_x_tr_pto=op,sc, pristup: 22.12.2021.

kupovina bolesne, stare, izmorene ili zaražene životinje koja je držana u kući ili na imanju od strane čovjeka, ako ta životinja nije sposobna preživjeti bez neotklonjivog bola ili patnje, osim u svrhu njene bezbolne i neodložne eutanazije; 5. napuštanje životinje koja se držala u kući, društvu ili na neki drugi način pod ljudskom skrbi ili ostavljanje životinje kako bi se riješila ili izbjegla obveza držanja ili briga o njoj; 6. puštanje ili nastanjivanje u divljini životinje koja je prethodno odgojena i čuvana u zatočeništvu te koja nije pripremljena da se u novom staništu samostalno prehrani; 7. podvrgavanje životinje dresuri ili treningu koji joj pričinjava bol, patnju ili povredu; 8. korištenje životinje za filmsko snimanje, izložbu, reklamu ili sličan događaj ako joj se time nanose bol, patnja ili povreda; 9. trening snage i oštine jedne životinje na drugoj živoj životinji; 8. trening životinje za agresivno ponašanje; 10. huškati jednu životinju na drugu osim u slučaju sportskog lova; 11. dresirati životinju da bude agresivna pri čemu je to dovodi do bola, patnje ili povrede; 12. prisilno hranjenje životinje osim iz zdravstveno opravdanih razloga; 13. hranjenje životinje hranom koja joj uzrokuje bol, patnju ili povredu, 14. korištenje naprava kojima se putem elektro - šoka ograničava ponašanje životinje primjereno vrsti, posebno njezino kretanje, ili je se prisiljava na kretanje i time nanosi životinji značajnu bol, patnju ili štetu, osim ako je to iznimno dopušteno odgovarajućim propisima; 15. reklamirati životinju kao nagradu ili nagradu u natjecanju, nagradnoj igri, nagradnoj igri ili sličnom događaju.

Zakon o zaštiti životinja može imati za posljedicu kaznenopravnu ili prekršajnopravnu odgovornost, ovisno od težine prijestupa odnosno kršenja zakonskih odredbi.

Primjerice, prema članku 17.: 1) tko ubije kralježnjaka bez opravdanog razloga; 2) tko bilo kojem kralježnjaku iz obijesti nanese značajnu bol ili patnju, ili 3) tko bilo kojem kralježnjaku u kontinuitetu ili ponovljeno nanosi bol ili patnju kazniti će se kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom.

Ostala taksativno nabrojana, namjerna ili nehajna kršenja zakonskih odredbi Zakona o zaštiti životinja predstavljaju prekršaje za koje je propisana novčana kazna.

Sukladno članku 19. može se počinitelju iz članka 17. Zakona o zaštiti životinja, kao i od počinitelja pojedinih prekršaja odrediti posebna mjera oduzimanja životinje koje su bile objekti radnje kažnjivih djela.

Svakoj osobi koja je osuđena za protupravnu radnju zlostavljanja životinja, ili osobi koja nije osuđena za kazneno djelo samo zato što kaznena odgovornost nije dokazana ili je

isključena, sud može zabraniti da drži, stavlja u promet ili na drugi način postupa sa životinjama svih ili pojedinih vrsta. Navedena zabrana može trajati određeno vrijeme (od jedne do pet godina) ili neodređeno vrijeme, ukoliko sud procijeni da postoji opasnost od ponavljanja djela. Za kršenje ove zabrane propisana je kazna zatvora do godinu dana ili novčana kazna (članak 20.)⁹⁶¹

Ako postoje hitni razlozi za vjerovanje da će biti izrečena zabrana prema članku 20., sudac može privremeno donijeti odluku da se optuženiku zabrani držanje ili čuvanje, trgovina ili na drugi način profesionalno rukovanje životinjama bilo koje ili određene vrste. Privremena zabrana iz stavka 1. ukida se ako razlog više ne vrijedi ili ako sud ne odredi zabranu prema članku 20. u presudi ili kaznenom nalogu. Tko povrijedi zabranu iz stavka 1., kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine ili novčanom kaznom (članak 20a).⁹⁶²

6.2.2. Švicarska

Švicarska je država koja svojim opsežnim ustavnim odredbama daje osnove za zaštitu životinja te se stoga u pogledu zaštite i dobrobiti životinja nalazi među vodećim državama. Švicarska se po puno toga izdvaja od drugih država, pa između ostalog i po svojoj kantonalnoj organizaciji⁹⁶³. Autonomija kantona je omogućila nekima od njih da naprave

⁹⁶¹ Tierschutzgesetz, § 20. Preuzeto s: https://www-gesetze--im--internet-de.translate.google/tierschg/BJNR012770972.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=hr&_x_tr_hl=hr&_x_tr_pto=op,sc, pristup: 22.12.2021.

⁹⁶² Tierschutzgesetz, § 20a. Preuzeto s: https://www-gesetze--im--internet-de.translate.google/tierschg/BJNR012770972.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=hr&_x_tr_hl=hr&_x_tr_pto=op,sc, pristup: 22.12.2021.

⁹⁶³ Federalno uređenje političkog sustava, premda nosi ime konfederacije, nastalo je kao posljedica povijesnih okolnosti u tradicionalnoj samostalnoj feudalnoj organizaciji kantona koji su se ujedinili radi zajedničke sigurnosti. Švicarska je danas jedina država na svijetu, koja i formalno nosi naziv konfederacije, mada sastav društvenih odnosa u njoj ima sve karakteristike moderne i stabilne federalne države i zajednice. Primer njenog razvitka i oblikovanja iz konfederacije u federaciju toliko je poseban i specifičan da se po nekim svojim procesima ne uklapa ni u jedan do sada poznati model razvoja složenih država. Put razvoja švicarskog federalizma je toliko dug i isprepleten mnogim faktorima i povijesnim okolnostima, da mnogi teoretičari govore čak i o prirodnom, nužnom procesu evolucije ove zemlje iz konfederacije u federaciju, uz sve neminovne političke i društvene konflikte, ekonomski, nacionalno, jezično i kulturno različitih subjektiviteta, koji su živjeli

odlučne korake u području zaštite životinja uvođenjem novih pravnih instituta primjerice „odvjetnika za zaštitu životinja u kazneno pravnim predmetima za kanton Zürich“ i „pravo udruženja na žalbu protiv upravnog akta“.⁹⁶⁴

Federalni ustav čini osnovni pravni poredak Švicarske Konfederacije: regulira odnos između Konfederacije i kantona, strukturu i odgovornosti federalnih vlasti te temeljna prava i obveze građana. Ustav koji je danas na snazi datira iz 1999. godine.

U skladu sa Zakonom o zaštiti životinja iz 1981. godine⁹⁶⁵, životinje imaju zaštićene interese koji se sastoje u slobodi od bola, zaštiti fizičkog i mentalnog integriteta i zaštiti vrijednosti života. Činjenicu da su životinje puno više od objekata s određenim interesima je prvi ustanovio Federalni sud u Švicarskoj 1989. godine, kad je priznao životinje kao „živa i osjećajna bića, kao bliska stvorenja koja treba poštovati i cijeniti i koja predstavljaju moralnu pretpostavku za čovjeka koji je samo zahvaljujući svom intelektu nadmoćniji“.⁹⁶⁶

na relativno malom geografskom prostoru. U biti, švicarsko iskustvo najbolje potvrđuje da nacionalne, religijske, jezične i druge razlike, decentralizacija, autonomija i politička pluralnost, nisu prepreka za efikasno i uspješno funkcioniranje jedne federacije te da se do jedinstva i suradnje može doći i uz uvažavanje te razvijanje različitosti i specifičnosti. Tome su svakako doprinijeli brojni faktori i okolnosti razvoja, među kojima i federalni ustav, koji sadrži takve stavove i rješenja, koja imaju univerzalni karakter te doprinose demokratskom usklađivanju i usaglašavanju brojnih problema koji se javljaju u praksi ove multinacionalne, multikulturalne i višejezične države. Međutim, presudnu ulogu u održavanju njene kohezije i integracije, odigrala je ekonomija, djelovanje tržišnih zakonitosti i slobodan protok robe, rada i kapitala. Upravo to je u Švicarskoj, etnički i jezično dosta heterogenom društvu unijelo trajne elemente stabilnosti i kohezije, tako da ova država, uz sve razlike i podjele, koje postoje i traju, izvrsno funkcionira te je školski primjer jedne stabilne i funkcionalne države. Prema: Mujačić, M., Švajcarska konfederacija, Politička misao, Vol. XXVIII., No 2., 1991. str. 157-165.

⁹⁶⁴ U kantonu Zürich, udruge za zaštitu životinja imaju „pravo udruživanja na žalbu protiv administrativnog/upravnog akta“ za osporavanje eksperimenata/pokusa na životinjama pred sudovima. Ured „Odvjetnika za zaštitu životinja u kaznenim predmetima u Kantonu Zürich“, također jedinstven te ima za cilj osigurati povećanu primjenu zakona o zaštiti životinja od strane sudova. Prema: Foundation for the Animal in the Law, „Animal Welfare in Switzerland“, A Report by the Foundation for the Animal in the Law, CH-Berne/Zurich, elaborated by Antoine F. Goetschel, JD, Director and Attorney-at-Law, Zurich, Switzerland, February 10, 2002. Preuzeto s: https://tierimrecht.org/documents/1841/animal_welfare.pdf, pristup: 23.12.2021.

⁹⁶⁵ Zakon o zaštiti životinja je usvojen na referendumu 1978. godine, kad je i potvrđen od strane švicarske federalne skupštine, a stupio je na snagu 1981. godine. Veliki utjecaj na taj zakon je imao njemački zakon o zaštiti životinja te je prilikom održavanja referenduma dobio veliku potporu Švicaraca (preko 80 % stanovništva).

⁹⁶⁶ Paunović, M. Pravo životinja, Suvremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 103., prema: Ruling of Federal Court BGE 115 IV 254; navedeno prema spomenutom Izvještaju Fondacije za pravo životinja Švicarske.

Na referendumu koji se održao 17.05.1992. godine u članku 120., novog Federalnog ustava⁹⁶⁷ štite se i ljudi i životinje i biljke od genetskog inženjeringa: „članak 120. Genetski inženjering u neljudskom području, stavak 1. Ljudi i njihov okoliš zaštićeni su od zlouporabe genetskog inženjeringa; stavak 2. Konfederacija donosi propise o postupanju s klicama i genima životinja, biljaka i drugih organizama. Pritom vodi računa o dostojanstvu stvorenja, kao i o sigurnosti ljudi, životinja i okoliša te štiti genetsku raznolikost životinjskih i biljnih vrsta.“⁹⁶⁸

Navedena ustavna odredba nadilazi zaštitu životinja ne samo u području genetskog inženjeringa i eksperimentiranja sa životinjama.

Ustav u svom odjeljku broj 4., koji nosi naslov Okoliš i prostorno planiranje uređuje okoliš na specifičan način.

Od svih članaka mogla bi se istaknuta tri članka. Prvo, članak 78. Zaštita prirodne i kulturne baštine. Članak ima pet stavaka:

1) Zaštita prirodne i kulturne baštine je u nadležnosti kantona; 2) U ispunjavanju svojih dužnosti, Konfederacija će voditi računa o zaštiti prirodne i kulturne baštine. Štiti krajolik i mjesta od arhitektonskog, povijesnog, prirodnog ili kulturnog interesa; ona će takva mjesta sačuvati netaknuta ako je to potrebno u javnom interesu; 3) Može podržati napore uložene u zaštitu prirodne i kulturne baštine i ugovorom ili obveznim otkupom steći ili sačuvati dobra od nacionalnog značaja; 4) Donosi zakone o zaštiti životinjskog i biljnog svijeta te o očuvanju njihovih prirodnih staništa i njihove raznolikosti. Štititi će ugrožene vrste od izumiranja; 5) Močvarna područja od posebne ljepote i nacionalne važnosti moraju biti

⁹⁶⁷ Većina zakona se stavlja na glasovanje prije stupanja na snagu (prethodni referendum). Za neke se prijedloge, međutim, referendumsko glasovanje provodi tek nakon što on stupi na snagu. U načelu, federalni zakoni podliježu prethodnom, fakultativnom referendumu. Federalne odluke obično su predmet izbornog referenduma. Po službenoj dužnosti, to jest obavezno se daje na glasovanje: 1. amandmani na federalni ustav; 2. pridruživanje organizacijama za kolektivnu sigurnost ili nadnacionalnim zajednicama; 3. narodne inicijative za potpunu reviziju saveznog ustava, u slučaju neslaganja između dva vijeća, pitanje treba li izvršiti potpunu reviziju Federalnog ustava; 4. narodne inicijative za djelomičnu reviziju Federalnog ustava u obliku općeg prijedloga ako ih Savezna skupština odbije. Prema: Die Bundesversammlung — Das Schweizer Parlament. Preuzeto s: <https://www.parlament.ch/de/%C3%BCber-das-parlament/parlamentsportraet/stellung-der-bundesversammlung/das-volk-und-die-bundesversammlung/referenden> , pristup: 23.12.2021.

⁹⁶⁸ Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Federalni ustav švicarske konfederacije), članak 120. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de> , pristup: 23.12.2021.

očuvana. Na njima se ne smiju graditi objekti niti mijenjati zemljište, osim izgradnje objekata koji služe za zaštitu ritova ili močvara ili njihovo daljnje korištenje u poljoprivredne svrhe.

Za životinje su posebno važni stavci četiri i pet. Stavak četiri štiti životinjski (i biljni) svijet te njihova prirodna staništa, a ugrožene vrste štiti od izumiranja. U stavku pet štiti močvarna područja na kojima se ne smiju graditi nikakvi objekti, niti mijenjati zemljište. Na taj način se štiti i fauna, i flora na tom području.

Važan je i članak 79. koji regulira Ribolov i lov. Članak sadrži jedan stavak kojim se određuje da će Konfederacija utvrditi načela o ribolovu i lovu, a posebno o očuvanju raznolikosti vrsta riba, divljih sisavaca i ptica.

posebno je važan članak 80. Zaštita životinja. Ovim člankom u stavku 1. se određuje da će Konfederacija donosi zakone o zaštiti životinja, a u stavku 2. da će se posebno regulirati: a) držanje i briga o životinjama; b) pokusi na životinjama i postupci provedeni na živim životinjama; c) korištenje životinja; d) uvoz životinja i životinjskih proizvoda; e) trgovina životinjama i prijevoz životinja; f) ubijanje životinja. Stavak broj 3. određuje da je provedba propisa odgovornost kantona, osim ako je to zakonom rezervirano za Konfederaciju.⁹⁶⁹

Revizijom Kaznenog zakona ukinuta je kazna zatvora, a kratke kazne zatvora (do 6 mjeseci) zamijenjene su novčanom kaznom. Kazna se izriče u određenom broju dnevnih stopa. Može se izreći najviše 360 dnevnih stopa. Dnevni iznos može iznositi najviše 3000 franaka. Dnevni iznos ovisi o osobnim i ekonomskim prilikama počinitelja. Najviša moguća kazna je dakle 1.080.000 franaka (360 x 3.000 franaka).⁹⁷⁰

Udrugama (organizacijama) za zaštitu životinja, u nekim švicarskim kantonima je priznato „pravo žalbe udruge (za zaštitu životinja) protiv upravnih akata, kojim se osporavaju nezakonite upravne ovlasti. Vlasnik životinje na taj način može preko udruge osporiti odluku upravnih vlasti kojom mu se primjerice zabranjuje držanje životinja. Drugi primjer korištenja ovog prava je iz prakse za zaštitu životinja kantona Zürich. Tri člana kantonalne komisije za eksperimente imaju pravo pokrenuti postupak kojim osporavaju eksperimente na životinjama od strane Nacionalne uprave za gospodarstvo temeljem članka 12. stavka 2. Zakona o zaštiti

⁹⁶⁹ Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Federalni ustav švicarske konfederacije), članci 78., 79. i 80. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de> , pristup: 23.12.2021.

⁹⁷⁰ Kazne prema novom kaznenom zakonu, Smjernice Zakona o zaštiti životinja. Preuzeto s: http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf , 23.12.2021.

životinja kantona Zürich od 2. lipnja 1991. godine. Samo tri člana ove komisije biraju se na temelju prijedloga udruga za zaštitu životinja. Dakle, dok udruge za zaštitu životinja nemaju pravo pokrenuti takav postupak, tri predstavnika koje su oni imenovali imaju to pravo.⁹⁷¹

Također je značajno uvođenje institucije odvjetnika za zaštitu životinja, što je rezultat borbe udruga za zaštitu životinja kantona Zürich. On može pokretati od strane kantonalne vlade tužbe na osnovu kaznene odgovornosti onih koji su prekršili Zakon o zaštiti životinja kantona Zürich, što će raditi temeljem prijave udruga za zaštitu životinja, odnosno njihovih interesa. Također ima pravo prisustvovati istragama koje se vode temeljem nekog slučaja kršenja spomenutog Zakona, pravo na ispitivanje optuženika, svjedoka ili stručnjaka/vještaka, kao i pravo žalbe na prvostupanjske odluke federalnim organima.⁹⁷²

Nakon dugogodišnje borbe švicarske udruge za zaštitu životinja (Schweizer Tierschutz - STS), njezinih sekcija te drugih skupina za zaštitu životinja za suvremeniji zakon o zaštiti životinja, dana 01.09.2008. godine stupio je na snagu novi Zakon o zaštiti životinja s pripadajućim provedbenim odredbama te zamijenio prvi švicarski zakon za zaštitu životinja star trideset godina.

Novi zakon o zaštiti životinja regulira zaštitu životinja puno detaljnije nego stari zakon. Detaljnije su opisani minimalni zahtjevi za držanje mnogih životinjskih vrsta te je uvelike proširen katalog zabranjenih radnji na životinjama. Osim toga, zakonodavac je konačno donio obvezujuće propise za razne tadašnje „zaboravljene životinje“, a to su konje, ovce, koze, mačke i ribe.⁹⁷³

U prvom poglavlju uređuje se postupanje s kralježnjacima, glavonošcima (Cephalopoda) i rakovima (Reptantia), njihovo držanje, korištenje te zahvati na njima. Zakon dijeli životinje prema statusu pripitomljavanja na domaće životinje (pripitomljene životinje iz roda kopitara, goveda, svinje, ovce, koze, pripitomljeni jakovi, vodeni bivoli, ljame, alpake,

⁹⁷¹ A Report by the Foundation for the Animal in the Law, CH-Berne/Zurich, elaborated by Antoine F. Goetschel, JD, Director and Attorney-at-Law, Animal Welfare Legislation in Switzerland, str. 6. Preuzeto s: https://tierimrecht.org/documents/1841/animal_welfare.pdf, pristup: 23.12.2021.

⁹⁷² A Report by the Foundation for the Animal in the Law, CH-Berne/Zurich, elaborated by Antoine F. Goetschel, JD, Director and Attorney-at-Law, Animal Welfare Legislation in Switzerland, str. 7-8. Preuzeto s: https://tierimrecht.org/documents/1841/animal_welfare.pdf, pristup: 23.12.2021.

⁹⁷³ Wegweiser Tierschutz Gesetz (Smjernice Zakona za zaštitu životinja), Schweizer Tierschutz STS. Preuzeto s: http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf, pristup: 23.12.2021.

domaći zečevi, domaći psi, domaće mačke, domaći golubovi, domaća perad, pura, biserka, domaće guske i domaća patka;) i divlje životinje (kralježnjaci, osim domaćih životinja, kao i glavonošci i rakovi). Prema vrsti uporabe Zakon dijeli životinje na: stoku, kućne ljubimce i životinje koje se koriste u istraživanjima.⁹⁷⁴

U drugom poglavlju Zakon uređuje uzgoj životinja i rukovanje životinjama. Članak 3. propisuje načela⁹⁷⁵: 1. životinje treba držati i tretirati na takav način da se ne narušavaju njihove tjelesne funkcije i ponašanje te da se njihova prilagodljivost ne preopterećuje⁹⁷⁶; 2. smještaj i ograđeni prostori moraju imati prikladna mjesta za hranjenje, piće, izmet i mokrenje, prostore za odmor, objekte za njegu i klimatske uvjete prilagođene životinjama; 3. hranjenje i njega su prikladni ako zadovoljavaju potrebe životinja na temelju razine iskustva i znanja o fiziologiji, ponašanju i higijeni; 4. životinje se ne smiju stalno držati vezane.

Treći odjeljak (u sastavu drugog poglavlja) određuje radnje koje su zabranjene prema svim životinjama. Prema članku 16., stavak 1. zabranjeno je zlostavljanje, zanemarivanje ili nepotrebno prenaprezanje životinja. Posebno su zabranjene radje koje su taksativno nabrojane u članku 16., stavak 2.: a) ubijanje životinja na okrutan način; b) udaranje životinja po očima ili genitalijama i lomljenje ili drobljenje repa; c) ubijanje životinja iz nestašluka, posebno pucanje na pitome ili zatočene životinje; d) organiziranje borbi između ili sa životinjama u kojima se životinje muče ili ubijaju; e) korištenje životinja za izložbe, oglašavanje, snimanje ili slične svrhe ako je to očito povezano s boli, patnjom ili oštećenjem životinje; f) napuštanje životinje s namjerom da je se riješi; g) davanje tvari i proizvoda u svrhu utjecanja na učinkovitost ili promjene vanjskog izgleda, ako je zbog toga narušeno zdravlje ili dobrobit životinja; h) sudjelovanje na natjecanjima i sportskim natjecanjima sa životinjama u kojima se koriste tvari ili proizvodi koji su zabranjeni prema listama koje važe za sportske udruge ili prema popisu koji je utvrdio FSVO (Federalni ured za sigurnost hrane i veterinarstvo - FSVO) pravilnikom⁹⁷⁷; i) uzimanje ili nedjelovanje na životinji u svrhu izlaganja, ako to uzrokuje bol

⁹⁷⁴ Tierschutzgesetz, članak 1. i 2. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2008/416/de> i http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf, pristup: 23.12.2021.

⁹⁷⁵ Verzija prema broju I Pravilnika od 23. listopada 2013., na snazi od 1. siječnja 2014. (AS 2013 3709). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2013/697/de>, pristup: 23.12.2021.

⁹⁷⁶ Verzija prema broju I. Pravilnika od 23. listopada 2013., na snazi od 1. siječnja 2014. (AS 2013 3709). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2013/697/de>, pristup: 23.12.2021.

⁹⁷⁷ Verzija prema broju I Pravilnika od 23. listopada 2013., na snazi od 1. siječnja 2014. (AS 2013 3709). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2013/697/de>, pristup: 23.12.2021.

ili štetu životinji ili je na bilo koji drugi način narušena njezina dobrobit; j) seksualno motivirana djela sa životinjama; k) slanje paketa sa životinjama; l) privremeni izvoz životinja radi obavljanja zabranjenih radnji i njihov ponovni uvoz; m) korištenje sustava ograde koji naelektriziraju tijelo životinje putem prijemnog uređaja.^{978 979}

Cijeli treći odjeljak regulira zabranjene radnje, pa tako zabranjene radnje u vezi sa stokom, zabranjene radnje u vezi sa svinjama, zabranjene radnje u odnosu na ovce i koze, zabranjene radnje prema domaćoj peradi, zabranjene radnje u slučaju kopitara, zabranjene radnje sa psima i dužnost prijavljivanja izuzetaka od zabrane kupiranja (ušiju ili repa), zabranjene radnje u vezi s ribom i rakovima te ostale zabranjene radnje.

Zakon regulira: kućne ljubimce (treće poglavlje), divlje životinje (četvrto poglavlje), profesionalno rukovanje životinjama (peto poglavlje), pokuse na životinjama, genetski modificirane životinje i kontaminirane mutante (šesto poglavlje), prijevoz životinja (sedmo poglavlje), ubijanje i klanje životinja (osmo poglavlje), osnovnu i naprednu obuku u stočarstvu (deveto poglavlje)⁹⁸⁰, administrativne zadatke i provedbu istih (deseto poglavlje).

Zakon o zaštiti životinja sadrži dodatke, pa su tako Dodatkom 1. utvrđeni minimalni zahtjevi za držanje kućnih ljubimaca, a Dodatkom 2.⁹⁸¹ utvrđeni minimalni zahtjevi za držanje divljih životinja (sa ili bez dozvole), minimalni zahtjevi za držanje i prijevoz vrsta sličnih pastrvi i šarana za potrebe ishrane i poribljavanja, minimalni zahtjevi za držanje ribe u ukrasne svrhe, minimalni zahtjevi za držanje laboratorijskih životinja, minimalni zahtjevi za prostorom prijevoza domaćih životinja.⁹⁸²

⁹⁷⁸ Umetnuto br. I. Pravilnika od 23. listopada 2013., na snazi od 1. siječnja 2014. (AS 2013 3709). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2013/697/de> , pristup: 23.12.2021.

⁹⁷⁹ Tierschutzgesetz, članak 16. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2008/416/de> i http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf , pristup: 23.12.2021.

⁹⁸⁰ Verzija prema broju I. Pravilnika od 10. siječnja 2018., na snazi od 1. ožujka 2018. (AS 2018 573). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2018/78/de> , pristup: 23.12.2021.

⁹⁸¹ Verzija prema broju II, stavku 2. Pravilnika od 23. listopada 2013. (AS 2013 3709). Prilagođeno prema ispravku od 9. travnja 2015. (AS 2015 1023) i Odjeljku II Pravilnika od 10. siječnja 2018. na snazi od 1. ožujka 2018. (AS 2018 573). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2018/78/de> , pristup: 23.12.2021.

⁹⁸² Tierschutzgesetz. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2008/414/de> , pristup: 23.12.2021.

Prvi put od 2004. godine, Zaklada za zaštitu životinja u pravu (Tier im Recht - TIR⁹⁸³) je 2017. godine zabilježila ogroman pad broja kaznenih postupaka za zaštitu životinja. Postoje velike kantonalne razlike u procesuiranju prekršaja za zaštitu životinja. Ukupno je pokrenut 1691 kazneni predmet. To je smanjenje od oko 30 posto u odnosu na prethodnu godinu (2016.), objavila je zaklada. Veliko smanjenje je uglavnom, ali ne isključivo, zbog ukidanja obvezne obuke za vlasnike pasa. Više od polovice prekršaja počinjeno je na kućnim ljubimcima, a nešto više od četvrtine na domaćim životinjama. Psi su daleko najviše pogođeni, sa 790 slučajeva. TIR također vidi nedostatke u provedbi kaznenog zakona. Sveukupno, najviše kaznenih postupaka za zaštitu životinja vodi se u kantonu Bern (319), a slijede kantoni Zürich (272) i Aargau (179). Ako se kazneni postupak postavi u odnosu na stanovništvo, Obwalden je ispred sa 6,65 postupaka na 10.000 stanovnika. Prosjek za cijelu Švicarsku je 2,16 postupaka. Najmanje slučajeva mjereno brojem stanovnika bilo je u Basel-Stadtu (0,26), u Ticinu (0,48), u Juri (0,82), u Ženevi (0,83) i u Freiburgu (0,89).⁹⁸⁴

U Švicarskoj je 2018. godine pravno obrađeno 1760 zločina protiv životinja. Polovica ovih kaznenih djela počinjena je nad kućnim ljubimcima, većinom psima. U trećini slučajeva zahvaćene su farmske životinje. Bilo je relativno mnogo slučajeva u kantonu Bern, što se može vidjeti iz brojki koje je objavila zaklada Tier im Recht. Kanton Aargau je pokazao dobro provođenje zakona u odnosu na stanovništvo i kaznio mnoge zločine zlostavljanja životinja. Na drugom kraju ljestvice u odnosu na broj stanovnika nalaze se kantoni Nidwalden, Basel-Stadt, Ženeva i Fribourg. Zločini nad životinjama često nemaju posljedice u ovim kantonima. Kazneni okvir se ne iskorištava. Ocjena presuda iz svih kantona također pokazuje da su vlasti često daleko od iskorištavanja opsega kazne. Prošle godine su prekršaji, odnosno manji slučajevi, kažnjeni samo u prosjeku s 400 franaka, a moguće su kazne do 20.000 franaka.⁹⁸⁵

⁹⁸³ Tier im Recht (TIR) je Zaklada za zaštitu životinja u pravu, sa sjedištem u Zürichu, koja se od 1996. godine zalaže za snažnu pravnu zaštitu životinja. Glavna svrha djelovanja TIR-a je kontinuirano poboljšanje odnosa čovjeka i životinje u pravnom, etičkom i društvenom smislu. Preuzeto s: <https://www.tierimrecht.org/en/> pristup: 23.12.2021.

⁹⁸⁴ Schweizer Bauer, Strengere Strafen für Tierquäler, 22.11.2018. Preuzeto s: <https://www.schweizerbauer.ch/tiere/tiergesundheit/strengere-straefen-fuer-tierquaeler/>, pristup: 23.12.2021.

⁹⁸⁵ Unterschiedliche Strafen für Tierquälerei (Različite kazne za okrutnost prema životinjama) od 14.11.2019. Preuzeto s: <https://telebasel.ch/2019/11/14/unterschiedliche-straefen-fuer-tierquaelerei/?channel=105105>, pristup: 23.12.2021.

6.2.3. Srbija

S obzirom na povezanost između Srbije i Hrvatske koja je trajala praktički od 1918. godine (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, zatim Kraljevina Jugoslavija), s kratkim prekidom za vrijeme trajanja Drugog svjetskog rata, zatim je Hrvatska bila jedna od šest federativnih republika socijalističke Jugoslavije do njezina raspada 1990. godine. Od tada bivše republike Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) nastavljaju samostalno graditi svoje države.

S obzirom na sličnosti, Srbija je izabrana zbog jezika, ali i brojnih autora koji su puno napisali o problematici zaštite prava i dobrobiti životinja.

Kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja je u kaznenom pravu Srbije uvedeno stupanjem na snagu Krivičnog zakonika Republike Srbije 01.01.2006. godine. Nakon izmjena i dopuna Krivičnog zakonika iz 2009. godine, to kazneno djelo nosi naziv ubijanje i zlostavljanje životinja, što je naziv i danas, a nalazi se u Glavi dvadeset četiri, Krivična dela protiv životne sredine.⁹⁸⁶

Zakonom o dobrobiti životinja (dalje u tekstu: Zakonom) srpski zakonodavac je osigurao opću zaštitu dobrobiti životinja i sankcije za eventualne prekršitelje.⁹⁸⁷

Ovim zakonom uređuje se dobrobit životinja, prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih osoba, odnosno poduzetnika, za dobrobit životinja, postupanje sa životinjama i zaštita životinja od zlostavljanja, zaštita dobrobiti životinja pri lišavanju života, držanju, uzgoju, prometu, prijevozu, klanju i provođenje znanstvenih istraživanja na životinjama, kao i druga pitanja od značaja za zaštitu dobrobiti životinja.⁹⁸⁸

Zakon taksativno određuje u svojem članku 2. na koje se životinje odnosi dobrobit životinja. Dobrobit životinja, koja se uređuje ovim zakonom, odnosi se na životinje koje

⁹⁸⁶ Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019., članak 269.

⁹⁸⁷ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

⁹⁸⁸ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 1., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

moгу osjetiti bol, patnju, strah i stres, i to naročito na: 1) životinje koje se koriste u proizvodne svrhe; 2) životinje koje se koriste u naučnoistraživačke, biomedicinske i obrazovne svrhe; 3) životinje koje se koriste za izložbe, takmičenja, priredbe i druge oblike javnog prikazivanja; 4) životinje za rad i službene životinje; 5) kućne ljubimce; 6) napuštene i izgubljene životinje i 7) divlje životinje u zatočeništvu.⁹⁸⁹

Izuzetno od stava 1. ovog člana, dobrobit životinja, koja se uređuje ovim zakonom, ne odnosi se na divlje životinje u prirodnim staništima čija se zaštita, lov, korištenje i raspolaganje uređuju posebnim propisima.⁹⁹⁰

U članku 6. Zakon uređuje da je obveza svake osobe brinuti se o životinjama, naročito onima čiji opstanak ovisi o tim osobama. Obveza svake osobe koja povrijedi životinju je da joj pruži prvu pomoć, kao i osigura pružanje pomoći od strane stručne osobe. Osnovne dužnosti vlasnika odnosno osobe koje drži životinju je da: 1) prema životinji postupa sa pažnjom dobrog domaćina i da osigura uvjete za držanje i njegu životinja koji odgovaraju vrsti, rasi, spolu, starosti, kao i fizičkim, biološkim i ostalim specifičnostima i osobinama u ponašanju i zdravstvenom stanju životinje te 2) pravovremeno osigura pomoć veterinara ako je životinja bolesna, pri porođaju životinje, kao i zbrinjavanje bolesne, povrijeđene i iznemogle životinje.⁹⁹¹

Zakon u svom članku 7. izričito u trideset sedam točaka navodi zabranjena ponašanja prema životinjama.⁹⁹²

Javna prikazivanja životinja u cirkusima, na izložbama i priredbama mogu se organizirati samo ako ne ugrožavaju život, zdravlje i dobrobit životinja, ako se njima životinje ne prisiljavaju na ponašanje nesvojstveno vrsti i ako se ne izvrgavaju ruglu fizičke i psihičke osobine životinja. Javno prikazivanje životinja može se vršiti samo na osnovu dozvole, koju izdaje Ministarstvo. Dozvola za navedeno se izdaje u skladu sa zakonom kojim se uređuje veterinarstvo.⁹⁹³

⁹⁸⁹ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 2., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

⁹⁹⁰ Navedeno je regulirano Zakonom o divljači i lovstvu, "Sl. glasnik RS", br. 18/2010 i 95/2018.

⁹⁹¹ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 6., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

⁹⁹² Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 7., toč.1-37., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

⁹⁹³ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 8., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

Javno prikazivanje životinja uređeno je člankom 9. Zakona. Pravna i fizička osoba može koristiti životinju kao nosioca ili učesnika radnje filmova, reklama i drugih djela na osnovu rješenja o odobrenju korištenja životinje koje donosi nadležni veterinarski inspektor. Rješenje o odobrenju se izdaje na temelju zahtjeva zainteresirane osobe, ali mora obvezno sadržavati: 1) popis životinja koje će se koristiti kao nosioci ili učesnici radnje filmova, reklama u pogledu vrste i broja životinja; 2) porijeklo životinje; 3) svrha korištenja životinje; 4) dužina trajanja korištenja životinje prilikom proizvodnje filma, reklame, djela na filmskoj traci, video traci i drugom nosaču slike i tona. Obavezno je prisustvo veterinara tijekom snimanja scena u kojima se koriste životinje, kao i posjedovanje uverenja o zdravstvenom stanju životinja koju izdaje ovlaštenu veterinar.⁹⁹⁴

Razlikuje se obuka službenih životinja, radnih životinja i kućnih ljubimaca. Sukladno tome trening odnosno obuka mora odgovarati ne samo vrsti i rasi, nego i namjeni životinje.⁹⁹⁵

Obuku odnosno trening životinje može obavljati pravna ili fizička osoba koja je upisana u Registar za trening životinja, koji vodi Ministarstvo. Pravna osoba i poduzetnik može se upisati u Registar osoba za obuku životinja ako ispunjavaju uslove u pogledu objekata za držanje životinja i ako imaju zaposleno najmanje jednu osobu koja je osposobljena za dobrobit životinja.⁹⁹⁶

Unatoč zakonskom propisu, do sada nije donesen podzakonski akt kojim se detaljno normiraju uvjeti koje mora ispunit objekt u kojem se drže životinje za trening. Također, nije propisan ni program treninga, niti realizirana dužnost ovlaštenog ministra da, uz suglasnost ministra zaduženog za unutarnje poslove i ministr obrane uredi način obavljanja treninga životinja.⁹⁹⁷

Zakon u članku 12. dozvoljava korištenje životinja za rad, ali pod uvjetom da je primjereno svrhi, rasi, spolu, starosti i zdravstvenom stanju životinje. Bolesne, povrijeđene i iznemogle životinje, kao i bremenite životinje počev od trećine graviditeta, ne mogu se koristiti za rad.⁹⁹⁸

⁹⁹⁴ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 9., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

⁹⁹⁵ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 10., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

⁹⁹⁶ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 11., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

⁹⁹⁷ Stojanović, N., Pravo životinja, op.cit., str. 202.

⁹⁹⁸ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 12., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

Dozvoljene su intervencije na životinjama, ali samo ako se ne narušava fizička, psihička, odnosno genetička cjelovitost životinje. Istu može obaviti samo veterinar, a izuzetno i vlasnik, odnosno posjednik životinje. Navedene intervencije koje se obavljaju u znanstvenoistraživačke i biomedicinske svrhe može obavljati i ovlašteni znanstveni radnik. Za obavljanje bolne intervencije na životinjama obavezna je anestezija, a u postoperativnom toku analgezija.⁹⁹⁹

Članak 14. zabranjuje obavljanje intervencije na životinjama radi promene njihovog identiteta, prikriivanja tjelesnih mana i starosti, kao i djelomičnu ili potpunu amputaciju pojedinih delova životinjskog tela (odsjecanje ili skraćivanje repa, devokalizacija, uklanjanja kandži, bolno potkivanje kopitara, skraćivanje kljuna, kastracija ovdova elastičnim prstenom, žigosanje i ostalo). Dozvoljena je kontrola populacije sterilizacijom i kastracijom te zascjecanje usne školjke radi obilježavanje napuštenih životinja.¹⁰⁰⁰

Sukladno Zakonu, životinja se može lišiti života na humani način i to ako: 1) je povrijeđena, neizlječivo bolesna, tjelesno deformirana ili na drugi način patološki onesposobljena tako da oporavak nije moguć, a život za nju predstavlja bol, patnju, strah i stres; 2) je dostigla starost pa joj otkazuju osnovne životne funkcije; 3) se koristi za prehranu ljudi; 4) se koristi u znanstvenoistraživačke i biomedicinske svrhe, u skladu sa ovim zakonom; 5) se lišavanjem života spriječava širenje, odnosno ako se suzbijaju i iskorijanjuju zarazne bolesti, u skladu sa zakonom kojim se uređuje veterinarstvo; 6) se životinja ne može prilagoditi uvjetima smještaja, a njeno puštanje na slobodu predstavlja opasnost za ljude, druge životinje i životnu sredinu; 7) je u pitanju uništavanje štetnih glodara; 8) je neophodno kontrolisati brojnost populacije određene vrste divljih životinja, u skladu sa posebnim propisima; 9) je lišavanje životinje života od veće koristi za njenu dobrobit nego što su patnje od daljeg života, u skladu sa mišljenjem veterinara.¹⁰⁰¹

Držanje životinja za proizvodnju, njihov promet i prijevoz je regulirano odredbama Zakona od članka 18. do 32., a životinje koje se koriste u znanstvenim istraživanjima i njihovi uvjeti su regulirani člancima od 33. do 50. Sve što je u suprotnosti s člancima ovog Zakona biti će sankcionirano.

⁹⁹⁹ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 13., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

¹⁰⁰⁰ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 14., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

¹⁰⁰¹ Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, članak 15., "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

U Republici Srbiji vrlo uspješno djeluje organizacija za poštovanje i brigu o životinjama – Organization for Respect and Care for Animals - ORCA. Organizacija je osnovana 28.11.2000. godine u Beogradu.

Orca nije organizacija za prava i oslobađanje životinja već prihvata činjenicu da čovjek mora koristiti životinje radi zadovoljenja svojih osnovnih potreba, uz uvjet da se izbjegne bol, patnja i stres životinja. Orca nije ni vegetarijanska organizacija. Standarde dobrobiti farmskih životinja smatra ključnim faktorom sigurnosti hrane životinjskog porijekla i zaštite životne sredine. Preporučuje prehranu namirnicama koje su proizvedene poštujući standarde u pogledu dobrobiti životinja i zaštite životne sredine.

ORCA je od lokalne organizacije koju je osnovala grupa studenata i profesora Veterinarskog fakulteta u Beogradu izrasla u jednu od najutjecajnijih organizacija civilnog društva u Srbiji čije aktivnosti realizira na zapadnom Balkanu. ORCA se ne bavi zbrinjavanjem i spašavanjem životinja, već okuplja ljude te zajedno pokreće akcije, provodi istraživanja, širi znanje, zalaže se za usvajanje boljih zakona, prati primjenu politike i propisa te na taj način radi na promeni odnosa društva prema životinjama i prirodi.

Neka od dostignuća ORKE su: 1. Zakon o dobrobiti životinja izrađen je na osnovu ORCA nacrtu, postavlja temelje dobrobiti svih životinja koje ovise od brige čoveka te predstavlja prekretnicu u odnosu ljudi prema životinjama u Srbiji; 2. Kao rezultat programa „ORCA obrazovanje“ djeca u vrtićima i školama u Srbiji uče što je dobrobit životinja i kako se ona štiti. „Razvoj svijesti o značaju zaštite i dobrobiti životinja“ jedan je od općih ciljeva odgoja i obrazovanja u Srbiji. Odgoj i obrazovanje o dobrobiti životinja direktno utiče na pravilan emotivni razvoj i ponašanje djece i mladih; 3. Deset ORCA protokola: Veterinarski inspektori procjenjuju dobrobit farmskih životinja prema deset ORCA protokola. Protokoli obuhvaćaju mjere zasnovane na promatranju ponašanja, fizičkog i psihičkog stanja životinje (a ne samo njenog okruženja). Srbija je prva država u Europi koja je zvanično uvela ovakve protokole. Primjena protokola omogućava uvid stanja dobrobiti na farmama i efikasnije provođenje Zakona o dobrobiti životinja; 4. Kontrola populacije pasa kao jedinstveni ORCA model za trajno rješavanje problema napuštenih pasa. Model „Po mjeri čovjeka i psa” osmislili su u cilju podrške lokalnim samoupravama kako bi riješili ovaj problem humano i efikasno. Primjena ORCA modela osigurava prevenciju zdravstvenih, ekoloških i higijenskih problema u vezi sa psima, kao i sigurnu te humanu lokalnu zajednicu; 5. Što se tiče zaštite divljih vrsta osiguran je stroži režim zaštite za risa, slona i nosoroga kroz utjecaj na aktivno

učesće u zaštiti divljih životinjskih i biljnih vrsta na konferencijama država potpisnica CITES konvencije; 6. ORCA je pozvana da bude članica Platforme za dobrobit životinja – savjetodavnog tijela europske komisije. Odabrana je u konkurenciji svih europskih organizacija, kao jedina organizacija sa Zapadnog Balkana. Zahvaljujući tome može direktno utjecati na europske propise te konkretnije podržavati proces europskih integracija Zapadnog Balkana; 7. Koristeći EU Welfare Quality i Assurewell metodologiju koja podrazumijeva mjere temeljene na promatranju ponašanja, fizičkog i psihičkog stanja životinja realizirali su Prvo nacionalno istraživanje dobrobiti životinja koje se uzgajaju za proizvodnju (farmskih životinja) te isto predstavlja osnovu za propisivanje minimalnih i razvijanje visokih standarda dobrobiti farmskih životinja; 8. Krivični zakonik zlostavljanje, ubijanje i borbe životinja danas smatra kaznenim djelom kažnjivim zatvorskom kaznom u Srbiji. Prva zatvorska kazna za ubojstvo životinje, izrečena je 2007. godine u kaznenom postupku koji je inicirala i pratila ORCA. Tijekom deset godina, od kada ovo kazneno djelo postoji u Krivičnom zakoniku, doneseno je preko 350 pravomoćnih presuda; 9. Radi unaprijeđenja kvalitete i sigurnosti hrane i prava potrošača razvijeni su ORCA standardi dobrobiti životinja koje se koriste za proizvodnju (farmskih životinja). Na taj su način unaprijeđeni ekonomski položaj poljoprivrednika, a i trgovinsko prehrambeni lanci trgovina su za navedene standarde pokazali veliki interes; 10. Životinje koje su se koristile u znanstvenim istraživanjima, u školama i na fakultetima su zamijenjene softverima i drugim alternativama čime je osuvremenjena i unaprijeđena kvaliteta praktične nastave; 11. Zalaganjima ORCA, Vlada Republike Srbije zvanično je podržala usvajanje Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja u Ujedinjenim nacijama. Tako se Srbija pridružila državama i međunarodnim organizacijama koje se zalažu za usvajanje ovog važnog akta koji treba ohrabriti države širom svijeta da unaprijede standarde dobrobiti životinja; 12. U okviru programa „Dobrobit životinja i mi“, ORCA je omogućila dodatno obrazovanje za predavače i nastavnike osnovnih i srednjih škola u Srbiji. Program pomaže nastavnicima da u svakodnevnom radu sa učenicima implementiraju sadržaje koji direktno utječu na emotivni i kognitivni razvoj djece i mladih koristeći teme u vezi sa dobrobiti životinja; 13. Osigurali su prvi korak ka tome da se životinje u Republici Srbiji ne tretiraju kao stvari, već osjećajna bića, a Ministarstvo pravde je prihvatilo njihovu inicijativu. Time se dobrobit životinja, kao i prava njihovih vlasnika mogu efikasnije zaštititi i ostvariti; 14. Na inicijativu ORCE, prvi put u povijesti srpskog zakonodavstva, prekršajni sud može izreći mjeru oduzimanja i zabrane držanja životinja vlasniku koji je proglašen krivim za prekršaj iz područja dobrobiti životinja. Ove mjere se izriču u cilju spriječavanja vlasnika da nastavi ugrožavati dobrobit životinja; 15. Odgoj i obrazovanje o dobrobiti životinja je postalo

dio pripremnog predškolskog programa, kao i nastavnih programa pojedinih predmeta u osnovnoj školi - biologija, priroda i građanski odgoj (2005-2010); 16. Godine 2005. je usvojena Prva rezolucija o zaštiti životinja, koja je postavila okvir za razvoj dobrobiti životinja u Srbiji. Rezolucija je dobila široku podršku stručne i političke javnosti, uključujući predsjednika Republike Srbije i Srpsku akademiju znanosti i umjetnosti. Prva rezolucija predstavljala je prvi korak ka razvoju sustava dobrobiti životinja u Republici Srbiji – proces koji još uvek traje; 17. Osnovano je pravno savjetovalište putem kojeg je savjetovano i informirano više od 27 500 građana te podneseno preko tisuću prijava zbog zlostavljanja životinja i drugih protupravnih radnji koje su usmjerene protiv životinja (savjetovalište ima e-poštu i info telefon). Kroz rad savjetovališta pomaže se građanima ostvariti njihova prava i osigurati dobrobit životinja diljem Srbije; 18. Na inicijativu ORCE osnovan je Koordinacioni tim za provođenje propisa iz područja dobrobiti životinja. U radu Koordinacionog tima su učestvovali predstavnici svih nadležnih institucija – javno tužilaštvo, policija, veterinarska inspekcija i prekršajni sud, dok je administrativno tehničke poslove rada Koordinacionog tima obavljala ORCA. Sjedeći za istim stolom, predstavnici nadležnih institucija radili su na identifikaciji problema u svom radu te kreirali zajedničke prijedloge za njihovo rješenje i efikasnije provođenje zakona koji se odnose na dobrobit životinja u Republici Srbiji; 19. Više od osam tisuća djece je sudjelovalo u ORCA radionicama koje su bile posvećene razvoju poštovanja, brige i odgovornosti prema životinjama i prirodi.¹⁰⁰²

Osim ORCE, u Republici Srbiji djeluje Fondacija Levijatan. Levijatan je kao pokret spontano formiran 2015. godine u Beogradu te od tada spašava i liječi životno ugrožene i zlostavljane životinje. Razlog nastanka Levijatana leži u posljedici sustavnog problema i neprovođenja Zakona o dobrobiti životinja. Svojim svakodnevnim djelovanjem, posebno na terenu, Levijatan djeluje na primjenu zakona i podržavanje istog. To je jedini pokret ovog tipa na područjima bivše Jugoslavije. Pokret djeluje u svim bivšim republikama nekadašnje države, ali ipak posebno u Srbiji. Svojim aktivnostima skreću pažnju na problem zlostavljanja životinja te općenito neprimjeren i neprihvatljiv odnos prema njima, poput povrijeđivanja, izrabljivanja, izbacivanja te prekomjernog držanja životinja u lošim uvjetima (hordašenje). Levijatan istovremeno radi na smanjenju prekomjerne populacije životinja koja nerijetko dovodi do velikog broja lualica, kako pasa, tako i mačaka, no također pruža i potpunu zdravstvenu njegu što je moguće većem broju životinja. Jedan od primarnih ciljeva Fondacije

¹⁰⁰² ORCA, preuzeto s: <https://orca.rs/o-nama/> ; <https://orca.rs/dostignuca/> i <https://orca.rs/aktivnosti/>, pristup: 10.01.2022.

Levijatan je otvaranje regionalnih prihvatilišta za životinje u kojima bi sve životinje imale najbolje moguće uvjete za rehabilitaciju te mogućnost za novi, bolji i kvalitetan život. Koliko predano rade svoj posao pokazuje i veliki broj pratitelja na društvenim mrežama na kojima Levijatan iscrpno izvještava svaki dan o akcijama spašavanja u skladu sa zakonom te uz pomoć policije. Nerijetko se radi o vrlo teškim situacijama zlostavljanja, no Levijatan ne odustaje, djeluje isključivo prema slovu Zakona i pomaže da skoro svaki počinitelj kaznenog djela ubijanja i/ili mučenja životinja bude izveden pred sud.¹⁰⁰³

7. KAZNENOPРАВNA ЗАШТИТА ЖИВОТИНЈА У ХРВАТСКОМ ПРАВНОМ СУСТАВУ

7.1. Teorijski osvrt na položaj životinja u kaznenom pravu

Položaj životinja u kaznenom pravu izuzetno ovisi o suštinskom pitanju koje je temelj brojnih filozofsko - pravnih i etičkih rasprava, a odnosi se na to jesu li životinje u kontekstu izmijenjenih etičkih društvenih shvaćanja i dalje samo „pokretne stvari“ (objekti prava), ili im se može na osnovu najnovijih znanstvenih istraživanja priznati status koji bi ih barem približio subjektima prava.

Kao osnovu za utemeljenje kaznenog djela počinjenog na štetu životinje Ascione navodi sljedeću definiciju: „Zlostavljanje životinja je društveno neprihvatljivo ponašanje koje uključuje namjeru nanošenja nepotrebne boli, patnje, neugode i/ili smrti životinji.“¹⁰⁰⁴

Zaštita životinja na neposredan i posredan način propisana je odredbama koje se nalaze u u Glavi XX., Kaznena djela protiv okoliša Kaznenog zakona Republike Hrvatske.

¹⁰⁰³ Levijatan, preuzeto s: <https://levijatan.org/> , pristup: 10.01.2022.

¹⁰⁰⁴ Ascione F.R., Children Who Are Cruel to Animals: A Review of Research and Implications for Developmental Psychopathology, Anthrozoos A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People and Animals, Vol. 6, No. 4., 1993., str. 228.

U navedenu glavu Kaznenog zakona uvedeno je više novih kaznenih djela koja prije nisu bila propisana kao kaznena djela implementacijom Direktive 2008/99EC u kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske.¹⁰⁰⁵

Za zaštitu životinja u kaznenopravnom smislu važno je više kaznenih djela navedenih u Glavi XX., no od posebnog značaja je članak 205. s obzirom da se u tom članku radi o pravom kaznenom djelu zlostavljanja životinja, posebno onih koji su ljudima od emotivnog značaja.

Zakon o zaštiti okoliša¹⁰⁰⁶ definira okoliš u članku broj 4.: „Okoliš je prirodno i svako drugo okruženje organizama i njihovih zajednica uključivo i čovjeka koje omogućuje njihovo postojanje i njihov daljnji razvoj: zrak, more, vode, tlo, zemljina kamena kora, energija te materijalna dobra i kulturna baština kao dio okruženja koje je stvorio čovjek; svi u svojoj raznolikosti i ukupnosti uzajamnog djelovanja“.

Vidljivo je da zakonodavac još uvijek životinju smatra pukim objektom i da se životinja gleda samo kao dio prirode, dio ekološkog svijeta kao da nema vlastite osjećaje te ne može osjetiti strah, patnju, a što je znanstveno dokazano da može. Ovdje je zakonodavac kontradiktoran u svojoj regulativi. Ubijanje i mučenje može biti usmjereno samo prema živom biću. Može li se zamisliti ubijanje ili mučenje vode, zraka, biljaka? Možda bi se zagađivanje vode i moglo smatrati „ubijanjem vode“, ali sigurno ne u kontekstu da je voda živo biće poput životinje. Upravo sposobnost životinja da dožive strah, bol i patnju (također i sreću) daje osnovu da ih se u pravnom sustavu prizna subjektima prava odnosno barem subjektima određenih pravom zaštićenih interesa.

„Puke pokretne stvari“ kako se često u tekstovima nazivaju životinje s ciljem da služe realizaciji čovjekovih potreba i interesa u suprotnosti je njihovim sposobnostima za gore navedene osjećaje te vodi ka tome da im se prizna status osjetilnih bića koja imaju vlastite interese nezavisne od interesa ljudi. Upravo od tog odgovora zavisi položaj životinja u sustavu kaznenog prava. Kada bi se prihvatio stav da životinje mogu imati određenu

¹⁰⁰⁵ Usvajanjem Direktive 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. godine o zaštiti okoliša putem kaznenog prava, ona je morala biti prenesena u zakonodavstvo država članica do 26. prosinca 2010. godine. Ta Direktiva 2008/99/EZ zahtijevala je od država članica da određene aktivnosti onečišćenja proglase kažnjivima, prema kaznenom pravu. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099>, pristup: 11.01.2022.

¹⁰⁰⁶ Zakon o zaštiti okoliša, pročišćeni tekst, Narodne novine 80/2013.

vrijednost *per se*, a ne samo kao sredstvo za ostvarivanje čovjekovih interesa, životinjama, odnosno njihovom životu, tjelesnom i psihičkom integritetu i dobrobiti bio bi dodijeljen status subjekta zaštite kaznenog prava, čime bi im se priznalo ne samo da imaju određene interese već i prava.

„Prava životinja“ i „dobrobit životinja“ se često upotrebljavaju kao sinonim, ali u znanstvenim krugovima animalista, kako onih koji se bave teorijskom problematikom tako i praktičnih, koji su svoju aktivnost i djelovanje usmjerili na zaštitu i promoviranje načela dobrobiti i prava životinja, između ovih pojmova je itekako prepoznata razlika. Termin „prava životinja“ uključuje normativne i praktične djelatnosti koje čovjek poduzima kako bi spriječio okrutnost prema životinjama. „Dobrobit životinja“ vrlo slično prethodnom terminu inzistira na humanom tretmanu svih životinja pri svim oblicima njihovog iskorištavanja. Dakle u smislu da ljudska bića imaju pravo koristiti životinje, ali pri tome uvjetovati da njihova patnja bude svedena na minimum.¹⁰⁰⁷

Postoji i filozofija „prava“ životinja koja u sebi sadrži ideju da su ne-ljudske životinje bića koja imaju osjećaje, sposobnost doživljavanja boli i zadovoljstva te da u skladu s time imaju neotuđiva moralna prava koja ljudi ne bi smjeli kršiti. Njihova bitna tvrdnja je da životinje nisu naše vlasništvo te se ne smiju koristiti za bilo koji cilj od strane ljudi (hranu, odjeću, odmor, istraživanje i ostalo). Implementiranjem ove filozofije zahtijevalo bi od ljudi usvajanje vegetarijanstva u prehrani, zabranu korištenja bilo kojih proizvoda od životinja u tipu vune, perja, kože te zabranu korištenja životinja za rekreaciju.

Paunović postavlja pitanje „Da li treba biti pristalica prava ili dobrobiti životinja“? Umjesto da se rasčisti nejasnoća između ta dva termina, ovako uspostavljena terminologija u okviru napora humanista i onih koji se zalažu za biocentričan pristup samo još više pogoršava istu. Stoga predlaže korisniji način da se izvrši razlikovanje ljudi vezano uz njihov odnos prema životinjama na: 1. grupu ljudi, aktivista, teoretičara ili država koji ne pokazuju nikakvu spremnost napuštanja tradicionalnog pristupa okrutnog odnosa prema životinjama odnosno minimalnu zabrinutost za određenu vrstu „korisnih“ životinja, i 2. ljude, teoretičare, aktiviste i države koji su spremne prihvatiti radikalne promjene u načinu postupanja sa životinjama.¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁷ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 158.

¹⁰⁰⁸ Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, op.cit., str. 160

Dobrobit životinja se ne može uspostaviti bez utemeljenja kataloga njihovih prava koja su primjerena suvremenom trenutku čovječanstva. Stoga bi, kako na unutrašnjem, tako i međunarodnom nivou, taj minimum bio „pravo na život životinja u skladu s njihovom vrstom, kao i svođenje na najmanju moguću mjeru u tretmanu prava životinja, njihove patnje, bola, stresa i povrijeđivanja. Ovakav pristup je odraz realnosti u suvremenoj međunarodnoj zajednici, kao i određene međunarodne svijesti koja se oslanja na solidarnost vrsta u biološkom svijetu i životu u opće.“¹⁰⁰⁹

Čovjek je svojim uplitanjem u prirodne odnose puno toga poremetio, no sada bi također bilo potpuno pogrešno pustiti sve domaće životinje koje su kroz proces domestikacije potpuno promijenile svoju prirodnu i genetsku strukturu te je vrlo teško zamisliti da bi opstale bez čovjekove pomoći u prirodi. U svakom slučaju došlo je novo vrijeme u kojem je pod utjecajem biocentričnog morala i osjećaja humanosti čovjek obavezan na drugačiji odnos prema životinjama, ali i prirodi.

7.2. Ubijanje i mučenje životinja

Kaznenom djelu ubijanja i mučenja životinja iz članka 205. KZ RH prethodio je članak 260. Kaznenog zakona Republike Hrvatske iz 1997. godine, čime je prvi puta inkriminirano u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu mučenje životinja te koji u svom stavku 1. opisuje počinitelja kao osobu koja „životinju teško zlostavlja ili izlaže nepotrebnim mukama ili joj nanosi nepotrebne boli ili je radi svog izživljavanja izlaže patnjama“¹⁰¹⁰ (u stavku dva se radi o kvalificiranom obliku tog djela, odnosno temelj je koristoljublje, a u trećem stavku je nehaj, odnosno uskrata hrane, vode, ili izlaganje tegobnom stanju kroz dulje vrijeme). Iz gramatičke formulacije članka vidljivo je da je za postojanje kaznenog djela dovoljna jedna životinja, pri čemu nije naznačeno da li se radi o vlasničkoj, tuđoj, ničijoj, domaćoj životinji ili divljači.¹⁰¹¹ Dakle, iz perspektive počinitelja kazneno djelo je *delictum communitium* te ga može počinuti svatko, neovisno o posjedu, vlasništvu ili bilo kojim drugim

¹⁰⁰⁹ Ibidem.

¹⁰¹⁰ Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine 110/1997.

¹⁰¹¹ Horvatić, Ž., Novo hrvatsko kazneno pravo, Organizator, Zagreb, 1997., str. 496.

odnosom sa životinjom.¹⁰¹² Kada su životinje u pitanju uvijek treba krenuti i od *lex specialisa* što je u ovom slučaju važeći Zakon o zaštiti životinja.¹⁰¹³

7.2.1. Osnovni oblik djela

Kazneni zakon koji je trenutno na snazi životinje štiti svojim člankom 205. Za razliku od prijašnjeg Kaznenog zakona, ovdje je u članku koji se odnosi na zaštitu životinja u naslovnom djelu članka dodano „ubijanje i mučenje“ za razliku od prethodnog iz 1997., koji je u naslovu imao samo „mučenje životinja“. Time je Kazneni zakon otišao ipak korak dalje jer se inkriminira i „usmrćenje životinje bez opravdanog razloga“. Zakonodavca je na to navela praksa koja je pokazala da su se životinje često usmrćivale bez ikakvog razloga i prethodnog mučenja te se počinitelje nije moglo sankcionirati.

Stavak 1. KZ RH sada glasi: „Tko usmrti životinju bez opravdanog razloga ili je teško zlostavlja, nanosi joj nepotrebne boli ili je izlaže nepotrebim patnjama, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.“ Kazna zatvora do jedne godine je previše mala i statistika pokazuje apsolutno nedostatna da ovo kazneno djelo bude shvaćeno i prihvaćeno kao štetno i zlo u društvu. Rijetko kada se izriče kazna zatvora. Uglavnom se izriču uvjetne osude. Osim kazne zatvora i/ili novčanih kazni, posebno rad za opće dobro bi osobama koje zlostavljaju i ubijaju nemoćna bića poput životinja možda ukazao da ono što čine nije ispravno ni društveno prihvatljivo. Rad za opće dobro bi trebao biti organiziran u azilima za nezbrinute životinje, ali jednako tako bi pomogao i rad za opće dobro u domovima za nezbrinutu djecu ili starije osobe jer se i tamo razvija empatija koja zlostavljačima nedostaje te koja je najveći razlog činjenja ovog kaznenog djela.

Osnovni oblik kaznenog djela ubijanja i mučenja čini osoba (ili više njih) koja na bilo koji način usmrti ili muči životinju. Objekt zaštite je životinja, s time da zakon nije definirao koja životinja. S obzirom da se puno životinja koristi za uzgoj i prehranu te u znanstvene svrhe (pri čemu legalno bivaju ubijene i mučene), pretpostavlja se naravno da zakonodavac pod pojmom „životinja“ misli uglavnom na vlasničke ili napuštene životinje, kućne ljubimce

¹⁰¹² Bojanić et al, Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011.

¹⁰¹³ Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne Novine 102/17, 32/19.

ili divlje životinje (koje su odlutale iz svog staništa). U Zakonu o zaštiti životinja, članku 3., napisano je da se Zakon primjenjuje na sve životinje kralježnjake te iznimno i na glavonošce iz razreda Cephalopoda koji se koriste u znanstvene svrhe. Zakon se ne primjenjuje na gospodarenje lovištem i divljači te na ribolov.¹⁰¹⁴

Bitno je napomenuti kako se u stavku 1. kažnjava namjerno nanošenje boli, patnje, ozljeda i izlaganje strahu životinja te da kazneno djelo mora biti počinjeno s izravnom namjerom. Ukoliko takva namjera ne postoji, može se raditi o prekršaju iz Zakona o zaštiti životinja.¹⁰¹⁵ Autorica smatra da može doći u obzir i neizravna namjera kada počinitelj pristaje na posljedicu kaznenog djela.

U većini razvijenih, demokratskih zemalja skoro je općeprihvaćen stav da je okrutnost prema životinjama nedopustiva, kako s etičkog (moralnog), tako i s pravnog stajališta.¹⁰¹⁶ Pitanje koje se ovdje postavlja je da li životinja ili pravo životinja može uopće predstavljati zaštitni objekt u kaznenopravnom smislu.

Prema Kaznenom zakonu Republike Hrvatske objektom zaštite prema članku 1. smatraju se osobne slobode i prava čovjeka te druga prava i društvene vrijednosti zaštićene Ustavom Republike Hrvatske i međunarodnim pravom da se njihova zaštita ne bi mogla ostvariti bez kaznenopravne prisile. Mogu li se ovdje pod „objekt zaštite“ podvesti životinje i njihova prava? Objekt zaštite je definiran u skladu s općenitim antropocentričnim gledištem te se zapravo kaznenim djelom u članku 205. sukladno tome ne štiti životinja već čovjek, odnosno osjećaji koje čovjek ima prema životinjama (posebno kućnim ljubimcima). Upravo stoga što zakonodavac nije propisao na koje životinje se odnosi navedeno kazneno djelo, moglo bi se reći da takav pristup nije u skladu s osnovnim principima biocentrične etike¹⁰¹⁷.

Naime, jednaka pravna zaštita svih životinjskih vrsta, kao i moralna obaveza poštovanja njihova života i dobrobiti je propisana u dva dokumenta koja su usvojena na međunarodnom nivou te koji unatoč nedostatku formalno - pravnog značaja imaju rastuću moralnu težinu. To su : 1. Univerzalna deklaracija o pravima životinja iz 1978. godine, usvojena od strane Međunarodnog saveza za prava životinja uz podršku UNESCO-a i 2.

¹⁰¹⁴ Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne Novine 102/17, 32/19.

¹⁰¹⁵ Turković, K. et al., Komentar Kaznenog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 278.

¹⁰¹⁶ Batričević, A. Doktorska disertacija, Krivičnopravna zaštita životinja, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2014., str. 323-324.

¹⁰¹⁷ Paunović, M., Životinjska prava - prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, op.cit., str. 15.

Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja iz 2000. godine, koja je usvojena od strane Svjetskog društva za zaštitu životinja. Na samom početku Deklaracija daje definiciju životinje „kao sva bića koja nisu ljudi“¹⁰¹⁸. U tome bi smislu zaštitu trebalo odrediti svakom sisavcu koji nije čovjek, svakoj ptici, gmazu, ribi i ostalim životinjama koje su sposobne osjetiti bol, patnju ili stres.

Unatoč znanstvenim istraživanjima o tome da su skoro sve životinje sposobne osjetiti patnju, bol i stres, većina suvremenih kaznenih zakonodavstava, pa tako i naše, riješilo je ovaj problem na sličan način (puno je zemalja koje uopće nisu riješile pitanje ubijanja i mučenja životinja) tako da je u našem kaznenom zakonodavstvu kaznenopravno sankcionirano samo ubijanje i mučenje onih životinja koje su bliske ljudima i izazivaju njihovo sažaljenje.

Radnja ovog kaznenog djela sastoji se u ubijanju ili mučenju. Dakle, određena je alternativno. Ubijanje životinje je kazneno djelo ukoliko je u suprotnosti sa člankom 11. Zakona o zaštiti životinja¹⁰¹⁹ u kojem su taksativno navedeni uvjeti za usmrćivanje životinje.

Drugi dio članka odnosi se na „teško zlostavljanje, nanošenje nepotrebnih boli ili izlaganje nepotrebnim patnjama“. Formulacija je vrlo zahtjevna i traži od suca procjenu kada se radi o „teškom“ zlostavljanju, o „nepotrebnim“ bolima i „nepotrebnim“ patnjama.

S obzirom da je kazneno djelo relativno novo u našem kaznenopravnom sustavu, navedeni izrazi su iako na prvi pogled jednostavni, zapravo komplicirani za suce koji se do nedavno nisu susretali s takvim kaznenim djelom. Sudac mora procijeniti da li se radi o zlostavljanju ili teškom zlostavljanju, o nanošenju boli koje su bile nepotrebne te patnjama koje su bile nepotrebne.

Bez sudskog vještaka veterinarske struke posve je nemoguće sucu odrediti u kojoj je mjeri učinjena povreda zakonskog članka. Razlika je između zlostavljanja i teškog zlostavljanja, svaka pa i najmanja bol je nepotrebna, kao što je nehumano izlaganje bilo kakvim patnjama.

U različitim zemljama, različitim kulturama, pa i među različitim pojedincima istog naroda status životinja je i dalje varijabilan te ono što neki smatraju zlostavljanjem, drugi ne

¹⁰¹⁸ UN Convention on Animal Health and Protection (UNCAHP), Preuzeto s: <https://www.globalanimallaw.org/downloads/Folder-UNCAHP.pdf?m=1593419043&>, pristup: 04.12.2020.

¹⁰¹⁹ Zakon o zaštiti životinja, Narodne Novine 102/17, 32/19.

smatraju. Zakon doista nije bio precizan u tom kontekstu. Previše je malo radova na tu temu i za sada nema adekvatnog prethodnog obrazovanja da bi se moglo utvrditi kada se točno radi o „teškom zlostavljanju, nepotrebnim bolima i nepotrebnim patnjama“ životinja. U Zakonu o zaštiti životinja iz 2011. godine, posebno u članku 5. se govori o nehumanim postupcima zlostavljanja životinja koji su zabranjeni, ali to je još daleko od onoga kako to tumače pojedini autori¹⁰²⁰, iako se Zakonom obuhvatio veliki dio nehumanog ponašanja prema životinjama, okrutnosti, mučenja i zlostavljanja što je svakako pohvalno.

Postoji nekoliko apsolutno neprihvatljivih ponašanja ljudi prema životinjama povezanih s duševnim poremećajem osobe koja to čini. Jedan od tih ponašanja je „sakupljanje životinja“ ili hordašenje¹⁰²¹ (animal hoarding)¹⁰²² što je također oblik zlostavljanja životinja. Izraz „sakupljanje životinja“ ili hordašenje odnosi se na prisilnu potrebu za prikupljanjem i posjedovanjem životinja radi brige o njima koja rezultira slučajnim ili nenamjernim zanemarivanjem ili zlostavljanjem što može dovesti u najgorem slučaju i do velikog broja smrti životinja. Problem uzrokuje golemu patnju i za životinje i ljude koje to čine s obzirom da je dokazano kako se radi o psihološkom poremećaju (iako za navedeno nema dovoljno znanstvenih studija).¹⁰²³ Sakupljanje životinja ili hordašenje predstavlja težak psihološko -

¹⁰²⁰ Arluke, A., Levin, J., Carter, L., Ascione, F., The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behaviour, *Journal of Interpersonal Violence*, Sage Journals, CA, Vol.14, No.9., 1999., str. 963 - 975.

¹⁰²¹ Hordašenje je psihijatrijsko oboljenje i oblik zlostavljanja životinja - O ovoj temi se nedovoljno razmatra među zaštitnicima životinja. Hordašenje je zapravo manifestacija psihijatrijskog poremećaja koji je poznat kao „Diogenov sindrom“. Radi se o sakupljanju životinja do broja koji ugrožava njihovu dobrobit, a često i život. Takvi ljudi ih sabijaju u velikom broju na malom prostoru, bez dovoljno hrane i vode, u prljavštini i bez dovoljno njege, bez veterinarskog nadzora i liječenja. Ovo je zapravo posebna vrsta zlostavljanja životinja. Vidjeti više na: <http://www.sloboda-za-zivotinje.org/udruzenje/price-sa-terena/599-hordasenje-je-psihijatrijsko-oboljenje-i-oblik-zlostavljanja-zivotinja.html> , pristup: 04.12.2020.

¹⁰²² Animal Hoarding. Anxiety & Depression. Association of America. Preuzeto s: <https://adaa.org/understanding-anxiety/obsessive-compulsive-disorder-ocd/hoarding-basics/animal-hoarding> ; Frost, R., People Who Hoard Animals. *Psychiatric Times*, Vol 17, No 4, Issue 4. Preuzeto s: <https://www.psychiatrytimes.com/view/people-who-hoard-animals> , pristup: 04.12.2020.

¹⁰²³ Animal hoarding is its own mental disorder, study argues. *Science*. Preuzeto s: <https://www.sciencemag.org/news/2017/09/animal-hoarding-its-own-mental-disorder-study-argues>; New Research: Is Animal Hoarding a Distinct Mental Disorder? Preuzeto s: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/animal-hoarding-distinct-disorder-180964952/> ; Animal Hoarding Disorder: A new psychopathology? *Psychiatry Research*, Volume 258, December 2017, Pages 221-225. Preuzeto s: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165178117301518> , pristup: 04.12.2020.

sociološki problem, koji je, iako već dulje prisutan u društvu, slabo istražen i pristupa se rješavanju istog tek kada nastupe posljedice kako za životinje, tako i osobe koje čine to djelo.

Još jedan oblik teške okrutnosti prema životinjama¹⁰²⁴ je seksualno zlostavljanje životinja koje iako većina smatra i više nego okrutnim nije zaobišlo ni Hrvatsku.¹⁰²⁵ O ovom obliku okrutnosti prema životinjama se na žalost vrlo malo piše osim novinskih članaka.

Seksualno zlostavljanje životinja, iako se rjeđe spominje od ostalih vrsta nasilničkog ponašanja, sve je više predmet veterinarske znanosti, ali i kriminologije. Seksualno zlostavljanje životinja može uključivati uznemirujuće širok raspon životinja i može rezultirati širokim spektrom ozljeda, uključujući smrt. Kao i kod mnogih tema o kojima je teško raspravljati, možda neće biti velike mogućnosti za suočavanje ili ispravljanje pogrešnih informacija - poput ideje da se seksualno zlostavljanje događa isključivo na farmama i uključuje životinje koje su dovoljno velike da se ne mogu ozlijediti. Teško je kvantificirati broj žrtava jer ga žrtve ne mogu prijaviti. Fizička ozljeda možda neće biti prisutna, ili se ozljede, jer se rijetko viđaju, mogu pripisati nečem drugom, a ne seksualnom zlostavljanju. Ipak, ovaj tip zlostavljanja najčešće se sastoji u dodirivanju ili taktilnom stimuliranju genitalija životinja do samog seksualnog odnosa sa životinjom i nasilnog iskorištavanja životinje. Vrlo često kod pojedinih vrsta životinja kao krajnji ishod zlostavljanja mogu nastupiti teške tjelesne povrede ili smrt zbog oštećenja unutrašnjih organa i infekcije.¹⁰²⁶

Poseban oblik zlostavljanja životinja predstavlja trovanje životinja koje je jako teško iskorijeniti, a zapravo je jedan od najčešćih načina ubijanja i mučenja pasa i mačaka, kako vlasničkih, kućnih ljubimaca, tako i nevlasničkih odnosno lualica. Trovanje može biti

¹⁰²⁴ Zabrana korištenja životinja za spolni odnos, kao i s tim izjednačeni postupci sa životinjama radi zadovoljavanja spolnih potreba čovjeka navedena je u Zakonu o zaštiti životinja, članak 5. stavak 2., točka 25., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹⁰²⁵ Na suđenju poduzetniku za seksualno zlostavljanje pasa naloženo psihijatrijsko vještačenje kako bi se utvrdila njegova raspravna sposobnost. Vidjeti više na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/na-sudenju-poduzetniku-za-seksualno-zlostavljanje-pasa-nalozeno-psihijatrijsko-vjestacenje-kako-bi-se-utvrdila-njegova-raspravna-sposobnost-9400271> , pristup: 04.12.2020. godine.; Prijatelji životinja o crkvenjaku koji je silovao psa: Kazna treba biti puno veća - Ivor Ivanišević, zaposlenik Europskog parlamenta nepravomoćno osuđen na godinu dana zatvora zbog višegodišnjeg silovanja pasa. Vidjeti na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/prijatelji-zivotinja-o-crkvenjaku-koji-je-silovao-psa-kazna-treba-biti-puno-veca/2303643.aspx> , pristup: 01.11.2021.

¹⁰²⁶ Ascione, F., Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001., str. 20.

slučajno¹⁰²⁷ ili namjerno¹⁰²⁸. Kada imamo slučajeve namjernog trovanja onda se radi o mučenju (zlostavljanju) životinja i traži se počinitelj kaznenog djela. Kao sredstva za trovanje koriste se razne životinjama otrovne supstance poput otrova za štakore, antifriz (iako i otrov za štakore i antifriz ne moraju nužno namjerno biti stavljeni u svrhu trovanja)¹⁰²⁹, no koriste se i posebni mamci za pse i mačke poput komadića mesa u koje su ubačeni čavli ili komadići stakla, pesticidi i razne druge supstance koje su podobne izazvati bol, fizičke patnje, narušavanje zdravlja, pa i smrt životinja. Ostavljanje otrova od strane „trovača“ na javnom mjestu nije samo opasno za pse i mačke, bilo vlasničke, kućne ljubimce ili lualice već i za djecu. Dakle, ovim kaznenim djelom ne ostvaruje se samo biće kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja, već i obilježja bića kaznenog djela iz članka 215. Dovođenje u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom ili sredstvom¹⁰³⁰. Ovo djelo se sastoji u tome da onaj tko požarom, poplavom, eksplozivom, otrovom ili otrovnim plinom, ionizirajućim zračenjem, motornom silom, električnom ili drugom energijom ili kakvom općeopasnom radnjom ili općeopasnim sredstvom izazove opasnost za život ili tijelo ljudi ili za imovinu većeg opsega. Trovanjem životinja na javnom mjestu istovremeno se stvara opasnost po život i tijelo ljudi, odnosno njihovu imovinu. S obzirom na sličnosti između ova dva kaznena djela može se postaviti pitanje odnosa njihove inkriminacije. Ukoliko se primjerice otrov namijenjen životinjama ostavi na mjestu gdje se kreće veći broj ljudi ili djece (poput parkova ili livada), može biti ostvareno biće kaznenog djela iz članka 215. Neovisno od toga je li došlo do konzumacije otrova od strane životinja i posljedice istog (usmrćivanje i mučenje), djelo iz članka 215. postoji. Situacija može biti da životinje ne konzumiraju otrov koji je njima postavljen na javnom mjestu u kojem će slučaju biti ostvareno biće kaznenog djela iz članka 215. No, ukoliko bi životinje konzumirale otrov njima namijenjen, a ostavljen na javnom mjestu te bi došlo do mučenja i/ili smrti, a s druge strane bi istom tom radnjom bila izazvana opasnost za život ili zdravlje ljudi, radilo bi se o ostvarenju obilježja bića oba kaznena djela (članak 205.i članak 215. KZ RH).

¹⁰²⁷ Evo što napraviti ako su mačka ili pas progutali otrov. Donosimo i vodič koja hrana, biljke, ali i ljudski lijekovi mogu biti kobni za vašeg ljubimca. Preuzeto s: <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/evo-sto-napraviti-ako-su-macka-ili-pas-progutali-otrov-donosimo-i-vodic-koja-hrana-biljke-ali-i-ljudski-lijekovi-mogu-bit-kobni-za-vaseg-ljubimca-1020713> , pristup: 04.12.2020.

¹⁰²⁸ Zaustavimo trovanje životinja! Preuzeto s: <https://www.prijatelj-zivotinja.hr/index.hr.php?id=2329> , pristup: 04.12.2020.

¹⁰²⁹ Trovanje antifrizom. Preuzeto s: <https://burza.com.hr/portal/trovanje-antifrizom/7283> , pristup: 04.12.2020.

¹⁰³⁰ Kazneni zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

Još se jedno zlostavljanje životinja smatra društveno neprihvatljivim iako se o tom zlostavljanju vrlo malo govori. To je psihičko zlostavljanje životinja. Postoje čak i veterinari koji tvrde da životinje nemaju osjećaje, psihi te da je ovo kazneno djelo nemoguće, no međunarodna istraživanja¹⁰³¹ su pokazala suprotno. Životinje mogu itekako psihički patiti i zbog toga oboljeti, pa i umrijeti.¹⁰³² Zanimljivo je da Zakon životinje ne priznaje kao „osjetilna bića“ te je još uvijek prisutno antropocentričko gledište, ali u zadnjem dijelu članka 205., stavak 1. napominje „ili je izlaže nepotrebnim patnjama“. Ako je životinja ne - osjetilno biće, kako je sposobna patiti?!? Pretpostavka je da zakonodavac govori o patnjama životinja koje su isključivo vezane uz adekvatno stanište, dostupnost pitke vode i hrane. No, za dobrobit životinja potrebno je daleko više od toga. Za kućne ljubimce postoje studije o tome koliko se istinski vežu za svog vlasnika te koliko pate kada ostanu sami kod kuće ili kad vlasnik ode na put. Svakom tko je ikada imao kućnog ljubimca poznato je koliko pokazuje svojim ponašanjem nesreću zato što „njegov čovjek“ odlazi“, ali i sreću kada se vrati kući. Dakle, životinje koje sa nama žive, a koje nazivamo stoga „kućnim ljubimcima“ itekako pokazuju emocije u svim segmentima života. Njihova ljudska obitelj itekako prepoznaje kada su tužni, kada su bolesni ili ih nešto muči te kada su sretni što itekako pokazuju doslovno „smijući se“ (posebno psi). Mačke također pokazuju različite oblike privrženosti svojim ponašanjem koji također već dugo nisu nepoznanica ljubiteljima životinja.¹⁰³³ Za dobrobit životinja ponašanje je nužno za promatranje. Naime, u svakoj situaciji životinje se ponašaju na neki određeni način, pokazujući pri tome da li su dobro ili ne. Timarenje, igra i spavanje neka su od ponašanja koja mogu značiti da se životinja dobro ili sigurno osjeća u nekom okolišu, dok su stereotipije i druge nepravilnosti ponašanja pokazatelji da životinja loše podnosi boravak u tom okolišu. Dakle, poznavanje ponašanja životinja neophodno je da bi se osigurala njihova dobrobit, odnosno ono omogućuje izgradnju onakvih nastambi (štala za

¹⁰³¹ New Frontiers in Animal Research of Psychiatric Illness. Preuzeto s: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3337084/>, pristup: 04.12.2020.

¹⁰³² Many animals can become mental ill. Preuzeto s: <http://www.bbc.co.uk/earth/story/20150909-many-animals-can-become-mentally-ill>; Animal psychopathology. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Animal_psychopathology; 15 Things to Know About Mental Disorders in Animals. Preuzeto s: <https://www.onlinepsychologydegree.info/lists/information-mental-disorders-in-animals/>; Psychological Disorders in Animals: A Review of What We Know. Preuzeto s: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/animal-emotions/201509/psychological-disorders-in-animals-review-what-we-know>, pristup: 04.12.2020.

¹⁰³³ Ascione, F., Sharpiro, K., People and Animals, Kindness and Cruelty, Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, Vol.65., No.3., 2009., str. 570.

životinje na farmama ili objekata za životinje u zoološkim vrtovima, ili objekata u skloništu za napuštene životinje) u kojima će životinje moći izraziti svoje prirodno ponašanje. Istovremeno, za svakoga tko radi ili živi sa životinjama poznavanje njihovog ponašanja omogućuje lakši rad i ljepši suživot s njima. Životinja koja živi u neadekvatnim uvjetima biti će izložena „nepotrebnim patnjama“.¹⁰³⁴

U stavku dva se kao i u prethodnom zakonu (iz 1997.) navodi kvalificirani oblik djela: „Tko kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počini iz koristoljublja, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine.“ Za ovaj oblik djela je također propisana samo kazna zatvora, a upravo ovdje, ukoliko se kazneno djelo izvršilo iz koristoljublja najveći efekt bi bio počinitelja kazniti visokom novčanom kaznom, osim kazne zatvora koja se na žalost ionako previše rijetko izriče. Upravo ovime se budućim počiniteljima, primjerice onima koji organiziraju borbe pasa ili ih uzgajaju za borbe ne daje dovoljno ozbiljna društvena poruka o štetnosti njihovog djelovanja. Većina počinitelja dobije uvjetnu osudu (osim recidivista) i sasvim je sigurno da će (ako nisu do sada) postati recidivisti, odnosno ponovo počiniti kazneno djelo. Kao i kod stavka broj 1., trebalo bi počinitelja osim zatvorskom, kazniti i visokom novčanom kaznom (propisanom zakonom), tim više što je i samo djelo počinjeno iz koristoljublja te bi na počinitelja, kao i buduće počinitelje doista djelovalo kao specijalna i generalna prevencija.

Treći stavak glasi: „Tko iz nehaja uskratim hrane ili vode ili na drugi način izloži životinju tegobnom stanju kroz dulje vrijeme, kaznit će se kaznom zatvora do šest mjeseci.“ Razlika ovog stavka prema stavku iz prošlog kaznenog zakona (1997.) je samo u tome što je u prethodnom zakonu bilo „izlaganje životinje tegobnom stanju za vrijeme prijevoza“. Zakon je i dalje ostao previše blag prema počinitelju djela. Ako uzmemo u obzir da se sve više ide ka tome da su životinje osjetilna bića te da itekako osjećaju strah, bol i patnju, onda je ovaj stavak posve nehuman.

Ljudi koji primjerice drže svoje pse vezane na lancu po svim vremenskim uvjetima, bez vode, bez jela zapravo čine kazneno djelo 205., prema stavku 3. Kazna im je do šest mjeseci zatvora. Do sada je rijetko koji vlasnik psa koji je tako postupao prema svom psu kažnjen kaznom zatvora niti ičime drugim. Ovdje je zakonodavac također previše blag i ne postiže se ni generalna ni specijalna prevencija. Da bi se postigla viša svijest kod počinitelja

¹⁰³⁴ Opisano u knjigama: Cartwright, J., *Determinants of animal behaviour*, Rutledge, New York, 2002.; Masterpieri, D., *Primate psychology*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2003.

osim kazne zatvora do šest mjeseci bilo bi također potrebno uvesti visoku novčanu kaznu za počinitelja. Do sada su se visoke novčane kazne pokazale kao jedni od najdjelotvornijih mehanizama generalne i specijalne prevencije kod ovakvih i sličnih kaznenih djela. Naime, počinitelji životinje shvaćaju onako kako ih trenutno shvaća i zakonodavac. Kao objekte. Kao takve, on se odnosi onako kako bi se odnosio prema svom „objektu“, a možda i gore jer su ovdje prisutni i drugi razlozi zlostavljanja nemoćnog bića, a ne samo puko zanemarivanje objekta.

U zadnjem stavku članka 205. propisano je oduzimanje životinje. Prijašnji Kazneni zakon nije sadržavao tu odredbu. Odredba je moglo bi se reći pozitivna novost, no samo kada bi se dosljedno provodila. Počinitelji bilo kojeg djela mučenja životinja trebali bi biti registrirani kao zlostavljači jer to i jesu. Onaj tko jednom zlostavlja životinju, neupitno je da će to ponoviti opet. Dakle, osobe koje počine kazneno djelo ubijanja ili mučenja životinja ili prekrše odredbe Zakona o zaštiti životinja neće promijeniti obrazac ponašanja.

U nekim državama je napravljen registar zlostavljača životinja¹⁰³⁵ iz brojnih opravdanih razloga, no u Hrvatskoj je ta ideja ovog trena neprovediva, iako ne i nepotrebna.^{1036 1037}

¹⁰³⁵ Registar zlostavljača životinja postoji u nekim državama u SAD-u, poput primjerice New Yorka (Animal Abuse Registration Act od 2014. godine). Preuzeto s: <https://www1.nyc.gov/site/doh/health/health-topics/animal-abuse-registry.page> ; Tennessee (Animal Abuse Registry - 2016. godine). Preuzeto s: <https://www.tn.gov/tbi/tennessee-animal-abuse-registry.html> ; Michigan (Loganov zakon - 2021. godine). Preuzeto s: <https://hr.myhappypetshop.com/21493-logans-law-will-mandate-animal-abusers-registry-tougher-penalties#DN9UP2DGVQ> , pristup: 01.12.2021.

¹⁰³⁶ Da li je registar zlostavljača rješenje za suzbijanje zlostavljanja vrlo je kompleksno pitanje. ASPCA (American Society for the Prevention of Cruelty to Animals - Američko društvo za sprečavanje okrutnosti prema životinjama) smatra da je svrha registra zlostavljača životinja upozoriti javnost na prisutnost počinitelja okrutnosti prema životinjama u zajednici i pružiti pojačan nadzor nad pojedincima za koje se smatra da su pod visokim rizikom od ponovnog počinjenja kaznenog djela prema životinjama ili ljudima nakon bilo kojeg razdoblja zatvora, uvjetne kazne ili uvjetnog otpusta . Iako prijedlozi registra zlostavljača životinja proizlaze iz istinske motivacije da se okrutnost prema životinjama shvaća ozbiljno, ASPCA vjeruje da ovaj pristup čini malo zaštiti životinja ili ljudi te može imati neželjene posljedice. Postojeće strategije, kao što su dobro provedene naredbe o zabrani kontakta, obavezna psihološka procjena i uključivanje kućnih ljubimaca u naloge zaštite, daju odgovor koji je učinkovitiji u sprječavanju ozljeda životinja i ljudi. Interes za registre zlostavljača životinja djelomično je potaknut sve većim brojem istraživanja koja ukazuju na to da ponovljena djela namjerne okrutnosti prema životinjama mogu biti povezana s većom učestalošću raznih drugih kaznenih djela, uključujući

Potrebno je razmotriti sve moguće preventivne opcije te u skladu s iskustvima drugih država koje su primijenile registre zlostavljača ili druge alternativne opcije izabrati najbolji model koji odgovara našoj državi.

Puno toga što je propisano najnovijim Zakonom o zaštiti životinja, kao jednim od *lex specialis* što se tiče zaštite životinja uopće se ne provodi. Primjerice, dio deveti u Zakonu o Zaštiti životinja, koji se odnosi na „zaštitu napuštenih i izgubljenih životinja“ u svom članku 62. navodi „da poslove sakupljanja napuštenih ili izgubljenih životinja organiziraju i financiraju jedinice lokalne samouprave“ nije adekvatno organiziran, a samim time niti proveden.

Za sada jedino Grad Zagreb ima relativno dobru organizaciju vezano uz napuštene i zlostavljane životinje u sklopu azila Dumovec¹⁰³⁸. U Hrvatskoj osim Zagreba ima još jako

djela međuljudskog nasilja. Iako je okrutnost prema životinjama snažno povezana s nizom drugih zločina, uključujući napade i zločine protiv droge, ona nije nužno prediktivna. Glavna studija koja se često citira je istraživanje Društva za prevenciju okrutnosti prema životinjama iz Massachusettsa iz 1999. o procesuiranim počiniteljima okrutnosti prema životinjama koji su imali značajno veću učestalost drugih kaznenih djela u usporedbi s odgovarajućim kontrolama bez pozadine okrutnosti prema životinjama. Međutim, ostala su kaznena djela jednako vjerojatno prethodila kaznenom djelu okrutnosti prema životinjama kao i slijedila ga – i stoga su se ovi podaci smatrali potpornim modelu „općeg odstupanja” zlostavljača životinja, a ne modelom „napretka“. Nisu sva djela koja bi se mogla procesuirati kao okrutnost prema životinjama jednako predvidljiva za buduća kaznena djela, a priroda kaznenih djela okrutnosti prema životinjama može varirati ovisno o dobi, spolu, kulturi i motivaciji počinitelja. Prediktivna vrijednost prošlih kaznenih djela protiv životinja povezanih s budućim kaznenim djelima nad životinjama najjača je za sakupljače životinja, koji pokazuju iznimno visoku stopu recidivizma. Hordašenje snažno predviđa buduće hordašenje – međutim ne mora nužno predvidjeti i druga kaznena djela općenito. Ovo pitanje je najbolje rješavati dugoročnim praćenjem takvih slučajeva u zajednici, a ne posebnom registracijom. ASPCA umjesto registara zlostavljača predlaže alternativne pristupe koji su se pokazali puno učinkovitiji. Vidjeti više na: <https://www.aspc.org/about-us/aspc-policy-and-position-statements/position-statement-animal-abuser-registries>, pristup: 01.12.2021.

¹⁰³⁷ Kao što postoje tako zvane „crne“ i „bije“ liste proizvoda testiranim odnosno ne-testiranim na životinjama, tako bi možda bilo jednostavnije napraviti “crnu listu“ koja bi bila dostupna svim udrugama koje vrše udomljavanje napuštenih životinja i svim uzgajivačima životinjama da osobama s te liste nije dozvoljeno imati životinju zbog prijašnjeg zlostavljanja životinje u bilo kojem pogledu (ubijanja, mučenja, napuštanja ili općenito loše brige prema životinji).

¹⁰³⁸ Sklonište za nezbrinute životinje Grada Zagreba - Dumovec postoji od siječnja 2001. godine. Smješteno je u Dumovcu na istočnom rubu grada. Sklonište je sagrađeno adaptacijom starog ruševnog gospodarskog objekta te prilagođeno držanju i smještanju napuštenih pasa s područja Zagreba. Tu se nalaze razne kategorije i pasmine pasa, a zajednička im je sudbina neželjenih kućnih ljubimaca. Svi psi koji se udomljavaju iz Skloništa cijepljeni

puno općina i gradova gdje brojne udruge za zaštitu napuštenih i zlostavljanih životinja od jedinica lokalnih samouprava nisu dobili apsolutno nikakvu pomoć te se financiraju isključivo temeljem donacija.¹⁰³⁹

7.2.2. Teži oblik djela

Kazneno djelo ubijanje ili mučenje životinja, članak 205., sastoji se od četiri stavka. Stavak dva je kvalificirani, odnosno teži oblik djela. Radi se o tome da tko kazneno djelo počini iz koristoljublja kazniti će se kaznom zatvora do dvije godine. U kaznenom zakonu iz 1997. godine drugi stavak se također odnosio na počinitelje koji su bili stjecatelji imovinske koristi zbog počinjenog kaznenog djela. Kvalifikatorni motiv u stavku 2. je nomotehnički pojednostavljen u odnosu na članak 260. st.2. KZ/97, pa je umjesto prijašnjeg izričaja „radi dobivanje oklade ili drugog pribavljanja imovinske koristi“ propisano iz „koristoljublja“.¹⁰⁴⁰ Osim kazne zatvora postoji i mogućnost izricanja novčane kazne kao sporedne, dakle kumulativno uz kaznu zatvora. Takva kazna je ograničena na kaznena djela iz koristoljublja. U tim slučajevima novčana kazna može se izreći kao sporedna i kad nije propisana zakonom za počinjeno kazneno djelo i kad je zakonom propisano da će se počinitelj kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud izrekne kaznu zatvora kao glavnu. Kod kaznenih djela iz

su protiv bjesnoće i ostalih zaraznih bolesti te mikročipirani, a odrasli i sterilizirani, tj. kastrirani. Ako udomi štene, vlasnik ima pravo na besplatnu kastraciju, tj. sterilizaciju u Skloništu uz prethodni dogovor sa zaposlenicima, i to u dobi šteneta od 5 do 6 mjeseci. Prilikom udomljavanja potpisuje se Ugovor o udomljavanju nezbrinutih životinja između Skloništa i udomitelja. Osim pasa, sklonište povremeno zbrinjava i mačke, no za mačke na žalost nema adekvatni prostor. Osoblje iz Dumovca koje ima dežurstvo 24 sata često izade na teren i zbog ranjene divlje životinje, pa su tako spasili brojne divlje životinje u suradnji sa Zoološkim vrtom iz Zagreba o čemu se može više pročitati na njihovim internetskim stranicama:

<http://www.azilzagreb.com/informacije-o-sklonistu-dumovec> ; O spašavanju sove zajedničkim djelovanjem vozača autobusa, osoblja iz Dumovca i Zoološkog vrta u Zagrebu, odjela za oporavište divljih životinja može se više pročitati na: <http://www.azilzagreb.com/> , pristup: 01.12.2021.

¹⁰³⁹ Podaci o navedenom su dobiveni istraživanjem djelatnosti i načinima financiranja svih registriranih udruga za zaštitu životinja na području Republike Hrvatske i na žalost su se pokazali točnim.

¹⁰⁴⁰ Turković, K. et al., Komentar Kaznenog zakona, op.cit. 278.

koristoljublja novčana kazna može se izreći kao sporedna i uz rad za opće dobro, odnosno uvjetnu osudu, kojima je zamijenjena kazna zatvora.¹⁰⁴¹

Počinitelj djela može biti bilo koja osoba, ne nužno vlasnik životinje. Ukoliko se radi o organiziranim borbama pasa što je najčešći oblik ovog djela (ali ne i jedini), često su u pitanju ljudi koji se isključivo time bave kao zaradom. Bilo da se radi o uzgoju pasa za borbe ili organizaciji, sudjelovanju u organizaciji (pronalaženje adekvatnog prostora za održavanje takvih događaja i drugo), takve osobe od toga imaju veliku zaradu. To ne moraju nužno biti vlasnici pasa, ali i mogu. Ukoliko vlasnici pasa ne sudjeluju u organizaciji takvih događaja svejedno će biti krivi prema stavku 1. članka 205. jer su životinju izložili mučenju, ako ne i smrti. Međutim, ovdje se može postaviti pitanje mogu li ipak vlasnici pasa za borbu odgovarati i za ovaj kvalificirani, teži oblik koji se odnosi na borbe pasa. Vlasnik psa za borbu rijetko će ulaziti u takvo nešto ukoliko od toga nema koristi. Stoga se može zaključiti da ne samo organizator borbi pasa, već i drugi sudionici, kao i vlasnici pasa imaju direktnu korist od organiziranja borbi. Taj događaj se organizira po principu oklada koji pas će pobijediti. U skladu s time, kriv je svaki sudionik borbe pasa jer je svjesno znao (morao i mogao znati) da u borbama pasa životinje bivaju izgrizene vrlo često i do smrti. Dakle, svjesno pristaju na posljedice borbi pasa, koje nikada nisu bezazlene po zdravlje i život životinje.

U Hrvatskoj su također kao i u drugim državama borbe pasa vrlo česta pojava i zakon često „žmiri“ na takve situacije.¹⁰⁴² Počinitelji se vrlo teško otkrivaju jer je sama organizacija poput „tajne organizacije“ i teško je dobiti priliku vidjeti takav događaj ako niste sami dio te „organizacije“. Počinitelji bivaju previše slabo kažnjeni, čime se ne ostvaruje ni generalna, ni specijalna prevencija. Nakon što im psi budu oduzeti ponovo nabave druge pse te nastave s borbama pasa. U zagrebačkom naselju Gračani, policija je imala upravo takvu situaciju. Iz provjerenih izvora, ista osoba ponovo ima zatvorene i zlostavljane pse u istom podrumu, no

¹⁰⁴¹ Turković, K. et al., Komentar Kaznenog zakona, Vrste kazni, članak 40., op.cit. 58-59.

¹⁰⁴² Krvave borbe pasa u Zagrebu: U morbidno zlostavljanje umiješani i poznati Hrvati - Zagreb.info od 14.10.2016. Preuzeto s: <https://www.zagreb.info/crna-kronika/krvave-borbe-pasa-u-zagrebu-u-morbidno-zlostavljanje-umijesani-i-poznati-hrvati-foto/89259/> ; <https://100posto.jutarnji.hr/news/ceste-su-i-znamo-lokacije-osim-kriminalaca-prica-se-da-ih-obojavaju-politicari-i-nogometasi-kad-pas-izgubi-a-rane-su-veliki-trosak-ostave-ga-da-umre1.html> , pristup: 08.12.2020.

lokalni ljudi ga se boje jer prijeti ubojstvom. Da se prvi puta kada se to dogodilo počinitelj adekvatno kaznio, možda ne bi došlo do recidiva (anonimna prijava je u tijeku).¹⁰⁴³

Organizacija borbe pasa ne mora biti nužno održana da bi počinitelj, odnosno počinitelji kazneno odgovarali. Dovoljno je da postoji namjera da se takva događanja organiziraju.

Još jedno pitanje se može postaviti koje je povezano s ovom problematikom. S obzirom da su životinje i njihova povreda smješteni u glavu XX. koja se odnosi na zaštitu okoliša, kako je ovdje ugrožen okoliš?¹⁰⁴⁴ Okoliš nije ugrožen ni neposredno, ni posredno. Ugrožena je jedino dobrobit životinja koje su namijenjene za borbu. Za postojanje ovog djela nije potrebno postojanje opasnosti po okoliš koje zapravo i nema, već postojanje opasnosti po dobrobit životinja koje su učestvovala u borbi ili ih određene osobe spremaju za učestvovanje raznim nehumanim „tretmanima“. Treninzi pasa za borbe su izrazito okrutni jer se pokušava psa na razne načine pretvoriti u nešto monstruozno. Osobe koje se time bave drže pse zatvorene u mračnim podrumima, izgledaju ih, nabavljaju im ukradene male vlasničke pse da na njima „treniraju“, a takvi traumatizirani, gladni psi za borbu izživljavaju se na malim nemoćnim psićima koje im sudionici i/ili organizatori daju za trening.

Inkriminiranjem djelatnosti koje su usmjerene na organiziranje borbi životinja ostvaruju se i drugi ciljevi. Osobe koje se bave organizacijom borbi životinja skoro uvijek imaju kriminalnu prošlost i bave se kriminalnim djelatnostima. Pojedina istraživanja ukazuju na skoro neraskidivu povezanost između borbi životinja i raznih drugih devijantnih i kriminalnih aktivnosti poput primjerice nasilničko ponašanje u zajednici, pripadništvo uličnim bandama (organizacijama), nasilje u obitelji, trgovina drogom, nezakonito kockanje i klađenje, narušavanje javnog reda i mira te drugim sličnim društveno neprihvatljivim obrascima ponašanja.

¹⁰⁴³ Uzgajao pse za borbe i trenirao ih mučenjem - Robert Cukina (42) uhićen je zbog uzgajanja američkih staforda za borbu pasa koje je posljednjih deset godina držao i mučio u svom podrumu u kući u naselju Gračani, u Zagrebu. Tog se umirovljenog branitelja iz Gračana sumnjiči da je u proteklih deset godina uzgajao američke staforde za borbe pasa. Preuzeto s: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/uzgajao-pse-za-borbe-i-trenirao-ih-mucenjem-20110603>, pristup: 08.12.2020.

¹⁰⁴⁴ Ovo pitanje zapravo izražava jasan stav autorice rada kako kaznenom djelu Ubijanja i mučenja životinja, članak 205. KZ RH nije mjesto u Glavi XX. koja regulira kaznena djela protiv okoliša jer u tom slučaju se životinja ne može promatrati kao živo biće što jest.

Ipak, nije uvijek tako. Sve je više slučajeva koji dokazuju kako u organizaciji (bilo kao dio organizacije, sudionici ili pak poticatelji) sudjeluju poznati političari, nogometaši, općenito ugledni članovi društvene zajednice od kojih se naravno takvo neprihvatljivo antisocijalno ponašanje ne bi očekivalo¹⁰⁴⁵. Izuzetno teško je dokazati da je netko na bilo koji način sudjelovao ili organizirao borbu pasa jer je to kriminal koji donosi jako puno novaca putem oklada. Onaj čiji pas pobijedi dobiva veliku svotu novaca koja se ponekad mjeri u stotinama tisuća eura, a oni koji su se na psa kladili također puno zarade. Od svih najviše zarađuje organizator te mu je stoga u interesu da sve ostane u tajnosti. Policija je često spriječila organiziranje borbi, ali to je daleko od stvarnosti u kojoj se borbe održavaju vrlo često. Malo je i onih koji bi bili voljni svjedočiti na sudu zbog straha od odmazde. Osobe koje se tako izživljavaju na životinjama bez imalo empatije bi „kaznili“ osobu koja je predala dokaze sudu. Ljudi koji nešto znaju šute od straha, a ne zbog toga što podržavaju zlostavljače. Razne udruge poput Prijatelja životinja, Animalex udruga za pravnu zaštitu životinja (studenta Pravnog fakulteta u Zagrebu) i druge, pokušavaju prevencijom djelovati na smanjenje borbi pasa. Proglašenjem pit bull terijera, američkih stafordskih terijera i još ponekih pasmina opasnima nije se išlo temeljem diskriminacije, već zaštite samih pasa koji se lako treniraju za borbe. Uvedena je obavezna kastracija takvih pasa, školovanje, test socijalizacije, mikročipiranje, kontrola uzgoja, obaveza nošenja brnjice i slično. Udrugama za zaštitu životinja, aktivistima za zaštitu životinja, ali i savjesnim građanima, borbe pasa predstavljaju izrazito nehumanu kriminalnu djelatnost te u svakom slučaju protuzakonit i nužno kažnjiv oblik ponašanja. Unatoč svemu, počinitelje je vrlo teško kazniti. Radi se o vrsti izopaćene „zabave“ na koju puno njih pristaje prvenstveno radi novca, a zatim i vlastitog poremećaja uživanja u nečemu tako okrutnom. Teško je reći da li je užasna i sama pomisao da se dva psa tjeraju na borbu do smrti u prostoru veličine 4x4 metra ili da to organiziraju kriminalci, ali u tome sudjeluju i političari, sveučilišni profesori, nogometaši i ostali društveno ugledni građani kojima nerijetko plješčemo, koji predstavljaju narod. Normalnoj osobi

¹⁰⁴⁵ Na borbama pasa ulozi i do 30.000 eura - „Mečevi se, međutim, i dalje održavaju u pomno odabranim, napuštenim prostorima daleko od očiju javnosti, na svim prostorima bivše Jugoslavije, pa i u Hrvatskoj. Sudionici takvih “manifestacija” nisu samo pripadnici kriminalnog miljea nego svih društvenih slojeva.“ Preuzeto s: <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/na-borbama-pasa-ulozi-i-do-30-000-eura-5884> ; KRVAVE BORBE PASA U ZAGREBU: U morbidno zlostavljanje umiješani i poznati Hrvati (FOTO) - iz članka se može iščitati kako su u organizirane borbe pasa doista umiješani pripadnici „elitnog“ društva, koji bi svojim ponašanjem trebali biti primjer suprotnog. Preuzeto s: <https://www.zagreb.info/crna-kronika/krvave-borbe-pasa-u-zagrebu-u-morbidno-zlostavljanje-umijesani-i-poznati-hrvati-foto/89259/> , pristup: 08.12.2020.

zdravog razuma taj čin, odnosno borba pasa je grozna, krajnje nehumana i zaslužuje društvenu osudu te visoke sankcije, kako novčane, tako i kaznu zatvora.

7.3. Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći

Kazneno djelo Nesavjesnog pružanja veterinarske pomoći regulirano je člankom 208. Kaznenog zakona Republike Hrvatske i glasi: Veterinar ili veterinarski djelatnik koji se pri pružanju pomoći, pregledu, cijepljenju ili liječenju životinje ne pridržava pravila veterinarske struke, pa zbog toga nastupi oboljenje, znatno pogoršanje bolesti ili uginuće životinje, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

Kazneno djelo Nesavjesnog pružanja veterinarske pomoći je kazneno djelo koje ne može počinuti svatko već samo veterinar ili veterinarski djelatnik, dakle „osobe s određenim svojstvom“ što je posebno istaknuto u zakonskom opisu djela. Time Kazneno djelo Nesavjesnog pružanja veterinarske pomoći spada u skupinu posebnih kaznenih djela (*delicta propria*) koja mogu počinuti samo osobe s određenim svojstvom i to pravih posebnih kaznenih djela jer svojstvo počinitelja utječe na samo postojanje djela.¹⁰⁴⁶

Radi se o materijalnom kaznenom djelu jer u svom biću sadrži posljedicu kao učinak na objektu radnje koji je prostorno i vremenski odvojen od same radnje.¹⁰⁴⁷

Kazneno djelo Nesavjesnog pružanja veterinarske pomoći spada u kaznena djela blanketnog karaktera jer je za pravilno tumačenje i primjenjivanje zakonske odredbe članka 208. KZ-a, neophodno poznavati druge pravne izvore u kojima su sadržana pravila ponašanja veterinaru, drugih veterinarskih djelatnika te standardi veterinarske profesije.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁶ Novoselec, P., Bojanić, Opći dio kaznenog prava.,op.cit., str. 136.-137.

¹⁰⁴⁷ Ibidem.

¹⁰⁴⁸ Standardi veterinarske profesije regulirani su: 1. Statutom veterinarske komore, 2. Poslovníkom o izboru i radu skupštine i drugih tijela Hrvatske veterinarske komore, 3. Pravilnikom o časnom sudu i stegovnom postupku, 4. Pravilnikom o stručnom nadzoru nad radom veterinaru i kontroli sustava upravljanja kvalitetom, 5. Pravilnikom o osnivanju i radu podružnica Hrvatske veterinarske komore, 6. Pravilnikom o radu stručnih odjela Hrvatske veterinarske komore, 7. Pravilnikom o radu Odjela veterinaru male prakse Hrvatske, 8. Pravilnikom o

Republika Hrvatska je bila članica Svjetske veterinarske organizacije (*World Veterinary Association*), ali više nije. Republika Hrvatska je članica Federacije veterinarima Europe (*Federation of Veterinarians of Europe - FVE*)¹⁰⁴⁹, a za europsko područje najznačajniji akti u području veterine su: 1. Europski veterinarski kodeks ponašanja (*European Code of Conduct*)¹⁰⁵⁰, 2. Europski kodeks dobre veterinarske prakse (*European Code of Good Veterinary Practice*)¹⁰⁵¹ i 3. Europski veterinarski akt (*European Veterinary Act*)¹⁰⁵².

radu Odjela veterinarskih tehničara, 9. Pravilnikom o izdavačkoj djelatnosti. Preuzeto s: <https://hvk.hr/cms/wp-content/uploads/2018/10/hvv-2015-23-1-akti.pdf>, pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁴⁹ Federation of Veterinarians of Europe (FVE) - Europska federacija veterinarima (FVE) je europsko predstavničko tijelo za veterinarsku struku u Europi. To je krovna organizacija veterinarskih organizacija iz 39 europskih zemalja (ne samo zemalja članica EU). Sastaje se dva puta godišnje na Glavnoj skupštini. Preuzeto s: <https://www.rcvs.org.uk/who-we-are/officer-team/federation-of-veterinarians-of-europe-fve/>; <https://fve.org/>; pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁵⁰ Commission Decision of 31 January 2018 on a Code of Conduct for the Members of the European Commission (2018/C 65/06), Official Journal of the European Union, C 65/7 od 21.2.2018. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018D0221\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018D0221(02)), pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁵¹ European Code of Good Veterinary Practice - Ovaj dokument predstavlja revidirani Europski veterinarski kodeks ponašanja. Društvo se sve više razvija, kao i veterinarska struka, stoga se u 2019. godini revizija Kodeksa iz 2012. godine pokazala potrebna. Kodeks ponašanja i Zakon o veterinarstvu imaju za cilj poslužiti kao smjernice za veterinarske struke diljem Europe kako bi veterinari mogli upoznati buduće potrebe društva i rad na stalnom poboljšanju kvaliteta usluga. Veterinari imaju važnu ulogu u zaštiti, dobrobiti životinja, zdravlju životinja, javnom zdravlju, kao i okolišu te općenito pružanju širokog raspona usluga. Ovaj Kodeks dobre veterinarske prakse je standard precizirajući europsku veterinarsku etiku i načela ponašanja kao i zahtjeve koji se odnose na sustav upravljanja kvalitetom unutar veterinarske organizacije, kada potonja želi poboljšati svoju sposobnost pružanja usluga u skladu sa: 1. Zakonodavstvom; 2. Profesionalnim kodeksom ponašanja; 3. Zahtjevima klijenata i 4. Etičkim načelima koja se odnose na osiguranim uslugama i/ili životinjama pod njihovom skrbi. Preuzeto s:

https://fve.org/cms/wp-content/uploads/FVE_Code_of_Conduct_2019_R1_WEB.pdf;

https://fve.org/cms/wp-content/uploads/FVE_Code_of_Conduct_2019_R1_WEB.pdf, pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁵² European Veterinary Act - Federations of Veterinarians of Europe, FVE/08/doc/009, Final, Adopted 7 June 2008. Preuzeto s: https://www.veterinaire.fr/fileadmin/cru-1633601728/user_upload/documents/outils-et-services/Index_juridique/Profession_veterinaire/fve_08_009_vetact.pdf, pristup: 11.11.2021.

Osim Zakona o veterinarstvu¹⁰⁵³ potrebno je poznavati i sadržaj sljedećih pravnih akata: 1. Statut Hrvatske veterinarske komore¹⁰⁵⁴; 2. Kodeks veterinarske etike¹⁰⁵⁵, 3. Kodeks dobre veterinarske prakse¹⁰⁵⁶ i 4. Pravilnik o časnom sudu i stegovnom postupku.¹⁰⁵⁷

Osim disciplinske odgovornosti zbog kršenja Kodeksa veterinarske etike ili Kodeksa dobre veterinarske prakse, veterinari u određenim slučajevima mogu imati i građanskopravnu odgovornost ukoliko je njegovim nesavjesnim postupanjem došlo do materijalne ili nematerijalne štete. Ukoliko pak veterinar postupa u suprotnosti s pravilima dobre veterinarske prakse i protiv osnovnih načela dobrobiti životinja može se raditi i o prekršajnoj odgovornosti u smislu Zakona o zaštiti životinja ili Zakona o veterinarstvu.

Protiv veterinara može se provesti stegovni postupak. Stegovni postupak provodi se protiv članova Komore (ovlašteni veterinari su članovi Komore), u slučaju kršenja pravila obavljanja veterinarskog zvanja, Kodeksa dobre veterinarske prakse, Kodeksa veterinarske etike, Statuta i drugih općih akata Komore te drugih propisa kojima se regulira obavljanje veterinarske djelatnosti. O stegovnoj odgovornosti članova Komore odlučuju Časni sud i Visoki časni sud u okviru svojih nadležnosti, kako su utvrđene Statutom, u postupku koji je uređen Pravilnikom. O svim odlukama tijekom stegovnog postupka, Časni sud i Visoki časni sud odlučuju većinom glasova i to u pisanom obliku. Sve odluke Časnog suda i Visokog časnog suda dostavljaju se okrivljenom u pisanom obliku i obvezno sadrže naziv tijela koje je odluku donijelo, dan i mjesto donošenja odluke, izreku-odluku o stegovnoj mjeri, obrazloženje i pouku o pravnom lijeku (kada postoji pravo žalbe).¹⁰⁵⁸

Iako je smješteno u Glavi XX. koja regulira kaznena djela protiv okoliša, ovo kazneno djelo je specifično po tome što je ujedno i poseban oblik kaznenog djela nesavjesnog rada u službi. S obzirom na to gdje je smješteno kazneno djelo, proilazi da je njegov zaštitni objekt

¹⁰⁵³ Zakon o veterinarstvu, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 82/13, 148/13, 115/18, 52/21.

¹⁰⁵⁴ Statut Hrvatske veterinarske komore, Narodne novine 89/2016.

¹⁰⁵⁵ Hrvatska veterinarska komora, Kodeks veterinarske etike, Zagreb, 2012. godine. Preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/akti/20120413-kodeks_veterinarske_etike.pdf, pristup: 07.11.2021.

¹⁰⁵⁶ Hrvatska veterinarska komora, Kodeks dobre veterinarske prakse, Zagreb, 2012. godine. Preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/akti/20120413-kodeks_dobre_veterinarske_prakse.pdf, pristup: 07.11.2021.

¹⁰⁵⁷ Pravilnik o časnom sudu i stegovnom postupku, preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/ostalo/skupstina2014/pravilnik_o_casnom_sudu.pdf, pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁵⁸ Pravilnik o časnom sudu i stegovnom postupku, članak 2. Preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/ostalo/skupstina2014/pravilnik_o_casnom_sudu.pdf, pristup: 11.11.2021.

određen dvojako: 1. okoliš i 2. veterinarska djelatnost, odnosno njezino zakonito, efikasno i kvalitetno obavljanje.¹⁰⁵⁹

Pravno dobro¹⁰⁶⁰ koje se štiti kaznenim djelom Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći su život, tjelesna cjelovitost i dobrobit životinja (svih životinja kojima se pruža veterinarska pomoć). Kaznena djela su razvrstana u glave Kaznenog zakona prema srodnosti pravnih dobara koje štite. Zakonodavac je svrstavanjem kaznenog djela Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći u kaznena djela protiv okoliša, a ne kaznena djela protiv imovine ipak prepoznao kako se zaštitom života, tjelesne cjelovitosti i dobrobiti životinja postiže zaštita okoliša, biosfere i biološke raznolikosti. Treba posvetiti dužnu pažnju međusobnoj povezanosti između ljudskih bića i drugih oblika života, važnosti odgovarajućeg pristupa i korištenja bioloških i genetskih resursa, poštivanje tradicionalnog znanja i uloge čovjeka u zaštiti okoliša, biosfere i biološke raznolikosti.¹⁰⁶¹

Radnja izvršenja kaznenog djela Nesavjesnog pružanja veterinarske pomoći je određena alternativno: 1. pružanje pomoći, 2. pregled, 3. cijepljenje ili 4. liječenje. Kod svakog od navedenih načina može doći do propusta.

U svakom slučaju radi se o nesavjesnom postupanju pri liječenju životinja bilo da se radi o neadekvatnom liječenju zbog pogrešne dijagnoze, pogrešnom sredstvu liječenja koje može pogoršati bolest ili izazvati uginuće životinje ili nekom drugom obliku povrede profesionalne dužnosti. Osim postupanja, do takve povrede može doći i zbog „nečinjenja“ na primjer: propuštanja primjene odgovarajućih higijenskih mjera ili sterilizacije instrumenata, propuštanje ili površan pregled životinje i drugo.

Bitno je napomenuti da se kazneno djelo Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći ne mora nužno odnositi na bolesnu životinju. Moguće je da se određenom činidbom radi primjene zdravstvenih preventivnih mjera i kontrole poput cijepljenja, uzimanje uzoraka krvi,

¹⁰⁵⁹ Batričević, A., Krivičnopravna zaštita životinja, op.cit. str. 353.

¹⁰⁶⁰ Pravno dobro obuhvaća društvene vrednote koje pravni poredak štiti prijetnjom kazne. Kaznena djela služe zaštitu naročito vrijednih pravnih dobara naznačenih kao „najviše vrednote“. Najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava su navedene u članku 3. Ustava Republike Hrvatske, a „očuvanje prirode i čovjekova okoliša“ je jedna o tih vrednota. Prema: Novoselec, P., Bojanić, I., op.cit., str. 127.

¹⁰⁶¹ Universal Declaration on Bioethics and Human Rights, članak 17., str. 5. Preuzeto s: https://www.aaas.org/sites/default/files/SRHRL/PDF/IHRDArticle15/Universal%20Declaration%20on%20Bioethics%20and%20Human%20Rights_Eng.pdf, 09.11.2021.

urina ili drugih briseva, oplodnje životinja koje se drže u svrhu proizvodnje (krava, svinja, kobila) dođe do propusta veterinaru ili veterinarskog djelatnika te zbog toga nastupi oboljenje ili uginuće životinje.¹⁰⁶²

Kao mogući počinitelji ovog kaznenog djela navedeni su veterinar ili veterinarski djelatnik. Pojam veterinaru je definiran Zakonom o veterinarstvu kao osoba koja posjeduje dokaz o formalnoj osposobljenosti za pristup i obavljanje veterinarske profesije u skladu sa minimalnim uvjetima propisanim Zakonom o reguliranim profesijama i priznavanju stručnih kvalifikacija te licenciju za samostalan rad izdanu od Hrvatske veterinarske komore.^{1063 1064}

Što se tiče stupnja krivnje za ovo kazneno djelo je potrebna namjera, a u odnosu na moguću posljedicu (oboljenje, znatno pogoršanje bolesti ili uginuće životinje) nehaj. Članak dakle skoro u potpunosti odgovara prijašnjem članku 257. Kaznenog zakona iz 1997. godine, s time da je brisan stavak broj 2. koji je kažnjavao i nehaj¹⁰⁶⁵. S obzirom da je mogućnost namjernog postupanja od strane ovlaštenog veterinaru prema životinji doista mala, ovaj članak bi trebao sadržavati mogućnost nehaja, jer je postupanje iz nehaja kažnjivo samo kad je izričito propisano zakonom (članak 27. stavak 1. KZ RH).

Glavne teškoće nastaju kod razgraničenja neizravne namjere (*dolus eventualis*) i svjesnog nehaja. U oba slučaja je intelektualna sastavnica ista (počinitelj je svjestan da može počinuti djelo), ali dok kod neizravne namjere počinitelj pristaje na počinjenje djela iako je svjestan da može ostvariti obilježja kaznenog djela, kod svjesnog nehaja lakomisleno smatra da se to neće dogoditi ili da će to moći spriječiti.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶² Sličnost kaznenog djela Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći (članak 208.) i kaznenog djela Nesavjesno liječenje (članak 181.) iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske je neupitna. U tom kontekstu značenja navedenih djelatnosti treba uzeti u obzir da se nepodobnost sredstava i načina liječenja, odnosno drugog nesavjesnog postupanja treba procjenjivati prema pravilima veterinarske znanosti i prakse.

¹⁰⁶³ Zakon o veterinarstvu, pročišćeni tekst zakona, član 3., točka 66., Narodne novine 82/13, 148/13, 115/18, 52/21.

¹⁰⁶⁴ Kao što se kod kaznenog djela Nesavjesno liječenje (članak 181.) iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske kao mogući počinitelji javljaju: doktor medicine, doktor dentalne medicine ili drugi zdravstveni radnik, tako bi u članku 208. Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći prikladnije bilo da se kao mogući počinitelji navedu: doktor veterinarske medicine, veterinarski tehničar ili drugo pomoćno osoblje u veterini.

¹⁰⁶⁵ Turković et al., Komentar kaznenog zakona, op.cit., str. 280.

¹⁰⁶⁶ Novoselec, P., Bojanić, I., Opći dio kaznenog prava, op.cit., str. 244.-245.; Tako i Turković et al., Komentar kaznenog zakona, op.cit., str. 49-50.

Za postojanje nehaja (svjesnog ili nesvjesnog) potrebna je najprije povreda objektivne dužne pažnje. To je pažnja koju bi savjestan i razuman čovjek iz kruga kojem pripada počinitelj (u ovom slučaju: veterinar) uložio kad bi se našao u istom položaju. Ako imamo slučaj osobe s posebnim znanjem, primjerice znanje koje ima ovlašteni veterinar, onda bi se procjenjivalo sukladno tome. Subjektivna dužna pažnja je ispunjena kad počinitelj ne udovolji dužnosti da prema svojim osobnim mogućnostima predvidi opasnost svoje radnje i u skladu s tim predviđanjem prilagodi svoje ponašanje.¹⁰⁶⁷ Dakle objektivna dužna pažnja u ovom slučaju bi bila ona koja bi se zahtijevala od svakog veterinara, a subjektivna ona koju bi zahtijevali od konkretnog veterinara s obzirom na njegova svojstva (duljina radnog staža i slično).

Sukladno gore navedenom Havaš predlaže kako bi valjalo razmisliti o vraćanju odredbe za nehajni oblik krivnje jer bez kažnjavanja za nehaj, zona kažnjivosti je vrlo sužena za kazneno djelo čija je primjenjivost u praksi ionako upitna.¹⁰⁶⁸ Havaš vrlo dobro primjećuje kako bi u kazneno djelo Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći trebalo unijeti određene izmjene i time se otklonile eventualne nejasnoće u primjeni čime bi regulacija tog kaznenog djela išla u korak s modernim trendovima kojima se ekološka kaznena djela odmiču od antropocentrizma i primiču ekocentrizmu.¹⁰⁶⁹

U Republici Hrvatskoj je veoma malo optužnica podignuto za kazneno djelo Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći¹⁰⁷⁰, no jedno je ipak dosta zainteresiralo hrvatsku javnost. To je optužnica koju je podiglo je Općinsko državno odvjetništvo u Splitu protiv 47-godišnjeg splitskog veterinara Igora Mioča kojeg terete za kazneno djelo nesavjesnog

¹⁰⁶⁷ Novoselec, P., Bojanić, I., Opći dio kaznenog prava, op.cit., str. 252.-255.

¹⁰⁶⁸ Havaš, J., Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, Diplomski rad, Pravni fakultet u Zagrebu, 2018. godine, str. 9.-10.

¹⁰⁶⁹ Havaš, J., Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, op.cit., str. 23.

¹⁰⁷⁰ Temeljem uvida u Statistička izvješća Državnog zavoda za statistiku od 2012. - 2020. godine, doista je vidljivo kako za ovo kazneno djelo nije podnesena niti jedna ili svega par prijava. Za 2012. godinu podignute su 3 prijave; za 2013. godinu nije podignuta niti jedna prijava; za 2014. godinu podignute su 2 prijave; za 2015. godinu nije podignuta niti jedna prijava; za 2016. godinu nije podignuta niti jedna prijava; za 2017. godinu nije podignuta niti jedna prijava; za 2018. godinu podignuta je jedna prijava; za 2019. godinu podignuta je jedna prijava i za 2020. godinu podignuta je jedna prijava. Nitko od prijavljenih nije osuđen za kazneno djelo Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, članak 208. KZ RH.

pružanja veterinarske pomoći, što je kao posljedicu imalo smrt pet godina i četiri mjeseca starog psa pasmine engleski buldog.¹⁰⁷¹

Neposrednim uvidom u dokumentaciju o navedenom slučaju može se zaključiti da je izuzetno teško dokazati krivnju veterinara s obzirom da ne postoji opcija „nehaja“ u kaznenom djelu Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći. U samoj optužnici bilo je navedeno kako je veterinar „bio svjestan kako postupa na način koji odstupa od općeprihvaćenih profesionalnih pravila veterinarske struke i pristao na to“. No, kako je ranije spomenuto, glavne teškoće nastaju kod razgraničenja neizravne namjere i svjesnog nehaja. U ovom slučaju je to na žalost vidljivo. Dokle god se zakonska odredba ne promjeni te vrati mogućnost odgovornosti za nehaj, teško će se kaznena odredba, a samim time i kaznena odgovornost ikada provesti u praksi.

7.4. Proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja

Proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja regulirano je člankom 207. Kaznenog zakona Republike Hrvatske i glasi: 1) Tko proizvede radi prodaje ili stavi u promet sredstva za liječenje ili sprječavanje zaraze kod životinja koja su opasna za njihov život ili zdravlje pa zbog toga dođe do širenja zarazne bolesti ili uquine veći broj životinja, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine; 2) Tko kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počini iz nehaja, kaznit će se kaznom zatvora do šest mjeseci.

Kazneno djelo u svom stavku 1. u potpunosti odgovara kaznenom djelu 256. Kaznenog zakona Republike Hrvatske iz 1997. godine osim što je gornja mjera kazne podignuta s godinu na dvije godine zatvora. Stavak 2. propisuje kažnjavanje za nehaj i zatvorsku kaznu do šest mjeseci. Teže posljedice ovog kaznenog djela su predviđene u teškim kaznenim djelima protiv okoliša člankom 214. U stavku 2. navedenog članka je propisano

¹⁰⁷¹ Neuobičajena optužnica: prvi veterinar optužen za nesavjesno liječenje Splićaninu prijeti kazna do godine zatvora jer je nemarom ubio buldoga Sonnyja, Jutarnji list od 19.01.2018. godine. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/neuobicajena-optuznica-prvi-veterinar-optuzen-za-nesavjesno-lijecenje-splicaninu-prijeti-kazna-do-godine-zatvora-je-je-nemarom-ubio-buldoga-sonnyja-6952344>, pristup: 11.11.2021.

ukoliko kaznenim djelom stavka 1. bude prouzročena znatna šteta počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.¹⁰⁷²

Objekt zaštite ovog kaznenog djela su životinje, a objekt napada su sredstava za liječenje životinja. Mora se raditi o sredstvima koja su opasna po život ili zdravlje životinja.

U pitanju je kazneno djelo blanketnog karaktera, a pojam sredstava za liječenje životinja je definiran Zakonom o veterinarstvu.¹⁰⁷³

Radnja izvršenja ovog kaznenog djela određena je alternativno: 1. proizvodnja radi prodaje sredstva za liječenje ili sprječavanje zaraze kod životinja koja su opasna za njihov život ili zdravlje pa zbog toga dođe do širenja zarazne bolesti ili uquine veći broj životinja, i 2. stavljanje u promet sredstava za liječenje ili sprječavanje zaraze kod životinja koja su opasna za njihov život ili zdravlje pa zbog toga dođe do širenja zarazne bolesti ili uquine veći broj životinja.

Posljedica kaznenog djela Proizvodnje i stavljanja u promet štetnih sredstava za liječenje životinja sastoji se u tome da se izazvala apstraktna opasnost po zdravlje i život životinja. Za postojanje kaznenog djela nije bitno da u konkretnom slučaju zbog izvršene radnje doista dođe do ugrožavanja zdravlja i života životinja. Djelo se smatra dovršenim samom proizvodnjom radi prodaje sredstva za liječenje, ili njihovim stavljanjem u promet, bez obzira da li su navedena sredstva došla u nečiji posjed te jesu li uopće bila upotrijebljena u konkretnom slučaju. Svojstvo objekta radnje, odnosno činjenica da su u pitanju sredstva koja su opasna po zdravlje ili život životinja, samo po sebi predstavlja mogućnost nastupanja opasnosti po životinje, tako da se dokazivanje postojanja apstraktne opasnosti ne zahtjeva.

Kazneno djelo Proizvodnje i stavljanja u promet štetnih sredstava za liječenje životinja može biti učinjeno od strane bilo koje osobe. U članku 207. stavak 1. regulirano je kazneno djelo učinjeno s namjerom, a u stavku broj 2. s nehajem. Razlika je jedino u visini kazne. Dok je kod namjere, u stavku broj 1. propisana kazna zatvora do dvije godine, u stavku broj 2. kada se radi o nehaju propisana je kazna zatvora do šest mjeseci.

¹⁰⁷² Turković et al., Komentar kaznenog zakona, op.cit., str. 279.

¹⁰⁷³ Zakon o veterinarstvu, pročišćeni tekst zakona, član 3., točka 69. Narodne novine 82/13, 148/13, 115/18, 52/21.

Što se tiče Proizvodnje i stavljanja u promet štetnih sredstava za liječenje životinja važna je Uredba 2019/6, opće poznata kao Nova veterinarska uredba (NVR) koja propisuje odobravanje, uporabu i praćenje veterinarsko-medicinskih proizvoda u Europskoj uniji (EU).¹⁰⁷⁴

Uredba o veterinarskim lijekovima (Uredba (EU) 2019/6), opće poznata kao Nova veterinarska uredba (NVR) modernizirati će postojeća pravila o odobrenju i primjeni veterinarskih lijekova u Europskoj uniji. Uredba je stupila na snagu 28.01.2019. godine, a primjenjivati će se u svim državama članicama Europske unije od 28.01.2022. godine. Uredba je uslijedila nakon usvajanja prijedloga iz 2014. godine za razvoj veterinarskog zakonodavstva koje se više neće temeljiti na ekvivalentnom sustavu odobravanja ljudskih lijekova.¹⁰⁷⁵

Europska agencija za lijekove (EMA) blisko surađuje s Europskom komisijom i drugim partnerima iz EU u pripremi za provedbu Uredbe.¹⁰⁷⁶

Iskustvo je pokazalo da se potrebe veterinarskog sektora znatno razlikuju od potreba sektora lijekova za ljude. Osobito se razlikuju pokretači za ulaganja na tržištu lijekova za humanu primjenu i tržištu veterinarsko-medicinskih proizvoda. Primjerice, u veterinarskom sektoru je mnogo različitih životinjskih vrsta zbog čega je tržište rascjepkano te postoji potreba za velikim ulaganjima kako bi se odobrenje za veterinarsko-medicinske proizvode za jednu životinjsku vrstu proširilo na drugu. Nadalje, mehanizmi utvrđivanja cijena u veterinarskom sektoru slijede potpuno drukčiju logiku. Stoga su cijene veterinarsko-medicinskih proizvoda uglavnom znatno niže nego cijene lijekova za humanu primjenu. U pogledu veličine veterinarska farmaceutska industrija samo je mali dio u odnosu na farmaceutsku industriju lijekova za humanu primjenu. Stoga je primjereno razviti regulatorni

¹⁰⁷⁴ Uredba (EU) 2019/6 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o veterinarsko-medicinskim proizvodima i stavljanju izvan snage Direktive 2001/82/EZ, Službeni list Europske unije, L 4/43, od 07.01.2019. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0006&from=EN> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁷⁵ Implementation of the new veterinary regulation (Regulation 2019/6). Preuzeto s: [http://www.hpra.ie/homepage/veterinary/regulatory-information/implementation-of-the-new-veterinary-regulation-\(regulation-2019-6\)](http://www.hpra.ie/homepage/veterinary/regulatory-information/implementation-of-the-new-veterinary-regulation-(regulation-2019-6)), pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁷⁶ Veterinary Medicines Regulation, Regulation (EU) 2019. Preuzeto s: <https://www.ema.europa.eu/en/veterinary-regulatory/overview/veterinary-medicines-regulation> , pristup: 11.11.2021.

okvir koji će obuhvaćati značajke i specifičnosti veterinarskog sektora koji se ne može smatrati modelom za tržište lijekova za humanu primjenu.¹⁰⁷⁷

Cilj Uredbe je smanjiti administrativno opterećenje, poboljšati unutarnje tržište i povećati dostupnost veterinarsko-medicinskih proizvoda te istodobno jamčiti visoku razinu zaštite javnog zdravlja, zdravlja životinja i okoliša.¹⁰⁷⁸

Ovom bi se Uredbom trebali utvrditi visoki standardi kakvoće, neškodljivosti i djelotvornosti za veterinarsko-medicinske proizvode kako bi se riješili zajednički problemi povezani sa zaštitom javnog zdravlja i zdravlja životinja te zaštitom okoliša. Ovom bi se Uredbom istodobno trebala uskladiti pravila za odobravanje veterinarsko-medicinskih proizvoda i njihovo stavljanje u promet u Uniji.¹⁰⁷⁹

Antimikrobna rezistencija na lijekove za humanu primjenu i veterinarsko-medicinske proizvode sve je veći zdravstveni problem u Uniji i svijetu. Zbog složenosti problema, njegove prekogranične dimenzije i visokog financijskog opterećenja, njegov učinak premašuje ozbiljne posljedice koje ima za zdravlje ljudi i životinja te je postao globalni problem za javno zdravlje koji utječe na cijelo društvo i zahtijeva hitno i koordinirano međusektorsko djelovanje u skladu s pristupom „Jedno zdravlje”¹⁰⁸⁰. To djelovanje uključuje

¹⁰⁷⁷ Uredba (EU) 2019/6 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o veterinarsko-medicinskim proizvodima i stavljanju izvan snage Direktive 2001/82/EZ, Službeni list Europske unije, L 4/43, od 07.01.2019. godine, Preambula, točka 6.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0006&from=EN> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁷⁸ Uredba (EU) 2019/6 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o veterinarsko-medicinskim proizvodima i stavljanju izvan snage Direktive 2001/82/EZ, Službeni list Europske unije, L 4/43, od 07.01.2019. godine, Preambula, točka 7.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0006&from=EN> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁷⁹ Uredba (EU) 2019/6 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o veterinarsko-medicinskim proizvodima i stavljanju izvan snage Direktive 2001/82/EZ, Službeni list Europske unije, L 4/43, od 07.01.2019. godine, Preambula, točka 7.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0006&from=EN> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁸⁰ Pristup „Jedno zdravlje“ je zadnjih godina sve prisutnija tema kako u stručnoj zajednici tako i javnosti, a ponajprije zbog pojave novih emergentnih zaraznih bolesti te njihove kompleksne epizootologije/epidemiologije. Upravo za nadzor i suzbijanje ovakvih bolesti suradnja stručnjaka iz različitih znanstvenih područja na lokalnoj,

nacionalnoj i globalnoj razini jest jedini način za postizanje željenih rezultata u očuvanju zdravlja ljudi i životinja te očuvanju okoliša, što i jesu osnovni ciljevi djelovanja u skladu s načelima „Jednog zdravlja“. Veterinarska struka, kao struka izravno odgovorna za zdravlje životinja i ljudi, neizostavan je i značajan dionik ovakvog djelovanja koje je provodila i do sada. Naime, svi postupci koje u svome stručnom radu desetljećima svakodnevno provode doktori veterinarske medicine, a usmjereni su na suzbijanje zoonoza i područje sigurnosti hrane predstavljaju djelovanje u skladu s inicijativom „Jedno zdravlje“. Prepoznavanje i isticanje značaja ovakvog djelovanja u epizootiološkoj i epidemiološkoj situaciji suvremenoga svijeta možda je prava prilika da repositioniramo struku na mjesto koje joj pripada te vratimo ugled doktorima veterinarske medicine kojega zasigurno obavljanjem odgovornog posla zaštite zdravlja ljudi i životinja u potpunosti zaslužuju. Istup „Jedno zdravlje“ (engl. One Health) je pojam koji podrazumijeva zajedničku multidisciplinarnu suradnju na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini kako bi se postigli najbolji rezultati u očuvanju zdravlja ljudi i životinja te očuvanju okoliša. Inicijativa „Jednog zdravlja“ se često pogrešno predstavlja kao novi trend koji je potaknut velikim brojem novih emergentnih zaraznih bolesti koje su se pojavile u posljednja dva desetljeća. Potreba za suradnjom proizašla je iz značajki ovakvih bolesti koje su u pravilu zoonoze, veliki broj ih se širi vektorima, a mogu imati značajne posljedice za zdravlje ljudi i životinja. Neke od njih, koje su zaokupljale pažnju javnosti u zadnje vrijeme, su primjerice infekcije virusom Zapadnog Nila i Zika virusna infekcija, ali i mnoge druge. U razvoju i definiranju inicijative „Jednog zdravlja“ početne smjernice i jasno isticanje potrebe za širokim multidisciplinarnim poimanjem zaraznih bolesti daje njemački patolog Rudolf Virchow (1821. – 1902.) koji prvi uvodi pojam „zoonoza“, kao zajednički naziv zaraznim bolestima koje se prenose između ljudi i životinja. Njegovo se promišljanje o neophodnom jedinstvenom pristupu medicini najbolje očituje u izjavi: „Između medicine životinja i ljudi ne postoji crta razgraničenja – niti smije postojati. Objekt je različit, ali postignute spoznaje predstavljaju temelj cjelokupne medicine“. Ove ideje prihvatili su mnogi znanstvenici različitih struka, a danas opće prihvaćeni termin „Jedno zdravlje“ proizašao je iz predstavljanja koncepta i korištenja termina „Jedne medicine“ kojeg opisuje američki znanstvenik Calvin Schwabe krajem 20. stoljeća u knjizi pod naslovom „Veterinarska medicina i zdravlje ljudi“. U ovoj knjizi on jasno naglašava nerazdvojjivost zdravlja ljudi i životinja kao i značaj utjecaja i međudjelovanja okoliša. Temeljem ove ideje u sljedećim godinama razvija se pristup i usvaja termin „Jedno zdravlje“ u današnjem obliku te postaje opće prihvaćeni način nadzora i suzbijanja prije svega zaraznih bolesti. Ubrzavanje razvoja i sveobuhvatno prihvaćanje principa „Jednog zdravlja“ zasigurno je uvjetovao trend pojave velikog broja emergentnih zaraznih bolesti u posljednja dva desetljeća. Ovaj trend je jasno povezan s razvojem današnje civilizacije i svime što ona nosi poput globalizacije prometa ljudi, životinja i robe, klimatskih promjena, demografskih i socioloških promjena kao i mnogih drugih značajki modernoga života. Kako razvoj modernog društva nezaustavljivo ide dalje, tako je neizbježno da nam predstoje i novi izazovi s emergentnim zaraznim bolestima. Stoga je stručnjacima postalo jasno da se pravodobna i primjerena reakcija može ostvariti samo kroz interdisciplinarnu suradnju, brzu razmjenu spoznaja različitih struka i cjelovito sagledavanje epizootioloških/epidemioloških značajki. U ovakvim uvjetima modernog svijeta vrlo brzo dolazi do donošenja smjernica za uspostavu i primjenu sustava „Jednog zdravlja“ koje 2004. godine objavljuje skupina stručnjaka iz područja zdravlja ljudi i životinja (tzv. Manhattanski principi). Nakon toga, samo četiri godine kasnije, ove smjernice i istaknuta obveza hitnog uvođenja i provođenja principa „Jednog zdravlja“ sa svrhom zaštite zdravlja na globalnoj razini, prihvaćeni su od strane najznačajnijih organizacija svijeta u području javnog zdravstva. Navedeno je objavljeno u zajedničkoj

jačanje razborite primjene antimikrobika, izbjegavanje njihove rutinske primjene u profilaktičke i metafilaktičke svrhe, djelovanja za ograničenje primjene kod životinja antimikrobika koji su od ključne važnosti za sprečavanje ili liječenje infekcija kod ljudi koje su opasne po život te poticanje razvoja novih antimikrobika. Također je potrebno osigurati da su na oznakama veterinarskih antimikrobika uključena odgovarajuća upozorenja i smjernice. U veterinarskom sektoru trebalo bi ograničiti primjenu koja nije obuhvaćena uvjetima

publikaciji „Doprinos jednom svijetu, jednom zdravlju: strateški okvir za smanjivanje rizika od zaraznih bolesti u međuodnosu životinja, ljudi i okoliša” 2008. godine, te se ovaj trenutak može smatrati početkom sveobuhvatnog djelovanja u skladu s pristupom „Jedno zdravlje“. Od ovog trenutka do današnjeg dana inicijativa „Jednog zdravlja“ se značajno širi i na druga područja poput antimikrobne rezistencije, kao i na nezarazne bolesti te danas predstavlja jednu od temeljnih odrednica moderne medicine. Analizirajući razvoj i temeljne principe inicijative „Jednoga zdravlja“ nameće se pitanje je li to doista predstavlja revolucionarni novi pristup nastao prije desetak godina kojim ćemo osigurati zaštitu zdravlja životinja i ljudi te okoliša ili je ona samo jasno definiran način djelovanja veterinarske struke koji se provodi desetljećima prije početka ove „nove“ inicijative? Prije više tisuća godina ljudi su uočavali poveznicu između oboljenja ljudi i životinja. Tako su u nekim od najstarijih zapisa ljudske civilizacije iz drevne Mezopotamije napisanim 2300 godina prije Krista, opisane kazne za neodgovorne vlasnike bijesnih pasa jer je i tada bila jasna poveznica bjesnoće životinja i ljudi. Slični zapisi se nalaze kroz povijest, a neka najveća dostignuća moderne medicine poput primjerice cjepiva, također su rezultat povezivanja i razumijevanja neraskidive povezanosti bolesti životinja i ljudi. Ovaj pristup integrativnog djelovanja različitih struka, prije svega veterinara i liječnika, desetljećima je prisutan u području suzbijanja bjesnoće, tuberkuloze, bedrenice i mnogih drugih opasnih zoonoza. Niti Hrvatska nije izuzetak te su bliskom suradnjom s liječnicima i usmjerenim djelovanjem veterinarske struke na području naše zemlje mnoge zoonoze stavljene pod kontrolu čime su najizraavnije, osim zdravlja životinja, sačuvani zdravlje i život ljudi. Kao primjer možemo istaknuti uspjehe u nadzoru i suzbijanju bjesnoće koja posljednjih pet godina nije potvrđena na području naše domovine. Također i rezultate suzbijanja bruceloze i tuberkuloze koji se trebaju dodatno istaknuti i vrednovati kroz prizmu epizootiološke situacije u nekim susjednim državama. Nadalje, gotovo sedamdeset godina provodi se vrlo uspješna i bliska suradnja na istraživanju i suzbijanju leptospiroze s kolegama liječnicima, a veterinarska struka je vodeća i u dijagnostici i suzbijanju mnogih zoonoza uzrokovanih parazitima. U skladu s izazovima modernoga doba mogu se istaknuti i brze uspostave učinkovitih sustava nadzora emergentnih zaraznih bolesti poput primjerice bolesti Zapadnog Nila, koji je postao model nadzora za druge europske države, a zasigurno je sačuvao i ljudske živote u našoj domovini. Iz ovih nekolicinu primjera jasno je da bliska suradnja veterinara i liječnika na očuvanju zdravlja životinja i ljudi na našem prostoru traje desetljećima, a provodi se i danas, uz zavidne uspjehe. Stoga, iz poštovanja prema svim našim prethodnicima koji su u kontinuitetu desetljećima radili na suzbijanju zoonoza i osiguravanju sigurnosti hrane, pristup „Jedno zdravlje“ doista ne bi trebali smatrati novootkrivenim sustavom nego je on samo jasno definiran način rada veterinara u sustavu javnoga zdravstva kojega opća javnost konačno sve više prepoznaje. Ovo ne znači da nije potrebno zagovarati i promicati ovakav sustav interdisciplinarnе suradnje, jer on predstavlja doista jedini način da suočeni sa svim izazovima modernoga doba i dalje uspješno provodimo svoju misiju očuvanja zdravlja životinja, ali u jednakoj mjeri i ljudi (prof.dr.sc. Ljubo Barbić). Preuzeto s: <https://veterina.com.hr/?p=81083> , 11.11.2021.

odobrenja za stavljanje u promet određenih novih ili ključno važnih antimikrobika za ljude. Pravila o oglašavanju veterinarskih antimikrobika trebalo bi postrožiti, a zahtjevi u pogledu odobrenja trebali bi u dovoljnoj mjeri odgovarati rizicima i koristima antimikrobnih veterinarsko-medicinskih proizvoda.

Osim potrebe za adekvatnom provedbom Uredbe (EU) 2019/6 o veterinarsko-medicinskim proizvodima, od velike je važnosti i Uredba (EU) 2019/4 o ljekovitoj hrani za životinje.¹⁰⁸¹

Uredbom (EU) 2019/4 o proizvodnji, stavljanju na tržište i uporabi ljekovite hrane za životinje stavlja se izvan snage Direktiva 90/167/EEZ.

Cilj Uredbe (EU) 2019/4 o ljekovitoj hrani za životinje je osigurati visoku razinu zaštite javnog zdravlja, visoke standarde kvalitete i sigurnosti za proizvodnju i povećanu dostupnost ljekovite hrane za životinje uključujući ljekovitu hranu za kućne ljubimce. Uredbom se promiče razboritija i odgovornija uporaba antimikrobika u svrhu borbe protiv antimikrobne rezistencije među životinjama i sprječavanja širenja bakterija otpornih na antibiotike preko prehrambenog lanca.^{1082 1083}

¹⁰⁸¹ Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁸² Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Preambula, točka 1.-37. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁸³ Uredba daje definicije bitnih termina. Ljekovita hrana za životinje je hrana za životinje pripremljena za izravno hranjenje životinja bez daljnje prerade, koja je mješavina jednog veterinarsko-medicinskog proizvoda ili više njih i krmiva. Antimikrobici su sve tvari s izravnim utjecajem na mikroorganizme koje se koriste za liječenje infekcija ili infektivnih bolesti i njihovo sprečavanje, uključujući antibiotike, antiviralna sredstva, antimikotike te antiprotozoike. Otpornost na antimikrobna sredstva znači sposobnost mikroorganizama da prežive ili čak narastu u prisutnosti antimikrobnog sredstva, koja je obično dovoljna da inhibira ili ubije sličan mikroorganizam. Prema: Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC)

Ljekovita hrana za životinje je mješavina hrane za životinje i veterinarskog lijeka proizvedena pod kontroliranim uvjetima i za koji je potreban veterinarski recept nakon kliničkog pregleda.¹⁰⁸⁴

Uredbom (EU) 2019/4 o proizvodnji, stavljanju na tržište i uporabi ljekovite hrane za životinje utvrđuju se pravila u svakoj fazi, od proizvodnje do distribucije, koja obuhvaćaju brojna područja, uključujući: 1. objekte i opremu (npr. aspekti u pogledu higijene i pristupa), 2. osoblje (npr. aspekti u pogledu osposobljavanja, osoblje za proizvodnju i kontrolu kvalitete moraju funkcionirati odvojeno), 3. proizvodnju i kontrolu kvalitete (npr. aspekti u pogledu kontrole kvalitete, raspršenost veterinarsko-medicinskih proizvoda u hrani za životinje, itd.), 4. skladištenje i prijevoz (npr. odvojeni i sigurni objekti, pravila za izbjegavanje unakrižne kontaminacije), 5. vođenje evidencije (kupnje, proizvodnje, skladištenja, prijevoza i stavljanja na tržište kako bi se osigurala sljedivost), 6. pritužbe i opoziv proizvoda (sustavi za registriranje i obradu pritužbi te za povlačenje i opoziv proizvoda), 7. pakiranje, označivanje i oglašavanje (npr. ambalaža za jednokratnu uporabu kojom se onemogućuju neovlašteni zahvati, oglašavanje isključivo veterinarima) i 7. odobrenje objekata.

Uredbom (EU) 2019/4 o proizvodnji, stavljanju na tržište i uporabi ljekovite hrane za životinje utvrđuju se pravila za uporabu ljekovite hrane za životinje, doprinosi se djelovanju Europske unije u borbi protiv antimikrobne rezistencije i njome je stvoren pravni okvir za proizvodnju, stavljanje na tržište i uporabu ljekovite hrane za kućne ljubimce.¹⁰⁸⁵

No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Članak 3. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁸⁴ Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Članak 3., stavak 2., točka a).Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

¹⁰⁸⁵ Ljekovita hrana za životinje – proizvodnja, stavljanje na tržište i uporaba. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/LSU/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

Uredba o proizvodnji, stavljanju na tržište i uporabi ljekovite hrane za životinje je dio paketa koji uključuje Uredbu (EU) 2019/6 o veterinarsko-medicinskim proizvodima, na snazi je od 28.01.2022. godine.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁶ Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Članak 16. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

7.5. Protuzakoniti lov i ribolov

Protuzakoniti lov i ribolov su ozbiljni problemi u današnjem svijetu i predstavljaju značajan oblik kršenja zakona, posebno u ruralnim područjima. Međutim, problem tog kaznenog djela je što ga društvo često ne shvaća dovoljno ozbiljno, možda čak i trivijalno u usporedbi s drugim vrstama nezakonitog ponašanja.

Važan korak u promjeni ove situacije je privlačenje pažnje na problematiku krivolova i educiranje ljudi o negativnim posljedicama ove vrste protupravnog ponašanja prema populaciji divljih životinja. Također, zajedno sa sigurnosnim pitanjima i etikom, poštivanje zakona trebalo bi biti više naglašeno u tečajevima obrazovanja lovaca. Već postoje mnogi zakoni za zaštitu resursa divljih životinja, a dodatni nisu potrebni za kontrolu aktivnosti krivolova.¹⁰⁸⁷

Sveukupnost protupravnih opasnih ponašanja pojedinaca ili pravnih osoba, koja su usmjerena protiv okoliša te za koja zakon propisuje kaznenu sankciju nazivaju se ekološkim kriminalitetom, a jedan od njegovih oblika predstavlja i protuzakoniti lov.¹⁰⁸⁸

Protuzakoniti lov bi se stogao mogao odrediti kao svaki lov divljači koji je u suprotnosti s važećim zakonskim propisima te koji se ovisi od konkretnog slučaja sankcionira kao kazneno djelo ili prekršaj.

Protuzakoniti lov odnosno krivolov je vrlo unosan posao. Divljim životinjama i njihovim dijelovima se trguje poput ilegalnih droga i oružja od strane opasnih, ali dobro razvijenih međunarodnih kriminalnih mreža. Po svojoj prirodi, gotovo je nemoguće dobiti pouzdane podatke o vrijednosti ilegalne trgovine divljim životinjama. Stručnjaci TRAFFIC-a¹⁰⁸⁹, mreže za praćenje trgovine divljim životinjama, procjenjuju da se radi o milijardama

¹⁰⁸⁷ Eliason, S. L., *Illegal Hunting and Angling: The Neutralization of Wildlife Law Violations*, str. 239. Preuzeto s: <https://www.animalsandsociety.org/wp-content/uploads/2015/11/eliason.pdf>, 02.11. 2021.

¹⁰⁸⁸ Jovašević D., *Zaštita životne sredine u usporednom krivičnom pravu*, Strani pravni život, br. 3/2010, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2010. godine, str. 283.

¹⁰⁸⁹ TRAFFIC - vodeća nevladina organizacija koja globalno radi na trgovini divljim životinjama i biljkama u kontekstu očuvanja biološke raznolikosti i održivog razvoja. Trgovina divljim životinjama jedan je od najhitnijih svjetskih izazova za očuvanje, koji utječe na stotine milijuna ljudi i tisuće vrsta divljih životinja. Preuzeto s: <https://www.traffic.org/>, pristup: 02.11.2021.

dolara.¹⁰⁹⁰ Poznati su neki primjeri ilegalne trgovine divljim životinjama, poput krivolova slonova za slonovaču, nosoroga zbog rogova, tigrova zbog njihove kože i kostiju te brojnih drugih krivolovcima financijski interesantnih životinja. Međutim, nebrojene druge vrste su na sličan način pretjerano iskorištavane, od morskih kornjača do drveća. Nije sva trgovina divljim životinjama ilegalna. Divlje biljke i životinje iz desetaka tisuća vrsta hvataju se ili beru iz divljine, a zatim se zakonito prodaju kao hrana, kućni ljubimci, ukrasno bilje, koža, turistički ukrasi i lijek. Trgovina divljim životinjama eskalira u krizu kada je sve veći udio nezakonit i neodrživ – izravno ugrožavajući opstanak mnogih vrsta u divljini.¹⁰⁹¹

Upravo zbog velikog broja divljih životinja koje su u potpunosti istrijebljene ili pred nestankom, ovaj problem treba shvatiti krajnje ozbiljno te oštro sankcionirati počinitelje, a osoblje koje čuva divlje životinje u nacionalnim parkovima bolje zaštititi (oprema koju posjeduju kriminalne organizacije daleko nadmašuje profesionalnost opreme koju imaju čuvari tako da je zaštita osoblja često jako slaba). Nerijetko čuvari bivaju ubijeni zbog pokušaja zaštite životinja.¹⁰⁹² Što se tiče pravne zaštite na međunarodnom nivou, iako se

¹⁰⁹⁰ Dvije trećine rendžera umire od ruke krivolovaca divljih životinja, a ilegalni zločin protiv divljih životinja sada se procjenjuje na više od 20 milijardi dolara godišnje. Preuzeto s: <https://globalconservation.org/news/over-one-thousand-park-rangers-die-10-years-protecting-our-parks/> , pristup: 02.11.2021.

¹⁰⁹¹ WWF - World Wide Fund for Nature (Svjetski fond za prirodu) - Iskorijenjivanje zločina protiv divljih životinja prioritet je za WWF jer je najveća izravna prijetnja budućnosti mnogih najugroženijih vrsta na svijetu. To je drugo nakon uništavanja staništa u ukupnim prijetnjama opstanku vrsta. Preuzeto s: <https://www.worldwildlife.org/threats/illegal-wildlife-trade> , pristup: 02.11.2021. godine.

¹⁰⁹² Six rangers killed in DR Congo's Virunga National Park (10.01.2021.) - Šest čuvara parka ubijeno je nakon napada na poznati nacionalni park Virunga na istoku Demokratske Republike Kongo. Rendžeri koji rade u parku, koji je dom ugroženih planinskih gorila, često bivaju napadnuti. Preuzeto s: <https://www.bbc.com/news/world-africa-55611203>; Twelve rangers killed in latest Virunga Park incident (25.04.2020.) - Dvanaest rendžera i pet drugih ljudi ubijeno je u petak u Nacionalnom parku Virunga u istočnom dijelu Demokratske Republike Kongo. Bio je to posljednji smrtonosni incident u parku, gdje je od 2006. godine ubijeno više od 150 rendžera. Preuzeto s: <https://news.mongabay.com/2020/04/twelve-rangers-killed-in-latest-virunga-park-incident/> ; The price of protecting Rhinos, Conservation has become a war, and park rangers and poachers are the soldiers. By Cathleen O'Grady. Preuzeto s: <https://www.theatlantic.com/science/archive/2020/01/war-rhino-poaching/604801/> ; Over one thousand park rangers die in 10 years protecting our parks and wildlife - Zaklada Thin Green Line otkrila je da je prijavljena smrt rendžera koje su lovokradice ubili između 2009. i 2016. iznosila 595 rendžera, plus stotine nepoznatih rendžera ubijeno je u zemljama u razvoju koji ostaju neprijavljeni. U 2017. godini prijavljeno je da je ubijeno više od 100 rendžera, a 2018. godina je u istoj situaciji, gotovo 2 rendžera biva ubijeno tjedno. Preuzeto s: <https://globalconservation.org/news/over-one-thousand-park-rangers-die-10-years-protecting-our-parks/> , pristup: 02.11.2021. godine.

pogotovo pojedine životinje štite već desetljećima, lov na njih i dijelove njihova tijela na žalost ne prestaje s time da su neke doslovne pred izumiranjem.¹⁰⁹³ Republika Hrvatska također ima krivolovce koji do danas nisu osuđeni, iako su u njihovim kućama pronađeni trofeji ubijenih zaštićenih divljih životinjskih vrsta. Jedan od najpoznatijih je Nadan Vidošević, bivši predsjednik Hrvatske gospodarske komore (HGK).¹⁰⁹⁴

¹⁰⁹³ Policija zaplijenila 167 rogova nosoroga - Ne mogu stati na kraj krivolovu ovih ugroženih i zaštićenih životinja iako je lov već 40 godina zabranjen (15.4.2019.) Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/policija-zapljenila-167-rogova-nosoroga-ne-mogu-stati-na-kraj-krivolovu-ovih-ugrozenih-i-zasticenih-zivotinja-iako-je-lov-vec-40-godina-zabranjen-8737115> ; Pred našim očima zauvijek izumire jedna vrsta: na izdahu je starac Sudan, posljednji pripadnik bijelih nosoroga. Za pomor su krivi krivolovci (14.03.2018.) Preuzeto s: <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/pred-nasim-ocima-zauvijek-izumire-jedna-vrsta-na-izdahu-je-starac-sudan-posljednji-pripadnik-bijelih-nosoroga-za-pomor-su-krivi-krivolovci-536071> ; Prodaju 500 dozvola za ubijanje slonova kako bi spasili svoj turizam. "Mi jedemo ono što ubijemo", Nedavno su ih proglasili ugroženom vrstom, ali su se sad, zbog pada prihoda, odlučili za drugačiji pristup (23.04.2021.) Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vaumijau/aktualno/prodaju-500-dozvola-za-ubijanje-slonova-kako-bi-spasili-svoj-turizam-mi-jedemo-ono-sto-ubijemo-15067702> ; Slonove ćemo potpuno istrijebiti do 2025. godine - Svakih 15 minuta krivolovci ubiju jednog slona, a ako se ovo barbarstvo nastavi istim tempom, te inteligentne životinje mogle bi nestati s lica Zemlje već kroz 12 godina, upozoravaju stručnjaci. Preuzeto s: <https://www.tportal.hr/tehnolo/clanak/slonove-cemo-potpuno-istrijebiti-do-2025-20130823> ; Objavljena snimka šefa NRA kako ubija slona izbliza - Nedavno se pojavila snimka Waynea LaPierrea, člника američke NRA, utjecajne udruge koja zagovara pravo na posjedovanje oružja, na kojoj se vidi kako ubija slona u Bocvani. Snimku nastalu 2013. godine prvi je objavio New Yorker prije dva dana, a na njoj se vidi kako puca u slona iz neposredne blizine. No čak ni hicem iz blizine LaPierre ne uspijeva dokrajčiti slona, pa to čini drugi lovac novim hicem. Snimka je izazvala bijes udruga za prava životinja. Preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uznemirujuce-objavljena-snimka-sefa-nra-kako-ubija-slona-izbliza/2272411.aspx> , pristup: 02.11.2021. godine.

¹⁰⁹⁴ Nadan Vidošević uhićen je prije 8 godina. Danas prvi put iznosi obranu - Nakon uhićenja zbog izvlačenja novca iz institucije (HGK) kojoj je godinama bio na čelu, otkrilo da je Vidošević bio strastveni lovac, što je prilično skup hobi, ali i kriminalna djelatnost (krivolov). U Africi je poubijao manji zoološki vrt - slonove, vodenkonje, lavove itd. - a u njegovoj kući je pronađen i trofej iz lova na polarnog medvjeda, inače iznimno ugroženu životinjsku vrstu. Prema tvrdnjama stručnjaka, lov na eura, a u sličnom novčanom okviru kreće se i lov na mošusno govedo, koje Vidošević također ima u svojoj kolekciji. (02.03.2021.) Preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/nadan-vidosevic-uhicen-je-prije-8-godina-danas-prvi-put-iznosi-obranu/2258039.aspx> ; „Istražite Vidoševićeva i zbog prepariranih životinja“ - – Institucije trebaju vidjeti treba li Vidoševića kazniti i na temelju nalaza da su u njegovoj vili pronađene perparirane životinje za koje bi trebalo otkriti kako su tamo dospjele – rekao je Luka Oman. Preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/istrazite-vidoseviceva-i-zbog-prepariranih-zivotinja-903137> ; Snimka Nadana Vidoševića u lovu na divlje životinje - Nakon objave priče kako je bivši šef Hrvatske gospodarske komore, Nadan Vidošević, tijekom kolovoza 2012. godine u Mozambiku lovio visokorangiranu divljač, pojavio se i video na kojem se može vidjeti kako nosi jednu od

Lov divljači nije zabranjena djelatnost, ali je regulirana u pogledu vremena kada se lov vrši, područje na kojem se smije loviti te način i sredstva koja se smiju upotrebljavati u lovu.¹⁰⁹⁵

Zakonom o lovstvu se uređuje gospodarenje lovištem i divljači što obuhvaća uzgoj, zaštitu, lov i korištenje divljači i njezinih dijelova.¹⁰⁹⁶

Zakonom o lovstvu su u hrvatsko zakonodavstvo preuzeti sljedeći akti Europske unije: 1. Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore (SL L 206 22.07.1992.), kako je zadnje izmijenjena i dopunjena Direktivom Vijeća 2013/17/EU od 13. svibnja 2013. o prilagodbi određenih direktiva u području okoliša zbog pristupanja Republike Hrvatske (SL L 158, 10.6.2013.) i 2. Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), (SL L 20 26.1.2010.), kako je zadnje izmijenjena i dopunjena Direktivom Vijeća 2013/17/EU od 13. svibnja 2013. o prilagodbi određenih direktiva u području okoliša zbog pristupanja Republike Hrvatske (SL L 158, 10.6.2013.).¹⁰⁹⁷

Što se tiče strogo zaštićenih životinjskih vrsta u hrvatskom pravnom sustavu na snazi je Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama.¹⁰⁹⁸ U svom Prilogu I. nabrojane su sve zaštićene vrste od kojih su najpoznatije: vuk, divlja mačka, ris, vidra, europska vidrica, smeđi medvjed, veliki sjeverni kit, obični dupin, bjelogrli dupin, glavati dupin, crni dupin, prugasti dupin, dobri dupin, ulješura i krupnozubi dupin. Sve navedene životinje (i ostale navedene u prilogu) zabranjene su za lov.¹⁰⁹⁹ Zaštićene životinjske vrste i zabrana njihovog lova je regulirana člankom 200. Kaznenog zakona.¹¹⁰⁰

ubijenih životinja. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/snimka-nadana-vidosevica-u-lovu-na-divlje-zivotinje-857581>, pristup: 02.11.2021.

¹⁰⁹⁵ Zakon o lovstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 99/18, 32/19, 32/20.

¹⁰⁹⁶ Zakon o lovstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 99/18, 32/19, 32/20, članak 1.

¹⁰⁹⁷ Zakon o lovstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 99/18, 32/19, 32/20, članak 2.

¹⁰⁹⁸ Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama, pročišćeni tekst, Narodne novine 144/2013.

¹⁰⁹⁹ Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama, pročišćeni tekst, Prilog I. - Strogo zaštićene vrste, Narodne novine 144/2013.

¹¹⁰⁰ Kazneni zakon, pročišćeni tekst zakona, članak 200., Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

7.5.1. Osnovni oblik djela

U Republici Hrvatskoj su kaznena djela protuzakonitog lova (članak 258. KZ/97) i protuzakonitog ribolova (članak 259. KZ/97) spojena u jedno kazneno djelo „Protuzakoniti lov i ribolov“, članak 204. važećeg Kaznenog zakona.¹¹⁰¹

Prvi stavak članka 204. inkriminira lov u vrijeme lovostaja¹¹⁰², na području na kojem lov nije dopušten ili lov bez položenog lovačkog ispita. Štiti se prvenstveno divljač kao prirodno bogatstvo i lovstvo kao privredna grana.

„Ovim člankom se ne inkriminira lov bez posebne dozvole, ribolov u vrijeme lovostaja, ribolov na području na kojem nije dopušten te premještanje divljači, ribe ili drugih slatkovodnih ili morskih organizama iz njihovog obitavališta jer su ove radnje pokrivene prekršajima iz Zakona o lovstvu, Zakona o morskom ribarstvu¹¹⁰³ i Zakona o slatkovodnom ribarstvu¹¹⁰⁴. Napravljena je distinkcija među radnjama počinjenja protuzakonitog lova s obzirom na njihovu težinu te su sukladno tome u stavku 1. inkriminirane manje opasne radnje (lov u vrijeme lovostaja, na području na kojem lov nije dozvoljen bez položenog ispita) i za njih je propisana kazna zatvora do jedne godine.“¹¹⁰⁵

Kao i većina kaznenih djela protiv okoliša, kazneno djelo protuzakoniti lov i ribolov spada u kaznena djela s blanketnom dispozicijom što znači da je za upotpunjavanje sadržaja obilježja bića ovog kaznenog djela neophodna analiza drugih propisa. Prvenstveno se radi o tri gore spomenuta zakona: Zakon o lovstvu, Zakon o morskom ribarstvu i Zakon o slatkovodnom ribarstvu.

¹¹⁰¹ Kazneni zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, članak 204., Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

¹¹⁰² Lov u vrijeme lovostaja je zabranjen što je regulirano Zakonom o lovstvu, članak 54. i članak 55., Narodne novine, pročišćeni tekst zakona 99/18, 32/19, 32/20.

¹¹⁰³ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹⁰⁴ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 63/19.

¹¹⁰⁵ Turković, K. et al., Komentar kaznenog zakona, Narodne novine, Zagreb, str. 276-277.

Objekt radnje je divljač. Pojam divljači određen je Zakonom o lovstvu, članak 3., kao dobro od interesa za Republiku Hrvatsku koje ima njezinu osobitu zaštitu.¹¹⁰⁶

Protuzakoniti je lov u vrijeme lovostaja ili na području na kojem nije dopušten ili tko lovi bez položenog ispita. Radnja izvršenja je lov koji nije definiran Zakonom o lovstvu, već se Zakonom o lovstvu uređuje gospodarenje lovištem i divljači, a gospodarenje obuhvaća uzgoj, zaštitu, lov i korištenje divljači i njezinih dijelova.¹¹⁰⁷ Načini na koji se određena divljač može loviti uređeni su Pravilnikom o uvjetima i načinu lova.¹¹⁰⁸ Lovostaj predstavlja vremenski period u kojem je lov zabranjen, a reguliran je Pravilnikom o lovostaju.¹¹⁰⁹ Za postojanje ovog djela potrebno je da je radnja poduzeta u određeno vrijeme (vrijeme lovostaja) i na određenom mjestu (odnosno tamo gdje je lov zabranjen). Lovište se ustanovljuje prema vrsti divljači koja prirodno obitava ili se uzgaja na površinama zemljišta, prema broju divljači koja se prema mogućnostima staništa može uzgajati na tim površinama i namjeni lovišta.¹¹¹⁰ Površine gdje je zabranjeno ustanovljenje lovišta su: 1. na miniranim površinama i sigurnosnom pojasu širine do 100 m; 2. na moru i ribnjacima s obalnim zemljištem koje služi za korištenje ribnjaka; 3. u rasadnicima, nasadima voćaka, vinove loze i višegodišnjega ukrasnog, ljekovitog i drugog bilja koji su namijenjeni intenzivnoj proizvodnji te pašnjacima, ako su ograđeni ogradom koja sprječava prirodnu migraciju dlakave divljači; 4. na zaštićenim dijelovima prirode ako je posebnim propisima u njima zabranjen lov; 5. na javnim cestama i drugim javnim površinama; 6. na građevinskom području, osim na neizgrađenom dijelu građevinskog područja do njegova privođenja namjeni; 7. na vojnim lokacijama i 8. na drugim površinama na kojima je aktom o proglašenju njihove namjene zabranjen lov.¹¹¹¹ Treći dio se odnosi na mogućeg počinitelja djela, a to je osoba koja lovi bez položenog ispita. Loviti može samo lovac, a to je osoba koja ima važeću lovačku iskaznicu.¹¹¹² Ukoliko osoba za vrijeme lovostaja nosi lovačko oružje i nalazi se na području na kojem je lov zabranjen samo po sebi ne predstavlja radnju izvršenja kaznenog djela protuzakonitog lova i ribolova, ali ukoliko pri tome traži divljač te se ponaša u skladu s time (prati, doziva, čeka radi odstrela), onda se navedene aktivnosti smatraju lovom. Postojanje kaznenog djela u tom slučaju ovisi od

¹¹⁰⁶ Zakon o lovstvu, članak 3., Narodne novine, pročišćeni tekst zakona 99/18, 32/19, 32/20.

¹¹⁰⁷ Zakon o lovstvu, članak 1., Narodne novine, pročišćeni tekst zakona 99/18, 32/19, 32/20.

¹¹⁰⁸ Pravilnik o uvjetima i načinu lova, pročišćeni tekst, članak 7., 8. i 9., Narodne novine 62/2006

¹¹⁰⁹ Pravilnik o lovostaju, pročišćeni tekst, članak 4., Narodne novine 67/2010.

¹¹¹⁰ Zakon o lovstvu, članak 11., stavak 1., Narodne novine, pročišćeni tekst zakona 99/18, 32/19, 32/20.

¹¹¹¹ Zakon o lovstvu, članak 11., stavak 2., Narodne novine, pročišćeni tekst zakona 99/18, 32/19, 32/20.

¹¹¹² Zakon o lovstvu, članak 7., točka 6., Narodne novine, pročišćeni tekst zakona 99/18, 32/19, 32/20.

procjene da li je kod osobe koja je nosila oružje i nalazila se u vrijeme lovostaja na području gdje je lov zabranjen postojala namjera počinjenja djela. Počinitelj djela može biti svaka osoba, lovac ili bilo koja druga osoba. Ukoliko se radi o osobi koja nema dozvolu za nošenje lovačkog oružja onda će postojati stjecaj s kaznenim djelom Nedoizvoljenog posjedovanja, izrade i nabavljanja oružja i eksplozivnih tvari.¹¹¹³

S obzirom da su ovim člankom kaznena djela protuzakonitog lova (članak 258. KZ/97) i protuzakonitog ribolova (članak 259. KZ/97) spojena u jedno kazneno djelo Protuzakoniti lov i ribolov, važno je istaknuti kako osim divljači, i ribe te druge vodene životinje imaju veliki značaj za okoliš, a samim time za opstanak cijelog čovječanstva. Za ribolov su važna dva Zakona u hrvatskom pravnom sustavu, a to su: 1. Zakon o morskom ribarstvu¹¹¹⁴ i 2. Zakon o slatkovodnom ribarstvu.¹¹¹⁵

Zakonom o morskom ribarstvu uređuje se provedba zajedničke ribarstvene politike Europske unije. Utvrđuju se nadležna tijela i njihove zadaće, nadzor i kontrola, načini postupanja i izvješćivanja Europske komisije te prekršajne odredbe.¹¹¹⁶ Zakonom se uređuje provedba petnaest Uredbi Europskog parlamenta i Vijeća te Provedbena uredba Komisije (o zajedničkoj ribarstvenoj politici, mjerama upravljanja za održivo iskorištavanje ribolovnih resursa u Sredozemnom moru, uspostavi sustava kontrole Zajednice za osiguranje sukladnosti s pravilima zajedničke ribarstvene politike, o Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo, o zajedničkom uređenju tržišta proizvodima ribarstva i akvakulture, o višegodišnjem oporavku plavoperajne tune u istočnom Atlantiku i Sredozemnom moru, o uspostavi programa za dokumentaciju o ulovu plavoperajne tune i drugo).¹¹¹⁷ Zakonom se utvrđuju pojmovi bitni za morsko ribarstvo,¹¹¹⁸ utvrđuje se morsko ribarstvo kao strateška grana gospodarstva u Republici Hrvatskoj i njegovi ciljevi.¹¹¹⁹ Nadležno tijelo utvrđeno za provedbu propisa ovog Zakona je Ministarstvo poljoprivrede, Uprava ribarstva.¹¹²⁰ Za obavljanje ribolova na moru

¹¹¹³ Kazneni zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, članak 331., stavak 1., Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

¹¹¹⁴ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine, 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹¹⁵ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 49/2005.

¹¹¹⁶ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 1., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹¹⁷ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 2., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹¹⁸ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 3., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹¹⁹ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 4. i 5., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹²⁰ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 8., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

plaća se naknada, a prodaja dozvola za športski i rekreacijski ribolov, kao i određivanje vrste dozvola određuje se Pravilnikom o športskom i rekreacijskom ribolovu na moru.¹¹²¹ Što se tiče gospodarskog ribolova, isti smije obavljati samo ovlaštenik povlastice za gospodarski ribolov, odnosno ovlaštenik povlastice za mali obalni ribolov, plovilom, ribolovnim alatima, ribolovnom ronilačkom opremom i u ribolovnim zonama, koji su upisani u povlasticu te u međunarodnim vodama sukladno propisima kojima se regulira ribolov u tim područjima i ovom Zakonu.¹¹²² Kao i za djelatnost obavljanje lova, tako se i za obavljanje ribolova traži stručna osposobljenost za obavljanje gospodarskog ribolova koju izdaje nadležno ministarstvo, a izdaje se osobi koja je završila stručno osposobljavanje prema Programu stručnog osposobljavanja za obavljanje djelatnosti gospodarskog ribolova ili ima završen preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili specijalistički stručni studij iz područja ribarstva.¹¹²³

S obzirom da Republika Hrvatska osim mora ima veliki broj slatkih voda u kojem je moguće ribarstvo isto je regulirano Zakonom o slatkovodnom ribarstvu.¹¹²⁴ Slatkovodno ribarstvo u smislu ovoga Zakona jest gospodarenje ribama slatkih (kopnenih) voda, a obuhvaća ribolov, poribljavanje, akvakulturu, zaštitu riba i njihovih staništa. Ribe u slatkim vodama koriste se na održiv način koji pridonosi očuvanju biološke raznolikosti ekoloških sustava. Ribe u slatkim vodama dijelovi su prirode od interesa za Republiku Hrvatsku i imaju njezinu osobitu zaštitu koja se provodi sukladno odredbama ovoga Zakona. Ribe se u ribolovnim vodama mogu loviti i/ili uzgajati pod uvjetima utvrđenim ovim Zakonom i propisima donesenim na temelju njega.¹¹²⁵ Ribolovne vode jesu sve slatke vode u kojima žive slatkovodne vrste riba kojima se gospodari u svrhu športskog ili gospodarskog ribolova osim voda: 1. u ribnjacima i 2. u akumulacijama, jezerima i/ili tekućim vodama iz kojih se zahvaća voda za piće za koje su na temelju posebnog zakona donesene odluke o zaštiti izvorišta.¹¹²⁶ Ribolovne vode dijele se na ribolovna područja, ribolovna područja dijele se na ribolovne zone, granice ribolovnih područja i ribolovnih zona utvrđuje ministar, uz prethodno stručno mišljenje Hrvatskih voda, a granice ribolovnih voda u vodotocima koji utječu u more utvrdit

¹¹²¹ Pravilnik o športskom i rekreacijskom ribolovu na moru, pročišćeni tekst, Narodne novine 122/2017.

¹¹²² Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 15.-20., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹²³ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 21., stavak 1. i 2., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹²⁴ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 49/2005.

¹¹²⁵ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 1., Narodne novine 49/2005.

¹¹²⁶ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 3., stavak 1., Narodne novine 49/2005.

će ministar.¹¹²⁷ Pojedine ribolovne vode ili njihovi dijelovi mogu se proglasiti posebnim staništima ako je to potrebno zbog bioloških razloga ili ako je mriješćenje riba u tim vodama od osobite gospodarske važnosti. U posebnim staništima zabranjen je ribolov.¹¹²⁸ Ribolov se dijeli na gospodarski ribolov i sportski ribolov, a gospodarski ribolov smije se obavljati samo na području rijeke Dunav od državne granice s Republikom Mađarskom do kraja državne granice sa Srbijom i Crnom Gorom te na području rijeke Save od državne granice s Republikom Bosnom i Hercegovinom do državne granice sa Srbijom i Crnom Gorom.¹¹²⁹ Gospodarski ribolov mogu obavljati fizičke i pravne osobe registrirane za obavljanje gospodarskog ribolova. Fizičke i pravne osobe smiju započeti obavljati djelatnost gospodarskog ribolova: 1. ako imaju povlasticu za gospodarski ribolov, 2. ako je fizička osoba ili fizička osoba u pravnoj osobi stručno osposobljena za gospodarski ribolov ili ima djelatnike stručno osposobljene za gospodarski ribolov, 3. ako ribolovni alati i oprema za gospodarski ribolov upisani u povlastici imaju konstrukcijsko-tehnička obilježja sukladna odredbama ovoga Zakona i propisa donesenih na temelju njega.¹¹³⁰ Povlasticu za gospodarski ribolov na temelju zahtjeva rješenjem daje Ministarstvo te se u članku 10. takstativno navodi što ista mora sadržavati.¹¹³¹ Kao i kod lova na divljač, ribolova u morskim vodama i za ribolov u slatkim vodama potrebna je stručna osposobljenost (tako zvani „Ribarski ispit). Osoba koja neposredno obavlja gospodarski ribolov mora biti stručno osposobljena za obavljanje gospodarskog ribolova. Stručna osposobljenost za obavljanje gospodarskog ribolova dokazuje se uvjerenjem o položenom ribarskom ispitu. Uvjerenje o položenom ribarskom ispitu daje Ministarstvo osobi koja je položila ribarski ispit prema Programu za polaganje ribarskog ispita. Ribarske ispite provodi Povjerenstvo za ribarske ispite koje imenuje ministar. Iznimno od odredbe stavka 3. ovoga članka, uvjerenje o položenom ribarskom ispitu, bez obveze polaganja ribarskog ispita, dat će se osobi koja je na temelju ranijih propisa položila ribarski ispit ili koja je položila kolegij ribarstva na VI. I VII. stupnju obrazovanja.¹¹³² Što se tiče sportskog ribolova obavezan je položen tako zvani „ribički ispit“.¹¹³³

¹¹²⁷ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 4., stavak 1.-4., Narodne novine 49/2005.

¹¹²⁸ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 5., stavak 1.-2., Narodne novine 49/2005.

¹¹²⁹ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 8., stavak 1.-2., Narodne novine 49/2005.

¹¹³⁰ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 9., stavak 1.-2., Narodne novine 49/2005.

¹¹³¹ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 10., Narodne novine 49/2005.

¹¹³² Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 15., stavak 1.-5., Narodne novine 49/2005.

¹¹³³ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 20., Narodne novine 49/2005.

Iz svega navedenog prozlaži da je objekt zaštite riblji fond kao dio okoliša, a zatim i ribarstvo kao važna privredna djelatnost. Kazneno djelo nezakonitog ribolova je blanketnog karaktera te je za objašnjenje pojedinih pojmova i bića djela potrebno poznavanje propisa iz područja ribarstva od kojih su najvažniji spomenuti Zakoni: 1. Zakon o morskom ribarstvu i 2. Zakon o slatkovodnom ribarstvu te Pravilnici koji su vezani uz njih.

7.5.2. Teži oblik oblik djela

U stavku dva radi se o kvalificiranom ili težem obliku ovog kaznenog djela, odnosno stavak inkriminira radnje u lovu i ribolovu koje se obavljaju na način ili nedopuštenim pomoćnim sredstvima. Radi se dakle o opasnijim radnjama te je stoga zapriječena kazna zatvora do tri godine zatvora.¹¹³⁴

Zakon o lovstvu taksativno nabroja kako je zabranjeno loviti divljač: 1. načinima i sredstvima kojima se ona masovno uništava; 2. korištenjem žive, oslijepljene ili osakaćane životinje kao mamca; 3. odašiljačima zvuka; 4. električkim ili elektroničkim ubojitim ili omamljujućim napravama; 5. umjetnim svjetlećim napravama; 6. zrcalima ili drugim zaslijepljujućim napravama; 7. napravama za osvjetljavanje cilja; 8. optičkim ciljnicima za noćni lov s mogućnošću elektroničkog povećavanja ili pretvaranja slike; 9. eksplozivima; 10. mrežama koje su načelno ili prema uvjetima uporabe neselektivne; 11. zamkama koje su načelno ili prema uvjetima uporabe neselektivne; 12. samostrijelom; 13. otrovima i otrovnim ili omamljujućim mamcima; 14. istjerivanjem životinja iz skloništa plinom ili dimom; 15. zabranjenim oružjem sukladno propisima kojima se regulira nabava i posjedovanje oružja građana i poluautomatskim oružjem sa spremnikom koji može sadržavati više od dva naboja; 16. za ptice dodatno i u stupicama, mrežama, zamkama, kukama i lijepkom; 17. u pojasu 200 m od granice posebno zaštićenih dijelova prirode iz članka 11. stavka 2. točke 4. ovoga Zakona i prolaza koji služe za migraciju preko i ispod autocesta; 18. iz letjelica ili motornih vozila u pokretu, a kad su u pitanju ptice, dodatno i lov iz motornih plovila pri brzini većoj od 5km/h odnosno 2,7 čv; 19. lovačkim oružjem u području 100 m od granice naselja odnosno 300 m od granice naselja većih od 10 000 stanovnika u nizini i prigorju te 200 m od granice

¹¹³⁴ Turković et al., op.cit., str. 277.

naselja većih od 10 000 stanovnika u brdsko - planinskim područjima; 20. zvijerima i psima koji nisu lovački psi; 21. lukom i strijelom, zračnim oružjem i svim vrstama hladnog oružja; 22. oružjem koje nije lovačko; 23. za vrijeme lovostaja, osim u slučajevima određenim ovim Zakonom; 24. kad je ugrožena poplavom, snježnim nanosima, poledicom, visokim temperaturama, požarom ili na drugi sličan način, osim u svrhu spašavanja.¹¹³⁵ Popis nedopuštenih načina nije potpun već je, pored navedenih načina zabranjeno loviti divljač i ostalim nehumanim metodama i sredstvima koje mogu izazvati nestanak ili ozbiljan poremećaj u populaciji divljači.

Što se tiče ribolova također postoje zabranjeni načini lova, a to su: 1. lovljenje, zadržavanje, prekrcavanje, iskrcavanje, prevoženje, skladištenje, prodaja, prerada, izlaganje ili pokušaj stavljanja u promet ribe za vrijeme njihova lovostaja; 2. lovljenje, zadržavanje, prekrcavanje, iskrcavanje, prevoženje, skladištenje, prodaja, prerada, izlaganje ili pokušaj stavljanja u promet nedorasle ribe; 3. loviti ribe eksplozivnim ili kemijskim sredstvima koja ih ubijaju, truju ili omamljuju, i/ili tako ulovljene ribe stavljati u promet; 4. loviti ribu u ribolovnim vodama uz uporabu strane vrste ribe (žive ili mrtve) kao mamca; 5. loviti ribu podvodnom puškom ili ostima ili harpunima ili električnom strujom ili drugim nedopuštenim sredstvima, i/ili tako ulovljenu ribu stavljati u promet; 6. loviti ribu s više ribolovnih alata ili opreme nego što je propisano propisom donesenim na temelju ovoga Zakona; 7. sprječavati na bilo koji način povratak riba s poplavljenog područja u vodotoke, loviti ribe sredstvima koja sprječavaju povratak riba s poplavljenog područja te sprječavati bilo koja druga migratorna kretanja riba; 8. loviti ribe izravno rukom, povlačenjem i kvačanjem udicom s vanjske strane tijela ribe; 9. poribljavati ribolovne vode bez svjedodžbe o zdravstvenoj ispravnosti riba; 10. ometati postavljanje znakova ili skidati znakove kojima se označava ribolovno područje ili ribolovna zona, mrjestilište ili uzgajalište; 11. loviti ribe unutar ograđenog prostora hidroenergetskog objekta; 12. loviti ribe 100 metara uzvodno i nizvodno od ograde hidroenergetskog objekta.¹¹³⁶

Što se tiče morskog ribolova, osim što je zabranjeno sve što i u slatkovodnom ribolovu, zabranjeno je upotrebljavati: 1. ribolovni alat i/ili opremu protivno njihovoj namjeni; 2. ribolovni alat i/ili opremu u vrijeme kada je za njega propisana vremenska zabrana upotrebe;

¹¹³⁵ Zakon o lovstvu, članak 66., stavak 1., točke 1.-24., Narodne novine, pročišćeni tekst zakona 99/18, 32/19, 32/20.

¹¹³⁶ Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 57., stavak 1., točke 1.-12., Narodne novine 49/2005.

3. ribolovni alat i/ili opremu u dijelu ribolovnog mora u kojem je propisana zabrana upotrebe navedenog alata ili opreme i 4. ribolovni alat i/ili opremu na nedozvoljen način.¹¹³⁷

Ovaj zakonski članak sadrži još dva stavka. U članku 204. stavak 3. je propisano da će se kazniti onaj tko vrhunski trofej divljači trajno iznese u inozemstvo. To je novi stavak kojim je pokriveno iznošenje vrhunskog trofeja koji je u vlasništvu počinitelja, a ako nije u njegovu vlasništvu onda je moguć stjecaj ovog kaznenog djela i nekog kaznenog djela protiv imovine.¹¹³⁸ U stavku 4. je propisano da će se predmeti namijenjeni ili uporabljeni za počinjenje kaznenog djela i ulov oduzeti počinitelju. Uvedeno je obligatorno oduzimanje ulova i sredstva za lov, odnosno ribolov.

Što se tiče oduzimanja predmeta namijenjenog ili uporabljenog za počinjenje kaznenog djela ta je mjera propisana člankom 79. KZ Republike Hrvatske. Oduzimanje može biti fakultativno i obligatorno, a u ovom je slučaju obligatorno. U skladu s principom da nitko ne može zadržati imovinsku korist koja je stečena kaznenim djelom sukladno članku 77. KZ RH, predviđeno je da se od počinitelja kaznenog djela oduzme svaka korist pribavljena tim djelom. U slučaju ulovljene divljači ili ribe razlikuje se da li je živa ili ne. Naime, divljač ne mora biti ubijena ukoliko je ulovljena stoga ima više osnova da se ulovljena divljač tretira kao imovinska korist stečena kaznenim djelom. Kazneno djelo ubijanje ili mučenje životinja je poput kaznenog djela protuzakoniti lov i ribolov sistematizirano u Glavu XX. Kaznenog zakona, u kojoj se nalaze kaznena djela protiv okoliša. U ovom slučaju mogle bi se pojaviti nedoumice s razgraničenjem ova dva djela s obzirom da se radi o životinjama. Naime, osnovni oblik kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja čini osoba koja životinju ubije, muči ili na bilo koji način zlostavlja. Za ovo kazneno djelo je propisana kazna zatvora do jedne godine. Objektom radnje u navedenom kaznenom djelu je životinja. Pošto zakonodavac ne postavlja eksplicitna ograničenja, moglo bi se zaključiti da se ova odredba može odnositi na ubijanje, mučenje ili povređivanje bilo koje životinje uključujući divljač. Takav pristup je u skladu s osnovnim principima biocentrične etike, kao i načelom jednakosti vrsta s obzirom na sposobnost patnje koja iz tih principa proizlazi, ali istovremeno otvara pitanje razgraničenja kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja s kaznenim djelom protuzakonitog lova i ribolova. Lov obuhvaća niz radnji od kojih bi se puno njih, naročito ako se poduzimaju na neki od zakonom zabranjenih načina, mogle podvesti pod kazneno djelo ubijanja ili

¹¹³⁷ Zakon o morskom ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 25., stavak 2., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.

¹¹³⁸ Turković et al. op.cit., str. 277.

mučenja životinja. Definiranjem objekta radnje ubijanja ili mučenja životinja tako da može obuhvatiti i divljač, u praksi postaje neizvjesno kada su jednom radnjom ostvarena bića kaznenog djela protuzakonitog lova i ribolova, a kada kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja. Kriterij za razlikovanje može se pronaći u odredbi Zakona o zaštiti životinja kojom se izričito isključuje primjena tog Zakona u odnosu na divlje životinje u prirodnim staništima čija se zaštita, lov i korištenje uređuju posebnim propisima (Zakon o lovstvu). Zakon o zaštiti životinja se dakle ne primjenjuje na gospodarenje lovištem i divljači, niti ribolov.¹¹³⁹ Vrlo je kontradiktorno da Zakon o zaštiti životinja svojim propisima zabranjuje nanošenje boli, patnje, ozljede, izlaganje strahu i bolestima životinje koje spadaju u red kralježnjaka, a izostavlja divljač (ptice i sisavce) koja se nalazi u svom prirodnom staništu.

Još jedan od nedozvoljenih načina lova gdje su suprotstavljene odredbe kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja i kaznenog djela protuzakonitog lova i ribolova je upotreba živih mamaca za divljač. Ukoliko životinja koja je upotrijebljena kao živi mamac za divljač može biti obuhvaćena definicijom životinje iz Zakona o zaštiti životinja, u odnosu na nju bi, zavisno od konkretnih okolnosti moglo biti učinjeno kazneno djelo ubijanja ili mučenja životinja. S druge pak strane, u pogledu divljači koja je ulovljena na takav način mogu biti ostvarena obilježja bića kaznenog djela protuzakonitog lova i ribolova. U budućnosti, ovo je situacija koja svakako zahtijeva konkretnije rješenje od postojećeg.

Ribe i druge vodene životinje imaju veliki značaj za okoliš te samim time i opstanak čovječanstva. Ribarstvo je važna privredna grana, a čovjeku je sada samo ribolov nezamjenjivi izvor mesne hrane, dok je lov na kopnene životinje izgubio taj značaj. U modernom svijetu je prehrambena funkcija lova zamijenjena puno uspješnijim uzgojem domaćih životinja te je lov prestao biti glavni izvor industrijskih i zanatskih sirovina s obzirom da se iste dobivaju farmskim uzgojem ili se zamijenjuju drugim izvorima i sintetičkim proizvodima.¹¹⁴⁰ Kao i kod lova divljači, i ovdje imamo puno zloupotreba ribolova te pokušaja krivolova. Puno vrsta je stoga skoro sasvim istrijebljeno radi dugogodišnjeg izlovljavanja te su zaštićene, a lov na iste je protuzakonit i kažnjiv. Unatoč zabranama i

¹¹³⁹ Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, članak 3., stavak 3., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹¹⁴⁰ Visković, N., Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji., op.cit., str. 176.

strogim, visokim kaznama, krivolovcima je teško ući u trag, pogotovo jer ne odustaju od krivolova.¹¹⁴¹

Što se tiče ribolova i samih riba kao životinja problem empatije ljudi prema tim bićima je još složeniji. RIBE su jedan od glavnih izvora hrane, ali zbog manjka osjetljivosti samih zoofila prema vodenim životinjama i njihovim stradanjima, realno je vjerovati kako se na tom području neće puno toga promijeniti.

Ipak, ratifikacija međunarodnih dokumenata usvojenih pod okriljem Ujedinjenih naroda, zatim konvencija, direktiva, uredbi i ostalih propisa usvojenih od strane Vijeća Europe, a koji se tiču očuvanja okoliša i svih njegovih integralnih dijelova uključujući riblji fond kao izuzetno važan resurs nije beznačajan doprinos. Ratifikacija navedenih pravnih dokumenata nije dovoljna ukoliko se isti ne provode stoga je svaka država obavezna osigurati instrumente za njihovo provođenje. U daljnjem procesu potrebno je inzistirati na promoviranju kroz razna ribolovna udruženja i njihovih članova, ali i javnosti općenito (posebno putem medija) na važnost očuvanja ribljeg fonda i neophodnost održivog, odnosno umjerenog iskorištavanja istog s obzirom na moguće negativne posljedice do kojih takva djelatnost može dovesti. Ne samo da je u pitanju opstanak ribljeg fonda, već briga za ekološki sustav te život i zdravlje ljudi.

¹¹⁴¹ Talijanska obalna straža zbog izlova prstaca uhitila 18 osoba i razbila kriminalnu organizaciju: „Lovili su i prodavali školjke pune teških metala“ (29.07.2021.). Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/talijanska-obalna-straza-zbog-izlova-prstaca-uhitila-18-osoba-i-razbila-kriminalnu-organizaciju-lovili-su-i-prodavali-skoljke-pune-teskih-metala-1116151> ; Kod Čiova vadio prstace, uhvatila ga policija (06.10.2021.). Preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/kod-ciova-vadio-prstace-uhvatila-ga-policija/2308924.aspx> ; Prije dvije godine u Jadranskom moru živjeli su milijuni periski, a danas ih je svega pet. Zašto su neke ipak preživjele masovni pomor? (26.06.2021.). Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/prije-dvije-godine-u-jadranskom-moru-zivjeli-su-milijuni-periski-a-danas-ih-je-svega-pet-zasto-su-neke-ipak-prezivjele-masovni-pomor-1108554>; Načelnik pomorske policije o krivolovcima uhvaćenima u izlovu tune: Tamo su im savršeni uvjeti, skriveni su od pogleda i vremenskih neprilika (16.02.2021.). Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/tamo-su-im-savrseni-uvjeti-skriveni-su-od-pogleda-i-vremenskih-neprilika-1077886> ; Otočani u nevjerici: „Izlovljavaju ogromne količine ježeva i krcaju ih u hladnjače slovenskih registarskih oznaka, na stotine kašeta su izvadili!“ (05.08.2021.). Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/otocani-u-nevjerici-izlovljavaju-ogromne-kolicine-jezeva-i-krcaju-ih-u-hladnjace-slovenskih-registarskih-oznaka-na-stotine-kaseta-su-izvadili-1117889> ; Talijani opet u krivolovu: Kod Mljeta uhvaćena ribarica u hrvatskim teritorijalnim vodama (12.10.2017.). Preuzeto s: <https://morski.hr/2017/10/13/talijani-opet-u-krivolovu-kod-mljeta-uhvacena-ribarica-u-hrvatskim-teritorijalnim-vodama/> ; pristup: 03.11.2021.

7.6. Kaznena djela od značaja za zaštitu životinja

Kao što je navedeno u radu, kaznena djela kojom se štite životinje spadaju u Glavu XX. Kaznenog zakona Republike Hrvatske, koja ima dvadeset dva kaznena djela od kojih se većina odnose na zaštitu okoliša. S obzirom da je okoliš prirodno stanište životinja i ljudi, kaznena djela protiv okoliša nisu namijenjena samo zaštiti životinja, nego i zaštiti ljudi.

Osim analiziranih inkriminacija koje se odnose direktno na zaštitu životinja poput članka 204. Protuzakoniti lov i ribolov, članka 205. Ubijanje ili mučenje životinja, članka 207. Proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja, članka 208. Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, postoje i druga kaznena djela koja su na indirektan način bitna za zaštitu životinja. Radi se uglavnom o zaštiti okoliša¹¹⁴² koji je prirodno stanište različitih životinjskih vrsta čime se te vrste štite od smanjenja populacije ili izumiranja.

7.6.1. Onečišćenje okoliša

Onečišćenje okoliša je prvo kazneno djelo regulirano Glavom XX. Kaznenog zakona Republike Hrvatske (kaznena djela protiv okoliša) članak 193.

Temeljno djelo opisano je stavku 1.: „Tko protivno propisima otpusti, unese ili ispusti količinu tvari ili ionizirajućeg zračenja u zrak, tlo, podzemlje, vodu ili more kojom se može trajnije ili u znatnoj mjeri ugroziti njihova kakvoća ili se mogu u znatnoj mjeri ugroziti

¹¹⁴² Kod kaznenih djela protiv okoliša moguća su tri modela reguliranja pojedinih kaznenih djela prema tome da li se želi primarno zaštititi čovjek (antropocentrički model), flora i fauna (biocentrički model) ili okoliš kao takav (ekocentrički model). Ekocentrički model je ujedno i najviši stupanj zaštite jer ne štiti okoliš posredno (štiteći čovjeka, biljke i životinje), već mu pruža direktnu pravnu zaštitu. U modernim zakonodavstvima kaznena djela protiv okoliša se reguliraju kao kaznena djela ugrožavanja, što znači da je dovoljno postojanje opasnosti od povređivanja zaštićenog pravnog dobra (okoliša), a ne nužno i njegovo povređivanje. Sukladno ostvarenju ekocentričkog koncepta u suvremenim kaznenim sustavima dominiraju kaznena djela apstraktnog ugrožavanja čija se ideja slijedila i u našem Kaznenom zakonu vezano uz kaznena djela protiv okoliša. Turković et al., Komentar kaznenog zakona, op.cit., str. 263.

životinje, bilje ili gljive, ili se može ugroziti život ili zdravlje ljudi, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina“.¹¹⁴³

Ovo kazneno djelo može učiniti bilo koja fizička osoba koja kršeći propise o zaštiti, unapređenju i očuvanju okoliša svojom radnjom onečišćuje zrak, tlo ili vodu (more). Radi se o općem kaznenom djelu (*delictum communium*).

U prvom stavku imamo najprije ekocentrički model jer je za postojanje kaznenog djela dovoljno apstraktno ugrožavanje okoliša (zraka, tla ili vode), tek zatim alternativno dolazi do izražaja biocentrizam kroz apstraktno ugrožavanje životinja, bilja ili gljiva te naposljetku antropocentrizam kroz apstraktno ugrožavanje života ili zdravlja ljudi.

Radi se o blanketnom kaznenom djelu jer je za primjenu ovog djela važan Zakon o zaštiti okoliša¹¹⁴⁴ kojim se određuje prijenos velikog broja Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća te utvrđuje okvir za provedbu akata Europske unije: 1. Uredba (EZ) br. 66/2010 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. godine o znaku za okoliš EU-a¹¹⁴⁵, 2. Uredba (EZ) br. 1221/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. godine o dobrovoljnom sudjelovanju organizacija u sustavu upravljanja okolišem i neovisnog ocjenjivanja Zajednice (EMAS) te stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 761/2001 i odluka Komisije 2001/681/EZ i 2006/193/EZ¹¹⁴⁶, 3. Uredba (EZ) br. 166/2006 Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju Europskoga registra ispuštanja i prijenosa zagađivala i koja izmjenjuje i dopunjuje Direktive Vijeća 91/689/EZ (tekst značajan za EGP) (SL L 33), od

¹¹⁴³ Kazneni zakon, pročišćeni tekst zakona, članak 193., stavak 2. Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

¹¹⁴⁴ Zakon o zaštiti okoliša, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18.

¹¹⁴⁵ Uredba (EZ) br. 66/2010 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. godine o znaku za okoliš EU-a, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 016, L 027/1 od 25.11.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32010R0066&qid=1409301441635> , pristup: 15.11.2021.

¹¹⁴⁶ Uredba (EZ) br. 1221/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. godine o dobrovoljnom sudjelovanju organizacija u sustavu upravljanja okolišem i neovisnog ocjenjivanja Zajednice (EMAS) te stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 761/2001 i odluka Komisije 2001/681/EZ i 2006/193/EZ, Službeni list Europske unije, 13/Sv. 039, L 342/1, od 25.11.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1409301528219&uri=CELEX:32009R1221> , pristup: 15.11.2021.

04.02.2006. godine¹¹⁴⁷, 4. Uredba (EZ) br. 401/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. godine o Europskoj agenciji za okoliš i Europskoj informacijskoj i promatračkoj mreži za okoliš (kodificirana verzija)¹¹⁴⁸ i 5. Uredba (EU) 2016/1628 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. rujna 2016. godine o zahtjevima koji se odnose na ograničenja emisija plinovitih i krutih onečišćujućih tvari i homologaciju tipa za motore s unutarnjim izgaranjem za necestovne pokretne strojeve, o izmjeni uredbi (EU) br. 1024/2012 i (EU) br. 167/2013 te o izmjeni i stavljanju izvan snage Direktive 97/68/EZ (tekst značajan za EGP).¹¹⁴⁹

Zakon sadržava odredbe koje su u skladu s aktom Programa Ujedinjenih naroda za okoliš (Barcelonska konvencija - Konvencija o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja),¹¹⁵⁰ a koji je potvrđen Zakonom o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja.¹¹⁵¹

Stavak broj 2. glasi: „Tko otpusti, unese ili ispusti tvari ili ionizirajuće zračenje u zrak, tlo, podzemlje, vodu ili more i time ugrozi život ili zdravlje ljudi, kaznit će se kaznom zatvora

¹¹⁴⁷ Regulation (EC) No 166/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 January 2006 concerning the establishment of a European Pollutant Release and Transfer Register and amending Council Directives 91/689/EEC and 96/61/EC (Text with EEA relevance), Official Journal of the European Union, L 33/1, 04.02.2006. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1409301543858&uri=CELEX:32006R0166> , pristup: 15.11.2021.

¹¹⁴⁸ Uredba (EZ) br. 401/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o Europskoj agenciji za okoliš i Europskoj informacijskoj i promatračkoj mreži za okoliš (Kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 012, L 126/13, od 23.04.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1409301580763&uri=CELEX:32009R0401> , pristup: 15.11.2021.

¹¹⁴⁹ Uredba (EU) 2016/1628 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. rujna 2016. o zahtjevima koji se odnose na ograničenja emisija plinovitih i krutih onečišćujućih tvari i homologaciju tipa za motore s unutarnjim izgaranjem za necestovne pokretne strojeve, o izmjeni uredbi (EU) br. 1024/2012 i (EU) br. 167/2013 te o izmjeni i stavljanju izvan snage Direktive 97/68/EZ (Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, L 252/53, od 16.9.2016. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32016R1628> pristup: 15.11.2021.

¹¹⁵⁰ Convention on the protection of the Mediterranean Sea against pollution (Barcelona Convention), Official Journal L 240 , 19/09/1977 P. 0003 - 0011. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A21976A0216%2801%29> , pristup: 15.11.2021.

¹¹⁵¹ Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja, Narodne novine 8/2012.

od jedne do osam godina“. Ovaj stavak je napisan u skladu s člankom 2.a ¹¹⁵² Konvencije Vijeća Europe o zaštiti okoliša putem kaznenog prava.^{1153 1154}

„Kad se radi o konkretnom ugrožavanju života i zdravlja ljudi, kao i do sada odstupa se od zahtjeva za akcesornošću kaznenopravne zaštite pa u tom stavku nema blanketne dispozicije.“¹¹⁵⁵

Kazneno djelo onečišćenje okoliša može se počinuti s namjerom (stavak 1. i 2.) ili nehajem (stavak 3.).

Teže posljedice ovog kaznenog djela predviđene su člankom 214. Ukoliko je kaznenim djelima iz članaka 193. stavak 1. i 2. (onečišćenje okoliša), 194. stavak 1. i 2. (ispuštanje onečišćujućih tvari s plovnog objekta), 196. stavak 1. i 2. (ugrožavanje okoliša otpadom), 197. stavak 1. (ugrožavanje okoliša postrojenjem), 198. stavak 1. (ugrožavanje okoliša radioaktivnim tvarima) i članka 199. (ugrožavanje bukom, vibracijama ili neionizirajućim zračenjem) došlo do teške tjelesne ozljede jedne ili više osoba, ili se promjene prouzročene onečišćenjem ne mogu dulje vrijeme otkloniti, ili nastupi velika nesreća počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina. Stavak 2. propisuje ukoliko

¹¹⁵² Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law (ETS No. 172), Strasbourg, 04.11.1998., Article 2 – Intentional offences (članak 2. Namjerna kaznena djela). Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007f3f4>, pristup: 18.11.2021.

¹¹⁵³ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law (ETS No. 172), Strasbourg, 04.11.1998. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007f3f4>, pristup: 18.11.2021.

¹¹⁵⁴ Konvencija o zaštiti okoliša putem Kaznenog prava - Konvencija ima za cilj unaprjeđenje zaštite okoliša na europskoj razini korištenjem krajnjeg rješenja – kaznenog prava – kako bi se odvratila i spriječila po nju najštetnija ponašanja. Također nastoji uskladiti nacionalno zakonodavstvo u ovom području. Ovaj novi pravni instrument obvezuje države ugovornice da uvedu posebne odredbe u svoje kazneno pravo ili da izmijene postojeće odredbe u ovom području. Kaznenim djelima utvrđuje niz radnji počinjenih namjerno ili iz nehaja gdje uzrokuju ili bi mogle uzrokovati trajnu štetu kakvoći zraka, tla, vode, životinja ili biljaka, ili rezultirati smrću ili teškim ozljedama bilo kojeg osoba. Konvencija definira pojam kaznene odgovornosti fizičkih i pravnih osoba, precizira mjere koje države moraju poduzeti kako bi im omogućile oduzimanje imovine i definira ovlasti koje su na raspolaganju vlastima, te predviđa međunarodnu suradnju. Dostupne sankcije moraju uključivati zatvorske i novčane sankcije i mogu uključivati ponovno uspostavljanje okoliša, a potonje je izborna odredba u Konvenciji. Druga značajna odredba odnosi se na mogućnost sudjelovanja udruga za zaštitu okoliša u kaznenim postupcima za kaznena djela predviđena Konvencijom. Sukladno podacima preuzetim sa službene europske internet stranice, Republika Hrvatska nije na listi potpisnica ove Konvencije. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=172>, pristup: 18.11.2021.

¹¹⁵⁵ Turković et al., Komentar kaznenog zakona, op.cit., str. 265.

je gore navedenim kaznenim djelima došlo do smrti jedne ili više osoba počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

Ukoliko se radi o kaznenim djelima počinjenim iz nehaja kazna je manja.

Ukoliko je kaznenim djelima iz članaka 193. stavak 3. (onečišćenje okoliša), 194. stavak 3. (ispuštanje onečišćujućih tvari s plovnog objekta), 196. stavak 3. (ugrožavanje okoliša otpadom), 197. stavak 2. (ugrožavanje okoliša postrojenjem) i članka 198. stavak 2. (ugrožavanje okoliša radioaktivnim tvarima) prouzročena teška tjelesna ozljeda jedne ili više osoba, ili se promjene prouzročene onečišćenjem ne mogu dulje vrijeme otkloniti, ili nastupi velika nesreća počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Stavak 4. određuje ukoliko je kaznenim djelima određenim stavkom 3. prouzročena smrt jedne ili više osoba počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Iz navedenog vidimo da Zakon predviđa različite kazne za nemar (krivnju) i nehaj. Kazne za nehaj su daleko blaže.

Prema članku 213. (Djelotvorno kajanje) sud može osloboditi kazne počinitelja kaznenog djela iz članka 193., 194., 196., 197. i 198. koji prije nastupa teških posljedica dobrovoljno otkloni opasnost ili stanje koje je prouzrokovao.

Pokušaj kaznenog djela onečišćenje okoliša je kažnjiv prema članku 34. Kaznenog zakona Republike Hrvatske. Kriminalnopolitičko nastojanje zakonodavca da inkriminira i pokušaj onečišćenja okoliša je utjecao, između ostalog, na mjeru zakonski propisane kazne.¹¹⁵⁶

¹¹⁵⁶ Lončarić-Horvat, O. et al., Pravo okoliša, 3. izm. i dop. izd., Organizator, Zagreb, str. 229.

7.6.2. Uništavanje staništa

Kazneno djelo uništavanje staništa¹¹⁵⁷ članak 201. Kaznenog zakona Republike Hrvatske sastoji se od četiri stavka: 1) Tko protivno propisima uništi ili izazove propadanje staništa zaštićene svojte životinja, biljaka ili gljiva, uništi ili izazove znatno propadanje stanišnog tipa, kaznit će se zatvorom do tri godine; 2) Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini prema staništu, odnosno području razmnožavanja, podizanja mladih, migracije i hibernacije strogo zaštićene divlje svojte životinja, biljaka ili gljiva, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina; 3) Kaznom iz stavka 2. ovoga članka kaznit će se tko uništi ili izazove znatno propadanje staništa u zaštićenom području prirode ili na ekološki značajnom području; 4) Tko kazneno djelo iz stavka 1., 2., i 3. ovoga članka počini iz nehaja kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine.

Kazneno djelo uništavanje staništa je uvedeno radi usklađivanja s Direktivom 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. godine o zaštiti okoliša putem kaznenog prava, člankom 3. (h).^{1158 1159}

Ovo kazneno djelo može učiniti bilo koja fizička osoba koja kršeći propise uništi, ili izazove znatno propadanje staništa zaštićene svojte životinja, biljaka ili gljiva. Dakle, bilo koja osoba koja počini kazneno djelo prema staništu odnosno području razmnožavanja, podizanja mladih, migracije ili hibernacije strogo zaštićene divlje svojte životinja, biljaka ili

¹¹⁵⁷ Stanište je definirano kao „prirodno stanište“ i „stanište divlje vrste“. Definicije se nalaze u Zakonu o zaštiti prirode i glase: 1. Prirodno stanište je jedinstvena funkcionalna jedinica kopnenog ili vodenog ekosustava određena geografskim, biotičkim i abiotičkim svojstvima neovisno o tome je li potpuno prirodno ili doprirodno. Sva istovrsna staništa čine jedan stanišni tip.; 2. Stanište divlje vrste je okoliš određen specifičnim biotičkim i abiotičkim svojstvima, u kojem vrsta živi u bilo kojoj fazi svoga biološkog ciklusa. Zakon o zaštiti prirode, pročišćeni tekst zakona, članak 9., stavak 1., točke 48. i 49. Narodne novine 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.

¹¹⁵⁸ Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava ((Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 14, L 328/28, članak 3. Kaznena djela, Države članice osiguravaju da sljedeće radnje predstavljaju kazneno djelo ako se počine protuzakonito i namjerno ili barem iz krajnje nepažnje; (h) svako ponašanje koje uzrokuje značajno narušavanje staništa unutar zaštićenog područja. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008L0099> , pristup: 19.11.2021.

¹¹⁵⁹ Prema Turković et al., Komentar kaznenog zakona, op. cit. str. 274.

gljiva, uništi ili izazove znatno propadanje staništa u zaštićenom području prirode ili na ekološki značajnom području. Radi se o općem kaznenom djelu (*delictum communium*).

Radi se o blanketnom kaznenom djelu jer je za primjenu ovog djela važan Zakon o zaštiti prirode i drugi propisi kako se navodi u članku 201. stavak 1.

Objekt zaštite ovog kaznenog djela su zaštićene svojte životinja, biljaka ili gljiva i strogo zaštićene divlje svojte životinja (pogotovo u vrijeme razmnožavanja, podizanja mladih, migracije i hibernacije), biljaka ili gljiva te zaštićeno područje prirode ili ekološki značajno područje. Objekt napada je stanište.

Kazneno djelo uništavanje staništa iz članka 201., stavak 1., 2. i 3. može se počiniti s namjerom ili sukadno odredbi stavka 4. iz nehaja.

Ukoliko je ovim kaznenim djelom iz stavka 1. ili 3. prouzročena znatna šteta, počinitelj će odgovarati temeljem članka 214. (Teška kaznena djela protiv okoliša), stavka 5. za koji je predviđena kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina.

7.6.3. Trgovanje divljim vrstama

Temeljno djelo opisano je članku 202. stavak 1.: „Tko protivno propisima o zaštiti divljih vrsta¹¹⁶⁰ trguje, uvozi, izvozi ili prevozi živu ili mrtvu jedinku divlje vrste, njezine dijelove ili prerađevine dobivene iz nje, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina“.

Ovo kazneno djelo je uvedeno radi usklađivanja s člankom 3. (g) Direktive 2008/99/EZ koji glasi: „Trgovanje jedinkama zaštićenih vrsta divlje faune ili flore ili

¹¹⁶⁰ Divlje vrste su one vrste koje nisu nastale pod utjecajem čovjeka kao posljedica umjetnog odabiranja (odabir i uzgoj u svrhu dobivanja pasmina udomaćenih životinja i sorti kultiviranih biljaka) ili genetske modifikacije nasljednog materijala tehnikama moderne biotehnologije. Divlje vrste od interesa za Europsku uniju su one vrste za koje na teritoriju Europske unije vrijedi da su: ugrožene, osjetljive, rijetke ili endemske. Zakon o zaštiti prirode, pročišćeni tekst zakona, članak 9., stavak 1., točka 4. i 5., Narodne novine 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.

njihovim dijelovima ili prerađevinama, osim u slučajevima kada se radi o neznatnim količinama takvih jedinki i radnji ima neznatni utjecaj na stanje očuvanja vrste“.¹¹⁶¹

U ovom obliku kazneno djelo je od 2018. godine temeljem Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, članka 28.¹¹⁶² Osim naslova koji je prije glasio „Trgovanje zaštićenim prirodnim vrijednostima“, navedenim Zakonom promijenio se naziv članka u „Trgovanje divljim vrstama“, a promijenila se i formulacija članka.¹¹⁶³

Članak je prije imao 4. stavaka, a u trenutnom obliku ima 3. stavka. Prvi stavak u članku koji je izmijenjen se odnosio na „divlje vrste“, a drugi na „strogo zaštićene divlje vrste“. Trenutno temeljno kazneno djelo u prvom stavku koristi naziv „zaštita divljih vrsta“ (koje su dodatno objašnjene Zakonom o prirodi i drugim propisima) što je dovoljno za razumjevanje i primjenu članka. Članak je u ovakvom obliku pregledniji, a što se tiče kazne zadržana je viša kazna koja je bila predviđena za zaštitu strogo zaštićenih divljih vrsta.

U drugom stavku članka 202. predviđena je mogućnost počinjenja kaznenog djela iz nehaja: „Tko kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka učini iz nehaja, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine. Iako se prema Direktivi 2008/99/EZ „djelo smatra kaznenim djelom ako se radnje počine protuzakonito i namjerno ili barem iz krajnje nepažnje“¹¹⁶⁴, nacionalni zakonodavac uvijek može propisati i strože mjere, što je u ovom slučaju kažnjavanje i za nehaj.

Ovo kazneno djelo može učiniti bilo koja fizička osoba koja protivno propisima o zaštiti divljih vrsta trguje, uvozi, izvozi ili prevozi živu ili mrtvu jedinku divlje vrste, njezine dijelove ili prerađevine dobivene iz nje. Radi se o općem kaznenom djelu (*delictum communium*).

¹¹⁶¹ Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 14, L 328/28, članak 3., točka (g). Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008L0099>, pristup: 20.11.2021.

¹¹⁶² Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, članak 28., Narodne novine 118/2018.

¹¹⁶³ Vidjeti Kazneni zakon iz 2011. godine, pročišćeni tekst, članak 202., Narodne novine 125/2011.

¹¹⁶⁴ Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 14, L 328/28, članak 3. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008L0099>, pristup: 20.11.2021.

Radi se o blanketnom kaznenom djelu jer je za primjenu ovog djela važan Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama¹¹⁶⁵, Zakon o zaštiti prirode i drugi propisi kako se navodi u članku 202. stavak 1.

Radnja počinjenja je određena alternativno: „uvoz, izvoz ili prijevoz žive ili mrtve jedinke divlje vrste, njezine dijelove ili prerađevine dobivene iz nje“.

Objekt zaštite ovog kaznenog djela su jedinke zaštićenih vrsta divlje faune ili flore ili njihovi dijelovi ili prerađevine.

Treći stavak članka 202. (koji je prije izmjene iz 2018. godine bio četvrti stavak) propisuje da: „Nema kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka ako je počinjeno prema neznatnoj količini jedinki i neznatno je utjecalo na očuvanje te vrste“. Navedeni stavak je u skladu i s Direktivom 2008/99/EZ, člankom 3. (g).

Ukoliko je ovim kaznenim djelom iz stavka 1. prouzročena znatna šteta, počinitelj će odgovarati temeljem članka 214. (Teška kaznena djela protiv okoliša), stavka 5. za koji je predviđena kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina.

7.6.4. Protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a

Kazneno djelo protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a uređeno je člankom 203. Kaznenog zakona Republike Hrvatske i glasi: „Tko protivno propisima prenese preko granice živ genetski modificiran organizam ili uvede živ genetski modiciran organizam ili stranu divlju svojtu mikroorganizma, gljiva, biljaka ili životinja u okoliš u kojem prirodno ne obitava i time nanese znatnu ili trajnu štetu prirodi, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina“.

Ovo je novije kazneno djelo i u skladu je Protokolom o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol)¹¹⁶⁶ uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti.^{1167 1168}

¹¹⁶⁵ Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama, Narodne novine, 144/2013.

¹¹⁶⁶ Protokol o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol) uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti, L 201/, od 25.6.2002. godine, članak 25. (Protuzakoniti prekogranični prijenos). Preuzeto s:

Ovo kazneno djelo može učiniti bilo koja fizička osoba koja protivno propisima prenese preko granice živ genetski modificiran organizam ili uvede živ genetski modificiran organizam ili stranu divlju svojtu mikroorganizma, gljiva, biljaka ili životinja u okoliš u kojem prirodno ne obitava i time nanese znatnu ili trajnu štetu prirodi. Radi se o općem kaznenom djelu (*delictum communium*).

Radnja počinjenja djela je određena alternativno, kao prijenos ili uvoz preko granice živog genetski modificiranog organizma ili živog genetski modificiranog organizma ili strane divlje svojte mikroorganizma, gljiva, biljaka ili životinja u okoliš u kojem prirodno ne obitavaju te time nanese znatnu ili trajnu štetu prirodi.

Radi se o deliktu konkretnog ugrožavanja odnosno povrede zaštićenog dobra.

Zakonska odredba ne propisuje mogućnost nehajnog postupanja.

Radi se o blanketnom kaznenom djelu jer je za primjenu ovog djela važan Zakon o zaštiti prirode¹¹⁶⁹ i drugi propisi koji uređuju tu problematiku.

7.7. Opseg, dinamika i struktura kaznenih djela od značaja za zaštitu životinja u praksi

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX%3A32002D0628>, pristup: 21.11.2021.

¹¹⁶⁷ Konvencija o biološkoj raznolikosti (Convention on Biological Diversity – CBD). Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>, pristup: 21.11.2021.

¹¹⁶⁸ Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti uređuje kretanje živih modificiranih organizama koji proizlaze iz moderne biotehnologije iz jedne države u drugu. U pogledu uspostave centra za razmjenu podataka o biološkoj sigurnosti, stranke su se obvezale da će pomoći jedne drugima u provedbi Protokola, uzimajući u obzir posebne potrebe stranaka (država) u razvoju, posebno najmanje razvijenih i malih otočnih država u razvoju te zemalja s gospodarstvom u tranziciji, kao i država koje su središta podrijetla i središta genetske raznolikosti. Više o Kartagenskom protokolu o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti vidjeti u radu poglavlje 3., dio 3.2.5. Konvencija o biološkoj raznolikosti i dio 3.2.5.1. Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti.

¹¹⁶⁹ Zakon o zaštiti prirode, pročišćeni tekst zakona, članak 55., a posebno stavak 3., Narodne novine 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.

Analiza raspoloživih statističkih podataka o broju osoba koje su u Republici Hrvatskoj prijavljene, optužene i osuđene za kazneno djelo iz članka 205. Ubijanja i mučenja životinja¹¹⁷⁰ te kazneno djelo mučenja životinja iz članka 260.¹¹⁷¹ je višeznačna.

Iako se radi naizgled o dva kaznena djela, zapravo je u pitanju isto kazneno djelo. U Kaznenom zakonu iz 1997. godine, kazneno djelo kojim su se štatile životinje nalazilo se u glavi XIX. Kaznena djela protiv okoliša, članku 260. te je nosilo naziv mučenje životinja. U Kaznenom zakonu iz 2011. godine (koji je na snazi i danas s izmjenama i dopunama), kazneno djelo kojim se štite životinje nalazi se glavi XX. Kaznena djela protiv okoliša te nosi naziv ubijanje ili mučenje životinja, članak 205.

Dakle, na osnovu analize raspoloživih podataka nastoji se utvrditi opseg kaznenih djela protiv životinja, odnosno njihova rasprostranjenost ili udio u ekološkom kriminalitetu, ukupnom broju kaznenih djela protiv okoliša u određenom vremenskom periodu.

Ovom analizom se nastoji utvrditi koliko često prijavljivanje ovih kaznenih djela rezultira kaznenim postupkom te koliko osoba nakon toga bude osuđeno i kako.

Statistička analiza nam služi kao dokaz za potkrepljivanje onog što zapravo znamo, ali u znanosti tvrdnje traže dokaze.

Kao izvor za tablicu 1. koja prikazuju prijavljene, optužene i osuđene počinitelje kaznenog djela prema životinjama u razdoblju od 2004. do 2020. godine te tablicu 2. koja nam prikazuje osuđene osobe prema vrsti kazne (kazna zatvora, uvjetna i novčana kazna) upotrebljeni su podaci Državnog zavoda za statistiku.¹¹⁷²

¹¹⁷⁰ Kazneni zakon, pročišćeni tekst, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

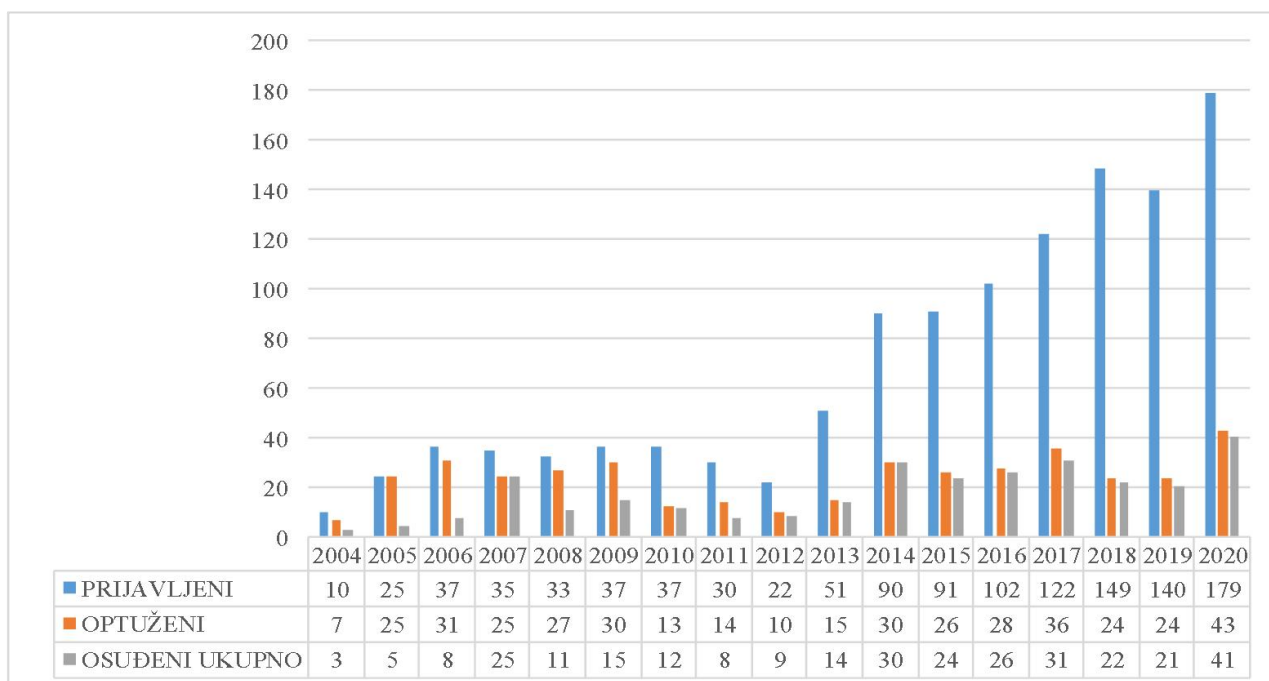
¹¹⁷¹ Kazneni zakon, pročišćeni tekst, Narodne novine, 110/1997.

¹¹⁷² Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2004 - 2019. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Tablica 1.

<i>GODINA</i>	<i>PRIJAVLJENI</i>	<i>OPTUŽENI</i>	<i>OSUĐENI UKUPNO</i>
2004	10	7	3
2005	25	25	5
2006	37	31	8
2007	35	25	25
2008	33	27	11
2009	37	30	15
2010	37	13	12
2011	30	14	8
2012	22	10	9
2013	51	15	14
2014	90	30	30
2015	91	26	24
2016	102	28	26
2017	122	36	31
2018	149	24	22
2019	140	24	21
2020	179	43	41

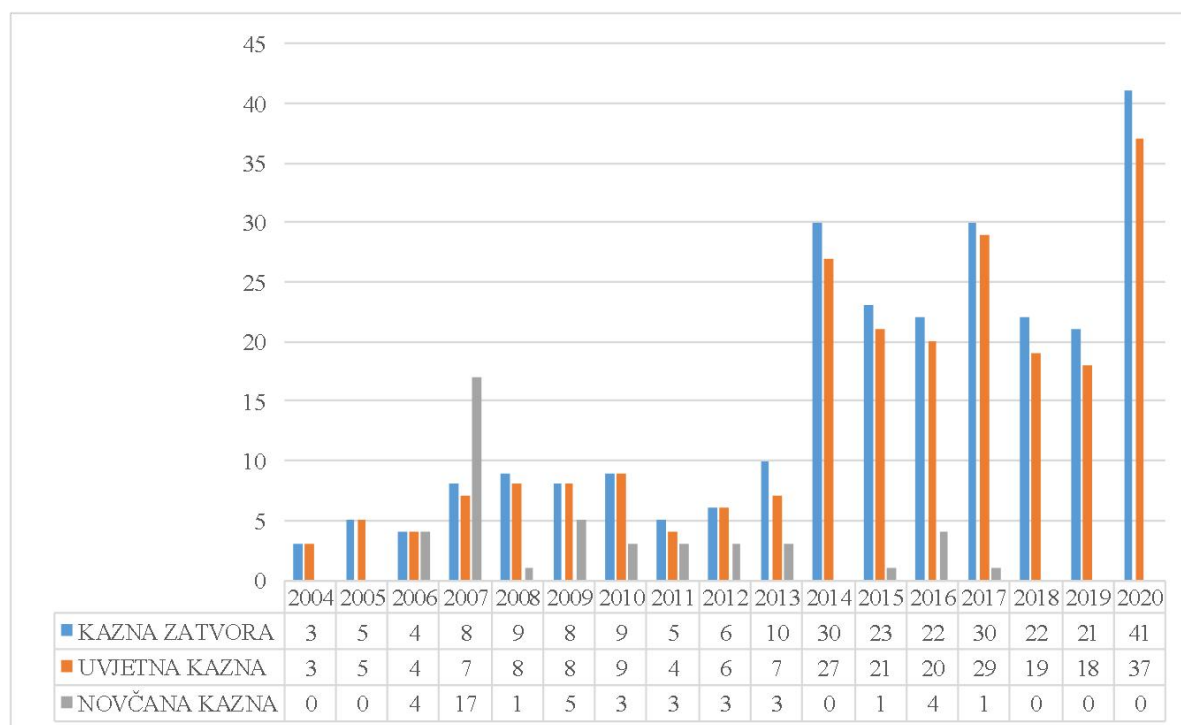
Grafikon tablice 1.

Tablica 2.

<i>OSUĐENE OSOBE PREMA VRSTI KAZNE</i>			
<i>GODINA</i>	<i>KAZNA ZATVORA</i>	<i>UVJETNA KAZNA</i>	<i>NOVČANA KAZNA</i>
2004	3	3	0
2005	5	5	0
2006	4	4	4
2007	8	7	17
2008	9	8	1
2009	8	8	5
2010	9	9	3
2011	5	4	3
2012	6	6	3
2013	10	7	3
2014	30	27	0
2015	23	21	1
2016	22	20	4
2017	30	29	1
2018	22	19	0
2019	21	18	0
2020	41	37	0

Grafikon tablice 2.

Tablica broj 1. prikazuje da je broj prijavljenih osoba u Republici Hrvatskoj relativno mali s obzirom na broj slučajeva u praksi, a broj osuđenih osoba još manji. Novčane kazne su vrlo rijetke i niske, rad za opće dobro se skoro uopće ne primjenjuje, a kazne zatvora su uglavnom zamijenjene uvjetnim kaznama. Rješavajući predmete koji su vezani za kazneno djelo ubijanja ili mučenja životinja sudovi ne vode dovoljno brigu ni o specijalnoj, ni generalnoj prevenciji.

Neposrednim kontaktom skoro svih udruga za zaštitu životinja u Republici Hrvatskoj, osobnim uvidom u broj zaprimljenih predmeta od početka pisanja rada te aktivnim sudjelovanjem u spašavanju napuštenih, zlostavljanih i ubijenih pasa, mačaka te drugih životinja, pokazuje kako je tamna brojka ovog kaznenog djela i dalje izuzetno visoka.

Za navedeno može postojati više razloga. To je relativno novije kazneno djelo, pa neki ljudi doista ne znaju kako svojim postupanjem čine kazneno djelo, što ih naravno ne opravdava pred zakonom. Neki životinje i dalje vide kao predmet (jer to im je trenutni pravni status) te se na „predmetu“ koji pokazuje osjećaje izživljavaju zbog razloga koji su uglavnom opisani u šestom poglavlju rada. Šesto poglavlje rada obrađuje počinitelje kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja u smislu analize osoba koji su najčešći počinitelji tog kaznenog djela i kriminološko - psihološki profil počinitelja te uzročno - posljedični odnos počinitelja i same žrtve.

Statistički prikaz, koji je korišten kao metoda u radu, bitan je za postavljanje tako zvane dijagnoze od početka prijave do finalizacije kaznenog postupka odnosno izricanja sankcije.

Postoji razlika između podataka dobivenih temeljem uvida u Statistička izvješća Državnog zavoda za statistiku, koji donose pregled kaznenog djela mučenja životinja iz članka 260. te kasnije ubijanja i mučenja životinja iz članka 205. kroz period od 2004. do 2020. godine. s podacima Izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske.¹¹⁷³

¹¹⁷³ U neposrednom razgovoru sa djelatnicima DORH-a nije dobiveno objašnjenje zašto je kazneno djelo iz članka 205. Kaznenog zakona Republike Hrvatske prestalo biti dio njihova Izvješća. Naime, za godine 2018., 2019. i 2020. nema nikakve obavijesti u Izvješćima DORH-a. Također na upit o razlogu neusklađenosti podataka između izvješća Državnog zavoda za statistiku i Izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske vezano uz godine koje su obrađene u oba izvješća nije dobiveno nikakvo objašnjenje, iako je upit poslan na obje adrese.

Sukladno Izvješću Državnog odvjetništva Republike Hrvatske (dalje u tekstu: DORH) za 2015. godinu¹¹⁷⁴ može se vidjeti da su tijekom izvještajnog razdoblja državna odvjetništva zaprimila kaznene prijave protiv dvjesto trideset pet (235) osoba, što predstavlja identičan broj prijavljenih u prethodnoj godini.¹¹⁷⁵

U ukupnoj strukturi kriminaliteta punoljetnih osoba ova kaznena djela participiraju s vrlo malo prijavljenih osoba (0,7% od ukupnog broja novo prijavljenih osoba).

Postupajući po zaprimljenim kaznenim prijavama i neriješenim prijavama iz ranijeg izvještajnog razdoblja (49) odbačeno je rješenjem 107 kaznenih prijava (38,4%). Podignute su 122 optužnice, i to 37 neposredno, 83 optužnice uz kazneni nalog i dvije optužnice nakon provedene istrage, što znači da je od ukupnog broja prijava u radu 42,6% rezultiralo optuženjem, što je neznatno manje od prošlogodišnjeg izvještajnog razdoblja.

¹¹⁷⁴ Izvješće Državnog Odvjetništva Republike Hrvatske za 2015. godinu, Broj: A-447/15, Zagreb, travanj 2016.

¹¹⁷⁵ Iako DORH spominje u svom Izvještaju za 2015. godinu „broj prijavljenih u prethodnoj godini“, isto nije bilo moguće pronaći na njihovim internet stranicama, niti dobiti na zamolbu u pisanom obliku.

Struktura
prijava za
kaznena djela
protiv okoliša u
2015.¹¹⁷⁶

Čl.193. - Onečišćenje okoliša	14
Čl. 200. - Uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti	17
Čl. 204. - Protuzakoniti lov i ribolov	59
Čl. 205. - Ubijanje ili mučenje životinja	50
Čl. 212. - Protupravna gradnja	46
Ostalo	49
Ukupno	235

Najzastupljenije kazneno djelo iz ove glave je kazneno djelo protuzakonitog lova i ribolova iz članka 204. Kaznenog zakona, s 59 prijavljenih osoba, dok je na drugom mjestu kazneno djelo ubijanja ili mučenja životinja iz članka 205. Kaznenog zakona, s 50 prijavljenih osoba što je vidljivo iz gornje tablice.

Niz godina je na prvom mjestu bilo kazneno djelo protupravne gradnje te koje u 2015. godini ima četrdeset šest (46) prijavljenih osoba. Stupanjem na snagu novog Kaznenog zakona 01. siječnja 2013. godine izmijenjen je zakonski opis ovog kaznenog djela, stoga nije više inkriminirana svaka protupravna gradnja, već samo gradnja na području koje je propisom ili odlukom nadležnog tijela proglašeno zaštićenom prirodnom vrijednosti, kulturnim dobrom ili drugim područjem od posebnog interesa za državu.

Ostala kaznena djela iz ove glave participiraju sa znatno manje prijavljenih osoba, pa je tako primjerice za kazneno djelo protupravne eksploatacije rudnog blaga iz članka 211. Kaznenog zakona prijavljeno je samo 11 osoba.

Tijekom 2015. godine državna odvjetništva su imala u radu dvjesto osamdeset četiri (284) prijave, i to dvjesto trideset pet (235) novih prijava (zaprimljenih u 2015.) i četrdeset devet (49) prijava iz ranijeg razdoblja. Odbačene su devedeset tri (93) kaznene prijave ili 32,7% od ukupnog broja prijava u radu, dok je podneseno sto dvadeset šest (126) optužnica.

¹¹⁷⁶ Tablica je preuzeta iz Izvješća Državnog Odvjetništva Republike Hrvatske za 2015. godinu, Broj: A-447/15, Zagreb, travanj 2016.

Sudovi su donijeli sto četrdeset osam (148) presuda, od toga sto trideset (130) osuđujućih. Izrečena je jedna zatvorska kazna, sto dvanaest (112) uvjetnih zatvorskih osuda, dvanaest (12) novčanih kazni i pet (5) sankcija rada za opće dobro. Državna odvjetništva su podnijela sedamnaest (17) žalbi, od toga zbog odluke o kazni pet (5) žalbi.

DORH kao vjerojatnost uzroka relativno malog broja otkrivenih i prijavljenih kaznenih djela iz ove glave Kaznenog zakona vidi u još uvijek nedovoljnoj aktivnosti nadležnih službi i institucija čiji je zadatak otkrivanje i prijavljivanje ovih kaznenih djela, iako je pravovremeno detektiranje ovih djela i podnošenje kvalitetnih kaznenih prijava nužno, gledajući u širem kontekstu, i zbog potrebe podizanja ekološke svijesti, odnosno zbog svojevrsne prevencije.

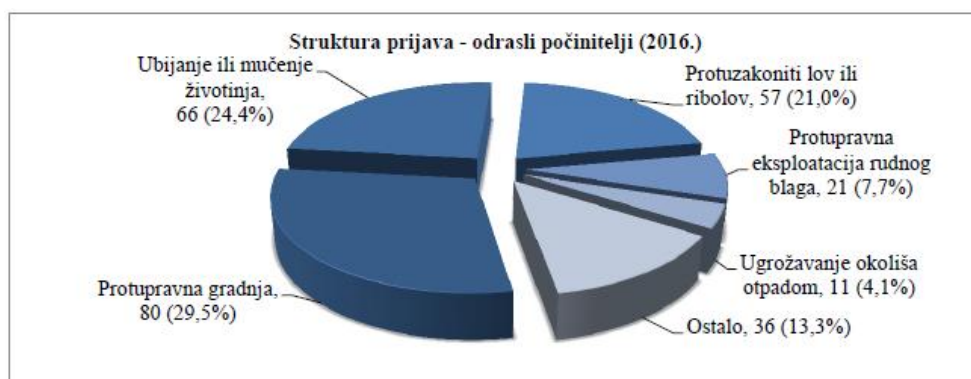
Kontinuirano praćenje sudske prakse s primjerima dobre prakse Europske unije ukazuje se nužnim zbog aktualnosti tematike te u dogledno vrijeme i očekivani veći priljev kaznenih prijava.

Državna odvjetništva u 2016. godini¹¹⁷⁷ su zaprimila dvjesto sedamdeset jednu (271) kaznenu prijavu protiv odrasle osobe i četiri (4) mlađe punoljetne osobe, dok nijedna maloljetna osoba nije prijavljena za ovu kategoriju kaznenih djela. U ukupnoj strukturi kriminaliteta ova kaznena djela participiraju sa neznatnih 0,7% svih prijavljenih poznatih fizičkih osoba u 2016. godini.

Državna odvjetništva postupala su po novozaprimljenim kaznenim prijavama (271), ali i neriješenim prijavama protiv odraslih počinitelja iz ranijeg izvještajnog razdoblja (45), dakle ukupno u odnosu na tristo šesnaest (316) osoba. Od tog broja osoba, odbačeno je rješenjem 113 kaznenih prijava ili 35,7% prijava u radu. Optuženo je sto trideset (130) osoba i to četrdeset sedam (47) neposredno, sedamdeset pet (75) optužnica uz kazneni nalog i osam (8) optužnica nakon provedene istrage, što znači da je od ukupnog broja prijava u radu 41,1% rezultiralo optuženjem, što je na razini prethodnog izvještajnog razdoblja.

¹¹⁷⁷ Izvješće Državnog Odvjetništva Republike Hrvatske za 2016. godinu, Broj: A-561/16, Zagreb, travanj 2017.

Grafički prikaz strukture kaznenih prijava protiv odraslih počinitelja u 2016. godini¹¹⁷⁸

Kazneno djelo protupravne gradnje iz članka 212. Kaznenog zakona sa osamdeset (80) prijavljenih osoba je najzastupljenije kazneno djelo iz ove glave. Na drugom mjestu je kazneno djelo ubijanja ili mučenja životinja iz članka 205. Kaznenog zakona sa šezdeset šest (66) prijavljenih osoba, a na trećem mjestu kazneno djelo protuzakonitog lova ili ribolova iz članka 204. Kaznenog zakona sa pedeset sedam (57) prijavljenih osoba.

Sva druga djela participiraju sa znatno manje prijavljenih osoba.

Sudovi su donijeli presude u odnosu na sto četrdeset jednu (141) osobu, od toga sto devetnaest (119) osuđujućih presuda.

Izrečene su tri (3) zatvorske kazne, devedeset dvije (92) uvjetne osude, a osamnaest (18) zatvorskih kazni je zamijenjeno radom za opće dobro, stoga se postotak osuđujućih presuda od 84,4% za ova kaznena djela ukazuje vrlo dobrim.

Državna odvjetništva su podnijela devetnaest (19) žalbi, od toga zbog odluke o kazni dvije (2) žalbe.

U izvještajnom razdoblju oduzeta je imovinska korist u iznosu od sedam tisuća sedamsto sedamdeset šest kuna (7.776,00 kn) i to od počinitelja kaznenog djela iz članka 204. Kaznenog zakona - protuzakonitog lova i ribolova.

¹¹⁷⁸ Grafički prikaz je preuzet iz Izvješća Državnog Odvjetništva Republike Hrvatske za 2016. godinu, Broj: A-561/16, Zagreb, travanj 2017.

U ovoj Glavi ima kaznenih djela za koja nikada nije podnesena kaznena prijava, dijelom zato što se takva kaznena djela kod nas još ne čine, a dijelom zato što su ekološka svijest i ekološko obrazovanje još na vrlo niskom stupnju, pa se pojedina kaznena djela uopće ne doživljavaju kao delikti.

DORH smatra potrebnim podići aktivnost nadležnih službi i institucija čiji je zadatak otkrivanje i prijavljivanje ovih kaznenih djela. Jedino rješenje ovog problema DORH vidi u pravovremenom detektiranju ovih djela te podnošenju kvalitetnih kaznenih prijava koje bi potencijalno rezultirale drugačijom strukturom donesenih odluka, kao i preventivnim djelovanjem.

Državna odvjetništva u 2017. godini¹¹⁷⁹ su zaprimila kaznene prijave protiv dvjesto šezdeset osam (268) odraslih osoba, protiv tri (3) mlađe punoljetne osobe, a nijedna maloljetna osoba nije prijavljena zbog ovih kaznenih djela. U ukupnoj strukturi kriminaliteta ova kaznena djela participiraju s neznatnih 0,7% svih prijavljenih poznatih fizičkih osoba u 2017. godini.

Postupajući po zaprimljenim kaznenim prijavama (268) i neriješenim prijavama protiv odraslih počinitelja iz ranijeg izvještajnog razdoblja (73), dakle ukupno u odnosu na tristo četrdeset jednu (341) odraslu osobu, rješenjem je odbačeno sto šezdeset osam (168) kaznenih prijava ili 49,3% prijava u radu. Optuženo je devedeset osam (98) odraslih osoba, od čega 36 neposrednom optužnicom, a podignuta je i šezdeset jedna (61) optužnica uz kazneni nalog te jedna (1) optužnica nakon provedene istrage, što znači da je od ukupnog broja prijava u radu 28,7% rezultiralo optuženjem, što je manje od razine iz prethodnog izvještajnog razdoblja (41,1%).

¹¹⁷⁹ Izvješće Državnog Odvjetništva Republike Hrvatske za 2017. godinu, Broj: A-643/17, Zagreb, 23. travanj 2018.

Grafički prikaz strukture kaznenih prijava protiv odraslih osoba u 2017. godini¹¹⁸⁰

Kao i u prehodnoj godini (Izvešće za 2016. godinu), kazneno djelo protupravne gradnje iz članka 212. Kaznenog zakona je najzastupljenije kazneno djelo iz ove glave sa sedamdeset osam (78) prijavljenih osoba.

Drugo po redu je kazneno djelo ubijanja ili mučenja životinja iz članka 205. Kaznenog zakona sa sedamdeset dvije (72) prijavljene odrasle osobe, a treće je kazneno djelo protuzakonitog lova i ribolova iz članka 204. Kaznenog zakona s prijavama protiv trideset šest (36) osoba.

Zbog kaznenog djela protupravne eksploatacije rudnog blaga iz članka 211. Kaznenog zakona prijavljeno je šesnaest (16) osoba, a isto toliko osoba je prijavljeno i zbog kaznenog djela trgovanja zaštićenim prirodnim vrijednostima iz članka 202. Kaznenog zakona. Sva druga djela iz ove Glave Kaznenog zakona participiraju sa znatno manje prijavljenih osoba.

Sudovi su donijeli presude u odnosu na sto dvadeset tri (123) odrasle osobe, od čega sto četiri (104) osuđujuće presude te je izrečeno pet (5) kazni zatvora, devedeset šest (96) uvjetnih osuda, a jedna (1) zatvorska kazna zamijenjena je radom za opće dobro, slijedom čega se postotak osuđujućih presuda od 84,6% zbog ovih kaznenih djela ukazuje vrlo dobrim.

¹¹⁸⁰ Grafički prikaz je preuzet iz Izvešća Državnog Odvjetništva Republike Hrvatske za 2017. godinu, Broj: A-643/17, Zagreb, 23. travanj 2018.

Državna odvjetništva su podnijela dvadeset osam (28) žalbi, od čega deset (10) žalbi zbog odluke o kazni, šesnaest (16) žalbi zbog razloga različitih od kazne te dvije (2) žalbe zbog kazne i drugih razloga.

DORH smatra kako zbog nekih od kaznenih djela iz ove glave Kaznenog zakona nisu podnošene kaznene prijave te da je to samo djelomično iz razloga što takva djela nisu počinjena, a dijelom zbog nedovoljno razvijene ekološke svijesti te naročito niskog ekološkog obrazovanja slijedom čega se pojedina ponašanja uopće ni ne doživljavaju kao delikti.

DORH predlaže pojačani aktivitet nadležnih službi i institucija čiji je zadatak otkrivanje i prijavljivanje ovih kaznenih djela kako bi došlo do izmjene ovakve situacije. To bi konačno rezultiralo pravovremenim prepoznavanjem ovih djela i podnošenjem kvalitetnih kaznenih prijava, što bi moguće dovelo do drugačije strukture donesenih odluka, a ujedno imalo i preventivno djelovanje.

7.7.1. Primjer presuda zakonodavstva Republike Hrvatske, Europskog suda za ljudska prava i međunarodnih presuda

7.7.1.1. Presude zakonodavstva Republike Hrvatske

Sudovi se vrlo rijetko odlučuju na izricanje kazni zatvora. Uvidom u presude dobivene od Općinskog kaznenog suda u Zagrebu, Općinskog suda u Rijeci, Općinskog suda u Osijeku te Općinskog suda u Splitu može se zaključiti kako suci ovo kazneno djelo uglavnom doživljavaju kao nevažno kazneno djelo i to isključivo jer se radi o životinji.

Razlog nije smanjivanje napučenosti zatvora u kojima bi program resocijalizacije počinitelja zbog kratkog roka bio nemoguć te sprečavanja tako zvane „kriminalne infekcije“¹¹⁸¹, već isključivo nepostojanja empatije prema ubojstvu ili mučenju životinja koje za suce i dalje predstavljaju puku pokretnu stvar.

¹¹⁸¹ Starčević, T., Jambreč Petrak, I., Ademović, K., Zlostavljanje životinja – kazneno djelo i kriminološko psihološki fenomen, op.cit., str. 108.

Premda Zakon potiče sudove da kazne zamijene radom za opće dobro pri čemu ne bi došlo do „kriminalne infekcije“, suci nisu tome skloni već uglavnom izriču uvjetne osude.

U radu će biti prikazane tri presude s Općinskih sudova. Presude su zaprimljene bez naznake godine, broja te imena počinitelja kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja te će tako biti razmatrane.¹¹⁸²

Primjer broj 1. Presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu iz 2011. godine. Ovdje se radi o slučaju gdje je I okrivljena samovoljno supstancom koja se koristi za eutanaziju usmrtila četrdeset šest pasa sa sedam bočica otopine T 61 koju je nabavila od II okrivljenog. I Okrivljena je usmrtila pse ne poštujući Zakon o zaštiti životinja u kojem je izričito određeno na koji način psi mogu biti ubijeni te da taj postupak može provesti samo doktor veterinarske medicine ili stručno osposobljeni tehničar pod nadzorom doktora veterinarske medicine osim u taksativno navedenim razlozima koji opravdavaju cilj.¹¹⁸³ I Okrivljena je bila povratnica iz inozemstva sa stranom mirovinom te se po povratku u Republiku Hrvatsku odlučila baviti spašavanjem napuštenih pasa i otvorila azil za pse. Sukladno navedenom, I okrivljena je sasvim sigurno znala za zakonitost postupanja u vezi životinja, u skladu s Kaznenim zakonom Republike Hrvatske i Zakonom o zaštiti životinja. I Okrivljena nije dobro procijenila svoje sposobnosti te je prije počinjenja kaznenog djela iz članka 205. KZ-a bila u nemogućnosti financijski se brinuti o tako velikom broju pasa koji je sakupila. Okrivljena je pse prvo držala u svojoj kući u Velikoj Gorici te je prodala kuću i kupila zemljište na kojem je izgradila azil za pse. Cijelom postupku su svjedočili veterinar kojem je povremeno odlazila sa psima te ženska osoba koja je okrivljenoj prodala zemljište upoznata kako će se na istom graditi azil za pse pri čemu je uvjetovala da se okrivljena primjereno brine za pse.

I Okrivljena je radila veliki problem pri mogućnosti udomljavanja pasa (o čemu su svjedočili veterinar i ženska osoba od koje je I okrivljena kupila zemljište) te umjesto udomljavanja, što je svrha azila za pse, broj pasa se svakodnevno povećavao. I Okrivljena nije više mogla podmirivati troškove azila te se odlučila riješiti pasa eutanazijom. Nije razmišljala o tome da je mogla predati pse službenom zagrebačkom azilu u Dumovcu, koji bi se pobrinuo za pse sigurno bolje nego što je to ona učinila, već je odlučila pse ubiti sama. Zamolila je II okrivljenog da joj nabavi otopinu T 61 koja se koristi za eutanaziju i ubila je svih četrdeset

¹¹⁸² Sve presude su dobivene bez broja, odnosno crnim markerom su precrtani brojevi presuda, imena i prezimena optuženika i svih sudionika u postupku, tako da na žalost nije bilo moguće pozvati se na broj presuda.

¹¹⁸³ Vidi: Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine 102/17, 32/19., članci 10. i 11.

šest pasa u azilu. Kako je II okrivljeni došao do preparata T 61 koji se ne može kupiti u slobodnoj prodaji nije objašnjeno u presudi što je posebno interesantno s obzirom da II okrivljeni nije nikakve veterinarske ili medicinske struke, već elektrotehničar, obrtnik sa prebivalištem u Samoboru.

I Okrivljena je osuđena na kaznu zatvora u trajanju od sedam mjeseci koja je prekvalificirana u uvjetnu osudu od jedne godine¹¹⁸⁴. Koliko sutkinja malo vrednuje patnju životinja vidljivo je iz toga što je provedeno psihijatrijsko vještačenje I okrivljene kako bi se utvrdila njezina ubrojivost odnosno neubrojivost u trenutku počinjenja kaznenog djela, ali nije provedeno vještačenje od strane doktora veterinarske medicine kako bi se utvrdila jačina patnje pasa prilikom umiranja. Napomena je da se radi o četrdeset šest pasa, a samo sedam bočica T 61 te da je uz to postupak proveden bez obavezne prethodne anestezije.

II Okrivljeni je oslobođen optužbe.

Ova presuda je na žalost jedna od mnogih u nizu sličnih presuda za kazneno djelo iz članka 205. Mnogi detalji koji su I okrivljenoj omogućili ubojstvo četrdeset šest pasa nisu ispitani i razjašnjeni što se sasvim sigurno ne bi dogodilo da se radi o čovjeku. I Okrivljena je dobila uvjetnu kaznu u trajanju od godine dana, a II okrivljeni je oslobođen optužbe, iako se nije razmatralo na koji način je došao u posjed T 61 što je otrov^{1185 1186} te se njime osim životinja mogu ubiti i ljudi. Nije se postavio ni upit od koga je kupljen T 61 s obzirom da se za kupovinu takvog preparata mora predložiti odgovarajući dokument kojim se dokazuje kako osoba koja kupuje smije sredstvo i koristiti. Navedene primjedbe su izuzetno važne jer je autorica provela vezano uz ovaj slučaj razgovor s velikim brojem veterinarskih ambulanti i poliklinika koje su se zgrozile te postavile upravo ta dva bitna upita. Kako je nabavljen otrov

¹¹⁸⁴ Podloga ovog kaznenog djela je tako zvano hordašenje za koje je recidiv predviđen u skoro sto posto slučajeva te koje ne predstavlja duševnu bolest zbog koje bi počiniteljica bila neubrojiva već psihički poremećaj.

¹¹⁸⁵ Vidi više: Rowan, A.N., T-61 Use in the E -61 Use in the Euthanasia of Domestic Animals: A Survey, In M.W. Fox & L.D. Mickley (Eds.), Advances in animal welfare science 1985/86., Washington, DC: The Humane Society of the United States, 1985., str. 79-86. Preuzeto s: https://www.wellbeingintlstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=acwp_vsm , pristup: 21.11.2021.

¹¹⁸⁶ Vidi više: Tasker, L., Methods for the euthanasia of dogs and cats: comparison and recommendations, , World Society for the Protection of Animals, London, 2015., str. 1-28. Preuzeto s: https://caninerabiesblueprint.org/IMG/pdf/Link72_Euthanasia_WSPA.pdf , pristup: 21.11.2021.

T 61 i tko je isti prodao? Obje osobe bi trebale zakonski odgovarati jer je prodaja otrova T 61 koji se koristi za eutanaziju zabranjena.

Primjer broj 2. Presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu iz 2015. godine. Ovdje se radi o slučaju u kojem je muška osoba, državljanin RH, po zanimanju mesar, umirovljenik i lovac, bez opravdanog razloga usmrtio psa. Naime, okrivljeni se branio kako je u svom dvorištu naišao na tri velika psa koji mu trgaju perad, uzeo pušku i pucao u jednog psa ne znajući kako se radi o vlasničkom psu. Naglasio je kako je mislio da su psi skitnice, a psi skitnice su štetočine te ih treba likvidirati.

Istraga je pokazala da okrivljeni nije rekao istinu. Naime, okrivljeni nije ubio psa u svom dvorištu, već trideset metara od svoje kući na livadi u vlasništvu osobe koja se vodi kao vlasnica psa. Pas nije bio opasan, bio je čipiran, imao je ogrlicu i nalazio se na posjedu vlasnice. Okrivljeni nije promijenio iskaz i dalje je tvrdio kako se to dogodilo u njegovom dvorištu te da je strahovao za život svoje žene, djece, unučadi i sebe jer je tog dana slavio rođendan pa mu je obitelj došla u posjete. Navedene osobe obitelji koje je okrivljeni nabrojao pri iskazu o događaju nisu znali ništa, niti su čuli pucanj, što je nemoguće ukoliko bi se to dogodilo na dvorištu, kako je okrivljeni tvrdio).

Već prije su se susjedi žalili na okrivljenog da ubija pse iako je rekao kako to govore zato što je lovac te da nikada „nije ubio psa ili bilo koju drugu životinju“. Vrlo kontradiktorno s obzirom kako je punih četrdeset godina lovac.

Istina ovog događaja se doznala od svjedoka očevica koji je vidio kako se okrivljeni autom dovezao do livade na kojoj je vidio psa te izašao iz auta, pucao u psa i ubio ga. Svjedok očevica je otišao do vlasnice psa, rekao joj tablicu automobila koji je vozio okrivljeni te da je ubio njenog psa. Nakon dolaska policije te provedene istrage dokazana je izjava svjedoka očevica. Pas nije ubijen u dvorištu okrivljenog, već na livadi trideset metara od njegovog dvorišta, na mjestu gdje se inače ne smije pucati s obzirom da se radi o naseljenom mjestu, a ne lovištu.

Sutkinja nije prihvatila njegovu obranu i osudila ga na kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci.

Iako nam se kazna čini premala, ova presuda je ipak svojevrsni pomak pogotovo što je sutkinja dala vrlo kvalitetno obrazloženje iste. Za kazneno djelo koje je počinio okrivljeni

previđena je kazna zatvora u trajanju do jedne godine. Sutkinja je okrivljenog osudila na šest mjeseci zatvora uzimajući u obzir kako se radi o starijem čovjeku (šezdeset osam godina) te kako će mu ovo biti dovoljno upozorenje da više ne čini takva kaznena djela čime je ostvarena svrha kažnjavanja.

Primjer broj 3. Presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu iz 2016. godine. Radi se o slučaju nanošenja nepotrebnih boli životinji temeljem kaznenog djela iz članka 205. KZ-a. Naime, pri šetnji sa psom na području Parka prirode Medvednica, mjestu gdje je zabranjen lov muška osoba, državljanin RH, nezaposlen, sudionik Domovinskog rata, lovac, pucao je u malenog psa ženske osobe koji je imao na sebi fluorescentnu oprsnicu. Nakon prve obrane koju je iznio pred Općinskim državnim odvjetništvom u Zagrebu, okrivljenik se pred sudom branio šutnjom. U tom prvom iskazu je rekao da je kao lovac bio na čeki te čuvao srne kako ih ne bi napao neki pas. Vlasnica je u jednom trenu pustila psa da se malo istrči, no pas je posve bezopasan, malen te čak i kad bi htio ne bi mogao nauditi srni. U trenutku kad je pas otrčao sto metara od vlasnice, ona je čula pucanj i pas je teturajući došao do nje nakon čega sesrušio u nesvijest zbog jakog krvarenja. Sin je bio u blizini s autom, došao po nju i psa te su ga odmah odveli u veterinarsku kliniku. Okrivljenik je tvrdio kako se pas nalazio na području kojem se smije loviti te se vidjevši srnu i lane uplašio da će pas napasti lane. U tom trenutku je pucao ispred psa s ciljem da ga preplaši. Taj iskaz obrane sutkinja nije uzela kao iskren i istinit s obzirom da se radi o lovcu te osobi koja je u ratu bila snajperist. Osoba koja ima takve vještine gađanja ne može misliti da cilja u zemlju, a pogoditi psa. Ipak, kao olakotne okolnosti, sutkinja je uzela u obzir činjenicu da je okrivljeni osoba u dobi od pedeset osam godina, da nije nikada ni kazneno ni prekršajno osuđivan te da se uredno i korektno držao pred sudom i odazivao svim pozivima, dok je nadalje oženjeni otac dvoje punoljetne djece te sudionik Domovinskog rata u kojem je odlikovan.

Ipak, sutkinja je okrivljenika proglasila krivim te osudila na kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci. Umjesto izrečene kazne, temeljem članka 56. KZ-a, okrivljenom je izrečena uvjetna osuda te kazna zatvora na koju je osuđen neće biti izvršena ukoliko okrivljeni u roku od tri godine od pravomoćnosti presude ne počini novo kazneno djelo. Donesena je i odluka o imovinskopravnom zahtjevu oštećene, čiji je pas uspio preživjeti, pa je okrivljenom naloženo da istoj isplati na ime imovinskopavnog zahtjeva iznos od 7.101,59 kuna, što predstavlja iznos štete koja joj je, kao vlasnici psa prouzročena zbog liječenja psa.

Zanimljivo je da sve tri okrivljene osobe (u sva tri primjera presuda) nisu izrazile kajanje te se nisu osjećale krive za djelo koje im se stavlja na teret.

Za prikaz su odabrane tri presude Općinskog kaznenog suda u Zagrebu jer svaka prikazuje drugačiji pristup počinjenju kaznenog djela iz članka 205. KZ-a. Većina ostalih presuda je oslobađajuća i s manje kvalitetnim obrazloženjima, posebno presude iz Osijeka i Splita.

Ono što se može iščitati iz prikazanih presuda je da su presude donesene na Općinskom kaznenom sudu u Zagrebu objektivnije, temeljitije i kvalitetnije napisane u obrazloženju od presuda donesenih u Splitu ili Osijeku, što potiče na daljnja razmatranja proučavanja ove problematike u našoj državi po regijama.

Hrvatsku javnost, posebno zaštitnike prava i dobrobiti životinja, nedavno je iznenadila javno objavljena presuda zbog povrede članka 205. Ubijanja ili mučenja životinja Kaznenog zakona Republike Hrvatske. Naime, muškarac je ubio svog kućnog ljubimca na način da ga je bez razloga zaklao nožem 31.03.2021. godine. Nakon što je Općinski kazneni sud u Zagrebu počinitelju kaznenog djela izrekao uvjetnu osudu, Općinsko državno odvjetništvo je podnijelo žalbu, koju je Županijski sud uvažio te preinačio u kaznu zatvora u trajanju od sedam mjeseci. Sedam mjeseci sasvim sigurno nije dovoljno kazna za tako brutalno kazneno djelo koje navodi da bi počinitelj mogao vrlo lako činiti i druga kaznena djela, no ipak je pozitivan pomak u hrvatskom sudstvu pri izricanju kazni za kazneno djelo iz članka 205. ubijanja ili mučenja životinja.¹¹⁸⁷

¹¹⁸⁷ Monstrumu koji je zaklao svog psa preinačena kazna: Ništa od uvjetne, mora u zatvor!. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vaumijau/novosti/monstrumu-koji-je-zaklao-svog-psa-preinacena-kazna-nista-od-uvjetne-mora-u-zatvor-15166801>, pristup: 07.03.2022.

7.7.1.2. Presude Europskog suda za ljudska prava (ESLJP)

U slučaju PETA Deutschland v. Germany, broj slučaja: 43481/09¹¹⁸⁸, radilo se o tome da je godine 2004. njemački ogranak organizacije za prava životinja PETA (People for the Ethical Treatment of Animals) osmislio plakatnu kampanju koja prikazuje slike životinja u masovnim kavezima pored zatvorenika u nacističkim koncentracijskim logorima. Kampanja je imala za cilj ukazati na sličnosti između zlostavljanja životinja i stradanja žrtava nacističkih logora.

Židovi koji su preživjeli holokaust zatražili su izdavanje zabrane kako bi se spriječilo objavljivanje i širenje ovih plakata. Preživjeli su tvrdili da slike narušavaju sjećanje na žrtve holokausta i vrijeđaju njihovo ljudsko dostojanstvo. Regionalni sud u Berlinu odobrio je zabranu, koju su potvrdili i Prizivni, i Savezni ustavni sud. Sudovi su utvrdili da, iako PETA nije namjeravala umanjiti patnju žrtava holokausta, njezini se plakati mogu tumačiti kao izjednačavanje ljudskih žrtava koncentracijskih logora sa životinjama. Sudovi su smatrali da je ovaj prikaz neprihvatljiv prema njemačkom zakonu, koji je izgrađen oko zaštite ljudskog dostojanstva.

Nakon što je Ustavni sud odbio žalbu PETA-e, PETA je podnijela svoj slučaj ESLJP-u. PETA je tvrdila da je zabranom povrijeđeno njezino pravo na slobodu izražavanja, koje je zaštićeno člankom 10. Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP).

ESLJP je priznao da je zabrana objavljivanja PETA-inih plakata, stvorenih kako bi se podigla svijest o temi od javnog interesa, dobrobiti životinja, ometala PETA-ino uživanje njezina prava na slobodu izražavanja. Uplitanje u pravo na slobodu izražavanja, kako je zajamčeno člankom 10. EKLJP-a, može se opravdati samo legitimnim ciljevima.

Dalje, ESLJP je utvrdio da je zabrana zakonito i legitimno nastojala zaštititi ugled i prava preživjelih Židova. Ocjenjujući nužnost zabrane u demokratskom društvu, ESLJP je uzeo u obzir specifične odgovornosti njemačke države prema žrtvama holokausta. Njemačka

¹¹⁸⁸ Case of PETA Deutschland v. Germany, Judgement, Strasbourg, 8 November 2012., Preuzeto s: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-114273%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-114273%22]%7D) , pristup: 23.03.2022.

je, dakle, imala široku slobodu procjene u ocjeni stvari, a ESLJP je utvrdio da su razlozi koje je Njemačka dala u prilog zabrani bili dovoljni. ESLJP se složio s tvrdnjom Njemačke da su njezini nacionalni sudovi ispravno uspostavili ravnotežu između zaštite slobode izražavanja i obveze poštivanja ugleda i prava drugih.

Suci Boštjan M. Zupančič i Dean Spielmann potpisali su odvojeno suglasno mišljenje, slažući se s ishodom predmeta, ali postavljajući pitanja u vezi s obrazloženjem ESLJP-a. Prema njihovom slaganju, argument većine da bi takvi plakati u Njemačkoj bili neprihvatljivi zbog njezine specifične povijesti i odgovornosti u holokaustu predstavljao je rizik relativiziranja „neprihvatljive uporabe slobode izražavanja“. Slijedeći relativističko, a ne načelno obrazloženje, ESLJP bi se mogao naći u teškom položaju kada prosuđuje slične slučajeve u vezi sa državama s različitim povijesnom prošlošću. Nakon odluke Velikog vijeća da ne razmatra predmet, presuda je postala pravomoćna 18. ožujka 2013. godine.

Odluka odražava jurisprudenciju ESLJP-a na dva temeljna načina. Prvo, podržava ideju da države imaju široku slobodu procjene u reguliranju pitanja od društvenog značaja. Ova ideja zahtijeva od ESLJP-a da pri donošenju odluka razmotri specifičan povijesni i društveni kontekst svake države. Drugo, u pogledu Njemačke i sjećanja na holokaust, ESLJP je ovdje bio u skladu sa svojom prethodnom presudom u predmetu Hoffer protiv Njemačke, predmetu u kojem je Njemačka oslobođena optužbi za kršenje članka 10. EKLJP-a za sankcioniranje distribucije letaka koji su pobačaj izjednačavali s holokaustom.¹¹⁸⁹

U slučaju *Animal Defenders International v. United Kingdom*¹¹⁹⁰, broj slučaja: 48876/08, *Animal Defenders International (ADI)* pokrenuo je ovaj slučaj protiv Ujedinjenog Kraljevstva prema članku 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. To je uključivalo predloženi oglas koji je ADI želio emitirati na televiziji o zlostavljanju čimpanza u zabavi.¹¹⁹¹ Oglas je dostavljen Centru za provjeru oglašavanja na radioteleviziji koji je

¹¹⁸⁹ PETA Deutschland v. Germany, Global Freedom of Expression, Preuzeto s: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/peta-deutschland-v-germany/>, pristup: 23.03.2022.

¹¹⁹⁰ Predmet je nastao iz zahtjeva (br. 48876/08) protiv Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, koji je podnesen Sudu prema članku 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane *Animal Defenders International*, nevladine organizacije sa sjedištem u Londonu, 11. rujna 2008. godine. Preuzeto s: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-119244%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-119244%22%7D), pristup: 23.03.2022.

¹¹⁹¹ Radilo se zapravo o tome da je podnositelj zahtjeva 2005. godine započeo kampanju pod nazivom „My Mate's a Primate“, koja je bila usmjerena protiv držanja i izlaganja primata i njihove upotrebe u televizijskom oglašavanju. U sklopu kampanje, podnositelj zahtjeva želio je emitirati 20-sekundni televizijski oglas. Predloženi

odbio odobriti oglas jer je prvenstveno političke prirode i stoga je prekršio članak 321. stavak 2. Zakona o komunikacijama. ADI se žalio na ovu odluku tvrdeći da je zabrana političkog oglašavanja prekršila članak 4. Zakona o ljudskim pravima. Visoki sud odbio je tužbu ADI-ja. Na to je potom uložena žalba Domu lordova koji je ponovno odbacio tužbu. Slučaj je zatim doveden pred Europski sud za ljudska prava.

Europski sud za ljudska prava (ESLJP) presudio je da Ujedinjeno Kraljevstvo nije povrijedilo slobodu govora zabranom političkog oglašavanja na televiziji i radiju jer time nije zabranio sav politički govor već samo reklame, a postojali su i drugi putevi temeljem kojih su te političke reklame bile dostupne (još uvijek se moglo izraziti osim televizije i radija). Sud je upotrijebio balansirajući pristup i razmotrio pravo nevladine organizacije podnositeljice zahtjeva da prenosi informacije i ideje od općeg interesa koje javnost ima pravo primiti uz, s druge strane, želju vlasti da zaštite demokratsku raspravu i proces od iskrivljavanja moćnih financijskih skupina s povoljnim pristupom utjecajnim medijima. Kako bi to postigao, Sud je razmotrio nužnost i razmjernost Zakona u odnosu na ugrožene povrede slobode govora. Povijest Zakona pokazala je da su saborska i sudbena vlast puno razmišljale o ocjeni ustavnosti Zakona te da to nije bila potpuna zabrana političkog govora (samo oglašavanje - reklame), i forum je bio ograničen na televiziju i radio. Stoga je Sud zaključio da nije došlo do povrede Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Sukladno mišljenje odjeknulo je u analizi većine i dodalo povijesnu zabranu političkog i vjerskog oglašavanja koju je imalo Ujedinjeno Kraljevstvo. Nadalje, suglasnost je naglasila

oglas je započeo slikom životinjskog kaveza u kojem je djevojka u lancima postupno izlazila iz sjene. Zaslon se tada ugasio i tri su poruke prenijete u nizu: „Čimpanza ima mentalnu dob od četiri godine“; „Iako dijelimo 98% našeg genetskog sastava, oni su još uvijek u kavezu i zlostavljani da nas zabavljaju“; i „Da biste saznali više i kako nam možete pomoći da to zaustavimo, naručite svoj obrazovni informativni paket od £10“. Na posljednjoj snimci, čimpanza je bila u istom položaju kao i djevojka. Predloženi oglas je dostavljen Centru za odobrenje oglašavanja emitiranja („BACC“) na provjeru njegove usklađenosti s relevantnim zakonima i kodeksima. Dana 5. travnja 2005. godine, BACC je odbio oglas. Ciljevi podnositelja zahtjeva bili su „potpuno ili uglavnom političke prirode“ tako da je članak 321. stavak 2. Zakona o komunikacijama iz 2003. godine zabranio emitiranje oglasa. Ova odluka je potvrđena 6. svibnja 2005. godine Oglas se mogao i može pogledati na internetu. Preuzeto s: Case of Animal Defenders International v. the United Kingdom, (Application no. 48876/08), Judgement, Strasbourg, 22 April 2013. godine, The facts, I. THE CIRCUMSTANCES OF THE CASE, 8. The applicant NGO campaigns against the use of animals in commerce, science and leisure, seeking to achieve changes in law and public policy and to influence public and parliamentary opinion to that end., 1. The prohibited television advertisement. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-119244%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-119244%22]}) , pristup: 23.03.2022.

da su posebne činjenice svakog slučaja relevantne za test ravnoteže nužnosti i proporcionalnosti koji se primjenjuje na pojedinog podnositelja zahtjeva. Iako je zaštita slobode govora najvažnija, ovo nije opća zabrana jer zabranjuje samo jedan način političkog izražavanja u jednom mediju.

Ova presuda je konačna (22.04.2013), ali može biti predmet uredničke revizije.¹¹⁹²

7.7.1.3. Međunarodne presude

Prvo će biti prikazana presuda temeljem žalbe: Krystal R. Allen, Appellant, v. Municipality of Anchorage, Appellee.¹¹⁹³

Dana 6. listopada 2004. godine, Policijska uprava Anchoragea i Animal Control (Centar za skrb i kontrolu životinja) Anchoragea odgovorili su na pritužbe podnesene zbog neugodnog mirisa koji je dolazio iz kuće Krystal Allen.

Na prvom ročištu izricanja presude za Allen, Lucius Burns, glavni službenik za kontrolu životinja, posvjedočio je kako je njezin dom smrdio na mačji urin do te mjere da vam je „doslovno spalio grlo“. U kuhinji je bilo četrdesetak mačaka, a pod je bio prekriven krhotinama i životinjskim fekalijama. Dolje je bilo više mačaka u uzgajivačnicama - ukupno oko 180 do 200 mačaka u kući. Bila su i tri psa, trinaest ptica i tri kokoši. Burns je izjavio da je to „vjerojatno najgnusnije okruženje u kojem je imao posla s mačkama“. Većina mačaka bila je mršava, imale su ulcerativne ozljede na očima i infekcije gornjih dišnih putova, te nisu bile socijalizirane s ljudima. Policijska službenica Anchoragea Jackie Valdez svjedočila je kako je kuća bila prljava i nesigurna za ljude, i životinje. Iz hladnjaka je curilo pokvareno meso. Mačke su bile zaključane u spavaćim sobama i kućicama, a neke čak bile i unutar stropa. Nije bilo čiste pitke vode i malo hrane.

¹¹⁹² Case of Animal Defenders International v. the United Kingdom, (Application no. 48876/08), Judgement, Strasbourg, 22 April 2013. Preuzeto s: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-119244%22%5D%7D> , pristup: 23.03.2022.

¹¹⁹³ Krystal R. ALLEN, Appellant, v. MUNICIPALITY OF ANCHORAGE, Appellee, Prema: Animal Legal & Historical Center, Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/allen-v-municipality-anchorage> , pristup: 23.03.2022.

Dr. Myra Wilson, veterinarica i voditeljica Animal Control-a, posvjedočila je da, iako su se tri psa činila dobro uhranjena, ptice nisu imale ni hrane ni vode te su im grgeči bili zamazani izmetom. Kad su im dali hranu i vodu, ptice su jele i pile neprekidno više od dvadeset minuta. Mnoge ptice nisu imale dovoljnu mišićnu masu, a većina je imala virus ptičjeg herpesa. Wilson je posvjedočila da je to bio najozbiljniji slučaj s kojim se susrela u svojih pet godina u Animal Control, u smislu broja uključenih (zapuštenih) životinja.¹¹⁹⁴

Allen je već bila optužena za okrutnost prema životinjama zbog zlostavljanja životinja, zatim za okrutnost prema životinjama zbog držanja životinja na nehumani način te miješanja u službeni postupak. Allen se nije izjasnila da osporava dvije točke okrutnosti životinjama zbog držanja životinja na nehuman način, a Općina je odbacila ostale optužbe.

Tijekom izricanja presude, Allen je istaknula kako je postigla napredak prema preporučenoj rehabilitaciji. Nije osporila dokaze Općine o stanju životinja i svog doma. Također, nije osporila da je imala povijest okrutnosti prema životinjama. Tijekom suđenja, Wilson je svjedočio da je Animal Control dokumentirao slične uvjete u domu Allen: 1990., 1994., 1997. i 1999. godine, a 1990. i 1995. godine Allen je bila osuđena i optužena za okrutnost prema djeci, ali ne i procesuiran za okrutnosti prema životinjama.

Sudac Lohff je utvrdio da je „šteta koja se dogodila životinjama bila užasna te da su mnoge su od njih strašno trpjele.“ Dok je razmatrao napore Allenove u rehabilitaciji, također je uzeo u obzir njezinu povijest okrutnosti prema životinjama.

U konačnici Krystal R. Allen nije osporila dvije točke optužnice za okrutnost prema životinjama nakon što su službenici za kontrolu životinja došli u njezin dom i pronašli 180 do 200 mačaka, 3 psa, 13 ptica i 3 kokoši u žalosnim uvjetima. Osuđena je na 30 dana zatvora i uvjetno na 10 godina. Jedan od uvjeta Allenove uvjetne kazne zabranjuje joj posjedovanje bilo koje životinje osim psa svog sina. Prilikom prve odluke da se njegova nadležnost proteže na zahtjeve koji se ne temelje samo na trajanju zatvorske kazne, sud je zaključio da okružni

¹¹⁹⁴ Ovo je zapravo tipičan primjer jednog od teških oblika zlostavljanja životinja koji se zove „hordašenje“ te o čemu je već pisano u radu. Osobe koje zlostavljaju životinje na takav način zapravo boluju od psihičkog poremećaja te je i znanstveno dokazano kako nisu sposobne voditi brigu o sebi, niti o životinjama. Također, primjer zlostavljanja u tipu „hordašenja“ je djelo koje ima stopostotni recidiv, tako da takvim osobama treba doživotno zabraniti pristup životinjama.

sud nije zlopotrijebio svoje diskreciono pravo ograničavajući Allenino posjedovanje životinja tijekom njezina uvjetnog roka.¹¹⁹⁵

Sljedeće će biti prikazana osuđujuća presuda temeljem žalbe: Johnny Wayne Bell, Appellant, v. The State of Texas, Appellee.¹¹⁹⁶

Žalitelj je optužen kako je svjesno i namjerno mučio životinju amputirajući mu uši. Životinja je opisana kao križano štene rodezijskog Ridgebacka koje pripada Johnnyju Wayneu Bellu. Čin okrutnosti prema životinji navodno se dogodio 21. svibnja 1987. godine ili približno tog datuma. Porota je žalitelja proglasila krivim. Prvostepeni sud je odredio kaznu na šest mjeseci zatvora, u zatvoru okruga Montgomery i kaznu od 500 dolara. Kazna zatvora je preinačena na uvjetnu kaznu u trajanju od godine dana. Žalitelj nije osporio informaciju, niti kao neispravnu pritužbu ili informaciju, niti po bilo kojem pitanju nadležnosti. Žalitelj je iznio samo jednu točku pogreške, koja glasi: „Informacija je bila fatalno manjkava jer na pritužbu nije prisegnula osoba ovlaštena za to po zakonu.“ Naime, žalitelj je zauzeo stav da osoba koja je dala izjavu pod prisegom nije vjerodostojna osoba. Kako se moglo razumijeti iz podneska žalitelja, isti citira i oslanja se na TEX.CODE CRIM.PROC.ANN. art.. 21,22 (Vernon 1966)¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ Izjava pod zakletvom koja prati informaciju potpisana je i prisegnuta 23. lipnja 1987. godine pred pomoćnikom županijskog tužitelja okruga Montgomery. Žalitelj tvrdi da pomoćnik županijskog državnog odvjetnika ne može djelovati u tom svojstvu te da županijski državni odvjetnik ne može delegirati ovlasti davanja ili davanja prisege. Žalitelj iznosi ovu tvrdnju: „Žalitelj bi dalje pozivao na tvrdnju da se ovlasti polaganja prisege ne može delegirati

¹¹⁹⁵ Krystal R. ALLEN, Appellant, v. MUNICIPALITY OF ANCHORAGE, Appellee, Prema: Animal Legal & Historical Center, Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/allen-v-municipality-anchorage> , pristup: 23.03.2022.

¹¹⁹⁶ Johnny Wayne Bell, Appellant, v. The State of Texas, Appellee, Animal Legal & Historical Center, Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/bell-v-state> , pristup: 23.03.2022.

¹¹⁹⁷ Code of Criminal Procedure, Title 1., Code of Criminal Procedure, Chapter 21. Indictment and information, Preuzeto s: <https://statutes.capitol.texas.gov/Docs/CR/htm/CR.21.htm> , pristup: 23.03.2022.

¹¹⁹⁸ Nikakve informacije se ne smiju iznositi sve dok neka vjerodostojna osoba ne da izjavu pod zakletvom koja optuženika tereti za kazneno djelo. Izjava pod zakletvom se podnosi s podacima. Može se prisegnuti pred okružnim ili županijskim državnim odvjetnikom koji, u tu svrhu, ima ovlasti davati prisegu, ili se može dati pred bilo kojim službenikom ovlaštenim zakonom da daje prisegu. Prema: Tex. Code Crim. Proc. § 21.22, Acts 1965, 59th Leg., p. 317, ch. 722, Sec. 1, eff. Jan. 1, 1966. Preuzeto s: <https://casetext.com/statute/texas-codes/code-of-criminal-procedure/title-1-code-of-criminal-procedure/chapter-21-indictment-and-information/section-2122-information-based-upon-complaint> , pristup: 23.03.2022.

i da zakonodavno tijelo nije izmijenilo članak 21.22, da osuđujuća presuda ne može postojati u mjeri u kojoj se temelji na ništavnoj informaciji.“ Sukladno transkriptu pred sudom, žalitelj nije dokazao da osoba kojoj on to pravo osporava nije vjerodostojna osoba. Iz transkripta se vidi da je izjava pod zakletvom predložena pomoćniku županijskog državnog odvjetnika i prisega prije toga. Pomoćnik županijskog državnog odvjetnika nije se pretvarao da je stvarni županijski državni odvjetnik. Pomoćnik županijskog državnog odvjetnika je, naravno, obnašao funkciju pomoćnika državnog tužitelja, obavljajući jednu od dužnosti koja mu je zakonom određena. Upravo temeljem transkripta, sud je ukazao povjerenje onome što je dokazano. Žalitelj je posjedovao štene križanca rodezijskog Ridgebacka. Ovo štene su susjedi otkrili 21. svibnja 1987. godine s „odsječenim ušima“, a kada su susjedi postavili upit optuženom Johnny Wayne Bellu, optuženi je odgovorio da je „svim psima izrezao uši jer veterinari previše naplaćuju“. Zamjenik šerifa također je dao zakletvu da: „je veterinarski pregled u Skloništu za životinje pokazao kako je rezanje ušiju učinjeno bez anestezije, analgezije, antibiotika ili odgovarajuće naknadne njege što je uzrokovalo tešku upalu i nuspojave.“ U skladu s gore navedenim, Sud je potvrdio presudu i kaznu.¹¹⁹⁹

7.8. Zakon o zaštiti životinja

Prvi Zakon o dobrobiti životinja donesen je 05.02.1999. godine.¹²⁰⁰ Zakon o zaštiti životinja u Republici Hrvatskoj donesen je 2006. godine, a prestao je važiti 2013. godine.¹²⁰¹ Drugi Zakon o zaštiti životinja donesen je 12.10.2013. godine, a prestao je važiti 25.10.2017. godine.¹²⁰² Treći Zakon o zaštiti životinja donesen je 01.04.2019. godine i trenutno je snazi.¹²⁰³

Zakon o zaštiti životinja u Republici Hrvatskoj (kasnije u tekstu: Zakon) se sastoji od trinaest dijelova. Prvi dio se sastoji od općih odredaba; drugi od osnovnih odredaba o zaštiti

¹¹⁹⁹ Johnny Wayne Bell, Appellant, v. The State of Texas, Appellee, Animal Legal & Historical Center, Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/bell-v-state>, pristup: 23.03.2022.

¹²⁰⁰ Zakon o dobrobiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine 19/1999.

¹²⁰¹ Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine, 135/2006.

¹²⁰² Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine, 135/06, 37/13, 125/13.

¹²⁰³ Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine 102/17, 32/19.

životinja; treći regulira zaštitu životinja koje se koriste u znanstvene svrhe; četvrti držanje životinja koje se uzgajaju i koriste u svrhu proizvodnje; peti držanje životinja koje se uzgajaju i koriste u proizvodne svrhe; šesti kućne ljubimce; sedmi zaštitu životinja u zoološkim vrtovima; osmi zaštitu životinja koje se koriste u cirkuskim predstavama, za filmska i televizijska snimanja, izložbe, smotre, natjecanja, predstave i u druge svrhe s ciljem predstavljanja životinja; deveti zaštitu napuštenih i izgubljenih životinja; deseti zaštitu životinja u trgovinama za prodaju kućnih ljubimaca; jedanaesti dio nadzor; dvanaesti dio prekršajne odredne i trinaesti dio prijelazne i završne odredbe.

Zakonom se u prvom članku propisuju obveze i odgovornost fizičkih i pravnih osoba radi zaštite životinja tijekom korištenja, što uključuje zaštitu njihova života, zdravlja i dobrobiti, način postupanja sa životinjama, uvjeti koji su potrebni za zaštitu životinja pri držanju, uzgoju, izvođenju zahvata na životinjama, usmrćivanju, prijevozu, korištenju životinja u znanstvene svrhe, držanju životinja u zoološkim vrtovima, u cirkusima i drugim predstavama, prilikom izvođenju zahvata na životinjama, usmrćivanju, prijevozu, korištenju životinja u znanstvene svrhe, držanju životinja u zoološkim vrtovima, u cirkusima i drugim predstavama, prilikom prodaje kućnih ljubimaca te postupanje s napuštenim i izgubljenim životinjama, inspeksijski nadzor i prekršajne odredbe.¹²⁰⁴

U članku 2. Zakon navodi pravne akte Europske unije te naglašava kako su odredbe Zakona u skladu sa sljedećim aktima Europske unije: 1. Direktivom Vijeća 83/129/EEZ od 28. ožujka 1983. o uvozu koža nekih mladunaca tuljana i proizvoda od njih u države članice (SL L 91, 9. 4. 1983.); 2. Direktivom Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje (SL L 221, 8. 8. 1998.); 3. Direktivom Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima (SL L 94, 9. 4. 1999.); 4. Direktivom Vijeća 1999/74/EZ od 19. srpnja 1999. o minimalnim uvjetima za zaštitu kokoši nesilica (SL L 203, 3. 8. 1999.); 5. Direktivom Komisije 2002/4/EZ od 30. siječnja 2002. o registraciji gospodarstava u kojima se drže kokoši nesilice, obuhvaćenih Direktivom Vijeća 1999/74/EZ (SL L 30, 31. 1. 2002.); 6. Direktivom Vijeća 2007/43/EZ od 28. lipnja 2007. o utvrđivanju minimalnih pravila za zaštitu pilića koji se uzgajaju za proizvodnju mesa (SL L 182, 12. 7. 2007.); 7. Direktivom Vijeća 2008/119/EZ od 18. prosinca 2008. o utvrđivanju minimalnih uvjeta zaštite teladi (SL L 10, 15. 1. 2009.); 8. Direktivom Vijeća 2008/120/EZ od 18. prosinca 2008. o utvrđivanju minimalnih uvjeta za zaštitu svinja (SL L 47, 18. 2. 2009.) i

¹²⁰⁴ Zakon o zaštiti životinja, članak 1., Narodne novine 102/17, 32/19.

9. Direktivom 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste za znanstvene svrhe (SL L 276, 20. 10. 2010.).¹²⁰⁵

Što se tiče područja primjene, Zakon se primjenjuje na sve životinje krajeznjake, osim glavonošce iz razreda Cephalopoda koji se koriste u znanstvene svrhe, na gospodarenje lovištem, divljači¹²⁰⁶ i ribolov¹²⁰⁷.

Zakon određuje zabranjene postupke u svrhu zaštite životinja s time da u stavku 1. ističe da je životinje zabranjeno usmrćivati, nanositi im bol, patnju i ozljede te ih namjerno izlagati strahu i bolestima protivno odredbama ovoga Zakona, zatim u trideset osam točaka iscrpno navodi izričito zabranjena postupanja prema životinjama poput uzgoja u kojem trpe bol, patnju, strah, povećavanja agresivnosti kod životinja, huškanja životinja na druge životinje ili čovjeka, obučavanja za borbe, organizacija borbi, korištenje tehničkih uređaja, pomoćnih sredstava ili naprava za kažnjavanje, organizacija utrka pasa, davanja stimulansa i drugih opasnih tvari kako bi se poboljšao nastup životinja na sportskim natjecanjima ili predstavama, korištenje životinja za filmska, televizijska snimanja, oglašavanja ili izložbe ako ih se pri tome prisiljava na ponašanje koje kod životinje izaziva bol, patnju, ozljede ili smrt, izlaganje nepovoljnim temperaturama i vremenskim uvjetima, zanemarivanje, odsijecanje pojedinih dijelova životinje, uzgoj radi krzna, korištenje za spolni odnos i ostalo. U trećem stavku su izričito navedeni dopušteni postupci koji se primjenjuju zbog: veterinarsko-zdravstvenih ili drugih razloga radi zaštite životinja, u svrhu kontrole bolesti ljudi i životinja, suzbijanja štetnika, kontrole kretanja životinja koje se uzgajaju u svrhu proizvodnje uporabom elektrošokova te postavljanje električnih ograda za životinje, u pokusne svrhe uz znanstveno opravdanje, usmrćivanja vatrenim oružjem uzgojene divljači u oborima kad životinje nije moguće sputati u svrhu klanja ili bi takav postupak ugrozio sigurnost i zdravlje ljudi odnosno životinja, omamljivanja ili usmrćivanja opasnih životinja kada je potrebno osigurati sigurnost i zaštitu ljudi ili životinja te radi označavanja odnosno usmrćivanja životinja u svrhu zaštite okoliša ili očuvanja prirodne ravnoteže.¹²⁰⁸

¹²⁰⁵ Zakon o zaštiti životinja, članak 2., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²⁰⁶ Na navedeno se primjenjuje Zakon o lovstvu, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 99/18, 32/19, 32/20.

¹²⁰⁷ Na ribolov se primjenjuju Zakon o morskom ribarstvu, Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19 i Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 63/2019.

¹²⁰⁸ Zakon o zaštiti životinja, članak 5., Narodne novine 102/17, 32/19.

Osoba u čijem je posjedu životinja ne smije istu napustiti neovisno radi li se o domaćoj životinji, kućnom ljubimcu ili uzgojenoj (otranjenoj) divljoj životinji koja ne bi više mogla sama preživjeti da ju se pusti u divljinu, jer nije pripremljena za preživljavanje u takvom životnom prostoru. Posjednik životinje mora pravodobno zatražiti veterinarsku pomoć i osigurati zbrinjavanje bolesnih ili ozlijeđenih životinja, veterinarsku pomoć pri porodu ako je potrebna te osigurati odgovarajuću njegu bolesnih, ozlijeđenih i iscrpljenih životinja.¹²⁰⁹

Članak 7. regulira da svatko tko ozlijedi životinju mora istoj pružiti potrebnu pomoć te ukoliko to nije u mogućnosti učiniti sam, mora omogućiti pružanje pomoći od strane stručne osobe. Pružanje potrebne pomoći životinjama mora organizirati i financirati jedinica lokalne samouprave na čijem je području životinja ozlijeđena ukoliko nije moguće utvrditi tko je ozlijedio životinju. Ako se utvrdi vlasnik ozlijeđene životinje, troškove liječenja ozlijeđene životinje snosi vlasnik.¹²¹⁰

Zakon regulira zaštitu životinja pri obavljanju zdravstvene zaštite i zootehničkih zahvata na način da niti jedan operacijski ili zootehnički zahvat na životinjama u pravilu ne smije biti obavljen bez anestezije ili analgezije, u skladu s posebnim propisima iz područja veterinarstva i pravilima struke.¹²¹¹

Što se tiče izvođenje zahvata na životinjama propisana je zabrana djelomične ili potpune amputacije pojedinih dijelova životinjskog tijela osjetljivih na bol te uklanjanje ili uništavanje dijelova organa ili tkiva ili cijelih organa ili tkiva uključujući: označavanje životinja protivno posebnim propisima iz područja veterinarstva i rezanje ušiju i repa pasa, uklanjanje i rezanje dijelova kandži mačaka osjetljivih na bol, rezanje glasnica i drugi zahvati kojima se utječe na cjelovitost tijela životinje. Iznimno je dopuštena djelomična ili potpuna amputacija ili uklanjanje ili uništavanje dijelova organa ili tkiva ili cijelih organa ili tkiva životinjskog tijela uz prethodno provedenu anesteziju, a u postoperativnom tijeku analgezija, i to: za potrebe transplantacije organa, provođenja pokusa na životinjama, u svrhu kontrole razmnožavanja životinja, smanjenja agresivnosti životinja, zbog načina uzgoja životinja, u svrhu označavanja životinja te svrhu uzimanja tkiva životinja za analize. U zootehničke svrhe uključujući trajnu sterilizaciju ako se takvim postupkom sprječava bol, patnja i samoozljeđivanje životinja ili ozljeđivanje drugih životinja ili zbog sigurnosnih razloga te kod

¹²⁰⁹ Zakon o zaštiti životinja, članak 6., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²¹⁰ Zakon o zaštiti životinja, članak 7., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²¹¹ Zakon o zaštiti životinja, članak 8., Narodne novine 102/17, 32/19.

lovačkih pasa u skladu s kinološkim standardima, uz primjenu analgezije dopuštena je djelomična ili potpuna amputacija ili uklanjanje pojedinih dijelova životinjskog tijela osjetljivih na bol. Zahvati kod kojih bi životinja mogla patiti ili trpjeti jaku bol smiju se izvoditi samo nakon analgezije odnosno anestezije i uz postoperativnu njegu. Taksativno je određeno kad se anestezija ne provodi: kada je njezina opasnost nerazmjerna dobrobiti, pri označavanju životinje osim ako je potrebno radi sigurnosti osobe koja provodi označavanje, pri pojedinim dijagnostičkim i terapijskim postupcima u skladu s pravilima struke, transfuziji krvi osim za potrebe dobrobiti životinja, pri uzrokovanju veće boli anestezijom ili analgezijom nego samim zahvatom te ako je kontraindicirana pokusnim rezultatima koji se pokusom žele utvrditi.¹²¹²

Zakon je regulirana zaštita životinja prilikom usmrćivanja, pa je tako zabranjeno usmrćivanje životinja protivno odredbama Zakona. Zabranjeno je usmrćivanje pasa i mačaka u svrhu proizvodnje hrane i drugih proizvoda. Za usmrćivanje životinja koriste se sredstva posebne namjene u skladu s posebnim propisima iz područja veterinarstva i postupci prema pravilima struke (usmrćivanje životinja mogu provoditi samo veterinari ili stručne osobe).¹²¹³

Usmrćivanje životinja vrlo je detaljno regulirano člankom 11. te je u prvom stavku kroz sedamnaest točaka određeno kada se usmrćivanje može provesti: 1. dugotrajno liječenje životinje povezano s patnjama, a ishod liječenja neizvjestan; 2. životinja je dostigla visoku starost te joj otkazuju osnovne životne funkcije; 3. životinja boluje od neizlječive bolesti; 4. je takav postupak prijeko potreban zbog provođenja mjera kontrole bolesti u skladu s posebnim propisima iz područja veterinarstva, posebno onih koje mogu ugroziti ljude ili nanijeti velike gospodarske štete; 5. u svrhu zaštite okoliša ili očuvanja prirodne ravnoteže; 6. u svrhu zaštite zdravlja i sigurnosti ljudi i životinja te zaštite imovine; 7. je takav postupak potreban za provedbu članka 49. stavka 3. i članka 58. stavka 3. ovoga Zakona (ako se divlja životinja ne može smjestiti u sklonište, a lovoovlaštenik ili zoološki vrt nisu životinju u mogućnosti primiti, životinja se može usmrtiti, ili u slučaju zatvaranja zoološkog vrta ili jednog njegovog dijela); 8. u svrhu suzbijanja štetnika; 9. bolesna ili ozlijeđena životinja koja se drži i uzgaja u svrhu proizvodnje te koju nije moguće liječiti ili bi korištene stvari utjecale na ispravnost proizvoda za ljudsku potrošnju; 10. u svrhu provođenja pokusa na životinjama te u svrhu proizvodnje bioloških pripravaka odnosno nakon provedenog pokusa ili korištenja životinje

¹²¹² Zakon o zaštiti životinja, članak 9., stavak 1 - 4., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²¹³ Zakon o zaštiti životinja, članak 10., Narodne novine 102/17, 32/19.

za proizvodnju bioloških pripravaka; 11. u svrhu rada ili obrazovanja na izoliranim organima, tkivima i trupovima u tu svrhu usmrćenih životinja; 12. u svrhu dobivanja proizvoda od životinja koje se uzgajaju i drže u svrhu proizvodnje; 13. životinja trpi jaku i neotklonjivu bol; 14. dobrobit životinje; 15. ako je životinja uzgojena za korištenje u pokusima, ali se neće koristiti u predviđenom pokusu ili nekom drugom pokusu, a nije ju moguće udomiti pa se zato smatra suvišnom pokusnom životinjom ili ako je takav postupak potreban zbog dobrobiti pokusne životinje; 16. zbog viška jednodnevnih pilića ili embrija u kokošnjim jajima; 17. zbog opasnosti životinje za okolinu. O usmrćivanju životinje sukladno Zakonu odlučuju vlasnik životinje, doktor veterinarske medicine ili stručno osposobljeni veterinarski tehničar pod nadzorom doktora veterinarske medicine.¹²¹⁴

Uvjeti prijevoza životinja moraju biti takvi da se životinjama ne uzrokuje bol, patnja, ozljede ili smrt koje je moguće izbjeći. Prijevozna sredstva moraju biti sigurna kako bi se izbjegla patnja životinja, tijekom njihovog putovanja mora biti osigurano primjereno prozračivanje te životinje moraju biti zaštićene od nepovoljnih vremenskih utjecaja, uvjeti prijevoza životinja se moraju redovito provjeravati i održavati, mora se osigurati dovoljna podna površina da životinje mogu leći, ležati i ustati te visina tako da životinje mogu stajati u prirodnom položaju, u odgovarajućim razmacima životinjama se moraju osigurati voda i hrana te prikladan ležaj koji će osiguravati udobnost i primjereno upijanje fekalija, tijekom putovanja treba se osigurati odgovarajuća skrb (veterinara ili druge stručne osobe), tijekom prijevoza životinja koje žive u vodi, a prevoze se u primjerenim spremnicima, mora se osigurati dovoljna količina vode odgovarajuće temperature i kisik, ovisno o potrebama pojedine vrste životinja, visokobredne ženke u zadnjoj četvrtini bređosti i ženke u prvih tjedan dana nakon poroda ne smatraju se sposobnima za prijevoz, osim ako je potrebna veterinarska pomoć.¹²¹⁵

U trećem dijelu Zakona (članci 13 - 37.) Zakon regulira zaštitu životinja koje se koriste u znanstvene svrhe. Uzgajivači, dobavljači i korisnici pokusnih životinja moraju osigurati odgovarajući smještaj i skrb o njima, označavanje i identifikaciju, vođenje evidencija i izvješćivanje nadležnog tijela o uzgoju, nabavi i korištenju. Također, prije započinjanja obavljanja djelatnosti uzgoja, nabave i korištenja pokusnih životinja nadležnom tijelu podnijeti zahtjev za izdavanje rješenja o odobrenju uzgajivača, dobavljača ili korisnika.

¹²¹⁴ Zakon o zaštiti životinja, članak 11., stavak 1. - 5., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²¹⁵ Zakon o zaštiti životinja, članak 12., stavak 1. i 2., Narodne novine 102/17, 32/19.

O ispunjavanju uvjeta koje se traže Zakonom za vršenje navedenih djelatnosti odlučuje stručno povjerenstvo te na temelju toga nadležno tijelo donosi rješenje. Rješenjem se između ostalog obvezno odlučuje odgovaraju li uvjeti i glede prostora te objekta u kojima su smještene životinje, zatim naprava, opreme, izobrazbe i osposobljenosti osoblja, osiguranje veterinarsko-zdravstvene zaštite i njege životinja, uklanjanje nusproizvoda i stručna osoba odgovorna za dobrobit pokusnih životinja.¹²¹⁶

Svaka važnija promjena strukture ili funkcije objekta u kojem se smještene pokusne životinje, a koja bi mogla negativno utjecati na dobrobit životinja mora biti podnesena nadležnom tijelu koje o istoj donosi rješenje. Ukoliko se tijekom inspeksijskog nadzora utvrdi da uzgajivač, dobavljač ili korisnik više ne ispunjavaju uvjete, veterinarski inspektor određuje mjere i rok za uklanjanje nepravilnosti. Ako su nepravilnosti u takvoj mjeri da ugrožavaju dobrobit životinja, veterinarski inspektor može zabraniti rad do uklanjanja nepravilnosti. Za vrijeme trajanja zabrane rada, uzgajivač, dobavljač ili korisnik moraju na vlastiti trošak osigurati dobrobit životinja. Ako uzgajivač, dobavljač ili korisnik u određenom roku ne uklone utvrđene nepravilnosti, nadležno tijelo ukinuti će rješenje i brisati uzgajivača, dobavljača ili korisnika iz upisnika koji vodi nadležno tijelo.¹²¹⁷

Od strane uzgajivača, dobavljača i korisnika obvezno je osnivanje Povjerenstva za dobrobit životinja čija je zadaća savjetovati osoblje u vezi dobrobiti životinja uz provođenje načela tri R. Savjeti Povjerenstva se moraju voditi u pisanom obliku i čuvati najmanje tri godine. U Povjerenstvo mora biti imenovan doktor veterinarske medicine, a uz njega i osobu odgovornu za dobrobit životinja mora biti imenovan i znanstveni član.¹²¹⁸

Pokus može provoditi samo korisnik koji ima gore navedeno rješenje te čiji je projekt odobrilo nadležno tijelo. Zahtjev za provođenje pokusa se nadležnom tijelu dostavlja prije provođenja pokusa.¹²¹⁹

Zakon propisuje obveze korisnika: 1. provoditi pokuse prema rješenju o odobrenju projekta; 2. osigurati da se pokusne životinje po završetku pokusa liječe ili usmrte ako je usmrćivanje potrebno zbog dobrobiti životinja; 3. spriječiti uginuće pokusne životinje kao

¹²¹⁶ Zakon o zaštiti životinja, članak 13., stavak 1. - 4., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²¹⁷ Zakon o zaštiti životinja, članak 14. i 15., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²¹⁸ Zakon o zaštiti životinja, članak 16., stavak 1. - 3., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²¹⁹ Zakon o zaštiti životinja, članak 17., Narodne novine 102/17, 32/19.

konačni rezultat pokusa ako je moguće i zamijeniti uginuće prijevremenim usmrćivanjem pokusne životinje; 4. osigurati da se pokusna životinja koja je već bila korištena u jednom ili u više pokusa koristi u novom pokusu samo uz poštivanje propisanih uvjeta, a osobito se mora voditi računa o težini prethodnih pokusa i novoga pokusa te zdravstvenom stanju pokusne životinje; 5. dostaviti nadležnom tijelu godišnje izvješće o provedenim pokusima; 6. čuvati dokumentaciju o pokusima najmanje pet godina. Za svaku izmjenu projekta korisnik mora nadležnom tijelu podnijeti zahtjev te ukoliko takav izmijenjeni projekt negativno djeluje na dobrobit životinja nadležno tijelo donosi sukladno tome rješenje.¹²²⁰

Pokusi se mogu provoditi samo u Zakonom određene svrhe: 1. temeljna istraživanja, 2. translacijska ili primijenjena istraživanja s nekom od sljedećih namjena (izbjegavanje, prevencija, dijagnosticiranje ili liječenje bolesti, lošeg zdravstvenog stanja ili drugih nepravilnosti ili njihovih učinaka kod ljudi, životinja ili biljaka, ocjena, otkrivanje, reguliranje ili promjena fizioloških stanja kod ljudi, životinja ili biljaka, dobrobit životinja i poboljšanje proizvodnih uvjeta za životinje koje se uzgajaju i drže za poljoprivredne potrebe), 3. bilo koja namjena pri razvoju, proizvodnji ili ispitivanju kvalitete, učinkovitosti i sigurnosti lijekova, prehrambenih proizvoda i hrane za životinje te drugih tvari ili proizvoda, 4. zaštita prirodnog okoliša radi zaštite zdravlja ili dobrobiti ljudi ili životinja, 5. istraživanja usmjerena na zaštitu vrsta, 6. visoko obrazovanje ili izobrazbe za stjecanje, održavanje ili unaprjeđivanje strukovnih vještina i 7. forenzička ispitivanja. Nadležno tijelo potiče razvoj alternativnih pristupa u svrhu osiguranja podataka metodama koje ne uključuju korištenje životinja u pokusima ili koriste manji broj životinja ili koji uključuju manje bolne postupke. Korisnik mora pri planiranju projekata u obzir uzeti podatke država članica Europske unije prikupljene u pokusima koji su provedeni u skladu s propisima Europske unije, a iznimno, nadležno tijelo može odobriti udvostručavanje pokusa samo radi zaštite javnog zdravlja, sigurnosti ili okoliša. Pokusima se ne smatraju: neeksperimentalna poljoprivredna praksa, neeksperimentalna klinička veterinarska praksa, veterinarska klinička ispitivanja potrebna za izdavanje odobrenja za stavljanje veterinarsko-medicinskih proizvoda u promet, praksa koja se provodi u svrhu priznatog uzgoja životinja i praksa koja se provodi ponajprije za potrebe identifikacije životinja. Ministar pravilnikom propisuje kriterije razvrstavanja pokusa.¹²²¹

¹²²⁰ Zakon o zaštiti životinja, članak 20., stavak 1. - 3., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²²¹ Zakon o zaštiti životinja, članak 23., stavak 1. - 5., Narodne novine 102/17, 32/19.

Pokus se mora provoditi: 1. u okviru odobrenog projekta; 2. u prostorima korisnika, osim ako nadležno tijelo iznimno dozvoli odstupanje na temelju znanstvenih dokaza i spoznaja; 3. na životinjama u općoj ili lokalnoj anesteziji, osim ako je isto neprihvatljivo s obzirom na svrhu pokusa te uz korištenje analgezije ili druge primjerene metode kojom će se patnja i tjeskoba životinja svesti na najmanju moguću mjeru; 4. na laboratorijskim životinjama koje su uzgojene za korištenje u pokusima, osim ako nadležno tijelo iznimno dozvoli odstupanje na temelju znanstvenih dokaza i spoznaja; 5. u skladu s načelom 3R; 6. za provođenje pokusa, za skrb o pokusnim životinjama i usmrćivanje pokusnih životinja na mjestu provođenja pokusa mora biti osigurano dovoljno odgovarajuće obrazovanog i osposobljenog osoblja; 7. za učinkovito i nesmetano provođenje pokusa moraju biti osigurane odgovarajuće naprave i oprema. Pokus nije dopušten: 1. ako su životinje tijekom pokusa izložene dugotrajnoj patnji i tjeskobi koju nije moguće olakšati; 2. ako se u Europskoj uniji priznaje druga metoda ili pokusna strategija za postizanje željenog rezultata koja ne uključuje korištenje živih životinja; 3. za isprobavanja oružja, streljiva ili pripadajućeg pribora, ratne opreme kao i općih učinaka radijacije; 4. za istraživanja ili razvoj duhanskih proizvoda i kemijskih sredstava za pranje i dezinfekciju predmeta opće uporabe; 5. za istraživanja ili razvoj sastojaka, kombinacija sastojaka i gotovih kozmetičkih proizvoda; 6. za istraživanja učinka alkohola i droga, osim u slučaju kad ne postoje druge znanstvene metode kojima se zamjenjuje korištenje životinja; 7. bez anestezije ako se koriste sredstva za paralizu mišića. Zabranjeno je provođenje pokusa na ugroženim životinjskim vrstama, na primatima koji ne uključuju čovjeka, na životinjama koje su uzete iz prirode i na napuštenim životinjama, osim ako nadležno tijelo iznimno dozvoli provođenje pokusa na temelju znanstvenih dokaza i spoznaja, u skladu s uvjetima propisanim ovim Zakonom.¹²²²

U obrazovne svrhe ne smiju se provoditi pokusi na životinjama koji uzrokuju bol, patnju i ozljedu ili smrt životinje. Nadležno tijelo može rješenjem odobriti projekte u obrazovne svrhe ako se provode na sveučilišnim ili znanstvenoistraživačkim ustanovama i ako su nužni za obrazovanje osoba na preddiplomskim ili diplomskim sveučilišnim studijima ili integriranim preddiplomskim ili diplomskim sveučilišnim studijima, a projekte mogu provoditi doktori veterinarske medicine, doktori medicine, doktori dentalne medicine, magistri farmacije, magistri medicinske biokemije, magistri biologije, biotehnolozi, sanitarni inženjeri i agronomi iz područja zootehnike, s obzirom na područje u okviru projekta za koje se zahtijevaju odgovarajuća znanja za rad na životinjama te ako se zadovoljavajući rezultati

¹²²² Zakon o zaštiti životinja, članak 24., stavak 1. - 3., Narodne novine 102/17, 32/19.

ne mogu postići drugim nastavnim pomagalima (kompjutorske simulacije, filmovi, slike, modeli, preparati i sl.) uz uvjet da se za svaku skupinu smije upotrijebiti samo jedna životinja te da projekt provodi osoba osposobljena u skladu s ovim Zakonom. Nadležno tijelo može iznimno odobriti projekte koji uključuju pokuse u sljedećim slučajevima: 1. za studente veterinarske medicine ako se provode pod nadzorom osposobljenih osoba u te ako se zadovoljavajući rezultati ne mogu postići drugim nastavnim pomagalima (kompjutorske simulacije, filmovi, slike, modeli, preparati i sl.); 2. ako se provode na sveučilišnim ili znanstvenoistraživačkim ustanovama i ako su nužni za obrazovanje osoba sa završenim diplomskim sveučilišnim studijem ili integriranim preddiplomskim ili diplomskim sveučilišnim studijem, a provode ih doktori veterinarske medicine, doktori medicine, doktori dentalne medicine, magistri farmacije, magistri medicinske biokemije, magistri biologije, biotehnolozi, sanitarni inženjeri i agronomi iz područja zootehnike, s obzirom na područje u okviru projekta za koje se zahtijevaju odgovarajuća znanja za rad na životinjama te ako se zadovoljavajući rezultati ne mogu postići drugim nastavnim pomagalima (kompjutorske simulacije, filmovi, slike, modeli, preparati i sl.) uz uvjet da se za svaku skupinu smije upotrijebiti samo jedna životinja te da projekt provodi osposobljena osoba u skladu sa Zakonom o zaštiti životinja.¹²²³

Jedan od glavnih uvjeta koje Zakon propisuje kao obvezan za rad sa pokusnim životinjama je osposobljenost za provođenje pokusa na životinjama, oblikovanje pokusa i projekata, skrb o životinjama i usmrćivanje životinja. Osposobljavanje mogu provoditi pravne osobe registrirane za djelatnost provođenja edukacije koje odredi nadležno tijelo te ako ispunjavaju uvjete glede stručnog osoblja, prostora i opreme i osiguraju program osposobljavanja osoblja. Osposobljavanje za izvođenje kirurških zahvata mogu provoditi pravne osobe registrirane za djelatnost provođenja edukacije koje odredi nadležno tijelo te ako ispunjavaju uvjete glede stručnog osoblja, prostora i opreme i osiguraju program osposobljavanja osoblja. Nadležno tijelo priznaje osposobljavanja koja su provele akreditirane organizacije s poslovnim nastanom u državi članici Europske unije. Ministar propisuje detaljna pravila osposobljavanja pravilnikom.¹²²⁴

Etičko povjerenstvo za zaštitu životinja koje se koriste u znanstvene svrhe odlukom osniva ministar. Za njegove članove imenuju se priznati stručnjaci s područja

¹²²³ Zakon o zaštiti životinja, članak 30., stavak 1. - 3., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²²⁴ Zakon o zaštiti životinja, članak 34., stavak 1. - 5., Narodne novine 102/17, 32/19.

znanstvenoistraživačke djelatnosti s najmanje deset godina radnog iskustva u području znanstvenih istraživanja u kojima se koriste životinje i to veterinarske, medicinske, biološke, farmaceutsko-biokemijske i agronomske struke, industrije, predstavnici državnog tijela koje procjenjuje znanstvene projekte iz područja primjene ovoga Zakona i predstavnici udruga za zaštitu životinja. Etičko povjerenstvo: 1. daje mišljenje o opravdanosti i opsegu predloženog projekta; 2. daje mišljenje o retroaktivnoj procjeni projekta; 3. daje mišljenje ovoga Zakona s obzirom na znanstvenu opravdanost odstupanja od korištenja laboratorijskih životinja za rad na izoliranim organima, tkivima i trupovima u tu svrhu usmrćenih životinja; 4. za potrebe izrade mišljenja Etičko povjerenstvo uzima u obzir odluke povjerenstva za dobrobit životinja i mišljenje osobe odgovorne za dobrobit životinja; 5. daje mišljenje o pitanjima nabave, uzgoja, držanja, skrbi i korištenja životinja u pokusima za koje je izdano rješenje o odobrenju projekta te osigurava razmjenu najboljih praksi; 6. razmjenjuje podatke o radu povjerenstava za dobrobit životinja ovoga Zakona i procjenama projekata te dobrim praksama u vezi s pokusima unutar Europske unije; 7. na zahtjev nadležnog tijela državne uprave daje mišljenja iz područja zaštite životinja koje se koriste u znanstvene svrhe; 8. daje mišljenja na prijedloge propisa iz područja zaštite životinja koje se koriste u znanstvene svrhe; 9. izrađuje godišnje izvješće o svome radu koje dostavlja ministru do kraja ožujka tekuće godine za proteklu godinu. Etičko povjerenstvo o svom radu donosi poslovnik.¹²²⁵

Vezano uz zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje obvezno je osnivanje Povjerenstva za zaštitu životinja od strane ministra. Povjerenstvo za zaštitu životinja sastoji se od dva odbora: 1. Odbora za zaštitu životinja koje se koriste u svrhu proizvodnje i 2. Odbora za zaštitu kućnih ljubimaca i drugih životinja, osim pokusnih i životinja koje se koriste u svrhu proizvodnje. Svaki Odbor mora imati članove s minimalno deset godina iskustva rada. Za članove Odbora za zaštitu životinja koje se koriste u svrhu proizvodnje moraju se imenovati sukladno Zakonu predstavnici: 1. Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2. Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 3. Poljoprivrednog fakulteta Sveučilišta u Osijeku, 4. Hrvatske veterinarske komore, 5. Hrvatske gospodarske komore, 6. Hrvatske poljoprivredne komore, 7. udruge farmera i 8. udruge za zaštitu životinja. Za članove Odbora za zaštitu kućnih ljubimaca i drugih životinja, osim pokusnih i životinja koje se koriste u svrhu proizvodnje moraju se imenovati sukladno Zakonu predstavnici: 1. Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2. Hrvatske veterinarske komore, 3. Hrvatske gospodarske komore, 4. skloništa za životinje, 5. saveza uzgajivača kućnih ljubimaca, 6. zooloških vrtova,

¹²²⁵ Zakon o zaštiti životinja, članak 36., stavak 1. - 4., Narodne novine 102/17, 32/19.

7. trgovina kućnim ljubimcima i 8. udruga za zaštitu životinja. Nadležnost Povjerenstva za zaštitu životinja sukladno Zakonu: 1. daje mišljenja na prijedloge propisa iz područja zaštite životinja u djelokrugu pojedinog odbora, 2. potiče donošenje odnosno izmjenu propisa iz područja zaštite životinja u djelokrugu pojedinog odbora, 3. dužno je pratiti razvoj znanstvenih i stručnih spoznaja na području zaštite životinja u Republici Hrvatskoj i na području Europske unije te davati prijedloge za poboljšanje zaštite životinja na području Republike Hrvatske, 4. izrađuje godišnje izvješće o svome radu koje dostavlja ministru do kraja ožujka tekuće godine za proteklu godinu te 5. na zahtjev nadležnih tijela državne uprave daje mišljenja iz područja zaštite životinja u djelokrugu pojedinog odbora. O svom radu Povjerenstvo za zaštitu životinja u djelokrugu pojedinog odbora donosi poslovnik.¹²²⁶

Zakonom su propisana načela i način držanja životinja koje se uzgajaju i koriste u svrhu proizvodnje (telad, svinje, pilići, kokoši nesilice).¹²²⁷

Obveza je kako pravnih, tako i fizičkih osoba da se za životinje koje se uzgajaju i koriste u svrhu proizvodnje, mora se brinuti dovoljan broj osposobljenih osoba ili onih koje posjeduju jednako vrijedno iskustvo odnosno znanje o držanju i brizi za životinje. Za životinje mora biti osigurana njega u slučaju bolesti ili ozljede, posjednik mora životinje koje se uzgajaju i koriste u svrhu proizvodnje, a pokazuju znakove bolesti, iscrpljenosti ili su ozlijeđene bez odgađanja prikladno zbrinuti i negovati te im, ako je potrebno, osigurati veterinarsko-zdravstvenu zaštitu. Životinjama se ne smije ograničavati kretanje na način koji životinjama nanosi nepotrebnu patnju, bol, ozljede ili strah. Životinje moraju imati na raspolaganju prostor koji odgovara njihovim fiziološkim i etološkim potrebama te dobrom praksom i znanstvenim saznanjima. Divlje životinje ne smiju se držati vezane, osim zbog veterinarsko-zdravstvenih ili sigurnosnih razloga osim u slučaju školovanja ptica grabljivica kod sokolarenja. Životinje moraju biti adekvatno hranjene i napojene, a vrsta, kakvoća i količina hrane za životinje moraju biti u skladu s vrstom, dobi i fiziološkim potrebama životinje. Izgradnja i oprema nastambi je također od velike važnosti radi dobrobiti životinja te sukladno Zakonu, materijali koji se koriste za izgradnju nastambi i oprema u nastambama, s kojima životinje koje se uzgajaju i koriste u svrhu proizvodnje dolaze u dodir, ne smiju biti opasni za životinje i djelovati štetno na njihovo zdravlje te se moraju lako čistiti, prati, a po

¹²²⁶ Zakon o zaštiti životinja, članak 38., stavak 1. - 6., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²²⁷ Zakon o zaštiti životinja, članak 39., Narodne novine 102/17, 32/19.

potrebi i dezinficirati. Nastambe ne smiju imati oštre kutove, rubove ili dijelove na kojima bi se životinje mogle ozlijediti.¹²²⁸

Zakonom je regulirana i zaštita divljih životinja pri držanju i u uzgoju te sukladno tome, divlim životinjama mora se osigurati potrebna skrb s obzirom na klimatske uvjete, način držanja i prehrane, potrebu za slobodnim kretanjem i stupanj prilagodbe. Zabranjene su radnje kojima se divljim životinjama u prirodnim staništima, kao populaciji ili jedinkama, izazivaju patnja, bol, ozljede ili smrt ili ih se na takav način onemogućava u obavljanju fizioloških funkcija (hranjenje, napajanje, izražavanje vrsti svojstvenog ponašanja, razmnožavanje): 1. onemogućavanje pristupa vodi i drugim dijelovima staništa bitnim za opstanak neke vrste ograđivanjem, onečišćenjem, tjeranjem i slično; 2. uništavanje cijelog staništa ili njegovih dijelova bitnih za opstanak neke vrste; 3. hvatanje živih životinja ili usmrćivanje životinja na način koji uzrokuje trajnije patnje, osim ako je to iznimno opravdano znanstvenim istraživanjima i radi pomaganja određenoj populaciji te 4. drugi zahvati sa štetnim posljedicama. Iznimno od navedenog se dopuštaju postupci koji su znanstveno opravdani te koji se provode u svrhu zaštite divljih životinja u prirodnim staništima. Puštanje pasa u dijelove lovišta namijenjene uzgoju i zaštiti divljači je zabranjeno u vremenu od 1. ožujka do 30. rujna. Ukoliko je divlja životinja pronađena izvan prirodnog staništa smješta se u sklonište koje osigurava njezino vraćanje u prirodno stanište ako je to moguće. Ako nije moguće životinja se prvo nudi najbližem lovoovlašteniku u skladu s posebnim propisima o lovstvu, a ako je najbliži lovoovlaštenik ne može prihvatiti nudi se zoološkom vrtu koji je opremljen za njezino primanje. Ako se divlja životinja ne može smjestiti u sklonište, a lovoovlaštenik ili zoološki vrt nisu životinju u mogućnosti primiti, životinja se može usmrstiti. Način postupanja s divljim životinjama pronađenim izvan prirodnog staništa iz ovoga članka propisuju općim aktima predstavnička tijela jedinica lokalne samouprave.¹²²⁹

Sukladno Zakonu, zabranjena je prodaja kućnih ljubimaca maloljetnim osobama od strane uzgajivača, no također je zabranjeno maloljetnim osobama davanje kućnih ljubimaca iz skloništa na skrb ili udomljavanje. Kućnim ljubimcima se moraju osigurati uvjeti držanja u skladu s njihovim potrebama. Držanje i postupanje s kućnim ljubimcima na način koji ugrožava zdravlje i sigurnost ljudi, posebice djece te životinja je zabranjeno, kao i kretanje kućnih ljubimaca na način koji ugrožava zdravlje i sigurnost ljudi i životinja. Zabranjeno je

¹²²⁸ Zakon o zaštiti životinja, članak 40. - 46., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²²⁹ Zakon o zaštiti životinja, članak 47. - 49., Narodne novine 102/17, 32/19.

držati pse stalno vezane ili ih držati u prostorima za odvojeno držanje pasa bez omogućavanja slobodnog kretanja izvan tog prostora. Uvjete i način držanja kućnih ljubimaca propisuju općim aktima predstavnička tijela jedinica lokalne samouprave. Kontrola razmnožavanja kućnih ljubimaca je obveza vlasnika kao i zbrinjavanje mladunčadi. Ukoliko se vlasnici pridržavaju navedenih odredbi Zakona, snose troškove zbrinjavanja mladunčadi, a u slučaju pasa i troškove njihove trajne sterilizacije. Također, ukoliko vlasnici kućnih ljubimaca ne zbrinjavaju mladunčad kućnih ljubimaca, veterinarski inspektor po utvrđivanju napuštanja mladunčadi vlastitog kućnog ljubimca, vlasniku može odrediti mjeru trajne sterilizacije kućnog ljubimca, a na trošak vlasnika. Ako se na području pojedinih jedinica lokalne odnosno područne (regionalne) samouprave utvrdi veliki broj napuštenih pasa, način i financiranje kontrole razmnožavanja napuštenih pasa na tom području naredbom može propisati ministar. Djelatnosti uzgoja kućnih ljubimaca radi prodaje mogu se obavljati samo nakon rješenja o registraciji uzgoja koje donosi nadležno tijelo. Radi donošenja rješenja uzgajivači moraju kućnim ljubimcima osigurati u skladu s njihovim potrebama i skrb o njima te ispunjavati uvjete glede objekata u kojima su smješteni kućni ljubimci. Uzgajivači kućnih ljubimaca moraju biti osposobljeni za njihovo držanje i uzgoj s obzirom na hranidbu, njegu, ponašanje i prepoznavanje stanja bolesti i stresa u životinja te uvjete prijevoza životinja ili osigurati osposobljenost osoblja koje skrbi o kućnim ljubimcima, a ako se uzgajivači samostalno ne skrbe o njima. Nadležno tijelo vodi upisnik uzgoja koji objavljuje na svojim mrežnim stranicama. Način držanja, kao i uvjeti za objekte pravilnikom propisuje ministar. Osoba koja u svom posjedu drži više od devet pasa ili mačaka starijih od šest mjeseci u svrhu udomljavanja mora udovoljiti uvjetima iz članka 61. ovoga Zakona u odnosu na uvjete držanja pasa odnosno mačaka i skrb o njima, odnosno uvjete koji su propisani za skloništa za životinje (ovim člankom Zakon zabranjuje tako zvano „hordašenje“ o čemu je bilo pisano u radu). Takav posjednik može u svrhu udomljavanja držati samo pse odnosno mačke koje mu je povjerilo na čuvanje sklonište, s kojim ima sklopljen ugovor, a sklonište osigurava označavanje pasa i mačaka te sterilizaciju, vodi propisane evidencije i oglašava pse te mačke u svrhu udomljavanja, a slobodno živuće mačke vraća u prvobitno stanište. Osoba koja drži više od dvadeset životinja mora udovoljavati uvjetima koji su propisani za sklonište životinja. Privremeni smještaj odnosno tako zvani „hoteli za pse, mačke i druge kućne ljubimce“, u kojima se životinje ostavljaju na čuvanje i skrb o trošku vlasnika može osnovati pravna ili fizička osoba. Osoblje koje je zaposleno u takvim objektima mora biti stručno osposobljeno za skrb o životinjama ili posjedovati jednako vrijedno iskustvo odnosno znanje o držanju i skrbi za životinje. Objekti za čuvanje kućnih ljubimaca moraju odgovarati zakonskim

uvjetima o kojima se donosi rješenje od strane nadležnog tijela, a o kojima odlučuje stručno povjerenstvo koje pruža pomoć u donošenju rješenja. Nadležno tijelo vodi upisnik te ga objavljuje na svojim mrežnim stranicama a uvjete i osposobljenost osoblja pravilnikom propisuje ministar.¹²³⁰

Zakon kroz svoja dva članka regulira i zaštitu životinja u zoološkim vrtovima. Bez rješenja o udovoljavanju uvjetima od strane nadležnog tijela zoološki vrt ne može započeti obavljati djelatnost. Stručno povjerenstvo pruža stručnu pomoć i utvrđuje udovoljavanje uvjeta zoološkog vrta za obavljanje djelatnosti. Nadležno tijelo vodi upisnik zooloških vrtova te ga objavljuje na svojim mrežnim stranicama. U slučaju odluke o prestanku obavljanja djelatnosti u zoološkom vrtu fizička ili pravna osoba dužna je obavijestiti nadležno tijelo ako namjerava prestati obavljati djelatnost radi brisanja iz upisnika, i odluke o tome hoće li zoološki vrt preuzeti druga fizička ili pravna osoba te što će biti sa životinjama. Način držanja životinja u zoološkom vrtu, osposobljavanja osoblja koje se brine o životinjama te sadržaj i način vođenja upisnika pravilnikom propisuje ministar. Uvjeti za zoološki vrt su taksativno propisani Zakonom. Zoološki vrt mora osigurati: 1. nastambe koje prostorom i opremom udovoljavaju osnovnim potrebama svake životinjske vrste te, prema potrebi, uz zatvoreni prostor i otvoreni prostor za kretanje životinja; 2. primjerenu hranu i vodu u potrebnim dnevnim količinama; 3. veterinarsko-zdravstvenu zaštitu; 4. humani odnos djelatnika prema životinjama; 5. zaštitu životinja od posjetitelja; 6. zaštitu posjetitelja od životinja; 7. osposobljeno osoblje koje se brine o životinjama; 8. plan zbrinjavanja životinja u slučaju njegova zatvaranja. U slučaju da zoološki vrt ne udovoljava navedenim uvjetima nadležno tijelo može zatvoriti zoološki vrt u cijelosti ili samo jedan njegov dio. U tom slučaju nadležno tijelo može narediti da se životinje: 1. trajno oduzimaju te predaju na skrb pravnim ili fizičkim osobama koje ispunjavaju uvjete za držanje životinja u skladu s odredbama Zakona, a u slučaju da se životinje otpremaju u druge države, mora biti osigurana njihova zaštita najmanje jednaka uvjetima propisanim odredbama ovoga Zakona ili 2. usmrte (ukoliko ih nije moguće adekvatno zbrinuti). Troškove zbrinjavanja životinja iz stavka snosi zoološki vrt.¹²³¹

Zakon regulira i zaštitu životinja koje se koriste u cirkuskim predstavama, za filmska i televizijska snimanja, izložbe, smotre, natjecanja, predstave i u druge svrhe s ciljem predstavljanja životinja. Zabranjeno je držanje životinja u cirkusima te njihovo korištenje u

¹²³⁰ Zakon o zaštiti životinja, članak 50. - 56., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²³¹ Zakon o zaštiti životinja, članak 57. - 58., Narodne novine 102/17, 32/19.

cirkuskim predstavama osim u slučaju držanja i nastupanja domaćih životinja te svrhi prikazivanja vrsti svojstvenog ponašanja koje je istovjetno ponašanju životinja u prirodnom okolišu. Korištenje životinja s ciljem predstavljanja pri snimanju filmova i televizijskih emisija, za izložbe, smotre, natjecanja životinja, predstave i u druge svrhe može se obavljati nakon što nadležni veterinarski inspektor izda suglasnost. U tom slučaju životinjama se mora osigurati skrb u skladu s etološkim i biološkim potrebama te s obzirom na vrstu i kategoriju životinja. Za navedene potrebe zabranjeno je korištenje divljih životinja, koje potječu iz prirode, ako takvo korištenje zahtijeva premještanje iz njihova životnog prostora. Životinje iz zooloških vrtova mogu se uz suglasnost nadležnog veterinarskog inspektora premještati radi korištenja u edukativne svrhe. Takav zahtjev se podnosi nadležnom veterinarskom inspektoru najmanje sedam dana prije korištenja životinja, a mora sadržavati popis svih životinja koje će se koristiti (vrstu, kategoriju i broj), podatak o dosadašnjem načinu držanja i korištenja životinja, svrsi korištenja, uvjetima držanja životinja tijekom korištenja i mjestu održavanja snimanja, izložbe, smotre, natjecanja, predstave ili drugog načina predstavljanja životinja.¹²³²

Zakon regulira zaštitu napuštenih životinja te je u tom smislu predviđeno ukoliko na području jedinice područne (regionalne) samouprave nema skloništa koje je osnovano od strane fizičke ili pravne osobe, isto osniva jedinica područne (regionalne) samouprave. Troškove osnivanja snose jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Sklonište ne može početi obavljati djelatnost bez rješenja o udovoljavanju uvjetima u odnosu na smještaj, hranidbu, osoblje i postupanje sa životinjama koje donosi nadležno tijelo. Udovoljavanje uvjetima skloništa utvrđuje stručno povjerenstvo, a nadležno tijelo vodi upisnik skloništa te ga objavljuje na mrežnim stranicama. Ministar pravilnikom propisuje način držanja životinja u skloništu, osposobljenost osoblja koje sakuplja životinje i brine se o njima u skloništu, postupanje sa životinjama, rad skloništa te sadržaj i način vođenja upisnika skloništa pravilnikom propisuje ministar. Poslove sakupljanja napuštenih ili izgubljenih životinja organiziraju i financiraju jedinice lokalne samouprave, a na području svake jedinice mora se osnovati najmanje jedno sklonište u kojem je osigurano najmanje pedeset smještajnih mjesta za životinje. Sve jedinice lokalne samouprave obvezne su sudjelovati u financiranju osnivanja i rada skloništa. Troškove skrbi, sterilizacije, označavanja i veterinarske zaštite napuštenih ili izgubljenih životinja u skloništu koje su osnovale jedna ili više jedinica lokalne samouprave financiraju jedinice lokalne samouprave, a ako je vlasnik životinje poznat, ili se naknadno utvrdi, dužan je podmiriti troškove skrbi, sterilizacije, označavanja i veterinarske zaštite.

¹²³² Zakon o zaštiti životinja, članak 59. - 60., Narodne novine 102/17, 32/19.

Skloništa čiji rad financira jedinica lokalne samouprave mora: 1. primiti prijave o napuštenim i izgubljenim životinjama; 2. samostalno ili u suradnji s jedinicama lokalne samouprave mora organizirati sakupljanje i prijevoz izgubljenih i napuštenih životinja do skloništa; 3. osigurati smještaj izgubljenih i napuštenih životinja; 4. osigurati smještaj oduzetih životinja.

Sva skloništa za životinje moraju: 1. osigurati veterinarsko-zdravstvenu zaštitu životinja; 2. osigurati označavanje pronađenih neoznačenih pasa u roku od deset dana od dolaska u sklonište; 3. osigurati označavanje i registraciju mačaka; 4. osigurati trajnu sterilizaciju pronađenih pasa i mačaka, osim ako je životinja označena pa je moguće pronaći vlasnika i vratiti životinju; 5. tražiti vlasnike napuštenih i izgubljenih životinja ili ih nastojati udomiti oglašavanjem putem sredstava javnog priopćavanja i na druge načine; 6. voditi evidencije o pronađenim životinjama i njihovu udomljavanju ili usmrćivanju; 7. voditi evidenciju osoba iz članka 55. ovoga Zakona (posjednika koji drži više od devet pasa ili mačaka starijih od šest mjeseci u svrhu udomljavanja).

Osim navedenih mjera, sklonište mora provoditi mjere koje odredi veterinarska inspekcija.

Svaka osoba koja udomi psa iz skloništa mora psa u roku od sedamdeset dva sata prijaviti veterinarskoj organizaciji ili ambulanti veterinarske prakse koja je ovlaštena za vođenje Upisnika kućnih ljubimaca.

Sklonište ima pristup podacima o označavanju kućnih ljubimaca iz Upisnika kućnih ljubimaca koji vodi nadležno tijelo. Ako se psi iz skloništa unose u države članice Europske unije ili treće zemlje, vlasnik psa mora nadležnoj veterinarskoj organizaciji ili ambulanti veterinarske prakse koja je ovlaštena za vođenje upisnika prijaviti mjesto odredišta gdje će pas biti smješten i podatke o novom udomitelju što se upisuje u upisnik.

Vlasnik kućnog ljubimca mora u roku od tri dana od dana gubitka kućnog ljubimca prijaviti njegov nestanak skloništu za životinje, a u roku od četrnaest dana od dana gubitka psa veterinarskoj organizaciji ili ambulanti veterinarske prakse koja je ovlaštena za vođenje Upisnika kućnih ljubimaca.

Nalaznik napuštene ili izgubljene životinje mora u roku od tri dana od nalaska životinje obavijestiti sklonište, osim ako je životinju u tom roku vratio vlasniku. Životinja se ne smješta u sklonište ako se po nalasku životinje može utvrditi njezin vlasnik te se životinja

odmah vraća vlasniku, osim ako vlasnik odmah ne može doći po životinju. Životinja se ne vraća vlasniku ako se vlasnik očitovao da se odriče životinje ili se može nedvojbeno utvrditi da je napustio životinju.

Radi obavljanja djelatnosti navedene ovim Zakonom, osnivači skloništa dužni su podatke o napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima evidentirati putem jedinstvenog informacijskog centra za napuštene i izgubljene životinje u Upisniku kućnih ljubimaca koji vodi nadležno tijelo.

Tijela jedinica područne (regionalne) samouprave u svrhu ispunjavanja obveza (prijava psa udomljenog iz skloništa u roku sedamdeset dva sata veterinarskoj organizaciji ili ambulanti veterinarske prakse koja je ovlaštena za vođenje Upisnika kućnih ljubimaca - članak 65.) moraju organizirati koordinacijske radne skupine. Koordinacijske radne skupine sastoje se od najmanje predstavnika jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, predstavnika skloništa za životinje ako postoji na području područne (regionalne) samouprave, predstavnika nevladinih organizacija za zaštitu životinja, predstavnika upravnog tijela jedinica lokalne samouprave nadležnog za komunalno gospodarstvo, predstavnika središnjeg tijela državne uprave nadležnog za unutarnje poslove iz mjesne nadležnosti policijske uprave, Hrvatske veterinarske komore i veterinarskog inspektora, a po potrebi mogu se uključiti i predstavnici drugih pravnih i fizičkih osoba.¹²³³

Dio deseti Zakona regulira zaštitu životinja u trgovinama za prodaju kućnih ljubimaca.¹²³⁴

Dio jedanaesti regulira nadzor nad provođenjem odredbama ovog Zakona. Upravni nadzor nad provedbom ovoga Zakona i propisa donesenih na temelju njega obavlja ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede, a inspeksijski nadzor u provođenju ovoga Zakona i propisa donesenih na temelju njega provode veterinarski odnosno poljoprivredni inspektori Državnog inspektorata u skladu s ovlastima određenim posebnim propisima o veterinarstvu odnosno poljoprivredi. Nadzor nad provedbom općih akata, iz članka 49. stavka 4. (način postupanja s divljim životinjama pronađenim izvan prirodnog staništa), članka 51. stavka 5. (uvjete i način držanja kućnih ljubimaca) te članka 62. stavka 5. (način postupanja s napuštenim ili izgubljenim životinjama) provode komunalni redari.

¹²³³ Zakon o zaštiti životinja, članak 61. - 71., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²³⁴ Zakon o zaštiti životinja, članak 72. - 74., Narodne novine 102/17, 32/19.

Nadzor ovoga Zakona obavlja se na temelju procjene rizika, nasumičnim odabirom mjesta nadzora ili po saznanju o postupanju protivno odredbama ovoga Zakona. Policija, prema svojim ovlastima, pruža pomoć ovlaštenom podnositelju zahtjeva – nadležnom inspektoru odnosno komunalnom redaru ako se prilikom provođenja nadzora ili izvršenja rješenja opravdano očekuje pružanje otpora, sukladno posebnim propisima.

Ovlasti nadležnog inspektora su: 1. zabraniti postupanje protivno odredbama ovoga Zakona; 2. narediti mjere za uklanjanje utvrđenih nepravilnosti u određenom roku; 3. posjedniku privremeno oduzeti životinju koja se nalazi u stanju na temelju kojega se može zaključiti da životinja trpi bol, patnju ili veliki strah, da je ozlijeđena ili da bi nastavak njezina života u istim uvjetima bio povezan s neotklonjivom boli, patnjom ili velikim strahom te životinju koju posjednik drži u neprimjerenim uvjetima; 4. posjedniku privremeno oduzeti životinju opasnu za okolinu; 5. privremeno oduzeti dokumentaciju i predmete koji u prekršajnom ili kaznenom postupku mogu poslužiti kao dokaz; 6. podnositi prijavu sukladno odredbama kaznenog odnosno prekršajnog zakona.

Komunalni redar je ovlašten: 1. pregledati isprave na temelju kojih se može utvrditi identitet stranke i drugih osoba nazočnih nadzoru; 2. ući u prostore/prostorije u kojima se drže kućni ljubimci; 3. uzimati izjave stranaka i drugih osoba; 4. zatražiti od stranke podatke i dokumentaciju; 5. prikupljati dokaze na vizualni i drugi odgovarajući način; 6. očitati mikročip; 7. obavljati druge radnje u skladu sa svrhom nadzora i 8. podnositi kaznenu prijavu ili optužni prijedlog.¹²³⁵

Za razliku od kaznenog djela ubijanja i mučenja (članak 205. KZ RH) za koje je propisana kazna zatvora do jedne godine, a iz koristoljublja (stavak 2.) do dvije godine, Zakon o zaštiti životinja ne propisuje kazne zatvora već se prekršajne odredbe izriču u obliku novčanih kazni.¹²³⁶

¹²³⁵ Zakon o zaštiti životinja, članak 75. - 84., Narodne novine 102/17, 32/19.

¹²³⁶ Zakon o zaštiti životinja, članak 85 - 91., Narodne novine 102/17, 32/19.

8. POČINITELJI KAZNENOG DJELA UBIJANJA I MUČENJA ŽIVOTINJA

8.1. Analiza osoba koje su najčešći počinitelji kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja

Znanstvenici koji se bave pravom, psihijatrijom, psihologijom, kriminalistikom te raznim drugim područjima znanosti (također aktivisti za prava životinja te ljubitelji životinja) pitaju se što je moglo inicirati određenu osobu da ubije ili muči životinju.¹²³⁷

Postoje brojni pokušaji da se objasni ponašanje zlostavljača životinje¹²³⁸, ali i niz znanstveno dokazanih razloga zbog čega neke osobe čine zlodjela prema životinjama. Neki od razloga zlostavljanja životinja su:

1. Posljedica patologije vlastite ličnosti (disocijalni/psihopatski poremećaji).
2. Zlostavljanje i ubijanje životinja (najčešće vlastitih kućnih ljubimaca) kao prisiljavanje, kontrola i zastrašivanje žene i/ili djece da šute o obiteljskom nasilju kod kuće.
3. Pripadnici određenih sekti vrše tako zvane ritualne obrede žrtvovanja životinja,
4. Skupina koja to čini jer smatra da ne čini ništa loše s obzirom kako je to „ipak samo životinja.“
5. Ostalo.

Kada se sedamdesetih godina prošlog stoljeća intenzivno počela razvijati znanost o profiliranju ljudskog ponašanja u SAD-u, jedna od teza bila je povezanost okrutnosti prema životinjama u djetinjstvu s budućim serijskim ubojicama i silovateljima.¹²³⁹

¹²³⁷ The Link: Cruelty to Animals and Violence Towards People, Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/link-cruelty-animals-and-violence-towards-people> , pristup: 15.12.2020.

¹²³⁸ Why do people abuse animals? Preuzeto s: <https://spca.bc.ca/wp-content/uploads/Research-on-the-violence-link.pdf> , pristup: 15.12.2020.

¹²³⁹ Starčević, T., Jambrek Petrak, I., Ademović, K., Zlostavljanje životinja – kazneno djelo i kriminološko psihološki fenomen, Visoka škola “CEPS – Centar za poslovne studije” Kiseljak, Godina V, broj 1., juli/srpanj, 2019., str. 111.

Jedno od važnih otkrića znanstvenika koji su se tada bavili profiliranjem dokazalo je kako je zlostavljanje i ubijanje životinja obrazac ponašanja iz djetinjstva brojnih poznatih serijskih ubojica i silovatelja ¹²⁴⁰, posebno onih koje karakterizira disocijalni poremećaj ličnosti, koji u sebi uključuje impulzivnost, sebičnost, bezobzirnost i nedostatak empatije.

Najpoznatiji je primjer Jeffrey Dahmera¹²⁴¹ koji je svoje kriminalno djelovanje započeo zlostavljajući i ubijajući životinje u susjedstvu koje je secirao te nad njima vršio masturbaciju. Mnogi drugi poznati serijski ubojice i silovateli vršili su slična zlodjela. Neki psihopati pak jako vole životinje, a posebno pse. Ronson tvrdi da osobe s disocijalnim poremećajem ličnosti/psihopate uglavnom ne vole mačke, jer su previše svojevoljne, a psima je lakše manipulirati.¹²⁴²

Ubijanje i mučenje životinja je također jedan od oblika ponašanja u adolescentskoj dobi koji se često naziva „Ubojtom trijadom“¹²⁴³.

Ubojita trijada se sastoji od: 1. makijavelizma¹²⁴⁴, 2. narcizma i 3. psihopatije. Neki kriminolozi i psiholozi vjeruju da kombinacija dva ili više od ova tri ponašanja povećava rizik od zločinačkog ponašanja u životu osobe kao odrasle. Međutim, znanstveni dokazi za to nisu posve usklađeni. Također je provedeno istraživanje nekih čimbenika u slučajevima djece koja se uključuju u ubijanje i mučenje životinja. Navedeno istraživanje je pokazalo da su ponašanja u „Ubojitoj trijadi“ često povezana s roditeljskim zlostavljanjem, roditeljskom agresivnošću, svjedočenjem obiteljskog nasilja i/ili zanemarivanjem od strane roditelja.¹²⁴⁵

¹²⁴⁰ Ascione, F., Lockwood, R., Cruelty to animals: Changing psychological, social, and legislative perspectives. In D. Salem & A. Rowan (Eds.), *State of the animals*, Washington, DC: Humane Society Press, 2001., str. 39-53.

¹²⁴¹ Jeffrey Dahmer, Crime Museum. Preuzeto s: <https://www.crimemuseum.org/crime-library/serial-killers/jeffrey-dahmer/>, pristup: 15.12.2020.

¹²⁴² Ronson, J., *The Psychopath Test: A Journey Through the Madness Industry*, Riverhead Books, New York, 2012., str. 53.

¹²⁴³ Kavanagh, P., S., Signal, T., D., Taylor, N., *The Dark Triad and animal cruelty: Dark personalities, dark attitudes, and dark behaviors*, *Personality and Individual Differences*, Vol. 55, No. 6., 2013., str. 666 - 670. Preuzeto s: <https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/60515.pdf>, pristup: 08.12.2020.

¹²⁴⁴ Makijavelizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38259>, pristup: 08.12.2020.

¹²⁴⁵ Arluke, A., Levin, J., Luke, C., Ascione, F., *The relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior*. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 14, No. 9., 1999., str. 963-975. Preuzeto s:

U SAD-u zadnja dva desetljeća ponovo su pokrenula zanimanje za istraživanja povezanosti između okrutnosti (zlostavljanja) prema životinjama i nasilnog ponašanja općenito, posebno kod mladih počinitelja. To dokazuje Verlinden u svojoj studiji¹²⁴⁶ gdje prikazuje devet pucnjava u školama (od Moses Lakea, WA 1996. godine do Conyersa, GA, 1999. godine). Od jedanaest počinitelja, pet počinitelja je imalo povijest zlostavljanja životinja, što predstavlja visoki postotak (45%) te nije zanemarivo. Jedan od najdokumentiranijih primjera bio je slučaj Lukea Woodhama, koji je u travnju 1997. godine mučio i ubio svog kućnog ljubimca, psa te u listopadu iste godine ubio majku i dvoje školskih prijatelja.¹²⁴⁷

Okrutnost (fizička agresivnost) prema životinjama je prvi put kao pojam dodan u revidiranom trećem izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika o mentalnim poremećajima koji koriste kliničari i psihijatri za dijagnosticiranje psihijatrijskih bolesti (DSM - III - R)¹²⁴⁸, kao jedan od indikatora poremećaja u ponašanju. Revidirana klasifikacija DSM - IV¹²⁴⁹ kao indikatore poremećaja u ponašanju uključuje skupinu simptoma „agresija prema ljudima i životinjama“.¹²⁵⁰

https://www.researchgate.net/publication/249724073_The_Relationship_of_Animal_Abuse_to_Violence_and_Other_Forms_of_Antisocial_Behavior , pristup: 05.05.2021.

¹²⁴⁶ Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, September 2001, prema: Verlinden, S., Risk factors in school shootings, Unpublished doctoral dissertation, Pacific University, Forest Grove, OR, 2000., str. 1. Preuzeto s: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/ojdp/188677.pdf> , pristup: 08.12.2020.

¹²⁴⁷ Ibidem.

¹²⁴⁸ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, American Psychiatric Association, 3d ed., Revised, Washington, DC, 1987. Preuzeto s:

¹²⁴⁹ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, American Psychiatric Association, 4th ed., Revised, Washington, DC, 1994. Preuzeto s: https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199828340/obo-9780199828340-0022.xml?gclid=CjwKCAjwsJ6TBhAIEiwAfl4TWGVd6ofscU9Y50Ohhd5kaeIjVrJuAt_E-SARuiewwSbt1c1N_ntZdxoCHDEQAvD_BwE , pristup: 08.12.2021.

¹²⁵⁰ DSM-5 Changes: Implications for Child Serious Emotional Disturbance. Preuzeto s: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK519712/table/ch3.t13/> , pristup: 08.12.2020.

Međutim, okrutnost prema životinjama ne pojavljuje se izričito ni u jednoj od kategorija (na primjer: osoba, imovina, droga i javni red) unatoč tome što su organi za provođenje zakona priznali vezu između zlostavljanja životinja i ljudskog nasilja.¹²⁵¹

Ascione, Thompson i Black temeljem istraživanja kao moguće motivacijske faktore za mučenje životinja kod djece i adolescenata s razvojno-psihološkom pozadinom navode sljedeću klasifikaciju:

1. Znatiželja i istraživanje (mučenje životinje od strane malog djeteta ili djeteta s teškoćama u razvoju).
2. Vršnjački pritisak (vrlo česta pojava pri čemu vršnjaci određenu mladu osobu nagovaraju da muči životinju kao oblik inicijacije).
3. Popravljanje vlastitog raspoloženja (zlostavljanje životinje od strane djeteta zbog dosade ili neke druge negativne emocije).
4. Zadovoljavanje seksualnih potreba.
5. Prisila na zlostavljanje (ukoliko određena osoba prisiljava dijete na zlostavljanje životinje).
6. Emocionalna vezanost uz životinju (dijete ubije životinju kako ju drugi ne bi mučili).
7. Fobija (napad na životinju može biti rezultat straha).
8. Identifikacija sa zlostavljačem (zlostavljano dijete osjećaj osobne moći i kontrole može pokušati ostvariti tako što zlostavlja nemoćnu životinju, kao i dijete u odnosu na vlastitog zlostavljača).
9. Oponašanje ponašanja koje je dijete vidjelo kod odraslih
10. Samoozljeđivanje (korištenje životinje kako bi se vlastitom tijelu nanijela fizička ozljeda).
11. Korištenje životinje kao sredstvo za emocionalno zlostavljanje drugih ljudi (na primjer mučenje nečijeg kućnog ljubimca).¹²⁵²

¹²⁵¹ Ascione, F. R., Animal Abuse and Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, September 2001, str. 5. Preuzeto s: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/ojjdp/188677.pdf>, pristup: 08.12.2020.

¹²⁵² Horvat, M., Povezanost mučenja životinja s međuljudskim nasiljem, str. 88., prema Ascione, F.R., Thompson, T.M., Black, T., *Childhood Cruelty to Animals: Assessing Cruelty Dimensions and Motivations*, *Anthrozoös - A multidisciplinary journal of the interactions of people and animals*, Vol. 10., No. 4., str. 170-179.

Horvat predlaže modifikaciju navedene klasifikacije te predlaže sljedeću podjelu:

1. Istraživačko zlostavljanje životinja iz znatiželje - Autorica ovdje misli na djecu predškolske, osnovnoškolske dobi te ukoliko se radi o osobi s poteškoćama u razvoju neovisno o dobi, pri čemu predlaže edukaciju djeteta o pravilnom ponašanju prema životinjama koju mogu provesti roditelji, nastavnici ili druge stručne osobe koje su u kontaktu sa djetetom.

2. Odrastanje u okolini koja tolerira ili potiče mučenje životinja - Odrasli trebaju paziti da se dijete ne uključi u neke rizične aktivnosti te svojim primjerom podučavati dijete u razvitku socijalnih vještina, empatije i altruizma prema ljudima i životinjama. Kod djeteta čije nasilno ponašanje bude pozitivno prihvaćeno postoji opravdani rizik od eskalacije daljnjeg nasilja. Razlika je između djece koja odrastaju u obiteljima gdje općenito postoji obrazac nasilnog ponašanja prema životinjama i djece koja odrastaju u okolini gdje su određena nasilna ponašanja u skladu s običajnom praksom lokalne zajednice. Kao jedan primjer navode se nerazvijene seoske sredine gdje je „normalno“ ubijati mladunčad pasa i/ili mačaka radi kontrole njihovog razmnožavanja, a što je uređeno zakonom kao zabranjeno ponašanje. U takvim slučajevima je potrebno pronaći način kako bi se utjecalo na cijelu zajednicu o činjenici neprihvatljivog i zakonom zabranjenog ponašanja putem medijskih kampanja te osigurati uvjete za provođenje zakonskih normi poput dostupne kastracije odraslih životinja od strane stručnih osoba.

3. Zlostavljanje životinja kao izraz ljutnje ili frustracije - Djeca iz ove skupine dolaze uglavnom iz obitelji s iskustvom nasilja, seksualnog i fizičkog zlostavljanja, zanemarivanja i slično. Ovoj djeci je stoga potrebna stručna pomoć, bilo od strane sustava socijalne skrbi, po potrebi pravosudnog sustava u osiguravanju zaštite dječjih prava te daljnjeg osiguravanja psiho - socijalne podrške djetetu kako bi prebrodilo traumatska iskustva.

4. Mučenje životinja kao jedan oblik disocijalnog ponašanja - U ovoj kategoriji su uglavnom mladi ljudi, adolescenti s poremećajima ponašanja od kojih je nasilje prema životinjama samo jedno od niza disocijalnih ponašanja. Kod njih nema empatije ni prema ljudima, ni životinjama. Za ovu skupinu mladih ljudi je nužna stručna psihijatrijska i/ili psihološka pomoć, sudska intervencija te ostali potrebni tretmani radi sprječavanja ozbiljnog poremećaja ličnosti i nastavak kažnjivih djelatnosti.

5. Zlostavljanje životinja pod utjecajem skupine - Nerijetko djeca i mladi sudjeluju u mučenju životinja. Situacije pri tome mogu biti različite. Mogu biti potaknuti od strane vršnjaka, nagovoreni, direktni sudionici pritisnuti od vršnjačke skupine ili samo promatrači. Mučenje životinja može biti dio inicijacijskog rituala, a može se raditi i o organiziranom grupnom nasilju. Nasilničko ponašanje mogu također pratiti droga i alkohol. Ponekad je teško odrediti razliku između skupina koje zlostavljaju životinje. Za utvrđivanje razlike važno je istražiti obiteljsku situaciju i norme sredine u kojoj živi mlada osoba te ponaša li se nasilno samo kada je sa društvom ili i kada je sama. Dakle, ima li inače sklonost nasilju ili se radi o povodljivoj osobi koja popušta pred pritiskom društva u kojem se nalazi. Neovisno o razlogu, takvoj osobi je potrebna stručna pomoć (psihijatrijska i/ili psihološka) kako bi se razvile socijalne vještine ili kako bi se naučila oduprijeti vršnjačkom pritisku.¹²⁵³

Kellert i Felthouse sukladno provedenim istraživanjima na odraslim počiniteljima zlostavljanja koji se mogu primijeniti i na maloljetnike navode sljedeće motive koji bi mogli utjecati na okrutnost prema životinjama:

1. Kontrolirati životinju (u tipu discipline ili „treninga“).
2. Osveta životinji.
3. Zadovoljavati predrasude prema vrsti odnosno pasmini (na primjer mržnja prema mačkama).
4. Izražavati agresiju putem životinje (na primjer trening životinje da napada).
5. Pojačavati vlastitu agresivnost (na primjer korištenje životinje kao žrtve za vježbanje cilja).
6. Zaprepastiti ljude radi zabave.
7. Osvetiti se drugim ljudima (povređivanjem njihovih kućnih ljubimaca ili zlostavljanjem životinja u njihovoj prisutnosti).¹²⁵⁴

Dokazi o neučinkovitosti i štetnosti tjelesnog kažnjavanja kao tehnike odgoja djece sve više se povećavaju temeljem istraživanja brojnih autora. Flynn je u svojim istraživanjima uspio dokazati povezanost između mučenja životinja u djetinjstvu te stavova o prihvaćanju

¹²⁵³ Horvat, M., Povezanost mučenja životinja s međuljudskim nasiljem, op.cit., str. 89-90.

¹²⁵⁴ Kellert, S.R., Felthous, A.R., Childhood Cruelty toward Animals among Criminals and Non-Criminals, Human Relations, The Tavistock Institute, London, Vol. 38., No. 12., 1985., str. 1113–1129.

interpersonalnog nasilja, fizičkog kažnjavanja djece i žene od strane muškarca.¹²⁵⁵ Također je svojim istraživanjima dokazao povezanost nasilja nad životinjama od strane dječaka koje su očevi fizički kažnjavali. Ista korelacija nije dokazana za djecu koju su kažnjavale majke, niti žensku djecu koju su fizički zlostavljali očevi. Općenito, sama izloženost fizičkom nasilju u obitelji povećava mogućnost usvajanja agresivnog obrasca ponašanja kod djeteta koje može rezultirati zlostavljanjem životinja i drugim nasilničkim ponašanjem kao razlogom vlastitih frustracija i naučene agresivnosti.¹²⁵⁶

Učestala povezanost pojave nasilja nad ženom i djecom u obitelji te nasilja prema životinjama, posebno kućnim ljubimcima dugo nije imala znanstveno objašnjenje. Tijekom zadnjih desetljeća nekoliko istraživanja je potvrdilo visoku prisutnost nasilja nad životinjama (kućnim ljubimcima) u obitelji kojoj su žena i djeca također žrtve nasilja. Jedna od prvih bila je britanska studija Huttona koja je potvrdila ideju o odnosu između zlostavljanja djece i životinja. Hutton je pregledao sve slučajeve zlostavljanja životinja koji su bili prijavljeni RSPCA u jednom području socijalnih usluga 1980. godine. Pri tome je otkrio kako od dvadeset tri obitelji koje su sudjelovale u studiji, 82% su također već bile poznate centru za socijalnu skrb, a 61% je bilo poznato probacijskoj službi. Navedene obitelji su bile opisane kao da imaju djecu s rizičnim ponašanjem ili su postojali pokazatelji zanemarivanja odnosno fizičkog zlostavljanja.¹²⁵⁷

Ova studija je potaknula američki interes za tu problematiku, i stoga su DeViney i suradnici proučavali pedeset tri obitelji koje su liječene od strane Odjela za mlade i obitelji New Jerseya zbog incidenata zlostavljanja djece. U 88% slučajeva dogodilo se i zlostavljanje životinja. Dvije trećine kućnih ljubimaca zlostavljali su očevi, a jednu trećinu djeca. Nadalje, osobe - uključujući djecu - koje žive u domovima u kojima su kućni ljubimci zlostavljani imali su deset puta veću vjerojatnost da ih zlostavljani ljubimac ugrize ili napadne. Od 1980-ih provode se daljnja istraživanja, prvenstveno u Americi. Amerika ima veliki broj humanih

¹²⁵⁵ Flynn, C.P., *Animal Abuse in Childhood and Later Support for Interpersonal Violence in Families, Society and Animals*, Brill, Vol. 7., No. 2., 1999a, str. 161–172. i Flynn, C.P., *Exploring the Link between Corporal Punishment and Children's Cruelty to Animals*, *Journal of Marriage and Family*, National Council on Family Relations, Vol. 61, No. 4., 1999b, str. 971-981.

¹²⁵⁶ Flynn, C.P., *Exploring the Link between Corporal Punishment and Children's Cruelty to Animals*, *Journal of Marriage and Family*, National Council on Family Relations, Vol. 61, No. 4., 1999b, str. 971-981.

¹²⁵⁷ Becker, F., Lesley, F., *Making the links: Child abuse, animal cruelty and domestic violence*, *Child Abuse Review*, Wiley Online Library, Vol. 13, No. 6., 2004., str. 399-414., prema: Hutton, 1981.

društva i udruga koje se bave zaštitom životinja i djece, što bi moglo objasniti zašto je tamošnji istraživački interes procvjetao, za razliku od Britanije gdje je dobrobit djece i životinja tradicionalno podijeljena i odvojena.¹²⁵⁸

U nekoliko studija Flynn je (između ostalog) proučavao zlostavljanje i ulogu kućnih ljubimaca u životima zlostavljanih žena. Od 74% zlostavljanih žena koje su imale kućne ljubimce, njih 71% je potvrdilo prijetnju zlostavljača da će nauditi ili je naučio kućnom ljubimcu. Flynnovu studiju o povezanost nasilja nad ženom i kućnim ljubimcima je potvrdila i studija u američkoj saveznoj državi Južna Karolina. Zaključak obje studije pokazuje postojanje povezanosti između nasilja nad ženama i kućnim ljubimcima u obiteljima te da prisutnost jednog oblika nasilja može služiti kao indikator prisutnosti drugog. Utvrđeno je i kako obiteljski zlostavljači nasilje nad kućnim ljubimcima koriste kao dodatnu metodu zastrašivanja i kontrole nad članovima obitelji. Svojim istraživanjima Flynn je potvrdio da će osobe koje su mučile životinje imati pozitivnije stavove o tjelesnom kažnjavanju te biti sklone opravdanju interpersonalnog nasilja. Time zaključuje kako nasilje prema slabijim i nemoćnim bićima - životinjama, može dovesti do nasilja prema slabijim i nemoćnim članovima obitelji i društva, a to su žene i djeca.¹²⁵⁹

Zlostavljanje životinja i nasilje prema ljudima dijele zajedničke karakteristike, a to je da su žrtve u oba slučaja živa bića koja imaju sposobnost doživljavanja boli i patnje te da mogu umrijeti od posljedica zlostavljanja.¹²⁶⁰

Većina djece uči disocijalno ponašanje od okoline tako da je najbolji način sprječavanja toga poučavanje primjerom. Ovdje su ključni roditelji. Primjerno društveno socijalno ponašanje roditelja svakako će pozitivno utjecati na djecu. Roditelji koji djecu od najranije životne dobi uče empatičnosti prema ranjivim bićima, u koje svakako spadaju životinje, vjerojatno će imati djecu koja će sličan obrazac ponašanja prenositi i kasnije. Odrastanje sa psima, mačkama, pa čak spašavanje paukova iz kuće te ukazivanje na blagost

¹²⁵⁸ Becker, F., Lesley, F., Making the links: Child abuse, animal cruelty and domestic violence, *Child Abuse Review*, Wiley Online Library, Vol. 13, No. 6., 2004., str. 399-414.

¹²⁵⁹ Horvat, M., Povezanost mučenja životinja s međuljudskim nasiljem, prema: Flynn, C.P., Exploring the Link between Corporal Punishment and Children's Cruelty to Animals, *Journal of Marriage and Family*, National Council on Family Relations, Vol. 61, No. 4., 1999b., i Flynn, C.P., Why Family Professionals Can No Longer Ignore Violence toward Animals, *Family Relations*, National Council on Family Relations, Vol. 49., No. 1., 2000., str. 90-91.

¹²⁶⁰ Ascione, F. R., *Animal Abuse and Youth Violence*, op.cit., str. 3.

prema životinjama, razvija posebnu povezanost djeteta prema živim bićima. Vrlo je mala mogućnost da će takvo dijete sudjelovati u mučenju i ubijanju životinja, čak ukoliko zbog toga ne bi bilo prihvaćeno od vršnjaka koji to čine. Od svega, pa i navedenog, moguća su odstupanja, no generalno je podučavanje djece o potrebi poštovanja svih živih bića u najranijoj dobi jedan od glavnih preduvjeta empatičnosti prema životinjama. Kada djeca krenu u vrtić te osnovnu školu, učenje vještinama nenasilne komunikacije i primjerenog izražavanja osjećaja treba biti jedan od osnovnih zadataka odgajatelja, a kasnije učitelja i profesora. Djeca moraju razumijeti i uvažavati potrebe drugih živih bića, a to mogu jedino ako ih se tome uči na njima primjeren način.

U mnogim razvijenim državama postoje edukativni programi kojima se djecu uči humanom pristupu životinjama (o čemu je u radu već bilo pisano), pa bi svakako trebalo takve programe prilagoditi našoj državi te iste sustavno uvesti u odgojno - obrazovne ustanove diljem cijele države. Djeca koja zbog raznih razloga imaju već razvijenu potrebu nasilja prema životinjama trebaju imati omogućenu potrebnu dodatnu pomoć od strane stručnjaka kakva također postoji u pojedinim državama gdje je razvijen kognitivno - bihevioralan pristup od strane psihologa.

8.2. Kriminološko - psihološki profil počinitelja te uzročno - posljedični odnos počinitelja i samog kaznenog djela.

Svakodnevno svjedočimo ubijanju i nehumanom postupanju prema životinjama, posebice psima i mačkama. Nikada prije čovječanstvo nije uzrokovalo toliko naoko bezrazložne patnje životinjama.¹²⁶¹

Ubijanje životinja iz vatrenog oružja, hladnim oružjem (mačevima, sjekirama, čekićima), vješanjem, rezanjem udova, silovanje životinja, organizacija borbi životinja i mnoga druga nehumana, zla i nastrana djelovanja nisu djela „zdravog razuma“, već poremećaja ličnosti. Nasilje nad životinjom je vrlo zabrinjavajuća osobina, a djela okrutnosti

¹²⁶¹ Krstić, N., Animal Protection From Killing And Abuse In The European And Serbian Criminal Law, Facta Universitatis - Law and Politics, Универзитет у Нишу, 2012., str. 43-44.

prema životinjama nisu samo naznake manjih nedostataka osobnosti zlostavljača, već simptomi dubokog poremećaja ličnosti.

Kriminološko – psihološka istraživanja su dokazala da se zlostavljači životinja rijetko zaustave na nasilju prema životinjama te su vrlo često skloni i drugim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja.

Svi imamo potencijal biti okrutni. Neki od nas djeluju na to više od drugih, no bitno je kako kanaliziramo našu negativnu energiju, odnosno gdje usmjerimo okrutnost.

Način na koji se određena osoba ponaša prema svojim kućnim ljubimcima i drugim životinjama može puno pokazati o psihičkom stanju istog. Udaranje, vikanje ili bilo kakvo fizičko ili psihičko nasilje nad životinjom je vrlo zabrinjavajuća osobina kod osobe. Korisno je takav profil pozavati kako bi na vrijeme identificirali zlostavljača ili potencijalnog zlostavljača.

Zlostavljanje životinja, kako je u radu prije navedeno, prema Ascione je društveno neprihvatljivo ponašanje koje uključuje namjeru nanošenja nepotrebne boli, patnje, neugode i/ili smrti životinje.¹²⁶²

Zlostavljanje je svaki čin okrutnosti, nasilja ili napuštanja životinje, bilo da se radi o divljoj životinji, uličnoj ili kućnom ljubimcu.

Postoje mnoge vrste zlostavljanja životinja koje se održavaju u društvima diljem svijeta, a koje većina otvoreno osuđuje. Neki od takvih primjera su borbe sa bikovima ili uzgajivači koji nehumano drže životinje u kavezima. U prvom slučaju se radi o tradiciji, u drugom o profitu, no oba su slučajevi zlostavljanja. Postoje organizirani napori da se spriječe takva zlostavljanja, no mnoga ostaju neotkrivena, neprijavljena i ulaze u tamnu brojku tog kaznenog djela.

Pitanje koje mnogi znanstvenici postavljaju vezano uz zlostavljanje životinja je zašto, i kakve osobe sprovode namjerno takva djela.

S razvitkom interesa za problematiku zlostavljanja životinja poraslo je i zanimanje za osobine, odnosno profil zlostavljača životinja. Postoje kulturološke varijable te je stoga

¹²⁶² Ascione F.R., *Children Who Are Cruel to Animals: A Review of Research and Implications for Developmental Psychopathology*, op.cit., str. 228.

nemoguće generalno definirati zlostavljanje, ni osobine zlostavljača s obzirom na društvene razlike. Ipak, postoje neke karakteristike koje su svima zajedničke:

1. Agresivnost - prirodni odgovor agresivne osobe je odgovor nasiljem na podražaje u svojoj okolini. Ako je takva osoba frustrirana ili ljuta može svoj bijes ili frustraciju usmjeriti prema životinji.

2. Impulzivnost - impulzivne osobe djeluju bez dužnog razmatranja i dopuštaju bijesu da diktira ponašanje bez razmišljanja o mogućim posljedicama. Djela zlostavljanja ili nasilja prema životinjama su vrlo često povezana s nedostatkom kontrole nad postupcima.

3. Niska emocionalna inteligencija - jedna od najkarakterističnijih značajki emocionalne inteligencije je empatija, odnosno sposobnost prepoznavanja i odražavanja emocionalnih stanja drugih. Kod osoba koje ne suosjećaju sa životinjom kad ju zlostavljaju postoji veća vjerojatnost da će to učiniti ponovo.

4. Potreba za moći - nasilje se često koristi kao sredstvo za održavanje situacije moći. Kada se životinja (posebno kućni ljubimac) ne pokorava, zlostavljač vrši nasilje nad životinjom kao sredstvom za izražavanje moći.

5. Sebičnost - kada osoba misli samo na vlastite potrebe te provodi radnje koje će sebi koristiti, može počinuti okrutna djela prema životinjama s ciljem ostvarivanja vlastitih hirova. Iz tog razloga, zlostavljači životinja često će imati niz egoističnih sklonosti.

6. Prkos - pojedinci koji ne samo da djeluju protiv zakona i društvenih običaja, već uživaju u tome, mogu razviti nasilne sklonosti. To je zato što dosljedno ignoriraju ili osporavaju dobrobit drugih oko sebe.

Postoji veza između okrutnosti prema životinjama i psihopatije. Sklonost okrutnosti prema životinjama može biti usko povezana s psihičkim poremećajima. Takve psihološke patologije mogu ozbiljno utjecati na sposobnost osjećanja i rasuđivanja. Neki poremećaji osobnosti mogu kao simptom izazvati zlostavljanje životinja.

Psihopat ¹²⁶³ je osoba koja pokazuje poteškoće u razumijevanju patnje drugih. Ukoliko takvim osobama čin okrutnosti, prema životinjama ili ljudima, može donijeti neku vrstu

¹²⁶³ Psihopat je osoba koja nema osjećaja za druge ljude, ne razmišlja o budućnosti i ne osjeća se loše zbog svega što je učinila u prošlosti. Prema: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/psychopath> , pristup: 03.02.2022.

koristi (na primjer oslobađanje frustracije), vjerojatno je da će ga izvršiti bez oklijevanja. Zbog toga će se mnogi psihopati upustiti u zlostavljanje životinja.¹²⁶⁴

Međutim, nisu svi zlostavljači životinja nužno psihopati. Svjedočimo primjerima u praksi prateći rad udruga za zaštitu životinja iz Hrvatske, Srbije te ostalih država putem Internet portala, pri čemu možemo često vidjeti nasilje nad životinjama. U gore navedenim klasifikacijama motiva počinitelja kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja te karakteristikama koje su značajne svim počiniteljima istog vidimo kako se radi o raznim profilima ličnosti. Svih šest karakteristika ličnosti koje su zajedničke zlostavljačima (agresivnost, impulzivnost, niska emocionalna inteligencija, potreba za moći, sebičnost i prkos) prisutne su kod skoro svakog zlostavljača neovisno o tome je li psihopat.

Često su to lovci¹²⁶⁵, mlade osobe iz problematičnih obitelji koje vjeruju kako svojim postupkom izazivaju interes javnosti jer se istim hvale i javno objavljuju na društvenim mrežama.

Zatim, nerijetko su to djeca, mladi ili stariji pripadnici romskih zajednica, u kojima na žalost djeca rijetko idu u školu, a kod kuće ne mogu naučiti o suosjećanju prema životinjama. Romi često u svojim zajednicama imaju životinje, no uvjeti u kojima ih drže su posve nehumani^{1266 1267} te osim mučenja i ubijanja životinja zanemarivanjem, česte su i borbe pasa

¹²⁶⁴ Bergstrøm, H., Farrington, D.P., Stability of psychopathy in a prospective longitudinal study: Results from the Cambridge Study in delinquent development, Preuzeto s: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/bsl.2543?af=R>, pristup: 03.02.2022.

¹²⁶⁵ Lovci su vrlo česti počinitelji kaznenog djela Ubijanja i mučenja životinja iz članka 205. KZ-a. Bilo da to čine dok su u lovu „slučajno“, ili pucaju na tuđe pse pod raznim izgovorima. Ovdje je prikazan samo jedan od takvih zločina: Priveden muškarac koji je iz puške pucao u pse HGSS-a, preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/vijesti/pronaden-pocinitelj-koji-je-iz-puske-pucalo-u-pse-koji-su-trebali-spasavati-ljude-1044127>, pristup: 03.02.2022.

¹²⁶⁶ Autorica rada je često sudjelovala u akcijama spašavanja pasa iz romskih naselja zajedno sa drugim aktivistima i članovima udruga za zaštitu životinja ili sama.

¹²⁶⁷ O uvjetima pasa u romskim naseljima vidjeti više: Sklonište Čakovec: Pomozite nam zaustaviti patnju i bol pasa iz romskih naselja, sami ne možemo! Preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/vijesti/skloniste-cakovec-pomozite-nam-zaustaviti-patnju-i-bol-pasa-iz-romskih-naselja-sami-ne-mozemo-1521365>; Psi bolesni i ranjeni, jedan od gladi jeo kamenje: „Dokad će trajati patnja pasa u romskim naseljima?“ Preuzeto s: <https://regionalni.com/psi-bolesni-i-ranjeni-jedan-od-gladi-jeo-kamenje-dokad-ce-trajati-patnja-pasa-u-romskim-naseljima/>; Ostavljaju pse pokraj romskih naselja ili im nude 50 kuna da ih uzmu. Preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/vijesti/ostavljaju-pse-pokraj-romskih-naselja-ili-im-nude-50-kuna-da-ih-uzmu-1559990>;

o kojima je pisala Rujana Jeger ¹²⁶⁸ i Kristijan Balog, predsjednik Vijeća romske nacionalne manjine i Udruge mladih Roma. ¹²⁶⁹

Psihički poremećaji mogu utjecati na nasilne radnje, međutim životinja je fenomen na koji utječu i brojni drugi čimbenici poput društvenih, emocionalnih i okolišnih. Na primjer, mnoge obitelji uče kućnog ljubimca dobrom ponašanju tjelesnim kaznama, pri čemu je veća vjerojatnost da će djeca nastaviti takva ponašanja kad odrastu.

Posebno je važno obratiti pažnju na djecu koja zlostavljaju životinje ili njihove kućne ljubimce, jer se time može otkriti latentna faza nasilnog ponašanja, što može poslužiti kao priprema za fizičko nasilje počinjeno u budućnosti.

Za takvo dijete bitno je što prije otići psihologu s obzirom na puno čimbenika koji mogu biti uzrok navedenom ponašanju. Posjet i razgovor sa psihologom je od velike važnosti jer doprinosi boljem razumijevanju problema te bez obzira na uzrok može pomoći u izbjegavanju agresivnog ponašanja u budućnosti i riješiti problem dok je još moguće.

Zašto je odbačena kaznena prijava za zlostavljanje pasa u romskim naseljima. Preuzeto s: <https://emedjimurje.net.hr/vijesti/drustvo/3056033/zasto-je-odbacena-kaznena-prijava-za-zlostavljanje-pasa-u-romskim-naseljima/>, pristup: 03.02.2022.

¹²⁶⁸ Tuga u Međimurju, Pasji život by Rujana Jeger. Preuzeto s: <http://rujanajeger.com/index.php/razno/item/473-tuga-u-me%C4%91imurju>, pristup: 03.02.2022.

¹²⁶⁹ Svojim javnim istupom o masovnom zlostavljanju i borbama pasa u međimurskim romskim naseljima Balog je podigao veliku prašinu – došlo je do hapšenja krivaca za ubojstvo psa o kojem je Balog progovorio te su podnesene prijave protiv maloljetnika koji su sudjelovali u zločinu. Balog je također sazvao konferenciju za medije u Općinskoj vijećnici u Pribislavcu na kojoj je rekao kako su mu nakon sastanka na temu zlostavljanja pasa u romskim naseljima, održanog u Vijećnici Međimurske županije u Čakovcu, ispred zgrade Županije vodeći ljudi iz nekoliko međimurskih romskih naselja uputili izravne prijetnje smrću. Nakon svega, DORH je povukao optužnice protiv maloljetnih počinitelja unatoč snimkama mučenja i usmrćivanja pasa te iskazima predsjednika Vijeća romske nacionalne manjine Općine Pribislavec i predsjednika Udruge mladih Roma Kristijana Baloga i dopredsjednice udruge Prijatelji životinja i prirode Aleksandre Hampamer. Kao razlog je navedeno kako ni nakon višemjesečne istrage, policija i državno odvjetništvo nisu mogli doći do čvrstih dokaza da se u romskim naseljima doista događa sustavno zlostavljanje i usmrćivanje životinja te nisu uspjeli utvrditi ni okolnosti slučajeva koje je spominjao Balog. Jedino slučaj za koji su postojali čvrsti dokazi predan je Centru za socijalnu skrb s obzirom da se radi o šestorici maloljetnih počinitelja starih četrnaest godina. O svemu je Balog dao intervju za Jutarnji list te je bila uključena i televizija, no na žalost bez ikakih rezultata do danas.

Jedna od najgorih stvari koja se može dogoditi djetetu je ubiti ili mučiti životinju te se zatim izvući nekažnjeno od toga, rekla poznata antropologinja Margaret Mead.¹²⁷⁰

Mead je još 1964. godine upozorila kako mučenje životinja u djetinjstvu može biti pokazatelj budućeg disocijalnog ponašanja te da je isto simptomatično za nasilničku ličnost. Ukoliko se takvo ponašanje na vrijeme ne dijagnosticira i liječi, može voditi do progresije nasilničkog ponašanja.¹²⁷¹

Zlostavljanje životinja i međuljudsko nasilje više ne predstavlja mogućnost već činjenicu, koju su svojim radovima dokazali brojni autori, ali što se za sada najviše primjenjuje u SAD-u, gdje su provedena brojna istraživanja na tu tematiku.¹²⁷²

¹²⁷⁰ Merz-Perez, L., Heide, K.M., *Animal Cruelty: Pathway to Violence Against People*, Altamira Press, New York, 2004., str. 35.

¹²⁷¹ Becker, F., French, L., *Making the links: Child abuse, animal cruelty and domestic violence*, *Child Abuse Review*, Vol. 13., No .6, Wiley Online Library, 2004., str. 170-179., prema: Mead, M., 1964.

¹²⁷² Flynn, C.P., Ascione, F.R., Weber, C.V., Wood, D.S., Arkow, P., Arluke, A., Luke, C., Becker, F., French, L., Beirne, P. te brojni drugi.

9. ZAKLJUČAK

U radu je nakon uvodnog djela i objašnjenja razloga odnosno motiva za odabir teme objašnjeno koja će metodologija biti korištena, hipoteza i ciljevi istraživanja.

Hipoteza o činjenici da postoji neprihvatljiv raskorak između pravne regulative o zaštiti životinja i primjene odredaba istih u praksi od strane kaznenih sudova Republike Hrvatske dokazana je kroz cijeli rad, a posebno u poglavlju broj 7.¹²⁷³

Ukratko je iznesen prijedlog da se kaznenopravna zaštita izvuče iz konteksta ekološkog kaznenog prava te obradi kao samostalna cjelina.¹²⁷⁴ Kratak osvrt o kojem će biti još pisano je problematika antropocentričnog pristupa zaštiti prava životinja koji je prevladavao kroz stoljeća. Naime, pravno dobro bi trebala biti životinja sama te kao takva zaštićena zasebnim dijelom u Kaznenom zakonu.

Unatoč nastojanjima (temeljenim na znanstvenim spoznajama kako su životinje osjetilna bića ¹²⁷⁵) da se kroz zakonodavnu praksu velikog broja razvijenih (posebno europskih država) u potpunosti implementira biocentričan pristup, za sada još uvijek prevladava antropocentričan stav. Na promjeni toga intenzivno rade prije svega aktivisti za zaštitu životinja diljem svijeta te brojne udruge za zaštitu životinja. Argumenti za navedeno su potkrijepljeni radovima znanstvenika i pisaca, koji se također svojim iscrpnim istraživanjima zalažu za promjenu antropocentričnog stava prema životinjama duboko ukorijenjenim od

¹²⁷³ Poglavlje broj 7. nosi naslov: Kaznenopravna zaštita životinja u hrvatskom pravnom sustavu, a u 7.7.: Opseg, dinamika i struktura kaznenih djela od značaja za zaštitu životinja u praksi, kroz Izvješća Državnog zavoda za statistiku (u periodu od 2004 - 2020. godine) te Izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske (u periodu 2015., 2016. i 2017. godine) se detaljno analizira odnos prijavljenih počinitelja kaznenog djela iz članka 205., optuženih i osuđenih. Unatoč manjoj neusklađenosti podataka preuzetih od Državnog zavoda za statistiku i DORH-a može se vidjeti kako se kazneno djelo iz članka 205. ne shvaća dovoljno ozbiljno te da suci uglavnom izriču uvjetnu presudu što nije dovoljno za postizanje učinaka generalne i specijane prevencije.

¹²⁷⁴ Kao primjer je naveden austrijski Kazneni zakon.

¹²⁷⁵ „Već dugo znamo, ali znanstvenici su tek nedavno priznali, da osim ljudi i životinje imaju emocije. To znaju svi koji imaju kućnog ljubimca, ali su se znanstvenici dugi niz godina bojali optuživanja i kritike kako su antropomorfniji te da lažno pripisuju životinjama ljudske karakteristike. Sada su dokazi preplavljeni znanstvenim činjenicama kako životinje imaju emocije.“ Prema: Lama, D., Ekman, P., Emotional Awareness: Overcoming the Obstacles to Psychological Balance and Compassion, Holt Paperbacks, New York, 2009., str. 153.

davnina. Na promjeni rade i zakonodavna tijela donošenjem velikog broja propisa u tipu zakona, uredaba, direktiva i konvencija.

Ipak, tek uvođenjem efikasnih instrumenata za provedbu svih donesenih propisa mogu se očekivati promjene.

Dio rimokatoličke moralne teologije nijeće postojanje neposrednih dužnosti ljudi prema životinjama. Da bi to bilo razumljivo obrađena su dva suprotna gledišta, a to su doktrina Tome Akvinskog, čija teologija još uvijek dominira velikim dijelom katoličkog promišljanja te kritika doktrine Akvinskog od strane Primatta, malo poznatog bogoslova iz osamnaestog stoljeća. Prikazana je Enciklika pape Franje, koja poziva sve kršćane, posebno katolike da se humano odnose prema svim živim bićima.

U novije vrijeme ukoliko bismo morali istaknuti dva imena za koja se veže borba zaštite životinja, njihovih prava i dobrobiti, to bi svakako bili Tom Regan i Peter Singer.

U prvom dijelu rada, osim dva doista suprotna gledišta vezano uz prava životinja (Akvinski Vs. Primatt) obrađena su i stajališta Tom Regana i Peter Singera.

Uspoređujući teoriju Tom Regana i Peter Singera može se uočiti da je Singerova teorija „bola, patnji i zadovoljstva“ jasnija i po opsegu šira od Reganove, iako je Reganova teorija o pravima životinja povoljnija osnova za opravdavanje bolje zaštite životinja i argumentativno jača od Singerove, koja ne operira sa životinjskim ovlaštenjima. Slabost Reganove teorije je prije svega u kolebljivosti određivanja kruga životinja koje su inherentne vrijednosti, „subjekti života“ i subjekti ovlaštenja (kolebljivost koja je posljedica psihofizičkih kriterija za određenje „subjekata života“).

U praktičnim zaključcima razlike između Regana i Singera nisu velike jer oboje zaključuju na moralnu nužnost vegetarijanstva, apsolutno se protive lovu i zoološkim vrtovima. Singer je ipak, kao utilitarist spreman tolerirati eksperimente na životinjama pod uvjetom da se isti mogu obavljati na ljudima.

U drugom dijelu rada predstavljen je prikaz pravne zaštite životinja kroz povijest. Životinje su skroz do najnovije doba bile uglavnom puke pokretne stvari i predmet čovjekova iskorištavanja. Kao takve nisu imale nikakva prava ni zaštitu temeljem njih samih, već isključivo kao nečija imovina. Štitilo se vlasništvo neke osobe nad životinjom te bi povreda u

smislu ranjavanja ili ubojstva životinje bila kažnjiva. Također je bila predviđena zaštita u slučaju bolesti životinje i mogućnosti njezina širenja zbog opasnosti po ljudski život i zdravlje.

Rad prati odnos čovječanstva prema životinjama od starog vijeka do dvadeset prvog stoljeća. Sve do sedamnaestog stoljeća, većina filozofa je smatrala kako su životinje prilično različite od ljudi, naime ljudska bića su imala racionalnost dok je životinje nisu imale. To je značilo da životinje imaju samo instrumentalnu vrijednost te da se mogu koristiti na način koji ljudska bića žele. Tijekom prosvjetiteljstva, filozofi su sve više počeli shvaćati da ta razlika nije jasna te da životinje imaju neku racionalnost. Bentham je 1823. godine istaknuo da racionalnost nije važan čimbenik, već je važno što životinje mogu patiti te imaju intrinzičnu vrijednost. Također tijekom devetnaestog stoljeća, kao dio Darwinove teorije evolucije prirodnom selekcijom, vidjelo se da stanja patnje i stanja užitka također mogu biti prilagodljiva. Unatoč tim spoznajama pojavu moderne znanosti o dobrobiti životinja odgodio je bihevizizam kroz prvih sedamdeset godina dvadesetog stoljeća, koji je izbjegavao svako razmatranje subjektivnih iskustava. Bila je potrebna kontroverzna knjiga laika, Ruth Harrison, da potakne znanstvenu i filozofsku zajednicu na razvoj teorija o dobrobiti životinja te knjiga etologa Donalda Griffina, kako bi bilo prihvatljivo proučavanje osjećaja životinja.¹²⁷⁶

¹²⁷⁶ Animal Emotions (Osjećaji životinja). Glavna prepreka proučavanju životinjskih emocija je nedostatak izvještavanja o subjektima. Naime, ne možemo pitati životinje o njihovim osjećajima unatoč korištenju vidljivih podataka i subjektivnom izvještavanju. Dosta toga ipak možemo zaključiti promatrajući njihovo ponašanje te bilježeći fiziološke i neurološke promjene. Međutim, također je važno razlikovati vidljiva emocionalna ponašanja i izraze, od osjećaja koji su subjektivna stanja unutar organizma. Važno pitanje koje se ovdje postavlja je: Imaju li životinje emocije? Ovo je pitanje o kojemu se dugo raspravljalo s filozofskog, biološkog i psihološkog stajališta te o kojem nema jasnog i dosljednog mišljenja stručnjaka. Međutim, sa znanstvenog stajališta – kombinirajući bihevizualne, neurobiološke, endokrinološke studije i promatranje – sadašnja istraživanja pružaju uvjerljive dokaze da barem neke životinje koje nisu ljudi imaju emocije. Isto tako, mnogi vlasnici kućnih ljubimaca i ljubitelji životinja iz svojih osobnih iskustava tvrde da životinje imaju bogat emocionalni svijet. Drugo, ali ne manje važno pitanje odnosi se na to imaju li sve životinje emocije. Većina studija usmjerena je na kralježnjake: sisavce poput slonova, dupina, pasa, mačaka, konja, velikih majmuna i slično, ali ponekad i ptica. Neki znanstvenici također proširuju hipotezu o životinjskim emocijama kako bi se navedeno primijenilo na gmazove (primjerice iguane), promatrajući osnovne fiziološke odgovore na ugodna stanja slične odgovorima pronađenim u drugih kralježnjaka, uključujući ljude. Treće pitanje koje se postavlja je koje emocije imaju životinje. Za one koji tvrde da životinje doživljavaju emocije, još uvijek postoji rasprava o tome koliko različitih emocija pokazuju. Važno je napomenuti da se znanstvenici koji proučavaju ljudske emocije susreću s istim razlikama u mišljenjima stručnjaka. Većina se slaže da ljudi manifestiraju najmanje pet različitih emocija: ljutnju, strah, tugu, gađenje i uživanje. Argument je oko toga koliko bi ih još moglo biti (kod životinja primjerice iznenađenje i sreća). Emocija koja se najčešće proučava među životinjama je strah, koji je

Ideja zaštite životinja je započela u državama anglosaksonskog svijeta (Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji), ali danas Europa svojom zakonskom regulativom prednjači u odnosu na ostali dio svijeta.

Vrlo je interesantan prikaz misli ingenioznih umova, filozofa, pisaca, umjetnika i ujedno zaštitnika životinja iz razdoblja Novog vijeka. Iako su živjeli u vremenu koje nije bilo sklono životinjama, nisu se bojali otvoreno suprotstaviti tadašnjim normama i protiviti se iskorištavanju životinja. Možda je najzanimljiviji lik Leonarda da Vincija koji je živio u drugoj polovini petnaestog i početkom šesnaestog stoljeća, kad je Katolička crkva bila itekako moćna te pod utjecajem tomističkog nauka nesklona životinjama. Živio je prije pet stoljeća i bio daleko ispred svog vremena u svemu te unatoč tome do kraja svog života ostao veliki zagovornik prava životinja, moralan, etičan i suosjećajan čovjek, vegetarijanac, koji se protivio oduzimanju životinjskog života za jelo.

U zadnjem dijelu drugog poglavlja je obrađena zaštita životinja u hrvatskom pravu. Hrvatska nakon što je 1089. godine potpala pod vlast stranih vladara što je trajalo do donošenja Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske 25.06.1991. godine, uglavnom je primjenjivala zakone koji su bili na snazi onih država odnosno monarhija pod čijom je bila vlašću.¹²⁷⁷

opažen kod različitih vrsta životinja, od štakora do majmuna i šire. Uživanje i tuga također se često prepoznaju kod mnogih životinja. Ostaje pitanje koliko emocija bi životinje još mogle doživjeti. Nadalje, način na koji ih doživljavaju vjerojatno se razlikuje od vrste do vrste i tek treba biti razjašnjeno. Rasprava o tome koje su metodologije najprikladnije za proučavanje životinjskih emocija odražavaju mnoga veća pitanja i neslaganja o postojanju i značenju životinjskih emocija i subjektivnog iskustva ili stanja osjećaja. Neki autori pozivaju na pažljivo promatranje i razmatranje prirodnog okruženja životinja, dok se drugi prvenstveno usredotočuju na neurobiologiju i endokrinološka istraživanja. Neki autori se ustručavaju iznositi bilo kakve znanstvene tvrdnje te su vrlo oprezni prema antropomorfizmu, dok ga drugi prihvaćaju kao nužnu polaznu točku za priznavanje i kretanje naprijed. Rasprave o tome koje su metodologije najprikladnije za proučavanje životinjskih emocija odražavaju puno veća pitanja i neslaganja o postojanju i značenju životinjskih emocija i subjektivnog iskustva ili stanja osjećaja. Dok se neki znanstvenici pozivaju na pažljivo promatranje i razmatranje prirodnog okruženja životinja, drugi se prvenstveno usredotočuju na neurobiologiju i endokrinološka istraživanja. Većina znanstvenika ipak priznaje da možda najplodonosniji napredak znanja o životinjskim emocijama može doći iz većih interdisciplinarnih napora u laboratorijskim studijama, terenskim istraživanjima i filozofskim promišljanjima. Preuzeto s: <https://www.paulekman.com/animal-emotions/>, pristup: 11.12.2021.

¹²⁷⁷ Ulaziti u povijesne detalje hrvatske povijesti premašilo bi cilj ovog rada. Hrvatska povijest je doista turbulentna te vrlo interesantna, iako ne uvijek i dobra za Hrvate kao narod. No, to bi ipak trebalo prepustiti

Za zaštitu životinja posebno je važno razdoblje krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća kada je zahvaljujući Đuri Deželiću, godine 1885. osnovano Zagrebačko društvo za zaštitu životinja u Zagrebu, koje je kasnije preraslo u Hrvatsko društvo za zaštitu životinja (dalje u tekstu: Društvo). Društvo je imalo i svoju publikaciju Živobran putem koje je prenosilo svoje ideje, odredbe o ciljevima i načinima rada.

Zanimljivo je da su ideje Društva u tom razdoblju ipak uspjele zaživjeti te izvršiti utjecaj na nekoliko generacija koje su tada pohađale školu. Naime, ideja Društva je bila da se putem edukacije djece i mladih razvija senzibilizacija prema prirodi i životinjama. Nije se umanjivala važnost obrazovanja, ali smatrali su kako ugrađivanjem humanih uvjerenja kroz obrazovanje i poticanjem na razvitak empatije prema svim živim bićima i prirodi stvara obrazovane, ali i empatične mlade ljude koji će svijet gledati na drugi način jer su i sami dio tog prirodnog svijeta.

Časopis Živobran imao je osim edukativne i informativnu funkciju te potaknuo hrvatsku javnost da u svojim gradovima osnivaju udruge za zaštitu životinja. Poticao je i poučavao hrvatske građane na zaštitu životinja i snažno se protivio nošenju krzna te mučenju životinja u svrhu zabave i cirkusa. Upozoravao je djecu da ne koriste pračke i ne gađaju ptice iz objesti jer će u suprotnom biti kažnjeni od strane učitelja. Što se tiče ptica, molio je sve građane da u vrijeme zimskih mjeseci pomognu gladnim životinjama te im daju hrane i vode.

Kako bi hrvatsko društvo bilo informirano, Živobran je stalno objavljivao propise, zakone, pravilnike, izvješća, statute, kaznene prijave i ostale hrvatske administrativno - poslovne tekstove o zaštiti životinja.

Glavna namjera bila je potaknuti građane na aktivno sudjelovanje u zaštiti životinjskog svijeta te na taj način utjecati i na zaštitu okoliša.

Prije više od sto godina u Hrvatskoj je prepoznata važnost edukacije djece i mladeži od rane životne dobi na način senzibilizacije prema prirodi i životinjama. Razdoblje u kojem je ideja nastala općenito nije bilo sklono radikalnim promjenama po pitanju prava i dobrobiti životinja, no rezultati su ipak bili vidljivi nakon svega nekoliko generacija. Postoji realni

povjesničarima. Bilo bi svakako zanimljivo na interdisciplinarni način obraditi temu zaštite životinja u hrvatskom pravu promatrajući istu uglavnom iz povijesnih okvira te temeljenu na dokumentima i izvorima iz pojedinih povijesnih razdoblja.

optimizam kako bi danas kad postoje zakonski propisi kojima je regulirana zaštita prava i dobrobiti životinja slična ideja bila moguća, provediva i vrlo korisna za budućnost.

U trećem, četvrtom i petom dijelu rada daje se prikaz pravne podloge zaštite životinja u međunarodnom i europskom pravu kroz veliki broj međunarodnih ugovora, konvencija, protokola te uredaba i direktiva. Broj pravnih propisa u oblasti zaštite i prava životinja je puno veći, no isti daleko premašuje ovaj rad stoga su izneseni samo neki najvažniji propisi te između ostalog oni koji na neki način imaju veze s našom državom, bilo kao potpisnicom ili sukcesorom istog. Izneseni su i prijedlozi dokumenata Univerzalne deklaracije o pravima životinja i Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja.

Univerzalna deklaracija o pravima životinja donesena 1978.¹²⁷⁸ godine bila je inspirirana Deklaracijom o ljudskim pravima iz 1948. godine. Temeljni cilj Deklaracije bio je priznavanje prava životinja. Deklaracija je 1989. godine, na dvjestotu godišnjicu francuske Deklaracije o pravima čovjeka, izmijenjena jednom osuvremenjenom verzijom, s jačim naglaskom na ekološke zakonitosti te osobito važnom novosti člankom 9. pravnom statusu: „Pravna osobnost životinje i njena prava moraju biti priznata zakonom“.

Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja je usvojena 2000. godine na kongresu Svjetskog društva za zaštitu životinja (World Society for the Protection of Animals–WSPA, sada: World Animal Protection - WAP). Nacrt teksta Deklaracije je formuliran nakon konferencije u Manili 2003. godine te je 2005. godine sastavljen međunarodni upravni odbor Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja. Deklaraciji je pružena podrška od strane velikog broja država te 2007. godine podrška od Svjetske organizacije za zdravlje životinja, a tijekom 2008. godine Deklaracija je stekla javnu podršku Federacije Veterinara Europe. Podržava ju preko dva miliona ljudi diljem svijeta čiji se broj svakodnevno povećava, pa time raste i njezina moralna težina.

Europska unija je Zaključkom Vijeća od 23. ožujka 2009. godine izrazila svoje zalaganje za usvajanje Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja te je Vijeće bez rasprave usvojilo zaključke o Univerzalnoj deklaraciji o dobrobiti životinja.

Opća deklaracija o pravima životinja, koja je prva donesena, na žalost je nestala te je istu zamijenila Opća deklaracija o dobrobiti životinja. Razlog tome je vjerojatno što druga

¹²⁷⁸ Ta Deklaracija je donesena od strane Međunarodnog saveza za prava životinja (International League for Animal Right - ILAR).

deklaracija naglašava i zalaže se za „dobrobit“, ne „prava“ životinja. To je uvjetno rečeno blaža opcija te stoga ljudima lakša za prihvatiti.

Mora se uzeti u obzir kad se radi o pravima životinja kako je to vrlo sklisko područje te da duboko uvriježeno razmišljanje ljudi kako su životinje „niža vrsta“ neće biti lako promijeniti.

Znanstveni doprinos u podizanju svijesti o nemogućnosti opstanka čovječanstva bez zdravog okoliša rezultirao je usvajanjem velikog broja međunarodnih konvencija koje su se bavile raznim ekološkim pitanjima. Kroz usvajanje tih konvencija stavljene su pod zaštitu i razne biljne i životinjske vrste. Iako je poticaj za donošenje tih konvencija bio antropocentrične prirode, da se zaštite ekološki i ekonomski interesi ljudi, iste predstavljaju značajne temelje na kojima se razvija važeća međunarodna regulativa iz oblasti zaštite životinja zasnovana na principima suvremene biocentrične etike te koja danas ima sasvim drugačiji prizvuk.

Od međunarodnih ugovora koji su zaključeni pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda obrađene su sljedeće konvencije: Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica, Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore, Konvencija o očuvanju migracijskih vrsta divljih životinja, Konvencija o biološkoj raznolikosti te dva protokola. Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti i Protokol iz Nagoye o pristupu genetskim resursima te pravednom i pravičnom dijeljenju koristi koje proizlaze iz njihove uporabe u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti.

Pod pokroviteljstvom Vijeća Europe su zaključene: Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu, Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje, Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa, Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe te Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca.

Izvori prava životinja u Europskoj uniji sadržavaju veliki broj raznih propisa te su za potrebe ovog rada izdvojeni sljedeće uredbe i direktive: 1. Uredba Vijeća (EZ) broj 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore reguliranjem njihove trgovine, 2. Uredba Vijeća (EZ) broj

1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni Direktive 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe(EZ) broj 1255/97, 3. Uredba Vijeća (EZ) broj 1099/2009 o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja, 4. Uredba (EU) broj 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća o sprečavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Direktiva Vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, 5. Direktiva Vijeća 98/58/EZ o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, 6. Direktiva Vijeća 1999/22/EZ o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, 7. Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o očuvanju divljih ptica i 8. Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe.

Naša država je usvojila većinu međunarodnih konvencija te skoro sve uredbe i direktive Europske unije. Glavni nedostatak naše države je isti kao i cijele Europske unije, ali i šire. Doneseni su izuzetno kvalitetni zakoni, ali nije se riješio sustav nadzora te se stoga isti ne provode, odnosno ne u dovoljnoj mjeri. Rješavanje sustava nadzora otklonilo bi brojne poteškoće s kojima se trenutno suočava ne samo naša država, već i mnoge druge.

Kaznenopravna zaštita životinja u komparativnom pravu, koja je obrađena u šestom poglavlju rada, daje uvid u odnos naše države prema drugim državama koje su se problematikom prava životinja počele baviti puno ranije. Sukladno tome odabrane su neke države koje trenutno imaju najbolje uređenu zakonodavnu regulativu poput Njemačke¹²⁷⁹ i

¹²⁷⁹ Realno stanje u Njemačkoj nije Ustav Njemačke u kojem je već dvadeset godina zajamčena zaštita životinja, što milijunima životinja nimalo ne pomaže. Njih se i dalje drži nakrcane u malene i zagušljive prostore, na njima se vrše ispitivanja i muči ih se na sve moguće načine. Dakle, ako se pogleda industrijski uzgoj domaćih životinja, onda je tu zaštita životinja mrtvo slovo na papiru. Život njemačkih domaćih životinja je u zadnje vrijeme postao nešto bolji, ali organizacije za zaštitu životinja tvrde kako su sva ta poboljšanja „marginalna“. One traže da životinje dobiju svoj glas i politički i pravno, jer ako ih se već koristi za jelo i za znanstvene pokuse, onda je red da se prema životinjama ponašamo s poštovanjem. Ljubitelji životinja su zadovoljni što je u ovoj zemlji zaštita životinja dospjela i u Ustav, ali i tamo tek stoji kako se mora uravnotežiti dobrobit životinja i interes vlasnika tih životinja. To ujedno znači da se u štalama i laboratorijima za istraživanja time nije skoro ništa promijenilo. Thomas Schröder iz njemačke Udruge za zaštitu životinja optužuje upravo političare kako radije štite interese industrijskih proizvođača hrane nego životinja. Doktorica Heidrun Betz iz Udruge za zaštitu životinja tvrdi kako i u njemu postoje goleme rupe kojima se dozvoljava najteže muke za životinje: „Dozvoljeno je kokošima spaliti kljunove ili svinjama odrezati repove, bez ikakvih sredstava za ublažavanje boli. To je prava katastrofa da i takve stvari stoje u zakonu kojim se štite životinje.“ Posebno područje je spolno zlostavljanje životinja. Takvo bolesno ponašanje se osuđuje, ali ako počinitelj i završi pred sudom to se u pravilu smatra tek lakšim prijestupom. Zapravo, tek malobrojni slučajevi će uopće dobiti sudski epilog jer zaštitari životinja tvrde kako takvog bolesnog

Švicarske¹²⁸⁰. Kao primjer je također izabrana Srbija (kao država regije) s obzirom da smo do 1990. godine bili u zajedničkoj državi te sličnosti koje spajaju naše dvije države.

Na početku komparativnog pregleda prikazana je razlika između anglosaksonskog pravnog sustava te su obrađene Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija, a zatim europsko - kontinentalni sustav i tri spomenute države.

Borba za prava životinja je započela u državama anglosaksonskog prava, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama, ali zadnjih desetljeća se u Europi događa

ponašanja ima mnogo više nego što itko uopće želi znati. Preuzeto s: Kad bi životinje imale pravo glasa, Made for minds <https://www.dw.com/hr/kad-bi-%C5%BEivotinje-imale-pravo-glasa/a-16281549> , pristup: 11.12.2021.

¹²⁸⁰ Prema Svjetskom indeksu zaštite životinja, Švicarska je među vodećim zemljama. Ipak i u Švicarskoj vezano uz dobrobit životinja postoje prednosti i nedostaci. Švicarske smjernice za uzgoj životinja prilično su specifične i detaljne. Na primjer, u torovima za stoku svako grlo mora imati najmanje dva kvadratna metra. Na švicarskim farmama postoje i gornje granice u broju stoke: najviše 300 telećih teladi, 1500 svinja ili 18 000 kokoši. U zemljama EU ne postoje takva ograničenja. Jedan od najvećih nedostataka u zakonodavstvu EU-a o dobrobiti životinja je taj što postoje samo obvezujuća pravila za držanje kokoši nesilica, svinja, teladi i pilića. Konji, krave, purice, koze i ovce potpuno su nezaštićeni, a ne postoje detaljna i konkretna pravila za njihovo držanje. Reguliran je i odlazak do klaonice. Dok unutar EU životinje mogu biti u tranzitu do 24 sata, ograničenje u Švicarskoj je osam sati u vozilu, s najviše šest sati na cesti. Iako je nedavno izvješće Federalnog ureda za sigurnost hrane i veterinarstvo pokazalo da neke švicarske klaonice nisu u skladu s propisima , postoje vrlo precizne smjernice za klanje životinje. Budući da je ubijanje sisavaca bez omamljivanja protuzakonito, halal mesari u Švicarskoj omamljuju životinje prije nego što im prerežu vrat. Košer meso se na kraju uvozi, što je izazvalo raspravu o tome treba li se u švicarskim trgovinama prodavati životinjski proizvodi dobiveni metodama koje se u Švicarskoj smatraju okrutnim poput foie gras i žabljih krakova. Švicarska je 2018. godine dospjela u međunarodne naslove kada je ažurirala svoj zakon o zaštiti životinja kako bi odredila kako se jastozi i rakovi trebaju transportirati i ubijati, čime je zabranjeno bacanje svjesnog jastoga u kipuću vodu . Godine 2019. je švicarski parlament zabranio usitnjavanje živih muških pilića koji se smatraju bezvrijednim u industriji jaja. Švicarska je jedina europska država koja zahtijeva da svi psi budu mikročipirani i registrirani u središnjoj bazi podataka. Prema švicarskom zakonu, pokusi na životinjama dopušteni su samo ako ne postoje alternative. Što se tiče divljih životinja, nekoliko je udruga za dobrobit životinja i prirode u siječnju predalo dovoljno potpisa za pokretanje referenduma o reviziji švicarskog Zakona o lovu, koji olakšava odstrel vrsta poput vuka, medvjeda i kozoroga . unatoč tome što je švicarski zakon vrlo progresivan zaštitnici životinja smatraju da ima još puno posla. How well are Swiss animals protected? Preuzeto s: https://www.swissinfo.ch/eng/animal-welfare_how-well-are-swiss-animals-protected-/45489148 Vidi više: Swiss parliament makes it easier to hunt wolves, bears and ibexes, https://www.swissinfo.ch/eng/protected-species-_swiss-parliament-makes-it-easier-to-hunt-wolves--bears-and-ibexes/45240982 , pristup: 11.12.2021.

pravna revolucija na području zaštite životinja pri čemu su se europska zakonodavstva najviše približila konceptu istinske zaštite dobrobiti životinja. Polako se kreće od antropocentrizma ka biocentričkom gledištu koji smatra kako sva živa bića imaju urođenu vrijednost te da su ljudi „samo još jedna vrsta“, a da im pri tom ne daju veću unutarnju vrijednost.

Što se tiče zakonske regulative, pod utjecajem Europske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca najveća zaštita je pružena kućnim ljubimcima, posebno psima i mačkama.

U poglavlju sedam se razmatra kaznenopravna zaštita životinja u hrvatskom pravnom sustavu. Kada je riječ o kaznenopravnoj zaštiti u pozitivnom pravu Republike Hrvatske može se vidjeti kako trenutni Kazneni zakon sadrži veći broj inkriminacija koje su na direktan ili indirektan način relevantne za zaštitu životinja odnosno njihovog tjelesnog i psihičkog integriteta te dobrobiti. Time se ne štiti životinja kao biće koje je nosilac vlastitih prava i pravom zaštićenih interesa. Inkriminacije su sistematizirane u okviru Glave XX. koja regulira kaznena djela protiv okoliša. To znači kako je primarni zaštitni objekt okoliš sa svim svojim elementima: zrak, voda, zemlja, biljni i životinjski svijet.

Međutim, način na koji je koncipirano kazneno djelo ubijanje ili mučenje životinja dovodi u pitanje gore navedenu tvrdnju. Ovo kazneno djelo postoji u slučaju ubijanja ili mučenja životinja pri čemu se ne ugrožava okoliš. Sva četiri stavka članka 205. koji regulira kazneno djelo ubijanje ili mučenje životinja nemaju veze s okolišem, već sa životinjom kao osjetilnim bićem. U slučaju članka 205. okoliš se ne ugrožava ni na koji način. U drugim kaznenim djelima iz ove glave kojima se štite životinje poput kaznenog djela protuzakonitog lova i ribolova (članak 204.) gdje se štiti divljač i ribe te posredno lovstvo i ribarstvo kao privredne grane također se ne ugrožava okoliš. Kod kaznenog djela nesavjesnog pružanja veterinarske pomoći (članak 208.) objekt zaštite je zdravlje i život životinja, ali i zakonito, savjesno obavljanje veterinarske djelatnosti. Također i u kaznenom djelu iz članka 206. Prenosnje zaraznih bolesti životinja i organizama štetnih za bilje objekt zaštite samo posredno obuhvaća okoliš, a neposredno život i zdravlje biljaka i životinja te kaznenom djelu iz članka 207. Proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja, pri čemu se štiti život i zdravlje životinja.

U našem kaznenom pravu svojstvo objekta zaštite ima samo čovjek i druge osnovne društvene vrijednosti, a životinje mogu biti samo objekti radnje pojedinih kaznenih djela, ali ne i objekti zaštite što treba promijeniti.

Čovjek je oduvijek bio objekt kaznenopravne zaštite te u tom pogledu ne postoje nikakve nejasnoće, međutim pojam „drugih osnovnih vrijednosti“ može biti povrgnuto različitim tumačenjima. U antropocentričnom smislu, pojam „drugih društvenih vrijednosti“ obuhvaća samo ona dobra ili vrijednosti koje služe ostvarivanju osnovnih interesa čovjeka, odnosno njegovih osnovnih ljudskih prava.

U preambuli Europske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca iz 1987. godine priznato je kako kućni ljubimci imaju posebnu vrijednost za društvo zbog brojnih pozitivnih efekata koje imaju na čovjeka: poseban odnos sa čovjekom, doprinos kvaliteti čovjekova života i slično. Takvo prošireno tumačenje pojma objekta zaštite u kaznenom pravu bi omogućilo širu i kvalitetniju zaštitu životinja u našem pravnom sustavu bez preispitivanja osnovnih, tradicionalnih teorijskih postavki na kojem se isti temelji.

Za sada bi bilo prihvatljivo da u sudskoj praksi ovog područja budu uspostavljeni jednoobrazni standardi tumačenja postojećih zakonskih odredbi, zasnovani kako na teorijskim znanjima, tako i usvojenim međunarodnim dokumentima, ali i kvalitetnim rješenjima prisutnim u komparativnom zakonodavstvu i praksi inozemnih pravosudnih organa.

Neovisno o tome priznaje li se životinji svojstvo objekta zaštite ili objekta radnje, potrebno je precizno definirati pojam životinje u kaznenom pravu te odrediti poklapa li se s pojmom životinje definiranom u Zakonu o zaštiti životinja.

Unatoč tome što postoje autori koji se zalažu da objekt radnje kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja može biti samo ona životinja čije patnje izazivaju sažaljenje kod najvećeg broja ljudi, suvremena znanstvena spoznaja na kojoj se temelji osnovni princip biocentrične etike zahtijeva da kaznenopravnom zaštitom bude obuhvaćen širi krug životinja.

Najprihvatljivije bi bilo kada bi se kaznenim pravom zaštitili svi kralježnjaci, budući da je za te životinjske vrste nesporno znanstveno dokazano kako imaju sposobnost osjetiti bol, patnju strah i stres. Ovakav pristup je u skladu sa suvremenim međunarodnim standardima, kao i naprednim komparativnim nastojanjima u području dobrobiti životinja koji teže biocentризmu, za razliku od stava da zaštitu trebaju imati samo životinje koje kod ljudi izazivaju sažaljenje što je tipično za antropocentризam.

U radu su obrađena sljedeća kaznena djela: Ubijanje ili mučenje životinja (članak 205.), Protuzakoniti lov i ribolov (članak 204.) i Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći (članak 208.). Dakle, kaznena djela kojima se neposredno ugrožava život ili zdravlje životinja.

Pored ovih kaznenih djela za kaznenopravnu zaštitu životinja posredan značaj imaju i sljedeće inkriminacije: Onečišćenje okoliša (članak 193.), Uništavanje staništa (članak 201.), Trgovanje divljim vrstama (članak 202.) i Protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a (članak 203.).

Prekršajnopravne odredbe od značaja za zaštitu životinja su sadržane u sljedećim zakonima: 1. Zakon o zaštiti životinja, 2. Zakon o zaštiti okoliša, 3. Zakon o zaštiti prirode, 4. Zakon o lovstvu, 5. Zakon o morskom ribarstvu, 6. Zakon o slatkovodnom ribarstvu i 7. Zakon o uzgoju domaćih životinja.

Od svih navedenih zakona jedino je Zakon o zaštiti životinja u potpunosti posvećen zaštiti života, tjelesnog integriteta i dobrobiti životinja. Osim što propisuje sankcije za nedozvoljena ponašanja ljudi prema životinjama, sadrži definicije brojnih pojmova čije je poznavanje neophodno za popunjavanje praznina odnosno pravilno tumačenje kaznenih djela kojima se štite životinje, s obzirom kako ista predstavljaju blanketne inkriminacije.

S obzirom kako je zaštita životinja uređena odredbama kaznenog, ali i prekršajnog prava, poznavanje prekršajnopравnih odredaba je neophodno za pravilno tumačenje i primjenu ovih inkriminacija s obzirom kako su one u velikom broju slučajeva blanketnog karaktera. Kako bi se odredbe kaznenog i prekršajnog prava pravilno i efikasno primjenjivale u praksi, potrebno je na nedvosmislen način utvrditi kada će se jedno nedozvoljeno ljudsko ponašanje prema životinjama tretirati kao kazneno djelo, a kada kao prekršaj.

U radu su prikazani statistički podaci vezani uz zlostavljanje (ubijanje ili mučenje životinja) u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2004. godine do 2020. godine. Prikaz se odnosi na prijavljene, optužene i osuđene počinitelje te vrstu kazne za počinjeno kazneno djelo prema životinji (ili više njih).

Statistički prikaz, koji je korišten kao metoda u radu, bitan je za postavljanje tako zvane dijagnoze od početka prijave do finalizacije kaznenog postupka odnosno izricanja sankcije.

Sudovi se vrlo rijetko odlučuju na izricanje kazni zatvora. Uvidom u presude dobivene od Općinskog kaznenog suda u Zagrebu, Općinskog suda u Rijeci, Općinskog suda u Osijeku te Općinskog suda u Splitu može se zaključiti kako suci ovo kazneno djelo doživljavaju doista kao nevažno kazneno djelo i to isključivo jer se radi o životinji.

Osim što presuda ima malo, većina ih je slična te ukazuje na nerazumijevanje Zakona o zaštiti životinja od strane počinitelja kaznenog djela, ali što je još gore, od strane sudaca. Počinitelji ne shvaćaju štetnost svog postupanja, a suci vrlo često donose neefikasne presude.

Na samom početku rada, pa i kasnije, ukazana je potreba da se kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja izdvoji iz Glave XX. koja se odnosi na ekološka kaznena djela upravo iz razloga što time životinja i dalje ostaje u sferi ekološkog prava što stvara konfuziju pri suđenju. U svakoj presudi prije donošenja odluke o krivnji stoji: „čime je počinio/la kazneno djelo protiv okoliša - ubijanjem ili mučenjem životinja - opisano i kažnjivo po članku 205.“

U radu je istaknuto kako kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja ne pripada u grupu ekoloških kaznenih djela te bi bilo najprikladnije to kazneno djelo staviti u posebnu glavu zakona kako su to primjerice napravili u Austriji.

U zadnjem dijelu rada, osmom poglavlju, pokušalo se ukratko prikazati tko su počinitelji kaznenog djela ubijanja i mučenja životinja te je sukladno tome napravljena analiza osoba koje su najčešći počinitelji kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja i kriminološko - psihološki profil počinitelja te uzročno - posljedični odnos počinitelja i samog kaznenog djela. Zlostavljači životinja nisu samo psihopati kako je često uvriježeno mišljenje među ljudima. To mogu biti osobe koje inače nisu sklone takvom ponašanju, ali su zbog nekog stresnog događaja izbacile svoj bijes na nemoćnu životinju (loša kanalizacija negativne energije) što nije i opravdanje za njihov postupak. Svaka takva osoba je svjesna štetnosti svog postupanja te da vjerojatno zbog istog neće biti kažnjena.

Maloljetnici koji muče i ubijaju životinje također nisu uvijek osobe s disocijanim poremećajem ličnosti, već često nesretni mladi ljudi čija pozadina je nerijetko obiteljsko zlostavljanje ili općenito problematični i poremećeni odnosi unutar obitelji.

S jedne strane postoji veliki broj mladih ljudi koji su vrlo empatični prema životinjama te veliki aktivisti za prava životinja, osnivači raznih udruga, fondacija za životinje i slično,

dok s druge strane postoji veliki broj mladih ljudi koji su vrlo okrutni prema životinjama. Postavlja se pitanje u čemu je problem.

Otuđenje, što je centralni problem današnjeg društva stvara razne vrste „bolesti“ od kojih mnoge nemaju dijagnozu prema MKB - 10. Prema Frommu, progres se može dogoditi samo kada se promjene istovremeno događaju na ekonomskoj, društveno - političkoj sferi i kulturnoj sferi. Svaki progres koji se događa samo na jednoj sferi sprečava progres na drugim sferama.¹²⁸¹

Danas svjedočimo velikim razlikama u društvu (ne samo hrvatskom, već globalno). Velike razlike u imovinskom statusu i ostalo, stvaraju nezadovoljstvo koje se odražava na obitelji. Obitelj kao temelj iz koje djeca usvajaju osnovne obrasce ponašanja nije više stabilna, tako ni obrasci ponašanja nisu stabilni, već podložni utjecajima okoline. Kakva je okolina, takvo je društvo. Različiti oblici frustracija i reakcija na životne prepreke rezultiraju često oblicima društveno neprihvatljivog oblika nasilničkog ponašanja. Upravo zato je potrebno pravovremeno reagirati i započeti s preventivnim postupcima sustavne društvene, socijalne i psihološke edukacije te tretmanom mladih počinitelja zlostavljanja.

Nagasak uvijek treba biti na prevenciji i to u općem i posebnom obliku.

Prvo, što se tiče policije i sudstva, trebalo bi donijeti smjernice u vezi zaštite životinja, kaznenog djela iz članka 205. KZ-a te ostalih članaka i Zakona o zaštiti životinja općenito, kako bi njihovo postupanje po slučaju bilo usklađeno.

Uvidom u presude, ali i slučajeve kojima su se bavile udruge za zaštitu životinja diljem Hrvatske (većinom slučajevi koji ulaze u dobro poznatu „tamnu brojku“ ovog kaznenog djela) može se zaključiti kako je veliki problem u neusklađenosti postupanja policije i sudstva. Ima slučajeva gdje policija djelatnosti iz svoje nadležnosti obavi s maksimalnom pažnjom (od brzine dolaska po pozivu, uvida te provođenja istražnih radnji), ali sud zakaže u smisu da minorizira kazneno djelo te donese potpuno neefikasnu presudu. No, ima i posve obrnutih slučajeva. Kako bi se riješila neusklađenost trebala bi se organizirati dodatna edukacija, primjerice u tipu seminara, pri čemu bi se svima koji sudjeluju u rješavanju prezentiralo kazneno djelo iz članka 205. Kaznenog zakona Republike Hrvatske, ostala djela iz Kaznenog zakona kojima se povređuju životinje te osnove Zakona o zaštiti životinja. Time bi se objasnila važnost životinja za društvo i ekološki sustav općenito.

¹²⁸¹ Fromm, E., Zdravo društvo, Naprijed, Zagreb, 1989., str. 8.

Drugo, trebalo bi uvesti edukaciju „dobrog ponašanja“ od najranije životne dobi, vrtića do završetka srednje škole. To je period u kojem djeca usvajaju osnovne obrasce ponašanja te se time može spriječiti ne samo vršenje kaznenog djela iz članka 205. KZ-a prema životinjama, već spriječiti sve potencijalne buduće oblike nasilnog ponašanja koja proizlaze iz lošeg odgoja. Znanstveno je dokazano kako se upravo od najranije životne dobi razvija empatija prema drugim ljudima i životinjama. Program treba biti u skladu s dobi djeteta. Za djecu vrtićke dobi to bi trebalo biti primjerice držanje malih životinja (poput hrčaka, ptica ili ribica) u svakoj vrtićkoj grupi o kojima bi se djeca te grupe trebala brinuti. Zatim organizacija dolaska stručne osobe sa psom, upoznavanje djece sa životinjom, milovanje životinje, pri čemu se stvara empatičan odnos prema živom biću. U osnovnim i srednjim školama sukladno dobi djece trebalo bi činiti slično (osim držanja životinja u školi što je neizvedivo). Djeca bi u sklopu programa Priroda i društvo trebala ići u šetnje prirodom, obići obližnje konjušnice, azile za napuštene životinje (ukoliko su na selu imanja sa životinjama), eko sela i slično. Organizirana sadnja biljaka i cvijeća oko škole također je vrlo bitna i djeci interesantna.

Izgovori obrazovnih institucija nepostojanja potrebe za uvođenjem novog predmeta u osnovne i srednje škole s obzirom kako su djeca i ovako pretrpana gradivom i učenjem nisu opravdani, jer po mišljenju autorice neke predmete bi trebalo maknuti iz obavezne nastave kako bi predmet koji od djece čini humana bića, a ne samo visoko obrazovane ljude bez suosjećanja, mogao biti dio obaveznog nastavnog programa.

Cijeli program trebao bi biti interdisciplinarnog karaktera (pedagoškog, psihološkog, sociološkog), ali promjene mogu i trebaju pokrenuti pravnici.¹²⁸²

¹²⁸² Projekti poput: Europska bioetika na djelu - European Bioethics in Action (EuroBioAct), čiji je voditelj prof. dr. sc. Amir Muzur te čija je misija i vizija: Kreiranjem liste bioetičkih standarda nastojanje na utjecaj pozitivnih promjena u tri osjetljiva ekosustava sjevernog Jadrana i to na svim razinama – od ključnih dionika koji sudjeluju u donošenju odluka do samog stanovništva, su svakako pozitivni i potrebni. Na temelju prijenosa teorijskog znanja u praksu, misija ovog projekta je utvrditi standarde koji će služiti kao model i u drugim zajednicama sa svrhom unapređenja zdravlja ljudi te dobrobiti životinja i biljaka, odnosno ekosustava u cijelosti. Projekt je zamišljen u četiri faze, pri čemu je za ovaj rad bitna četvrta faza projekta, a to je kreiranje liste bioetičkih standarda, odnosno lista specifičnih „bioetičkih standarda“ podijeljena u tri sekcije koje se odnose na životinje, biljke te ljude i okoliš. Više o samom projektu vidjeti na: <https://www.eurobioact.uniri.hr/files/Djelatnosti/Rezultati-projekta/The%20List%20of%20Bioethical%20Standards.pdf>, pristup: 15.05.2022.

Kada obitelj zakaže onda moraju „uskočiti“ institucije koje ne bi trebale imati samo obrazovnu već i odgojnu funkciju, kako je bila ideja prvog Hrvatskog društva za zaštitu životinja i njegove publikacije Živobran.

Izuzetno je važno da se na odgovarajući način putem sustava obrazovanja i medija, uz podršku relevantnih državnih organa, ali i posredstvom aktivizma različitih društvenih, nevladinih i humanitarnih organizacija posvećenih zaštiti životinja, poduzmu organizirani napori na podizanju društvene svijesti o dalekosežnim posljedicama nedopuštenih ponašanja prema životinjama, kao i neophodnosti adekvatne i efikasne društvene i državne reakcije na iste. Društvena zajednica ima obvezu razvitka nulte tolerancije prema svim oblicima zlostavljanja te podizanja razine ekološke i bioetičke svijesti djece, ali i građana te da se društvo općenito odgaja na bioetičkim načelima stroge obrane svih oblika života.¹²⁸³

Nikola Visković, začetnik kulturne zoologije ne samo u Republici Hrvatskoj, nego i na prostorima bivše države, više je nego razočaran stavovima kolega sveučilišnih pravnika koji još uvijek nerijetko sa zgražanjem govore kako subjekti prava mogu biti samo ljudi zaboravljajući pri tome jednu važnu činjenicu, a to je teorijska istina da je subjekt prava „tek personificirano jedinstvo jedne skupine pravnih normi“, pa da se stoga pravna subjektivnost, barem ona pasivna, kao zaštita interesa putem ovlaštenja (subjektivnih prava), može pripisati bilo kojem entitetu ili dobru koje želimo zaštititi.“¹²⁸⁴

U Republici Hrvatskoj veliki doprinos na podizanju društvene svijesti ima udruga Prijatelji životinja, neprofitna udruga, osnovana 2001. godine s ciljem promoviranja zaštite i prava životinja te veganstva, kao etički, ekološki i zdravstveno prihvatljivog životnog stila. U ostvarivanju svojih ciljeva Prijatelji životinja koriste se sljedećim metodama: edukacijom građana, suradnjom s javnim institucijama na nacionalnoj i lokalnoj razini, suradnjom s organima vlasti na nacionalnoj i lokalnoj razini, suradnjom sa srodnim udrugama iz inozemstva, predlaganjem izmjena zakona i podzakonskih akata, javnim manifestacijama (informativni štandovi, festivali, prosvjedi, povorke, javne akcije), predavanjima u vrtićima, osnovnim i srednjim školama te na fakultetima, radionicama, objavom knjiga, filmova, brošura, letaka, web-stranica i drugih tiskanih i on-line izdanja, savjetovanjem o zdravoj prehrani, načinima djelovanja za životinje i okoliš i slično te programima povoljnijih i, ovisno

¹²⁸³ Visković, N., Ekologija i pravo, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, God. 36, broj 3-4, 1999., str. 485.

¹²⁸⁴ Visković, N. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, op.cit., str. 381., prema: Kelsen, H., Opšta teorija prava i države, Beograd, 1951., str. 101-102.

o doniranim sredstvima, besplatnih kastracija. U dosadašnjem djelovanju Prijatelji životinja održali su stotine kampanja i akcija kojima su skrenuli pozornost na patnje životinja u prehrambenoj industriji, laboratorijima, farmama krzna, lovu i ribolovu, industriji zabave te educirali o problemu napuštanja i zlostavljanja kućnih životinja. Trenutno se intenzivno zalažu za promjenu postojećeg Zakona o zaštiti životinja, otklanjanju manjkavosti u istom te za uvođenje napuštanja životinja kao kazneno djelo i zabranu držanja pasa na lancu u čemu imaju apsolutnu potporu PETA-a.^{1285 1286}

Najstarija udruga za zaštitu životinja je Noina arka¹²⁸⁷, čija je osnovna djelatnost pomoć napuštenim i ranjenim životinjama te pomoć i potpora ljudima koji brinu o većem broju životinja, a koja postoji od 1983. godine. Noina Arka je hrvatska udruga zaštitnika životinja i neprofitna, nevladina nestranačka udruga službeno registrirana 14.07.1993. godine. Već deset godina ranije, dakle 1983. godine, zahvaljujući grupi entuzijasta te iskrenih ljubitelja i prijatelja životinja na čelu sa gospođom Helenom Fink utemeljen je prvi azil za pse u gradu Zagrebu i Hrvatskoj. Na prostoru Bukovačke 220., na obiteljskom posjedu obitelji Lisičar otvorila su se vrata mnogim napuštenim, izglednjelim, ranjenim, odlutalim, odbačenim, zlostavljanim, skotnim i neželjenim životinjama. Noina Arka djeluje i danas te ima svoj mali azil u blizini gradskog azila Dumovec. Udruga i dalje nesebično skrbi za sve životinje te one koje ne uspije udomiti čuva i brine do njihove starosti i smrti. Predsjednica udruge Helena Fink je za svoj nesebičan rad i trud dobila nagradu za životno djelo.¹²⁸⁸

¹²⁸⁵ PETA poziva Plenkovića da zakonski zabrani držanje pasa na lancu. Preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/peta-poziva-plenkovica-da-zakonski-zabrani-drzanje-pasa-na-lancu/2277244.aspx> ; <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=4215> , pristup: 11.12.2021.

¹²⁸⁶ Više o udruzi Prijatelji životinja, njihovim akcijama i postignućima vidi na: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php>

¹²⁸⁷ Noina Arka. Preuzeto s: <https://www.noina-arka.hr/o-nama/> pristup: 11.12.2021.

¹²⁸⁸ Nagrada heroja za životno djelo dodijeljena je Heleni Fink iz Zagreba, koja je sudjelovala u osnivanju udruge Noina Arka 1983. godine. Helena trideset pet godina nesebično i predano pomaže napuštenim životinjama, ali ne samo njima već i brojnim kolegicama i kolegama koji su uz nju stasali i postali ono što su danas. Iza nje i njezine ekipe je više od dvadeset tisuća udomljenih životinja. Od 2005. godine posebno se posvećuje brizi za ranjene životinje. Helena Fink uskoro slavi svoj 75. rođendan i dalje je aktivna u pomaganju životinjama i ljudima. Preuzeto s: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=3589> ; <https://www.index.hr/ljubimci/clanak/na-humanitarnom-koncertu-za-azil-cakovec-dodijeljene-nagrade-animal-hero/2036370.aspx> ; <https://www.noina-arka.hr/helena-fink-nagrada-za-zivotno-djelo/> , pristup: 11.12.2021.

No, Hrvatskoj nedostaje organizacija koja će povezati ljude, životinje i prirodu. Organizacija koja će se brinuti o dobrobiti životinja i prirodi kako bi se ostvario društveni, ekonomski i osobni razvoj, jer svatko ima pravo na očuvanu prirodu i održivo korištenje prirodnih izvora, a da životinje pri tome žive život bez bola, patnje i stresa koji im nanosi čovjek.¹²⁸⁹

Kao završne prijedloge za promjene moglo bi se izdvojiti više ciljeva koji su potrebni kako bi se problematika zaštite prava i dobrobiti životinja u Republici Hrvatskoj podigla na višu razinu.

Što se tiče Kaznenog prava potrebno je:

1. izdvojiti kazneno djelo ubijanja ili mučenja životinja iz Glave XX. koja regulira kaznena djela protiv okoliša, kao što je to učinio austrijski zakonodavac.¹²⁹⁰

¹²⁸⁹ Slična organizacija postoji u našem susjedstvu, Republici Srbiji - ORCA (Organisation for Respect and Care for Animals), a koja je u skladu sa Studijom Animal Welfare in the European Union. Preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU\(2017\)583114_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU(2017)583114_EN.pdf), pristup: 11.12.2021.

¹²⁹⁰ Austrijski kazneni zakon. Članak 222. Stavak (1) Svatko tko životinju, točka 1. zlostavlja ili izlaže nepotrebnim mukama, točka 2. pusti na slobodu iako se nije sposobna snaći na slobodi, ili točka 3. unatoč tome što je životinja bolesna podstrekava drugu životinju na nju, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine. Stavak (2) Kaznit će se i onaj, makar iz nehata, koji pri prijevozu više životinja, u duljem trajanju, podvrgne životinje mučenju tako što ih je zanemario hraniti ili napojiti ili na drugi način. Stavak (3) Kaznit će se i tko namjerno ubije kralježnjaka. Prema: Strafgesetzbuch, Elfter Abschnitt Tierquälerei (§§ 222 – 222) § 222 StGB Tierquälerei. Preuzeto s: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb> : <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/paragraf/222> , pristup: 15.08.2021.

Što se tiče državnih institucija potrebno je:

1. otkloniti neusklađenost postupanja policije i pravosudnih organa.
2. organizirati seminare na kojima bi se svi sudionici provođenja zaštite prava i dobrobiti životinja (posebno policija i pravosudni organi) upoznali s važnosti problematike koja se ne odnosi samo na životinje, već uzročno posljedično i ljude.
3. izdati smjernice za postupanje u predmetima koji se tiču zaštite prava i dobrobiti životinja kako bi se otklonile sve nejasnoće te uskladio postupak policije i pravosudnih organa.
4. ustanoviti inspekcijsku službu za redovan obilazak svih klaonica, kako državnih, tako i privatnih, koje bi kontrolirale da li se iste pridržavaju pravila propisanih domaćim zakonima i međunarodnim konvencijama o: a) držanju životinja za proizvodnju, b) prijevozu životinja te c) humanom usmrćivanju životinja koje se drže za svrhu proizvodnje.
5. ustanoviti policiju za životinje koja bi postupala u slučaju opravdane sumnje temeljem vlastitog uvida i/ili prigovora građana na nehumani odnos vlasnika prema životinji (ili više njih) te po potrebi oduzela životinju privremeno ili trajno.
6. regulirati problem smještaja oduzetih životinja u skladu s mogućnostima jedinica područne (regionalne) i lokalne samouprave.
7. temeljem uvida u stanje i mogućnosti jedinica područne (regionalne) i lokalne samouprave diljem Republike Hrvatske izgraditi prihvatne centre za napuštene, izgubljene i oduzete životinje.
8. provoditi programe kastracije diljem Republike Hrvatske kako bi se smanjio broj napuštenih životinja te izbjeglo njihovo usmrćivanje na nehumani način i nepotrebna stradanja.

Što se tiče obrazovnih institucija potrebno je:

1. uvesti program edukacije djece u vrtićima o važnosti životinja kao živih bića te njegovati kod djece razvijanje empatičnosti prema svim živim bićima i prirodi na način i u skladu s dobi djece.
2. uvesti program edukacije u osnovnim i srednjim školama temeljem kojeg bi djeca bila u kontaktu sa životinjama i prirodom, učila poštovati sva živa bića te brinuti se za zdravlje okoliša.
3. na svim Pravnim fakultetima diljem Republike Hrvatske uvesti Pravo životinja za početak kao izborni predmet te ponuditi program predmeta Ministarstvu znanosti i obrazovanja kako bi se isti implementirao u ostale fakultete.

Što se tiče udruga za zaštitu životinja potrebno je:

1. donijeti propis odnosno smjernice s obaveznim uvjetima koje udruga mora ispunjavati kako bi mogla djelovati na području Republike Hrvatske i/ili šire.
2. donijeti propis odnosno smjernice temeljem čega udruge odlučuju da li su neke osobe podobne za udomljavanje napuštenih i/ili izgubljenih životinja.
3. osigurati obaveznu edukaciju osnivača i članova udruga za zaštitu životinja o postupanju sa životinjama, ali i ljudima koji su potencijalni udomitelji.
4. osigurati inspekcijski nadzor rada svih udruga za zaštitu životinja koje djeluju na području Republike Hrvatske kako bi se utvrdilo da li iste postupaju u skladu sa Zakonom o zaštiti životinja te da li se drže gore navedenih smjernica o načinu udomljavanja napuštenih i/ili izgubljenih životinja (posebno vezano uz procjenu udomitelja za što bi edukacija trebala biti obavezna).

LITERATURA

KNJIGE

- Akvinski, S.T., Biće i suština, prijevod: Tasić, Moderna, Beograd, 1990.
- Akvinski, T., Suma protiv pogana, Sv. 2., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.
- Akvinski, T., Izabrano djelo, Nakladni zavod Globus, 2005.
- Altar et al., Ta ravnopravna stvorenja: 100 odgovora na 100 pitanja o pravima životinja, Dvostruka duga i Prijatelji životinja, Čakovec, 2007.
- Animals and Their Legal Rights: A Survey of American laws from 1641 to 1990, Animal Welfare Institute, 4. izdanje, Washington, 1990.
- Aristotel, Politika, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992.
- Ascione, F.R., Arkow, P., Child Abuse, Domestic Violence, and Animal Abuse: Linking the Circles of Compassion For Prevention and Intervention, Purdue University Press, West Lafayette, 1998.
- Ascione, F.R., Children and Animals: Exploring the Roots of Kindness and Cruelty, Purdue University Press, West Lafayette, 2005.
- Attfield, R., The Ethics of Environmental Concern, Blackwell, Oxford, 1983.
- Avramović, S., Opšta pravna historija - stari i srednji vek, Nomos, Beograd, 2004.
- Babiak, P., Hare, R.D., Snakes in Suits: When Psychopaths Go to Work, Harper, New York, 2007.
- Batričević, A., Zaštita životinja u međunarodnom pravu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013.

- Bentham, J., *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, Oxford, 1781. Preuzeto s: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bentham/morals.pdf>, pristup: 27.07.2021.
- Bertman, S. *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*. Oxford University Press, 2003.
- Best, S., *Legally blind: The case for granting animals legal rights*. Impact Press, 40, 2000.
- Biblija, *Stari i Novi zavjet, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 2002.
- Boddice, R., *A History of Attitudes and Behaviours Toward Animals in Eighteenth-and Nineteenth-century Britain: Anthropocentrism and the Emergence of Animals*, Edwin Mellen Press, New York, 2008.
- Bojanić et al, *Posebni dio kaznenog prava*, 2. izd., Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011.
- Bramly, S., *Leonardo: Discovering the Life of Leonardo Da Vinci*, Edward Burlingame Books, 1991.
- Cartwright, J.A., *Determinants of Animal Behaviour*, Routledge, New York, 2002.
- Castignone, S., *I diritti degli animali : prospettive bioetiche e giuridiche*, II Mulino, Bologna, 1985.
- Coleman, S. H., *Humane Society of Leaders in America 1924*, Facsimile Publisher, London, 2017.
- Couret, A., Ogé, F., *Homme, animal, société*, Presses de l'Institut d'études politiques de Toulouse, 1989.

- Cvitanović, L. Derenčinović, D., Munivrana Vajda, M., Turković, K., Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
- Čavoški, A., Osnovi ekološkog prava Evropske unije, Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Čapeta, T., Rodin, S., Osnove prava Europske unije, 3. izm. i dop. izd., Narodne novine, 2018.
- Darwin, C., Podrijetlo čovjeka i odabir ovisan o spolu, I., Školska knjiga, Zagreb, 2007.
- Davidson, G. S., Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja, Prijevod 6. prer. izd., Naklada Slap, 1999.
- Davis, D.B., Slavery and Human Progress, Oxford University Press, 1986.
- De Krešenco, L., Istorija grčke filozofije-predsokratovci, Svetovi, Novi Sad, 1991.
- Desmond, A., Moore, J., Darwin: The Life of a Tormented Evolutionist, W. W. Norton & Company, 1994.
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, American Psychiatric Association, 3d ed., Revised, Washington, DC, 1987.
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, American Psychiatric Association, 4th ed., Revised, Washington, DC, 1994.
- Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje, Američka Psihijatrijska Udruga, ur.hrv.izd. Jukić, V., Arbanas, G., 5.izd., Naklada Slap, 2014.
- Engel Jr, M., Comstock, G.L., The Moral Rights of Animals, Lexington Books, Maryland, 2016.
- Evans, E., P., Životinje pred sudom, Tim Press, Zagreb, 2014.
- Ferry, L., Germé, C., Des Animaux Et Des Hommes, Livre de Poche, 1994.

- Finsen, L., Finsen, S., *The animal rights movement in America: From compassion to respect*, Twayne, New York, 1994.
- Flaceliere, R., *Grčka u doba Perikla*, Naprijed, Zagreb, 1979.
- Frey, R.G., *Interests and Rights: The Case Against Animals*, Oxford University Press, 1980.
- Fromm, E., *Autoritet i porodica*, Zagreb, 1989.
- Fromm, E., *Zdravo društvo*, Zagreb, 1989.
- Fromm, E., *Anatomija ljudske destruktivnosti I*, Zagreb, 1989.
- Fromm, E., *Anatomija ljudske destruktivnosti II*, Zagreb, 1989.
- Furstinger, N., *Mercy: The Incredible Story of Henry Bergh, Founder of the ASPCA and Friend to Animals*, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2016.
- Gandhi, M.K., *Autobiografija ili priča o mojim pokusima s istinom*, Naprijed, Zagreb, 1966.
- Gandhi, M.K., *Miroljubive misli, Šareni dućan*, Koprivnica, 2020.
- Garrett, A., *Animal Rights and Souls in the Eighteenth Century*, UNKNO; Facsimile Ed edition, 2000.
- Griffin, D.R., *The Question of Animal Awareness: Evolutionary Continuity of Mental Experience*, William Kaufmann Inc., New York, 1981.
- Griffin, D.R., *Animal Minds: Beyond Cognition to Consciousness*, University of Chicago Press, 2001.
- Guillen, M., *Believing Is Seeing: A Physicist Explains How Science Shattered His Atheism and Revealed the Necessity of Faith*, Tyndale Refresh, Illionois, 2021.
- Hackett, S., Uprichard, E., *Animal Abuse and Child Maltreatment*, London: NSPCC, 2007. Preuzeto s: https://www.academia.edu/151131/Hackett_S_and_Uprichard_E_2007_Animal_Abuse_a

nd_Child_Maltreatment_London_NSPPC?email_work_card=view-paper , pristup:
11.12.2021.

- Hare, R.D., Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us, The Guilford Press, New York, 1999.

- Harrison, R., Animal Machines: The New Factory Farming Industry, Stuart (Vincent) & J.M.Watkins Ltd, London, 1964.

- Hessels, J.H., Kern, H., Lex salica the ten texts with the glosses, and the lex emendata. Preuzeto s: https://openlibrary.org/books/OL6943735M/Lex_salica , pristup: 09.07.2021.

- Horvat, J. Kultura Hrvata kroz 1000 godina, Prvi svezak, Globus, Zagreb, 1980.

- Horvat, M., Rimsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017.

- Horvatić, Ž., Derenčinović, D., Cvitanović, L., Kazneno pravo - Opći dio I, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.

- Institoris, H., Sprenger J., Malleus Maleficarum - Malj koji ubija vještice, Stari grad, Zagreb, 2006.

- Jasper, M. C., Animal Rights Law, 2nd edition, Oceana Publications, New York, 2002.

- Jaspers, K., Opšta psihopatologija, Prosveta - Savremena administracija, Beograd, 1978.

- Joy, M. Zašto volimo pse, jedemo svinje i nosimo krave: Uvod u karnizam, Dvostruka duga Čakovec i Prijatelji životinja, 2012.

- Kecmanović, D., Psihijatrija, 3. prer. i dop. izd., Medicinska knjiga, Beograd - Zagreb, 1986.

- Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, 3. iz. i dop. izd., Autor i Pravni fakultet u Zagrebu, 1994.

- Kurtović, Š., Opća povijest prava i države, II. knjiga, Novi vijek, Vlastita naklada autora, Zagreb, 2005.
- Kurtović, Š., Hrestomatija Opće povijesti prava i države, I. knjiga, Stari i srednji vijek, Vlastita naklada autora, Zagreb, 2005.
- Kurtović, Š., Hrestomatija Opće povijesti prava i države, II. knjiga, Novi vijek, Vlastita naklada autora, Zagreb, 2005.
- Kramer, S. N., History Begins at Sumer, University of Pennsylvania Press, 1995.
- Kramer, S. N. The Sumerians: Their History, Culture, and Character, University of Chicago Press, 1971.
- Kriwaczek, P. Babylon: Mesopotamia and the Birth of Civilization. Thomas Dunne Books, 2010.
- Lama, D., Ekman, P., Emotional Awareness: Overcoming the Obstacles to Psychological Balance and Compassion, Holt Paperbacks, New York, 2009.
- Leavitt, E. S., Halverson, D., Animals and their legal rights: A survey of American laws from 1641 to 1990., Washington, DC: Animal Welfare Institute, 4.izd., 1990.
- Leick, G., The A to Z of Mesopotamia. Scarecrow Press, 2010.
- Linzey, A., Teologija životinja, Edukacijski centar Nova Arka, Stubičke toplice, 2013.
- Linzey, A., Regan, T., Animals and Christianity: A Book of Readings, Wipf and Stock Publishers, Oregon, 2007.
- Lončarić-Horvat, O. et al., Pravo okoliša, 3. izm. i dop. izd., Organizator, Zagreb, 2003.

- Masterpieri, D., Primate psychology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2003.
- Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema MKB - 10, Deseta revizija, Sv. 10., Medicinska naklada, Zagreb, 1994.
- Mejovšek, M., Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2008.
- Merz-Perez, L., Heide, K.M., Animal Cruelty: Pathway to Violence Against People, Altamira Press, New York, 2004.
- Midgley, M., Beast and Man: The Roots of Human Nature, 1st ed., Routledge, 2002.
- Novoselec, P., Bojanić, I., Opći dio kaznenog prava, 4. izm. izd., 2013.
- Orwell, G., Životinjska farma. Šareni dućan. Koprivnica, 2006.
- Patrick, C.J., Handbook of psychopathy, The Guilford Press, 2. izd., New York, 2018.
- Paunović, M., Prava životinja - Savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj AD, 2004.
- Perić, B. Država i pravni sustav, 6. izd., Informator, Zagreb, 1994.
- Perić, B., Struktura prava, 12. dop. izd., Informator, Zagreb, 1994.
- Primatt, H., The duty of mercy and the sin of cruelty to brute animals, Centaur, London, 1992.
- Primatt, H., A Dissertation on the Duty of Mercy and Sin of Cruelty to Brute Animals, Forgotten Books, London, 2018.
- Regan, T., Linzey, A., Other Nations: Animals in Modern Literature, Baylor University Press, 2010.

- Regan, T., *Empty Cages: Facing the Challenge of Animal Rights*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., New York, 2005.
- Regan, T., *The Case for Animal Rights*, University of California Press, 2004.
- Regan, T., *Defending animal rights*, Champaign: University of Illinois Press, 2000.;
- Regan, T., Singer, P., *Animal Rights and Human Obligations*, 2nd Edition, Prentice Hall, New York, 1989.
- Ressler, R.K., Shachtman, T., *Whoever fights monsters*, New York : St. Martin's Press, 1993.
- Riggsby, A., M., *Roman Law and the Legal World of the Romans*, Cambridge University Press, Austin, 2010.
- Ronson, J., *The Psychopath Test: A Journey Through the Madness Industry*, Riverhead Books, New York, 2012.
- Russel, W., Burch, R. *The Principles of Humane Experimental Technique*. 1959
- Ryder, R. D., *Animal revolution: Changing Attitudes Towards Speciesism*, Basil Blackwell, Oxford, 1989.
- Salt, H.S., *Animal Rights Considered in Relation to Social Progress*, Centaur Press, Pennsylvania, 1980.
- Samuel, G., *An Introduction to Comparative Law Theory and Method*, Bloomsbury Publishing, London, 2014.
- Sauder, J.G., *Enacting and enforcing felony animal cruelty laws to prevent violence against human*, *Animal law*, br.6., 2000.
- Simons, J., *Animals, Literature and the Politics of Representation* , Palgrave Macmillan, 1. izd., 2002.

- Singer, P., The Fable of the Fox and the Unliberated Animals, *Ethics*, Vol. 88, No. 2, The University of Chicago Press, 1978.
- Singer, P., *Oslobođenje životinja*, Ibis Grafika, Zagreb, 1998.
- Singer, P., *In Defense of Animals : The Second Wave*, 1st. Ed., Wiley-Blackwell, Malden, 2006.
- Singer, P., *Practical Ethics*, Cambridge University Press, New York, 3. izd., 2011.
- Smerdel, B., Sokol, S., *Ustavno pravo*, Zagreb, 2006.
- Spiegel, M., *The dreaded comparison: Human and animal slavery*, Mirror Books, New York, 1996.
- Stojanović, N., *Pravo životinja*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Centar za publikacije, 2017.
- Straus, M.A., 1991. *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment in American Families*, Lexington Books, New York, 1994.
- Šeparović, Z., *Kriminologija i socijalna patologija*, 3. izd., Narodne novine, Zagreb, 1987.
- Šišić, F., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda : od najstarijih dana do 1. decembra 1918.*, Sv. 1. Tisak i naklada St. Kugli Knjižara Kralj. sveučilišta i Jugoslav. akademije, Zagreb, 1920.
- Šišić, F., *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Narodne novine, Zagreb, 1925.
- *Ta ravnopravna stvorenja - 100 odgovora na 100 pitanja o pravima životinja*, Dvostruka duga Čakovec i Prijatelji životinja, Velika Gorica, 2007.
- Thomas, K., *Man and the Natural World: Changing Attitudes in England 1500-1800*, Penguin, London, 1991.

- Thoreau, H. D., Walden - Život u šumi, Planetopija, Zagreb, 2019.
- Turković et al., Komentar kaznenog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2013.
- Twain, M., Mark Twain's Helpful Hints for Good Living: A Handbook for the Damned Human Race, University of California Press, London, 2004.
- Vajs, A., Kandić, Lj., Opšta istorija države i prava - feudalni period, Savremena administracija, Beograd, 1999.
- Van De Mieroop, M., A History of the Ancient Near East ca. 3000 - 323 BC, 2nd Edition, Blackwell Publishing, 2006.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller. S. A., Dječja psihologija, 2. izd., Naklada Slap, 1997.
- Ventimiglia, G., Toma Akvinski, Kršćanska sadašnjost, 2021.
- Visković, N., Stablo i čovjek – prilog kulturnoj botanici, Antibarbarus, Zagreb, 2001.
- Visković, Kulturna zoologija - Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.
- Voltaire, Rasprava o toleranciji, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997.
- Voltaire, Toleration and Other Essays (1763). Preuzeto s: https://files.libertyfund.org/files/349/Voltaire_0029.pdf, pristup: 26.07.2021.
- Von Soden, W., The Ancient Orient: An Introduction to the Study of the Ancient Near East, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1994.
- Wa Wambui, M., The Difference in Tom Regan's and Peter Singer's Position on Animal Rights, University of Nairobi, 2013.
- Williams, H., The Ethics of Diet: A Catena of Authorities Deprecatory of the Practice of Flesh-eating“, University of Illinois Press, 2003.

- Wise Bauer, S., *The History of the Ancient World*, W. W. Norton & Company, London, 2007.

ZNANSTVENI ČLANCI

- Arluke, A., Luke, C., *Physical Cruelty Toward Animals in Massachusetts, 1975-*, *Society and Animals*, Brill, Vol. 5, No 3., 1997.

- Arluke, A., Levin, J., Carter, L., Ascione, F., *The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior*, *Journal of Interpersonal Violence*, SAGE Publications, Vol. 14., No. 9., 1999.

- Arkow, P., *Relationships Between Animal Abuse and Other Forms of Family Violence*, *Protecting Children*, Vol. 13, No. 2., 1997. Preuzeto s Internet stranice: www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/relationships-between-animal-abuse-and-other-forms-family-violence

- Ascione F.R., *Children Who Are Cruel to Animals: A Review of Research and Implications for Developmental Psychopathology*, *Anthrozoos A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People and Animals*, Vol. 6, broj 4., 1993.

- Ascione, F.R., Thompson, T.M., Black, T., *Childhood Cruelty to Animals: Assessing Cruelty Dimensions and Motivations*, *Anthrozoos A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People and Animals*, Vol. 10, broj 4., 1997a.

- Ascione, F.R., Weber, C.V., Wood, D.S., *The Abuse of Animals and Domestic Violence: A National Survey of Shelters for Women who are Battered*, *Society and Animals*, The White Horse Press, Vol. 5, No. 3., Cambridge, 1997b.

- Ascione, F.R., Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 2001.
- Ascione, F.R., Sharpiro, K., People and Animals, Kindness and Cruelty, Research Directions and Policy Implications, Journal of Social Issues, Vol. 65., broj 3., 2009.
- Baldry, A. C., Animal abuse among preadolescents directly and indirectly victimized at school and at home, Criminal Behaviour and Mental Health, Wiley Online Library, Vol. 15, No 2., 2005.
- Batričević, A., Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja - od nacрта do realnosti, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Vol. XXXIV, broj 2., Beograd, 2015.
- Batričević, A., Animals and the Resocialization of Offenders: from Ideas to Application, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Vol. 38., broj 1., Beograd, 2019.
- Becker, F., French, L., Making the links: Child abuse, animal cruelty and domestic violence, Child Abuse Review, Wiley Online Library, Vol. 13., No .6., 2004.
- Beirne, P., The Use and Abuse of Animals In Criminology: A Brief History And Current Review, Social Justice, Vol. 22, No 1. (59), 1995.
- Cifrić, I., Pravo životinjskih vrsta na život, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Sociologija i prostor, God. 45, broj 175 (1)., 2007.
- Couret, A., Ogé, F., Homme, animal, société, Presses de l'Institut d'études politiques de Toulouse, 1989.

- DeVinney, E., Dickert, J., Lockwood, R., The Care of Pets Within Child Abusing Families, *International Journal for the Study of Animal Problems, WellBeing International*, Vol. 4., No. 4., 1993.
- Favre, D., Tsang, V., The development of anti-cruelty laws in the 1800's, *Detroit College of Law Review*, Vol. 1993, No. 1., 1993.
- Flynn, C.P., Animal Abuse in Childhood and Later Support for Interpersonal Violence in Families, *Society and Animals, Brill*, Vol. 7., No. 2., 1999a.
- Flynn, C.P., Exploring the Link between Corporal Punishment and Children's Cruelty to Animals, *Journal of Marriage and Family, National Council on Family Relations*, Vol. 61., No. 4., 1999b.
- Flynn, C.P., Why Family Professionals Can No Longer Ignore Violence toward Animals, *Family Relations, National Council on Family Relations*, Vol. 49., No. 1., 2000.
- Gerritsen, V., Animal Welfare in Switzerland – constitutional aim, social commitment, and a major challenge, *Global Journal of Animal Law*, 1/2013. Preuzeto s: https://web.archive.org/web/20160806104242/http://www.tierimrecht.org/de/PDF_Files_gesammelt/GJAL_Gerritsen2013.pdf
- Gullone, E., Risk Factors for the Development of Animal Cruelty, *Journal of Animal Ethics, University of Illinois Press*, Vol. 4., No. 2., 2014.
- Horvat, M., Povezanost mučenja životinja s međuljudskim nasiljem, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 19., broj 1., 2011.
- Jena, N.P., Gandhi's perspective on non-violence and animals: ethical theory and moral practice. *Journal of Global Ethics*, Vol. 13, No. 2., 2018.
- Josipović, I., Prekršajna odgovornost za promicanje ideologija suprotnih Ustavu Republike Hrvatske, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Vol. 27 No. 2, Zagreb, 2020.

- Karija, K., Animal Liberation Front - Od lokalnog do transnacionalnog društvenog pokreta, Diskrepancija : studentski časopis za društveno-humanističke teme, Vol. 16., broj 24., 2021.
- Kavanagh, P.,S., Signal, T., D., Taylor, N., The Dark Triad and animal cruelty: Dark personalities, dark attitudes, and dark behaviors, Personality and Individual Differences, Vol. 55, No. 6., 2013. Preuzeto s: <https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/60515.pdf>
- Kellert, S.R., and Felthous, A.R. 1985. Childhood Cruelty toward Animals among Criminals and Non-Criminals, Human Relations, The Tavistock Institute, Vol. 38., No. 12., 1985.
- Kondor-Langer, M., Stanje i kretanje okolišnog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Vol. 30, No. 2, 2021.
- Krstić, N., Animal Protection From Killing And Abuse In The European And Serbian Criminal Law, Facta Universitatis - Law and Politics, Универзитет у Нишу, 2012.
- Marjanić, S., Pokret za prava životinja u RH: Pokušaj pregleda, Ekonomska i ekohistorija, Vol. X, broj 10., Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, Zagreb - Samobor, 2014.
- Masterpietri, D., Primate psychology, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2003.
- Mead, M., Problems of Criminology and Law in Different Cultures. Paper presented at the 16th Annual meeting of the Mid-continent Psychiatric Group, 14 September, 1963.
- Mead, M.,. Cultural factors in the cause of pathological homicide, Bulletin of Menninger Clinic, Vol. 28, 1964., str. 11-22.

- Mujačić, M., Švajcarska konfederacija, *Politička misao*, Vol. 28., No. 2., 1991.
- Muzur, A., Rinčić, I., Chapter 7. Ignaz Bregenzner (1844-1906). A brief homage to the most important source of Fritz Jahr's ideas on animal ethics, *Journal international de bioéthique et d'éthique des sciences*, Vol. 27., ESKA, Paris, 2016. Preuzeto s: https://www.researchgate.net/publication/314159976_Chapter_7_Ignaz_Bregenzner_1844-1906_A_brief_hommage_to_the_most_important_source_of_Fritz_Jahr's_ideas_on_animal_ethics , pristup: 22.01.2022.
- Natrass, K.M., „... und die Tiere“ - Constitutional Protection for Germany's Animals, *Animal Law Review at Lewis & Clark Law School*, 10 *Animal L.* 283, str. 285. Preuzeto s: https://www.animallaw.info/sites/default/files/vol10_p283.pdf , pristup: 04.08.2021.
- Paunović, M., *Životinjska prava - prilog proširenoj teoriji ljudskih prava*, Strani pravni život, Institut za uporedno pravo, broj 3., Beograd, 2005.
- Piper, H., Cordingley, D., *The Power and Promulgation of the Claimed Links between Human and Animal Abuse*, Institute of Education, Manchester Metropolitan University, Vol. 1., No. 3., 2009.
- Roksandić Vidlička, R., Galiot, V., *Eksperimenti na ljudima kao zločin protiv čovječnosti: od Nürnberškog medicinskog suđenja do predmeta Pfizer*, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske* , Vol. VII No. 1, Zagreb, 2016.
- Rowan, A.N., T-61 Use in the E-61 Use in the Euthanasia of Domestic Animals: A Survey, In M.W. Fox & L.D. Mickley (Eds.), *Advances in animal welfare science 1985/86.*, Washington, DC: The Humane Society of the United States, 1985., str. 79-86. Preuzeto s:

https://www.wellbeingintlstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=acwp_vsm , pristup: 21.11.2021.

- Sauder, J.G., Enacting and enforcing felony animal cruelty laws to prevent violence against human, *Animal law*, broj 6., 2000.
- Schwartz, R.L., Fremouw, W., Schenk, A., Ragatz, L.L., Psychological Profile of Male and Female Animal Abusers, *Journal of Interpersonal Violence*, Sage Publications, Vol. 27, No. 5., 2011.
- Silberman, M.S., Animal Welfare, Animal Rights: The Past, the Present, and the 21st Century, *The Journal of Zoo Animal Medicine*, American Association of Zoo Veterinarians, Vol. 19, No. 4., 1988.
- Singer, P., *The Fable of the Fox and the Unliberated Animals*, Ethics, Vol. 88., broj 2., The University of Chicago Press, 1978.
- Starčević, T., Jambreč Petrak, I., Ademović, K., Zlostavljanje životinja – kazneno djelo i kriminološko psihološki fenomen, *Visoka škola “CEPS – Centar za poslovne studije” Kiseljak*, Godina V, broj 1., juli/srpanj, 2019.
- Striwing, H., Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden, *Animal Law Review at Lewis & Clark Law School*, 8 *Animal L.* 93 (2001). Preuzeto s: https://www.animallaw.info/sites/default/files/lralvol8_p093.pdf , pristup: 04.08.2021.
- Tasker, L., *Methods for the euthanasia of dogs and cats: comparison and recommendations*, , World Society for the Protection of Animals, London, 2015. Preuzeto s: https://caninerabiesblueprint.org/IMG/pdf/Link72_Euthanasia_WSPA.pdf , pristup: 21.11.2021.
- Tićac, I., Marinović, S., Eko-etika između biocentrizma i antropocentrizma, *Acta Iadertina* , Vol. 9, No. 1, Sveučilište u Zadru, 2012.

- Van Hoecke, M., *Methodology of Comparative Legal Research*, Law and Method, Queen Mary, University of London, 2015.
- Visković, N., Životinje kao žrtve i pravni poredak, *Zakonnost*, Vol. 45., No. 11-12., 1991.
- Visković, N., Međunarodna pravna zaštita životinja, *Socijalna ekologija*, Vol. 1., No. 3., 1992.
- Visković, N., Iz antropocentrične etike u biocentričnu etiku, Izlaganje sa skupa, *Socijalna ekologija*, Pravni fakultet Split, Vol. 2., broj 3., 1993.
- Visković, N., Ekologija i pravo, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, God. 36, broj 3-4, 1999.
- Wolloch, N., *Rousseau and the Love of Animals*, *Philosophy and Literature*, Johns Hopkins University Press, Vol. 32, br. 2., 2008.
- Wright, J., Hensley, C., *From Animal Cruelty to Serial Murder: Applying the Graduation Hypothesis*, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Vol. 47, No. 1., 2003.

PRAVNI IZVORI

- Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
- Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 25-219/77 od 20.6.1977., <https://www.iusinfo.hr/zakonodavstvo/krivicni-zakon-socijalisticke-republike-hrvatske>
- Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske, Narodne novine, 25/77, 50/78, 25/84, 52/87, 43/89, 8/90, 9/91, 33/92, 39/92, 77/92, 91/92.
<http://www.vsrh.hr/easyweb.asp?pcpid=366>
- Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, Narodne novine, 31/1993.
- Krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, Narodne novine, 32/1993.
- Kazneni zakon, pročišćeni tekst, Narodne novine, 110/1997.
- Kazneni zakon, Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 77/11.
<http://www.vsrh.hr/easyweb.asp?pcpid=366>
- Kazneni zakon, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.
- Prekršajni zakon, pročišćeni tekst, Narodne novine, 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18
- Zakon o kaznenom postupku, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19.
- Zakon o kaznenom postupku, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 110/1997.

- Zakon o krivičnom postupku, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 34/1993.
- Zakon o krivičnom postupku, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 53/91, 91/92, 34/93, 38/93, 28/96.
- Zakon o zaštiti okoliša, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18.
- Zakon o zaštiti prirode, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.
- Zakon o poljoprivrednom zemljištu, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, 20/18, 115/18, 98/19.
- Zakon o vodama, pročišćeni tekst, Narodne novine, 66/2019.
- Zakon o šumama, pročišćeni tekst, Narodne novine, 68/2018.
- Zakon o dobrobiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine, 19/1999.
- Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine, 135/2006.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine, 37/2013.
- Zakon o zaštiti životinja, pročišćeni tekst, Narodne novine, 102/17, 32/19.
- Zakon o morskome ribarstvu, pročišćeni tekst, članak 21., stavak 1. i 2., Narodne novine 62/17, 130/17, 14/19.
- Zakon o slatkovodnom ribarstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine 49/2005.
- Zakon o lovstvu, pročišćeni tekst, Narodne novine, 99/18, 32/19, 32/20.
- Zakon o veterinarstvu, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 82/13, 148/13, 115/18, 52/21.
- Zakon o uzgoju domaćih životinja, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 115/18, 52/21.
- Zakon o probaciji, pročišćeni tekst zakona, Narodne novine 99/18.

- Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, „Službeni list SFRJ“, broj 9/1974
- Pravilnik o športskom i rekreacijskom ribolovu na moru, pročišćeni tekst, Narodne novine 122/2017.
- Austrijski kazneni zakon. <https://www.jusline.at/gesetz/stgb> , pristup: 15.08.2021.
- Minnesota 1860-1872 Public Laws: OFFENSES AGAINST CHASTITY, MORALITY, ETC. , <https://www.animallaw.info/statute/minnesota-1860-1872-public-laws-offenses-against-chastity-morality-etc>, pristup: 19.07.2021.
- Michigan Compiled Laws 1838: Chapter 8: Section 22 , <https://www.animallaw.info/statute/michigan-compiled-laws-1838-chapter-8-section-22> , pristup: 19.07.2021.
- Pennsylvania Law of Session of 1860: Cruelty to Animals, <https://www.animallaw.info/statute/pennsylvania-law-session-1860-cruelty-animals> , pristup: 19.07.2021.
- https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#N_48_ , pristup: 19.07.2021.
- United States vs. Peter M. Gideon , <https://www.animallaw.info/case/united-states-v-gideon> , pristup: 19.07.2021.
- New York Revised Statute 1881: Chapter 682: Section 26 , <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statute-1881-chapter-682-section-26> , pristup: 21.07.2021.
- State v. Avery, 44 N.H. 392 (1862), <https://www.animallaw.info/case/state-v-avery> ; pristup: 21.07.2021.

- New York Penal Law 1866: Chapter 682: Section 2 , <https://www.animallaw.info/statute/new-york-penal-law-1866-chapter-682-section-2> , pristup: 21.07.2021.
- New York Revised Statutes 1867. <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10> , pristup: 21.07.2021.
- <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10> , pristup: 21.07.2021.
- New York Revised Statutes 1874. <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1874-chapter-12-sections-1-8> , pristup: 21.07.2021.
- https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#N_43_ , pristup: 21.07.2021.
- People ex rel. Freel v. Downs. same v. Smith. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/freel-v-downs> , pristup: 22.07.2021.
- State v. Hardy Allison , <https://www.animallaw.info/case/state-v-allison> ; State of Indiana v. Edward Bruner , <https://www.animallaw.info/case/state-v-bruner> ; pristup: 22.07.2021.
- Commonwealth v. Brown , <https://www.animallaw.info/case/commonwealth-v-brown> , pristup: 22.07.2021.
- People ex rel. Freel v. Downs. same v. Smith , <https://www.animallaw.info/case/freel-v-downs> , pristup: 22.07.2021.
- People v. Tinsdale , 10 Abbott's Prac. Rept. (New) 374 (N.Y. 1868) , <https://www.animallaw.info/case/people-v-tinsdale> , pristup: 22.07.2021.
- <https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1867-chapter-375-sections-1-10> , pristup: 22.07.2021.

- Stephens v. State , Supreme Court of Mississippi , Date of Decision: Monday, January 30, 1888, <https://www.animallaw.info/case/stephens-v-state-0> , pristup: 22.07.2021.
- United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals, Twenty Eight Hour Law, <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> , pristup: 22.07.2021.
- United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter, Humane Slaughter Act, <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-humane-methods-livestock-slaughter> ; <https://awionline.org/content/humane-methods-slaughter-act>, pristup: 22.07.2021.
- Brief Summary of the US Animal Welfare Act, This brief summary provides the main features of the US Animal Welfare Act (AWA) enacted in 1966, <https://www.animallaw.info/article/brief-summary-us-animal-welfare-act> , pristup: 22.07.2021.
- The Twenty - Eight Hour Law Annotated, Act of Congress approved June, 29, 1906, C. 3594, 34 STAT. 607, Government Printing Office, Washington, 1909. Preuzeto s: https://books.google.hr/books?id=bLcvAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false , pristup: 23.07.2021.
- United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals, Twenty Eight Hour Law, 49 USC 80502, Date Adopted: 1994. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> , pristup: 23.07.2021.

- Humane Slaughter Act, United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter, 7 USC 1901 - 1907. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-humane-methods-livestock-slaughter> , pristup: 23.07.2021.
- Animal Welfare Act, Animal Welfare Institut, preuzeto s: <https://awionline.org/content/animal-welfare-act> , pristup: 23.07.2021.
- 1835: 5 & 6 William 4 c.59: Cruelty to Animals Act, (1835: 5 & 6 William 4 c.59), An Act to Consolidate and Amend the Several Laws Relating to the Cruel and Improper Treatment of Animals, and the Mischiefs Arising from the Driving of Cattle, and to Make Other Provisions in Regard Thereto. preuzeto s: <https://statutes.org.uk/site/the-statutes/nineteenth-century/1835-5-6-william-4-c-59-cruelty-to-animals-act/> , pristup: 25.07.2021.
- 1849: 12 & 13 Victoria c.92: Cruelty to Animals Act (1849: 12 & 13 Victoria c.92), An Act for the more effectual Prevention of Cruelty to Animals, preuzeto s: <http://statutes.org.uk/site/the-statutes/nineteenth-century/1849-12-13-victoria-c-92-cruelty-to-animals-act/> , pristup: 25.07.2021.
- Cruelty to Animals Act 1876., preuzeto s: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1876/77/pdfs/ukpga_18760077_en.pdf , pristup: 25.07.2021.
- European Convention for the Protection of Animals for Slaughter. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680076da6> , pristup: 04.08.2021.
- European Convention for the Protection of Animals for Slaughter. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680076da6> , pristup: 04.08.2021.

- Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Special edition in Croatian: Chapter 03 Volume 018 P. 79 - 83.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0058> , pristup: 04.08.2021.

- Draft Declaration on Animal Welfare at Universal Level – The Universal Declaration on Animal Welfare (UDAW) Proposal. Preuzeto s: <https://www.globalanimallaw.org/database/universal.html>, pristup: 16.09.2021.

- Convention internationale pour la protection des oiseaux, Paris 1950. Preuzeto s: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1955/1036_1062_1070/fr , pristup: 20.09.2021.

- Službeni list SFRJ, broj 6/1973.

- Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1993_10_12_27.html , pristup: 20.09.2021.

- Convention internationale sur la protection oiseaux (Međunarodna konvencija za zaštitu ptica), članak broj 2., originalni tekst. Preuzeto s: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1955/1036_1062_1070/fr , pristup: 21.09.2021.

- Međunarodna konvencija za zaštitu ptica, članak broj 3., pristup: 21.09.2021.

- Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, broj 9/1977.

- Međunarodni ugovori iz područja zaštite prirode, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-zastitu-prirode-1180/zakoni-i-propisi-1224/medjunarodni-ugovori-iz-podrucja-zastite-prirode/1238> , pristup: 22.09.2021.

- IUCN, International Union for Conservation of Nature (Međunarodni savez za očuvanje prirode i prirodnih bogatstava) Preuzeto s: <https://www.iucn.org/> , pristup: 22.09.2021.

- Konvencija o vlažnim područjima, preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-vlaznim-podrucjima-ramsarska-konvencija/1143> , pristup: 22.09.2021.

- Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja posebno kao prebivališta ptica močvarica), preambula, originalni tekst, preuzeto s: https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/original_1971_convention_e.pdf , pristup: 22.09.2021.

- <https://cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php> , pristup: 25.09.2021.

- Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora - CITES), prema: <https://cites.org/eng/disc/text.php> , pristup: 23.09.2021.

- <https://cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php> , pristup: 25.09.2021.

- Zakon o prekograničnom prometu u trgovini divljim vrstama, Narodne novine, pročišćeni tekst, 94/13, 14/19.

- <https://cites.org/eng/disc/bonn.php> , pristup: 25.09.2021.

- Gaborone amandman na tekst Konvencije. <https://cites.org/eng/disc/gaborone.php> , pristup: 25.09.2021.

- Lista država koje su prihvatile amandman iz Gaboronea (Botswana), preuzeto s: https://www.dfae.admin.ch/dam/eda/fr/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/cites-autres/1983gaboronepart_fr.pdf , pristup: 25.09.2021.

- Preambula Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora - CITES), preuzeto s: <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>, pristup: 25.09.2021.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES), Narodne novine - međunarodni ugovori, članak1., 12/1999., pristup: 27.09.2021.
- Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-medjunarodnoj-trgovini-ugrozenim-vrstama-divljih-zivotinja-i-biljaka-cites/1141>, pristup: 27.09.2021.
- The European Union and Trade in Wild Fauna and Flora. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/cites/legislation_en.htm, pristup: 27.09.2021.
- Zakon o prekograničnom prometu u trgovini divljim vrstama, pročišćeni tekst, Narodne novine 94/13, 14/19.
- <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-medjunarodnoj-trgovini-ugrozenim-vrstama-divljih-zivotinja-i-biljaka-cites/1141>, pristup: 27.09.2021.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES), Narodne novine - međunarodni ugovori, 12/1999.
- Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals - CMS, Bonn, 23.06.1979., United Nations - Treaty Series, Vol. 1651, Registration No. 1-28395

- Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals - CMS), prema: <https://www.cms.int/en/about/cms-40> , pristup: 28.09.2021.
- <https://www.cms.int/en/parties-range-states> ; , pristup: 28.09.2021.
- <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-migratornih-vrsta-divljih-zivotinja-bonnska-konvencija/1146> , pristup: 28.09.2021.
- Preambula Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja, preuzeto: <https://www.cms.int/en/convention-text> , pristup: 29.09.2021.
- <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-zastiti-migratornih-vrsta-divljih-zivotinja-bonnska-konvencija/1146> , pristup: 29.09.2021.
- Sporazum o očuvanju tuljana u Wadden Seau -WSSA, (Agreement on the Conservation of Seals in the Wadden Sea - WSSA). Prema: <https://www.waddensea-worldheritage.org/resources/agreement-conservation-seals-wadden-sea-wssa> , pristup: 29.09.2021.
- Sporazum o očuvanju populacije europskih šišmiša (Agreement on the Conservation of Population of European Bats - EUROBATS), prema: <https://www.eurobats.org/> , pristup: 29.09.2021.
- Sporazum o očuvanju malih kitova Baltičkog, sjeveroistočnog Atlantika, Irskog i Sjevernog mora (Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic, North East Atlantic, Irish and North Seas - ASCOBANS), prema: <https://www.cms.int/en/legalinstrument/ascobans>; <https://www.ascobans.org/> , pristup: 29.09.2021.

- Sporazum o očuvanju afričko - euroazijskih selica ptica selica (Agreement on the Conservation of African - Eurasian Migratory Waterbirds - AEWA), preuzeto s: https://www.unep-aewa.org/sites/default/files/publication/aewa_history_book_sm_0.pdf ; pristup: 29.09.2021.
- <https://www.unep-aewa.org/en/about/brief-history-aewa> , pristup: 29.09.2021.
- Sporazum o očuvanju kitova Crnog mora, Sredozemnog mora i susjednog atlantskog područja (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area - ACCOBAMS). Prema: <https://www.cms.int/en/legalinstrument/accobams> , pristup: 29.09.2021.
- Sporazum o očuvanju albatrosa i burnjaka (Agreement on the Conservation of Albatrosses and Petrels - ACAP). Preuzeto s: <https://www.acap.aq/> , <https://www.acap.aq/resources/parties-to-acap> , pristup: 29.09.2021.
- Sporazum o očuvanju gorila i njihovih staništa. Preuzeto s: <https://www.cms.int/en/legalinstrument/gorilla-agreement> ; https://www.cms.int/sites/default/files/instrument/Scanned_Agreement_text_E.pdf , pristup: 29.09.2021.
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma o zaštiti afričko-euroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA), pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma o zaštiti šišmiša u Europi (EUROBATS), pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma o zaštiti kitova (Cetacea) u Crnom moru, Sredozemnom moru i susjednom atlantskom području (ACCOBAMS), pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.

- Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030.: Vraćanje prirode u naše živote. Preuzeto s: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0277_HR.html , pristup: 29.09.2021.
- Strategic Plan for Migratory Species 2015-2023. Preuzeto s: https://www.cms.int/sites/default/files/document/Res_11_02_Strategic_Plan_for_MS_2015_2023_E_0.pdf , pristup: 29.09.2021.
- Konvencija o biološkoj raznolikosti (Convention on Biological Diversity – CBD), preuzeto s: <https://www.cbd.int/convention/> , pristup: 01.10.2021.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o biološkoj raznolikosti, pročišćeni tekst, Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/1996.
- <https://www.cbd.int/information/parties.shtml> , pristup: 01.10.2021.
- United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992. (Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, Rio de Janeiro, Brazil, 3.-14. lipnja 1992. godine) - Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (UNCED), poznata i kao Summit o Zemlji. Preuzeto s: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> , pristup: 01.10.2021.
- <https://www.cbd.int/convention/> , pristup: 01.10.2021.
- Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), tri glavna cilja, prema: <https://www.un.org/ldcportal/convention-on-biological-diversity-cbd/> ; pristup: 01.10.2021.
- <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-bioloskoj-raznolikosti-cbd/1144> , pristup: 01.10.2021.
- Convention on Biological Diversity, United Nations, 1992., članak 1., preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> , pristup: 01.10.2021.

- Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), članak 2., točka 1., prema: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> , pristup: 01.10.2021.
- Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020, including Aichi Biodiversity Targets. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/sp/> , pristup: 02.10.2021.
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD). Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-bioloskoj-raznolikosti-cbd/1144>, pristup: 02.10.2021.
- Strategija i akcijski plan biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, Narodne novine, 81/1999.
- Strategija zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, Narodne novine, 143/2008.
- Strateški plan za bioraznolikost. Razdoblje 2011-2020. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/sp/> , pristup: 02.10.2021.
- Strategija i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine, Narodne novine 72/2017.
- Resolution adopted by the General Assembly, 65/161. Convention on Biological Diversity, preuzeto s: <https://www.cbd.int/undb/goals/undb-unresolution.pdf> , 02.10.2021.
- Kartagenski protokol. Prema: <https://bch.cbd.int/protocol/background/> , pristup: 02.09.2021.
- Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti (The Cartagena Protocol on Biosafety), preuzeto s: <https://bch.cbd.int/protocol/> , pristup: 02.10.2021.
- Tekst Kartagenskog protokola (The Cartagena Protocol on Biosafety). Preuzeto s: <https://bch.cbd.int/protocol/text> , pristup: 02.10.2021.

- Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Kartagenski protokol. Preuzeto s: <https://bch.cbd.int/protocol/parties/> , pristup: 02.10.2021.
- Zakon o potvrđivanju Protokola o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol) uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti, Narodne novine - međunarodni ugovori, Narodne novine 7/2002.
- Preambula Kartagenskog Protokola, preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf> , pristup: 03.10.2021.
- Convention on Biological Diversity (CBD) and protocols, preuzeto s: <https://www.un.org/ldcportal/convention-on-biological-diversity-cbd/> , pristup: 03.10.2021.
- Protokol iz Nagoye (The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity). <https://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf> , pristup: 02.10.2021.
- Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Protokol iz Nagoye. <https://www.cbd.int/abs/nagoya-protocol/signatories/> , pristup: 02.10.2021.
- Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola iz Nagoye i Kuala Lumpura o odgovornosti i naknadi štete uz protokol o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol), Narodne novine - međunarodni ugovori, 7/2019.
- Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola iz Nagoye i Kuala Lumpura o odgovornosti i naknadi štete uz protokol o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol), Narodne novine - međunarodni ugovori, 7/2019., članak 1.
- Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu (European Convention for the Protection of Animals during International Transport). Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680072317> , pristup: 05.10.2021.

- <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=193> , pristup: 05.10.2021.
- European Convention for the Protection of Animals during International Transport, preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=065> , pristup: 05.10.2021.
- European Convention for the Protection of Animals during International Transport, Preambula Konvencije. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680072317> , pristup: 05.10.2021.
- European Convention on the Protection of Animals during International Transport (Revised) - Summary, preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=193>, pristup: 05.10.2021.
- European Convention on the Protection of Animals during International Transport (Revised), preuzeto s: <https://rm.coe.int/0900001680928e7c> , pristup: 05.10.2021.
- European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje), preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=087> , pristup: 05.10.2021.
- <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=087> , pristup: 05.10.2021.
- Zakon o Vladi Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, Narodne novine 150/11, 119/14, 93/16, 116/18.
- Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20.07.1998. godine, o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 05.10.2021.

- Protocol of amendment to the European Convention for the protection of animals kept for Farming Purposes (OJ L 395, 31.12.1992. godine, str. 22-24) , Council Decision 78/923/EEC of 19 June 1978 concerning the conclusion of the European Convention for the protection of animals kept for farming purposes (OJ L 323, 17.11.1978. godine, str. 12-13), Council Decision 92/583/EEC of 14 December 1992 on the conclusion of the Protocol of amendment to the European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (OJ L 395, 31.12.1992. godine, str. 21.), preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:112070&from=EN> , pristup: 06.10.2021.

- Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20.07.1998. godine o Zaštiti životinja koje se drže u proizvodne svrhe - Službeni list L 221, 08/08/1998. godine, str. 0023 - 0027. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31998L0058> , pristup: 06.10.2021.

- Europska konvencija za zaštitu životinja koje se drže u svrhu proizvodnje od 14.12.2019. godine, pročišćena verzija. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31998L0058> , pristup: 06.10.2021.

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01998L0058-20191214> , pristup: 06.10.2021.

- <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200624STO81911/dobrobit-i-zastita-zivotinja-zakonodavstvo-eu-a>, pristup: 06.10.2021.

- European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), Ugovor broj 102., preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=102> , pristup: 6.10.2021.

- Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Europsku konvenciju za zaštitu životinja za klanje. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=102> , pristup: 06.10.2021.
- European Convention for the Protection of Animals for Slaughter (Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje), Preambula, preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680077d98> pristup: 06.10.2021.
- Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats), preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=104> , pristup: 07.10.2021.
- Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Konvenciju o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa, preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=104> , pristup: 07.10.2021.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija), Narodne novine - međunarodni ugovori, 6/2000.
- Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Preambula Konvencije o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa, preuzeto s: <https://rm.coe.int/1680078aff> , pristup: 07.10.2021.
- Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Details of Treaty No.104. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=104> ; pristup: 07.10.2021.
- Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi->

1138/konvencija-o-zastiti-europskih-divljih-vrsta-i-prirodnih-stanista-bernska-konvencija/1145 , pristup: 07.10.2021.

- European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes, Chart of signatures and ratifications of Treaty 123. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=123>, pristup: 09.10.2021.

- Europska konvencija o zaštiti kralježnjaka koji se koriste u pokusne i druge znanstvene svrhe, Preambula. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN) , Službeni list Europskih zajednica L 222/3, pristup: 09.10.2021.

- Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes (Protokol o izmjenama i dopunama Europske konvencije o zaštiti kralježnjaka koji se koriste u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe), Sažetak, preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=170> , pristup: 09.10.2021.

- Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes (Protokol o izmjenama i dopunama Europske konvencije o zaštiti kralježnjaka koji se koriste u eksperimentalne i druge znanstvene svrhe), Tablica potpisa i ratifikacija Ugovora 170, preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=170> , pristup: 09.10.2021.

- Pravilnik o zaštiti životinja koje se koriste u pokusima ili u druge znanstvene svrhe, Narodne novine 47/2011.

- Pravilnik o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Narodne novine NN 55/2013.
- Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe, članak 1., preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:21999A0824(01)&from=EN) , pristup: 09.10.2021.
- Lista država koje su potpisale i/ili ratificirale Europsku konvenciju o zaštiti kućnih ljubimaca, preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=125>, pristup: 10.10.2021.
- European Convention for the Protection of Pet Animals (Europska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca), Preambula, preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007a67d> , pristup: 10.10.2021.
- Council of Europe, preuzeto s: https://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/biological_safety_and_use_of_animals/pet/A_texts_documents.asp , pristup: 10.10.2021.
- Jedinstveni europski akt (Single European Act), preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/single-european-act> , pristup: 03.10.2021.
- Single European Act, Official Journal of the European Communities, No L169/2, 29.06.87, preuzeto s: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF , pristup: 13.10.2021.
- Treaty on European Union (Ugovor o Europskoj uniji), Official Journal of the European Communities (OJEC). 29.07.1992, No C 191. [s.l.]. ISSN 0378-6986, preuzeto s: http://www.cvce.eu/obj/eu_treaty_article_j_4_maastricht_7_february_1992-en-c2b77dcb-d037-4e25-8abe38412430d481.html , pristup: 14.09.2021.

- Treaty of Amsterdam (Ugovor iz Amsterdama), preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam> , pristup: 14.10.2021.

- Protocol on Protection and Welfare of Animals, Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts. Official Journal, No C 340. 10.11.1997., preuzeto s: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0110010013> , pristup 14.11.2021.

- Amsterdamski ugovor o izmjenama i dopunama Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europskih zajednica i određenih povezanih akata - Protokol aneks Ugovora o Europskoj zajednici - Protokol o zaštiti i dobrobiti životinja Službeni list C 340, 10/11/1997 str. 0110 , preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11997D/PRO/10:EN:HTML> , pristup: 14.10.2021.

- Protocol on Animal Welfare Under Amsterdam Treaty, Michigan State University, preuzeto s: <https://www.animallaw.info/treaty/protocol-animal-welfare-under-amsterdam-treaty> , pristup: 14.10.2021.

- Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Charter of Fundamental Rights of the European Union), preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO> , pristup: 14.10.2021.

- Ugovor iz Lisabona (Treaty of Lisbon), preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/5/ugovor-iz-lisabona> , pristup: 14.10.2021.

- Ugovor iz Lisabona (Treaty of Lisbon), preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> , pristup: 14.10.2021.

- Odluka Vijeća 78/923/EEZ od 19.06.1978. godine o sklapanju Europske konvencije o zaštiti životinja na farmama, preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A31978D0923> , pristup: 14.10.2021.
- Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20.07.1998. godine o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, str. 79. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 14.10.2021.
- Commission Decision (2006/778/EC) of 14 November 2006 concerning minimum requirements for the collection of information during the inspections of production sites on which certain animals are kept for farming purposes (notified under document number C(2006) 5384) (Text with EEA relevance), preuzeto s: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f2e3a250-4980-48b5-a401-063cdebe466a/language-en> , pristup: 14.10.2021.
- Direktiva Vijeća 1999/74/EZ od 19.07.1999. godine o minimalnim uvjetima za zaštitu kokoši nesilica, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, str. 84., preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0074&from=FR> , pristup: 14.10.2021.
- Pravilnik o minimalnim uvjetima za zaštitu kokoši nesilica, donesen je na temelju članka 37. stavka 4. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06), Narodne novine 77/2010.
- Directive 2007/43 - Minimum rules for the protection of chickens kept for meat production, preuzeto s: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7mlc3gyxp/vitgbgimauzn> , pristup: 14.10.2021.

- Pravilnik o određivanju minimalnih pravila za zaštitu pilića koji se uzgajaju za proizvodnju mesa, donesen je na temelju članka 37. stavka 4. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06), Narodne novine 79/2008.
- Direktiva Vijeća 2008/119/EZ od 18. prosinca 2008. o utvrđivanju minimalnih uvjeta zaštite teladi (pročišćena verzija); Ovaj akt je izmijenjen. Trenutna pročišćena verzija: 14.12.2019. godine (<http://data.europa.eu/eli/dir/2008/119/oj>) preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A02008L0119-20191214> , pristup: 14.10.2021.
- Council Directive 2008/120/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of pigs. Akt se promijenio i trenutna važeća verzija je donesena 14.12.2019. godine, preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0120> , pristup: 14.10.2021.
- Pravilnik o minimalnim uvjetima za zaštitu svinja donesen je na temelju članka 37. stavka 4. Zakona o zaštiti životinja („Narodne novine“, broj 135/06), Narodne novine, 119/2010.
- Council Decision 88/306/EEC of 16 May 1988 on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, Publication Office of the European Union; Vidjeti više na: Official Journal of the European Communities No L 137/25 (02.06.1988.); preuzeto s: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/203d4f9b-41c7-4092-8643-a04eb234aaa6/language-en>, pristup: 14.10.2021.
- Council Directive 93/119/EC on the protection of animals at the time of slaughter or killing, stavljeno izvan snage: 32009R1099. Prema: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:31993L0119>

- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja. Prema: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX%3A32009R1099> , pristup: 14.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24.09.2009. godine o zaštiti životinja u trenutku usmrćivanja, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, str. 223. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1099&from=DE> , pristup: 14.10.2021.
- Council Regulation (EC) No 1255/97 of 25 June 1997 concerning Community criteria for staging points and amending the route plan referred to in the Annex to Directive 91/628/EEC, preuzeto s: <https://op.europa.eu/mt/publication-detail/-/publication/c9ac2f76-604b-45c8-91f8-14a08ab8d71b/language-en> , pristup: 14.10.2021.
- Commission Regulation (EC) No 639/2003 of 9 April 2003 laying down detailed rules pursuant to Council Regulation (EC) No 1254/1999 as regards requirements for the granting of export refunds related to the welfare of live bovine animals during transport, preuzeto s: <https://op.europa.eu/hr/publication-detail/-/publication/0a8f0efb-5b55-4bdb-90ab-44b4f5901271/language-en> , pristup: 14.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 od 22. prosinca 2004. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ, preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005R0001&from=en> , pristup: 14.10.2021.
- Uredbe (EZ) br. 1255/97, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 58, str. 151., preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005R0001&from=en> , pristup: 14.10.2021.
- Council Decision of 21 June 2004 on the signing of the European Convention for the protection of animals during international transport, Official Journal of the

European Union, L 241/21, od 13.7.2004, preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:241:0021:0021:EN:PDF>, pristup: 15.10.2021.

- Direktiva Vijeća 2006/105/EZ od 20. studenoga 2006. o prilagodbi Direktiva 79/409/EEZ, 92/43/EEZ, 97/68/EZ, 2001/80/EZ i 2001/81/EZ u području okoliša zbog pristupanja Bugarske i Rumunjske, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 6, od 20.12.2006., str. 194.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog Parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.1.2010., str. 128.

- Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (OJ L 206, 22.7.1992, str. 7-50.), preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-9243eec-on-the-conservation-of-natural-habitats-and-of-wild-fauna-and-flora-lex-faoc034772/>, pristup: 15.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30.11.2009. godine o očuvanju divljih ptica (SL L 20, 26.1.2010., str. 7.–25.), preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM%3A128076>, pristup: 15.10.2021.

- Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 9. prosinca 1996. o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, L 61/1, od 03.03.1997. godine, str. 59., preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997R0338&from=FR>; https://ec.europa.eu/environment/cites/legislation_en.htm, pristup: 15.10.2021.

- Directive 2006/44/EC of the European Parliament and the Council of September 2006 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life (codified version) (Text with EEA relevance), Official Journal of the

European Union, L 264/20 od 25.09.2006., preuzeto s:
https://www.voda.hr/sites/default/files/council_directive_2006-44-ec.pdf , pristup:
15.10.2021.

- Council Directive 78/659/EEC of 18 July 1978 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life, i Directive 2006/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on the quality of fresh waters needing protection or improvement in order to support fish life, preuzeto s:
<https://www.voda.hr/hr/direktive-o-kakvoci-vode-za-zivot-riba-uzgoj-skoljkasa> , pristup:
15.10.2021.

- Report from the Commission to the Council and the European Parliament - Fifth Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union, SEC(2007) 1455, od 05.11.2007., Bruxelles, str. 5., preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007SC1455\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007SC1455(01)) , pristup: 16.11.2021.

- Report from the Commission to the Council and the European Parliament - Sixth Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union, SEC(2010) 1107, od 08.12.2010. godine, Bruxelles, preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0511R\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0511R(01)), pristup: 16.10.2021.

- Report from the Commission to the Council and the European Parliament - Seventh Report on the Statistics on the Number of Animals used for Experimental and other Scientific Purposes in the Member States of the European Union, preuzeto s:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0859&from=LV> , pristup: 16.10.2021.

- Council Directive on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes, 86/609/EEC, Official Journal L 358, od 18.12.1986., str. 0001 - 0028. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31986L0609> , pristup: 16.10.2021.

- Directive 2003/65/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2003, amending Council Directive 86/609/EEC on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes, Official Journal L 230 , od 16.09.2003., str. 0032 - 0033. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0065> , pristup: 16.10.2021.

- Directive 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council of 22 September 2010 on the protection of animals used for scientific purposes, Official Journal of the European Union, L 276/33, od 20.10.2010. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:276:0033:0079:en:PDF> , pristup: 16.10.2021.

- Regulation (EU) 2019/1010 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the alignment of reporting obligations in the field of legislation related to the environment, and amending Regulations (EC) No 166/2006 and (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council, Directives 2002/49/EC, 2004/35/EC, 2007/2/EC, 2009/147/EC and 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council, Council Regulations (EC) No 338/97 and (EC) No 2173/2005, and Council Directive 86/278/EEC, Official Journal of the European Union, L 170/115, od 25.06.2019. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.170.01.0115.01.ENG&toc=OJ:L:2019:170:TO
C , pristup: 16.10.2021.

- Commission Recommendation of 18 June 2007 on guidelines for the accommodation and care of animals used for experimental and other scientific purposes (notified under document number C(2007) 2525), (2007/526/EC), Official Journal of the European Union, L 197/1, od 30.07.2007. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:197:0001:0089:EN:PDF> , pristup: 16.10.2021.

- Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Official Journal of the European Union, L 328/28, od 6.12.2008. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099&rid=3>, pristup: 17.10.2021.

- Treaty Establishing the European Community (Consolidated Version), TITLE XIX (ex Title XVI) Environment, Article 174 (ex Article 130r), str. 116-118. Preuzeto s: <http://hrlibrary.umn.edu/instate/EUAmsterdam-treaty.pdf>, pristup: 17.10.2021.

- Direktiva 2008/99/EC. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099>, pristup: 17.10.2021.

- Animal Health Strategy (2007-2013), Ciljevi Strategije, str. 9., preuzeto s: https://ec.europa.eu/food/system/files/2016-10/ah_policy_strategy_2007-13_en.pdf, pristup: 17.10.2021.

- European Union Strategy for the Protection and Welfare of Animals 2012-2015, European Commission, Brussels, 15.2.2012., COM(2012) 6 final/2, preuzeto s: https://ec.europa.eu/food/system/files/2016-10/aw_eu_strategy_19012012_en.pdf , pristup: 17.10.2021.

- Dobrobit životinja u Europskoj uniji (31/2018): Tematsko izvješće, Strategija za razdoblje 2012.-2015. i njezini ciljevi mogu se vidjeti na: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/animal-welfare-31-2018/hr/> pristup: 17.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 338/97 od 09.12.1996. godine o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:01997R0338-20170204> , pristup: 18.10.2021.
- Council Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004 on the protection of animals during transport and related operations and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97, Official Journal of the European Union, L 3/1, od 05.01.2005. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005R0001>, pristup: 20.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) broj 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i prijevozom povezanih postupaka i o izmjeni Direktive 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) broj 1255/97 nalazi se na popisu pravnih izvora vezanih za područje veterinarskog nadzora i nadzora sigurnosti hrane (pravni izvori vezani za područje veterinarske inspekcije), Državog inspektorata Republike Hrvatske. Preuzeto s: <https://dirh.gov.hr/print.aspx?id=271&url=print>, pristup: 20.10.2021.
- Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing, Official Journal of the European Union, L 303/1, od 18.11.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099>, pristup: 21.10.2021.
- Zakon o provedbi uredbi Europske unije o zaštiti životinja, Odluka o proglašenju Zakona o provedbi uredbi europske unije o zaštiti životinja koji je Hrvatski sabor donio na sjednici 27. rujna 2013. godine, Narodne novine 125/2013.

- Council Regulation (EC) No. 1099/2009 on the protection of animals at the time of killing. Preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-regulation-ec-no-10992009-on-the-protection-of-animals-at-the-time-of-killing-lex-faoc090989/> , pristup: 21.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 1., str. 229-230. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, članak 3., stavak 1., 2. i 3., str. 231. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.
- Direktivom 93/119/EZ je odobreno odstupanje od omamljivanja u slučaju religijskog klanja koje se odvija u klaonicama. Prema: Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, uvodni dio, točka 18., str. 225. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog I., str. 241.-245. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog II., str. 248. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.

- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog III. (Djelatna pravila za klaonice), str. 250. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1099/2009 od 24. rujna 2009. o zaštiti životinja u vrijeme usmrćivanja, Službeni list Europske unije, L 303/1, od 18.11.2009. godine, Prilog IV. (Odnos između aktivnosti i zahtjeva za ispitivanje osposobljenosti), str. 252. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009R1099> ,pristup: 21.10.2021.
- Zakon o sprječavanju unošenja i širenja stranih te invazivnih stranih vrsta i upravljanju njima, Narodne novine 15/2018.
- Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o sprječavanju unošenja i širenja stranih te invazivnih stranih vrsta i upravljanju njima, Narodne novine 14/2019.
- Uredba (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o sprječavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta, Službeni list Europske unije, L 317/35, od 04.11.2014. godine, Uvodni dio, str. 35-40. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1143&from=EN> , pristup: 22.10.2010.
- Pravilnik o stranim vrstama koje se mogu stavljati na tržište te invazivnim stranim vrstama, Narodne novine 17/2017.
- Commission Implementing Regulation (EU) 2016/1141 of 13 July 2016 adopting a list of invasive alien species of Union concern pursuant to Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council (OJ L 189, 13.07.2016), Official Journal of the European Union, L 189/4, od 14.07.2016. godine. Preuzeto s:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016R1141>, pristup: 22.10.2021.

- Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, Official Journal, L 206, od 22.07.1992. godine, str. 7-50. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31992L0043>, pristup: 24.10.2021.

- Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 2., str. 16-17. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

- Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-9243eec-on-the-conservation-of-natural-habitats-and-of-wild-fauna-and-flora-lex-faoc034772/>, pristup: 24.10.2021.

- Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 2, od 22.7.1992. godine, članak 3., stavak 1., str. 17. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

- Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže od 22.08.2019. godine. Narodne novine 80/2019.

- Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore. Prilozi. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&rid=53>, pristup: 24.10.2021.

- Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine.

Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

- Council Directive 98/58/EC concerning the protection of animals kept for farming purposes; preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-9858ec-concerning-the-protection-of-animals-kept-for-farming-purposes-lex-faoc025031/> , pristup: 25.10.2021.

- Direktiva Vijeća 98/58/EZ od 20. srpnja 1998. o zaštiti životinja koje se drže u svrhu proizvodnje, Službeni list Europske unije, 03/Sv. 18, od 08.08.1998. godine., Prilog, str. 82-83. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0058&from=ES> , pristup: 25.10.2021.

- Council Directive 1999/22/EC relating to the keeping of wild animals in zoos, Official Journal L 094, od 09.04.1999. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31999L0022> , pristup: 26.11.2021.

- Council Directive 1999/22/EC relating to the keeping of wild animals in zoos, preuzeto s: <https://www.ecolex.org/details/legislation/council-directive-199922ec-relating-to-the-keeping-of-wild-animals-in-zoos-lex-faoc036897/> , pristup: 26.10.2021.

- Direktiva Vijeća 1999/22/EZ od 29. ožujka 1999. o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 7, članak 1., str. 74. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0022&from=LV> , pristup: 26.10.2021.

- Directive 2009/147/EC of the European parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds (codified version), Official Journal of the European Union, L 20/7, od 26.01.2010. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0147>, pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, str. 128.-129. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog I., str. 133.-135. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog II., str. 136.-140. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog III., str. 141. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog IV., str. 142. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog V., str. 142. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog VI., str. 143.-144. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Direktiva 2009/147/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009.o očuvanju divljih ptica (kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 32, L 20/7, od 26.01.2010. godine, Prilog VII., str. 145.-146. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=MT> , pristup: 27.10.2021.

- Directive 2010/63/ EU of the European Parliament and of the Council on the protection of animals used for scientific purposes, Official Journal of the European Union, L 276/33, od 20.10.2010. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0063> , pristup: 29.10.2021.

- Council Directive 86/609/EEC of 24 November 1986 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes, Official Journal L 358 , 18/12/1986, str. 1.-28. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:31986L0609> , pristup: 29.10.2021.

- EUs Directive 2010/63/EU on the protection of animals used for scientific purposes. Preuzeto s: <https://norecopa.no/legislation/eu-directive-201063> , pristup: 29.10.2021.

- Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, članak 1. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

- Uredba (EZ) br. 1223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 30. studenoga 2009. o kozmetičkim proizvodima (preinaka), Službeni list Europske unije, 13/Sv. 27, L 342/59, od 22.12.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1223&from=SL> , pristup: 30.10.2021.

- Uredba Komisije (EU) br. 344/2013 od 4. travnja 2013. o izmjeni priloga II., III., V. i VI. Uredbi (EZ) br. 1223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća o kozmetičkim proizvodima, Službeni list Europske unije, 13/Sv. 063, L 114/1 od 04.04.2013. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0344> , pristup: 30.10.2021.

- Direktiva 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. rujna 2010. o zaštiti životinja koje se koriste u znanstvene svrhe, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 28, L 276/33, Prilozi I.-VIII. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/63/oj/hrv> , pristup: 30.10.2021.

- EUs Directive 2010/63/EU on the protection of animals used for scientific purposes. Preuzeto s: <https://norecopa.no/legislation/eu-directive-201063>, pristup: 30.10.2021.

- Ratifikacija Europske konvencije za zaštitu kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe. Preuzeto s:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=123> ,
pristup: 09.12.2021.

- Legislation for the protection of animals used for scientific purposes. Directive 2010/63/EU revising Directive 86/609/EEC on the protection of animals used for scientific purposes was adopted on 22 September 2010. Directive 2010/63/EU as amended by Regulation (EU) 2019/1010. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/legislation_en.htm , pristup: 09.12.2021.

- Animal Welfare Act 2006. Preuzeto s: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/contents> , pristup: 09.12.2021.

- United States Code Annotated. Title 7. Agriculture. Chapter 48. Humane Methods of Livestock Slaughter. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-humane-methods-livestock-slaughter> ; pristup: 10.12.2021.

- Humane Methods of Slaughter Act. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/humane-methods-slaughter-act> , pristup: 10.12.2021.

- The Animal Welfare Act. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/animal-welfare-act> , pristup: 10.12.2021.

- Legislative History of the Animal Welfare Act: Introduction. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/legislative-history-animal-welfare-act-introduction> , pristup: 10.12.2021.

- United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> ; pristup: 10.12.2021.

- Animal Welfare Act, Animal Welfare Institut. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animal-welfare-act>, pristup: 10.12.2021.

- The Animal Welfare Act - Public Law 89-544 Act of August 24, 1966. Preuzeto s: <https://www.nal.usda.gov/legacy/awic/animal-welfare-act-public-law-89-544-act-august-24-1966> , pristup: 10.12.2021.

- Animal Welfare Act. Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories> , pristup: 10.09.2021.

- The Food Security Act of 1985 (P.L. 99-198, also known as the 1985 U.S. Farm Bill) Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-99/pdf/STATUTE-99-Pg1354.pdf> ; pristup: 11.12.2021.

- Food Security Act of 1985 Pub. L. No. 99-198, 99 Stat. 1354, Preuzeto s: <https://nationalaglawcenter.org/wp-content/uploads/assets/farmbills/1985-1.pdf> , pristup: 11.12.2021.

- Improved Standards for Laboratory Animals Act - ISLAA. Preuzeto s: <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/senate-bill/1233> , pristup: 11.12.2021.

- Animal Welfare Act. Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories> , pristup: 11.12.2021

- Animal Welfare Act. Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories> , pristup: 11.12.2021

- §2158. Protection of pets. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

- §2156. Animal fighting venture prohibition. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title7/html/USCODE-2015-title7-chap54.htm> , pristup: 11.12.2021.

- Public Law 110–246 110th Congress, 122 STAT. 1651, Sec. 14207. Prohibitions on dog fighting ventures. Preuzeto s: <https://www.congress.gov/110/plaws/publ246/PLAW-110publ246.pdf> , pristup: 11.12.2021.
- The Prosecution of Michael Vick: Of Dogfighting, Depravity, Dual Sovereignty, and „A Clockwork Orange“, Adam Harris Kurland. Marquette Sports Law Review, Vol. 21, Article 2. Preuzeto s: <https://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1526&context=sportslaw> , pristup: 11.12.2021.
- Savezni zakon o organizacijama pod utjecajem reketiranja i korumpiranih organizacija (RICO). Preuzeto s: Racketeer Influenced and Corrupt Organizations (RICO) Law. Justia. <https://www.justia.com/criminal/docs/rico/> , pristup: 12.12.2021.
- 18 US Code § 49 - Enforcement of animal fighting prohibitions. Preuzeto s: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/49> , pristup: 11.12.2021.
- Animal Fighting: Federal Law. Preuzeto s: <https://aldf.org/article/animal-fighting-facts/animal-fighting-federal-law/> , pristup: 11.12.2021.
- Zakon o pticama selicama, The Migratory Bird Treaty Act - MBTA. Preuzeto s: The Migratory Bird Treaty Act, Explained, by National Audubon Society, January 26, 2018., <https://www.audubon.org/news/the-migratory-bird-treaty-act-explained> , pristup: 12.12.2021.
- The Migratory Bird Treaty Act (MBTA), Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/intro/migratory-bird-treaty-act-mbta> , pristup: 12.12.2021.
- Marine Mammal Protection Act. Preuzeto s: <https://www.mmc.gov/about-the-commission/our-mission/marine-mammal-protection-act/> , pristup: 12.12.2021.

- The Marine Mammal Protection Act of 1972 As Amended through 2018. Preuzeto s: https://www.mmc.gov/wp-content/uploads/MMPA_March2019.pdf , pristup: 12.12.2021.

- Endangered Species Act of 1973. Preuzeto s: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-87/pdf/STATUTE-87-Pg884.pdf> , pristup: 12.12.2021.

- Endangered Species Act (ESA) of 1973. U.S. Fish & Wildlife Service. Preuzeto s: <https://www.fws.gov/international/laws-treaties-agreements/us-conservation-laws/endangered-species-act.html> , pristup: 12.12.2021.

- The Twenty Eight Hour Law. United States Code Annotated. Title 49. Transportation. Subtitle X. Miscellaneous. Chapter 805. Miscellaneous. § 80502. Transportation of animals. Michigan State University. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/statute/us-food-animal-twenty-eight-hour-law> , pristup: 12.12.2021.

- Konsolidirani savezni zakon. Cjelokupna zakonska odredba za Kazneni zakon, verzija od 22. prosinca 2021., XI. dio. Preuzeto s: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296> , pristup: 22.12.2021.

- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Osnovni zakon za Saveznu Republiku Njemačku), Poglavlje II., članak 20.a. Preuzeto s: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> , pristup: 22.12.2021.

- Presuda Ustavnog suda Njemačke od 15.11.2002. godine: 1BvR 1783/99 NEUE JURISISCHE WOCHENSCHRIFT 663 preuzeto s: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf , pristup: 22.12.2021.

- <http://bverfg.de/cgi-bin/link.pl?aktuell> , pristup: 22.12.2021.

- Strafgesetzbuch für die Bundesrepublik Deutschland; Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 22. November 2021 geändert worden ist. Preuzeto s: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html> , pristup: 22.12. 2021.

- Tierschutzgesetz, Tierschutzgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 18. Mai 2006 (BGBl. I S. 1206, 1313), das zuletzt durch Artikel 105 des Gesetzes vom 10. August 2021 (BGBl. I S. 3436) geändert worden ist. Preuzeto s: https://www-gesetze--im--internet-de.translate.goog/tierschg/BJNR012770972.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=hr&_x_tr_hl=hr&_x_tr_pto=op,sc , pristup: 22.12.2021.

- Strafgesetzbuch (StGB), § 292. Preuzeto s: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>, pristup: 23.12.2021.

- Tierschutzgesetz, Zakon o zaštiti životinja u verziji objavljenoj 18. svibnja 2006. (Glasnik saveznih zakona I, str. 1206, 1313), koji je zadnji put izmijenjen člankom 105. Zakona od 10. kolovoza 2021. (Glasnik saveznih zakona I, str. 3436) § 1. Preuzeto s: https://www-gesetze--im--internet-de.translate.goog/tierschg/BJNR012770972.html?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=hr&_x_tr_hl=hr&_x_tr_pto=op,sc , pristup: 22.12.2021.

- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Federalni ustav švicarske konfederacije), članak 120. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de> , pristup: 23.12.2021.

- Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Federalni ustav švicarske konfederacije), članci 78., 79. i 80. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de> , pristup: 23.12.2021.

- Kazne prema novom kaznenom zakonu, Smjernice Zakona o zaštiti životinja.

Preuzeto s:
http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf ,
23.12.2021.

- Wegweiser Tierschutz Gesetz (Smjernice Zakona za zaštitu životinja),

Schweizer Tierschutz STS. Preuzeto s:
http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf ,
pristup: 23.12.2021.

- Tierschutzgesetz, članak 1. i 2. Preuzeto s:

<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2008/416/de> i
http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf ,
pristup: 23.12.2021.

- Verzija prema broju I Pravilnika od 23. listopada 2013., na snazi od 1. siječnja

2014. (AS 2013 3709). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2013/697/de> ,
pristup: 23.12.2021.

- Tierschutzgesetz, članak 16. Preuzeto s:

<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2008/416/de> i
http://www.tierschutz.com/publikationen/rechtsberatung/infothek/wegweiser_tschg.pdf ,
pristup: 23.12.2021.

- Verzija prema broju I. Pravilnika od 10. siječnja 2018., na snazi od 1. ožujka

2018. (AS 2018 573). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2018/78/de> ,
pristup: 23.12.2021.

- Verzija prema broju II, stavku 2. Pravilnika od 23. listopada 2013. (AS 2013

3709). Prilagođeno prema ispravku od 9. travnja 2015. (AS 2015 1023) i Odjeljku II

Pravilnika od 10. siječnja 2018. na snazi od 1. ožujka 2018. (AS 2018 573). Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/oc/2018/78/de> , pristup: 23.12.2021.

- Tierschutzgesetz. Preuzeto s: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2008/414/de> , pristup: 23.12.2021.

- Tier im Recht (TIR) je Zaklada za zaštitu životinja u pravu, sa sjedištem u Zürichu, koja se od 1996. godine zalaže za snažnu pravnu zaštitu životinja. Glavna svrha djelovanja TIR-a je kontinuirano poboljšanje odnosa čovjeka i životinje u pravnom, etičkom i društvenom smislu. Preuzeto s: <https://www.tierimrecht.org/en/> pristup: 23.12.2021.

- Unterschiedliche Strafen für Tierquälerei (Različite kazne za okrutnost prema životinjama) od 14.11.2019. Preuzeto s: <https://telebasel.ch/2019/11/14/unterschiedliche-strafen-fuer-tierquaelerei/?channel=105105> , pristup: 23.12.2021.

- Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019., članak 269.

- Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 41/2009.

- UN Convention on Animal Health and Protection (UNCAHP), Preuzeto s: <https://www.globalanimallaw.org/downloads/Folder-UNCAHP.pdf?m=1593419043&>, pristup: 04.12.2020.

- Commission Decision of 31 January 2018 on a Code of Conduct for the Members of the European Commission (2018/C 65/06), Official Journal of the European Union, C 65/7 od 21.2.2018. Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018D0221\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018D0221(02)) , pristup: 11.11.2021.

- European Code of Good Veterinary Practice. Preuzeto s: https://fve.org/cms/wp-content/uploads/FVE_Code_of_Conduct_2019_R1_WEB.pdf , pristup: 11.11.2021.

- https://fve.org/cms/wp-content/uploads/FVE_Code_of_Conduct_2019_R1_WEB.pdf , pristup: 11.11.2021.
- European Veterinary Act - Federations of Veterinarians of Europe, FVE/08/doc/009, Final, Adopted 7 June 2008. Preuzeto s: https://www.veterinaire.fr/fileadmin/cru-1633601728/user_upload/documents/outils-et-services/Index_juridique/Profession_veterinaire/fve_08_009_vetact.pdf , pristup: 11.11.2021.
- Statut Hrvatske veterinarske komore, Narodne novine 89/2016.
- Hrvatska veterinarska komora, Kodeks veterinarske etike, Zagreb, 2012. godine. Preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/akti/20120413-kodeks_veterinarske_etike.pdf , pristup: 07.11.2021.
- Hrvatska veterinarska komora, Kodeks dobre veterinarske prakse, Zagreb, 2012. godine. Preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/akti/20120413-kodeks_dobre_veterinarske_prakse.pdf , pristup: 07.11.2021.
- Pravilnik o časnom sudu i stegovnom postupku, preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/ostalo/skupstina2014/pravilnik_o_casnom_sudu.pdf , pristup: 11.11.2021.
- Pravilnik o časnom sudu i stegovnom postupku, članak 2. Preuzeto s: http://www.hvk.hr/hrv/ostalo/skupstina2014/pravilnik_o_casnom_sudu.pdf , pristup: 11.11.2021.
- Universal Declaration on Bioethics and Human Rights, članak 17., str. 5. Preuzeto s: https://www.aaas.org/sites/default/files/SRHRL/PDF/IHRDArticle15/Universal%20Declaration%20on%20Bioethics%20and%20Human%20Rights_Eng.pdf , 09.11.2021.

- Uredba (EU) 2019/6 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o veterinarsko-medicinskim proizvodima i stavljanju izvan snage Direktive 2001/82/EZ, Službeni list Europske unije, L 4/43, od 07.01.2019. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0006&from=EN> , pristup: 11.11.2021.

- Implementation of the new veterinary regulation (Regulation 2019/6). Preuzeto s: [http://www.hpra.ie/homepage/veterinary/regulatory-information/implementation-of-the-new-veterinary-regulation-\(regulation-2019-6\)](http://www.hpra.ie/homepage/veterinary/regulatory-information/implementation-of-the-new-veterinary-regulation-(regulation-2019-6)), pristup: 11.11.2021.

- Veterinary Medicines Regulation, Regulation (EU) 2019. Preuzeto s: <https://www.ema.europa.eu/en/veterinary-regulatory/overview/veterinary-medicines-regulation> , pristup: 11.11.2021.

- Uredba (EU) 2019/6 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o veterinarsko-medicinskim proizvodima i stavljanju izvan snage Direktive 2001/82/EZ, Službeni list Europske unije, L 4/43, od 07.01.2019. godine, Preambula, točka 6. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0006&from=EN> , pristup: 11.11.2021.

- Uredba (EU) 2019/6 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o veterinarsko-medicinskim proizvodima i stavljanju izvan snage Direktive 2001/82/EZ, Službeni list Europske unije, L 4/43, od 07.01.2019. godine, Preambula, točka 7. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0006&from=EN> , pristup: 11.11.2021.

- Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L

4/1, od 07.11.2019. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

- Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Preambula, točka 1.-37. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

- Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Članak 3. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

- Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L 4/1, od 07.11.2019. godine. Članak 3., stavak 2., točka a).Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

- Regulation (EU) 2019/4 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the manufacture, placing on the market and use of medicated feed, amending Regulation (EC) No 183/2005 of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/167/EEC, Official Journal of the European Union, L

4/1, od 07.11.2019. godine. Članak 16. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R0004> , pristup: 11.11.2021.

- Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama, pročišćeni tekst, Narodne novine 144/2013.

- Pravilnik o uvjetima i načinu lova, pročišćeni tekst, Narodne novine 62/2006

- Pravilnik o lovostaju, pročišćeni tekst, Narodne novine 67/2010.

- Pravilnik o športskom i rekreacijskom ribolovu na moru, pročišćeni tekst, Narodne novine 122/2017.

- Uredba (EZ) br. 66/2010 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. godine o znaku za okoliš EU-a, Službeni list Europske unije, 15/Sv. 016, L 027/1 od 25.11.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32010R0066&qid=1409301441635> , pristup: 15.11.2021.

- Uredba (EZ) br. 1221/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. godine o dobrovoljnom sudjelovanju organizacija u sustavu upravljanja okolišem i neovisnog ocjenjivanja Zajednice (EMAS) te stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 761/2001 i odluka Komisije 2001/681/EZ i 2006/193/EZ, Službeni list Europske unije, 13/Sv. 039, L 342/1, od 25.11.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1409301528219&uri=CELEX:32009R1221> , pristup: 15.11.2021.

- Regulation (EC) No 166/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 January 2006 concerning the establishment of a European Pollutant Release and Transfer Register and amending Council Directives 91/689/EEC and 96/61/EC (Text with EEA relevance), Official Journal of the European Union, L 33/1, 04.02.2006. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1409301543858&uri=CELEX:32006R0166> , pristup: 15.11.2021.

- Uredba (EZ) br. 401/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o Europskoj agenciji za okoliš i Europskoj informacijskoj i promatračkoj mreži za okoliš (Kodificirana verzija), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 012, L 126/13, od 23.04.2009. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1409301580763&uri=CELEX:32009R0401> , pristup: 15.11.2021.
- Uredba (EU) 2016/1628 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. rujna 2016. o zahtjevima koji se odnose na ograničenja emisija plinovitih i krutih onečišćujućih tvari i homologaciju tipa za motore s unutarnjim izgaranjem za necestovne pokretne strojeve, o izmjeni uredbi (EU) br. 1024/2012 i (EU) br. 167/2013 te o izmjeni i stavljanju izvan snage Direktive 97/68/EZ (Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, L 252/53, od 16.9.2016. godine. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32016R1628> pristup: 15.11.2021.
- Convention on the protection of the Mediterranean Sea against pollution (Barcelona Convention), Official Journal L 240 , 19/09/1977 P. 0003 - 0011. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A21976A0216%2801%29> , pristup: 15.11.2021.
- Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja, Narodne novine 8/2012.
- Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law (ETS No. 172), Strasbourg, 04.11.1998., Article 2 – Intentional offences (članak 2. Namjerna kaznena djela). Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007f3f4> , pristup: 18.11.2021.
- Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law (ETS No. 172), Strasbourg, 04.11.1998. Preuzeto s: <https://rm.coe.int/168007f3f4> , pristup: 18.11.2021.

- Konvencija o zaštiti okoliša putem Kaznenog prava. Preuzeto s: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=172> , pristup: 18.11.2021.
- Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava ((Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 14, L 328/28, članak 3. Kaznena djela, Države članice osiguravaju da sljedeće radnje predstavljaju kazneno djelo ako se počine protuzakonito i namjerno ili barem iz krajnje nepažnje; (h) svako ponašanje koje uzrokuje značajno narušavanje staništa unutar zaštićenog područja. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008L0099> , pristup: 19.11.2021.
- Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 14, L 328/28, članak 3., točka (g). Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008L0099> , pristup: 20.11.2021.
- Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (Tekst značajan za EGP), Službeni list Europske unije, 15/Sv. 14, L 328/28, članak 3. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008L0099> , pristup: 20.11.2021.
- Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama, Narodne novine, 144/2013.
- Protokol o biološkoj sigurnosti (Kartagenski protokol) uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti, L 201/, od 25.6.2002. godine, članak 25. (Protuzakoniti prekogranični prijenos). Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX%3A32002D0628>, pristup: 21.11.2021.
- Konvencija o biološkoj raznolikosti (Convention on Biological Diversity – CBD). Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> , pristup: 21.11.2021.

INTERNET POVEZNICE I OSTALA LITERATURA

- Pitagora <http://www.globalmediaplanet.info/najbolji-govor-ikad/> , pristup: 11.08.2021.
- The Man Who Made Us Feel for the Animals. <https://www.nytimes.com/2020/09/16/books/review/a-traitor-to-his-species-henry-bergh-ernest-freeberg.html> , pristup: 13.08.2021.
- Tomaselli, P.M., Overview of International Comparative Animal Cruelty Laws. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/overview-international-comparative-animal-cruelty-laws> , pristup: 15.08.2021.
- Magna Carta 1215. Preuzeto s: <https://www.bl.uk/collection-items/magna-carta-1215> , pristup: 15.08.2021.
- Životinja. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67785> , pristup: 15.08.2021.
- Klimatske promjene i globalno zagrijavanje <https://climate.nasa.gov/resources/global-warming-vs-climate-change/> , pristup: 15.09.2021.
- Richard Ryder <https://philpapers.org/rec/RYDSPA> , pristup: 10.08.2021.
- Gianni Vattimo <https://iep.utm.edu/vattimo/> ; <http://www.asia.it/adon.pl?act=doc&doc=2445>,: pristup: 10.08.2021.
- Mary Midgley <https://www.routledge.com/authors/i14062-mary-midgley> , pristup: 10.08.2021.
- Peter Singer, <https://egs.edu/biography/peter-singer/> , pristup: 16.12.2021.
- Peter Singer. Preuzeto s: <https://petersinger.info/> , pristup: 16.12.2021.

- Berggruen Prize for Philosophy and Culture (Berggruenova nagrada za filozofiju i kulturu) <https://ops.its.sfu.ca/Home/OpportunityDetails?opportunityId=352> , pristup: 16.12.2021.
- <https://www.berggruen.org/news/annual-berggruen-prize-for-philosophy-culture-awarded-to-public-philosopher-peter-singer/> , pristup: 16.12.2021.
- Laura Moretti <https://www.all-creatures.org/articles/ar-even-laura-moretti-interview.html> , pristup: 16.12.2021.
- The Animals Voice, <https://animalsvoice.com/category/exclusive-content/moretti/> , pristup: 16.12.2021.
- The Animals Voice <https://animalsvoice.com/author/magazine/> ; pristup: 16.12.2021.
- <https://animalsvoice.com/> , pristup: 16.12.2021.
- <https://www.cultureandanimals.org/about/tom-regan/> , pristup: 16.12.2021.
- Tom Regan, <https://www.cultureandanimals.org/about/tom-regan/> , pristup: 16.12.2021.
- Tom Regan, <https://www.cultureandanimals.org/about/tom-regan/> , pristup: 16.12.2021.
- Intervju sa Tom Reganom, <https://www.vegansociety.com/news/blog/tom-regan-philosopher-and-animal-rights-pioneer-1938-2017> , pristup: 16.12.2021.
- Toma Akvinski. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61654> , pristup: 17.12.2021.
- ENCYCLICAL LETTER LAUDATO SI' OF THE HOLY FATHER FRANCIS ON CARE FOR OUR COMMON HOME (Enciklika papa Franje o okolišu).

Preuzeto s: https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html , pristup: 21.03.2022.

- Pope Francis's Unreserved Embrace of Animal Protection. <https://blog.humanesociety.org/2015/06/pope-encyclical-embraces-animal-protection.html>

- Ascendancy of Akkad (Uspón Akada) i Ur-Nammu. <https://www.britannica.com/place/Mesopotamia-historical-region-Asia/Ascendancy-of-Akkad> , <https://www.worldhistory.org/Ur-Nammu/> , pristup: 07.07.2021.

- Ascendancy of Akkad (Uspón Akada) i Lipit-Ishtar. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/place/Mesopotamia-historical-region-Asia/Ascendancy-of-Akkad> , pristup: 07.07.2021.

- Lipit-Ishtar. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Lipit-Ishtar> , pristup: 07.07.2021.

- Hittite. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/topic/Hittite> , pristup: 08.07.2021.

- Hetiti – zaboravljeno carstvo na pograničju Azije i Europe. Preuzeto s: <https://povijest.hr/drustvo/narodi/hetiti-zaboravljeno-carstvo-na-pogranicju-azije-i-europe/> , pristup: 08.07.2021.

- The Code of the Nesilim Preuzeto s: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/1650nesilim.asp> , pristup: 08.07.2021.

- Ancient History Sourcebook: The Code of the Nesilim, c. 1650-1500 BCE. Preuzeto s: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/1650nesilim.asp> , pristup: 08.07.2021.

- The Pravda Rus'skaia, The Expanded Redaction, Translated by Daniel H. Kaiser. Preuzeto s: <http://web.grinnell.edu/individuals/kaiser/exrp.html> , pristup: 09.07.2021.

- Constitutio Criminalis Carolina (1532) [Excerpts]. Preuzeto s: <https://pages.uoregon.edu/dluebke/Witches442/ConstitutioCriminalis.html> , pristup: 09.07.2021.
- Medieval Sourcebook: Einhard: The Life of Charlemagne. Preuzeto s: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/einhard.asp> , pristup: 09.07.2021.
- Legal Analysis and the History of Early Russian Law, Oswald P. Backus III, Published online by Cambridge University Press: 27. January, 2017. Preuzeto s: <https://www.cambridge.org/core/journals/slavic-review/article/legal-analysis-and-the-history-of-early-russian-law/BCA4E91E9C4CA162D7D0185E41299EE6> , pristup: 09.07.2021.
- 11th Century Russia. Preuzeto s: <https://rusmania.com/history-of-russia/11th-century> , pristup: 09.07.2021.
- Vladimir II. Vsevolodovič Monomah. Preuzeto s: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65027> , pristup: 09.07.2021.
- Ruska pravda. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=53760> , pristup: 09.07.2021.
- Carolina. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=10847> , pristup: 09.07.2021.
- Constitutio Criminalis Carolina. Preuzetos: https://en.wikipedia.org/wiki/Constitutio_Criminalis_Carolina , pristup: 09.07.2021.
- Constitutio Criminalis Carolina (1532) [Excerpts]. Preuzeto s: <https://pages.uoregon.edu/dluebke/Witches442/ConstitutioCriminalis.html> , pristup: 09.07.2021.

- Massachusetts Bay Colony. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/place/Massachusetts-Bay-Colony> , pristup: 15.07.2021.
- Shultz, W. J., The Humane Movement in the United States, 1910 - 1922, Dissertation, Columbia University, New York, 1924., str. 12. Preuzeto s: <https://www.wellbeingintlstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=smaobg>
- Nathaniel Ward. The Body of Liberties <https://www.mass.gov/service-details/massachusetts-body-of-liberties> , pristup: 15.07.2021.
- Massachusetts Body of Liberties, December 1641. https://archive.csac.history.wisc.edu/6_Massachusetts_Body_of_Liberties.pdf , pristup: 15.07.2021.
- Records and Files of the Quarterly Courts of Essex County Massachusetts, Preuzeto s: <http://saalem.lib.virginia.edu/Essex/vol2/index/essvol2A.html> , pristup: 18.07.2021.
- New Hampshire Revised Statutes 1843: Offences Against Chastity, Decency and Morality, <https://www.animallaw.info/statute/new-hampshire-revised-statutes-1843-offences-against-chastity-decency-and-morality> , pristup: 19.07.2021.
- Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.rspca.org.uk/> , pristup: 19.07.2021.
- American Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.asPCA.org/> , pristup: 19.07.2021.
- Henry Bergh, Founder of ASPCA, born 1813., <https://todayinconservation.com/2018/07/august-29-henry-bergh-founder-of-aspca-born-1813/> , pristup: 19.07.2021.

- American Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.asPCA.org/> ; <https://www.asPCA.org/about-us/history-of-the-asPCA> , pristup: 19.07.2021.
- Henry Bergh, Founder of ASPCA. Preuzeto s: <http://todayinconservation.com/2018/07/august-29-henry-bergh-founder-of-asPCA-born-1813/> , pristup: 19.07.2021.
- Broadway, &c., Stage Company v. The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/case/broadway-c-stage-company-v-american-society-prevention-cruelty-animals> , pristup: 22.07.2021.
- The Evolving Legal Status of Chimpanzees, Comments from Jane Goodall, Dr. Roger Fouts, Steven Wise and David Favre , Animal Law Review at Lewis & Clark Law School , 9 Animal L. 1, 2002., preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/evolving-legal-status-chimpanzees-comments-jane-goodall-dr-roger-fouts-steven-wise-and-david> , pristup: 22.07.2021.
- George Thorndike Angell. <https://www.mspca.org/who-we-are/history/george-thorndike-angell/> , pristup: 22.07.2021.
- Massachusetts Society for the Prevention of Cruelty to Animals (MSPSA), <https://www.mspca.org/> , pristup; 22.07.2021.
- Social Activism in the Archives. <https://www.archivespublichistory.org/?p=2300> , pristup: 22.07.2021.
- Historical Timeline. <https://www.mspca.org/who-we-are/history/historical-timeline/> , pristup: 22.07.2021.
- A Review: The Twenty- Eight Hour Law and Its Enforcement, Animal Welfare Institute,

<https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/20TwentyEightHourLawReport.pdf>, pristup: 23.07.2021.

- A Review: The Twenty - Eight Hour Law and Its Enforcement, Animal welfare Institut, str.12. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/20TwentyEightHourLawReport.pdf>, pristup: 23.07.2021.

- Legal Protections for Farm Animals at Slaughter, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf>, 23.07.2021.

- Legal Protections for Farm Animals at Slaughter, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf>, pristup: 03.07.2021.

- Metoda ubijanja životinja za židovski i islamski ritual. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf>, pristup: 23.07.2021.

- Legal Protection for Farm Animals at Slaughter, Enforcement of State Laws, Animal Welfare Institute, str. 10. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/fa-legalprotectionsatslaughter-12262013.pdf>, pristup: 23.07.2021.

- Favre, D., Brief Summary of the US Animal Welfare Act, Michigan State University College of Law. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/brief-summary-us-animal-welfare-act>, pristup: 23.07.2021.

- Štakor, rat (genus Rattus), <https://www.britannica.com/animal/rat>, pristup: 23.07.2021.

- Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA), Kraljevsko društvo za prevenciju okrutnosti nad životinjama. Prema: <https://www.rspca.org.uk/> , pristup: 24.07.2021.
- Richard Martin. Preuzeto s: <http://www.animaethics.org.uk/richard-martin.html> , pristup: 25.07.2021.
- Animal Welfare. <https://www.politics.co.uk/reference/animal-welfare/> , pristup: 25.07.2021.
- The Development of the Anti-Cruelty Laws During the 1800's. <https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#The%20British%20Set%20the%20Stage> , pristup: 24.07.2021.
- Edward W. Davis et al. v. The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals et al. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/development-anti-cruelty-laws-during-1800s#The%20British%20Set%20the%20Stage> , pristup: 24.07.2021.
- Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Preuzeto s: <https://www.rspca.org.uk/> , pristup: 25.07.2021.
- Reverend Arthur Broome Founder of RSPCA (Part One). <https://animalsmattertogod.com/2012/06/16/reverend-arthur-broome-founder-of-rspca-part-one/> , pristup: 25.07.2021.
- The History of the RSPCA. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/history-rspca> , pristup: 25.07.2021.
- National Society for the Prevention of Cruelty to Children (Nacionalno društvo za prevenciju okrutnosti nad djecom), NPSCC, <https://www.nspcc.org.uk/about-us/> , pristup: 25.07.2021.

- Benjamin Waugh. Preuzeto s: <https://www.npg.org.uk/collections/search/person/mp04733/benjamin-waugh> , pristup: 25.07.2021.
- Hamilton, Susan, On the Cruelty to Animals Act, 15 August 1876., preuzeto s: http://www.branchcollective.org/?ps_articles=susan-hamilton-on-the-cruelty-to-animals-act-15-august-1876 , pristup: 25.07.2021.
- Protection of Animals Act 1911. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27> , pristup: 25.07.2021.
- Francis William Rogers Brambell. Preuzeto s: <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rsbm.1973.0006> , pristup: 25.07.2021.
- The Five Freedom for Animals. Preuzeto sa: <https://www.animalhumanesociety.org/health/five-freedoms-animals> ; https://www.canr.msu.edu/news/an_animal_welfare_history_lesson_on_the_five_freedoms , pristup: 25.07.2021.
- Dobrobit i zaštita životinja: Zakonodavstvo EU-a. Preuzeto s: <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200624STO81911/dobrobit-i-zastita-zivotinja-zakonodavstvo-eu-a> , pristup: 04.08.2021.
- Tomaselli, P.M., Overview of International Comparative Animal Cruelty Laws, Michigan State University College of Law, 2003. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/overview-international-comparative-animal-cruelty-laws>, pristup: 04.08.2021.;
- Tomaselli, P.M., Detailed Discussion of International Comparative Animal Cruelty Laws, Michigan State University College of Law, 2003. Preuzeto s: <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws> , pristup: 04.08.2021.

- Leonardo da Vinci, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36051> , pristup: 06.09.2021.
- Leonardo da Vinci. Preuzeto s: <http://www.humanedecisions.com/leonardo-da-vinci-a-15th-century-animal-rights-activist-and-vegetarian/> , pristup: 06.09.2021.
- Leonardo da Vinci. Preuzeto s: <https://meatyourfuture.com/2019/04/leonardodavinci/> , pristup: 06.09.2021.
- Leonardo da Vinci. Preuzeto s: <https://www.edgarsmission.org.au/quotes/the-time-will-come-when-men-such-as-i-will-look-upon-the-murder-of-animals-as-they-now-look-upon-the-murder-of-men-leonardo-da-vinci/> , pristup: 06.09.2021.
- Voltaire. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Voltaire> , pristup: 26.07.2021.
- 10 Things You Should Know About Voltaire. Preuzeto s: <https://www.history.com/news/10-things-you-should-know-about-voltaire> , pristup: 26.07.2021.
- Voltaire. Preuzeto s: <https://www.dailysmscollection.in/2019/04/voltaire-quotes-in-english-2019.html> , pristup: 26.07.2021.
- Voltaire - Quotes. <https://etc.bdir.in/quotes/view/MzIzMTc> ; pristup: 26.07.2021.
- This passage does not have an argument 3 animals have. <https://www.coursehero.com/file/p2r89uv/This-passage-does-not-have-an-argument-3-Animals-have-these-advantages-over-men/> , pristup: 26.07.2021.
- 75 najboljih fraza Voltairea. Preuzeto s: <https://nsp-ie.org/frases-voltaire-3631> , pristup: 26.07.2021.

- Immanuel Kant. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Immanuel-Kant> , pristup: 26.07.2021.
- Prava životinja. Preuzeto s: <https://www.csus.edu/indiv/g/gaskilld/ethics/animal%20rights.htm> , pristup: 26.07.2021.
- Immanuel Kant - Quotes. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/13607-he-who-is-cruel-to-animals-becomes-hard-also-in> , pristup: 27.07.2021.
- Alexander Pope. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Alexander-Pope-English-author> , pristup: 27. 07.2021.
- Benthan, J., An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, Copyright © Jonathan Bennett 2017. Preuzeto s: <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/bentham1780.pdf> , pristup: 27.07.2021.
- Henry David Thoreau - Quotes. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/11352-one-farmer-says-to-me-you-cannot-live-on-vegetable> , pristup: 27.07.2021.
- Citati Thoreaua. Preuzeti s: https://www.azquotes.com/author/14637-Henry_David_Thoreau/tag/eye, pristup: 27.07.2021.
- Henry David Thoreau Advocated „Leaving Off Eating Animals“. <http://www.humanedecisions.com/henry-david-thoreau-advocated-leaving-off-eating-animals/> , pristup: 27.07.2021.
- Animal Ethics - Utilitarianism. Preuzeto s: <https://www.animal-ethics.org/ethics-animals-section/ethical-theories-nonhuman-animals/utilitarianism/> , pristup: 27.07.2021.
- Mark Twain. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/biography/Mark-Twain> , pristup: 02.08.2021.

- Mark Twain. Quotes. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/12855-of-all-the-animals-man-is-the-only-one-that> , pristup: 02.08.2021.

- Animal Rights: A History Mark Twain. Preuzeto s: <http://thinkdifferentlyaboutsheep.weebly.com/animal-rights-a-history-mark-twain.html> , pristup: 02.08.2021.

- Twain, M., What is Man, Book Tree, preuzeto s: https://openlibrary.org/publishers/Book_Tree , pristup: 02.08.2021.

- Mark Twain, Devoted Animal Advocate. Preuzeto s: <https://www.humanedecisions.com/mark-twain-devoted-animal-advocate/> , pristup: 02.08.2021.

- Mark Twain, Devoted Animal Advocate. Preuzeto s: <https://www.humanedecisions.com/mark-twain-devoted-animal-advocate/> , pristup: 02.08.2021.

- Twain - citati. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/668287-the-more-i-learn-about-people-the-more-i-like> , pristup: 02.08.2021.

- India and Pakistan win independence - HISTORY. Preuzeto s: <https://www.history.com/this-day-in-history/india-and-pakistan-win-independence> , pristup: 03.08.2021.

- Mahatma Gandhi - Quotes. Preuzeto s: <https://www.goodreads.com/quotes/340-the-greatness-of-a-nation-and-its-moral-progress-can>, pristup: 03.08.2021.

- Jinizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29176> , pristup: 03.08.2021.

- Krishnananda, S., The Divine Life Society, To Thine Own Self Be True, Chapter 7: The Doctrine of the Bhagavad Gita. Preuzeto s: https://www.swami-krishnananda.org/true/true_7.html , pristup: 03.08.2021.

- Riječ Sāṅkhya potječe iz korijena Sāṅ , što znači „potpuna“, i khyā , što znači „znati“. Dakle, Sāṅkhya znači „potpuno analitičko znanje o nečemu“. Preuzeto s: <https://www.holy-bhagavad-gita.org/chapter/2/verse/39> , pristup: 03.08.2021.

- Pitagora. Preuzeto s: <http://www.globalmediaplanet.info/najbolji-govor-ikad/> , pristup: 03.08.2021.

- Sokrat, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57022> ; , pristup: 06.09.2021.

- Sokrat. Preuzeto s: <https://najboljicitati.com/sokrat/> , pristup: 06.09.2021.

- <http://www.globalmediaplanet.info/najbolji-govor-ikad/> , pristup: 03.08.2021.

- <https://www.peta.org.uk/blog/16-quotes-from-famous-thinkers-who-got-it-right-about-animals/> , pristup: 03.08.2021.

- <https://blagamisterije.com/kralj-zvonimir-progonio-je-zle-i-pomagao-dobrima-i-prema-legendi-umiruci-izrekao-kletvu-koja-i-danas-izaziva-kontroverze/16316/> , pristup: 06.09.2021.

- Zagreb. Prema: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=66685> , pristup: 06.09.2021.

- International League for Animal Rights - ILAR. Preuzeto s: <https://uia.org/s/or/en/1100037211> , pristup: 09.09.2021.

- UNESCO - The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu). Preuzeto s: <https://whc.unesco.org/> , pristup: 09.09.2021.

- UNESCO. <https://en.unesco.org/> , pristup: 09.09.2021.

- UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://www.un.org/youthenvoy/2013/08/unesco-united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization/> , pristup: 09.09.2021.

- Ovo vjerojatno niste znali: Nekoliko činjenica o usponima i padovima mačke kroz povijest. <https://www.index.hr/ljubimci/clanak/Ovo-vjerojatno-niste-znali-Nekoliko-cinjenica-o-usponima-i-padovima-macke-kroz-povijest/715979.aspx> , pristup: 11.09.2021.

- Hordašenje. Prema: <http://www.sloboda-za-zivotinje.org/udruzenje/price-sa-terena/599-hordasenje-je-psihijatrijsko-oboljenje-i-oblik-zlostavljanja-zivotinja.html> , pristup: 11.09.2021.

- Lovačke laži. <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=330> , pristup: 11.09.2021.

- Genocid. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=21633> , pristup: 11.09.2021.

- Henry Bergh i organizacija. Prezeto s: <https://www.aspca.org/about-us/history-of-the-aspca> , pristup: 12.09.2021.

- Školstvo u Nizozemskoj. Preuzeto s: <https://www.nationaleonderwijsgids.nl/basisonderwijs/paginas/wat-is-basisonderwijs.html> ; pristup: 12.09.2021.

- <https://tweetaligekids.nl/> ; pristup: 12.09.2021.

- Jonge Kind, Taalontwikkeling <https://www.hco.nl/thema/jonge-kind/taal-nt2/> , pristup: 12.09.2021.

- World Animal Protection. Preuzeto s: https://www.worldanimalprotection.org/change?gclid=Cj0KCQjwkIGKBhCxARIsAINMi oJI0R11qc-NtqrZfOxRzq2UnFDIOeAYsI0WJlkymECCI6zzjOIssZEaAqbXEALw_wcB , pristup: 15.09.2021.

- Svjetska organizacija za zdravlje životinja (World Organisation for Animal Health - OIE). Preuzeto s: <https://www.oie.int/en/home/> , pristup: 15.09.2021.

- Federacija veterinara Europe. Preuzeto s: <https://fve.org/> , pristup: 15.09.2021.

- Council Conclusions on a Universal Declaration on Animal Welfare 2934th AGRICULTURE and FISHERIES Council meeting Brussels, 23 March 2009. Preuzeto s: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/agricult/106877.pdf , pristup: 15.09.2021.

- Pet sloboda. Prema: <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rsbm.1973.0006> ; pristup: 16.09.2021.

- The Five Freedoms for animals. <https://www.animalhumanesociety.org/health/five-freedoms-animals> ; pristup: 16.09.2021.

- https://www.canr.msu.edu/news/an_animal_welfare_history_lesson_on_the_five_freedoms , pristup: 16.09.2021.

- Više o eutanaziji u državama Europe vidi na: <https://ednh.news/euthanasia-where-its-legal-in-europe-2/> , pristup: 16.09.2021.

- World Wildlife Fund (WWF) Preuzeto s: <https://www.worldwildlife.org/> , pristup: 22.09.2021.

- Wetlands International Prema: <https://www.wetlands.org/about-us/> , pristup: 22.09.2021.

- Park prirode Lonjsko. Prema: <https://pp-lonjsko-polje.hr/vrijednosti-parka/> , pristup: 22.09.2021.
- Kopački rit. Prema: <https://pp-kopacki-rit.hr/poplavno-podrucje/> ; <https://pp-kopacki-rit.hr/zivotinjski-svijet/> , pristup: 22.09.2021.
- Dolina rijeke Neretve. Prema: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-vlaznim-podrucjima-ramsarska-konvencija/1143> ; pristup: 22.09.2021.
- <https://www.livecamcroatia.com/hr/blog/delta-neretve-zlatna-dolina-hrvatske/>; pristup: 22.09.2021.
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Delta_Neretve , pristup: 22.09.2021.
- Ribnjaci Crna Mlaka Prema <https://zeleni-prsten.hr/web/crna-mlaka-2/> ; <http://www.visitzagrebcounty.hr/mjesta/jastrebarsko/crna-mlaka/> , pristup: 22.09.2021.
- Park prirode Vransko jezero. Prema: <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/o-rezervatu/> ; pristup: 22.09.2021.
- Konvencija o vlažnim područjima (Ramsarska konvencija). <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-vlaznim-podrucjima-ramsarska-konvencija/1143> , pristup: 22.09.2021.
- Limnologija. Prema: <https://jezikoslovac.com/word/5j8c> , pristup: 22.09.2021.
- Ilegalna trgovina divljim vrstama. Preuzeto s: <http://www.haop.hr/index.php/hr/tematska-podrucja/prirodne-vrijednosti-stanje-i-ocuvanje/planovi-upravljanja-i-mjere-ocuvanja-20> ;
- The value of animal migration, Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals, preuzeto s: <https://www.cms.int/en/node/3912> , pristup: 29.09.2021.

- Ptica petrel. Preuzeto s: <https://bs.petmypet.ru/3423-petrel-bird-description-features-species-lifestyle-an.html> , pristup: 29.09.2021.

- https://hr.wikipedia.org/wiki/Veliki_burnjak , pristup: 29.09.2021.

- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zovoji> , pristup: 29.09.2021.

- Agenda 21. Prema: <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> , pristup: 01.10.2021.

- Tekst Agende 21. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> , pristup: 01.10.2021.

- Animal Welfare in the European Union, Study for the Peti Committee, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU\(2017\)583114_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU(2017)583114_EN.pdf) , pristup: 13.10.2021.

- Živi modificirani organizam. Preuzeto s: <https://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf> , pristup: 03.10.2021.

- Animal Aid, Fighting Animal Abuse & Promoting a Cruelty-free Lifestyle, preuzeto s: <https://www.animalaid.org.uk/> , pristup: 06.10.2021.

- Animals used for scientific purposes - EU activities to advance alternatives, preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/3r/activities_en.htm , pristup: 09.10.2021.

- Analysis of national legislation related to the keeping and sale of exotic pets in Europe. Vidjeti na: <https://www.eurogroupforanimals.org/files/eurogroupforanimals/2020-03/Eurogroup-for-Animals-Exotic-Pet-Report-FINAL.pdf> , pristup: 10.10.2021.

- Animals used for scientific purposes, preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/index_en.htm , pristup: 16.10.2021.
- The „Three Rs“ - Replacement, Reduction and Refinement (zamijeniti, smanjiti i poboljšati). Preuzeto s: https://ec.europa.eu/environment/chemicals/lab_animals/3r/alternative_en.htm , pristup: 16.10.2021.
- Svjetska organizacija za zdravlje životinja (World Organisation for Animals Health - OIE). Preuzeto s: <https://www.oie.int/en/home/> , pristup: 17.10.2021.
- Animals in Europe - Issue n°24 — January 2012, Eurogroup for Animals, od 31.12.2012. godine, preuzeto s: <https://www.fao.org/ag/againfo/themes/animal-welfare/news-detail/fr/c/121871/> , pristup: 17.10.2021.
- Strana vrsta. Preuzeto s: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/prirodne-vrijednosti-stanje-i-ocuvanje/ugrozenost-vrsta-i-stanista/strane-vrste/o> , pristup: 22.10.2021.
- Invazivne strane vrste. Preuzeto s: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/prirodne-vrijednosti-stanje-i-ocuvanje/ugrozenost-vrsta-i-stanista/strane-vrste/o> , pristup: 22.10.2021.
- Natura 2000. Preuzeto s: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-zastitu-prirode-1180/ekoloska-mreza-natura-2000/ekoloska-mreza-natura-2000-u-republici-hrvatskoj/1211> , pristup: 24.10.2021.
- Van Hoecke, M., Methodology of Comparative Legal Research, Law and Method, Queen Mary, University of London, 2015.
- Kraljevsko društvo za zaštitu životinja (Royal Society for the Protection of Animals). Preuzeto s: <https://www.rspca.org.uk/> , pristup: 09.12.2021.

- A Review: The Twenty-Eight Hour Law and Its Enforcement, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/sites/default/files/uploads/documents/20TwentyEightHourLawReport.pdf>, pristup: 10.12.2021.
- Animals in Laboratories, Animal Welfare Institute. Preuzeto s: <https://awionline.org/content/animals-laboratories>, pristup: 10.12.2021.
- USFWS Enforces MBTA Against Wind Power For Second Time, by Gordon R. Smith on January 9, 2015. Preuzeto s: <https://www.verrill-law.com/environmental-and-energy-law-update/usfws-enforces-mbta-against-wind-power-for-second-time>, pristup: 12.12.2021.
- A Report by the Foundation for the Animal in the Law, CH-Berne/Zurich, elaborated by Antoine F. Goetschel, JD, Director and Attorney-at-Law, Zurich, Switzerland, February 10, 2002. Preuzeto s: https://tierimrecht.org/documents/1841/animal_welfare.pdf, pristup: 23.12.2021.
- Referendumsko glasovanje. Prema: Die Bundesversammlung — Das Schweizer Parlament. Preuzeto s: <https://www.parlament.ch/de/%C3%BCber-das-parlament/parlamentsportraet/stellung-der-bundesversammlung/das-volk-und-die-bundesversammlung/referenden>, pristup: 23.12.2021.
- A Report by the Foundation for the Animal in the Law, CH-Berne/Zurich, elaborated by Antoine F. Goetschel, JD, Director and Attorney-at-Law, Animal Welfare Legislation in Switzerland, str. 6. Preuzeto s: https://tierimrecht.org/documents/1841/animal_welfare.pdf, pristup: 23.12.2021.
- A Report by the Foundation for the Animal in the Law, CH-Berne/Zurich, elaborated by Antoine F. Goetschel, JD, Director and Attorney-at-Law, Animal Welfare

Legislation in Switzerland, str. 7-8. Preuzeto s: https://tierimrecht.org/documents/1841/animal_welfare.pdf , pristup: 23.12.2021.

- Schweizer Bauer, Strengere Strafen für Tierquäler, 22.11.2018. Preuzeto s: <https://www.schweizerbauer.ch/tiere/tiergesundheit/strengere-straften-fuer-tierquaeler/> , pristup: 23.12.2021.

- ORCA, preuzeto s: <https://orca.rs/o-nama/> ; <https://orca.rs/dostignuca/> i <https://orca.rs/aktivnosti/>, pristup: 10.01.2022.

- Levijatan, preuzeto s: <https://levijatan.org/> , pristup: 10.01.2022.

- Hordašenje. Prema: <http://www.sloboda-za-zivotinje.org/udruzenje/price-sa-terena/599-hordasenje-je-psihijatrijsko-obiljenje-i-oblik-zlostavljanja-zivotinja.html> , pristup: 04.12.2020.

- Animal Hoarding. Anxiety & Depression. Association of America. Preuzeto s: <https://adaa.org/understanding-anxiety/obsessive-compulsive-disorder-ocd/hoarding-basics/animal-hoarding> , pristup: 04.12.2020.

- People Who Hoard Animals. Psychiatric Times, Vol 17, No 4, Volume 17, Issue 4, Randy Frost. Preuzeto s: <https://www.psychiatrictimes.com/view/people-who-hoard-animals> , , pristup: 04.12.2020.

- Animal hoarding is its own mental disorder, study argues. Science. Preuzeto s: <https://www.sciencemag.org/news/2017/09/animal-hoarding-its-own-mental-disorder-study-argues> , pristup: 04.12.2020.

- New Research: Is Animal Hoarding a Distinct Mental Disorder? Preuzeto s: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/animal-hoarding-distinct-disorder-180964952/> , pristup: 04.12.2020.

- Animal Hoarding Disorder: A new psychopathology? Psychiatry Research, Volume 258, December 2017, Pages 221-225. Preuzeto s:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165178117301518> , pristup: 04.12.2020.

- Primjer seksualnog zlostavljanja. Prema: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/na-sudenju-poduzetniku-za-seksualno-zlostavljanje-pasa-nalozeno-psihijatrijsko-vjestacenje-kako-bi-se-utvrdila-njegova-raspravna-sposobnost-9400271> , pristup: 04.12.2020. godine.;

- Prijatelji životinja o crkvenjaku koji je silovao psa: Kazna treba biti puno veća - Ivor Ivanišević, zaposlenik Europskog parlamenta nepravomoćno osuđen na godinu dana zatvora zbog višegodišnjeg silovanja pasa. Prema: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/prijatelji-zivotinja-o-crkvenjaku-koji-je-silovao-psa-kazna-treba-bit-puno-veca/2303643.aspx> , pristup: 01.11.2021.

- Što napraviti ako su mačka ili pas progutali otrov. Donosimo i vodič koja hrana, biljke, ali i ljudski lijekovi mogu biti kobni za vašeg ljubimca. Preuzeto s: <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/evo-sto-napraviti-ako-su-macka-ili-pas-progutali-otrov-donosimo-i-vodic-koja-hrana-biljke-ali-i-ljudski-lijekovi-mogu-bit-kobni-za-vaseg-ljubimca-1020713> , pristup: 04.12.2020.

- Zaustavimo trovanje životinja! Preuzeto s: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=2329> , pristup: 04.12.2020.

- Trovanje antifrizom. Preuzeto s: <https://burza.com.hr/portal/trovanje-antifrizom/7283> , pristup: 04.12.2020.

- New Frontiers in Animal Research of Psychiatric Illness. Preuzeto s: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3337084/> , pristup: 04.12.2020.

- Many animals can become mental ill. Preuzeto s: <http://www.bbc.co.uk/earth/story/20150909-many-animals-can-become-mentally-ill> , pristup: 04.12.2020.

- Animal psychopathology. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Animal_psychopathology , pristup: 04.12.2020.
- 15 Things to Know About Mental Disorders in Animals. Preuzeto s: <https://www.onlinepsychologydegree.info/lists/information-mental-disorders-in-animals/> , pristup: 04.12.2020.
- Psychological Disorders in Animals: A Review of What We Know. Preuzeto s: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/animal-emotions/201509/psychological-disorders-in-animals-review-what-we-know> , pristup: 04.12.2020.
- Registar zlostavljača životinja postoji u nekim državama u SAD-u, poput primjerice New Yorka (Animal Abuse Registration Act od 2014. godine). Preuzeto s: <https://www1.nyc.gov/site/doh/health/health-topics/animal-abuse-registry.page> , pristup: 01.12.2021.
- Tennessee (Animal Abuse Registry - 2016. godine). Preuzeto s: <https://www.tn.gov/tbi/tennessee-animal-abuse-registry.html> , pristup: 01.12.2021.
- Michigan (Loganov zakon - 2021. godine). Preuzeto s: <https://hr.myhappypetshop.com/21493-logans-law-will-mandate-animal-abusers-registry-tougher-penalties#DN9UP2DGVQ> , pristup: 01.12.2021.
- Registar zlostavljača. Prema: <https://www.aspca.org/about-us/aspca-policy-and-position-statements/position-statement-animal-abuser-registries> , pristup: 01.12.2021.
- Sklonište za nezbrinute životinje Grada Zagreba - Dumovec. Prema: <http://www.azilzagreb.com/informacije-o-sklonistu-dumovec> , pristup: 01.12.2021.
- <http://www.azilzagreb.com/> , pristup: 01.12.2021.
- Krvave borbe pasa u Zagrebu. Preuzeto s: <https://www.zagreb.info/crna-kronika/krvave-borbe-pasa-u-zagrebu-u-morbidno-zlostavljanje-umijesani-i-poznati-hrvati-foto/89259/> , pristup: 08.12.2020.

- <https://100posto.jutarnji.hr/news/ceste-su-i-znamo-lokacije-osim-kriminalaca-prica-se-da-ih-obojavaju-politicari-i-nogometasi-kad-pas-izgubi-a-rane-su-veliki-trosak-ostave-ga-da-umre1.html> , pristup: 08.12.2020.
- Uzgajao pse za borbe i trenirao ih mučenjem. Preuzeto s: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/uzgajao-pse-za-borbe-i-trenirao-ih-mucenjem-20110603> , pristup: 08.12.2020.
- Federation of Veterinarians of Europe (FVE). Preuzeto s: <https://www.rcvs.org.uk/who-we-are/officer-team/federation-of-veterinarians-of-europe-fve/> ; <https://fve.org/> , pristup: 11.11.2021.
- Neuobičajena optužnica: prvi veterinar optužen za nesavjesno liječenje. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/neuobicajena-optuznica-prvi-veterinar-optuzen-za-nesavjesno-lijecenje-splicaninu-prijeti-kazna-do-godine-zatvora-jer-je-nemarom-ubio-buldog-a-sonnyja-6952344> , pristup: 11.11.2021.
- Pristup Jedno zdravlje. Preuzeto s: <https://veterina.com.hr/?p=81083> , 11.11.2021.
- Ljekovita hrana za životinje – proizvodnja, stavljanje na tržište i uporaba. Preuzeto s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/LSU/?uri=CELEX:32019R0004>, pristup: 11.11.2021.
- Eliason, S. L., Illegal Hunting and Angling: The Neutralization of Wildlife Law Violations, str. 239. Preuzeto s: <https://www.animalsandsociety.org/wp-content/uploads/2015/11/eliason.pdf> , 02.11. 2021.
- Jovašević D., Zaštita životne sredine u usporednom krivičnom pravu, Strani pravni život, br. 3/2010, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2010. godine, str. 283.
- Traffic. Preuzeto s: <https://www.traffic.org/> , pristup: 02.11.2021.

- Dvije trećine rendžera umire od ruke krivolovaca divljih životinja. Preuzeto s: <https://globalconservation.org/news/over-one-thousand-park-rangers-die-10-years-protecting-our-parks/> , pristup: 02.11.2021.
- WWF - World Wide Fund for Nature (Svjetski fond za prirodu). Preuzeto s: <https://www.worldwildlife.org/threats/illegal-wildlife-trade> , pristup: 02.11.2021.
- Six rangers killed in DR Congo's Virunga National Park. Preuzeto s: <https://www.bbc.com/news/world-africa-55611203> , 02.11.2021.
- Twelve rangers killed in latest Virunga Park incident. Preuzeto s: <https://news.mongabay.com/2020/04/twelve-rangers-killed-in-latest-virunga-park-incident/> , 02.11.2021.
- The price of protecting Rhinos, Conservation has become a war, and park rangers and poachers are the soldiers. By Cathleen O'Grady. Preuzeto s: <https://www.theatlantic.com/science/archive/2020/01/war-rhino-poaching/604801/> , 02.11.2021.
- Over one thousand park rangers die in 10 years protecting our parks and wildlife. Preuzeto s: <https://globalconservation.org/news/over-one-thousand-park-rangers-die-10-years-protecting-our-parks/> , pristup: 02.11.2021.
- Policija zaplijenila 167 rogova nosoroga. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/policija-zaplijenila-167-rogova-nosoroga-ne-mogu-stati-na-kraj-krivolovu-ovih-ugrozenih-i-zasticenih-zivotinja-iako-je-lov-vec-40-godina-zabranjen-8737115> , pristup: 02.11.2021.
- Pred našim očima zauvijek izumire jedna vrsta: na izdahu je starac Sudan, posljednji pripadnik bijelih nosoroga. Preuzeto s: <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/zivot/pred-nasim-ocima-zauvijek-izumire-jedna->

vrsta-na-izdahu-je-starac-sudan-posljednji-pripadnik-bijelih-nosoroga-za-pomor-su-krivi-krivolovci-536071 , pristup: 02.11.2021.

- Prodaju 500 dozvola za ubijanje slonova kako bi spasili svoj turizam. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vaumijau/aktualno/prodaju-500-dozvola-za-ubijanje-slonova-kako-bi-spasili-svoj-turizam-mi-jedemo-ono-sto-ubijemo-15067702> , pristup: 02.11.2021.

- Slonove ćemo potpuno istrijebiti do 2025. godine. Preuzeto s: <https://www.tportal.hr/tehnolo/clanak/slonove-cemo-potpuno-istrijebiti-do-2025-20130823> , pristup: 02.11.2021.

- Objavljena snimka šefa NRA kako ubija slona izbliza. Preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uznemirujuce-objavljena-snimka-sefa-nra-kako-ubija-slona-izbliza/2272411.aspx> , pristup: 02.11.2021.

- Nadan Vidošević uhićen je prije 8 godina. Preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/nadan-vidosevic-uhicen-je-prije-8-godina-danas-prvi-put-iznosi-obranu/2258039.aspx> , pristup: 02.11.2021.

- Istražite Vidoševićeva i zbog prepariranih životinja. Preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/istrazite-vidoseviceva-i-zbog-prepariranih-zivotinja-903137> , pristup: 02.11.2021.

- Snimka Nadana Vidoševića u lovu na divlje životinje. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/snimka-nadana-vidosevica-u-lovu-na-divlje-zivotinje-857581> , pristup: 02.11.2021.

- Talijanska obalna straža zbog izlova prstaca uhitila 18 osoba i razbila kriminalnu organizaciju. Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/talijanska-obalna-straza-zbog-izlova-prstaca-uhitila-18-osoba-i-razbila-kriminalnu-organizaciju-lovili-su-i-prodavali-skoljke-puneteskih-metala-1116151> , pristup: 03.11.2021.

- Kod Čiova vadio prstace, uhvatila ga policija. Preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/kod-ciova-vadio-prstace-uhvatila-ga-policija/2308924.aspx> , pristup: 03.11.2021.

- Prije dvije godine u Jadranskom moru živjeli su milijuni periski, a danas ih je svega pet. Zašto su neke ipak preživjele masovni pomor? Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/prije-dvije-godine-u-jadranskom-moru-zivjeli-su-milijuni-periski-a-danas-ih-je-svega-pet-zasto-su-neke-ipak-prezivjele-masovni-pomor-1108554> , pristup: 03.11.2021.

- Načelnik pomorske policije o krivolovcima uhvaćenima u izlovu tune: Tamo su im savršeni uvjeti, skriveni su od pogleda i vremenskih neprilika. Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/tamo-su-im-savrseni-uvjeti-skriveni-su-od-pogleda-i-vremenskih-neprilika-1077886> , pristup: 03.11.2021.

- Otočani u nevjerici. Preuzeto s: <https://more.slobodnadalmacija.hr/om/vijesti/otocani-u-nevjerici-izlovljavaju-ogromne-kolicine-jezeva-i-krcaju-ih-u-hladnjace-slovenskih-registarskih-oznaka-na-stotine-kaseta-su-izvadili-1117889> , pristup: 03.11.2021.

- Talijani opet u krivolovu. Preuzeto s: <https://morski.hr/2017/10/13/talijani-opet-u-krivolovu-kod-mljeta-uhvacena-ribarica-u-hrvatskim-teritorijalnim-vodama/> , pristup: 03.11.2021.

- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2004. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2005. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2006. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2007. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2008. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2009. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2010. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2011. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2012. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2013. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2014. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2015. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2016. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2017. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2018. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

- Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude od 2019. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

- Jeffrey Dahmer, Crime Museum. Preuzeto s: <https://www.crimemuseum.org/crime-library/serial-killers/jeffrey-dahmer/> , pristup: 15.12.2020.

- Makijavelizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38259> , pristup: 08.12.2020.

- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, American Psychiatric Association, 4th ed., Revised, Washington, DC, 1994. Preuzeto s: https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199828340/obo-9780199828340-0022.xml?gclid=CjwKCAjwsJ6TBhAIEiwAfl4TWGVd6ofscU9Y5OOhhd5kaeljVrJuAt_E-SAruiwwSbt1c1N_ntZdxoCHDEQAvD_BwE , pristup: 08.12.2021.

- DSM-5 Changes: Implications for Child Serious Emotional Disturbance. Preuzeto s: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK519712/table/ch3.t13/> , pristup: 08.12.2020.

- Monstrumu koji je zaklao svog psa preinačena kazna: Ništa od uvjetne, mora u zatvor!. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vaumijau/novosti/monstrumu-koji-je-zaklao-svog-psa-preinacena-kazna-nista-od-uvjetne-mora-u-zatvor-15166801> , pristup: 07.03.2022.

- Priveden muškarac koji je iz puške pucao u pse HGSS-a. Preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/vijesti/pronaden-pocinitelj-koji-je-iz-puske-pucao-u-pse-koji-su-treballi-spasavati-ljude-1044127> , pristup: 03.02.2022.

- Pomozite nam zaustaviti patnju i bol pasa iz romskih naselja, sami ne možemo!
Preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/vijesti/skloniste-cakovec-pomozite-nam-zaustaviti-patnju-i-bol-pasa-iz-romskih-naselja-sami-ne-mozemo-1521365> , pristup: 03.02.2022.
- Psi bolesni i ranjeni, jedan od gladi jeo kamenje: Dokad će trajati patnja pasa u romskim naseljima? Preuzeto s: <https://regionalni.com/psi-bolesni-i-ranjeni-jedan-od-gladi-jeo-kamenje-dokad-ce-trajati-patnja-pasa-u-romskim-naseljima/> , pristup: 03.02.2022.
- Ostavljaju pse pokraj romskih naselja ili im nude 50 kuna da ih uzmu. Preuzeto s: <https://www.vecernji.hr/vijesti/ostavljaju-pse-pokraj-romskih-naselja-ili-im-nude-50-kuna-da-ih-uzmu-1559990> , pristup: 03.02.2022.
- Zašto je odbačena kaznena prijava za zlostavljanje pasa u romskim naseljima. Preuzeto s: <https://emedjimurje.net.hr/vijesti/drustvo/3056033/zasto-je-odbacena-kaznena-prijava-za-zlostavljanje-pasa-u-romskim-naseljima/> , pristup: 03.02.2022.
- Tuga u Međimurju, Pasji život by Rujana Jeger, preuzeto s: <http://rujanajeger.com/index.php/razno/item/473-tuga-u-me%C4%91imurju> , pristup: 03.02.2022.
- Kad bi životinje imale pravo glasa, Made for minds <https://www.dw.com/hr/kad-bi-%C5%BEivotinje-imale-pravo-glasa/a-16281549> , pristup: 11.12.2021.
- How well are Swiss animals protected? Preuzeto s: https://www.swissinfo.ch/eng/animal-welfare_how-well-are-swiss-animals-protected-/45489148
- Swiss parliament makes it easier to hunt wolves, bears and ibexes, https://www.swissinfo.ch/eng/protected-species-_swiss-parliament-makes-it-easier-to-hunt-wolves--bears-and-ibexes/45240982 , pristup: 11.12.2021.

- PETA poziva Plenkovića da zakonski zabrani držanje pasa na lancu, preuzeto s: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/peta-poziva-plenkovica-da-zakonski-zabrani-drzanje-pasa-na-lancu/2277244.aspx> ; <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=4215> , pristup: 11.12.2021.
- <https://www.jutarnji.hr/vaumijau/aktualno/peta-poziva-premijera-plenkovica-da-podrzy-potpunu-zabranu-vezanja-pasa-lancem-u-hrvatskoj-15074347> , pristup: 11.12.2021.
- Animal Emotions. Preuzeto s: <https://www.paulekman.com/animal-emotions/> , pristup: 11.12.2021.
- Prijatelji životinja. Prema: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php> , pristup: 11.12.2021.
- Noina Arka. Prema: <https://www.noina-arka.hr/o-nama/> , pristup: 11.12.2021.
- Nagrada heroja za životno djelo dodijeljena je Heleni Fink. Preuzeto s: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=3589> , pristup: 11.12.2021.
- <https://www.index.hr/ljubimci/clanak/na-humanitarnom-koncertu-za-azil-cakovec-dodijeljene-nagrade-animal-hero/2036370.aspx> , pristup: 11.12.2021.
- <https://www.noina-arka.hr/helena-fink-nagrada-za-zivotno-djelo/> , pristup: 11.12.2021.
- Batrićević, A., Krivičnopravna zaštita životinja, doktorska disertacija, Univerzitet u Nišu, 2012.
- Guć, J., Poticaji za bioetičko promišljanje odnosa kulture i prirode u djelu Nikole Viskovića, Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021.
- Havaš, J., Nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, Diplomski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.

- Ovčar, D., Pravo životinja - Status, stvarnost i budućnost, Diplomski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu 2018.
- Spretnjak, Z., Kaznenopravni aspekti mučenja životinja u Republici Hrvatskoj, Diplomski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- Vuković, N., Kućni ljubimci kao članovi obitelji - Narativne strategije antropomorfizacije i familijarizacije životinja u suvremenom hrvatskom društvu, Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019.

ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH DJELA

Ines Jambrek Petrak se rodila u Zagrebu 1969. godine. Osnovnu školu je završila djelomično u Nizozemskoj, djelomično u Hrvatskoj. U Zagrebu je završila klasičnu gimnaziju i srednju glazbenu školu. Godine 1997. je završila Pravni fakultet u Zagrebu uz istovremenu aktivnost profesionalnog sporta. U studenom, 1997. godine je upisala poslijediplomski studij upravno političkog smjera i položila sve ispite. U razdoblju od 2000. - 2009. godine je radila kao asistent na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Godine 2013. je upisala poslijediplomski stručni studij Kriminalističko istraživanje na Pravnom fakultetu Sveučilište u Rijeci te završila isti u ljeto 2014. godine. Neposredno nakon toga upisuje poslijediplomski doktorski studij iz kaznenopravnih znanosti na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Trenutno se aktivno bavi sportskom edukacijom te aktivnošću spašavanja životinja. Članica je brojnih domaćih i međunarodnih udruga i organizacija za zaštitu životinja.

Objavila je sljedeće znanstvene radove:

1. **„Zlostavljanje životinja – kazneno djelo i kriminološko psihološki fenomen“**, pregledni znanstveni rad, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS“ – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, Godina V, br.1, juli/srpanj, 2019., str. 100-118, u koautorstvu.
2. **„Ovisnost o kocki – primjeri iz prakse“**, stručni članak, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS“ – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, Godina V, br.1, juli/srpanj, 2019., str. 90-100, u koautorstvu.
3. **„Forenzično značenje depresivnog sindroma i kriminološka važnost istog“**, stručni članak, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS“ – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, Godina III, br.1, juli/srpanj, 2017., str. 132-142, u koautorstvu.
4. **„Poligraf – poligrafsko testiranje“**, stručni članak, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS – Centar za

poslovne studije“, Kiseljak, Godina II, br. 2, decembar/prosinac, 2016., str. 27-43., u koautorstvu.

5. **„Strategija upravljanja ljudskim potencijalima – osnovni pojmovi“**, stručni članak, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, Godina II, br. 1, juli/srpanj, 2016. godine, str. 107-119., u koautorstvu.

6. **„Mikročipiranje – prevencija kriminaliteta ili kršenje temeljnih ljudskih prava i sloboda“**, stručni članak, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, Godina II, br. 1, juli/srpanj, 2016., str. 13-23., u koautorstvu.

7. **„Sadistički silovatelji – profil ličnosti, modus operandi, farmakološki tretman, recidiv“**, stručni članak, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoke škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, Godina I, br. 2, decembar/prosinac, 2015., str. 93-101, u koautorstvu.

8. **„Osobe s antisocijalnim poremećajima ličnosti kao počinitelji krivičnog djela silovanja“**, stručni članak, „Društvena i tehnička istraživanja“, časopis za društvene i tehničke studije, Visoke škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, Kiseljak, Godina I, br. 2, decembar/prosinac, 2015., str. 81-93, u koautorstvu.

9. **“Mobing – psihičko zlostavljanje na radnom mjestu“**, stručni članak, Pravni vjesnik, časopis za pravne i društveno-humanističke znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku, god. 24, br.3 – 4, 2008., samostalni rad.

10. **“Upravljanje ljudskim potencijalima u poduzećima – ljudski faktor, motivacija radnika, kao najvažniji čimbenici uspješnosti poslovanja poduzeća“**, stručni članak, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 29, br. 2., 1181-1206, 2008., u koautorstvu.

11. **“Reforma javne uprave u Republici Hrvatskoj – postavlja li Zakon o državnim službenicima temelj za razvoj ljudskih resursa u hrvatskoj državnoj upravi?“**, pregledni znanstveni rad, Pravni vjesnik, časopis za pravne i društveno-humanističke znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku, god. 24, br. 2, 2008., u koautorstvu.

12. **“Osoba s disocijalnim poremećajem ličnosti kao počinitelj kaznenog djela silovanja“** (Rektorska nagrada za seminarski rad)